ANNOTATIONES GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, SECRETARII REGII, IN XXIIII. PANDECTARVM LIBROS,

Ad Ioannem Deganaium Franciæ Cancellarium.

*

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1546.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGIS Secretarij, in Annotationes ad libros Pandectarum Præfatio, ad illustrißimum uirum Io. Deganaium, Cancellarium Franciæ.

VAE res mihi in primis exoptanda fuit, uir illustrißime Ioannes Deganai, ea mihi hoc tempore forte (ut spero) fortuna euenit. Nam cùm abhinc septem plus minus menses, paulò pòst quàm tu ad principem istum magistratum assumptus es, Annotationes quasdam in Pandectas scribere cœpissem, iam inde in mentem mihi uenit faciendum omnino mihi esse, ut hi nostri commentarioli parum ab autore me futuri plausibiles, amplum aliquod nomen augustumq; præferrent exeuntes in publicum: cuius uelut auspicijs freti, ancipitem iudiciorum aleam securè experirentur. Hoc autem me animo agitantem fama recentis tui honoris, qua omnia hic loca publica priuataq; personare cœperant, diutius quærere quo mihi erat opus non siuit. Ea uerò ut tum me admonuit quid mihi agendum esset, ita nunc libro iamiam proditurο aduentanti tu Principi præcurrens, sic in hanc urbem in ipso (ut aiunt) articulo uenisti, ut non modò oblatum te mihi, sed etiam (nisi longè fallor) appositum existimare debeam, cui librum meum dicatum, in manum etiam porrigerem primo omnium uidendum. Etenim nisi casus me aliquis necopinantem deiecit, uideor mihi non spernando

amoris loco apud te pridem, dudum, modò fuiſſe, ac nunc etiam eſſe. Cuius rei documenta haud obſcura dediſti, cùm res ita noſtræ tulerunt, tametſi nulla mea in te officia, nulla unquam obſequia conſtitiſſent. Literarum nonnulla commendatione tantum tibi notus eram, cætera prorſus omnia nihil ad te attinens. Verùm id extra cauſam eſt. Hoc uerò cauſæ proprium, quòd ea ratio eſt libri noſtri, ut niſi magno aliquo patrocinio defendatur, uix eum ab incendio uindicaturum me ſperem. Magna enim ſimul inuidia, ſimul infamia flagraturum opinor, niſi tuo paucorumq́; teſtimonio excitanda mox à multis inuidia reſtinguatur. Quippe eiuſmodi res dicere aggreſſus ſum, ut ſi doctorum hominum ſtatera expendantur, nec à leuitate, nec ab inſcitia proficiſci, nec procul à uerò abeſſe uideri poſſint: ſin uulgi trutina examinentur, nihil æqui boniq́; laturum ex hominum iudicio ſperare me debeam. In quo tamen illud eſt iniquitatis, quòd inter eos quos de cauſa noſtra in conſilium huius libri editione mittimus, ſeſſuros complures uidemus, qui ad ſummam ignorantiam inuſtum etiam inexpiabileq́; odium literarum meliorum allaturi domo ſunt. In quarum literarũ autoritate cardo dijudicãdæ rei haud dubie uertitur. Quòd ſi ex more forenſium iudiciorum iniquos nobis homines atq; adeò ex profeſſo inimicos ex iudicum albo reijcere poſſemus, ingenti ſanè fiducia ad iudicium doctorum bonorumq́; accederemus. Nunc id non licet, ac nihilo ſecius tamen ſubeundam ſic quoq; aleam putauimus, una maximè re freti, quòd à qua parte ſtetiſſe doctos bonoſq́; conſtiterit, ibi calculorum uictoriam eſſe homines utique interpretabuntur. In huiuſmodi enim ferè iudicijs appendi ſententiæ, non numerari ſolent. At qui unde tu ſteteris, inde quoq; pleroſq́; bonorum ſtaturos eſſe

confido

confido. Nam quæ est autoritas non modò magistratuum antistitis, sed etiam tua (tecum enim nunc, non cum Cancellario loqui uideor) quotus quisq; doctiorum in sententiam tuam transire dubitabit? Tuam ego autoritatem appello eius hominis autoritatem, qui per omnes ætatis progressus totidem honorum ciuilium gradus suopte nixu, nullo manum porrigente scandens, non antè quàm ad culmen honorum euasit, scandendi finem fecit: ut non fortunæ beneficio, sed suo merito peruenisse eò credi poßit. Cuius ea uis fuisse ingenij atque animi cernitur, ut quocunq; loco natus esset, in quodcunq; tempus incidisset, fortunam ipse sibi facturus uideretur. Qui cùm in reliquis uitæ partibus honoratißimos gerendo magistratus, tanquam poëta, doctus, in primis fabulæ partibus populo perplacuerit, in extremo eodemq; summo actu, omnibus animi uiribus effusis ingentem theatro toto plausum excitaturus existimetur. Proinde in te uno permultis suffragijs periclitari mihi uideor. Quare te alloquens, bonos omneis tecum exorandos habeo, ut si qua temere aduersus receptæ atque adeò sacrosanctæ hactenus autoritatis scriptores dixisse primo statim occursu uidebor, quasiq; iurisperitorum maiestatem suggillare uoluisse: ea non ex mea fiducia, nimia dicam an incauta? sed ex rebus ipsis potius nullo receptarum opinionum præiudicio utentes, etiam etiamq; æstimare in animum inducant: iudiciumq; ad finem perlecti libri sustinere, nec magnis autorum nominibus opponendis, ueritati præscribere quodam nunc postliminio longo interuallo redeunti. Neq; enim me latet quàm sit arduum uetustis nouitatem, nouis autoritatem, dubijs fidem, obscuris lucem dare. At enim in Catonis reprehensionem incidi, qui culpam deprecari quàm culpa uacare malui, ut ille quondam

Albinus, qui homo Latinus cùm res Romanas oratione Græca scriptitasset, uenia se dignum esse censebat, si quid in historijs suis aut parum compositè, aut minus eleganter scriptum esset, ob hoc à Catone derisus. Sic prouidentioris fuisse dicent (ut opinor) æquitatis iniquitatis'ue iudiciorum tanto reatu periculum non facere, quàm nunc sero errorem facinoris ancipitis deprecari. Hoc in loco cum hærerem, subijt illud de Diogene memoriæ proditum à Græcis autoribus. Philippus Alexandri Magni pater cum expeditionem aliquando apparare in Corinthum diceretur, Corinthij prætrepidi, rerumq; suarum satagitantes, ad opera certatim incumbere cœperunt: hic arma sibi comparans, ille lapides congerens, alius muros in altitudinem substruens, nonnulli propugnacula firmantes, alij aliud agentes, quod ad munitiones pertineret. Quod eorum studium Diogenes cùm cerneret, nihil habens aliud commodius quod ageret (nullus enim ad remp. administrandam opera eius hominis utendum existimabat) extemplò philosophico pallio præcinctus, dolium illud suum fictile quod gurgustij uicem præbuisse ei dicitur, subuoluere, deuoluere, ultro citroq; uersare per uicinum urbi collem cœpit. Admirante autem quodam eius amico ac percunctante, Quidnam id agis ô Diogenes? Voluo (inquit ille) ego quoque dolium, ne unus inter tot operi intentißimos cessator esse uidear. Sic & ego cum otij rationem reddendam esse censerem homini quidem aliqua facultate prædito, aut certè literis his initiato, dolium uoluere institui, ne desidia aut inertia emarcuisse crederer, alijs ad rem attentißimis, atque in umbraculis domesticis animum despondisse, quod mihi à uiris haud spernendis non semel obiectum est. Id modò periculum est ne cum otij mei rationem

tionem

tionem constare tibi paucis'que præterea uolui, dolium forte fictile ac fragile per loca interim petrosa per'que aspera imprudens obuoluerim, id est, necubi stylo indulgens in offensionem quoque bonorum, eorum'que quibus approbare hoc meum opus uolebam, incautius impegerim, atque ita confractum dolium, librum'que conuicijs laceratum referam, spemq; meam irritam & inanem euasisse sentiam: ille ego qui aliquod operæpretium iugi eodemq; semestri labore fecisse mihi uidebar. Quod si mihi contigerit, Attilianum illud in me illico paratum esse scio. Satius siquidem esse dictabat Attilius otiosum esse quàm nihil agere, id est, quàm inaniter uexari, ut Sisyphus ille in fabulis, uoluens & ipse saxum, sudans nitendo nec proficiens hilum. Sed fortuna quæ famam rebus pretiumq; constituit (ut inquit Curtius) istud quoq; uiderit. operã enim tantum præstare ac propositum candidum, non etiam euentum iudicij potui. Itaq; si mihi fortuna defuerit, non tamen ipse mihi deero. Nec si secus nostra interpretentur homines, mœrori propterea me daturus sum, quasi oleum operãq; perdiderim. Sunt enim, sunt quædã quæ non modò alienis, sed meis etiã amicorumq; ponderibus examinanda ducam, diemq; tandẽ confido tanquã æquum iudicem, unde ius steterit, inde uictoriam daturam. Antimachus clarus poëta, ut autor est Cicero in libro de Claris oratoribus, cõuocatis auditoribus cùm legeret quoddam suum uolumen, omnesq; eum legentem præter Platonem reliquissent, Legam (inquit) nihilominus, Plato enim unus mihi instar est omnium Et rectè, inquit Cicero. Poëma enim reconditum paucorum approbationem assensumq; postulat. Similiter ego ut tecum quamplurimos scriptis nostris calculum candidum adijcere optauerim, sic si id fieri nequit, te certè cum

*uno & altero primæ sententiæ uiris adesse mihi sperem, omniumq; instar uos esse existimem, ut ueluti suffragium Mineruæ (ut aiunt) emeritus esse uidear. Nihil autem habet nec fortuna tua maius quàm ut possis, nec mens tua melius, quàm ut uelis, ad ueritatem indagandam (præsertim quod ad res Gallicas attinet) excitare studiosos. Quod uerò ad eos pertinet qui ueritati obstrepere, ac quo iure quaq; iniuria tueri malè parta animis obstinauere, nec dedoceri uelle quæ perperam didicerunt, nullus est mihi locus ueniæ. Proinde ab huiusmodi nec ius nec iniuriam deprecor: accipiendas enim mihi plagas pro re nata uideo. Verùm hoc unum saltem exorari se sinant, πάταξον οὖν καὶ ἄκουσον. inquit Alcibiades ad Euribiadem sublato scipione loqui eum uetantem, Feri sanè, inquit, & audi. Sic isti sanè feriant dum audiant. Vulnus etiam recipiam (ut dicitur) si modo Marte suo plumbeo impugnare me institerint, nec in flammam conijcere inuidiæ concitatæ. Annotationes nunc in quatuor & uiginti libros Pandectarum edidi: in reliquos editurus cum aliquãtisper interquieuero,
si modò per otium ac ualetudinem licebit,
quæ me hoc inceptũ non modò inter-
mittere diu, sed etiam abrumpe-
re abijcereq; coëgit. Parisijs,
Pridie Nonas Nouẽ-
bris, Millesimo
quingentesi
mo octa
uo.*

GVL

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGII SECRETARII,

ANNOTATIONES IN LIBROS PANDECTARVM.

Ex lege I. De iustitia & iure.

V S *est ars boni & æqui.* Ius.
Accursius hunc locum enarrans, aliud Bonum esse censet, aliud Aequum: nec satis hoc explicat. Nos uerò rem animaduersione dignam esse iudicantes, explicandam latius censuimus. Ius est (inquit Donatus Grammaticus) quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas est, quæ ex iure multum remittit. Terent. in Adelph. *Ille ut item me habeat, facio sedulò, do, prætermitto, non necesse habeo omnia pro meo iure augere.* Non est (inquit Donatus) necesse sæuire patrem: hoc est, suo iure agere. Et mirè (inquit idem) ostendit Terentius, ius non nisi necessitate esse seruandum. Inde meo iure, tuo iure, suo iure: de qui-

Aequitas. Aequum.

bus alibi dicendum. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In his contractibus, inquit, alter alteri obligatur de eo quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet. Id est, non de eo solo quod cautum est. Quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem. Paulus, Desijt enim bonum & æquum esse iniuriarum condemnari eum qui æstimationem præstitit. Papinianus, Quæsitum an ad hæredem necessarium, cum se bonis non immiscuisset, sepulchri uiolati actio pertineret? Dixi rectè eum hac actione uti, quæ in bonum & æquum concepta est: id est, ut inquit Accursius, non seruato iuris rigore, scilicet quanti æquum esse uidebitur. Aristoteles lib. v. Ethicorum, de iustitia & iure copiose disputans, duo hæc tanquam differentia ponit, non tanquam genere diuersa, ius & æquum bonumq́; id est, ut ipse appellat, τὸ κατὰ τὸν νόμον δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικές. Bonum & æquum, inquit, cùm sit cuiusdam iuris, ius est præstantius uel melius: non autem ut genus aliud æquum & bonum, iure præstantius est. Porrò æquũ et bonũ ius est, non illud quidem lege cõprehensum, id est, legitimum: sed legitimi iuris emendatio, hoc est, ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου. Siquidẽ cùm lex posita sit in uniuersum, sint autem quædam de quibus uniuersim caueri non potest: lex tamen nihilo secius in uniuersum loquitur necessitate coacta, tametsi id rectè fieri nequit. uidelicet lex id quod plerunq; accidit, amplectitur, errati ipsa sui conscia: quanquam id non legis aut legislatoris, sed rei ipsius peccatum est. Sic enim natura comparatum est, ut omnia quæ aguntur, eodem legis præscripto constitui non possint. Idem in III. Polit. Oportet, inquit, leges rectè latas summam potestatem habere: magistratum uerò siue unus siue plures sint, eorum potestatem habere, de quibus lege caueri satis exactè non potest. Hac igitur ratione τὸ ἐπιεικές, ut

Ex bona fide

Bonũ et æquũ.

Τὸ ἐπιεικές.

ut Aristoteles uocat, id est, æquum & bonum, emendatio est iuris scripti, quod ipse τὸ δίκαιον appellat. quatenus scilicet aliter de nonnullis statuit, de quibus lex ferri non potuit in uniuersum. quod ipsum ut fiat, decreto opus est uel plebiscito. Quippe indefinitarum rerum indefinita & norma esse debet: ut quemadmodum in Lesbia structura plumbea norma adhiberi solet, quæ ad lapidis formã transformari poßit, & subinde immutari: sic ad huiusmodi species rerum, cùm usus uenerit, decreta accommodari oportet legi derogantia. Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολίβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανὼν, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Quibus uerbis (si quidem rectè uertimus) Aristoteles significat eos iudices quibus ex bono & æquo iudicare, aut legibus, aut moribus licet (cuiusmodi sunt suprema tribunalia, quæ præscripto iuris usquequaq; non astricta sunt, id est, quæ interdum pro re nata liberam causarum disceptationem habent) æquo & bono ita uti debere, ut cæmentarij fabri & structores Lesbia norma utuntur. Cùm enim cæteri fabri soleant structuras suas ad normam exigere: Lesbij soli plumbeam normam habentes, pro arbitratu suo flexibilem & subinde mutabilem, ita ad normam structuram suam exigunt, ut interdum si lapidis natura non facile ad structuram æquabilis peruicerit, normam ad structuram inflectant: & structuræ normam, non normæ structuram accommodent: quò scilicet opus suum consummari poßit: Sic & suprema tribunalia interdum non modò iuris præscriptum, sed ne suarum quidem sententiarum præiudicia sequuntur, prægrauante æqui boniq; lance in perpendendis temporum, personarum, locorum, & alijs qualitatibus. Proinde Arist

Τὸ δίκαιον.

Lesbia structura.

Lesbij fabri.

Epijces. Aristoteles uno uerbo Epijces appellat, quod nostri æquum & bonum dicunt, & interdum æquitatem, ut Aristoteles Epijcian. Malè igitur & inscitè Accursius æquum & bonum distinxit. Hanc Aristotelis Epijcian, non iam uulgus, sed etiam literati Epicaian uocant. indeq; uerbum Epicaizare faciunt, ut proculcatißimum ac maximè protritum (Quis enim non hoc uerbum identidem in ore habet?) ita à paucis satis ut arbitror intellectum. Quod autem epicaizare dicunt, Latinè dici debet ex æquo & bono statuere, ex bono & æquo arbitrari, censere, æstimare, constituere. quod si nobis permittamus uno uerbo dicere, epijcizare dici debet, non epicaizare, ἐπιεικίζειν dicitur, & ex fide bona statuere apud antiquos. hinc contractus bonæ fidei dicti, à stricti iuris contractibus distincti. Ius autem quod strictum Iurisconsulti dicunt, Aristoteles ἀκριβοδίκαιον uocat, quasi ius exactius duriusq́;: & qui illud æquitati præferunt, Acribodicæi ab eodem dicuntur, quasi præduri interpretes iuris, quasiq; deterioris iuris studiosi usurpatoresq́;. Iudicem enim æquum & bonum describens, qui Epijces ab ipso dicitur, ita inquit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καίπερ ἔχων νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστιν. Vtrunq; autē horum Cicero in oratione pro Cecinna eleganter descripsisse paucis uerbis uidetur: Istum locum, inquit, fugis & reformidas, & me ex hoc (ut ita dicam) campo æquitatis, ad istas uerborum angustias, & ad omnes literarū angulos reuocas in his ipsis intercludere uis insidijs quas mihi conaris opponere. Non deieci, inquis, sed eieci. peracutum hoc tibi uidetur. Hic est mucro defensionis tuæ, in eum ipsum causa tua incurrat necesse est. Verba sunt Ciceronis refellentis eum qui in causa interdicti non se ui de fundo deiecisse Cecinnam,

Epijcia.

Epicaia.

Ex bono & æquo arbitrari, &c.

Ἐπιεικίζειν.

Ἀκριβοδίκαιον.

nam, qui ad fundum usq; metu non accessisset: sed eiecisse dicebat, quia accedere ausus non esset. Ego enim, inquit Cicero, tibi refero, si non sum ex eo loco deiectus quò prohibitus sum accedere: at ex eo sum deiectus, quò accessi, unde fugi. Quibus uerbis appositissimè refelli possunt Iurisconsultorum recentiorum cauillamenta, qui huiusmodi uerborum aucupijs argumenta ualidissima elicere se credunt ad noua quædam iuris dogmata constituenda, quasi unaquæq; syllaba iuris & ciuilis & pontificij uim suam quandam certamq; obtineat. Stricti autem iuris uocabulum peculiare est Iurisconsultorum ut et alia pauca. reliqui scriptores id summum ius appellant. Cicero in 1. Offic. Existunt etiã sæpe iniuriæ calumnia quadã & nimis callida iuris interpretatione. ex quo illud, Summũ ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heauton. Neq; tu scilicet eò nunc confugias, quid mea? num mihi datum est? num illa oppignerare filiam meam me inuito potuit? Verùm illud Chreme dicunt, Ius summum sæpe summa malitia est. Columel. lib. 1. de officio patrisfamiliâs erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui summam putabant crucem. Inde summo iure agere dicebant, pro eo quod est non ex æquo & bono, sed iniquiore quodam iure & præfracto. Cicero pro Cecinna, Non enim minus laborat Cecinna ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse uideatur. Vult, inquit Cicero, Cecinna hanc me causam uerbosius explicare, non quòd euentum litis timeat, quippe qui certissimo iure nitatur, si uti uelit iure sibi legibus moribusq; concesso: sed causam suam iudices uult uobis æquam probari non modò certam, & æquitate quoque non modò iure niti. Idem, Nam cæteri tum ad istam orationem decurrunt, cùm se in causa putant habere æquum &

Strictum ius.

Summum ius.

Summo iure agere.

& bonum quod defendant: si contrà uerbis & literis & (ut dici solet) summo iure contenditur, solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen dignitatemq; opponere. Hoc ipse alibi ad extrema & inimicißima iura decurrere dicit: de eo loquens qui bona ex edicto poßidenda postulabat, cùm tamen alia uia suum seruare posset. Et pro Quintio, Siquid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur. Id est, aut inter amicos disceptandam rem permitteret citra iudicium, & extra cancellos forenses, aut apud iudicem concesso sibi legibus aut moribus iure uteretur, id est, rigore iuris ad extremum non decederet. Et ad Atticum lib. XVI. Ego si me non improbißimè Dolabella tractasset, dubitassem fortasse utrum remißior essem, an summo iure agerem. Atqui Ciceronianæ illi sententiæ in I. Offic. congruit illa Pauli Iurisconsul. sententia, qui de bono & æquo loquens in tract. de uerborum oblig. lege, Si seruum, ita inquit, In hoc genere plerunq; sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur. Hoc illud est etiam Solomonis Ecclesiastæ VII. Noli esse iustus multum, neq; plus sapias quàm necesse est, Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσά. id est, noli esse ἀκριβοδίκαιος, ut Aristoteles uocat. Secundum hoc uidetur non cuiusuis hominis esse ἐπιείκειαν tractare, quam Cicero nunc æquum bonum, nunc æquitatem uocat: ut in Bruto, Hoc, inquit, cùm sæpe aliâs, tum apud Centumuiros in causa M. Curij cognitum est. ita enim multa Crassus tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutißimum Quintum Scæuolam, & in iure in quo causa illa uersabatur peritißimum, obrueret exemplorum argumentorumq; copia. Tranq. in Claud. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatemq; mulcta-

Intra parietes experiri & disceptare.

Ἐπιείκεια.

rum

rum ex bono & æquo perinde ut afficeretur moderatus est. Nam & ijs qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones, & in maiore fraude conuictos legitimam pœnam supergressus, ad bestias condemnauit. Quintil. lib. IIII. Quo loco tamen iudicis natura noscenda est, iuri magis, an æquo sit appositus. Id est, φιλεπιεικέστερος. Idem in VI. Narrandum'ne & quomodo, iure pugnandum an æquo. Interdum æquum bonum sine copula dicitur. Cicero in Bruto, Deinde æquum bonum, testamentorum sententias uoluntatesq; tutatus est. Inde illa locutio, æqui boni facio, apud eundem ad Attitum lib. VII. Tranquillißimus autem animus meus qui totum illud æqui boni facit. Terentius, Cæterùm equidem istuc Chreme æqui boniq; facio. Liuius, Cæterùm si uos nec cura ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, nos æqui boniq; facimus. Id est, non indignamur, æquo animo ferimus, & bene interpretamur. Et æquum bonum impetrare, pro eo quod lingua uernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est, ius suum obtinere, rem suam recipere. Cicero in Philip. II. Igitur à quo uiuo nec præsens nec absens quicquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratus. Terentius in Phor. Dic quid tibi uelis dari in manum, ut herus desistat his litibus? Nam sat scio si aliquam partem æqui boniq; dixeris, tria non commutabitis hodie uerba inter uos, id est (ut uulgus loquitur) si ad rationem uenire uolueris. Huius æqui boni utinam tam studiosos non modò causidicos, sed etiam Iurisconsultos haberemus, quàm fuisse ille putatur Seruius Sulpitius, cuius meminit Pomponius in titulo proximo. De quo in Philip. IX. Cicero ita inquit, Nec uerò silebitur admirabilis quædam & incredibilis & penè diuina eius in leg

Aequum bonum.

Aequi boni facio.

Aequũ bonum impetrare.

Ser. Sulp. laus.

legibus interpretandis, æquitate explicãdis scientia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi. Neq; enim ille magis iuris consultus quàm iustitiæ fuit. Itaq; quæ proficiscebantur à legibus & à iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatemq́; referebat. Neq; constituere litium actiones malebat quàm controuersias tollere. Hactenus ille. Huic si similes neoterici Iurisconsulti extitissent, id est, si tam æqui boniq; studiosi quàm iuris summi fuissent, nec magis se iuris quàm iustitiæ consultos uideri & esse exoptassent: immensa illa & numerosa commentariorum iuris uolumina haudquaquam reliquissent, materiam & fomitem accendendarum litium: quibus nunc uita paßim flagrat, incendio quidem uix unquam deflagraturo: quippe causidicorum calumniatorumq́; commentis quasi facibus in dies inualescentibus, iudicumq́; indulgentia litigiosis non satis infensorum, ueluti aura quadam aspirante. Eorum uoluminum autores, si enumerare ipsi eorum studiosi uelint qui bibliothecas in speciem iustæ doctrinæ confertißimas habent, nomenculatore plerisq; eorum opus sit. Huiusmodi librorum bona ex parte superuacaneorum congerie, prisca illa germanaq́; maiestas iuris prudentiæ obruta est: primumq́; circa tempora Alexandri Principis: & subinde Iustiniani auspicijs, & Tribuniani ductu atque opera restitui instaurariq; cœpta est uerius, quàm instaurata: nunc uerò insana scripturientium eorumq́; sequacium contentione etiam deleta: utpote cùm scribentes sua scripta enarrationum uicem obtinere non contenti, citari se iam & (ut uerbo iuris utar) laudari pro legiislatoribus uelint, ex uotoq́; obtinuerint. eorum uerò sectatores

In iuris non iustitia consultos.

labori suo consulentes, per illa interpretationum uelut latifundia fructum se iuris studij percipere gaudeant, in quibus spinosa salebrosáq; iuris loca, runcata (ut ita loquar) complanatáq; ab ipsis iuris magistris minore negotio percurrere se credant: inconsultos eos fortasse putantes qui per confragosa Pandectarum senticosáq; loca nullo præsertim quæstu miserè conflictentur. id uerò uitæ tranquillioris incommodum, quò minus accideret, ne Iustinianus quidem ipse uno & altero edicto quamlibet imperioso præstare posteritati potuit. Adde consilia, atq; etiam (si Dijs placet) cautelas, ut ipsi uocant, id est, uafritias meras & commentitia uerborum aucupia, simplicitati uulgari & probitati ciuili sæpenumero imponentia, aduocatis ansam calumniandi præbentia, Iudicibus interdum inextricabilia, optimo iuri persæpe captiosa. quæ tamen nonnulli palmaria esse putant. Nec eos fefellit opinio. nulla enim scripta iandiu apud eos qui Rempublicam gerunt, plausibiliora extiterunt, maiusq; studium sibi uendicantia. Proinde Ciceronianum illud ex tertio Officiorum exclamare libet; Sed nos ueri iuris germanæq; iustitiæ solidam & expressam effigiem nullam tenemus, umbra & imaginibus utimur: eas ipsas utinam sequeremur. feruntur enim ex optimis naturæ & ueritatis exemplis. Quantum igitur inter istos & Caium illum Aquilium interesse putamus, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo non in decipiendo perspexit, si Ciceroni credimus: ut qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositamq; habuerit: qui ita iustus & bonus uir fuerit, ut natura non disciplina consultus fuisse uideatur: ita peritus & prudens, ut ex iure ciuili non scientia

In cautelas iuris.

C. Aquilij laus.

solùm, uerùm etiam bonitas nata esse uideatur: cuius tantum ingenium erat, tam prompta fides, ut quicquid inde hau rires, purum liquidumq́; te haurire sentires. Sed uereor ne è portu statim egrediens impingam, ut dicitur, qui receptæ autoritatis scriptoribus in principio opusculi mei bellum indicere mediter: continuoq́; adueniens (ut Plauti uerbis utar) pilum reprehensionis inijciam. Proinde (ut eò reuertamur unde digreßi sumus) cùm æquum & bonum dicimus, absolutam bonitatem æquitatemq́; significamus, & iuris (ut ita dicam) medullam germanamq́; iustitiam, quam censendo assequi non cuiusuis est Iurisperiti. Augustinus libro secundo de Ciuitate: An fortè populo Romano propterea leges non sunt à numinibus constitutæ, quia (sicut Sallustius ait) ius bonumq́; apud eos non legibus magis quàm natura ualebat? Bonum pro æqitate dixit.

Æquum & bonum.

Inde æquitatem animi dicimus, rectam animi constitutionem, tranquillamq́; affectionem omni indignatione uacantem. ἀγνωμοσύνην Græci uocant. Cicero pro Marcello, Sæpe enim uenit ad meas aures te idem istud nimis crebrò dicere, Satis te tibi uixisse. Hîc tu modum uitæ tuæ non salute Reipublicæ, sed æquitate animi definies? Id est, putasńe te propterea satis uixisse, quòd æquo animo & citra indignationem mori potes, & annos præteritos non requiris?

Æquitas animi.

Idem de Senectute: Quid quòd sapientißimus quisq; animo æquißimo moritur, stultißimus iniquißimo? Plautus in Aulularia: Pol si est animus æquus tibi, satis habes qui uitam colas. Animus æquus est in hoc loco moderatus & tolerans & minimè querulus in aduersis. Cicero in Pisonem, æquitatem absolutè dixit: Quo quidem in spectaculo mira Reipublicæ æquitas erat, uter eorum perisset, tanquam lanista in eiusmodi pari lucrum fieri putabat. Ex ijs quæ diximus

Animus æquus.

mus (ut arbitror) ſatis illa uerba Vlpiani explicata ſunt, Ius eſt ars boni & æqui,& quæ ſequuntur. Circa hoc enim philoſophari (ut uerbo eius utar) hoc eſt, omni animi intentione incumbere, proprium eſt Iuriſconſultorum inſtitutum. Ex quo colligere poſſumus id quod antè dicebamus, ſtudium nunc iuris prorſus ab antiquo illo ueroq; degeneraſſe. niſi uerò arbitrabimur Philoſophiam, id eſt, ſtudium ſapientiæ, quæſtuariam olim fuiſſe: nummarumq; præmiū, unicum laboris ſui finem Philoſophos antiquos (quales ſe Iuriſconſulti eſſe uolunt) ſibi propoſuiſſe. id quod noſtri temporis ferè Iuriſperiti faciunt, qui etiam ut plaudendum id & laudandum profiteri ac gloriari ſolent. quod utrum ita agendum nec'ne Vlpianus cenſuerit, cùm ex hoc loco, tum ex illo libri quinquageſimi Digeſtorum facilè intelligi poteſt: cuius hæc uerba ſunt: An & Philoſophi profeſſorum numero ſint habendi? & non putem. non quia non religioſa res eſt, ſed quia hoc primùm profiteri eos oportet, mercenariam operam ſe ſpernere. Proinde nec iuris quidem ciuilis profeſſoribus ius dicent. eſt enim res quædam ſanctiſſima ciuilis ſapientia, ſed quæ pretio nummario non ſit æſtimanda. Aut niſi Philoſophos eos eſſe cenſebimus, qui nullas Philoſophiæ partes attigerint, imò qui liberalibus omnibus diſciplinis, id eſt, non quæſtuoſis, ſibi ſuiſq; interdicere ſoliti ſint. deniq; qui ſui profeſsionis autores minimè omnium intelligere poßint. De quibuſdam loquor, non de elegantioribus, qui iam multi extiterunt. Philoſophi ipſius, inquit Cicero libro primo de Oratore, qui unus omnia penè profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio: ut is qui ſtudeat omnium rerum diuinarum atq; humanarum uim, naturam, cauſasq; noſſe, & omnem bene uiuendi rationem tenere & perſequi, nomine hoc appelletur. Propter-

Philoſophari.

Iuris prudentia olim nō fuit quæſtuaria.

Philoſophi profeßio.

Iurisprudentia. ea, inquit Vlpianus, iuris prudentia est diuinarum atq; humanarum rerum notitia, iusti atq; iniusti scientia. *Encyclopædia.* Quæ uerba Accursius simpliciter & crassa, ut dicitur, Minerua intellexit. Hæc illa est encyclopædia, de qua Fabius libro primo: *Vt efficiatur, inquit, orbis ille doctrinæ quem Græci encyclopædiam uocant.* Inde illud Vitruuij libro primo. *Cùm autem animaduerterint omnes disciplinas inter se coniunctionem rerum, & communionem habere, fieri posse facilè credent. Encyclios enim disciplina uti corpus unum ex his membris est composita. Itaq; qui à teneris ætatibus eruditionibus uarijs instruuntur, omnibus literis agnoscunt easdem notas, communicationemq; omnium disciplinarum, & ea re facilius omnia agnoscunt.* Hanc Marcus Tullius libro tertio de Oratore, *concentum doctrinarum omnium consensumq;* uocat. Ecquid igitur Philosophos huiusmodi esse censebimus, disciplinarum præter unam omnium non modò ignaros, sed etiam contemptores? *Philodici.* Ego uerò φιλοδίκους potius uocitandos censuerim, καὶ φιλοκερδεῖς. Quod (ne quis putet de Iurisperitis in *Misocali.* uniuersum me dixisse) de illis intelligi uolo sinistra Minerua natis, quos Græci μισοκάλους uocant, omnem literarum elegantiam nitoremq; dicendi perosos, ab omnibus doctrinis humanioribus abhorrentes, rusticos, inuenustos, illepidos, hircosos. Qui, nisi ut uillicus allium, ita ipsi barbariem ubiq; ac semper oboluerint, decorum illud Accursianæ sectæ seruare se non credunt: homines affectatæ rusticitatis, qui ne sic quidem satis sua tueri sibi uidentur, nisi elegantiæ studiosos lacessant maledictis. Sunt enim, ut dixi, sunt alij iam non paucißimi qui iuris peritiam festiuioribus literis & elegantioribus, uelut condiendam putarint: sunt etiam qui aliarum disciplinarum cognitione

admin

adminiculatiorem eam reddant, quibus hæc nostra qualidcunq; sunt legenda edidimus. qui si quædam scitè dicta sunt, percipere ac probare poterunt: sicubi in præcipitato opere hallucinati sumus, si ignorantia lapsi (ut non uno aut altero in loco facilè potuimus) benignè condonare, in ancipitibus boni consulere, ac candidè omnia interpretari didicerunt. Verumenimuero quid de iuris studio censeam (quandoquidem id etiam ad hoc nostrum institutum pertinet) malo Ciceronis uerbis quàm meis respondere: qui in dialogis de Oratore in persona Lucij Craßi, magni illius Oratoris ac Iurisperitißimi, de facilitate perdiscendi iuris ciuilis in hunc modum loquitur: Omnia enim sunt posita, inquit, ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congreßione hominum atq; foro: neq; ita multis literis ac uoluminibus magnis continentur. Eadem enim sunt lata primùm à pluribus: deinde paucis commutatis uerbis, etiam ab ijsdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit uerò quò facilius percipi cognosciq; ius ciuile poßit (quod minimè pleriq; arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suauitas & delectatio. Nam si quem hæc aliena studia delectant, plurima est & in iure ciuili, & in Pontificum libris, & in duodecim tabulis antiquitatis effigies: quòd & uerborum prisca uetustas cognoscitur, & actionum genera quædam maiorum consuetudinem uitamq; declarant. seu quis ciuilem scientiam contempletur, quam Scæuola non putat esse Oratoris propriam, sed cuiusdam ex alio genere prudentiæ, totam hanc descriptis omnibus ciuitatis utilitatibus ac partibus duodecim tabulis contineri uidebit: siue quem ista præpotens & gloriosa Philosophia delectat (dicam audacius) hosce habet fontes omnium disputationum suarum qui in iure ciuili & legibus

Iuris perdiscẽdi facilitas.

Effigies antiquitatis in duodecim tabulis.

continentur. Ex ijs enim cùm dignitatem maximè expetendam esse uidemus, tum uerò & iustus ac honestus labor honoribus, præmijs, splendore decoratur. Vitia autem hominum atq; fraudes damnis, uinculis, ignominijs, uerberibus, exilijs, morte mulctantur: & docemur non infinitis concertationumq; plenis disputationibus, sed autoritate nutuq; legum domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates: nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Fremant omnes licet (dicam quod sentio) bibliothecas mehercule unus mihi uidetur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes & capita uiderit, & autoritatis pondere, et ubertatis utilitate superare. Hactenus ille. Cuius autoritati nemo, nisi improbus derogare fidem ausit, qui modò librum eius de Claris Oratoribus legerit: in quo libro sic inquit: Ego autem iuris ciuilis studio multùm operæ dabã Q. Scæuolæ Publij filio: qui quanquàm nemini ad docendum se dabat, tamen consulentibus respõdendo, studiosos audiendo docebat. Idem pro Muræna de sciẽtia iuris loquens, Difficilis autem res ideo non putatur, quoniam perpaucis & minimè obscuris literis continetur. Itaq; si mihi uehementer occupato stomachum mouerint, triduo me Iurisconsultum profitebor. Quo in loco multa de iuris scientia disserit, sed causæ inseruiens: quapropter ille locus pondus fortasse non habet tantæ autoritatis. Macr. li. III. Satur. de lege Licinia loquens: Lex uerò hæc, inquit, paucis mutatis in plerisq; cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæsita est nouæ legis autoritas, exolescente metu legis antiquioris: ita Hercules ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus caucbantur, in alia latorum nomina transierunt. Vtinam uerò Cicero ipse fecisset id, quod in persona eiusdem Crassi loquens, cogitasse se

Laus duodecim tabularum

Cicero iuris peritißimus.

aliq

aliquando dixit, ut iuris ciuilis disciplinam in artis rationem formamq; redigeret: Si enim, inquit, aut mihi facere licuerit quòd iandiu cogito, aut alius quispiam aut me impeditò occuparit, aut mortuo effecerit, ut primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt: deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat: tum propriam cuiusq; uim definitione declaret, perfectam quidem artem iuris ciuilis habebit magis magnam atq; uberem quàm difficilem atq; obscuram. Atq; interea tamen dum hæc quæ dispersa sunt coguntur, uel paßim licet carpentem & colligentem undiq; repleri ista iuris ciuilis scientia. Nemo autem qui Ciceronis libros legerit Oratorios & Philosophicos, difficilè hoc factu fuisse Ciceroni contenderit. Quid enim non explicare potuisset illa uis ingenij? quid non illustrare ille orationis splendor? quid deniq; non enarrare exuberans illa rerum omnium præsertim politicarum copia? Nisi uerò impar huic oneri ingenium illius fuisse credi potest, qui uniuersa Philosophiæ dogmata sinuosis disputationum mæandris implicita, primus unusq; à Græcis accepta, miro compendio explicata nobis tradidit: homo à foro & Senatu nunquam ferè nisi peregrè aut in dissensionibus ciuilibus feriatus. Quanam autem ratione fieri id potuerit, ipse his uerbis docet in primo de Oratore: quæ quin huc transcriberem, temperare ipse mihi nequiui, usqueadeo & uerbis, & re ipsa oblectatus sum: Omnia, inquit, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dißipata quondam fuerunt: in Musicis, & numeri & uoces & modi: in Geometria, lineamenta, formæ, interualla, magnitudines: in Astrologia, cœli conuersio, ortus, obitus, motusq; siderum: in Grammaticis, Poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, uerborum interpretatio, pronuntiandi

Ciceronis propositum de iure ciuili in artem redigendo.

Ciceronis laus.

De artibus.

quidam sonus: in hac deniq; ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus & diffusa latè uidebantur. Adhibita est igitur extrinsecus ars quædam ex alio genere, quod sibi totum Philosophi assumunt: quæ rem diuulsam dissolutamq; conglutinaret, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic, legitimæ atq; usitatæ in rebus causisq; ciuium æqualitatis conseruatio: tum sunt genera notanda, & ad certum numerum paucitatemq; reuocanda.

Finis iuris ciuilis.

Genus. Genus autem id est, quod sui similes communione quadam, specie autem differenteis, duas aut plures complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus ijs, ex quibus emanant, subijciuntur. Omnia quæ sunt uel generum, uel partium nomina, diffinitionibus, quam uim habeant, est exprimendum.

Diffinitio. Est enim diffinitio earum reum quæ sunt eius rei propriæ quam diffinire uolumus, breuis & circunscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adiungerem, nisi apud quos hæc haberetur oratio cernerem. Hactenus ille. Nos uerò exempla ab eodem sumamus ex libro Topicorum: quem librum ad Trebatium hominem Iurisconsultum scribens, exemplis ex iure sumptis illustrauit: quo uel uno libro documentum ingens dedit se studio iuris operam plenam dedisse. Diffinitiones igitur (ut inquit ipse) aliæ sunt partitionum, aliæ diuisionum.

Partes iuris ciuilis. Partitionum, cùm res ea quæ proposita est quasi in membra discerpitur. ut si quis ius ciuile dicat id esse quod in legibus, Senatusconsultis, rebus iudicatis, Iurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, æquitate consistat. Diuisionum autem diffinitio formas complectitur quæ sub eo genere sunt: quod diffinitur hoc modo: Abalienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu,

aut

aut in iure cesio inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Dicendum quis sit diffinitionis modus. Sic igitur ueteres præcipiunt. cùm sumpseris ea quæ sint ei rei quam diffinire uelis cum alijs communia, eousq; persequi, dum proprium efficiatur quòd nullam in aliam rem transferri posit, ut hoc: Hæreditas est pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt: quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, qui capite non sunt diminuti. Reliqua de genere & forma, id est specie, de differentia partitionis & diuisionis & alia eôdem pertinentia, Cicero ab Aristotele accepta, Trebatio amico suo tradidit, compendiosa paraphrasi in Latinum sermonem uenustißimè traducta. Quin & Ciceronem librum edidisse de iure ciuili in artem redigendo, autor est Gellius libro primo Noctium Atticarum, qui etiam locum ex eo libro citat. Hoc illud est autem quod Pomponius infrà de origine iuris de Quinto Scæuola dixit, qui ius ciuile generatim primus constituit in libros decem & octo redigendo. Proinde si quis olim feliciore aliquo seculo existat, Bartholo aut alio quopiam primi nominis uiro Iurisperitia non inferior, Dialectica atq; instrumento omni Philosophico mediocriter instructus, orationis facultate Vlpiani aut Iuliani Pauli'ue æmulus, qui Principem nostro non inferiorem nactus sit: cuius exemplum atq; autoritatem sequi, & in cuius leges iurare (ut antiquum uerbum usurpem) bona pars Europæ non dubitet: is igitur unus aut plures, si præscriptum illud Ciceronianum, aut aliud non absimile imitati, ex quinquaginta Pandectarum libris & duodecim Codicis eorumq; appendicibus. adde etiam, si placet, ex Bartholi, Baldi, reli-

Diffinire.

Gentiles.

quorumq́; paucorum amplißimi nominis & primariæ autoritatis commentarijs, non iam centrones ut olim Tribunianus (uir alioqui doctißimus sui seculi, si Sudæ credimus) sed iuris artem componant, sanctionesq́; legum, consulta Senatus, edictorum interpretamenta, Iurisconsultorum placita, interpretum decreta, in mores recepta, æquitate prægrauantia, omnia nunc uaga & sparsa, ac nulla certæ artis ratione circunscripta, ratis fixisq́; iustæ artis præceptis, quatenus rei natura tulerit, quasi quibusdam cancellis circundatis concludunt. nimirum res humanæ longè melius constitutæ uidebuntur. nec (ut nunc) ciuilia iura, quibus homines libertatis retinentißimi æquißimo animo seruiunt, cuiusuis scripturiẽtis libidini obuia expositaq́; erunt, duntaxat si Princeps ille hoc præstare edicto potuerit, quod Iustinianus Augustus nequiuit: id est, ut nihil ijs qui se iuris professores dicũt, in eam compositionem ultra scholasticam prælectionẽ liceat. Alioquin quis erit finis litium, si nulla certa fuerint semelq́; recepta Iurisconsultorũ decreta? Ecquid autem usqueadeo fixum ratumq́; esse potest, ut non hæc siue intẽperantia, siue impudentia, siue etiam scribendi quædam libido intemperijs (ut dicitur) acta, et labefactare facilè & ad extremum conuellere euerterèq; poßit? Id quod si quis iure fieri defenderit, anniuersarios utiq; nobis Imperatores ingeniosos homines atq; ambitiosos suboriri uidebimus, qui alia atq; alia in dies orbi terrarum iura condant, qui præteritorum seculorum constanti persuasione recepta abrogare audeant, qui leges deniq; figere, refigere pro animi sui libidine non dubitent: sicq́; res exitum haud dubiè non inueniet, cùm scribentes aucupandæ famæ cupidi (ut est humani ingenij natura) dicta maiorum refellere, Pandectarum ac constitutionum scripta inuertere, distorquere, contorquere, corrumpere, uim

De constituenda ratione iuris ciuilis.

antiq

antiquorum ſcriptis afferre, uerborum aucupia, ſyllabarum tendiculas, literarum decipulas comminiſci: nihil deniq; non inceptare in animum induxerint illuſtrandi nominis ſui gratia. Nam quod adhuc fecerunt, faciuntq́; permulti recentiorum, quid eſt aliud quàm ius ciuile calumniari, uerbaq́; legum captare? id quod Paulus faciendum eſſe negat, in titulo, Ad exhibendum. Sed hoc illud eſt profectò: homines ingenioſi ijdemq́; ambitioſiſsimi, ut diximus, indignantur argumentum ſibi præreptum à maioribus oſtentandi ingeniorum ſuorum, omnemq́; ſcribendi materiam conſumptam eſſe ſummatim fremunt ab ijs qui anteuerterunt. Itaq; res eò tandem redigetur, ut cenſentes in iudicijs prout his aut illis autoribus addicti fuerint, & (ut ita dicam) in huius aut illius factionis uerba iurauerint, quo iure quaq́; iniuria, &, ut Græci dicunt, καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, res iudicandas diſtrahant: id quod ſemel tuendum ſuſceperint mordicus retinentes. Adde ſpecioſos prætextus ambitioſorum, ſordidorum, iniquorum, id eſt, infenſorum iudicum: qui corruptiſſimas ſententias cuiuslibet enarratoris autoritate obiecta, quò magis uulgo inauditi, eo plauſibilioris (ſic enim aſſolet) pertinaciſsimè tuebuntur. Hoc autem quàm ſit pernicioſum, ex uerbis Ciceronis intelligi poterit: O rem præclaram, inquit, uobisq́; retinendam Iudices. quod enim eſt ius ciuile, quod neq; inflecti gratia, neq; perfringi potentia, neq; adulterari pecunia poſsit? Quod ſi non modò oppreſſum, ſed etiam deſertum aut negligentius aſſeruatum erit, nihil eſt quod quiſquam ſe habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Idem alibi: Nihil eſt enim in ciuitate tam diligenter quàm ius ciuile retinendū. Etenim hoc ſublato, nihil eſt quare exploratum cuiquam poſsit eſſe quid ſuum, quid alienum ſit: nihil eſt quod æquabile *Ius ciuile.*

inter

inter omnes, atq; unum aut omnibus esse poßit. Hactenus Cicero. *Hunc statum esse hodie litium disceptandarum nihil ut satis certum esse poßit, quis est paulò pudentior qui inficiari ausit? utpote cùm prudentum responsa per secula alia atq; alia inter se acerrimè pugnent.* Id uerò utrum autore Iustiniano *faciant, ipsi uiderint, cùm eius uerba in* Institutionibus *legerint, sub rubrica de fideicommussarijs hæreditatibus: ex sententia, ut uidetur,* Papiniani *sumpta:* Nobis, *inquit, in legibus magis simplicitas, quàm difficultas placet.* Proinde, Ius *est ars boni & æqui, inquit* Vlpianus: *cuius merito, quis nos sacerdotes appellat.* Nos, *inquit, merito iuris sacerdotes à quodam dicti sumus: siquidem sanctißima res est ciuilis sapientia.* Quemadmodum *autem apud antiquos sacerdotes sui singulis Dijs consecrati erant, qui de futuris atq; agendis consulentibus responsa dabant: sic uenerandi illi* Iurisconsulti *omni genere literarum instructißimi, gratuitam non quæstuariam iuris prudentiam habentes, in publicum quotidie prodeuntes, unicuiq; ciui consulendos se antiquo instituto præbebant: & tanquam oracula iustitiæ themidisq; promebant: hoc est, responsa boni & æqui plena.* Vnde *Seruius Sulpitius iuris antistes appellatus est, autore* Quintiliano: *ut sacrorum antistites, antistitæq; dicebantur. quomodo &* Plinius *libro septimo* Platoni, *inquit, sapientiæ antistiti* Dionysius *tyrannus uittatam nauem misit obuiam.* Enimuero Themis *apud* Græcos, *id est, ius, fasq;,* Dea *esse credita est, autore* Festo, *quæ suaderet hominibus id petere quod fas esset: eandemq; esse ipsam atq; fas existimabant: unde* Themistes *oracula & consilia consultaq; & lege sancita dicuntur* Eustathio *teste* Homeri *enarratore, id est, ut ipse inquit,* τὰ μαντεῖα, αἱ βουλαὶ, καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ νομο-

Sacerdotes iuris.

Seruius Sulpitius.

Antistites.

Themis.

Fas.

Themistes.

θετούμ

θεϊσμένα. Alij themin uel themista (utroq; enim modo dicitur) ius & iustitiam esse putant: eademq; consiliorum oraculorumq; præsidem esse. propterea Homerum Θεμιστεύειν verbũ, quod uaticinari et oracula dare significat, pro leges ferre, iura reddere, accepisse Odysseæ decimo, Θεμιστεύει δὲ ἕκαστος Παίδων ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι. Sed & Δίκη Dea iudiciorum præses dicitur: quæ dictio etiam ius significat: ob id Græcè dicta, quia lites & contentiones dirimat: eiusq; Deæ diaconi & ministri, δικασταὶ, id est, Iudices dicuntur, quasi litium diremptores. Eustathius enarrans illud Homericum in primo Iliados, Νῦν αὖ τέμιν υἷες Ἀχαιῶν Εν παλάμαις φορέουσι, δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας Πρὸς Διὸς εἰρύαται: dicen & themin idem esse autumat. propterea, inquit, δικασπόλους, id est, eos qui circa reddenda iura uersantur, Thesmophylacas esse significat, id est, legum & institutorum custodes diuinitus præfectos. Quod munus, inquit, regium esse Homerus significat: Regibus enim sceptrum nota est iustitiæ, hasta uerò symbolon fortitudinis. Accursius peracutè sanè (ut solet plerunq;) sacerdotes hoc in loco absolutè intelligit, non iuris sacerdotes, atq; etiam (si Dijs placet) sacerdotes mœrentem ad pœnitentiam adhiberi solitos, aut, ut ipse inquit, pœnitentiam dantes: quasi uerò Vlpianus huiusmodi sacerdotes nouerit, qui magister scrinij Alexandri principis fuit, & in eius consilio principes: cum quo etiam Pomponius, Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Celsus, Proculus, Metianus, Triphonius, Modestinus, omnes iuris professores, si Lampridio credimus, discipuli omnes Papiniani: qui iuris asylum dictus est, & doctrinæ legalis thesaurus, ut autor est Spartianus in Seuero: ab Antonio Caracallo ob id occisus, quòd

Θεμιστεύω.
Δίκη. Dica.
Δικασπόλοι.
Thesmophylaces.
Sceptrum. Hasta.
Vlpianus & cæteri legisperiti.

quòd parricidium eius excusare noluisset. Antonius uerò Pius Iurisperitis usus est Saluio Valente, Volusio, Metiano, Vlpio, Marcello, & Iaboleno, ut autor est Capitolinus. & Scæuola Marco Philosopho in consilio affuit & sanciendis legibus. Adriano autem affuerunt antiquiores Iulius Celsus, Saluius Iulianus, Neratius Priscus. hi autem omnes principes Romani, ut eorum maiores, Christianam religionem non agnouerunt. licet eorum postremus Alexander Christum & Abrahamum inter animas sanctiores in larario coluerit. Similis est ignorantia Accursij uel seculi potius Accursiani, quæ hac ætate ridicula est: in lege ultima infrà, de mortuo inferendo, ubi Pontificum Vlpianus meminit, de collegio Pontificum loquens, à quo ius Pontificium apud antiquos dictum, quod Accursius ad nostros Pontifices retulit.

Alexander Imperator Romanus.

Age uideamus (quandoquidē hucusq; prouecti sumus) quid id sit quòd ciuilem scientiam rem esse sanctißimam Vlpianus dixerit. Sanctum, inquit Macrob. lib. III. Saturn. est interdum quod nec sacrum, nec religiosum est, ut Trebatius libro Religionum refert: Sancta ad uos anima atq; istius inscia culpæ: Descendam, inquit Turnus libro XII. Aeneid. Sanctam, inquit, animam incorruptam uoluit ostendere. Et illud eiusdem: Tuq; ô sanctißima coniunx, Felix morte tua. In quo castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ pœnæ sanctione corrumpi uetantur, ὅσιον dici potest. Hæc ille. Eodem modo sanctius ærarium ab antiquis dictum est, quod prorsus intactum erat, ex quo nihil promi licebat ob annuas necessitates. Liuius libro septimo secundi belli Punici, Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant Consules aurum uicesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus seruabatur, promi placuit. Cicero in Verrem actione quinta: Primùm mihi literas

Sanctum.

Ὅσιον.

Aerarium sanctius.

ras quas in ærario sanctiore conditas habent, protrunt. De Syracusanis loquens. Et ad Atticum libro septimo: Attulit mandata ad Consules ut Romam uenirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrent. Sic sanctius sacrarium. Quintilianus libro undecimo: Illic fundamenta sunt, illic opes uelut sanctiore quodam sacrario reconditæ: Ita'ne uerò res sanctas sacerdotibus solis attingere nullo reclamante licebit: rem uerò sanctißimam ciuilem sapientiam: nulla pecunia, ut inquit Tullius, adulterabilem, magno uoluminũ numero, sed certo tamen circunscriptam, edicto imperatorio munitam, scripturientis cuiuslibet libidini contrectandam contemerandamq́; publicus consensus permittet? Ego uerò non modò sanctas leges, sed etiam sacrosanctas habendas esse censuerim, ut sacrosancti magistratus olim dicti sunt, qui non sine capitali piaculo attingi uiolenter poterant, ut Tribuni plebis apud Romanos autore Plinio lib. septimo. Liuius li. IX. ab urbe condita: Tum Posthumius interea: Dedite, inquit, prophanos nos quos salua religione potestis, dedetis deinde & istos sacrosanctos cùm magistratu abierint. Idem, Paulisper intercessum est à Tribunis plebis, pro eo quòd spondendo pacem seruassent exercitum populi Romani, pœnam nullam meritos esse, neq; ad extremum cùm sacrosancti essent, dedi hostibus uiolari'ue posse. Cicero pro Cornelio: Primùm enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebs'ue sanxisset. deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso aut obtestatione & consecratione legis aut pœnæ, cùm caput eius qui contrà fecit, consecratur. Idem in Catil. Quid enim expectas? bellum? quid ergo in uastitate omniũ tuas possesiones sacrosanctas futuras putas? Sacrosanctas, intactas dixit & ab omni iniuria tutas. Hinc sacrosancta potestas Liuio libro XIX. pro tribunitia: & sacrosanctæ ecclesiæ

Sanctius sacrarium.

Leges sancta.

Sacrosancti.

Sacrosancta potestas.

ecclesiæ à Iustiano dictæ in quibus est ius asyli. Ideo principes Romanos legimus tribunitiam potestatem assumere sibi solitos, ut augustiores se & sacrosanctos facerent. id quod in numismatis quoq; eorum extat. Tranquillus in August. Tribunitiam potestatem perpetuam recepit, in qua semel atq; iterum per singula lustra collegam sibi cooptauit. Tacitus libro duodecimo: Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunitia potestas & nomen Augusti, & omnes principum honores. De hac potestate multa Cicero libro tertio de Legibus. Maximè igitur oportuit post edictum illud Iustiniani quod extat titulo de ueteri iure enucleando (uulgò nunc ut uideo neglecto, sed tamen non spernendo si emendatè legatur) uolumina iuris nostri tribunitiam potestatem accipere: ut omnibus prorsus scribentibus nihil in ea licuisset, nisi hactenus ut indices rerum tantummodo & titulorum argumenta quædam ascriberent, quæ Paratitla, ut ipse inquit, dicuntur, quasi titulis apposita. sin ad uiuum resecare uideor, post Bartholum certè & Baldum attingere ea nulli oportuit licere, ut certa fixaq́; aliquando Iurisconsultorum dogmata essent, nostratibusq́; cum Transalpinis de iuris tandem apicibus conueniret. Demosthenes ille Oratorum præstantißimus, Romanæ eloquentiæ, id est, Ciceronianæ exemplar, ut iudicare possunt qui orationes utriusq; non oscitanter legerunt, in ea oratione quæ πρὸς λεπτίνην inscribitur, Solonem commemorat inter alia cum legibus suis hoc quoq; instituisse, cùm lex aliqua rogatio'ue ad populum ferretur, ut à legislatore primùm recitaretur: deinde ut in loco maximè celebri conspicuoq́; proscriberetur ad tertiam concionem usq; (non aliter atq; Romæ leges trinundino die promulgari solitas esse, Macrobio referente legimus) inde Scribæ ut daretur

Paratitla.

Demosthenes.

palàm

palàm pro concione legenda, ut si quid cuiquam non placeret id in medium proferret. & si ea tum quoq; populo placuisset, ita demum nomothetis daretur postremum exploranda: qui uti eam probassent improbassent'ue, ita proferretur antiquaretur'ue. Hi autem nomothetæ ex Iudicum numero deligebantur, ut eam operam populo iurati ipsi nauarent. Sed operæpretium mihi uisum est locum ex oratione eius Latinè ut potero uertere, quo res tota melius intelligi poßit. Cùm igitur Demosthenes in illo iudicio legem Solonis Scribæ legendam dedisset (ut tum moris erat in iudicijs factitari, & fuit postea in Romanis) & ille recitasset, ita tum ipse subiecit: Intellexistis'ne igitur uiri Athenienses quàm rectè atq; ordine leges promulgandas Solon instituerit? Iam primùm apud uos & quidem iuratos, utpote apud quos alia quoq; & constitui & rata haberi solent: deinde qui legem tulisset antiquæ legi contrariam, hunc abrogandæ antiquæ legis causas expromere prius uoluit, tum demum suam nouamq; rogationem proferre in medium, hanc cum illa componentem. Hoc idem, ut una tantum, uno quoq; de negotio lex esset, nequando uulgus indoctum legum contrariarum dißidentia conturbaretur. Ita enim demum legum peritißimis spem præcidi posse ratus est negotium facessendi populari simplicitati, cum æquabilis facultas omnibus esset, & legendi & perdiscendi plana & dilucida iura. ἵν' εἷς ᾖ περὶ τῶν ἑκάστων νόμος, καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας αὐτὸ τοῦτο ταράττῃ, καὶ ποιῇ τῶν ἅπαντας εἰδότων νόμους ἔλαττον ἔχειν, ἀλλὰ πᾶσιν ᾖ ταῦτ' ἀναγνῶναι, καὶ μαθεῖν ἁπλᾶ καὶ σαφῆ τὰ δίκαια. His Demosthenis uerbis satis illa Ciceronis congruunt de facilitate perdiscendi iuris. Nunc eò res redacta est, ut nulla ætas huic studio sufficiat, ceu uerò scita plebis indoctæ, edicta

Nomothetæ.

Vna uno de negotio lex esse debet.

Prætoris plerunq; semidocti: Principium sanctiones & imperia interdum præcipitata, consulta Senatus nonnunquam ambitiosa, aut per metum Principum extorta, aut per assentationem effusa, aut necessitate aliqua expressa, deniq; ambigua sæpe iuris prudentium responsa, id est eorum qui suffragatorum precibus aut summi beneficij loco à Principe impetrauerant ut iuris prudentes essent, & de iure publicè responsitarent: hæc, inquam, omnia quasi Sibyllinorum carminum instar sint, aut oraculorum propheticorum, ac nunquam satis enarrata, fœcunda hominum ingenia & ad omnes disciplinas (si per priscam iuris facilitatem licuisset) uersatilia, æternum exercere debeant: ut ille quondam scriptus, & à tergo necdum finitus Orestes. Inde illæ cantatissimæ controuersiæ de diuiduo & indiuiduo, de suitate, de pacto nudo, necdum tot uoluminum textura uestito, & aliæ huiuscemodi sinuosissimæ quæstiones, in quibus tanquam apud Sirenios scopulos consenescere claris atq; grandibus ingenijs necesse est. unde nobis illa malorum Ilias orta, ut est in prouerbio: dum res iudicatæ nunquam præiudicatæ sunt: dum res sæpe ac diu disceptatæ ac decretæ, nunquam semel decretæ sunt, aniuersaria utiq; fœtura suborientium aliorum super alios doctorum dogmatumq;, & prisca, obsoletaq; maiorum scripta posteris relinquentium: deniq; dum singuli iuris apices non modò pugnam, sed etiam bellum intestinum inter hos, illosq; factiosos ciere possunt. Quanam igitur fronte huiusmodi non modò commentaria, sed etiam commentitia tuebuntur, qui Neratij dictum illud legerint? In omni parte error, in iure non eodem loco quo facti ignorantia haberi debet, cùm ius finitum & possit esse, & debeat. An huius temporis finita esse iura dicere perfricta fronte audebunt, cùm iuris professorum interpretatio

Malorũ Ilias.

prætamenta citra criticorum censuram ius ab autore sumant? quasi uerò Pythagoricorum institutum in mores orbis terrarum receptum sit: de quo Marcus Tullius libro primo de Natura Deorum sic inquit: Nec uerò probare soleo id quod de Pythagoricis accepimus: quos ferunt, si quid affirmarent in disputando, cùm ex ijs quæreretur quare ita esset, respondere solitos: Ipse dixit (ipse autem erat Pythagoras) tantum opinio præiudicata poterat, ut sine ratione ualeret autoritas. Quemadmodum igitur Pythagorici αὐτὸς ἔφα dicebant, id est, ipse dixit: sic Alexander, sic Paulus Castrensis, sic Fellinus dixit inquiunt: sic deniq; unus quiuis ex illa turba scriptorum qui luculentis priscorum consultorum scriptis Cimmerias (ut dicitur) tenebras multis in locis offuderunt. Proinde causa, ut uidetur, non satis idonea est, cur tantopere sese admirentur isti suæq; sorti gratulentur, qui unicam hanc iuris scientiam quasi filiolam exosculantur suam (id quod Cicero quondam ad Sulpitium loquens dixit) id est, qui præ isto studio iuris omneis alias disciplinas despectui habere solent, tametsi liberas ipsas nomine & ingenuas, attamen inopes (ut ipsi dictitant) nec ut hanc unam iuris scientiam ex suorum spolijs quæstuosas, quæ ex ciuilibus tantum ipsa manubijs ornare sese potest. Iurisconsultorum olim superbiam cùm ferre non posset Caius Princeps, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus, sæpe iactauit se hercle effecturum ne quid respondere possent præter æquum & bonum. quantò minus quorundam nostri temporis ferenda est? qui certè si molesti esse pergant, arcem se literatorum tenere censentes ac dictitantes, ad Fabium eos Iudicem haud iniquum certè Iurisconsultis protinus uocabimus: qui de huiusmodi loquens hominibus, ita inquit in primo: Difficultatis patrocinia

Autoritas Pythagorica.

De æquo & bono responsitare.

prætextimus segnitiæ. neq; enim nobis operis amor est: nec quia sit honesta & rerum pulcherrima ciuilis sapientia, petitur ipsa: sed ad uilem usum & sordidum lucrum accingimur. Dicant sine humanioribus disciplinis in foro multi & acquirant, dum sit locupletior aliquis sordidæ mercis negotiator, & plus uoci suæ debeat præco. Hæc ille. Desinant igitur eorum improbissimi alios habere despectui, & quasi ut Græci uocant ματαιοτέχνους, id est, inanium artium studiosos, incessere iuuenes ingenuos, liberalioribus disciplinis deditos: qui fructum studiorum suorum non stipe aduocationum, aut capturis rerum iudicandarum, sed ex animo suo ac contemplatione & scientia petunt, perpetuum quidem illum, nec fortunæ subiectum. Ne igitur nimium sibi placeant in hoc forensi plausu, aut etiam per palatium ultro citro uolitantes, idem Fabius libro XII. multos se cognouisse ait, qui tædio laboris quem ad eloquentiam tendentibus, id est, rerum omnium politicarum cognitionem, perferre necesse est, confugerint ad hæc diuerticula desidiæ: quorum alij ad album se ac rubricas transtulerunt, & formularij, uel (ut ait Cicero) legulei quidam esse maluerunt, tanquam utiliora eligentes ea quorum facilitatem sequebantur. Cicero pro Muræna ad Seruium Sulpitium loquens: Quapropter (inquit) non solùm illa gloria militaris uestris formulis atq; actionibus anteponenda est, uerùm etiam dicendi consuetudo longè & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaq; multi mihi uidentur initio multò hoc maluisse, id est, dicendi facultatem: pòst cùm id assequi non potuissent, istuc potissimùm sunt delapsi, id est, legulei sunt facti: ut aiunt in Græcis artificibus eos aulœdos, id est, tibicines, esse, qui citharœdi fieri non possunt.

Mataeotechni.

Ad rubricas se transferre.

Aulœdi. Prouerbium.

ſunt. Agedum (quandoquidem hucuſq; præter inſtitutum noſtrum prouecti ſumus) uideamus quæ ſit iſta tantæ operæ ſcientia, quæ propemodum ſola literatos ac doctos uiros in Gallia exiſtimari ac uocitari facit. Marcus Antonius Orator ille nobilis apud Ciceronem libro primo de Oratore: In Oratore autem, inquit, acumen Dialecticorum, ſententia Philoſophorum, uerba propè Poëtarum, memoria Iuriſconſultorum, uox tragœdorum, geſtus penè ſummorum artificum eſt requirendus. Hic ultimas propè partes, id eſt, memoriæ fiduciam Iuriſconſultis tribuit. Fabius: Omne ius, inquit, quod eſt certum, aut ſcripto, aut moribus conſtat. dubium æquitatis regula examinandum eſt. quæ ſcripta ſunt aut poſita in more ciuitatis, nullam habent difficultatem: cognitionis ſunt enim, non inuentionis. at quæ conſultorum reſponſis explicantur, aut in uerborum interpretatione ſunt poſita, aut recti prauiq; diſcrimine. Vim cuiuſq; uocis intelligere aut commune prudentium eſt, aut proprium Oratoris. Aequitas optimo cuique notiſſima eſt. Verùm hoc iſtis perſuaderi non poteſt, qui leges non ab homine ſcriptas ac conceptas, ſed de cœlo delapſas eſſe credunt, ut Tertulliani uerbis utar. in quibus etiam ſenſus altiſſimos, & qui anagogici, id eſt, abſtruſi dicuntur, reconditos eſſe putant, nec unquam ſatis enarratos. Eorum uerò gloriationis præcipuum literarum meliorum ſtudioſis ſolatium fuerit, iſtam legum ſcientiam non modò ſingulis ſeculis, ſed etiam luſtris interpolabilem eſſe: de qua profectò Plinianum illud ex libro uigeſimonono parodia haud inconcinna uſurpare poſſumus: Mutatur ars, inquit, (de Medicina loquens) quotidie, toties interpolis, & ingeniorum Italiæ flatu impellimur, palamq; eſt ut quiſq; inter iſtos noua comminiſcendo pol-

Quid in Oratore requirendum.

Iuris diuiſio.

De iuris perdiſcẽdi facilitate.

In leguleos.

Sententia Plinij in Leguleos.

 leat,

leat, Imperatorem illico uitæ nostræ necisq; fieri: ceu uerò non nullia gentium sine huiusmodi leguleis degant, nec tamen sine legibus. Audiant igitur homines sortis suæ admiratores, audiant Tertullianum in Apologetico Christianorum ad proceres Romani imperij (quos ipse legum tutores appellat) ita dicentem: Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda? Non'ne & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ tantum autori suo doloris inusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicarit? Non'ne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam ueterem & squalentem syluam legum, nouis principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & cæditis? Eant igitur nunc isti, qui omnia studio iuris tribuunt: & sese hominum solos hac una peritia iuris beatos & sapientes & rerum humanarum arbitros, atq; adeò diuinarum esse prædicent: dum tamen hoc constet, omnium gentium moribus ut nomismatum, sic nomorum, id est, legum usum uarium & identidem mutabilem omni æuo fuisse. & has enim & illas temporario principum populorum'ue consensu, non suapte ui potestateq; ualere. Intolerandus certè est ineptiorum quorundam fastus, qui è studio iuris cum carris librorum redeuntes, uelut Aegyptiorum opibus suffarcinati, reliquos omneis literarum studiosos sic ut inanes inopesq; aspernantur, uelut ex paleis multis modicam frugem aut etiam nullam colligentes. qui si aliquando cogitarent diuitias illas suas κεράμεως πλοῦτον, ut dicitur, id est, figulinas opes esse unico Principis edicto fragiles (quod futurum est aliquando ingenti generis humani felicitate) nimirum altiores illos ac sesquipedales spiritus deponerent. de ineptis loquimur, disciplinarumq; expertibus. De Pandectis

Tertullianus de legisperitis.

uerò

uerò quid sentiam, malo alienis uerbis quàm meis dicere. Prodeat igitur aliquis Latinorum æstimator idoneus. Is erit Laurentius Vallensis, uir certè cum Latinè doctißimus, tum uerò alienorum scriptorum Iudex ut optimus, sic minimè ambitiosus & ueritatis amantißimus: id quod inuidiosum nomen eius uulgò reddidit, ut iam publico consensu Latinè ignorantium tanquam iniquus Iudex ferè reijciatur. Is igitur Laurentius censor ac criticus quamlibet etiam morosus, ut illis quidem uidetur, Elegantiarum suarum libro tertio, sic inquit: Relegi proximè quinquaginta Digestorum libros ex plerisq; uoluminibus Iurisconsultorum excerptos: & relegi cùm libenter, tum uerò quadam cum admiratione. Primùm, quòd nescias utrum diligentiáne an grauitas, prudentia an æquitas, scientia rerum an orationis dignitas præstet, & maiori laude digna esse uideatur. deinde, quòd hæc ipsa ita in uno quoq; eorum sunt egregia & perfecta, ut uehementer dubites quem cui præferendum putes. Et paulò pòst: Quod eo magis, inquit, in Iurisconsultis est admirandum, quòd ij inter se etiam seculis distant, licet omnes post Ciceronem: ideóq; quibusdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes usq; à Vergilio atq; à Liuio fuerunt. Nam Ser. Sulpitij atq; Mutij Scæuolæ nihil extat: sed alterius Mutij recentioris. Et prisci quidem Iurisconsulti quales, quantiq; in eloquendo fuerint, indicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. his autem qui inter manus uersantur, nihil est (mea sententia) quod addi adimíue poßit, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm latinitatis atq; elegantiæ: sine qua cæca omnis doctrina est & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Hæc ille: atq; alia eòdem pertinentia satis liberaliter, nec pro solita eius

Vallensis laus.

Pandectarum laus.

Barbara uocabula à leguleis recepta. Proscriptio. Proscripti. Præconio citati. Repercußio. Relatio. Retortio. Describere. Exemplum recognitum.

ſeueritate. Hui, inquiunt isti legulei, quid nobis cum elegantia? nobis tam placent guerra aut treuga, & laudum & bannum, & banniti & retorquitio: quàm illis bellum & induciæ & arbitrium & proscriptio & proscripti aut præconio citati, & repercußio uel relatio ac etiam retortio. Antiqui Iurisconsulti exscribere ac describere dicunt & exemplum sumere, nos exemplare dicimus. illi exemplum recognitum, nos exemplatum collationatum. Antiqui & qui Latinè locuti sunt, conditiones quasdam arbitrarias & in potestate nostra uel in nobis sitas dixerunt: nos potestatiuas dicimus. illi neceßitatem quandam præcisam & absolutam, & quandam conditionalem, id est, hypotheticam: nos causatiuam. quemadmodum & stipulationes alternatiuas dicimus pro disiunctiuis: & putatiuum pro opinabili: & dispensare, pro legibus soluere: & casum legis, pro specie: quo etiam Iustinianus sæpe usus est, quod & thema & propositum dicitur à Cicerone & Quintiliano. Insinuare donationem, pro profiteri: militem, pro equite: recusare Iudicem, pro reijcere: quod & eiurare nonnunquam dicitur. æquum & iniquum Iudicem antiqui dicere solent: nos suspectum & fauorabilem & non suspectum dicere maluimus: permultaq; huiusmodi quæ proprium destinatumq; uolumen desiderant, ut infra triduum, pro intra. Sic est disciplina iuris, ut ueutam facere melius & congruentius sit dicere, quàm in rem præsentem uenire. Deniq; multa Gallicè, nec minus uendibiliter inter nostros dicimus quæ Latinè ignoramus. Apagesis istas sermonis lautitias. sordida nos delectant uerba & triuialia, atq; etiam in tonstrinis sutrinisq; proculcata. Verùm illud Laurentij elogium me impulit ut diligentius Digestorum libros legerem. qua in lectione cùm multis in locis uolumina

Opinabile. Legibus soluere. Species legis. Profiteri donationem. Eques. Scribendi occasio.

ipsa

ipsa partim mutilata, partim mendosa inueni: tum uerò (quod flagitiosius esse multò arbitratus sum) uerba multa non triuialis sed antiquæ ac probæ monetæ, in alienum usum ignorantia temporum translata esse animaduerti. Ea indignitate permotus, ausus pridem inconsultius temereq́; iactare inter amicos, me aliquando facturum ut Pandectæ emendatius atq; intelligentius legerentur. uidelicet uiribus nostris necdum nobis exploratis: nec præstandæ rei difficultate satis excussa pensitataq́;. Cuius me incepti cùm postea perpigeret, triennio partim multa causatus, partim peregrè agens, liberatum me iri tandem hac molestia libenter mihi persuadebam: ueluti huius incepti temeritate situ quodam obliuionis contecta atq; sepulta. Ecce autem huius negotij securum appellantibus amicis, & tanquam procrastinati debiti arcessentibus, spontaneæq́; pollicitationis admonitu identidem cunctationem meam uellicantibus, eò tum me sensi feroculè euectum, unde pedem proferre pudor uetet, ut inquit ille, continuoq́; aut rem suscipiendam mihi, cui par omnino non essem, aut temeritatis manifestum ac confessum ludibrio mox omnibus me futurum. Ibi uerò æstuantem me, & sententijs alternantem impulit amicus quidam meus uir amplißimæ curiæ: qui mihi huius incepti non modò autor, sed etiam efflagitator fuit. Is mihi industriæ meæ sponsor (ut ita dixerim) apud me fuit. Perpulit enim hoc sibi me credere, si operam enixè nauarem, nihil non eiusmodi euasurum quod ipse facere instituissem: causanteq́; me inuidiosum hunc laborem non gratiosum fore, qui tam ancipitis euentus facinus designare nunc ausus essem, homo propè nullius in re literaria nominis, ad extremum susceptæ rei euentum fide sua esse iußit. Eiusmodi autem sponsore nihil non credere uel nominum factitator circunspectus potuisset. Horat. in arte.

tuisset. iam primùm præter singularem iuris peritiam, doctrina est etiam illa Miscellanea ac politico homini aut necessaria, aut utili perpolitus, iudicio non mediocri ac sæpe nobis probato præditus: cui etiam de me plus quàm meo propemodum tribuo. unus est deniq; ex paucorum numero qui non illotis pedibus ad studium iuris ciuilis contulisse se uidentur. Accedunt neceßitudinis iura, quæ mihi multiplicia cum eo iampridem intercedunt, ne ab eo eludi me uereri ullo modo deberem. Huic istud à me contendenti nisi morem gererem, existimaui (qua est ille in ordine suo autoritate) non tam id uerecundiæ ac modestiæ, quàm rusticæ ac pertinaci diffidentiæ datum iri. Itaq; huius fide periclitandum mihi esse statui. Hæc fiducia operis, hæc est indicatura, ut Plinij uerbis utar. proinde perfunctoriam istam operam magis quàm iustam, plenamq́; profitemur. Sed ne sic quidem, ut intelligo, eorum cachinnos euadam, quibus cum musis, id est, cum humanitate & doctrinæ lepore, nullum est commercium, ut Marcus Tullius inquit. Hi sanguinem legum quærendum, non artem (ut eorum uerbis utar) arbitrantur: non florem, sed frugem scientiæ consectandam autumant: deniq; uerborum rationem nullam habendam esse, dum sensus assequantur. Atq; hæc ita dicunt, quasi aut uerba rerum imagines esse nesciant & sensuum inuolucra, quæ quam maximè congruenter effingi & accommodare rebus ipsis debent: aut quasi Bartholus & Baldus & reliqui eiusce ordinis autores quidem illi alioquin ingenuosißimi: sed quos isti uerborum contemptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorum uatum oracula in lararijs (ut ita dicam) habent, uerba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Vt enim ille quadam animi solertia in altera libræ

Critolai libra.

suæ

ſuæ lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum admodum propendere illam animi lancem deprehendebat: ſic iſti Iuriſperiti ununquodq; uerbum atq; adeò ſyllabam in quibus commodum ſit locis ad conſtituenda ſua dogmata, ponderanda ſolerter admonentes, uerborum uires excutere ſe, & ſcrupulari etiam differentia æſtimare credi uolunt. qui tamen præclara illa ſua libra quid in diem addictio diei adiectæ præponderet, perſentiſcere non potuerunt, antequam Laurentius Vallenſis examen libræ ſuæ multò certè exactioris ad lectionem Pandectarum adhibuit. Nec ille autem in his quæ in huiuſmodi aduerſus iſtorum opinionem quantumuis approbata dixit, æquam unquam ſententiam retulit, duntaxat in eorum foro: Nec nos in ijs quæ adhuc diximus, aut poſthac dicturi ſumus aduerſus receptos eorum aliorumq́; errores, quippiam æqui boniq; laturos nos ſperamus: non inter eos modò ad quos ea res pertinet, ſed ubicunq; & apud quoſcunq; res non artificis ſtatera (ut inquit Cicero) ſed populari trutina examinantur. Videamus tamen refellendis iſtis uerborum contemptoribus magni aliquos nominis autores opponere nec'ne poßimus. Fabius libro duodecimo. Quid? (inquit) non quæſtio iuris omnis aut uerborum proprietate, aut æqui diſputatione, aut uoluntatis coniectura continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad moralem Philoſophiam redundat. Gellius libro duodecimo: Labeo, inquit, Antiſtius iuris quidem ciuilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de iure publicè reſponſitauit, cæterarumq; bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam ſeſe atq; Dialecticam literasq; antiquiores penetrauerat, Latinarumq; uocum origines rationesq; percalluerat: eaq;

præcip

præcipuè ſcientia ad enodandos pleroſq; iuris laqueos utebatur. Sic quodam loco Cicero proprietatem ſermonis Iuriſconſultorum peculiarem eſſe affirmat. Quod igitur iſti dicunt prudentiam in rerum eſſe cognitione, orationis facultatem nihil ad rem pertinere, uideamus qualiter conſtitui poßit. Marcus Tullius libro tertio de Oratore, de eloquentia loquens: Neq; uerò, inquit, hoc fugit ſapientißimum Regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit (de Ariſtotele loquens) à quo eodem ille & agendi præcepta acciperet & loquendi. Nunc ſiue quis uolet eum Philoſophum qui copiam nobis rerum orationisq; tradat, per me appellet Oratorem licet: ſiue hunc Oratorem, quem ego dicam ſapientiam iunctam habere eloquentiæ, Philoſophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc conſtet, neq; infantiam eius qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat: neq; inſcitiam eius cui res non ſuppetat, uerba non deſint, eſſe laudandam. quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem. Idem in Oratore perfecto: Res autem, inquit, ſic ſe habet, compoſitè & ornatè ſine ſententijs dicere, inſania eſt: ſententiosè autem ſine uerborum & ordine & modo, infantia. Et rurſus alibi: Illud uerius, inquit, neq; quenquam in eo diſertum eſſe poſſe quod neſciat: neq; ſi id optimè ſciat, ignarusq; ſit facundæ ac poliendæ orationis, diſertè id ipſum quod ſciat dicere poſſe. Phœnix apud Homerum libro nono Iliados ad Achillem loquens, ita inquit: Pater tuus Peleus cùm te primùm ex Phthia patria ad Agamemnonem miſit paruulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, ut utroq; in genere inſtituendum te ſuſciperem. cenſuit enim te & dicendi præcepta accipere debere & agendi, Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρη-

Infantia & inſcitia.

κτῆρά

κτῆρά τε ἔργων, Doctum uerba loqui, facilemq́; in rebus agendis. Ecquid autem turpius dici potest, quàm infantes eos esse, qui se consultos, prudentes, peritos deniq; iuris dici uideriq; postulent, dignos etiam solos omnium lueratorum hominum qui rerum humanarum ac diuinarum arbitrium disceptationemq́; habeant: quiq́; uiros principes, & supra humanum fastigium euectos soluere & illigare legibus interpretationibus suis poßint? Infantes autem esse orationis facultate destitutos, Latiné loquentium consensus praeiudicauit. Cicero in Topicis, Causa autem efficiens sic, ut cùm quaeritur, quibus rebus eloquentia efficiatur. De commutatione sic: Poßit'ne eloquentia commutatione aliqua conuerti in infantiam. Et pro Cluentio: Tum uerò ita sum perturbatus ut omnia timerem. si nihil dixissem, ne infantißimus: si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentißimus existimarer. Et ad Quintum fratrem: Gabinius absolutus est. nihil illo accusatore Lentulo subscriptoribusq; eius infantius. Non me fugit, quid Lactantius libro quinto, sextoq; de eloquentia disputarit, uir ipse loquendo lautissimus: sed nos de Latinitate & elegantia & sermonis puritate loquimur, non de illa diserta & Oratoria eloquentia, quae iuris studiosis nostro seculo necessaria non est, tametsi olim Marcus Cato cùm in dicendo praestantißimus, tum iuris fuit idem peritißimus. & Scaeuolae Sulpitioq; concessa est etiam facundiae uirtus. & Marcus Tullius non modò inter agendum nunquam est destitutus scientia iuris, sed etiam componere aliqua de eo coeperat, ut autor est Fabius. & Crassus apud Ciceronem in primo dialogo de Oratore: Quintus (inquit) Scaeuola homo omnium doctißimus, & disciplina iuris ciuilis eruditißimus, & oratione maximè limatus ac subtilis, atq; (ut ego

In infantes Iurisperitos.

soleo

ſoleo dicere) Iuriſperitorum eloquentiſsimus, eloquentium Iuriſperitiſsimus. Quæ (malùm) eſt igitur iſta tanta in hominibus peruerſitas, ut cùm lautam atq; elegantem utendi fruendiq́; iuris ſupellectilem habeant, Latinam illam ab Vlpiano, Paulo, Iuliano, reliquisq́; eiuſdem notæ Iuriſconſultis relictam, librariorum legentiumq́; inſcitia æruginе infeſtatam, eam ut æruginem abſtergeri nolint, ſordida etiam ſupellectili hac Gotthica & barbara uti malint? perinde atq; primis illis ſeculis, frugibus iam inuentis nonnulli tamen tam aduerſo genio nati fuiſſe dicuntur, ut glande ueſci mallent. id quod inquit Cicero: Noſtro enim ſeculo inſtaurata propemodum lingua Latina, Barbarica permulti nihilo ſecius delectantur. Romanum ſermonem reſpuunt homines palati corruptiſsimi, quanquàm pleriq; palatini. Videlicet hoc illud eſt quod idem Cicero libro tertio de Oratore inquit, de antiquis Iuriſperitis loquens, hominibus undiq; conſummatiſsimis, Quid enim Marco Catoni præter hanc politiſsimam doctrinam tranſmarinam atq; aduentitiam defuit? Num quia ius ciuile didicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris ſcientiam negligebat? aut quia utroq; in genere & laborauit, & præſtitit, num propter hanc ex priuatorum negotijs collectam gratiam tardior in Republica capeſſenda fuit? Nemo apud populum fortior, nemo melior Senator, facilè optimus Imperator. deniq; nihil in hac ciuitate diſci ſciri'ue potuit, quod ille non tum & inueſtigarit & ſcierit, tum etiam conſcripſerit. Nunc contrà pleriq; ad honores adipiſcendos, ad Rempublicam gerendam nudi ueniunt atq; inermes: nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert ſe ſi unũ aliquid affert. Po-
Pandectæ. ſtremò locus hic poſcit, ut de Pandectarũ uocabulo aliquid dicam

dicamus. Gellius igitur libro duodecimo: Tullius, inquit, Tyro Ciceronis libertus libros de uarijs ac promiscuis quæstionibus composuit: Græco uocabulo Pandectas, id est, promiscua & multifaria continentes libros inscripsit, tanquam omne rerum ac doctrinarum genus continentes. Idem libro ultimo: Sunt, inquit, qui libros suos Pandectas, id est, omnium receptacula inscripserunt. Hanc inscriptionem Plinius in præfatione inter illecebrosas & magna promittentes numerauit: propter quas (ut ipse inquit) uadimonium deseri poßit. His Pandectis coagmentandis septem & triginta Iurisconsulti symbolas contulerunt: ex quorum uerbis Digestorum leges uelut centones consarcinatæ sunt. Harum autem archetypos Florentiæ esse putant, quæ Litera Pisana uulgò dicitur: & nos cùm Florentia iter Romam faceremus in numero Legationis Regiæ, funalibus eas accensis non sine ambitu honoris loco numeroq; uidimus. Quoniam uerò hic Vlpianus subiecit hæc uerba, Huius studij duæ sunt positiones: addam quid sit thesis, id est, positio. Thesis (inquit Ioannes Grammaticus, Aristotelis interpres) differt ab axiomate: quatenus axioma omnino est ἀναπόδεικτον, id est, non demonstrabile: ut sunt propositiones immediatæ, & communes animi conceptiones, quarum mox meminero, quas naturæ sponte uel naturali dictamento tenemus, domoq; in scholam afferimus. Theseis uerò, id est, positiones ex præceptoribus discimus in singulis disciplinis. Conuenit autem inter axioma, id est, proloquium uel pronuntiatum, uel, ut Cicero uertit, enuntiatum, & thesim, quòd nec hæc, nec illud demonstratur: sed tamen theseis aliqua exhortatiuncula indigent, ut fidem discipulo faciant. ut illa Propositio: Omnes à centro ad circuncurrentem lineam æquales esse lineas:

A quot & quibus composita.

Thesis.

Axioma.

Theseis.

neas: cùm axioma omnino sit indemonstratum: ut illud, Bis bina esse quaterna. Positionum igitur huiusmodi exempla sunt. Ponit Arithmeticus monadem esse impartibilem uel insectibilem. Geometres uerò id quod diximus de lineis à centro ad ambitum circuli pertendentibus. Medicus ponit corpora ex elementis quatuor esse concreta. Physicus omnia naturalia corpora constare materia & forma: tum naturam esse principium motus atq; quietis. Diuiditur autem thesis in hypothesim & diffinitionem. Et rursus hypothesis, in eam quæ æquiuocè hypothesis, id est, suppositio dicitur, & in petitionem. Siquidem quæ positiones notæ sunt, quæq; simulac à præceptore ponuntur, admittuntur ab auditore, hypotheseis uocantur: quæ uerò non usq; adeò notæ sunt, sed argumento quodam astruuntur antequam fidem faciant, & tamen citra demonstrationem summuntur à præceptore, αἰτήματα dicuntur, id est, petitiones uel postulata. Quæ rursus & ipse duorum sunt generum. nam quædam mediocriter notæ sunt, quædam econtrario: ut uerbi gratia, Geometra ponente, Omneis rectos æquales esse: auditor ἀγεωμέτρητος, id est, ignarus Geometriæ, neutrum opinatur, id est, nec æquos nec inæquales esse. Eodem uerò dicente: Punctum carere magnitudine, & esse indiuiduum: auditor esse opinatur. Est autem diffinitio thesis: ponit enim Arithmeticus insectile secundum quantitatem esse monadem: & nos ponimus hominem animal rationale mortale. Sic igitur Iurisconsulti ponunt huius studij duas positiones. Positio interdum naturam cuiusq; rei significat. Quintilianus, Simplices, inquit, uoces positione, id est, natura sua constant: compositæ autem, præpositionibus subiunguntur, ut innocens. Idem: Quid uerò quæ positionis eiusdem in diuersos

Hypothesis. Petitiones. Αἰτήματα. Positio.

uersos flexus exeunt, cum Alba facit Albanus & Albensis? Sunt alia huius uocis significata: ut arsis & thesis apud Diomedem, & apud eundem Quintilianum thesis & aphæresis Areopagitæ: thesis & hypothesis Ciceroni in Topicis: sed ad rem non pertinent.

Ex eadem lege.

Legem nunc appello caput legis, quoniam ita fert usus.

Videmus enim cætera quoque animalia, feras quoq; bestias istius iuris peritia censeri. *Iuris naturalis uis.* Censeri hic qualiter accipiatur non facile dixerim, ne ipse quidem Accursius, qui *Censeri.* hoc in loco modestissime tacuit. Cicero pro Archia poëta, Atque hoc ideo mihi concedendum est magis, quod ex his studijs hæc quoque censetur oratio & facultas, quæ quantacunque in me, nunquam amicorum periculis defuit. Dicendi, inquit, facultas ex poëtarum lectione censetur, id est, pretium & æstimationem meretur, & in primis laudatur. à Græcis Δοκεῖν dicitur, quorum imitatione ita loqui solemus. *Δοκεῖν.* Euripides in Hecuba, Λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταὐτὸν σθένει. Animalia igitur quædam bruta naturali quadam intelligentia prædita, propterea censentur, id est, admirationi nobis sunt præ cæteris, ut elephas: de quo Plin. lib. VIII. Maximum animal est elephas proximumq; humanis sensibus. id quod ipse late prosequendo docet. Idem de tigride, quæ cæteris feris truculenta, atq; ipsa etiã elephanti uestigia spernẽs, homine uiso uel hominis etiã uestigio, transferre catulos dicitur. Nimirum hæc natura est rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximasq;, quæ nunquam uidissent quod debeant timere, statim intelligere cur sit timendũ. Ex his Plinij uerbis dicere possumus reuerentiã iure naturali anima-

lia omnia homini debere & quandam ueluti religionem, ut ſaltem ei decedant uia: ut ſit illud Geneſeos primo, Dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper terram. Quid illud eiuſdem de elephantis? Ipſius, inquit, animalis tanta narratur clementia contra minus ualida, ut in grege pecudum concurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudens, nec niſi laceßiti noceant: non'ne ex iure quodam gentium eſſe uidetur? Et illud de ciconia prouerbio Græco teſtatum, ab Ariſtotele etiam confirmatum, quæ parentes ſenio confectas alere exiſtimatur infantiæ ſuæ uices rependens. unde ἀντιπελαργεῖν uerbum pro eo quod eſt promerentibus gratiam in tempore referre: & Antipelargia huiuſmodi gratiarum relatio, à ciconia dicta, quæ Græcè πέλαργος dicitur. inde Pelargici nomi ab Ariſtophane dicti, quaſi Ciconiariæ leges, quibus liberi parentes alere iubentur. id quod in iure quoque noſtro cautum eſt. Ideo in ſceptris regijs antiqui ciconiam ſculpere ſolebant in ſummo: in infimo autem hippopotamum animal improbißimum, ſignificare uolentes iuſtitiæ obnoxiam eſſe uiolentiam, cuius iuſtitiæ ſymbolon eſt ciconia, quæ parentes ſenio confectas alere, humeriſq; geſtare in uolatu creditur. Laurentius tamen hunc locum reprehendit libro quarto Elegantiarum, Ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit. ius eſſe negans appetitum coëundi & procreationem educationemq; liberorum. in quo ſententia mea fallitur. Cæterùm quod hic Florentinus iuri gentium tribuit, Cicero in III. Offic. iuris naturalis eſſe tradit, id eſt, ut ne lædamus inuicem. ſic enim inquit, Atque etiam ſi hoc natura præſcribit, ut homo homini quicunque ſit, ob eam cauſam quòd is homo ſit

Ἀντιπελαργεῖν.

Nomi Pelargici.

Hippopotamos.

consultum uelit, necesse est secundum eam naturam utilitatem omnium esse communem. Quod si ita est, una cõtinentur omnes & eadem lege naturæ. Idq́; ipsum si ita est, certe uiolare alterum naturæ lege prohibemur. Iuris autem consulti ius gentium appellant, non tantum id quod naturale secutum est, quod argenteo seculo natum existimatur, cum cõmercia rerum esse cœperũt: sed illud etiam primarium, quod inter homines solos intercedit, de quo Caius in lege Omnes, intellexit: quod naturale dicitur. ut idem libro 1. Tuscul. Nulla gens, inquit, tam fera, nemo omnium tam immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. multi de dijs praua sentiunt (id enim uitioso more effici solet) omnes tamen esse uim & naturam diuinam arbitrãtur. Nec uerò id collecutio hominum aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus: omni autem in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est. Secundum hæc uerba Ciceronis, notiones in animis nostris anticipatæ sunt de iure naturali. quale est quod idem in primo de Natura Deorum inquit, in persona Velleij Epicurei loquẽs, Solus enim (inquit) uidit Epicurus primum esse deos, quòd in omniũ animis eorum notionem impreßisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum, quam appellat Prolepsim Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem: sine qua nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari poßit? Et paulò pòst. Cùm enim nõ instituto aliquo aut lege aut more sit opinio constituta, maneatq́; ad unum omnium firma cõsensio, intelligi necesse est esse deos, quoniam insitas uel potius innatas cogitationes habemus. Hæ & primæ notiones ab eodem dicuntur: alij præsumptio-

Ius gentium.
Ius naturale.
Anticipatio et Prolepsis.
Notiones.

Prænotiones. *Præsumptiones.* *Ennœæ.* Αὐτόπιστοι.

nes & prænotiones uocant, id est, ennœas, quas diuus Augustinus lib. XII. de Ciuitate, notiones interpretatur, quasi communes intelligentias. αὐτόπιστοι dicuntur, quasi per se fidem facientes sine argumentis: ut suprà dictū est de axiomatis. de quibus idem Cicero in pri. de Legibus, Quæq; in animis, inquit, imprimuntur inchoatæ intelligentiæ, similiter in omnibus hominibus imprimuntur. Informationes etiam dicuntur, ut idem in II. de Natura Deorum, Omnibus enim innatum est & in animo quasi insculptum, esse deos: quales sint, uarium est: esse nemo negat. Cleanthes quidem noster quatuor de causis dixit in animis hominum informatas deorū esse notiones. Appellantur etiā ἐπιβολαί. unde Galenus κατὰ πρώτην ἐπιβολήν, prima animi notione, id est, animi adiectione. Ista igitur ferè quæ iuri naturali ascribuntur, id est, quæ natura docuisse nos creditur, uersantur in sensu cōmuni, non illo quidem arbitro & disceptatore omnium sensuum, & cui sensus omnes ancillantur: qui principatus animæ dicitur à Cicerone, & à Galeno τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς in decimotertio Therapeutices, & à Plutarcho in quarto de Placitis philosophorum. cuius meminit memorabiliter Cicero in 2. de Natura Deorum, & in V. de Finibus, & Themistius in tertio de Anima. sed in illo altero cuius meminit Quintilianus in pri. his uerbis, Sensum ipsum qui communis dicitur, ubi discet puer, cum se à congressu, qui non hominibus solum, sed etiā mutis animalibus naturalis est, segregarit? Et Iuuenal. Rarus enim ferme sensus communis in illa Fortuna. Seneca, Sic in beneficio sensus communis locum, tempus, personas obseruet. A Græcis κοινὸς λογισμὸς dicitur. Gregorius, Τίς οὕτως καινῶν ἔξω λογισμῶν. Similis est cōmunis prudentia apud Ciceronem lib. IIII. de Finibus, Et si

Inchoatæ intelligentiæ. *Informationes.* Ἐπιβολαί. *Principatus animæ.* *Sensus communis.* *Communis prudentia.*

in

in ipsa, inquit, nauigatione negligentia eius nauis euersa, maius est peccatum in auro quàm palea. omnibus enim artibus uolumus attributam esse eam quæ communis appellatur prudentia, quam omnes, qui cuiq; officio præsunt, debent habere. Verùm enimuero ad cognationem illam ueniendum, quam Florentinus Iurisconsultus inter humanum genus intercedere dicit, quam Accursius homo minimè malus ad primum parentem ex historia Geneseos refert. Marcus igitur Tullius lib. v. & ult. Finium, Pisonem Academicum his uerbis hac de re differentem inducit, *In omni autem honesto quod per se expetendum dicimus, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio utilitatum, & ipsa charitas generis humani: quæ nata à primo satu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur, serpit sensim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, pòst in ciuitatibus cum ciuibus, & ijs qui publicè socij atq; amici sunt, deinde totius complexu gentis humanæ: quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc quam dico societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, iustitia dicitur. cui sunt adiunctæ pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, ut sint uirtutum reliquarum communia. nam cùm sic hominis natura generata sit ut habeat quiddam innatum quasi ciuile & populare, quod Græci politicon appellãt: quicquid aget quæque uirtus, id à communitate, & ea quam exposui charitate atque societate humana non abhorrebit.* Quo in loco, primo statu pro satu corruptè uulgò legitur. Idem in pri. de Leg. altißimè (ut ipse inquit)

Societas humana.

Charitas humana.

iuris principia repetens, ita quodam in loco ait, Omnium autem quæ in hominum doctorum disputatione uersantur, nihil est profectò præstabilius quàm planè intelligi nos ad iustitiam esse natos. neq; opinione, sed natura esse constitutum ius etiam patebit, si hominum inter ipsos societatem coniūnctionemq; perspexeris. Nihil est enim unum uni tam simile, tam par, quàm omnes inter nosmetipsos sumus. Quòd si deprauatio consuetudinum, si opinionum uanitas non imbecillitatem animorum torqueret, & flecteret quocunque cœpisset, sui nemo tam similis esset quàm omnes sunt omnium. Ita quæcunque est hominis definitio, una in omnes ualet: quod argumenti satis est nullam dissimilitudinem esse in genere. etenim ratio qua una præstamus belluis, per quam coniectura ualemus, argumentamur, refellimus, disserimus, conficimus aliquid ac concludimus, certè est communis, doctrina differens, discendi quidem facultate par. Idem alibi, Quid est autem non dicam in homine, sed in omni cœlo atque terra ratione diuinius? quæ cùm adoleuit atque perfecta est, nominatur rite sapientia. Est igitur (quoniā nihil est ratione melius, eaq; & in Deo & in homine) prima homini cum Deo rationis societas. inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. quæ cùm sit lex, lege quoq; conciliati homines cum dijs putandi sumus. Inter quos porro est communio legis, inter eos communio iuris est. quibus autem hæc sunt inter eos communia, & ciuitatis eiusdem habendi sunt. Si uerò ijsdem imperijs & potestatibus parent, multò etiam magis parent huic cœlesti discretioni, mentiq; diuinæ, & præpotenti Deo: unde etiam uniuersus hic mundus, una ciuitas communis Deorum atque hominum existimanda est. Idem de igniculis loquens nobis à natura ad

Ratio.

ra ad iustitiam consectandam datis, corruptela autem malæ consuetudinis extinctis. Quòd si quo modo, inquit, est natura, sic iudicio homines humani (ut ait poëta) nihil à se alienum putarent, coleretur ius æque ab omnibus. Quibus enim ratio à natura data est, iisdem etiam recta ratio data est. ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & uetando. si lex, ius quoque. at omnibus ratio, ius igitur datum est omnibus. Recteq; Socrates execrari eum solebat, qui primus utilitatem à natura seiunxisset. id enim querebatur caput esse exitiorum omnium. unde illa Pythagorica uox τὰ τῶν φίλων κοινὰ, id est, omnia inter amicos communia. sed locus ille uulgò mutilate legitur. Ex prædictis apparet id quod Vlpianus inquit, Seruitutem iure gentium secundario constitutam esse, non illo primario, quod naturale dicitur, ab eo (ut Caius inquit) quòd naturali ratione inter homines constitutum sit. Propterea Augustinus libro XIX. de Ciuitate, seruitutem primum culpæ non naturæ impositam esse dicit: cum Noë animaduertens in filium, seruire eum fratribus suis iussit. id quod Genes. nono memoriæ etiam proditum est. Seruitutem iustam interdum atque etiam utilem esse ipse eodem libro demonstrare contendit. Ius autem gentium Liuius libro v. ab urbe condita, ius humanum appellat, de Gallis loquens: quo modo & Vergilius: Si genus humanum & mortalia temnitis arma. Sunt & iura bellica. unde illa Camilli uerba apud Liuium ad proditorem puerorum magistrum, Non ad similem tui nec populum nec imperatorem scelestus ipse cum scelesto munere uenisti. nobis cum Faliscis, quæ pacto fit humano, societas non est: quam ingenerauit natura utriusque, est eritq;. Sunt & belli sicut & pacis iura, iusteq; ea non mi-

Ius.

Seruitus.

Ius gentium & humanum.

nus quàm fortiter didicimus gerere. Arma habemus non aduersus eam ætatem, cui etiam captis urbibus parcitur, sed aduersus armatos. Inde illa nobilis controuersia apud Fabium Quintilianum in quinto, capite de argumentis, de iure belli, apud Amphictyonas commune Græciæ consilium agitata. Atque hæc in uniuersum dicta sint usque ad legem, Ex hoc iure gentium.

Amphictyones.

Ex l. Ius ciuile.

Ius ciuile. Ius ciuile est quod neque in totum à naturali iure recedit, neque per omnia ei seruit. Hoc dictum quomodo intelligi debeat, nos Ciceronis uerbis demonstrare possumus. Is enim lib. III. de Finibus sic inquit, Quemadmodum igitur membris utimur priusquam didicimus cuius ea utilitatis causa habeamus: sic inter nos ad ciuilem communitatem coniuncti & consociati sumus: quod ni ita se haberet, nec iustitiæ ullus esset nec humanitati locus. Et quomodo hominum inter homines iuris esse uincula putant, sic homini nihil iuris esse cũ bestijs. Præclarè enim Chrysippus, cætera nata esse hominum causa, eos autem communitatis & societatis suæ, ut bestijs uti ad utilitatem suam poßint sine iniuria. Quoniamq; ea natura esset hominis, ut cum genere humano quasi ciuile ius intercederet: qui id conseruaret, eum iustum: qui ui ageret, eum iniustum fore. Sed quemadmodum theatrum cum commune sit, rectè tamen dici potest eius esse eum locum quem quisque occuparit: sic in urbe mundoúe communi non aduersatur ius quo minus suum quidq; cuiusque sit. Aristoteles lib. V. Ethicorum, Ciuilis autem iuris, inquit, partim naturale est, partim legitimum siue legale. Naturale ubiuis gentium eandem uim habet, nec hominum opinione constitutum est. Legitimum ab initio quidem nihil refert hoc

Diuisio iuris.

modo

modo uel secus: post positionem uerò tum demum refert. quo iure nituntur omnia rationem sciti decretiq; habentia. Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. νομικὸν δὲ, ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει. Ipse uerò iuris originem omnifariamq; rationem subtilißimè scrutatus ac compendiosè omnia explicans, in hanc propemodum sententiā inquit, Iustitiæ particularis & iuris quod ab ea proficiscitur, genus unū est quod in distributionibus uersatur, aut honoris, aut pecuniarum, aut cæterarū rerum quæ distribui inter eos possunt qui eiusdem ciuitatis cōsortes sunt. in ijs enim & æquam & inæquabilem partem inuicem ferre possumus. Aliud autem genus est commercijs emendandis corrigendisq; comparatum. Commercia porrò duorum generum sunt: quædam enim uoluntaria, quædam non uoluntaria sunt. Voluntaria ut emptio, uenditio, mutuum. ob id uoluntaria dicta, quòd eorum principium in arbitrio nostro situm est. At eorum quæ non uoluntaria sunt, partim clandestina sunt, ut furtum, adulterium: partim uiolenta, ut uerbera, uincula, raptus. Enimuero distributiuum ius confessum est apud omnes pro dignitate cuiusque statui oportere: quod ius ab eo τὸ κατ' ἀξίαν appellatur, de quo in tertio etiam Politicon mirè disputat de æqualitate ciuili loquens. uerùm in eo pugna est, quòd Democratici, id est, populari instituto uiuentes, dignitatem in libertate constituunt: Oligarchici, id est, paucorum statu gaudentes, dignitatem partim in censu & facultatibus ponunt, partim in generis nobilitate: Aristocratici uerò, id est, optimatium statum fouentes, uirtute dignitatem metiuntur. Proinde ius in proportione constitutum est. Proportio enim quam

Commercia.

Ius distributiuum.

Τὸ κατ' ἀξίαν δίκαιον.

Democratici.

Oligarchici.

Aristocratici.

ipse analogiam uocat, æqualitas est rationis, quæ consistit minimum in quatuor. Diuiduntur enim & quæ distribuuntur, & quibus distribuuntur. Itaque ius huiusmodi inter quatuor minimum intercedit, quæ analogia geometrica uocatur, in qua contingit totum ad totum ita sese habere ut utrunque ad utrunque, hoc est, utrunq; ad alterum. Est autem hæc proportio hiulca & interrupta, id est, non continua, hoc modo: ut A ad B, se habet, sic C ad D. Sit igitur exempli gratia super A, Lucius Crassus orator, uel Scæuola Iurisconsultus æqualis eius: quorum alter disertorum consultißimus, alter consultorum disertißimus fuit, si Ciceroni credimus. sit autem super B, Paulus Castrensis aut quiuis alius ex illa Gottica gente, quorum nemo non infantißimus in uerbis etiam iuris fuit: aut contrà logodædalus aliquis (ut Plato sophistas appellabat) uerborum funditator inanis, qui uenustatem uerborum, non sensuum acumen consectetur, aut qui orationis concinnitatem potius quàm pondera sententiarum præstare poßit, ut uno uerbo dicam, loquendi peritus, ciuilium rerum ignarus. sit rursus super C, magistratus aliquis amplißimus, ut apud nos cancellariatus, aut etiam stipendium primarium, & (ut ita dicam) talentarium. D uerò honor aliquis infimi subsellij, aut stipendium sesquilibre, atque etiam (si dicere liceat) triobolare. Dico igitur, quam rationem habet A ad B, id est, culmen illud doctrinæ & eruditio numeris omnibus scientiæ humanioris absoluta, ad illam aut prudentis infantiam, aut loquacitatem inscij: eandem habere C ad D, hoc est, honorum summum fastigium & primarium stipendium, ad populare munus & gregarium stipendium. & permutatim, ut se habet A ad C, id est, uir primi nominis ac meriti ad primarium

Analogia geometrica.

Logodædali uerborum fundicatores.

rium honorem: sic B ad D, id est, homo inferioris aut etiam postremæ notæ ad plebeium præmium, duntaxat si iure distributiuo uti uolumus: quod Aristoteles analogum esse affirmat, id est, proportione constitutum. quo iure in distributione malorum omnia uice uersa spectanda sunt. Quod autem præter hanc analogiam, inquit Aristoteles, distributum fuerit, non ius, sed iniuria erit, cùm sæpe posteriores honorum partes ferant quibus priores iure debentur: contraq́; malorum priores, quibus conueniunt posteriores. Quòd si ita est (ut omnino certè est) hoc genus iuris rarißimè moribus usurpatur. Nulla enim isonomia, id est, æquabilis bonorum honorumq́; distributio, in qua omnia omnibus paria ac demensa respondent (ut inquit Marcus Tullius) in regno quærenda est: in quo & honores, & opes & omnino præmia uirtutis, arbitrio non dico unius, id est, Principis (æquißimo enim animo ferendum illud esset) sed unius aut alterius, qui maioribus fatis supprincipes aut etiam Seiani (ut ita dicam) Principis euaserunt: aut qui quouis aulico artificio principibus obrepserunt, non tam distribuuntur quàm dilapidantur, atque etiam interdum turpi dinundatione indignis deferuntur. Vt enim ambitiosißimus quisque partis cuiusdam Reipublicæ gubernacula arripuit, ita cohortem sibi protinus amicorum clientiumq́; cooptat: quos ad Principem redempta commendatione insinuatos, sicq́; ad uaria munia distributos, tanquam uicarios habet, tuendarumq́; partium suarum institores: semel ipsi obstrictos insinuationis auctoramento. Quare eximios sæpe uiros in ordinem (ut dicitur) coactos consenescere uidemus, nisi tædio inuisæ in aula uirtutis, atque aliorum exemplis edocti, beatis illis aulicis sese mancipio dederint (ut ita

Ius analogum.

Isonomia.

(ut ita dicam) quasiq́; grauitatis ac constantiæ maiestatem in eorum assentationem prostituerint. deniq; (ut planè dicam) nisi uirtutis fasces inaneis, fortis fortunæ summiserint impotentiæ. contraq́; nebulones quosdam & leuissimos homines, aut ignaros, & (ut uocabulo Græco dicitur) analphabetos, nec literarum, nec nandi peritos: sed qui uenditare sese bellissimè cuique in aula præpollenti didicerint, uirtutis præmia obtinere, insolenti confidentia: ueluti magnis suis meritis è numero (ut dicitur) exemptos. Genius hic est ferè æternus regni, ne fortè seculi nostri infelicitati detur: & alioquin, ut inquit Lucanus,

Analphabeti.

Sceptrorum uis tota perit, si pendere iusta
Incipit, euertitq́; arces respectus honesti.

Fortasse tamen hoc principe meliora iamiam omnia apud nos futura spondere nobis debemus: siquidem non paucos iam paucis annis uidimus primarios uiros, ac de literis literatisq; optimè meritos, sola nominis ac famæ meritorumq́; commendatione, recta (ut constanter creditur) citraq́; ullam suffragatorum redemptionem, in Regis gratiam insinuatos, Principis utiq; uoluntati in deferēdis primis honoribus, aulicorum quoq; uotis certatim astipulantibus. Præterita igitur & quæ plerumq; fiunt, hic excutimus, futura uerò meliora mox speramus. Verùm ad id quod instat reuertamur. Alterū est genus iuris quod Diorthoticon ab Aristotele dicitur, quasi emendatiuum: quod in commercijs uersatur, & à distributiuo differt. Illud enim distribuendis communibus bonis comparatum est secundum analogiam prædictam, quæ geometrica dicitur à mathematicis. Hoc autem ius quod in commercijs spectatur, æqualitate quidem ius est & inæqualitate iniurium: sed alia proportione constituitur, quæ arithmetica dici-

Diorthoticon.

tur

tur. Etenim nihil refert siue uir bonus uirum prauum circumscripserit, siue bonum prauus: aut siue uir bonus adulterium admiserit, siue improbus: sed damnum tantum aut noxa in hac specie refert, in qua iudicis partes sunt inæqualitatem ad æqualitatem reducere: cum scilicet ab eo qui plus æquo per circunscriptionem tulit, mulcta inflicta lucrum aufert. tunc enim, dimensa noxa, una pars damnum, altera lucrum uocatur: ut lucrum (licet nomine non admodum proprio) dicatur eius esse qui noxam aut damnum dedit: damnum autem eius qui accepit. sic damnum & lucrum minoris ac pluris uicem obtinent: medium autem æqualitatis. Plus igitur boni & minus mali lucrum est: & uice uersa damnum. In hac proportione tria considerantur, duo extrema, maius & minus: medium, ius emendatiuum correctiuumq́; quod medium est damni & lucri, quæ sunt extrema. Cùm igitur de hoc iure ambigitur, ad iudicem itur, ad iudicē autem ire, ad ius est ire. Iudex enim quasi animatum ius est, ut Græcè δίκαιον ius, & dicastes iudex dicitur. Propterea quidam, inquit Aristoteles, Mesodicos iudices uocant, quasi medijurios, à medio ac iure composito uocabulo: quoniam qui medium consequi potuerunt, ij ius suum obtinere uidentur. Ideo, inquit, dicæon dicitur quasi dichæon, hoc est, bipertitum: & iudex Dicastes quasì dichastes, hoc est, bipertiens. Porrò quemadmodum in geometrica proportione & iure distributiuo quatuor esse cùm minimum necesse est, sic & in hoc iure commerciario & in hac proportione arithmetica & continua: sed ita ut in hac medium bis assumatur, hoc modo, ut A. ad B, sic B ad C, bis enim assumitur B. & ideo continua hæc proportio dicitur, non ut illa interrupta, ut unum bis sumptū duorū loco est. Quo modo igitur se habet A ad B, id est

Iudex ius animatum est.

Medijurij. Μεσόδικοι.

Arithmetica proportio.

id est, aequo maius ad aequum: sic se habet aequum, id est, iustum, ad id quod iusto aequoq́; minus est. Est itaque medium iustum iusq́;, quo plus boni minusq́; mali, quae lucri nomine uocantur: & plus mali minusq́; boni, quae damni, ad aequalitatem reducuntur. Quomodo autem id fiat, Aristoteles lineari figura demonstrat, qui iustum distributiuũ, διανεμητικὸν appellat, ἀλλακτικὸν uerò id quod nos cõmerciarium. Plutarchus in VIII. Sympofiacon, Lycurgus autem, inquit, arithmeticam proportionem Lacedaemone eiecit, ut democraticam & turbae accommodatam: pro eaq́; geometricam introduxit, ut optimatum uitae & regno iusto congruentem atque decentem. quippe illa numero aequalitatem, haec proportione quod dignitas poscit, tribuit. nec omnia simul miscet, ut insignis sit discretio bonorum et malorum. Deinde subdit, ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον ποιεῖσθαι δίκαιον. Hanc, inquit, analogiam & proportionẽ Deus rebus admouit, iustitiã & nemesim appellatã, cuius magisterio ius aequũ docemur, nõ etiã aequũ, ius facere oportere. Est & aliud ius ab eodem Aristotele commemoratũ, quod ἀντιπεπονθὸς dicitur, & Latinè Talio. cuius iuris assertores fuisse Pythagoreos, iusq́; Rhadamanthi uocitare solitos esse ait, uersu Graeco dictitantes,

Ius distributiuum.
Cõmerciarium.
Διανεμητικὸν.
Ἀλλακτικὸν.
Ἀντιπεπονθὸς.
Talio.

> Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
>
> Ius rectum fuerit si factis perferat aequa.

Hoc genus iuris Aristoteles ipse improbat. Ait enim nec legitimo iuri, nec ei quod in ciuilitate uersatur, id est, in communione, conuenire, nec distributiuo nec emendatiuo, de quibus suprà diximus. quod ipse rationibus demonstrat. In communionibus tamen commercialibus ius talionem

nem continere perhibuit, duntaxat per analogiam, non per æqualitatem, κατ᾽ ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ᾽ ἰσότητα, ut cùm sutor & structor inuicem aliquid faciunt artificij sui, ut sutor calceum, structor domum, & itidem de cæteris artificijs, in quibus omnibus talio illa per analogiam: inquit, interuenit. Sed uno aliquo opus est quo omnia dimetiamur ut ad æqualitatem reducantur. Hoc autem reuera est indigentia, qua ipsa commercia uniuersa continentur. Quippe si nullius rei indigerent homines, aut non similiter indigerent, aut commercium non esset, aut certè non idem esset. Itaque nomisma ueluti pro indigentia hominum instituto successit, quod hominibus inter se intercederet, inde nomen sortitum, quòd lege, id est, nomo Græcè, non autem natura originem habeat. unde numus Latinè uidetur quasi nomus dictus. Hoc etiam dictum Aristoteles forma quadam mathematica demonstrat, ut ferè solet ea quæ tractat, quantum per naturam rerum licet, scientificè & mira arte explicata tradere. Talionis pœna XII. tabulis constituta erat: sed postea Prætorij iuris clementia reuocata est. ut docet Gellius lib. XIX. Noctium Attic. Causas autem reuocandæ duas præcipuè assignat, legis incommoditatem, & rependendæ pœnæ, id est, retaliandæ difficultatem, ut latius ipse docet. Nec mirum tamen Talionem iure XII. tabulis constitutam esse, cum diuina etiam lege inductam legamus. Exodi XXI. & Deuteronomij XIX. de pœna sycophantiæ & calumniæ, Non misereberis eius: sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente exiges. Quintilianus in VIII. Est & quod appellatur à nobis Νόημα, qua uoce intellectus accipi potest. sed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, uerùm intelligi uolunt: ut in eum quem sæpius à ludo

Numus.

Talio.

Νόημα.

redem

redemerat ſoror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem præcidiſſet, eras dignus ut haberes integram manum. ſic enim auditur ut depugnares. Vbi ludum pro gladiatura Quintilianus intelligi uoluit. Sunt & alia genera iuris ab Ariſtotele poſita. ut ius paternum, quod patricon, ut herile, quod deſpoticon ab eo dicitur: quod ciuile non eſt, ſed ciuilis iuris ſimile. cuius dicti hanc rationem aſsignat, Mancipium enim & liberi quamdiu à patre per ætatem non recedunt, tanquam pars eius ſunt. Atqui nemo inferre iniuriam conſultò ſibi ipſi creditur: nemo igitur in ſeſe iniurius: ita nec iniuria nec ius eſt duntaxat ciuile. Inter uirum uerò & uxorem ius magis intercedere ait, quàm inter patrem & liberos, aut dominum & mancipium. hoc autem œconomicon à domeſtica diſpenſatione & conſtitutione familiari dicitur, alterum & ipſum à ciuili iure. In tertio uerò Politicon, œconomicon magiſtratum appellat, id eſt, οἰκονομικὴν ἀρχὴν, poteſtatem illã qua uir uxori, liberis, & omni familiæ præeſt: pudendo eorum more, qui uſqueadeo uxorij ſunt (ne dicam ignaui) ut domi ſuæ priuati ſint, & uxoriæ poteſtati pareant, cùm foris magiſtratus gerant, & uiris imperare ſe dignos eſſe cenſeant. quos Ariſtoteles in 11. Politicon γυναικοκρατουμένους appellat, id eſt, in uxorio imperio uiuentes: quorum ſtatus γυναικοκρατία dicitur ea forma qua ariſtocratia: qui etiã ſententia noſtra ochlocratia propriè dici poteſt: hoc eſt, turbulentus ſtatus, cum legibus illis gynæcocraticis parendum eſt, Hoc uolo, ſic iubeo, ſit pro ratione uoluntas. &, —Clames licet & mare cœlo Confundas, homo ſum. &, Nil unquam inuita donabis coniuge, uendes, Hac obſtante nihil, nihil hæc ſi nolet emetur. Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus Iam ſenior. Propterea idem Ariſtoteles in eodem

Patricon. *Deſpoticon.* *Oeconomicon.* *In gynæcocratumenos.* *Gynæcocratia & eius leges.* *Iuuenal. ſat. 6.*

in eodem I I. de his loquens ita inquit, καί τοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι, ταυτὸ γὰρ συμβαίνει. id est, Quanquā quid referre putamus mulieres'ne magistratus gerant, an magistratus gerentes mulieribus pareant? idem enim utrobique accidit. Ideoq; Lacedæmoniorum politiam improbandam esse tradidit, quòd magna ex parte muliebri imperio regeretur. Idem etiam multas gentes bellatrices & militariter uitam traducentes ultra Celtas, in γυναικοκρατίᾳ uiuere tradit. Itaque inquit scitum illud fabulamentum uidetur eius qui Martem cum Venere illaqueasse primus dicitur. huiusmodi enim uiri in Venerem maximè proni muliebri imperio regi ferè nati sunt. Ἄλλωςτε κἂν τυγχάνωσι γυναικοκρατούμενοι καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω κελτῶν. Plinius libr. V I. Gynæcocratumenos appellat populos quosdam Amazonum uicinos, bello ab Amazonibus uictos: ex eo sic dictos, quòd uictricibus obsequantur ad procreandam eis sobolem. Hæc est summa ut arbitror Aristotelicæ sentētiæ de iuris multifarij explicatione, cum eo quod antea diximus de æquo & bono & iure duriori. Quæ quoniam nobis ad hunc titulum maximè pertinere uisa sunt, quàm potuimus breuißimè ac explanatißimè ex autoris eius copia in Latinum sermonem transtulimus. Gynæcocratumeni.

Ex eadem lege in fine.

Vt apud Græcos, &c. Locus hic mutilatus est: ascribenda enim sunt hæc uerba, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ νομικόν. Aristoteles in VIII. Ethicorum, Καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον. Et in tertio meminit, τῶν νόμων τῶν κατὰ τὰ γράμματα, καὶ τῶν κατὰ τὰ ἔθη. Plato lib. V I I. de Legib. ἄγραφα νόμιμα appellari à

quibusdam dicit ius non scriptum, οὓς πατρίους, φησὶ, νόμους ἐπονομάζουσιν. Quas patrias, inquit, leges cognomēto uocitant. Idem paulò pòst tria genera ponēs, νόμους, ἔθη, ἐπιτηδεύματα, id est, leges, mores, instituta, Πᾶσι γὰρ τούτοις φησὶν ἡ πόλις ξυνδεῖται. ἄνευ δὲ ἀλλήλων ἑκάτερα τούτων οὐκ ἔστι μόνιμα: Omnibus his, inquit, pariter ciuitas indiget. utraque autem sine alteris stabilia esse nequeūt. Mores & instituta quasi pro uno posuit: propterea utraq; dixit de duobus loquens. Instituti autem exemplum est apud eundē alibi in eodē libro, Totam enim noctē, inquit, sopiri ciuem unū in republica, nec familiæ suæ primum experrectum uideri, & ex lecto surgere, turpe est: siue id lex, siue institutum potius uocandum est. Quemadmodum & matrēfamilias ab ancillis excitari, nec ipsam potius ancillis anteuertere ex somno expergiscentem. Quintilianus lib. III. Afferunt (inquit) laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, necnon instituta quoq; autoribus: ut à Numa traditum deos colere, à Publicola fasces populo submittere. Institutum igitur est ius non scriptum, quod tamen certum autorem habet, id est, magnum aliquem autorem, quem reliqui imitari nō erubescāt. Quale est Publicolæ illud factum, cuius meminit Liuius in primo: Qui fasces primus populo summisit. Instituere etiā aliquid, est autorem quasiq; conditorem alicuius rei fieri, exemplumq; posteritati relinquere, ut idem Quintilianus, Et si quod est (inquit) exemplum deforme posteris traditū, quale libidinosus uir Perses in muliere Samia instituisse ausus dicitur. Sunt & exempla crebra apud Ciceronem, de moris significatione. Macrobius libro III. Saturn. Varro (inquit) morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Sed Iulius Festus de uerborū significationibus,

Institutum.

Instituere aliquid.

nibus, Mos est (inquit) institutum patrium pertinens ad religiones ceremoniasq; maiorum. Quod dictum idem Macrobius latius exequitur. Ex cuius uerbis apparet morem obseruationem quandam esse, non lege, sed iudicio & opinione confirmatam. Inde illa locutio, more maiorum, nata. Cicero libro II. de Oratore, Me pro meo sodali qui mihi liberûm loco more maiorum esse deberet, & pro mea omni fama fortunisq; decernere. Cicero hoc in loco morem pro obseruatione posuit, quodamq; hominum grauiorum placito, non lege, non necessitate confirmato: scilicet ut Quæstor Prætori liberûm loco esset. De qua re in Diuinatione loquens ita inquit, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullamq; iustiorem causam neq; grauiorem necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris societatem. quamobrem si iure possis eum accusare, tamen cum is tibi parentis numero fuisset, id piè facere non posses. Verba sunt Ciceronis ad Quintum Cæcilium, utentis præscriptione illa, quòd eum, qui parẽtis ei loco, more, id est, obseruatione maiorum esset, citra impietatem accusare non posset. Idem in Verrem Act. II. hoc idem morem & institutum uocat, quod uulgò nunc dicimus Laudabilem consuetudinem. Etenim si perturbare, inquit, omnia, si permiscere uolumus, totam uitam periculosam infestamq; reddemus. si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ dubiæq; fortunæ, nullam autoritatem mores institutaq; maiorum. Paulus in hoc titulo, Vbicunque Prætor salua maiestate imperij sui, saluoq; more maiorum ius dicere constituit, rectè ius appellatur. Terẽtius, Quàm mul-

Mos.

More maiorũ.

Saluo more maiorum.

ta iniusta ac praua fiunt moribus? Id est, quàm multa iniustè fieri hominum obseruatione comparatum est? Liuius lib. VI. secundi belli Punici, Tribuni pl. appellati cum lege, negarunt se in mora esse quo minus quod ei more maiorum permissum esset, seu legibus seu moribus mallet anquireret. Quintilianus de argumentis loquens, Praeterea quae legibus cauta sunt, quae persuasione etiam, si non omnium hominum, eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agitur, in mores recepta sunt: ut pleraque in iure non legibus sed moribus constant. Inde moribus agere. Cicero pro Cecinna, Ibi tum Cecinnam postulasse ut moribus deductio fieret. Id est, ut de possessione deduceretur eo modo qui à maioribus obseruatus esset. Vlpianus, Moribus apud nos receptum est, ne inter uirum & uxorem donationes ualerent. Et Pomponius, Hoc ius (inquit) moribus non legibus introductum est. Inde in iure, ius moribus receptũ, & ius moribus constitutum legimus.

Moribus & in mores recepta.

Moribus agere.

Ius moribus constitutum.

Ex lege Iustitia.

Iustitia.

Iustitia est constans & perpetua uoluntas ius suum unicuique tribuens. Hoc à Cicerone sumptum uidetur in V. de Finibus: quo in loco de ortu humanae charitatis loquens, ita scribit, Quae animi affectio suum cuique tribuẽs: atque hanc quam dico societatem coniunctionis humanae munificè & aequè tuens, iustitia dicitur. Plato in III. Reip, τὸ δίκαιον ἂν εἴη, inquit, τὸ προσῆκον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι, τοῦτο δὲ ὁ σιμωνίδης ὠνόμασεν ὀφειλόμενον. in Politico autem iustitiam esse inquit, τὰ δίκαια καὶ ὅσια διανέμειν ὀρθῶς πᾶσι. Aristoteles duplicẽ iustitiã ponit in quinto Ethicorũ: unã, quae uirtutes omneis cõplectitur: alterã, quae una uirtutũ est, de quo hic loquitur Iuriscõsultus: Iustitia enim, inquit, uirtus est perfecta duntaxat relata ad aliũ: ideoq;

ideóq; optima omnium est uirtutum, hespero etiam luciferoq; admirabilior, numeros omnes uirtutis complexa. Quippe multi in proprijs uirtute uti potuerunt, nihil quod uitio uerti posit admittentes: at uerò in ijs quæ cum alijs transigenda sunt, non item. Itaq; scitum illud Biantis est dictum, Ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει: Id est, Principatus uirum demonstrabit. ad alterum enim & iam in communione magistratus. Proinde una omnium uirtutum iustitia alienum bonum esse uidetur, quoniā ad alium pertinet: nec ipsa uirtutis tantum pars est, sed tota ipsa uirtus est, ut uice uersa iniustitia non uitij pars, sed tota uitio constans. Lactantius lib. VI. Diuinarum institut. Quantum autem à iustitia recedat utilitas, populus ipse Romanus docet: qui per feciales bella indicendo, & legitimè iniurias faciendo, semperq; aliena capiendo rapiendoq;, possessionem sibi totius orbis comparauit. Verū hi se iustos putāt, si nihil contra leges suas faciant: quod etiam timori ascribi potest, si præsentium pœnarum metu sceleribus abstineant. Sed cōcedamus sanè ut id natura, uel (ut ait Philosophus) sua sponte faciant, quod legibus facere coguntur: num idcirco iusti erunt qui parent institutis hominum, qui aut ipsi errare aut iniusti esse potuerunt? Sicut illi XII. tabularum conditores, qui publicæ utilitati pro conditione temporum seruierunt. Aliud est igitur ciuile ius, quod ubiq; pro moribus uariatur: aliud uera iustitia, quam uniformem ac simplicem proposuit omnibus Deus. Idem lib. V. figmentum illud poëticum enarrans de iustitia de terris excedēte quæ aureum seculum commutauit, memorabilia quædam de iustitia dixit. Augustinus lib. XIX. de Ciuitate, hæc uerba enarrans, Ius suum unicuiq; tribuere: Iustitiæ, inquit, munus est ius suum unicuiq; tribuere. unde fit in homine iu-

ſtus quidam ordo naturæ, ut anima ſubdatur Deo, animæ caro, ac per hoc Deo anima ipſa & caro. Iuſtitiæ imaginem Gellius lib. XIII. ex Chryſippi Stoici libro quodam tranſcripſit his uerbis, Facit Chryſippus imaginem iuſtitiæ, fieriq́; ſolitam eſſe dicit à pictoribus rhetoribusq́; antiquioribus ad hunc ferme modum: Forma atque filo uirginali, aſpectu uehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitiæ dignitate. Ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi uoluit iudicem, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contráq; improbos nocentesq́; immiſericordem atque inexorabilem, erectumq́; & arduum & potentem, ui & maieſtate æquitatis ueritatisq́; terrificum. Hæc à Græcis Dice dicitur præſertim poëtis, unde Dicaſtæ iudices dicti, ut antè diximus, & δικαιοσύνη. De hac Heſiodus in Ergis cum multos uerſus, tum uerò hos ſcripſit,

Iuſtitiæ imago.

Iudicis perſona.

Dice.

Ηδε τε παρθένος ἐςὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαῦα.
Κυδνίτ᾽ αἰδοίη τε θεοῖς οἳ ὄλυμπον ἔχουσι.
Καί ῥ᾽ ὁπότ᾽ ἄν τις μιν βλάπτῃ σκολιῶς ὀνοτάζων.
Αὐτίκα πὰρ Διὶ πατρὶ καθεζομένη κρονίωνι
Γηρύετ᾽ ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρ᾽ ἀποτίσῃ
Δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων, οἳ λυγρὰ νοεῦντες
Αλλῃ παρκλίνουσι δίκας σκαλιῶς ἐνέποντες.

Hæc, inquit, Dice uiſenda Iouis filia eſt uirgo dijs etiam ipſis cœleſtibus ueneranda: quam ſi quis obliquo iudicio læſerit, ſpreta ſtatim apud Iouem patrem queribunda aſſidens, humanarum mentiũ iniquitatem incuſat: idq́; ideo, ut principum iniquitates populares pœnis expient, qui ſubdola ipſi mente tranſuerſa iudicia rapientes, iura per-

peram

peram reddere soliti sunt. Hos *uersus sic* Latinos *fecimus,*

Nata Iouis summi est ueneranda deis quoque uirgo
Cœlicolis augusta Dice: *quam si quis iniquo*
Iudicio incessit temerarius, illicet acris
Assidet ante Iouem, querибundo protinus ore
Humanæ mentis fraudes expostulat, ipse
Vindicet in populos regum ut facta improba, qui fas
Atque nefas miscent reddentes turbida iura.

Homerus Iliados XVI. *huius deæ uim ingentem esse ait: cuius etiã indignationem in iudicijs spretæ, magnis terrarum cladibus expiari solere. Sudas de hac loquens, Hesiodus (inquit) uirginem & incorruptam esse hanc deam dicit cum alio omni modo, tum uerò cubili uenereo: uidelicet significans ius nullo pacto adulterandũ esse, non gratia, non stupro, nõ alia quauis causa. Hanc autẽ colentibus deã, tellurẽ quidẽ fruges multiplici fœnore reddere, mare uerò omnia quæ parere solet suppeditare.* Demosthenes *uerò in* Aristogitonẽ *duas iudiciorũ præsides facit, hãc &* Eunomiã. *sic enim inquit ad iudices loquens,* Πάντα οὖν τα τοιαῦτα ἔθη παρελθόντας τήμερον, ὀρθῶς δεῖ δικάσαι, τὴν τὰ δίκαια ἀγαπῶσαν Εὐνομίαν περὶ πλείστου ποιησαμένους, ἣ πάσας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώζει. καὶ τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεύς, παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. ἣν εἰς ἑαυτὸν ἕκαστον νομίσαντα βλέπειν, οὕτω ψηφίζεσθαι δεῖ, φυλαττόμενον καὶ προορώμενον μὴ καταισχῦναι ταύτην ἧς ἐπώνυμός ἐστιν ὑμῶν ἕκαστος ὁ ἀεὶ δικάζειν λαχών, τὰ πάντα τῶν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλὰ καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα φυλάττων. Nos *igitur huiusmodi instituta trãsmittẽtes rectè atq; ordine iudicare par est,* Eunomiã *illã iuris amãtissimã urbium regio-*

numq́; colum̄e imprimis colētes: ſimul inexorabilē illā auguſtāq; Dicen, quā Orpheus ipſe qui ſacratiſsimarū nobis cerimoniarum autor fuit, aſſeſsitātem Iouis ſolio, humanos omnes actus perluſtrare oculis ait. Hanc quaſi uos omnes (ſeſe quiſq;) intueri putantes ſic oportet cēſere in iudicijs, idq́; etiam etiamq́; uidere, ne quid eidem pudendum admittatis. cuius gentilis eſt unuſquiſque ueſtrum iudicandi locum quocunque tempore ſortitus, ſi modo iuſti & honeſti, utilitatisq́; politicæ rationem uſquequaque habuerit. Hactenus ille. Qui iudices iuris & iuſtitiæ gentiles, id eſt, cognomines propterea appellat, quòd à Dice dicaſtæ, ut à iure iudices dicuntur.

Ex lege priore de origine iuris.

Illotis manibus. *Illotis pedibus.*

Illotis (ut ita dixerim) manibus protinus materiam interpretationis tractare. Illotis manibus hoc in loco ſignificat abruptè & nulla præfatione rem ipſam protinus aggredi, imparatis adhuc audientium animis. Simile eſt illotis pedibus apud Gellium lib. 1. Nunc autem iſti qui repente pedibus illotis ad philoſophos diuertunt, non eſt hoc ſatis quòd ſunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι, ſed legem etiam dant qua philoſophari diſcant. Hic à Sympoſio Platonis incipere geſtit, propter Alcibiadæ comeſſationem: ille à Phædro, propter Lyſiæ orationem. Macrobius lib. 1. Satur. Copiam (inquit) rerum in Vergilio pedibus illotis prætereunt. id eſt, immaturi Vergilianæ lectioni rerum copiā percipere non poſſunt. Lucianus, οὐ μὴν ἀνίπτοις γε ποσὶν, τὸ τοῦ λόγου, πρὸς ταῦτα ἥκειν. id eſt, Nec tamen illotis pedibus (ut eſt in prouerbio) ad hoc ſtudium uenit, id eſt, præproperus & imparatus. Caius autem illotis manibus dixit, cum de contrectatione loqueretur, quæ manuū eſt. Gellius pedibus dixit, quia diuertēdi uerbo uti uolebat,

lebat, ut Macrobius prætereundi, & Lucianus ueniendi. Hic hic, amabò, hic dicant nobis leguléi iuuenes, nonnulliq; homines iurisperiti, humanitatis (ut ipsi dictitant) contemptores: ut uerò nemo non intelligit, eius rei quam sibi mala iam doctrina imbutis desperandam prorsus sentiunt, non ab re inimici atque obtrectatores: utrum se illotis pedibus ad studium iuris uenisse negare ipsi audebunt? ferè enim hodie qui & foro & iuris scholæ destinati sunt, ut triennio aut summum quadriennio quolibet sub præceptore rudimenta grammaticæ posuerunt, continuo ad studium iuris non tam transeunt quam prosiliunt, ἐν πίθῳ κεραμείαν μανθάνειν ἀξιοῦντες, ut est in Græco prouerbio, id est, à dolio fingendo figulinam auspicãdam esse censentes. Prouerbium. *disciplinarum illi quidem, &, ut ita dicam, seueriorum grauiorumq; studiorum incunabula lucrifacere maxima quæque protinus aggrediendo existimantes. sed toto (ut dicitur) cœlo errantes: qui tot tantarumq; rerum copiam sine mediocri antiquitatis cognitione capere se posse tradentibus Accursianis sperent: quiq; sanctißimam iuris ciuilis scientiam illotißimis sese manibus contaminare non sentiant. Tute uerò literarum studiosus & intelligẽs quid cum hisce hominibus agas, qui rerum diuinarum humanarumq; scientiam, atq; omnem omnino prudentiam, cancellis illis forensibus (ut inquit Cicero) circunscriptam esse putant? Alij indolem multarum rerum capacem nacti, & naturali impetu literas meliores appetentes, ubi primoribus labris gustare eas cœperunt, non dico medio è curriculo, sed à carceribus etiam ipsis protinus reuocantur, reclamantibus parentibus atque amicis, & ohe ac satis superq; uix re bene cœpta dictitantibus. quæstuosa enim iam studia capessenda: & quod est apud Satyricum, rubras leges*

maiorum perlegendas. Ita quintum post annum non iam Papinianistas sed Papiniastros uidemus, atque etiam uelut somno beatos ac Papinianos effectos. Quanquam si uerè existimare uelimus, quotus iam quisque eorum iurisperitus fieri cupit? plerique enim formularij fieri contenti, non etiam iurisconsulti, iuris ciuilis finem non legitimæ atq; usitatæ in causis rebusq; ciuiũ æqualitatis conseruationem esse putant, sed aut sordidam meritoriæ & ueluti prostantis uocis altercationem, aut styli mercenarij saccularíam illam operam. Neque id ideo dicimus, quasi omnes huius instituti homines una pertica (ut dicitur) metiri nos uelimus. quosdam enim nouimus & grauiter & ingenuè aduocationum officia præstantes, quorum partim eo nomine magnam gloriam adepti, ad primarios ordines euaserunt, partim in eodem uitæ instituto permanentes, eo nominis peruenerunt, ut è limine egredientes consultorum litigatorumq; frequentiam ueluti salutatorum habeant, magnasq; necessitudines officiosis patrocinijs aduocationibusq; conquisiuerint. nunc etiam uidemus clariorum hic aduocatorum ordinem seminarium esse, ut ita dicam, amplissimæ curiæ. Verum honestatis horum splendor, sordibus eorum obruitur qui se capturis ex professo etiam mãcipauerunt: quæ multo maxima pars est huius generis, non iam honorarium aduocationis comiter accipientes, sed operarum mercedem chartulatim æstimantes, efflagitantesq; parum liberaliter. Horum illud inuentum haud sanè ingenuum, literis trientalibus δικαιολογίας, id est, iudiciales causificationes scribendi, sesquipedalibus uersuum interstitijs, credo ut clarius iudices possent iustitiam eorum iuraq; litigatorum cernere. In uniuersum autem qui hunc finem professionis suæ non modo non negant, sed etiam

Prouerbialiter.

gloriabun

gloriabundi prædicant, quonam modo iuris ſe ciuilis ſtudioſos eſſe defendent, cum omnia ſua cauſa faciant non ciuium? ut in quadam epiſtola Cicero iocabundus ad Trebatium ſcripſit iuriſconſultum.

Ex l. poſteriore de origine iuris.

Demarati filius. *Qui fuit illis temporibus quibus Superbus Demarati Corinthij filius. Hoc in loco halucinatus eſt Pomponius, aut error eſt audaculi cuiuſpiam emendatoris. Non enim Tarquinius Superbus Demarati filius fuit, ſed Tarquinius Priſcus, ut ex Liuio conſtat libro* I. *ab urbe condita. Cicero lib.* V. *Tuſcul. Demaratus, inquit. Tarquinij Regis noſtri pater tyrannum Cypſellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinios Corintho, & ibi fortunas ſuas conſtituit. Plinius lib.* XXXIIII. *Demaratum, inquit, Tarquinij Priſci Romani regis patrem. Quod uerò hic dicitur de legibus Curiatis, ita intelligendum, ut lex Curiata dicatur à Curiatis comitijs, ut Centuriata lex à Centuriatis. De quibus Gellius libro* XIIII. *& Cicero lib.* III. *de Legibus, & in Orationibus non ſemel. Sequitur paulò pòſt, Hermodorũ quendam Epheſium exulãtem in Italia. Hic ille eſt Hermodorus qui propter leges latas, Epheſo exulare iuſſus eſt. ad quem ſcribens Heraclitus Epheſius cognomento Scotinus, ita inquit,* ἴσασί με ἑρμόδωρε σύντεχνιτένοντά σοι τοὺς νόμους, καμὲ ἐλάσαι βούλονται. *Quibus uerbis innuit ſe ob id in exiliũ actũ, quòd cõſilium cõmunicaſſet cũ Hermodoro in ferẽdis legibus. cum tamen Laërtius ſcribat rogatum fuiſſe ab Epheſijs ut leges ipſis ferret, idq́; facere recuſauiſſe propterea quòd aſſueti iam eſſent prauis moribus et inſtitutis. dicit tamẽ ipſe ſe inuiſum eſſe ſuis ciuib⁹ ob id q̃ ἀγέλαστος eſſet, nẽpe quaſi ob miſanthropiã id faceret,* ἐγνώκασι τὸν μὴ γελῶντα, καὶ πάντας *Lex curiata et centuriata.*

μισαν

μισανθρωποῦντα ἐξιέναι τῆς πόλεως. Cicero autẽ lib. v. Tusc. ob aliam causam in exilium eum actum esse scripsit. Est, inquit, apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro, uniuersos ait Ephesios esse morte mulctandos, quòd cum ciuitate expellerent Hermodorũ, ita locuti sunt, Nemo de nobis unus excellat. Sed si quis extiterit, alio in loco & apud alios sit. Ipse autem Heraclitus ita scribit, ἑρμόδωρος ἐλαύνεται νόμης γράφων, ἡράκλειτος ἐλαύνεται ἀσέβεια. Sed Cicero cũ Laërtio itidẽ ferme retulit, q de hoc ita scribit, καθάπτεται δὲ τῶν ἐφεσίων, ἐπὶ τῷ τὸν ἑταῖρον ἐκβαλεῖν ἑρμόδωρον, ἐν οἷς φησίν, ἄξιον ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν, πᾶσιν καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες ἑρμόδωρον ἑωϋτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον, λέγοντε, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω. εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλητε καὶ μετ᾽ ἄλλων. Itidẽ etiã Strabo lib. xIIII. ἄξιον ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωϋτῶν ὀνηϊστὸν ἐξέβαλον. φάντες ἡμέων μηδεὶς ὀνηϊστὸς ἔστω. εἰ δὲ μὴ ἄλλητε καὶ μετ᾽ ἄλλων. Vnde autẽ, inquit, Romanis leges quasdã cõscripsisse. Plinius lib. xxxIIII. Fuit & Hermodori Ephesij statua in comitio, legum quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata.

Ex eadem lege.

Gn. Flauius.

Gnæus Flauius Scriba surreptum librum populo tradidit. Meminit huius historiæ Liuius libro IX. ab Vrbe condita circa finem. De hoc Flauio Cicero pro Muræna, Posset agi lege nec'ne, inquit, pauci quondam sciebãt. fastos enim uulgò non habebant. Erant in magna potentia qui consulebantur: à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Inuentus est Scriba quidam, Gnæus Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis

Fastorũ diuulgatio.

Iur

Iurisconsultus eorum scientiam compilarit. Valerius libro 11. cap. 1. Ius ciuile per multa secula inter sacra cærimoniasq; deorum immortalium abditum, solisq; pontificibus notum, Gnæus Flauius libertino patre genitus & Scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus Aedilis Curulis, uulgauit, & fastos penè toto foro exposuit. Cornicum oculos configere (ut id obiter dicamus) Cicero in exemplo superiori pro eo posuit quod est callidos & uersutos homines uersutia & calliditate supplantare & eluctari. Vt enim clauus clauo truditur, sic uafritia uafer, & ars eluditur arte. Vnde Aristoteles in Politicis. Καὶ χρήσιμοι οἱ πόνηροι εἰς τὰ πόνηρα. ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ ἡ παροιμία. Vtiles, inquit, improbi ad improba transigenda. clauus enim clauo, ut est in prouerbio. Cicero pro Flacco, Hic Hercule cornici oculum (ut dicitur). nam hunc Hermippum hominem eruditum ciuem suum, cui debebat esse notißimus, percußit. eius enim fide pecuniam sumpsit à Fusijs. Ac si diceret, ueteratorem & perastutum hominem ueteratoria fraude subuertit. Huic non absimule est quod Plautus sublinere os appellare solet, ut in Aulul. Fidei censebam maximam multò fidem esse, ea subleuit os mihi penißimè. Tracta locutio à genere ludi, quo dormientibus ora fuligine inficiuntur. Hanc Ciceronis locutionem Hieronymus in præfatione Paralipomenon imitatus est his uerbis, Nunc uerò cum pro uarietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupta sit atque uiolata, nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid uerum sit, aut nouum opus in ueteri opere condere, illudentibusq; Iudæis cornicum oculos configere: id est, materiam eludendi nostri Iudæis præripere, qui cum se credāt solos habere literarum sacrarum ueritatem, ludibrio

Cornicum oculos configere.

Sublinere os.

ludibrio nos habent propter uulgatas translationes. Vtinam uerò prodeat nobis superstitibus Tribonianus alter qui cornicum oculos iurisconsultis nostri temporis configat, id est, qui tot uoluminum aceruos, quot ne Ptolemæi quidem bibliotheca caperet, certo quodã numero circunscribat: sed ita ut ad uiuum resecet, ne æternum hoc tædiũ perferamus hominum ineptorum, qui citandis Bartholo, Baldo, Alexãdro, Panormitano, Barbatio, collectimq; cæteris iuris interpretibus, cum dominij etiam (si dijs placet) præfatione, arcem se doctrinæ tenere indoctis stupentiq; turbæ persuaserunt: solosq; se dignos esse qui Principi maria ac terras populosq; regenti in consilio adesse, aut regendæ Reipub. præfici debeant: tametsi nulla alia disciplina, nulla rerum cognitione instructi. Quibus ubi Bartholum & Baldum ademeris, ad infantiam redactos ne hiscere quidem uidebis. De insolentibus nunc loquor & ineptis, non de ijs qui solidioris doctrinæ conscientia huiusmodi ineptias ostentationum perosi, nihil non opportune ac grauiter plenis è pectoribus promunt.

Ex eadem lege.

Et ita factum est ut inter plebiscita & legẽ species constituendi interesset, potestas esset eadem.) Quo modo locus hic intelligi debeat, Gellius lib. XIIII. docet his uerbis. Tribuni autem neq; aduocant Patricios, neque ad eos referre de ulla re possunt. Ita ne leges quidem propriè, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis ferentibus accepta sunt. qubus rogationibus antea Patricij non tenebantur, donec Quintus Hortensius Dictator eam legem tulit, ut eo iure quod plebs sciuisset, omnes Quirites tenerentur. Liuius lib. III. Omnium primum cum uelut in controuerso iure esset, tenerenturne patres plebiscitis, legem Centuriat

Plebiscitum.

turiatis comitijs tulere, ut quod tribuni plebis iußissent, populus teneret. qua lege tribunitijs rogationibus telum acerrimum datum est. Est igitur plebiscitum quod nulla autoritate patrum constitutum est.

Ex eadem lege.

Nouißimè sicut ad pauciores uiros iuris constituendi uia transisse rebus ipsis dictitantibus uidebatur.) Via interdum docendarum rerum rationem significat. Cicero in Partitionibus. Quid? diffinitionis quæ ratio & quæ uia? Et de Claris oratoribus, Nam antea neminem solitum uia nec arte, sed accuratè tamen & de scripto plerosque dicere. A' Græcis methodus dicitur, quod uerbum Theodorus uiam rationẽq; docendi trãstulit. Quintilianus duas grammaticæ partes facit, methodon & historiam: Methodon appellans quam Cicero uiam, artem, & rationem uocat. sic enim inquit libr. 1. Instit. Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc profeßio pollicetur, id est, ratio loquendi & enarratio autorum: quarum illam, methodicen: hanc, historicen uocant. Idem alibi methodon, breue dicendi compendium uertit, quasi breuem uiam qua quamcelerrimè ad peritiam euadimus. Cicero de Finibus, Artes etiam ipsas propter se assumendas putamus, tum quia sit in ijs aliquid dignum assumptione, tum quòd constent ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione constitutũ & uia. De hac uia Quintilianus in secũdo de libris Technicorum loquens, Sed adiuuatur his quoq; ars dicendi, si tamen rectam uiam, nõ unã orbitã monstrent: à qua declinare qui crediderit nefas, patiatur necesse est illam per funes ingrediẽtiũ tarditatem. Quo in loco eleganti metaphora Quintilianus usus est. A' methodo Methodici dicti sunt, qui rationẽ artis & discẽdi cõpendia sequuntur. Quo nomine uocauerũt

Via. *Methodus.* *Methodici.*

se quidam

se quidam medici illius Thessali discipuli, ut autor est Galenus libr. v. Therapeuticæ, qui nec usum experimentaq; secuti, ut empirici: nec indicationes & naturæ cognitionem, hoc est, euidentium abditarumq; causarum notitiam, ut inquit Celsus: ut qui rationales dicuntur, cùm nullum tertium sit aut reliquum instrumentum quo medicina tractari exerceriq; poßit: dignos tamen se censuerunt qui methodici uocarentur, quasi uiam & rationem artisq; compendia commenti & sectantes: quos ipse Galenus ἀμεθοδωτάτους appellat, id est, maximè omnium amethodos, hoc est à uia & ratione docendi discendiq; abhorrētes, quasiq; auios. μεθοδικὴ enim αἵρεσις, ut inquit Galenus, omnia dogmata medicinæ corrupit. De hoc Thessalo methodicorum principe Plinius libro x x i x. ita inquit, Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Hic tanta arrogantia fuit, ut iatronicen sese inscripserit, quasi medicorum uictorem. Galenus lib. i x. eiusdem Therapeu. primum se dicit medicinam uia & ratione tractasse, quod ipse μεθόδῳ θεραπεύειν appellat. quam tamen uiam Hippocratem primum secuisse dicit: sed uiā ab eo sectam à se ueluti stratam esse. Vnde librum suum methodon therapeuticā nominauit. Duas enim partes omnis artis & sciētiæ facit, methodon & ascesin, id est, uiam & exercitationem. Neque enim possumus, inquit, alicuius nobis artis scientiam comparare, nisi & commentationū in uniuersum uiam quandam pernouerimus, & artis meditationem per singulorū exempla exercuerimus, Εὖ εἰδότες ὡς οὐκ οἷόντ᾽ ἐστι τέχνης οὐδὲ μιᾶς ἐπιστήμην κτήσασθαι, χωρὶς τοῦ μέθοδον μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων, ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβάνειν

Amethodi.

Thessalus.

Iatronices.

βάνειν παραδειγμάτων. Idem in lib. περὶ ὅρων, id est, de finitionibus, treis sectas medicinæ ponens, Μεθοδικὴ, inquit, ἐστι λόγος ἀπὸ φαινομένων ὁμώμενος, καὶ ἀδήλων κατάληψιν ποιούμενος. hoc est, Methodice est ratio, quæ ab apparentibus deprehendit occulta: ut si sudores sunt, etiã pori sunt. sudor enim res est euidens: meatus autem esse sudoris, res est abdita. Celsus lib. III. Medicinã ita finiunt, quasi uiam quãdã, quã methodicẽ Græci uocant: eorumq; quæ in morbis cõmunia sunt, cõtemplatricẽ esse contendũt. ac neq; rationabilibus se, neq; experimẽta rerum sectãtibus annumerari uolũt: cũ ab illis eo nomine dissentiãt, quòd in cõiectura rerũ latentium uolunt esse medicinã: ab his, quòd parum artis esse in obseruatione experimentorũ credunt. Ad summã μέθοδος à Græcis dicitur quasi persecutio & uestigatio disciplinæ quam discere uolumus. Plato lib. IIII. τῆς πολιτείας, καὶ εὖγε ἴσθι ὦ γλαύκων, ὡς ἡ ἐμὴ δόξα, ἀκριβῶς μὲν τοῦτο ἐκ τοιούτων μεθόδων οἵαις νῦν ἐν τοῖς λόγοις χρώμεθα, οὐ μή ποτε λάβωμεν. ἀλλὰ μακροτέρα καὶ πλείων ὁδὸς ἡ ἐπὶ τοῦτο ἄγουσα μέθοδον. Aristoteles sæpe ꝓ tractatu et libro dicit, ut in VI. Politicõ, καθάπερ (inqt) εἴρηται ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ πρὸ ταύτης. & μεθοδεύω inter alia hoc quoq; significat, uia et methodica ratiõe curo. Gal. in ult. Therape. κολοβώματα ὀνομάζουσι τὰ κατὰ χεῖλος ἢ πτερύγιον ἢ οὖς ἐλλείποντα. μεθοδεύεται γάρ πως καὶ ταῦτα.

Ex eadem paulo pòst.

Itemq; ut essent qui ædibus præessent, in quas omnia scita sua plebs deferebat, & reliqua. Liuius lib. III. ab Vrbe cond. Institutum est etiam ab ijsdem Consulibus, ut senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Consulum supprimebantur nuntiabanturq;. Leges igitur & plebiscita & senatusconsulta ad Aedilium cura.

curam Aedilium pertinebant: postea tamen hæc cura ad ærarium translata est, ut alibi uidebimus.

Ex eadem lege.

Hi appellabãtur Quæstores parricidij. Parricidiũ quo modo hic intelligendum sit, docet Festus his uerbis, Parricidij Quæstores appellabantur qui solebant creari causa rerum capitalium quærẽdarum. Nam parricida non utiq; is qui parentem occidisset, dicebatur, sed qui qualencunque hominem, hoc est, non tantum πατροκτόνος καὶ πατροφόνος, sed etiam μιαιφόνος. Sic autem fuisse indicat lex Numæ his composita uerbis, Si quis hominem liberũ morti sciens duit, parricida esto. Tranquillus in Cæsare, Pœnas facinorũ auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quòd integris patrimonijs exulabãt, parricidas (ut Cicero dixit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte mulctauit. Vbi parricidas pro homicidis accipiendum. Parricida, inquit Priscianus, tã à pari quàm à patre deduci potest.

Parricidij. Quæstores. Parricida.

Ex eadem lege.

Et cum placuisset leges quoq; ferri, ut omnes magistratus se abdicarent, quod decemuiri constituti uno anno, & reliqua. In hoc paragrapho multa uerba deprauata sunt, pro cuius intelligentia, repetenda à Liuio historia. Is igitur libr. III. sic inquit, Anno trecentesimo altero quam Roma condita erat, iterum mutatur forma ciuitatis ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodum à Regibus antè ad Consules uenerat. Translatio imperij minus insignis, quia non diuturna mutatio fuit. Læta enim principia magistratus eius nimis luxuriauere: eo citius lapsa res est, repetitumq; duobus uti mandaretur Consulum nomen imperiumq;. Idem alibi, Opinio etiam sine autore exierat, non in præsentis modo temporis eos iniuriam conspirasse, sed

Decemuiri.

fœdus

fœdus clandestinum inter ipsos iureiurando ictum ne comitia haberent: perpetuoq́; Decemuiratu possessum semel obtinerent imperium. Idem alibi, Iam redierant Legati cum Atticis legibus. Eo intentius instabant Tribuni ut tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari Decemuiros sine prouocatione, & ne quis eo anno magistratus esset. Legendum igitur magistratu non magistratus: ut paulò infrà, Sufficere magistratus, non magistratibus, hoc est, substituere. Et, quoad Decemuiri: non quòd aut quia, ut Accursius credidit. hoc sensu, latum est ad populum à Tribunis ut populus scisceret iuberetq́; omnes qui cum imperio essent, magistratu sese abdicare: ut decemuiri legibus ferendis crearentur, & ne quis illo anno magistratus præter Decemuiros esset. Dicimus enim abdicare se magistratu, ut abire magistratu. *Abdicare se magistratu.* *Liuius, Valerius curia egressus Dictatura se abdicauit. Idem, Factum senatusconsultū, ut Decemuiri primo quoq; tempore magistratu se abdicarent. Hoc in loco perquàm scite Accursius, Latum est, inquit, ad populum, hoc est, dictum inter prudentes. Si tam lotis manibus Accursius tractanda iuris interpretū scripta, quàm Caius (ut suprà uidimus) censuisset, profectò haud huiuscemodi compluribus nugis pulcherrimā hanc legē inquinatā nobis reliquisset.*

Ferre ad populum legislator tum dicitur, cùm legē in mediū ꝓfert, unde legislator dicitur. *Ferre ad pop.* *Ferre ad populū Græci* Εἰσφέρειν *dicūt, quasi afferre in mediū. unde* Ἀντεισφέρειν, *legē legi cōtrariā ferre, ꝗ tū fiebat cū legē aliquā abrogari uolebāt, ꝗ &* Παρεισφέρειν *dicitur. Demosthenes* πρὸς Λεπτίνην, Ἀναγνώσεται τὸν νόμον ὑμῖν ὃν παρεισφέρομεν γράψαντες ἀντὶ τοῦδε. *Quo in loco multa de ferēdis legibus dicit.* Εἰσφέρειν. Ἀντεισφέρειν. Παρεισφέρειν.

Rogare etiam legislator dicebatur, unde rogatio *Rogare.*

Plebiscitum. *Scire, sciscere.* dicta. Plebs uerò sciscere dicebatur: hoc est, statuere decernereq́;. unde plebiscitum, quod Graece ψήφισμα dicitur, ut sæpe apud Ciceronem legimus. Legis, rogationis, plebisciti, & aliorum uerborum si quis differentiam nosse cupit, uideat Gellium libro IX. *Referre ad Senatum.* Referre de re aliqua ad Senatum Consules & ij quibus Senatum cogere licebat, dicebantur, cùm rem in Senatu agitandam decernendamq́; proponebant, rogantes Senatorũ sententias: cuius exempla apud Liuiũ scatent. *Χρηματίζειν.* hoc Græci χρηματίσαι περὶ τοῦδε dicunt, cuius exempla apud Aristotelem in Politicis. Vulgo dicimus ponere rem in deliberationem curiæ. *De more ferendarum legum.* De more ferendarum olim legum Cicero pro Flacco, O' morẽ, inquit, præclarum disciplinamq́; quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus: sed nescio quo modo iam de manibus elabitur. Nullam enim illi nostri sapientißimi & sanctißimi uiri uim concionis esse uoluerunt. Quæ sisceret plebs aut quæ populus iuberet, summota concione, distributis partibus tributim & centuriatim, descriptis ordinibus, claßibus, ætatibus, auditis autoribus, re per multos dies promulgata & cognita, iuberi uetariq́; uoluerunt. *Curiatæ leges.* *Centuriatæ leges.* Erant autem leges quædam Curiatæ à curiatis comitijs dictæ, id est, tributim coactis: quædam Centuriatæ à centuriatis comitijs, id est, centuriatim ex censu & ætate distributis. de quibus multa Cicero de lege Agraria contra Rullum, & lib. III. de Legibus. Centuriatæ autem leges maioris autoritatis erant, quasi plenis iustisq́; comitijs perlatæ. Ideoq́; gloriatur Cicero centuriata se lege ab exilio reuocatũ esse. Vnde in oratione quam de reditu suo inscripsit, Quid deniq́;, inquit, illo die, quem P. Lentulus mihi fratriq́; meo liberisq́; nostris natalẽ constituit non modò ad nostram uerũ ad sempiternã memoriam

tem

temporis? quo die nos comitijs centuriatis (quæ maiores iusta dici haberiq; uoluerunt) accersiuit in patriam: ut eædem centuriæ quæ me Consulem fecerant, Consulatũ meũ comprobarent. Quo die quis ciuis fuit qui non nefas esse putaret quacunque aut ætate, aut ualetudine esset, non de salute mea sententiam ferre? Idem pro Publio Sextio, Curcum de capite ciuis, & de bonis proscripti ferretur: cùm & sacris legibus, & XII. tab. sancitum esset ne'ue priuilegium irrogari, ne'ue de capite nisi comitijs centuriatis rogari, nulla uox est audita Consulum? Et paulò pòst, Tum princeps rogatus sentẽtiam Cotta, dixit nihil de me actum esse iure, nihil more maiorũ, nihil legibus, non posse quenquã de ciuitate tolli iudicio: de capite non modo ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi centuriatis comitijs. His uerbis significatur non censeri iudicium esse populi, nisi tum demum cum centuriatis comitijs coactus est. ideoq; se indemnatum à P. Clodio Tribuno plebis pulsum esse in exilium colligit, priuilegio de se lato comitijs non centuriatis. Priuilegium enim appellat legem de proscriptione sua latam, quasi legem de priuo homine latam, ut Gellius docet in nono Noctium Attic. & ipse Cicero lib. III. de Legibus. Leges quædam Consulares erant, quædam Tribunitiæ, ut idem de lege Agraria, *Leges enim sunt ueteres, neq; eæ consulares (si quid interesse arbitramini) sed tribunitiæ nobis maioribusq; nostris uehementer gratæ atque iucundæ.* Tribunitiæ leges plebiscita proprio uocabulo dicuntur. Consulares uero absolutè leges uocantur. Tribunus sacrosanctus magistratus erat, ut alibi diximus. Plebeius tamen, custos & præses libertatis, ut inquit Cicero in eadẽ oratione. Quanta autẽ populi potestas fuerit in legibus & rogandis & abrogandis, docet Appianus in eo

Comitia centuriata.

Priuilegium.

Leges.

Tribunus sacrosanctus magistratus.

libro qui Libycus inscribitur, ubi de Scipionis Consulatu loquitur:et Liuius lib. I. de interregno loquēs, Cùm sensissent,inquit,ea moueri patres, offerendum ultro rati quod amissuri erant,ita gratiā ineunt summa potestate populo permissa,ut nō plus darent iuris quàm detinerēt. Decreuerunt enim ut cū populus Regē iussisset,id sic ratum esset,si patres autores fierent. Hodieq; in legibus magistratibusq; rogandis usurpatur id ius. ui enim adempta, priusquā populus suffragiū ineat, in incertum comitiorū euentum patres autores fiunt. Meminit huius rei & Cicero in Bruto. Vnde Fabius apud eundem Liuium lib. VIII. ita inquit ad Papyriū Dictatorē, Tribunosq; plebis appello, & prouoco ad populū,eumq; tibi fugienti exercitum tui, fugienti Senatus iudiciū iudicē fero. qui certè unus plusquā Dictatura tua potest, polletq;, uidero cessurus'ne prouocationi sis, cui Rex Romanus Tullius Hostilius cessit. Hactenus ille. Summa autē illa populi potestas ad Principes Romanos monarchiæ tēporibus delata est, ut inquit Iustinianus in I. Institutionum. Vnde Iuuenalis, Satyra X.

-Iampridem ex quo suffragia nulli
Vendimus,effugit curas:nam qui dabat olim
Imperium,fasces,legiones,omnia,nunc se Continet.

Ex eadem paulò pòst.

Vindicias filiæ suæ à se abdicasse, uel ut in quibusdam legitur,abdixisse. Censeo legendum abiudicasse. Est enim Abiudicare. *abiudicare,iudicio auferre:ea forma dictum qua abiurare. Liuius lib. IIII. in principio, Læti ergo audiuere patres Ardeatium populū ob iniuriam agri abiudicati descisse. Cicero de lege Agraria,Iudicauit Alexandriā regis esse, à populo Romano abiudicabit. Et pro Cecinna, Hoc iudicat,cum is qui in seruitute iusta fuerit, censu liberetur,*

cum

tum qui cum liber esset censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. Quod autẽ de secessione hic dicitur historia nota est apud Liuiũ duas secessiones fuisse. Prioris meminit lib. II. quam in Auẽtinum factam esse dicit: per quam populus à patribus extorsit, ut duo Tribuni plebeij crearẽtur sacrosancti, quibus auxilij latio aduersus Consules esset. Posterioris meminit in III. quã in sacrum mõtẽ factam esse dicit, per quam tribunitiã potestatem repetijt populus, prouocationẽq; per Decemuiratũ ademptam: & alia quaedam. unde Cicero in III. de Legibus, Concessa, inquit, plebi à patribus tribunitia potestate arma ceciderũt, restincta seditio est. inuentum est temperamẽtum quo tenuiores cum Principibus aequari se putarũt. de Tribunitia potestate loquens. Hanc posteriorem sexagesimo anno post reges exactos factam fuisse testis est idem lib. II. de Finibus. Verumenimuero quod hic de uindicijs dicitur, latius enarrandum est, tametsi Accursius mire id interpretetur, ut alia permulta in hac lege: sed ita ut nusquam haesitantiam hominis reprehendere possis, ita certus usquequaq; securusq; enarrationum suarum fuit, sic explorata omnia nobis compertaq; tradidit, ut etiam illud fabulamẽtum circulatoriũ de Graeco exploratore qui Romã à Graecis missus erat, quiq; trinitatis mysterium fortuita gesticulatione significasse dicitur, pro uerissima historia commemorare sustinuerit, aut etiam crediderit. Ex quibus atque huiuscemodi nugis eius intelligere facile possumus, nec historiarum notitiam ipsum nec annalium habuisse, nec qui quoque tempore aut iurisconsulti, aut legislatores, aut Imperatores, aut qui quibusq; aequales fuerint, quicquam pensi habuisse. Quod si ita est (ut certe est) quonam modo ipse in tanta iuris per alia atque alia secula uarietate, certus esset senten-

Decessio populi.

Accursianã ignorantia.

tiæ potuit? multæ enim antinomiæ dissolui & explicari sine eius rei cognitione nequeunt, quam Accursius ignorauit. quod eò certè perniciosius esse iudicandum est, quòd sequaces ferè suos (quæ bona pars est interpretum iuris) in eosdem errores iurare (ut ita dicam) haud dubitanter impulit. id quod semel atque in uniuersum dicendum habuimus, ne aut singula commenta hominis aut ariolamenta reprehendere nobis necesse sit, aut incuriæ præuaricationis'ue opinionem subire, si tædio plerunque posthac in huiusmodi conniuebimus. id quod dictum oportuit, non ob hominis reprehendendam ignorantiam, alioquin laude ingenij, ut ea ætate, non fraudandi: sed ob eorum stultitiam, qui ipsum ut magnum autorem laudant earum rerum quarum inscius planè fuit. Vt autem ad Vindicias ueniamus, Liuius libro III. de filia Virginij loquens, ita inquit, Hanc uirginem adultam, forma excellentem Appius amore amens, pretio ac spe pellicere adortus, posteaquam omnia pudore septa animaduerterat, ad crudelem superbamq; uim animum cõuertit. Marco Claudio clienti negotium dedit ut uirginem in seruitutem assereret, neque cederet secundum libertatem postulantibus uindicias: quòd pater puellæ abesset, locum iniuriæ esse ratus. Item paulò pòst, Aduocati puellæ cùm Virginium Reipu. causa abesse dixissent, biduo adfuturum si nunciatum ei sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant ut rem integram in patris aduentum differat: lege ab ipso lata uindicias det secundum libertatem. Vindicias secundũ libertatẽ dare & Liuius & Pomponius intellexerunt, decernere ut interim dum pater puellæ accersitur, dumq; ipsa status sui quæstionem patitur, in possessione ipsa sui ac libertatis esset. Vt uindicias postulare secundum libertatẽ, pro eo quod est

Vindiciæ. (margin, beside "rum quarum inscius")

Vindiciæ secũdum libertatem postulatæ dataq;. (margin, beside "dicias det secundum libertatem")

est postulare ut interim libertate potiretur. Quod autẽ sequitur de Bruto qui uindicias secundum libertatem dixisset in persona Vindicis Vitelliorum serui, Vindicij non uindicis legendum est, ex eodem Liuio libro II. Præmium, inquit, indici pecunia ex ærario, libertas & ciuitas data. Ille primum dicitur uindicta liberatus: quidam uindictæ quoque nomen ab illo tractum putant. Vindicio illi nomen fuisse. post illum seruatum ut qui ita liberati essent, in ciuitatem accepti uiderentur. Itidem Plutarchus in Publicola, Restat ut uideamus quo modo uindicias Brutus secundum libertatem in persona serui dedisse dicitur Vindicij. Hoc igitur ex Plutarcho requirendum: nam Liuius tacuit, qui tamen non Vitelliorum seruum sed Aquiliorum fuisse dicit, nisi sit erratum apud Plutarchum, ut facilè reor. Sic igitur idẽ autor in Publicola inquit, Aquilij mollitie Collatini Consulis confirmati, petierunt ad respondendum tempus, Vindicium seruum sibi reddi iubentes, nec apud accusatores asseruari. Inclinãte ad hæc Consule, dimittenteq; hac conditione cõcionem, Valerius turbæ permixtum hominem non poterat dimittere, neque populum dimißis proditoribus abire sinebat. Ad postremum cùm iniecisset in hos manus, Brutum implorabat, Collatinum clamitans rem indignam facere, si imposita collegæ neceßitate occidendi liberos, æquum ipse duceret fœminis per gratiam proditores patriæ & hostes concedere. His permoto uehementer Consule, & comprehendi Vindicium iubente, lictores repulsa turba cœperũt hominem: conantibusq; eripere incusserunt uerbera. At amici Valerij repugnantes aderant, populusq; Brutum adesse iubebat. Ex his uerbis apparet Brutum quodam modo uindicias secundum libertatem dixisse, ex eo quòd Vindicium bene de Repu. me-

ritum, interea dum Vitellij causam maiestatis dicerent, in manum ac potestatem infensissimorum dominorum ob accusationem, excarnificandum tradi non siuit, quod Collatinus collega permiserat. Vindicia unde. *Vindiciarium nomen non à Vindicio, ut Accursius putauit, sed à uindicando tractum est: id quod ex Liuio intelligi satis potest, Appius, inquit, cum uirginem non defendi ab Icilio, sed inquietum hominem locum seditionis quærere diceret, non præbiturum se illi eo die materiam, ius eo die se non dicturum, neque decretum interpositurũ, à Marco Claudio petiturum ut decederet iure suo, uindicariq; puellã in posterum diem pateretur.* Vindicari in posterum diem. *Vindicari puellam Liuius pro uindicias puellæ secundum libertatem dari dixit, hoc est, asseri interim in libertatem, & in possessione libertatis esse usq; in posterum diem. Idem paulo pòst, Ita uindicatur Virginea spondentibus propinquis.* Vindiciæ. Recredentia. *Vindicias hodie recredentiam uocamus, quod ex uerbis Asconij Pædiani in Verrinas Ciceronis intelligere possumus. Lis uindiciarum est, inquit, cum litigatur de ea re apud Prætorem cuius incertum est quis debeat esse possessor. & ideo qui eam tenet, satisdat pro præde litis uindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat nihil se deterius in possessione facturum de qua iurgium esset: rursus sponsione ipse prouocatus ab aduersario certæ pecuniæ aut æstimationis, quam amittat ni sua sit hæreditas de qua contendit.* Prædes. *Prædes ergo dicuntur satisdatores locupletes pro re de qua apud iudicem lis est, ne interea qui tenet, diffidens causæ, possessionem deteriorem faciat, tecta dißipet, excidat arbores, & culta deserat. Hæc uerba apud Asconium uulgo adeo deprauata leguntur, uix ut intelligantur. Cicero in Prætura urbana, Si habuisset, inquit, iste edictum quo ante istum & postea*

omnes

omnes habuerunt Prætores, poſſeßio Minutiæ genti eſſet data. Si qui teſtamento ſe hæredem eſſe arbitraretur quod tum non extaret, lege ageret in hæreditatem: aut prædes litis uindiciarum eum ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret: ita de hæreditate certaret. Hoc opinor iure & maiores noſtri & nos ſemper uſi ſumus. Quæ uerba Pædianus exponens ita inquit, Aut peteret ut poſſeſſor eſſet, aut acciperet ab aduerſario ſatis pro præde litis uindiciarũ, & ipſe ſponſionem faceret, & ita de hæreditate certaret. Forſaſſe autẽ non prædes apud Ciceronem, ſed præde legendũ eſt, hoc modo, Aut præde litis uindiciarũ cũ ſatis accepiſſet. ſic erit ſenſus congruentior. Ex ſupradictis ſatis (ut opinor) apparet uindiciarum litem eam eſſe qua controuerſæ rei poſſeßionem fidutiariam petimus, interea dum lis de re ipſa, aut de poſſeßione diſceptatur, quam recredẽtiam dicimus. Huiuſmodi enim poſſeßio, quam Pædianus intelligi ex Cicerone uoluit, non iuſta & abſcluta eſt poſſeßio, ſed fidutiaria & ueluti depoſitaria, ut hæc noſtra recredentia rationibus reddendis & fructibus eſt obnoxia. Fidutiariam autem appello quam ſub manu regia poßidere uocant, quaſi fide data acceptam, à fidutia tamen dictam, ut ſtatim uidebimus. Liuius lib. 11. de Bel. Maced. Nabidi eam tyranno uelut fidutiariam dare optimum uiſum, ut uictori ſibi reſtitueret: ſiquid aduerſi accidiſſet, ut ipſe haberet. de Corintho loquens quam Philippus Nabidi ea lege dederat, ut ſi uictor ex bello rediſſet, Nabis ei reſtitueret. Sic Cæſar libro 11. de bello ciuili, Neq; ſe ignorare quid ſit officium Legati, qui fidutiariam operam obtineret. Legatum pro Vicario, id eſt, locum tenente (ut uulgi uerbo utar) intelligendũ, quem propterea fidutiariam operã obtinere dixit, quia redeunte Imperatore aut Cõſule cedere

Vindiciarũ lis.

Fidutiaria poſſeßio.

Legatus.

Fidutiaria opera.

eum oportet. Curtius etiam eodem modo usus est. Inde fi-
Fidutiarius hæres. dutiarius hæres ab Iaboleno uocatus est fideicommissa-
rius, in l. Seius. ad Trebel. Verũenimuero fidutia & sponsio in superioribus exemplis posita, haud dubie uerba iuris, in Pandectis tamen nostris nusquam in significatione propria sumpta, quod equidem meminerim, admonuerunt nos ut nonnulla uerba iuris quæ apud autores quidem Latinos reperirentur, in Pandectis autem nostris nusquam comparerent, nec in XII. libris Codicis, nec in quatuor Institutionum Iustiniani, nominatim citata ad hunc locum accerseremus, & ueluti ad iudicium iuris studiosorum sisteremus. Tribonianus enim & qui cum eo operam consarcinandis his libris nauauerunt, immensam illam librorum multitudinem, inclementiorum medicorum more, ad uiuum resecantes, accisas nobis Pandectas uerius quàm compendiosas dederunt. Nimia enim religione uerentes ne de fece (ut dicitur) XII. tab. hausisse uiderentur, id est, de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere uerba iuris interpretationesq́; instituerunt, aridiora fortasse uolumina, nec sitim quorundam explentia reliquerunt. De uindicia iam dictum est.
Sponsio. meminit & Gellius libro XIX. Sponsio genus erat actionis apud antiquos, cui similis erat apud Athenienses παρακαταβολὴ.
Paracatabole. Cicero in Verrem Acti. IIII. Quid cum palàm Syracusis maximo conuentu te audiente P. Rubrius, Q. Apronium sponsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret te sibi in decumis esse socium? Hæc te uox non perculit? non perturbauit? sedasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fieret laborasti. Idem, Sponsio est ni te Apronius in decumis socium esse dicat. Prouincia tua est, abs te iudicium postulatur. Fiebat autem sponsio interposita stipu-

latio

latione certæ pecuniæ, quam perderet is qui sponsione uinceretur: & corā recuperatoribus aut alio iudice disceptabatur. Erat autem decima pars rei controuersæ in causis priuatis: in publicis autem quinta apud Græcos, autore Polluce & alijs scribentibus: hoc est, τὸ ἐπὶ δίκατον τοῦ τιμήματος τῆς δίκης, pœna scilicet temere litigantium. Valerius lib. II. Pertinacius, inquit, progressa cōtentione, Valerius sponsione Luctatiū prouocauit, nō se petiturum triūphū, ni suo ductu Punica classis esset oppressa. nec dubitauit restipulari Luctatius. Itaque Iudex conuenit inter eos Attilius Calatinus. Hactenus ille. Prouocās igitur sponsione ita dicebat, Spondeo me tantam pecuniā daturum, ni, & reliqua. Prouocatus autem cōtrà restipulabatur. Simile est illud Ciceronis in III. Offi. Fimbriā Consularem audiebam de patre iudicē Marco Luctatio fuisse equiti Romano sane honesto, cum is sponsionem fecisset, ni uir bonus esset. Idem in Verrem, Cum eodem Apronio postea Scandilius eques Romanus eandē sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere uoluerat. institit, operesšit. facta est sponsio sestert. quinq; nulibus. cœpit Scandilius recuperatores aut iudicem postulare. Sed ubiq; apud Ciceronem in pro ni legitur. Fiebat autē sponsio plerunq; in interdictis: id quod ostendit Quintilianus in VII. Quoties autem, inquit, poterimus, efficiendum est, ut de re quoq; bene sentiat iudex: sic enim iuri nostro libentius indulgebit, ut in sponsionibus quæ ex interdictis fiunt, etiā si nō proprietatis est quæstio, sed tantū possessionis, tamen non tantum possedisse nos, sed etiam nostrā possedisse dicere oportebit. Exēplū sponsionis est apud Ciceronem in oratione pro Cecinna, Erat enim Cecinna de fundo ui armata deiectus, proptereà Prætor interdixerat de ui, id est, interdicto unde ui cō-

Sponsio in interdictis.

cesso

cesso iusserat Ebutiũ, qui uim fecerat, restituere Cecinnam in possessionem. Cum autem Ebutius Prætoris se edicto satisfecisse diceret, Cecinna autem se planè restitutũ esse negaret, facta est sponsio ni Cecinna restitutus ex edicto Prætoris esset. Verba autẽ Ciceronis apposuimus, quo res tota melius percipi poßit. Cùm igitur Cicero uim illatam Cecinnæ iudicibus sponsionis exposuisset, ita demum subdidit, His rebus ita gestis P. Dolabella Prætor interdixit, ut est consuetudo de ui hominibus armatis sine ulla exceptione: tantum ut unde deiecisset restitueret. Restituere se dicit. sponsione uobis iudicandũ. Idem circa finem, Negas deijci nisi qui poßideat. Ostendo si sine armis coactis'ue hominibus deiectus quisquam sit, eum qui fateatur se deiecisse, uincere sponsionẽ, si ostẽdat eũ nõ possedisse. Negas deijci nisi qui poßideat. Ostẽdo ex hoc interdicto de armatis hominibus, qui poßit ostẽdere nõ possedisse eum qui deiectus sit, condẽnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Qui autẽ totã illam orationẽ legerit, & intellexerit, satis ut arbitror intelliget quid sit sponsio. Intendebatur autem hæc actio interdũ contra improbè aliquid negantes: sicq; aut suscipere sponsionem aut fateri cogebantur. Liuius de Appio Claudio loquens, qui Virginij filiam in seruitutem ex libertate addixerat. Proinde ut ille sæpius atq; iterum prouocet, sic se iterum ac sæpius iudicem illi ferre, ni uindicias in seruitutem ab libertate dederit. Si ad iudicẽ non eat, pro damnato in uincula duci iubere. Verba sunt Trib. plebis. Erant enim uerba sponsionis, Iudicem tibi fero, ni, & reliqua. Plautus, Cedo quicum habeam iudicem, ni dolo malo instipulatus sis, ni'ue nondum siem quinq; & uiginti annos natus. Verba sunt loquentis ad seruũ. Sunt & alia exempla apud Liuium & Ciceronem.

Vindicias in seruitutẽ ab libertate dare.
Iudicem ferre.
Cedo iudicem.

Hæc

Hæc autem actio ex sponso uocabatur: ut apud eundem pro P. Quintio, quam orationem habuit ipse apud Caium Aquilium nobilem Iuriscõsultum sponsionis iudicẽ, Sponsionem, inquit, Quintius facere maluit: fecit. te iudicem Cai Aquili sumpsit: ex sponso egit. in hoc summa iudicij causaq; consistit. Sponsio autem erat, Ni bona sua ex edicto publico Burrieni dies XXX. possessa non essent. Proinde sponsio accessio interdum erat & appendicula interdicti. Vt uerbi gratia, hodie si iudex edixerit de possessione deiectum in primis restituendum: & reus quidem dicat se omnia implesse: actor uero neget plane se restitutum: liticula quædã suboritur. Quod uero Papinianus lib. XX. Digest. dicit, Si quis sponsionis causa annulos acceperit, nec reddidit, uictori præscriptis uerbis in eum actio competit. Alterius generis sponsio est, id est, quæ pignoribus depositis ludicra plerunq; esse solet, quam nemo non nouit: quo modo etiã accipitur in l. Rebus. de aleæ lusu. Huius exemplum est memorabile apud Plinium lib. IX. ubi de unionibus loquitur, quos Cleopatra una cœna absumere uoluit, ut sponsionem cum Antonio factam ipsa uinceret. Vsus est etiam metaphoricos lib. VII. de Asclepiade medico loquẽs: Sponsione, inquit, facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unquam inualidus fuisset. Vulgo dicimus, deponam in pœnam tantam aut tantam: uel sic, deponam in pœnam, uel pignoris loco paciscar, ut ne unquã medicus existimer, si unquam inualidus fuero, id est, ut indignus medici appellatione iudicer. Fiduciæ exemplum est apud Ciceronem in Topicis, Si tutor fidem præstare debet. si socius. si cui mandaris. Si qui fiduciam acceperit, debet etiã procurator. Fiduciam hic Cicero inter bonæ fidei contractus nominauit. Idem lib. VII. epistolarum ad Trebatium Iurisconsultum,

Actio ex sponso. *Sponsio.* *Sponsionem facere.* *Deponere in pœnam.* *Fiducia.* *Fiduciam accipere.*

Sed

cum fidutiariæ tutelæ in Institutionibus iuris, & contractæ fidutiæ fit mentio. Ex quibus nihil datur, quod in medium adducere poßimus: nisi intelligamus patrem ita emancipare filium, ut retineat manus iniectionem cùm libuerit: & propterea ad eum legitima emancipati filij deferatur hæreditas: ut non planè manumißi, sed quasi adhuc sui, propter naturam contractus fidutiæ. Expreßius est illud Iaboleni su praedictum, & aliud Vlpiani in leg. Certi, de rebus creditis. Quibus in locis fidutiaria hæreditas pro fideicommissaria ponitur. Mancipatio porrò quid sit, idem Boëtius commentario III. docet: Mancipatio, inquit, imaginaria quædam uenditio est, quod ipsum ius proprium est Romanorum ciuium. Et res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, & eo qui libripens dicitur: is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isq; mihi emptus est hoc ære æneaq; libra. Deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit quasi pretij loco. Inde mancipare pro uendere. Cicer. Phil. II. Tum iste uenditum atq; mancipatum Tribunatum consilijs nostris opposuit. Mancipatum emphaticos dixit plus quàm uenditum. Quintilianus in VI. Requirebat Crassus ubi essent eæ poßeßiones, omneis autem illas Brutus uendiderat, & cùm paterna manciparet prædia, turpis habebatur. Dicitur & hoc emancipare. unde illa emancipatio cuius meminit Iustinianus in secundo Institutionum in titulo de testamentis. Tranquillus in Othone: Cuidam etiam de parte finium cum uicinio litiganti adhibitus arbiter, totũ agrum redemit emancipauitq;. Id est, suum iam factum mancipio tradidit illi. Plinius in epistolis li. VII. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum ingenuarumq; promiseram agrum ex

Fidutiaria hæreditas.

Mancipatio.

Libripens.

Mancipare.

Emancipare.

meis longè pluris actori publico mancipaui, eundemq; uectigali imposita recepi. Plinius mancipare non pro uendere posuit, sed pro alienare. Cùm enim uellet uectigal publicè donare in alimenta puerorum: id est, rentam constituere, ut uerbis uulgi loquar, fundum suum imaginaria uenditione Reip. donauit, & subinde eundem factum uectigalem recepit. Idem ad Traianum epistola IIII. quæ uulgò non extat. Nam fundos, inquit, emancipauit, & cætera quæ in mancipatione implenda solent exigi, consummauit. Inde mancupi emptio. Plinius lib. XXXIII. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum usus est. Libralis & dipondius appendebatur aßis, unde adhuc expensa in rationibus dicuntur. Quin & militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensatores Libripendes dicuntur. Qua consuetudine in ijs emptionibus quæ mancupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Inde etiam in mancipatum dare. Plinius lib. IX. de unione loquens: Et hoc tamen æternæ propè poßeßionis est, sequitur hæredem, in mancipatum uenit ut prædium aliquod. Abalienationis autem duo genera Cicero ponit, hoc modo: Abalienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure ceßio, inter quos ea iure ciuili fieri poßunt. Quæ uerba enarrans Boëthius ita inquit: Omnes res quæ abalienari poßunt, id est, quæ à nostro dominio ad alterius transire poßunt, mancipi dictæ sunt. Et ea abalienatio per quandam nexus fiebat solennitatem. Nexus autem quod & nexum genere neutro dicitur, est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo quo in Institutionibus Caius exponit. Deinde subdit ea quæ de mancipatione diximus. Huius nexus meminit Iustinianus in leg. unica, Cod. de usu cap. transformanda. nec alibi in iure legiße memini. Idem paulò pòst: Ceßio uerò in iure tali fiebat

Mancupi emptio. *Expensa.* *Libripendes.* *In mãcipatum dare et uenire.* *Abalienationis genera.* *Res mancipi.* *Nexus.* *Ceßio.*

bat modo, ut idem Caius secundo commentario exposuit: Apud magistrum populi Romani, uel apud Prætorem uel Præsidem is cui in iure ceditur, rem tenens ita uendicat: Hunc ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio. Deinde postquam hic uendicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà uindicet, quo negante aut tacente, tunc ei qui uendicauerit eam rem addicit, idq; legis actio uocabatur. Res igitur quæ mancipi sunt aut nexu, ut dictum est, abalienabantur, aut in iure cessione. At si ea res quæ mancipi est, nulla solennitate interueniente tradatur, abalienari non potest, nisi ab eo cui traditur usucapiatur. Sui iuris autem cæteræ res, nec mancipi uocabantur. Iure autem ciuili fieri aliquid nisi inter ciues Romanos non potest: propterea Cicero inquit: Inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Item de aruspicum responsis: Multæ sunt domus Patres Conscripti, in hac urbe: atq; haud scio, an penè cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure autoritatis, iure mancipij, iure nexi. Item pro Cecinna: Sylla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit eorum nexa atq; hæreditates. Et pro Muræna: Quòd si in rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiam rectius in iudicio Consulis designati, is potissimùm Consul qui Cos. declarauit, autor beneficij populi Rom. defensorq; periculi esse debebit. Varro lib. II. de Re rustica, de pastoribus loquens: In emptionibus, inquit, dominium legitimum sex ferè res perficiunt: si hæreditatem iustam adijt: si, ut debuit, mancipio ab eo accepit à quo iure ciuili potuit: aut si ei in iure cessit cui potuit cedere, & id ubi oportuit: aut si usucepit: aut si è præda sub corona emit, tumúe cùm in bonis sectioneúe cuius publicè uenit (in horum autem emptione solet accedere

Res nec mancipi.

peculium) aut si excipietur, stipulatio intercedere sanum esse, furtis noxisq́; solutum: aut si mancipio non detur, dupla promitti, aut si ita pacti, simpla. Mancipio dare, est nexus solennitate abalienare, ita ut rem omnino accipientis faciamus. Ea uerò mancipia quæ sub corona aut in sectionibus, id est, proscriptorum hominum auctionibus uænibant, mancipio non dabantur, sed periculo ac fortunis (ut uulgò loquimur) ementis accipiebantur. quod cùm ex loco Varronis supradicto intelligimus, tum uerò Gellius scriptum reliquit libro VII. his uerbis: Pileatos seruos uænum solitos ire, quorum nomine uenditor nihil præstaret: Cælius Sabinus Iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in uendendo deberent, ut emptores errare & capi non possent: neq; lex uendendi opperiunda esset, sed oculis perciperent quodnam esset mancipiorum genus. sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta uænibant, & idcirco dicebantur sub coronis uænire. Nam ut ea corona signum erat captiuorum uænalium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos uænundari, quorum nomine emptori uenditor nihil præstaret. Plautus in Persa: Iste qui tabellas affert adduxit simul forma expetenda liberalem mulierem, furtiuam, adductam ex Arabia penitissima. Eam te uolo accurare ut istic uæneat: ac suo periculo is emat qui eam mercabitur, mancipio neq; promittet, neq; quisquam dabit. Verba sunt epistolæ adulterinæ & circumueniendo Lenoni à Toxilo ueteratore seruo confictæ. Et paulò pòst respondet Leno: Nihil mihi opus est litibus neq; trichis quamobrem ego argentum numerem foras, nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus mercimonio? Et paulò pòst mercator subditiuus à seruo ueteratore fraude

Mãcipio dare.

Pileati serui.

Sub corona uænire.

Mancipio promittere.

de alligatus in tradenda Lenoni puella ita inquit: Prius dico, hanc mancupio nemo tibi dabit. Ex quibus satis apparet mancipio dare esse rem ita dare, ut euictionem præstaturos nos spondeamus. Et mancipio accipere ea lege emere. Mancipium enim dominum & possessionem significat, uel dominij traditionem. Cicero in primo de Oratore: Cùm enim Marius Cratidianus ædes Auratæ uendidisset, neq; seruire quandam earum ædium partem in mancipij lege dixisset, defendebamus quicquid fuisset incommodi in mancipio: id si uenditor scisset neq; declarasset, præstare debere. Quo quidem in genere Bucculeius homo neq; meo iudicio stultus, & suo ualde sapiens, & à iuris studio non abhorrens, simuli quodam modo nuper errauit. Nam cùm ædes Lucio Fusio uenderet, in mancipio lumina uti tum essent, ita recepit. In mancipio, id est, ædium dominio transferendo cedendoq;. Vnde Marcus Curius Ciceroni libro VII. Epistolarum: Si uales, bene est: sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius. Vsu quidem, inquit, tuus sum, possessione uerò Attici. Mancipium autem pro iure dominij posuit, quod ab usu distinguitur. Vnde Brutus ad Ciceronem: Quærenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur Antonius, scilicet ut illo prohibito rogaremus alterum qui se in eius locum reponi pateretur? an ut esset sui iuris ac mancipij Respublica? nisi fortè non de seruitute, sed de conditione seruiendi recusatum est à nobis. Sui mancipij Rempublicam dixit Brutus, quæ nullius dominio subiecta esset antequam scilicet Augustus imperium occupasset. Mancipium igitur & κτῆμα significat, id est, ἀνδράποδον, & αἰχμάλωτον, hoc est, hominem in bello captum & seruituti mancipatum: & κτῆσιν, id est,

Mancipio accipere.
Mancipium.
Epistolæ Curij ad Ciceronem locus.
Sui mancipij esse.
Significata mancipij.
Κτῆμα.
Κτῆσις.

est, dominij comparationem, poßidendiq́; ius: atq; etiam διαποτείαν, id est, dominium: & χείρωσιν, id est, mancipationem. Propterea uaria ac multa exempla collegimus. Lucretius lib. III. Sic aliud de alio nunquam desistet oriri: Vitaq́; mancipio nulli datur, omnibus usu. Id est, nulli ita datur ut propriam ac perpetuam habeat. Mancipium Latinè dici debet propriè id quod sæsinam lingua uernacula dicimus, & mancipare sæsire, cùm scilicet aliquem rei sibi titulo iusto quæsitæ possessorem efficere uolumus: ut in illo Pliniano, Fundos emancipauit, & cætera quæ in emancipatione exigi solent, consummauit. Id est, ut nunc loquimur, dominio & possesione se deuestiuit desæsiuitq́;. Huiusmodi moris antiqui uestigia adhuc uisuntur, cùm notarij publici hodie quoq; in syngraphis uenditionum oppignerationumq́; ascribunt, uenditorem oppigneratoremúe fundo se dispoliasse, & huiusmodi uerba eòdem pertinentia. Mancipare igitur fundum est mancipio alicui dare. Emancipare autem è mancipio suo emittere & alteri poßidendum permittere. Ex supradictis (ut arbitror) satis intelligitur quid sibi uelint illa uerba mancipi & nec mancipi in Codice Iustiniani de Vsucapione transform. Age uideamus quid sit quod Gellius libro quarto Noctium Atticarum ait, Pellicem autem appellatam Seruius Sulpitius ait in libro de Dotibus, probrosamq́; habitam esse, quæ iuncta consuetaq́; esset cum eo in cuius manu mancipioq́; alia matrimonij causa foret. Boëthius igitur in secundo Topicorum commentario: Tribus, inquit, modis uxor habebatur, usu, farre, emptione. Sed confarreatio solis Pontificibus conueniebat. Quæ autem in manum per coëmptionem conuenerant, hæ matresfamiliâs uocabantur. Quæ uerò usu uel farre, minimè. Coëmptio uerò certis solennitatibus peragebatur, & se-

Διαποτεία. *Χείρωσις.* *Emancipare.* *In mancipio mariti esse.* *In manum conuenire.*

se

se coëmendo inuicem interrogabant. Vir ita: An sibi mulier materfamiliâs esse uellet? Illa respondebat, uelle. Mulier, An sibi uir paterfamiliâs esset? Ille uelle respondebat. Itaq; mulier uiri conueniebat in manum, & erat materfamiliâs uiro loco filiæ. Quam solennitatem in suis Institutionibus Vlpianus posuit. Hæc ille. Cicero in Topicis: Si ita Fabiæ pecunia legata est à uiro, si ei uiro materfamiliâs esset: si ea in manum non conuenerit, nihil debetur. Genus est enim uxor, eius duæ formæ. una matrumfamiliâs, hæ sunt quæ in manum conuenerunt: altera earum quæ tantummodo uxores habentur, qua in parte cùm fuerit Fabia legatum non debetur. Sulpitius igitur eam quæ in manum conuenerat, in manu mancipioq; mariti esse dixit, id est, iustam esse matremfamiliâs, eamq; concubinam quæ cum uiro huiusmodi uxoris consuesset, iustam pellicem esse. Est enim pellex propriè, quæ cum eo consueta est qui uxorem habet. Quæ cum cœlibe consuescunt, non pellices, sed pallacæ dicuntur, uerbo Græco Plinio & reliquis. quanquàm pellices apud Curtium errore librariorum aut etiam emendatorum legatur. Gellius libro duodecimo: Idonei, inquit, uocum enarratores tradiderunt matronam dictam esse propriè quæ in matrimonium cum uiro conuenisset, quòd in matrimonio maneret: etiam si liberi nondum nati forent: dictamq; esse ita à matris nomine non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendo: unde ipsum quoq; matrimonium dicitur. Matrem autem familiâs esse appellatam eam solam quæ in mariti manu mancipioq;, aut in eius cuius maritus manu mancipioq; esset. quoniam non in matrimonium tantum sed in familiam quoq; mariti & in sui hæredis locum uenisset. Secundum hoc moribus nostris uxores &

Vxor materfamiliâs.

Vxor non materfamiliâs.

Iusta pellex.

Pallaca.

Matrona.

Vxor matrona et materfamiliâs.

matronæ & matresfamiliâs sunt, quæ consortes non modò lecti genialis, sed etiam bonorum fortunarumq́; sunt, quod non est in ijs locis, quæ iure scripto reguntur. Hactenus de mancipio mancipandoq́; & nexu & reliquis. *Ex iure manu consertum.* Transeundum ad alia, quorum in primis occurrit: Ex iure manu consertum, quod uerbum est antiqui iuris. Varro libro secundo de Lingua Latina: Conserere manum dicimus cum hoste, inde ex iure manu consertum uocant. Quid sit autem manu consertum: Gellius libro nono docet, cuius uerba huc pauca transcripsimus. de uindicatione enim loquens, id est, rei uindicatione quæ olim in præsenti ex duodecim tabulis iure fiebat, ita inquit: Sed postquam Prætores propagatis Italiæ finibus latis iurisdictionibus negotijs occupati, pacisci uindiciarum dicendarum causa longinquas res grauabantur, institutum est contra duodecim tabulas tacito consensu, ut litigantes non ex iure apud Prætorem manum consererent, sed ex iure manu consertum uocarent, id est, alter alterum ad conserendam manum in rem de qua ageretur, uocaret. Atque profecti simul in agrum, terræ aliquid ex eo uti unam glebam, in ius, in urbem ad Prætorem deferrent, & in ea gleba tanquam in toto agro uindicarent. *In gleba uindicare.* Cicero pro Muræna formulæ uerba huiusmodi fuisse ait: Fundus qui est in agro qui Sabinus uocatur, meus est. eum ego ex iure meum esse aio. Ibi ego te ex iure manu consertum uoco. Hæc erant uerba eius qui uindicabat. A' quo uerò uindicabatur, eius hæc erant uerba: Vnde tu me ex iure manu consertum uocasti, inde ibi te ego reuoco. Idem de Oratore libro 1. metaphoricos hac locutione usus est in persona Scæuolæ: Quod uerò, inquit, in extrema oratione tua Crasse, quasi pro tuo iure sumpsisti, Oratorem in omnis sermonis disputatione copiosi

copiosissimè uersari posse, hîc nisi in tuo regno essemus, non tulissem: multisq; praeessem qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu consertum uocarent, quòd in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes atq; Democriti, cæteriq; in suo genere Physici: uindicarentq; ornati in dicendo & graues, quibuscum iusto sacramento contendere non licet. Aut interdicto (inquit Sæuola) tecum Philosophi illi contenderent, utpote à possessione disciplinarum, quæ propriæ sunt eorum, deiecti: quippe quas tu uniuersas Oratoriæ facultati tribuis (Dixerat enim Crassus Oratoris esse proprium de re quacunq; proposita copiosissimè dicere) Aut ex iure te manu consertum uocarent, id est, uindiciarum litem tibi intenderent, illarum disciplinarum facultatem possessionemq; sibi scilicet uindicantes asserentesq;. Inde illa uerba Scipionis ad Annibalem apud Liuium libro decimo de secundo bello Punico: Quod ad me, inquit, attinet, & humanæ infirmitatis memini, & uim fortunæ reputo: & omnia quæcunq; agimus, subiecta esse mille casibus scio. Cæterùm quemadmodum superbè & uiolenter me facere faterer, si priusquam in Africam traiecissem, de tua uoluntate cedentem Italia & imposito in naues exercitu, ipsum uenientem ad pacem petendam aspernarer: sic nunc cùm propè manu consertum restitantem ac tergiuersantem in Africam attraxerim, nulla sum tibi uerecundia obstrictus. Sic, ut opinor, melius legitur, quàm manu conserta. Quorum uerborum huiusmodi est sensus: non antè tu Annibal ad pacem, quàm nunc petis, adduci potuisti, quàm ego te ex Italia reuocatum, de patria tua in Africa dimicare coëgi, & quasi te in Africa manu consertum uocaui. quam scilicet ita nunc mihi Ro-

manisq; uindico, ut tu dudum Italiam tibi & populo Carthaginiensi uindicabas. Annibal enim ad tuendum patriam frendens fremensq;(ut idem Liuius inquit) alijs super alios nuntijs reuocatus erat. Sed quod in illo Scæuolæ exemplo

Sacramento iusto contendere. dicitur iusto sacramento contendere, uerbum est & ipsum iuris. Cicero pro Milone: Eum deniq; cui nulla lex erat, nullum ius ciuile, nulli possessionum termini: qui non calumnia litium, non iniustis uindicijs ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat. Clodius, inquit, non iam aliquo iuris colore quæsito alienas inuadebat possessiones, ut calumniatores & litigiosi solent: sed ui armata apertaq;, & tanquam hostili prælio. Ex qui-

Vindiciæ. *Sacramentum.* bus uerbis apparet uindicias & sacramentum, & uindicationis formulam, qua in iure manu consertum uocabant, similes quodammodo inter se ac cognatas actiones formulasq; fuisse. Quanquàm in alijs quoq; litibus sacramenti formula locum etiam haberet: ut idem pro domo sua ad Pontifices: Maiores, inquit, nostri etiam si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunq; uellet quis, hoc in genere rem iudicatam referre, posse uoluerunt. Valerius libro septimo capite VII. Nam L. Sextilius & P. Pompilius quos Marcus Ancus sanguine sibi coniunctos, eadem ex parte qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt: tametsi præcipuis eo tempore Pompeij uiribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant. Et rursus capite octauo: Aphronia tum cum sorore sacra-

Sacramentum. mento contendere noluit. Sacramentum autem non absimile fuisse sponsionis ex Varronis uerbis intelligi potest libro secundo de Lingua Latina: Et qui enim petebat, inquit, & qui inficiabatur, de alijs rebus utriq; quingentos æris

ad

ad põtem deponebant, de alijs item rebus certum numerum aßium. Qui iudicio autem uicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, uicti ad ærarium redibant, id eſt, uictus ea pecunia quam depoſuerat, mulctabatur in pœnam iniuſtæ litigationis, quæ ærario cedebat. Sacramentum igitur à ſacro dictum, quod de ponte (ut arbitror) intelligendum. Valerij enarrator hoc apud Valerium non intellexit, quemadmodum nec apud Ciceronem. Pœnales igitur lites erant ſacramentum & ſponſio. Iuſto autem ſacramento cum Pythagoreis & Democriticis de Phyſiologia & reliquis Philoſophiæ inuentis contendere Oratori non licere dixit Scæuola, propter præſtantiam ingenij eorum hominum qui fundatores autoresq; fuerunt magni nominis ſectarum, quibuſcum ſacramento & uindicatione contendendo de Phyſicæ ſpeculationis explicationisq; profeßione, nullus ſanè Orator litem uincere poſſet: uel propter tanti nominis præiudicium, uel quia impudentiæ daretur, ſi qui illis uiris doctrinarum poſſeßione non caderet, qui nomina ſua profeßione earum rerum uſqueadeo illuſtrarunt. Non admodum abſimile ſupradictis eſt in rem præſentem uenire. Cicero libro quinto de Oratore: An uerò ſi de re ipſa, ſi de finibus cùm in rem præſentem non uenimus, ſi de tabulis & præſcriptionibus controuerſia eſt, neceſſariò perdiſcimus? Idem in primo Officiorum: Vt ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem præſentem uenturum, atq; interim grauiter filius ægrotare cœperit, non ſit contra officium non facere quod dixeris. In rem præſentem olim tum ueniebant, cum locum oculo ac digito deſignare uolebant: ut hodie cùm aut Iudex pronuntiat, aut inter litigantes conuenit, agrum quẽ controuerſum facere uolumus, aut reo deſignari, aut teſtibus per inquiſitorem demonſtrari

Iuſto ſacramento contendere.

In rem præſentem uenire.

certis

certis finibus circunscriptum: uidelicet ut ille deliberare de re controuersa poßit, cedere nec'ne uindicanti debeat, hi ut certi sint testimonij sui. Qua in re certè facilis est impostura, nisi litigatores inuicem intensißime sibi caueant, ubi aut de re, aut de finibus controuersia est, uisiq; sunt sæpißimè qui absente altero litigatore in rem non controuersam dolosè testes perducerent, inquisitori iudicibusq; ac testibus bellißimè imponentes. *Veuta.* uulgò nunc ueutam facere Iurisperiti quasi Latinæ uocis inopia uocant, quod *In rem præsentem perducere.* in rem præsentem perducere dici debet. Plinius libro tertio Epistolarum: Non potui te magis in rem præsentem perducere: id est, non potui planius omnia ut acta sunt scribere, ut perinde omnia teneres atq; si in re præsenti fuisses. Quintilianus in quarto de Narratione loquens: Multùm confert adiecta ueris credibilis rerum imago, quæ uelut in rem præsentem perducere audientes uidetur. Et in sexto de affectibus: Quarum rerum, inquit, ingens plerunq; uis est, uelut in rem præsentem animos hominum ducentium, id est, rerum gestarum tantam fidem facientium & repræsentationem, quantam uisus & oculus faciunt: hoc est, ut uulgò loquuntur, rei inspectionem per figuram facientium. quod nos Latinè dicere possumus imaginario uisu rem ipsam re- *Imaginaria rei repræsentatio.* præsentare, imaginariam rei præsentiam Iudicibus sistere, imaginaria repræsentatione in rem præsentem Iudices perducere: ut fit interdum, cùm aut rusticorum prædiorum ichnographia, aut urbanorum pegmata quædam ligneola, aut simulacra ædium chartacea in Iudicum conspectum afferuntur. Figuram nunc facere loci conuentam inter partes appellant: hoc est, de qua inter actorem & *In re præsenti constituere.* reum conuenerit in re præsenti adhibito pictore. Dicebant etiam in re præsenti constituere, cùm quid statui transigiq; non

non posse nisi in loco ipso significabant, ut fit hodie in his actionibus quas Cridas parlamentaris (si dicere liceat) Latinitas appellat, aut in diplomatibus illis aut rescriptis quas querelas dicimus, à quibus interdicta retinendæ possessionis auspicari solemus, & in huiusmodi rebus alijs quæ non nisi in locis ipsis explicari disceptari'ue solent. Idem Quintilianus in septimo: Quare plurima petamus à nobis, & cum causis deliberemus, cogitemusq; homines antè inuenisse artem quàm docuisse. Illa enim potentissima est, quæq; uerè dicitur totius causæ dispositio, quæ constitui nisi uelut in re præsenti non potest. Et in nono: Occasionibus utendum, & cum re præsenti deliberandum. Sunt & illa uerba iuris, uadari, uadimonium promittere, uadimonium obire, uadimonium deserere, uadimonium differre, ad uadimonium occurrere. Vadimonium, est sponsio sistendi in iudicio. Varro libro tertio de Lingua Latina: Vas, inquit, dictus est qui pro altero uadimonium promittebat. Inde uadari uerbum pro uadimonio obstringere. Cicero pro Quintio: Debere tibi dicis Quintium, Procurator negat. uadari uis, promittit. in ius uocas, sequitur. iudicium postulas, non recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. Plautus in Aulularia de sene præparco loquens: Pulmentum pridem ei eripuit miluus, homo ad Prætorem plorabundus deuenit, infit ibi postulare, plorans, eiulans, ut sibi liceret miluum uadarier. Idem in Curgul. Vbi tu es qui me conuadatus es uenerijs uadimonijs? Vbi tu es qui me libello uenerio citasti? Ecce me sisto. ades contrà. sisto ego tibi me, & mihi contrà itidem te ut sistas suadeo. Verba sunt amicæ ad amatorem adolescentem. Inde uadimonium promittere. Cicero in Verrem, Actione quarta: Iam uerò illud contra omnia iura Siculorum quæ habent à

Crida.

Querela.

Cum re præsenti deliberare.

Vadimonium promittere &c.

Vadimonium.

Vadari.

Conuadari.

Veneria uadimonia.

Vadimonium promittere.

Senat

Senatu populoq; Romano, ne extra ſuum forum uadimonium promittere cogantur, ſtatuit iſte ut arator Decumano quò uellet Decumanus uadimonium promitteret. ut hic quoq; Decumano cùm ex Leontino Lilybæum uſq; aliquem uadaretur, ex miſeris aratoribus calumniandi quæ-

Ἀναδέχεσθαι δίκην. ſtus accederet. Ἀ Græcis Ἀναδέχεσθαι δίκην dicitur, & Ἐγγυᾶσθαι apud Demoſthenem. hoc eſt, iudicium recipere

Ἐγγυᾶσθαι.

Vadimonium obire. & ſponſorum fide promittere. Vadimonium obire, eſt ad diem ſe ſiſtere, unde obitum uadimonium. Cicero pro Quintio: Vadimonium mihi non obijt quidam ſocius & affinis meus, qui cum mihi neceſsitudo uetus, controuerſia de re pecuniaria recens intercidit: poſtulóne à Prætore ut eius bona mihi poſsidere liceat? Idem: Qua tibi hora uadimonium non ſit obitum, eadem te hora conſilium cœpiſſe hominis propinqui fortunas euertendi. Ex quibus uerbis & alijs in eadem oratione ſatis apparet magnam mulctam fuiſſe olim deſerti uadimonij, id eſt non

Caput. obiti. De capite enim & fortunis Quintij ſe dicere Cice-

Fortuna. ro in oratione teſtatur, id eſt, de exiſtimatione & fama facultatibuſq;. Petebat enim Neuius aduerſarius, ut ei ex edicto bona poſsidere liceret, ideo quòd Quintius uadimonium non obierat. Hoc enim contra contumaces decerni ſolet iure ciuili. Vnde Cicero: Ad hæc extrema, inquit, & inimiciſsima iura decurrebas, ut nihil in poſterum quod grauius aut crudelius facere poſſes reſeruares?

Bona ex edicto poſsidere. Quo in loco Cicero copioſè docet quid ſit bona ex edicto poſsidere: cuius rei multa in iure mentio. Obire ua-

Ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην, & ἐπὶ κυρίαν. dimonium Græci Ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην dicunt, & Ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν κυρίαν, id eſt, occurre ad uadimonij diem. quo

Φυγοδικεῖν. Tranquillus in Caligula uſus eſt. Demoſthenes κατὰ Μειδίου identidem utitur. Vadimonium deſerere ab illis Φυγοδικεῖν dicit

dicitur, & Καταλείπειν τὴν δίκην. Hoc autem non nisi iustißima causa & maximè sontica fiebat. Propterea Plinius in præfatione: Inscriptiones, inquit, propter quas uadimonium deseri poßit. Id est, festiuißimas & magna multaq; promittentes, ita ut uel uadimonium propter eorum librorum recitationem deseri poßit. Iuuenalis simili ferme modo differre uadimonium dixit, quod Iudicum erat, nec nisi magnis ex causis fiebat, ut in luctu publico & ubi iustitium indicebatur & huiusmodi causis: Si magna Asterij cecidit domus, horrida mater, Pullati proceres, differt uadimonia Prætor. Vadimonium desertum Ἐρήμη δίκη dicitur à Demosthene sæpißimè. unde uno uerbo eremodicium dicitur, quod in titulo de minoribus infrà, & Codice de Iudicijs, hermodicium corruptè legitur. Est enim Δίκη Græcè causa & iudicium Latinè. Cicero in Verrem, Actione quarta: Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde qui istum noßent partim suspicabantur, partim uidebant adiectum esse oculum hæreditati. Interea dies aduenit quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: id est, sortitione causas cogniturum. Terentius: Si tu illam attigeris secus quàm dignum est, dicam tibi impingam grandem. Dicitur hoc à Iurisconsultis dictare actionem. Paulus in lege, Non distinguemus. de arbitris. Dicitur & iudicium dictare in leg. Si seruus. de Nexalib. act. Tranquill. in Vitell. formulam intendere dicit, Cùm libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus intendisset. Λαγχάνειν δίκην à Græcis dicitur, quasi sortiri iudicium. Sorte enim cognoscendarum causarum diem capiebant autore Seruio li. VI. Aeneid. in illum locum

Καταλείπειν τὴν δίκην.

Vadimonium deserere.

Differre uadimonium.

Ἐρήμη δίκη.

Eremodicium.

Dica.

Dicam impingere.

Dictare actionem.

Formulam intendere.

Λαγχάνειν δίκην.

Verg.

Vergilij: Nec uerò hæ ſine ſorte datæ, ſine Iudice ſedes. cuius moris reliquias lingua uernacula retinet: reſortiri enim in curiam eos dicimus, qui curiam appellant, hoc eſt, quorum prouocationes in curia diſceptantur. Eſt autem ἐρήμη δίκη ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ διωκόμενος καταδικασθῇ. La-

Indicta cauſa. tinè etiam indicta cauſa dicitur. unde indicta cauſa damna-

Ἐρήμην καταδικασθῆναι. ri, id eſt, per contumaciam, ut nunc loquimur, ἐρήμην καταδικασθῆναι, quod compendio loquendi dicitur, ἀντὶ τοῦ ἐρήμην δίκην καταδικασθῆναι, autore Euſtathio. Cicero libro 1. de Legibus: Num idcirco iuſta lex illa quam Interrex noſter tulit, ut Dictator qui eſſet, quem uellet ciuium indicta cauſa impunè poſſet occidere? Id eſt, non auditum & indefenſum. Qui locus corruptè uulgò legitur. Curtius libro ſeptimo de Calliſthene loquens: Itaq; nullius cædes maiorem apud Græcos Alexandro excitauit inuidiam, quàm quod præditum optimis moribus artibusq́; non tantum occiderit,

Ἀκρίτως. ſed etiam torſerit indicta quidem cauſa. Id eſt, ἀκρίτως, quo Iſocrates utitur. Cicero in Verrem Act. III. Num per Deos immortales quid intereſt, utrum Prætor imperet, uiq́; cogat aliquem de ſuis bonis decedere? an huiuſmodi iudicium det, quo iudicio indicta cauſa fortunis omnibus euerti neceſſe

Vadimonium miſſum facere. ſit? Sunt & exempla apud Liuium. Vadimonium miſſum facere, eſt uadimonij obligationem remittere condonareq́;. Cicero: Qui quo tempore primùm agere cœpit, in uadimonijs differendis tempus omne conſumpſerit, qui poſtea

Vadimonio obſtricti. uadimonium miſſum fecerit, & reliqua. Vadimonio obſtricti hodie dici poſſunt qui ob crimina in iudicium uocati, ab Iudicibus (ut fit) impetrauerunt ut aut ſua aut ſponſorum fide dimittantur, ea lege ut in diem certum aut quandocunq; Iudici uiſum fuerit ad iudicium ſiſtantur: quos e-

Ἐξηγγυημένοι. Vades. largitos uocant, id eſt, ἐξηγγυημένους. Vades ſpõſores in re

capit

capitali dicuntur, autore Festo. Cicero in Officijs lib.III. de duobus Pythagoreis loquens, Cùm is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, uas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuertisset moriendum esset sibijpsi. Liuius libr.v. secundi belli Punici, Tribuni omissa mulctæ certatione rei capitalis diem Posthumio dixerunt, ac ni uades daret, prehendi à uiatore, atque in carcerem duci iusserunt. Posthumius uadibus datis non affuit. Vadari etiam dicere possumus pro citare personaliter (ut nunc loquimur) affuturum. Sunt & alia uerba iuris, ut bona prædia, & prædibus prædijsq; cauendum. Cicero in Prætura urbana de sartis tectis loquens, Vbi illa consuetudo in bonis prædibus prædijsq; uendendis omnium Consulum, Censorum, Prætorum, Quæstorum denique, ut optima conditione sit is cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum cui propè dicam soli potestatem factam esse oportebat. Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. Ego me refecturum esse dico: Probatio futura est tua qui locas, Prædibus & prædijs populo cautum est. Quæ uerba enarrans Asconius, Bona, inquit, prædia dicuntur bona satisdationibus obnoxia, siue sint in mancipijs, siue in pecunia numerata. Prædia uerò domus & agri. Hæc autem omnia uenduntur, si rationi publicæ locator sartorum tectorum non responderit. Tu autem Verres, inquit, cùm ego sim obnoxius & prædibus, id est, fideiussoribus, & prædijs appositis, non mihi exactor es operis, sed dominus uoluntatis: qui non sinis me optima mea conditione id quod uolo de redemptione agere, cùm periculum sit meum, non reipublicæ. Prædes igitur homines sunt fideiussores, quorum res bona prædia nunc uno nomine dicuntur.

Vadari.

Bona prædia.

Prædibus & prædijs cautũ.

Prædia.

Prædes.

Bona prædia.

cuntur. Hactenus ille. Liuius libro II. secundi belli Punici de Cannensibus captiuis loquens, Ibi cum sententijs uariaretur, & alij redimendos de publico, alij nullam publicam impensam faciendam censerent, nec prohibendos ex priuato redimi, si quibus argentum in præsentia esset: alij dandam ex ærario mutuam pecuniam, prædijs prædibusq; cauendum populo censerent, & reliqua. Varro,

Præs & uas. Sponsor, inquit, & præs & uas neque ijdem: neque res quibus insedere similes. Itaque præs est qui à magistratu interrogatur in publicum ut præstet, à quo cum responderit, dicitur præs. Vas appellatus est qui pro altero uadimonium promittebat. Præs est (inquit Festus) qui populo se obligat interrogatus à magistratu. Idem alibi mancipem etiam prædem dici ait, quia tam debet, inquit, populo præstare quod promisit, quàm is qui pro eo præs factus est. Cicero epistolarum libro II. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine uecturæ periculo. Gellius libro VII. Si Lucius Cornelius Scipio Asiaticus collegæ arbitratu prædes dabit, collegæ ne eum in uincula ducat

Prædes. intercedemus. Prædes hodie sunt qui sponsores Reipu. uel Principi facti sunt pro ijs qui pecuniam publicam dispen-

Receptores. sant, quos receptores uocant, eorumq; bona prædia di-

Ὑπέγγυα. ci possunt, id est, ut Græci dicunt Ὑπέγγυα. Ii etiam qui publicanos in locationibus uectigalium aut eorum fideiussores locupletes affirmant (quod idoneos & sufficientes testificari uocant) prædes dici propterea possunt, quòd

Supprædes. locupletes eos esse ipsi præstare debent. Supprædes autem dici debent quos contraplegios uocant. Prædes etiam interdum pro bonis prædijs accipiuntur. Cicero in Antoniana II. Et domi quidem causam amoris habuisti, foris

etiam

etiam turpiorem, ne Lucius Plancus prædes tuos uenderet. Id est, bona tua sponsioni obnoxia. Liuius etiam usus est libro v. circa finem. Possumus etiam hic prædes pro sponsoribus intelligere quodam loquendi schemate non inuenusto, ut sit prædes uendere sponsorum bona prædia auctioni addicere. Idem Cicero ad Atticum libro vi. metaphoricôs usus est: Itaque, inquit, irascatur quum uolet, patiar, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, præsertim cum sex libris tanquã prædibus me ipsum obstrinxerim, quos tam ualde probari tibi gaudeo. Bene (inquit Cicero) mecum agitur. Itaque semel statui nihil contra honestatem agere, ad quam perpetuo amplectendam, sex illis libris de Republica scriptis me obstrinxi Reipublicæ, tanquam sponsoribus datis. Cadere causa dicebant eum qui plus petebat, quanquam mendosè à causa cadere in IIII. Institutionum Iustiniani legatur. Cicero de Oratore libro I. Ridens & stomachans Scæuola cum Hypseus maxima uoce plurimis uerbis à Marco Crasso Prætore contenderet, ut ei quem defendebat, causa cadere liceret. Gnæus autem Octauius homo Consularis non minus longa oratione recusaret ne aduersarius causa caderet. Quibus uerbis inscitia duorum oratorum reprehenditur, qui iuris ciuilis ignorantia non intelligebant quid esset causa cadere. Quintilianus libro VII. Est enim certa seruitus ad certa se uerba astringendi. idq; faciendum in libro Ciceronis de Oratore uetat Marcus Antonius. Nam est etiam periculosum, cum si uno uerbo sit erratum, tota causa cecidisse uideamur. Dicitur & cadere formula. Idem in tertio, Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè causis in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sint quæstiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tẽpore liceat agere.

Causa cadere.

Cadere formula.

Formula excidere. Tranquillus excidere formula dixit. Id Cicero pro Roscio Comœdo, locum in iudicijs habuisse, non in arbitrijs dicit, cuius hanc rationem affert: Iudicium enim est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium enim hoc modo uenimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc modo adimus, ut neque nihil, neque tantum quantum postulauimus consequamur. Cæterum (ut obiter hoc dicamus) est apud Ciceronem loco suprà citato unius ambitus sententia satis (ut uidetur) obscura: & uariè etiam locus ille legitur. In libro autẽ quo plerunque usus sum qui Mediolanensis est editionis, ita locus legitur: Quid in his paucis diebus, non'ne nobis in tribunali Quinti Pompeij Prætoris Vrbani familiaris nostri sedentibus, homo è numero disertorum postulabat, ut illi unde peteretur, uetus atq; usitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset? Quod petitoris causa comparatũ esse non intelligebat. ut si ille inficiator probasset iudici antè petitam esse pecuniam, quàm esset cœpta deberi, petitor rursus cum peteret, exceptione excluderetur, quòd ea res in iudicium antea uenisset. Ad quorum uerborum intelligentiam, unam tantum particulam immutandam censeo: uidelicet ut, coniunctionem loco posteriore positam, ut sit, Postulabat ut illi unde peteretur, uetus atq; usitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset quod petitoris causa comparatum esse non intelligebat: ne si ille inficiator, & reliqua, hoc est, ἵνα μὴ. His enim uerbis Cicero significare inscitiam patroni causæ uoluit, qui iuris ciuilis ignarus minimè percipiebat id ab actore stare quod pro reo ipse in medium afferebat: nempe illam exceptionis conceptionem, cuius pecuniæ dies fuisset. Id adeò sic cognoscere possumus. Esto ut petitor actionem sibi dari

Iudiciũ & arbitrium.

à Prætore poposciscet: iudiciumq; constitui stipulatæ in diem pecuniæ, aut testamento legatæ: sed præmaturè & ante diem. Is autem unde petebatur, id est, reus, ut ea præscriptione uti instititsset, quòd dies aut pecuniæ promissæ, aut ex testamento debitæ nondum exijsset; hoc est, ἡμέρας οὔπω ἐξηκούσης. In hac specie nullus dubitat quin actor summoueri supradicta præscriptione ita potuerit, ut actionem intendere inuito defensore cum effectu non potuerit. Quippe dies actionis cesserat quidem ille ab initio sponsionis, aut ab adita ab hærede hæreditate, sed non uenerat tamen. Quod patronus statim apprehendit, existimans se præclarè causam defensoris agere. Sed ea ratione eueniebat, ne petitor causa caderet, hoc est, actionis commodo mulctaretur. Ridet igitur ignorationem iuris Cicero in causidico rei, qui nondum didicerat quid esset causa cadere. & eum à reo staret, actoris tamen causam magis quàm rei adiuuabat, hac exceptione absurdè usurpata. Quippe si id quod magna contentione petebat impetrasset, id è re aduersarij, id est, petitoris tandem futurum erat, cum petitoris actio eo nomine depulsa quòd eius dies nondum uenisset, salua & integra ipsi actori mãsisset in diem exiturum. Quare si patronus iuris & actionum ciuilium intelligens fuisset, nunquam id commisisset, ut experienti actori ante litem contestatam eam exceptionem obiecisset, cuius ea uis esset ut litis ingressum ita impediret, ut in aliud tempus reijceret. Sed petitor iuris supradicti ignarus, actionem in iudicium deducendo & litem eius contestando sententiam aduersam tulisset: & eam actionem nihilominus in iudicium deducendo consumpsisset. Etenim ea controuersia non dubie secundum reum erat iudicanda ex actionum formula à iure XII. tabula-

rum introducta, quo iure statutum erat eos petitores causa cadere, qui ante diem exeuntem agebant, quod plus est petere tempore. Id uerò ideo fiebat, quòd obligatio parens est actionis. at uerò ex obligatione in diem certum reiecta, actio statim concipitur, non etiā nascitur: immo uerò obligatio ipsa in diem, concepta tantum est, non etiam nata. Quare actionem peperisse ante suum natalem dici non potest. Quòd si lite planè contestata, reoq; ob id absoluto ab instātia, id est, ἀπὸ τῆς ἐνςάσεως ἀπαλλαχθέντος, actor iterū post diem demum exeuntem agere eadē ex causa instititisset: exceptione protinus rei iudicatæ reiq; finitæ excluderetur. Semel enim perempta obligatio denuo renasci non potest, nisi ex noua stipulatione, aut alia ex causa quæ parere obligationem actionemq; posset. Huic sententiæ non obstat quod de plus petentibus in Institutionibus iuris scriptum est: ut causa cecidisse continuo uideatur is qui uel re, uel tempore, uel aliâs plus petijsset. Non enim eam ob rem quis contendere potest, eam exceptionem cuius pecuniæ dies fuisset, petitoris causa comparatam esse olim non potuisse. Siquidem aliud est litem oblato libello contestatam esse, remq; in conflictum deductam esse disceptatione controuersiæ: qua ratione consumitur omnis totaq; cum eius matre obligatione actio: & aliud actionem à Prætore iudiciumq; dandum postulare, quod Prætor dare petitori ante diem non poterat recusante aduersario. Nam qui ab experiundo sic summotus erat, iterum agens post diem exeuntem, integram actionem habebat: ut cui opponi præscriptio peremptæ actionis, sed reiectæ tantum posset. contra quam uicißim excipere & præscribere illis uerbis poterat, cuius pecuniæ dies exijsset. id quod ea uerba Ciceronis declarant, Ne si ille inficiator, &

quæ

quæ sequuntur. Ipsa porrò exceptionis uerba, Cuius pecuniæ dies fuisset, antiquam elegantiam referunt duodecim tabularum iurisq; quod ab ipsis manauit: formamq; priscam in exemplaribus asseruauerunt. Erat autem introducta pro petitore aduersus inficiatorem reum exceptione sese summi iuris tuentem, τοῦ διώκοντος δῆθεν ἀνθυποφέροντος τῇ τοῦ φεύγοντος παραγραφῇ, τὴν δὴ τὴν ἀντιπαραγραφὴν, quam replicationem appellant, οὗ δὴ ἀργυρίου ἡ ἡμέρα ἐξήκοι. Erat enim hic ordo in hac specie. petitori cui prætor recusante reo ante diem iudicium denegauerat, Heus tu, referre quæstionem iudicatæ rei aut pecuniæ non potes. Non licet denuo experiri cum actio sit extincta, & tu causa cecideris. nequicquã igitur agis. Verum sic excipienti reo, occurrere petitor his uerbis poterat, & ut Græci dicunt, ἀνθυπογράφεσθαι, retorta exceptione & quasi eius acie replicata, Quòd tu finitæ litis quæstionem referri non posse ais, eius demum pecuniæ uerum est, cuius pecuniæ dies fuisset. ubi petendæ genitiuus subintelligendus est. Finitam litem hic intelligo, non eam quam Græci εὐθυδικίαν uocãt, quasi rectum iustumq; pecuniæ iudicium: sed παραγραφῆς δίκην, hoc est, translationem temporis, quæ rhetoribus translatiua causæ constitutio dicitur. Hæc est mea de insigni loco Ciceronis sententia libro 1. de Oratore: de qua ne dubitem, locus in 11. Rhetoricôn efficit. quo in loco de translationibus loquens, quæ à iurisconsultis exceptiones & præscriptiones uocantur (à nobis declinatorij fines, & fines non procedendi) ita inquit, Atque in nostra quidem consuetudine multis de causis fit, ut rarius incidant translationes. nam & prætorijs exceptionibus multæ excluduntur actiones: & ita ius ciuile habemus constitutum, ut causa cadat is qui non

quemadmodum oportet egerit. Quare in iure plerunque uersantur. ibi enim & exceptiones postulantur: & certo quodam modo agendi potestas datur: & omnis conceptio priuatorum iudiciorũ constituitur. Quibus Ciceronis uerbis intelligimus, cum omnem translatiuam causæ constitutionem, tum temporis exceptionem ac diei nondum exeuntis, raró incidere solitam in iudicijs Romanis. Idq; ideo raró accidere, quód & petitiones & exceptiones á Prætore constituebãtur ante ipsa iudicia, & formulam suam ex ipsius decreto accipiebant. Quare, inquit ille, in iure plerunque uersantur, id est, in prætoria disceptatione: hoc enim ius Ciceroni non dubié significat. Iudicia autem duorum generum Cicero intellexit, publica rerum capitalium: & priuata, quæ nos ciuilia uocamus. & plerunque á prætore, iudicibus ab eo datis, mandabantur, id est, recuperatoribus. Comperendinare ampliareq;, uerba & ipsa iuris nusquam ut arbitror in iure leguntur. Valerius libro VIII. Lucius Scipio Aemilianus Cottam apud populum accusauit, cuius causa grauißimis testimonijs erat confossa, septies ampliata, & ad ultimum octauo iudicio absoluta est. Quia homines uerebantur ne præcipué accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Dicitur & amplius pronuntiare. Cicero in prætura urbana, Verúm ut opinor Glaucia primus tulit ut comperendinaretur reus, antea uel iudicari primo poterat, uel amplius pronuntiari. Vtram igitur putas legem molliorem? Opinor illam ueterem qua uel cito absolui uel tarde condemnari licebat. Idem paulo pòst, Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitißima causam dicere: accusabo, respondebis: testibus editis, ita mittam in consilium, ut etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe existiment

Comperendinare.

Ampliare.

Amplius pronuntiare.

stiment non primo iudicare. Primo pro prima actione dixit. Mittere uerò in consilium quid sit, nos paulo pòst ostendemus. Verba autem Ciceronis interpretans Asconius, Ante legem, inquit, Glauciam de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur si absoluendus esset reus, aut amplius pronunciabatur si uideretur esse damnandus, cum dixisset iudex, Non liquet, hoc est, obscura causa est. Itaque ea pars interposita dilatione dicebat in cuius peroratione uidebatur obscuritas. Comperendinatio uerò utriusque partis recitatio est. Alij sic adnotant, Comperēdinatio est secunda actio. Item, Comperendinatio est ab utrisq; litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. Idem paulo pòst, Cùm autem, inquit, omnino suadebatur iudicibus bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant. Nam cùm condemnandi nota esset C, *litera, absoluendi* A, *ampliandi signum* N L *dabant: quod significabat non liquere. Vnde ampliatio nascebatur. Idem in Diuinatione, In causis, inquit, maioribus iudices uniuersi in cistam tabulas simul conijciebant suas, insculptas literas habentes absolutionis siue condemnationis, cum de alicuius capite agebatur,* N *&* L, *ampliationis. his enim literis significabant non liquere. Tabulas iudicum Asconius tabellas cereas intelligit, quibus sententias ferebant. Erant enim sententiæ non uocales, sed tabellariæ. Omnia autem hæc apud Asconium mendosissimè leguntur, uix ut sensus elici poßit. Quantum tamen intelligi potest, ampliationem non multum differre à comperendinatione colligimus. Ampliatio numerum certum actionum non habebat, ut ex illo Valerij loco supradicto intelligimus. & ex Liuio comperendinatio iteratam actionem in tertium diem, id est, perendinum*

Comperendinatio.

C. A. N. L.

De more iudiciorum.

Tabulæ iudicum.

Sententiæ tabellariæ.

Ampliatio & comperendinatio.

Perendie. significare uidetur. Hoc est enim perendie quod Græci μεταύριον dicunt, quasi postcrastinum. Cicero, Scies igitur cras aut ad summum perendie. Inde perendinus dies uerbum olim iurisconsultorum. Vnde illud Ciceronis pro Muræna, Iam illud mihi mirum quidem uideri solet, tot homines tam ingeniosos per tot annos etiam nunc statuere non potuisse utrum diem tertium an perendinum, iudicem an arbitrium, rem an litem dici oporteret. de Iurisconsultis loquens. Perendinus dies hodie dici potest cum iudex statuit aut inter partes conuenit, ut omne instrumentum litis apud acta utrinque proferatur intra triduum, hoc est, ut sacculi apud graphiarium deponantur. Tunc enim lis & res comperendinata est, quasi iudex post tertium diem, aut etiam die tertio sententiam laturus sit. Est enim comperendinatio mutua denunciatio (inquit Asconius) in perendinum diem, uidelicet ne alter litigatorum fugitator fortasse causari possit, cùm in rem præsentem uentum est, se imparatum uenisse. Cuiusmodi est illa denunciatio qua litigatores in parlamento nostro utuntur cùm audientiam à Præsidibus, aut diploma quoddam regium impetrarunt, ne alter ignorantiam excusare possit, si ex tempore respondendum sit. Ab ea autem significatione qua comperendinare procrastinare est, & diem de die ducere, comperendinati rei dici possunt in causis criminalibus, quos curia dimissos fide sua esse uoluit, hoc est, quos suæ ipsorum custodiæ commisit, ut aut urbem carceris loco iusti habeant, aut priuatam aliquam domum, ut fit interdum ex personarum dignitate & genere causarum. Comperendinatio enim etiam multorum interdum dierum erat, ut ex Ciceronis uerbis intelligere licet in pretura urbana: Deinde

Margin notes: Μεταύριον. — Perendinus dies. — Perendinus dies. — Apud acta. — Lis comperendinata, qua & res comperendinata dicitur. — Comperendinatus reus.

inde reliquis diebus (inquit) his criminibus, his testibus & urbanis & prouincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his diebus ludorum interpositis, nemo illum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret. Dicitur & *comperendinatus pro comperendinatione.* Cicero in *eadem prætura urbana, Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestißimum, bis ut causa dicatur.* Comperendinati *autem ideo dici possunt, quia non planè absoluti sunt, sed ueluti uadimonio quodam obstricti, uel quia nondum comperta satis crimina, uel quia nondum se innocentes approbauerunt.* Comperendinatos *uidemus interdum qui criminum postulati suffragatorum opera iterum & sæpius ampliari primum solent, donec recentium criminum inuidia sensim deflagrare poßit, deinde quouis modo in centesimum annum comperendinari.* Quos *etiam cernere est damnationum fulmine afflatos in tenuiores iacto, cum eorundem criminum affines sint, priscos tamen spiritus resumere.* Hos *cùm in publicum homines inferre sese uident, oculisq; innocentium incurrere, abrupta sua uincula secum trahere putant.* Nam *luctata canis nodum abripit, attamen illi Cùm fugit à collo trahitur pars longa cathenæ.* Ampliati *uerò sunt quorum damnatio differtur, aut quia coràm sistendi testes sunt, & cùm illis committendi, aut quia nondum planè liquet aut de crimine, aut de pœnæ modo.* Ampliati rei.

Non *liquere de causa dicebant, quando probationes & argumenta non satis erant idonea ad dijudicandam causam.* Gellius *libro decimotertio,* Vt *absoluerem tamen inducere in animum non quiui: & propterea iuraui non liquere: atque ita iudicatu illo solutius sum.* Non liquere.

Comp

Comperendinatorum exemplum est apud Ciceronem in Verrem actione v. Videte, inquit, hominis amentiam. posteaquam est comperendinatus, cùm iam pro damnato mortuoq; esset, ludis Circensibus apud Sisennam primarium uirum cùm essent triclinia strata, argentumq; expositum, contemplari unumquodq; ociose & considerare cœpit, Mirari stultitiam alij, alij amentiam. Cui comperẽdinatio cum multi testes dixissent, quicquam illorum ueniret in mentem? Comperendinatum Verrem, id est, qui in secundam actionem impetrauerat iudicium differri, Cicero damnatum inuidiose appellat, propter ingentia crimina testimoniaq; prementia, & præiudicia ab ipso multis rebus de se facta, utpote qui accusatus repetundarum, quòd Siciliam prouinciam argenteis uasis cælatisq; spoliasset; tamen temperare sibi apud Sisennam nequiuisset, quin cupiditatem illam prænimiam cælatæ supellectilis, ingenitam sibi proderet. Ampliatorum apud eundẽ exemplum est in oratione pro Cecinna his uerbis, In eundem quid dicam? nisi id quod negare non poßit, uenisse in consilium publicæ quæstionis, cum eius consilij iudex non esset: & in eo consilio cùm causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere, dum incognita re iudicare uoluisset, maluisse condemnare quàm absoluere. Ab eiusmodi iudiciorum more dictum est illud eiusdem in oratione pro Milone cùm de Pompeio loqueretur, qui illi quæstioni iudicioq; præfuerat. Vidit, inquit, in confeßione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi uidisset posse absolui eum qui fateretur, cùm uideret nos fateri: nec quæri unquam iußisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam quàm illam tristem dedisset.

Salutaris litera A. *Salutaris litera à Cicerone dicitur* A, *quæ absolutionis*

nota

nota erat, ut tristis c, quæ condemnationis. Sic Persius Satyr. IIII. Græcorum morem tangens, Tristis litera C.

Et potis es nigrum uitio præfigere theta.

Nigrum theta mortiferum dixit. Significabat enim thanaton, id est, mortem, cuius est prima litera th. Dabantur autem tabellæ ternæ iudicibus ab eo qui iudicio præerat, Quæsitorq; dicebatur absolutionis, condemnationis, ampliationis, ut autor est Asconius. Cæterùm mittere in consilium, est dimittere iudices ad sententiam dicendam ubi orator dixerat, Dixi, autore Asconio. Cicero pro Cluentio, Cur Stalenum cùm in consilium iretur, Cluentius & Cannutius abesse patiebantur? & cùm in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Si hoc est, inquit, uerum quòd Cluentius & Cannutius iudicium corruperint, quo modo id explicari potest, quòd cùm iudices ipsi in consilium mitterent, id est, cùm iudicium iam expectare se dicerent dicendi finem facientes, non requirebant Stalenum unum iudicum quem constat redemptorem totius corruptionis fuisse: sed facile patiebantur illum abesse, non autem Oppianicus qui erat Cluentij aduersarius. Mittere in consilium hodie dicere possumus eos qui à iudicibus postulant, ut ex tempore ius dicatur, ut fit in Parlamento plerunq;, cùm aduocati ex actionibus suis perpetuis, aut etiam ex altercationibus ius reddi sibi postulant ex sententia curiæ: quo tempore iudices assurgente Præside capita conferentes de lite, aut postulatis, uel ex tempore statuunt, uel iuris disceptationem esse pronunciant, & consilio agitandam. Inde illud Plinij in Panegyrico ad Traianum, Alij, inquit, se superstites Reipublicæ optabāt faciebantq;, tibi salus tua inuisa est, si non sit cum Reipublicæ salute

Theta. Tabula terna iudicum. Quæsitor. Mittere in consilium. Dixi. Mittere in consilium.

coniuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expedit optantibus: omnibusq́; annis de te in consilium deos mittis, exigisq́; ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris qualis electus es. Sed ingenti conscientia Cæsar pacisceris cum dijs, ut te si mereberis seruent, cum scias merearis ne neminem magis quàm deos scire. Quo in loco præpostere legitur ne merearis. Hunc tamen locum interpres uir alioqui doctus, nec mediocri diligentia prædi tus secus interpretatus est. Est enim hæc Plinij sententia, Nuncupationem uotorum quæ quotannis pro salute & incolumitate Principis fieri solet, tu his uerbis Cæsar concipi iubes, Si bene Rempublicam, exq́; omnium utilitate rexeris. Digna, inquit, uota quæ semper suscipiantur semperq́; soluantur. Quotannis dijs ipsis, inquit, tanquam iudicibus calculum de te permittis, an dignus sis incolumitate. Mittere in consilium iudices à Græcis Ἐπιτρέψαι τὴν ψῆφον dicitur: id est, calculum permittere. Προθεῖναι ψῆφον, censendi potestatem facere, & calculum proponere: quo Demosthenes utitur, ψῆφον ἐπαγαγεῖν. Thucydides, Ψῆφον ἐπήγαγον τοῖς ξυμμάχοις πᾶσιν. Id est, censere eos iusserunt, & ut nunc loquimur, opinari. Galenus in primo Therapeutices, Τούτους εἰς τὸ συνέδριον συνάγαγε δικαστάς. Et rursus, καὶ καθίζεις μὲν ἐν τοῖς μακρώδεσι σου βιβλίοις δικαστὰς τοὺς ἐλθόντας. Qui loquẽdi modi eundẽ ferme intellectũ habent. Id est, mittere in consilium, censendi potestatem facere, calculum permittere, calculum porrigere, calculũ proponere. Quæ de ijs litigatoribus dici possunt, quibus hoc inter se cõuenit, ut processus in statu iudicetur, ut uerbis nostris utar. Solent enim in actis testari se iam nihil morari iudices quò minus ex instrumento litis apud acta prolato sententiam dicant

Emendatus locus Plin.

Calculum permittere.

Ἐπιτρέψαι τὴν ψῆφον.

Προθεῖναι ψῆφον.

Ἐπαγαγεῖν ψῆφον.

συνάγειν δικαστὰς, & καθίζειν.

Calculum porrigere & proponere.

Censendi potestatem facere.

dicant. Iudices autem ipsi in consilium ire dicuntur, cum aut capita conferunt, aut in interiore consilio instrumenta litis percensere aggrediuntur, cùm litis processus in medium positus est. Cicero pro eodem Cluentio, In consilium erant ituri iudices trigintaduo, sententijs decem & sex absolutio confici poterat. Idem, Itum est in consilium, omnibus sententijs præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat. Scamander prima actione condemnatus est. Verùm ut obiter nonnulla quoque dicamus, constituere iudicium dicebant, & constituere quæstionem, quod uulgò euacuare finem non procedendi dicunt, aut non recipiendi. Cicero in Partitionibus, Atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio, cum aut sit'ne actio illi qui agit, aut iam'ne sit, aut num esse desierit, aut illa'ne lege, his'ne uerbis sit actio, quæritur: quæ etiam si antequam res in iudicium uenit, aut concertata, aut dijudicata, aut confecta non sunt: tamen in ipsis iudicijs permagnum sæpe habent pondus. Concertata dixit, quod debatuta, quasi depugnata dicimus. Dijudicata, quod appunctata. Confecta, quod euacuata. Idem, Quare de constituendis actionibus, accipiendis subeundisq; iudicijs, de excipienda iniquitate accusationis, quia hæc generis eius sunt, ut ante iudicium tractanda uideantur, & reliqua. Quintilianus quæstionem pro iudicio dicere solet. Constituere uerò disceptationem, id est ferè quod accordare scripturas dicunt. Cicero in ijsdem Partitionibus, Ex rationis autem, & ex firmamenti consultatione, & quasi concursu quæstio quædam exoritur, quam disceptationem uoco: in qua quid ueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet. Idem, Disceptatio autem cùm est constituta, propositum debet

In cõsilium ire.

Constituere iudiciũ & quæstionem.

Res concertata.

Dijudicata.

Confecta.

Quæstio.

Constituere disceptationem.

esse

esse oratori, quò omnes argumentationes repetitæ ex inueniendis locis conijciantur. Summam autem quæstionem dicebant, quod nunc principale punctum dicimus: cuius accessiones sunt reliquæ quasi liticulæ. Quintilianus libr. III. Quæstio latius intelligitur omnis de qua in utramque partem, uel in plures dici credibiliter potest. In iudiciali autem materia dupliciter accipienda est: altero modo quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam, quo etiam minores omnes cõplectimur. altero, quo significamus summam illam in qua causa uertitur: de hac nunc loquor, ex quo nascitur status, an factum sit, an rectè factum sit. Vocatur autem & caput ab eodem. Idem in VII. Itaque inferiora quoque scrutabimur, quæ tractata faciliorem nobis iudicem in summa quæstione facient. Tractare Quintilianus ubiq; uocat, quod attingere nostri in foro dicunt: qui etiam rei tractatum uocat, cuius exemplum inferius subijciemus. Iuuenalis Satyra VII. Quis color, & quod sit causæ genus, atq; ubi summa Quæstio, quæ ueniant diuersa parte sagittæ, Scire uolunt omnes. Constituere autem statum causæ iudex dicitur, cùm aut iuris disceptationem esse pronuntiat, aut facti. Cùm igitur significare uolumus nos appunctatos esse contrarios, ut in foro loquuntur, Latinè dicere debemus statum causæ coniecturalem aut inficialem esse, causamq; inficialiter aut coniecturaliter constitutam esse. Cùm autem iuris disceptatio est, iuridicialis status est, & causam dicemus iuridicialiter constitutam esse. Quintilianus in III. Huic diuersa sententia eorum fuit, qui duos quidem status esse uoluerunt, unum inficialem, alterum iuridicialem. Inficialis est quem nos dicimus coniecturalem, cui ab inficiando nomen alij in totum dederunt: alij in partem, quia accusatorem cõiectura, reum inficiat

[Marginalia:] Summa quæstio. — Caput. — Tractare. — Tractatus. — Constituere statum causæ. — Causam iuridicialiter inficialiterq; constituere.

inficiatione uti putauerũt. Iuridicialis est qui Græcè δικαιο-λογικὸς dicitur. Hactenus ille. Est tamen status tertius finitiuus, atque etiam plures secundum antiquos, sed nihil ad rem pertinent quam agimus. Firmamentum autem & continens causæ dicitur Latinè, quod punctum litis decisorium uocant. Quintilianus in III. Συνέχον autem quod continens alij, firmamentum alij putant, Cicero firmissimam argumẽtationem defensoris, & appositissimam adiudicationem. Quibusdam id uidetur esse, post quod nihil quæritur: quibusdam id quod ad iudicationem firmissimum affertur. Meminit & Cicero in libro Partit. Cardinem autem causæ in aliquo ponere dicebant, quod nunc dicimus accipere ius per hoc uel illud. Quintilianus in V. Illud hoc loco monere inter necessaria est, nulla esse firmiora, quàm quæ ex dubijs facta sunt certa. Cædes à te facta est, cruentam enim uestem habuisti. Non est tam graue argumentum si fatetur, quàm si conuincitur. Nam si fatetur, multis ex causis potuit cruenta esse uestis: si negat, hic causæ cardinem ponit. In quo si uictus fuerit, etiam in sequentibus ruit. non enim uidetur in negando mentiturus fuisse, nisi desperasset id posse defendi si confiteretur. Et libr. XI. Negligentium (inquit) oratorum nihil refert ubi litium cardo uertatur, dum sint quæ extra causam ex personis, ac communi tractatu locorũ occasionem clamãdi largiantur. Dicitur & summam totius litis cõstituere. Idem lib. VII. Sed nonnunquam etiam reus hic totius summã constituit, si exhæredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amauerit. Nam omnis hic quæstio, an huic delicto pater debuerit ignoscere. & Centumuiri tribuere debeant ueniam. Rem controuersam dicebant, quam nos contentiosam uocamus. Et qua de re agitur, pro

Δικαιολογικὸς.

Firmamentum & cõtinẽs causa.

Συνέχον.

Firmissima argumenta.

Cardinem causæ ponere.

Litium cardo.

Summam totius litis constituere.

Res controuersa.

Qua de re agitur.

tur, pro eo quod nos dicimus, hoc de quo nunc quæstio est. Id est, quod maximè iudicãdum est, ut Græci appellant Τὸ κρινόμενον. autor Cicero in Topicis. Cõstituere etiam iudicium dicebant, quod nunc facere super re aliqua instantiam unam, & processum super ea facere. Hoc est, eam rem ita in iudicium deducere, ut de ea re iudicãdum sit, & sententia ferenda. Idem lib. III. Diuersum his genus quod dicitur comparatiuum, cuius rei tractatus in parte causæ frequens est, ut cum apud Centumuiros post alia quæritur & hoc, uter dignior hæreditate sit. Rarum est autem ut in foro iudicia propter id solum constituantur, sicut diuinationes quæ fiunt de accusatore constituendo, & nonnunquam inter delatores uter præmium meruerit. Forum autem appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebantur. Cicero in Verrem acti. III. Amici recusare ne quod nouum iudicium, neq; ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur. Dicitur & dare actionem iudex, quando actorem ad intendendam actionem admittit. Item in eadẽ, Si quis eum pulsasset, edixit se iudiciũ iniuriarum non daturum: quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum. ipsi autẽ nullius rei actionẽ sese daturum. Recusare dicebant, quod pragmatici dicunt tendere ad finem non procedendi. Idẽ pro Cluen. Aulus Cluẽtius eques Romanus causam dicit ea lege, qua lege Senatores, & hi qui magistratum habuerũt, soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia cõstituere defensionis meæ nõ licet. Id est, nõ uult me præscribere accusatori se hac lege non teneri, si suo iure uti uelit. Est enim recusare, accusationẽ actionemq; depellere. Ponitur & pro eo quod debatuere dicimus. Idem pro Quintio, Dolabella Prætor iniuriam facere fortissimè perseuerat: aut satisdare, aut sponsionem

[Margin notes: Τὸ κρινόμενον. — Constituere iudicium. — Tractatus. — Forum. — Dare actionẽ. — Dare iudicium. — Recusare.]

sionem iubet facere, & inter eas recusantes nostros aduocatos acerrimè submoueri. Altercari etiam hoc dicitur. Idem in Bruto, de Crasso loquens, Hic in altercando (inquit) parem inuenit neminem. Et paulò pòst de L. Philippo, Summa ei libertas in oratione, multæ facetiæ, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententijs. Erat in primis (ut temporibus illis) doctrinis Græcis institutus, in altercando cum aliquo aculeo & maledicto facetus. Altercatio quæ à Græcis διαδικασία dicitur, à continua oratione differt, cuius præcepta Quintilianus libro VI. posuit: Bonus (inquit) altercator uitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam, & plerunque difformia conuicia facere ac mereri cogit, & ipsos nonnunquã iudices incitat. Et paulò pòst, Sunt enim quidam præduri in hoc oris, ut obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipiãt, & omnia tumultu confundant, quos ut non imitari, sic acriter propulsare oportebit, & ipsorũ improbitas retundenda, & iudices uel præsidentes magistratus appellãdi frequenter, ut loquendi uices seruentur. Refellere testimonia & testes & tabulas dicebant, quod contradicere & reprochiare dicimus. Cicero pro Flacco, Nam aut oratio testiũ refelli solet, aut uita lædi. Qua disputatione orationem refellam eius qui dicit dedimus? nihil amplius nisi in hominẽ dicendũ est. Tranquillus in Augusto, Testẽ se in iudicijs & interrogari & refelli æquissimo animo patiebatur. Dicitur & eleuare. Quintilianus lib. V. Ex inartificialium probationum genere sunt præiudicia, rumores, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes, in quibus pars maxima cõuentionũ forensium cõsistit. sed ut ipsa carẽt arte per se, ita summis eloquentiæ uiribus & eleuanda sunt plerunque

Altercari.

Altercatio. Διαδικασία.

Refellere testes, tabulas, &c.

Eleuare testimonia.

Eleuare. & refellenda. Eleuare enim est uilem leuemq; uerbis demonstrare. Valerius lib. VIII. Cæterùm gloriá nc ab ijs quidem, qui contemptum eius introducere conantur, negligitur: quoniam quidem ipsis uoluminibus nomina sua diligenter adijciunt, ut quod profeßione eleuant, usurpatione memoriæ consequantur. Eleuant (inquit) id est, aspernandum dicunt. Vtitur hoc sæpißimè Liuius. Refutare etiam dicitur & reprehendere. Cicero in Vatinium testē, Nemo enim horum te ita refutandum, ut grauem aduersarium: aut ita rogandum, ut religiosum testem arbitrabatur. Subleuare autem testimonio dici debet, quod exonerare uulgò dicimus. Idem pro Cluentio, Pater adolescentis quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in Aulum Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. Idem pro domo sua, Quid cùm Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos Centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent? id est, defenderent, & tibi suffragarentur, & pro te orationem haberent & testimonio suo tuerentur. Huic contrariū est Premere. Plinius lib. v. Epist. Legati Vincentinorum non modo non presserunt eum, uerumetiam subleuauerunt. De Nominato loquens, qui præuaricationis accusatus in Senatu fuerat. Quas uulgò saluationes uocamus, contradictorum dissolutiones dici debent. Quintilianus in quarto, Quæ probationum sit fides seu proposita confirmamus, seu contradicta dissoluimus. Interdum eleuare pro nostro saluare dici potest. Idem in eodem, Verbis eleuare quædam licebit: luxuria hilaritatis, auaritia parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine lenietur.

Refutare. Reprehendere. Subleuare testimonio. Premere testimonio. Contradictorū dissolutiones. Eleuare.

Suble

Subleuare etiam dici potest: ut Cicero in Tusculan. lib. IIII. Cùm multa in conuentu collegisset in Socratem Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris qui illa in Socrate uitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subleuatus est, cùm illa sibi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Iudicatum facere uocabant, quod furnire ad sententiam nostrates dicunt. Cicero pro Flacco, Itaq; Recuperatores cõtra istum, rem minimè dubiam prima actione iudicauerũt, cùm iudicatum non faceret, additus Hermippo, & ab hoc ductus est. Quo uerbo usus est Celsus in l. ulti. infrà, Si certum petatur. Verbum est XII. tabularum, ut ex Gellio apparet libro XIX. Prima actione Cicero, pro in re præsenti dixit: hoc est, eo ipso in campo, ut nostri loquuntur: Superiorem causam dicebant, pro eo quod nunc dicimus causam iure communi fundatam, uel ius apparentius. cuius contrarium inferiorem causam uocabant. Idem pro Quintio, Ac si causa pari Quintius discedere inferior uideretur, tamen esset non mediocriter conquerendum: nunc in causa superiore ne ut par quidem sit postulat, inferiorem esse patitur, duntaxat usque eò ne cum bonis fama fortunisq; omnibus Neuij cupiditati crudelitatiq; dedatur. Idẽ in Bruto, de Leontino Gorgia, Protagora, Hippia, alijsq; sophistis loquens, Hi (inquit) alijq; multi temporibus eisdem docere se profitebantur arrogantibus sane uerbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior poßit. Hoc à Græcis dicitur τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν. Dicebant & pro testimonio dicere, quod nunc dicimus deponere. Idem pro Archia, Ego uerò si quid eiusmodi dixi, neq; cognitum cõmemoraui, neq; pro testimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei quàm

Subleuare. *Iudicatum facere.* *Prima actione.* *Superior et inferior causa.* *Ἥττονα λόγον, &c.* *Pro testimonio dicere.*

Reuocare testes. iudicij & autoritatis fuit. Reuocare testes, quod recolere dicimus. Et cum elogio mittere reum, id est, cum *Mittere cum elogio.* oneribus & informationibus, ut Martianus in l. Diuus, de custodia & exhibitione reorum. Elogium enim testi- *Elogium.* *Decernere quaestionem.* monium est de aliquo: Ανάκρισις Graece dicitur. Decernere quaestionem, pro eo quod nunc dicimus ordinare ut fiat informatio, & ut contra delinquentes procedatur. Cicero pro Milone, Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Pompeium interficiendum collocauit. Extorta est confitenti sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico. Num quae rogatio lata? num quae noua quaestio *Decernere ut legibus quaeratur.* decreta est? Dicitur & decernere ut legibus quaeratur. Idem in eadem, Quòd si per furiosum illum Tribunum Senatui quod sentiebat perficere licuisset, nouam quaestionem nunc nullam haberemus. Decernebat enim ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur. *Quaerere.* Quaerere enim est informationem facere, & legibus uindicare. Idem, Tulit enim de caede quae in Appia uia facta esset, in qua Publius Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? Nempe ut quaereretur. Quid porro quaerendum est? factum'ne sit? at constat. A quo? at patet. Senatus autem raro quaestionem de aliquo crimine habendam decernere solebat. Erant enim iudicia legibus certis constituta, de quibus aliquando uidebimus si locus inciderit. In causa autem Miloniana decreta est quaestio: propterea in superiori exemplo Cicero quaestionis nouae meminit. Ab ista quaerendi significatione quaestio pro iudicio publico *Quaestio.* accipitur: unde iudex quaestionis, Praetor dicebatur: idem *Quaesitor.* *Praetor, iudex quaestionis.* qui & Quaesitor, qui iudicijs publicis praeerat, ut docet Asconius. Martianus in lege 1. ad legem Cornel. de sicarijs

carijs, Qui'ue magistratus iudex'ue quæstionis ob capitalem causam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret. Quem locum an Accursius intellexerit, Accursiani uiderint. Quærere, iudicum est & magistratuum: Inquirere, aliorum. Cicero in Diuinatione, Itaque cum ego diem inquirendi in Sicilia perexiguam postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem postularet. Vnde & Inquisitor apud eundem. Erat autem Cicero accusator Verris idemq; inquisitor. Lactantius, Tantaq; est autoritas uetustatis, ut inquirere in eam scelus esse dicatur. Liuius Anquirere dicit uerbo prisco, quod Cicero quærere. Vnde apud eum sæpe pecunia anquisitum legimus, id est, conclusum pro mulcta uel emenda. & Anquirere capite, pro criminaliter contra aliquem procedere. Disquisitionem autem uocabant iudicium per opiniones, ut nunc loquimur, cum opinionem uel sententiam omnes rogantur. Liuius, Sed non quid ego fecerim, in disquisitionem uenit, sed quid isti pati debuerint: id est non rogantur sententiæ de me. Idem, Nec tamen à Dictatore comitia sunt habita, quia uitio'ne creatus esset in disquisitionem uenit. Tranquillus in Cæsare, Primo Præturæ die Catulum de refectione Capitolij ad disquisitionem populi uocauit. Idem in Nerone, ad disquisitionem Senatus uocare dixit. Decernere quæstionem hodie aliter usurpamus, de torquendis reis loquentes. Cicero in Verrem, Reus, inquit, ad causam dicendam admissus. Pro eo quod nunc dicunt, audietur in defensionibus suis. Conferre pedem antiqui dicunt quod nos ad punctum uenire dicimus: & iungere, quod non faciunt fugitantes litigatores. Cicero pro Plancio,

Quærere. *Inquirere.* *Inquisitor.* *Anquirere.* *Disquisitio.* *Decernere quæstionem.* *Admittit ad causam dicendam.* *Conferre pedem.*

Non possum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. Quid taces? quid dißimulas? quid tergiuersaris? Proferre, quod nos producere dicimus, id est, apud acta deponere. Idē in Verrem actione quarta, Scio te edicta superiorum omnium correxisse: & possesiones hæreditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos qui dicerent testamentum factum, dedisse. Producere autem de testibus dici debet, non de litis instrumento. Instrumentum autem litis à Quintiliano dicitur, quod nos productionem uocamus. Præcidere Latinè dicendum, quod uulgus quotare appellat, id est, designare quotum quenque articulum, quotū quodq; caput oppugnare uelit litigator, ne in uniuersum admissus licenter tergiuersari, & identidem euariare poßit, Cicero in Acade. Stoicis placet peccata esse paria. at Antiocho hoc uehementißimè displicet. Liceat tandem considerare utram sententiam sequar. Præcide, inquit, statue quid libeat: id est, signanter & præcisè desume. Tracta à fabris metaphora, qui id quod abscindere uolunt, ducta linea præcidūt: uel ab ijs qui ex re communi partem sibi eligunt prius signantes, postea desectam auferentes. Præcidere igitur est non simpliciter & in uniuersum aliquid dicere, sed designatè & præcisè, quod Græci ἀφορίζειν dicunt. Confusa testimonia Latinè dicenda sunt, quas turbas uocamus, quasi turmatim testificantium testimonia. Liuius libro X V I. Iußi deinde inire confusum suffragium, ad unum omnes non centuriæ modo, sed etiam homines P. Scipioni imperium esse in Hispania iusserunt. Formulam etiam dicendum, quod nos stylum uocamus. Cicero de opti. genere oratorum, Et ad quam eos dicendi formulam reuocent, intelligant. Vnde formularij dicti à Fabio in X I I. quorum alij ad rubricas, uel ad album

Proferre. *Producere.* *Instrumentum litis.* *Præcidere.* *Præcidere.* *Ἀφορίζειν.* *Confusa testimonia & suffragia.*

album se transtulerunt: & formularij, uel(ut ait Cicero) legulei esse maluerunt. Subscribere dicebant quod nunc adiungere se dicunt. Subscribendi igitur facta potestas dicendum, quod nunc dicunt, dictum est quòd adiungere se poterit. Cicero in Prætura urbana, Ei qui istius Quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem cum id postularet, fecerunt potestatem. Hoc etiam à Cicerone dicitur, accedere ad causam, & descendere in causam, & incumbere in eandem causam, & dimittere se in causam. Cæterùm, subscribere aliter accipitur ab Vlpiano in l. ultim. de priuatis delictis, ideo alibi latius explicandum. Apponere sibi præuaricatorem dicebant, pro eo quod dicimus, curauit se per tertium adiornandum uel inquietandum, ut colluderet scilicet. Idem in Antoniana secunda, Iam uereor Patres Conscripti, ne quod turpissimum est, præuaricatorem mihi apposuisse uidear. Dicebant etiam ius postulare eum qui requæstam rationabilem facere nunc dicitur. Idem in eadem, Ius postulabas. sed quid ad rem? plus ille poterat. Et sublata intercessione, quod nunc non obstante oppositione dicimus. Idem in eadem, Cum auspicia Augur, intercessionem Consul sustulisses. Et libr. III. de Legibus, Nihil est enim exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quàm composita & constituta Repub. quicquam agi per uim: parêre iubet lex intercessori, quo nihil præstantius: impediri enim bonam rem melius, quàm concedi male. Et paulo pòst, Intercessor rei malæ salutaris ciuis esto. A' Græcis Διαπορεία dicitur. Vnde cedere intercessioni dicebant, ut cedere prouocationi, id est, non procedere ultra & admittere oppositionem. Quod autē nunc dare congedium

Formularij. Legulei. Subscribere. Accedere ad causam, &c. Apponere sibi præuaricatorem. Ius postulare. Sublata intercessione. Intercessor. Διαπορεία. Cedere intercessioni.

Eximere ex reis.

dicimus, illi eximere ex reis dicebant, in criminalibus causis scilicet. Idem in Verrem acti. III. Etenim si posset reus absente accusatore damnari, non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonum ac tua tela uenissem. quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam causam ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. Et act. V. Condonare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Sic eximere ex ærarijs, est cōdonare mulctam, id est, quod dicimus quictare emendam. Idem in secundo de Oratore, Is enim qui te ex ærarijs exemit, lustrum condidit, & taurum immolauit: tanta suspicio est, ut religione ciuitatem obstrinxisse uideatur Mummius noster, quòd Ascellum ignominia leuarit: Ascellus enim ille uocabatur. Eximere noxæ, est gratiam criminis facere, hoc est, remißionem dare. Liuius lib. VIII. ab Vrbe cond. Bene habet (inquit Dictator) Quirites: uicit disciplina militaris: uicit populi maiestas: non noxæ eximitur Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit, sed noxæ damnatus donatur populo Romano, donatur Tribunitiæ potestati, precarium non iustum auxilium ferenti. Eximere notæ, remittere infamiam. Gellius lib. IIII. Sed cùm ille deierasset inuitißimum sese oscitatione uictum, teneriq; eo uitio quod oscedo dicitur, notæ iam destinatæ exemptus est à Censoribus. Legitimos dies dicebant, quas nunc dilationes ordinarias uocamus. Ex Cicerone & Asconio in prætura urbana. Ius suum obtinere non posse dicebant eum quem nunc iustitiam habere uel consequi non posse dicimus. ab Isocrate & Demosthene τυγχάνειν τῶν δικαίων dicitur: à Demosthene etiam τὸ δίκαιον ἔχειν. Cicero in eadem, Hic Philodamus postquam ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem

Eximere de reis.

Eximere ex ærarijs.

Eximere noxæ.

Eximere notæ.

Legitimi dies.

Ius suum obtinere & retinere.

Τυγχάνειν τῶν δικαίων.

Τὸ δίκαιον ἔχειν.

manitatem consuetudinemq́; suam retineret, laborabat. Alibi ius suum retinere dixit, in eundem actione IIII. *Hoc edicto non Siculi, sed isti ipsi equites Romani qui ius suum retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines & aliis Prætoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt.* Rem uel causam ad exemplum pertinentem uocabant, quam nunc materiam consequentiæ importantiæq́; dicunt. Plinius ad Traianum epistola uigesimaprima, *Quid ergo debeam sequi rogo domine scribas, præsertim cum pertineat ad exemplum.* Idem alibi ad Geminium libro IX. Referre exempli pro eodem ferme dixit. Constitutam diem dicebant, quam nunc præfixam aut aßignatã dicunt: & status dies, quos nunc ordinarios. & Edere, quod nunc per scriptum dare, uel per declarationem dicunt. & Amittere è manibus, pro uacuare manus & se desæsire. Idem in eadem, *Tamen hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere ac persequi iudicio.* Idem in V. *Num te cum pluribus confirmasses redditurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem retinendi fecisti: quòd intellexisti te præda de manibus amissa testimonium tamen effugere non posse.* Amittere alioquin dimittere significat. Terentius in Phorm. *Nunc amitte quæso hunc.* Idem, *Ego in eum infelix incidi locum, ut neque eius sit mihi amittendi nec retinendi copia.* Circunducere edictum dici debet, quod nunc lingua uernacula rebatuere defectum appellat, quo uerbo Vlpianus usus est in leg. Et post edictũ, de iudiciis. Quod nunc dicimus defensor ex parte sua poterit informare: illi dicebant, Reus testimoniũ denuntiare poterit & inquiri

Res & causa ad exẽplũ pertinens.

Exempli referre.

Dies cõstituta.

Dies stati.

Edere.

Amittere è manibus.

Amittere.

Circunducere edictum.

Reum testimoniũ denuntiare.

inquirere. Plinius libro VI. Epist. Addidit etiam petēdum à Consulibus ut referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetund. an placeret in futurum ad eam legem adijci, ut sicut accusatoribus inquirendi testibusq; denuntiandi potestas ea lege esset, ita reis quoque fieret: de quo uerbo alibi dicendum est. Quam nunc qualitatem procedendi in litibus dicimus, Latine persona dicitur. Cicero pro Plancio, Multosq; menses à capite meo non discessit abiecta quæstoria persona, comitisq; sumpta. Quintilianus in IIII. In epilogo uero licet totos effundere affectus, & fictam orationem induere personis. Idem alibi, Declamaturus autem positas in affectibus causas proprijs litigatoris personis debet induere. Vnde ferre alienam personam, Liuius in III. ab Vrbe condita dixit: & Plinius in epistolis, pro assumere qualitatem, ut forenses loquuntur. Hæc habui nunc obiter quæ dicerem ad instaurationem latinitatis pertinentia, quod ad mores nostros attinet: dicemus & alia nonnulla sparsim prout locus quisque poposcerit, & in mentem nobis uenerit. Nunc longius quàm institueramus euagati eò tandē reuertamur unde digressi sumus. Cernere hæreditatem dicebant, pro adire, autore Festo. Cicero ad Att. lib. VI. Quare adiunges Aufidium nostrum hominem semper amantē me, nunc credo eò magis quòd debet etiam fratris Appij amorem erga me cum reliqua hæreditate creuisse. Et lib. XI. Literas tuas accepi pridie nonas Febr. eoq; ipso die ex testamento creui hæreditatem, id est, adiui: est enim accusatiui casus. Idem ad Dolabellam, A' te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatē alienæ gloriæ sinas cernere. Vtitur & Liuius lib. III. secundi bel. Punici. Sic accipitur in l. Cretionū, de iure deliberādi, in cod. Iustiniani. Videamus

Inquirere. *Testibus denuntiare.* *Persona.* *Ferre alienam personam.* *Cernere hæreditatem.*

mus quid apud antiquos iuriſcõſultos gentilitas fuerit. Cicero in Topicis, Gentiles ſunt, inquit, qui inter ſe eodẽ nomine ſunt, qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non ſunt diminuti. Nihil enim uideo ad hanc definitionem Scæuolam Pontificem addidiſſe. Gentiles ſunt (inquit Boëthius) qui eodem nomine inter ſe ſunt, ut Bruti, ut Scipiones. quòd ſi ſerui ſunt, nulla gentilitas eſſe poteſt. quòd ſi libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla eſt: quoniam ab antiquitate ingeniorum gentilitas dicitur. quòd ſi rurſus in familia gentis ſuæ non manſerint, gentiles iam eſſe non poſſunt. Fuit autẽ ius gentilitatis, ut ius ſtirpis apud antiquos. Vnde Cicero libro 1. de Oratore, Quid qua de re inter Marcellos & Claudios patricios Centumuiri iudicauerunt? cum Marcelli Auli liberti filij ſtirpe, Claudij patricij eiuſdem hominis hæreditatẽ gente ad ſe dicerẽt rediſſe: non'ne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis iure dicendum? Simile illud eiuſdem pro Cornelio Balbo, Simul illud, inquit, neſciebat, prædiorum nullam eſſe gentem. emptionibus ea ſolere ſæpe ad alienos homines, ſæpe ad infimos, non legibus tanquam tutelas peruenire. Inde illud prouerbiale apud antiquos, Ad agnatos & gentiles eſt deducendus. Varro lib. 1. rerum ruſti. de uitibus loquens, duo in primis ſpectaſſe uidentur Italici homines in colendo, poſſent'ne fructus pro impenſa ac labore reddere: & utrum ſaluber locus eſſet, an non: quorum ſi alterutrum decollat, & nihilominus uult colere, mente eſt captus, atq; ad agnatos & gentiles eſt deducendus. Columella lib. 1. Portius quidem Cato cenſebat in emendo agro inſpiciendoq; præcipue duo eſſe conſideranda, ſalubritatem cœli & ubertatem loci

Gentilitas. *Gentiles.* *Gentilitas unde.* *Gentilitatis ius.* *Ad agnatos & gentiles deducendi.* *Decollare pro fallere.*

loci: quorum si alterutrum deesset, & nihilominus uellet incolere, mente esse captum, atq; eum ad agnatos & gentiles deducendum. Quum igitur furere hominem significare uolebant, ad agnatos & gentiles deducendum dicebant. Vnde Iustinianus libro 1. Institutionum, Furiosi quoque & prodigi licet maiores uigintiquinque annis sint, in curatione sunt agnatorum ex lege XII. tabul. Tria igitur hæc erant iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, stirpis. Papinianus, de probationibus, Quoties quæritur, genus uel gentem quis haberet nec'ne: eum probare oportet. Sed nobiliorum fuisse uidetur gentilitas, ut ex illa definitione Ciceronis apparet, eorum scilicet qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquillus in Vespas. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitenda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege Agraria significare uolens se nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, Consulem tamen factum, ita ad populum inquit, Quemadmodum cum petebam nulli, me uobis autores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à uobis deprecentur. Idem in Pisonem, Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile nihil habes præter colorem. Fumosas imagines appellauit Cicero antiquißimi generis stemma: ut legi omnino debeat apud Iuuenalem, Fumosos equitum cum Dictatore magistros. Hoc autem ius quæsiuisse se ab Aedilitate gesta his uerbis refert Cicero ultima in Verrem acti. Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu

Furiosi. Prodigi. Gentilitas & agnatio. Imagines. Nouus homo. Fumosæ imagines.

sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines, ad memoriam posteritatemq́; prodendam. Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis Agrariæ, Est hoc in more positum Quirites institutoq́; maiorum, ut ij qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur. Plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur, unde etiam quod posteris solueretur, redundaret. Illam autem orationem de lege Agraria Cicero cum in Consulatu esset, ad populum habuit. Qui autem ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, ij terræ filij, & à sese orti, & homines noui uocitabantur: quibus locutionibus Cicero non semel usus est: ut libro septimo epistol. Cornelius quidem tuus familiaris summo genere natus, terræ filius. Summo autem natus genere per Ironiam ab eo dictum est. Persius, Præsto est mihi Manius hæres, Progenies terræ. Et Iuuenalis, Vnde fit ut malim fraterculus esse Gigantum. Lactantius libro 1. Institutionum de Saturno loquens, cœli & terræ filio, Quæramus ergo, inquit, quid ueritatis sub hac figura lateat. Minutius Felix sic argumentatus est, Saturnum, cùm fugatus esset à filio, in Italiamq́; uenisset, cœli filium dictum, quòd soleamus eorum, quorum uirtutem miremur, aut eos qui repentinè aduenerint, de cœlo cecidisse dicere. Terræ autem, quòd ignotis parentibus natos terræ filios nominemus. Hæ imagines Stemmata etiam uocabantur: ut in illo Satyrici loco, Stemmata quid faciunt?

Terræ filij.
A sese orti.
Homines noui.
Terræ progenies.
Fraterculus gigantum.
Cœli filij.
Stemmata.

faciunt? Verbum est Græcum, quemadmodum & genealogia. Cerea autem erant simulachra per armaria disposita: unde illud eiusdem, Tota licet ueteres exornent undiq; ceræ Atria, nobilitas sola est, atq; unica uirtus. Tranquillus in Galba, Neroni Galba succeßit, nullo gradu contingens Cæsarum domũ: sed haud dubie nobilißimus, magnaq́; & ueteri prosapia, ut qui Imperator in atrio stemma proposuerit, quo paternam originem ad Iouẽ, maternã ad Pasiphaën Minois uxorẽ referret. Mos autem olim fuit Romæ, ut imagines maiorum in funeribus ducerentur ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de Oratore, Brute quid sedes? quid anum illam patri nunciare uis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci uides? quid maioribus tuis? De anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Et pro Milone, Nec uero nõ eadem ira deorũ hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu ac ludis, sine exequijs, sine lamentis, laudationibus, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburetur etiam abiectus. Quo in loco cæremonias omnes funerũ Cicero strictim enumerauit. Plinius libro tricesimoquinto, Apud maiores, inquit, in atrijs imagines erant quæ spectarentur: expreßi uultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, semperq; defuncto aliquo totus aderat familiæ eius qui unquam fuerat populus. Stemmata uerò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina uerò codicibus implebantur & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erãt, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis domus ornamen-

Imagines maiorum in funeribus.

Funerum cæremoniæ.

Stemmata.

Tablina.

ta erant. Hactenus Plinius. Pro ijs (ut opinor) posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma uulgò uocantur. quæ ipsa quoq; primùm ut simule est ueri, uirtutis præmia fuerunt, ac rerum præclarè gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atque etiam pleriq; moribus ac uitæ instituto hoc certè perficiunt, ut tantum maioribus eorum honoris debitum esse uideatur, unde etiam quod posteris solueretur redundaret, ut Cicero suprà de imaginibus dixit. Verumenimuero huiusmodi imaginum iura ac nobilitatis insignia damnatione reorum amittebantur: id quod Cicero docet his uerbis in oratione pro Sylla: Nam ipse quidem si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ uitæ quibus lætari & perfrui poßit? Domus erit (credo) exornata, aperientur maiorum imagines, ipse ornatum & uestitum recuperabit. Omnia Iudices hæc amissa sunt: omnia generis, honoris, nominis insignia atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. Fuerat autem Sylla antea ambitus damnatus, qua damnatione omnia hæc amiserat. tunc autem altero crimine repetebatur. Plinius libro nono Epistolarum: Subitas imagines appellat nobilitatem parum antiquam, sed repentè fortunæq; beneficio quæsitam. Quo modo nostris temporibus multi extiterunt ignotis natalibus orti, qui ne auum quidem aut etiam patrem ciere aut possent, aut auderent: qui subitarijs Principum beneficijs & aulicorum suffragationibus supra ciuile fastigium euecti, ingentium splendidarumq; gentilitatum fundamenta iecerunt: partim eorum tantis ornamentis digni, partim indignißimi: quæ magna est multitudo. Sic uerò illa statuit rerum humanarum arbitra, uaga, inconstans, incerta, indignorumq; fautrix, à ple-

Insignia gentilitia, uulgò arma.

Subitæ imagines.

Fortuna.

risq; etiam cæca existimata, & quæ in tota ratione mortalium sola utranq; paginam facit: sed quæ tamen Deorum cultu iampridem exploso una omnibus horis, omnium ore colitur, fidei iam numine uirtutisq; neglecto. Plinius igitur ad prosocerum libro nono Epistolarum: Neq; ardentius tu pronepotes quàm ego liberos cupio. quibus uideor à meo tuoq; latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Verùm hæc epistola & aliæ non paucæ in codicibus impreßis non leguntur. Nos integrum fermè Plinium habemus: Primùm apud Parisios repertum opera Iucundi sacerdotis, hominis antiquarij architectiq; nobilis. Non temere igitur lingua uernacula Gentiles homines pro nobilibus appellat, quasi ingenuos ab origine gentis, & quorum maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt: uidelicet ab ascriptitijs & conditione quadam obnoxijs distinguere eos uolens, qui ob id eadem lingua Villani dicuntur, quòd uillæ (unde uillici dicti) ascripti, & colonariæ conditioni addicti, aut ipsi sint, aut eorum maiores fuerint. quarum rerum uestigia non obscura multis in locis extant. quod tamen nomen loquentium inscitia in contumeliam iam uertit. Villanum enim & uilem uernacula simplicitas confundit. Dicemus & nonnihil ad hoc pertinens de libertinis & ingenuis. Dicentur & alia fortasse ad antiquitatis iuris cognitionem pertinentia, ut quisq; locus dicendi nobis ansam præbuerit, & dicendorum admonuerit.

Iucundus. *Gentiles.* *Ascriptitij.* *Villani.* *Villanus.* *Vilis.*

Ex eadẽ l. paulò pòst, de Trib. milit.

Interdum xx. fuerunt, interdum plures.) Lego, seni fuerunt. Liuius lib. IIII. ab Vrbe cond. Peruicerunt igitur ut Tribunorum militum potius quàm Consulum comitia haberent

Tribuni militum.

berentur. haud dubij quin sex locis (tot enim iam creari licebat) & plebeij crearentur. Idem libro V. Comitia utriusque populi longè diuersa ratione facta sunt. Romani auxere Tribunorum militum consulari potestate numerum, octo (quot nunquam antea) creati. Veientes contrà tædio annuæ ambitionis Regem creauere. Deinde libro VI. ad consularia comitia reditum esse ait. Fuerunt & Tribuni militares in legionibus, sed alterius erant generis, nec consulari potestate: de quibus idem Liuius libro nonò. Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraq; pertinentia ad rem militarem. Vnum, ut Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquam paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia. Alterum, ut Duumuiros nauales, & reliqua. Hi à Græcis Chiliarchi dicuntur, pro quo Hieronymus Tribunum Exodi XVIII. dixit. Id est, mille uiris præfectum & decem Centurionibus. Fuit enim hic ordo castrensis, ut miles Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris pareret imperio: ut autor est Liuius libro octauo ab Vrbe condita. Hunc autem errorem sic irrepsisse existimo. cùm enim seni hoc modo scriptum librarij reperissent VI. cum NI syllaba suprapposita, ita ut V, & I, sex facerent, & NI superpositum esset: existimauerunt uiceni legendum esse, literas numerales pro syllaba accipientes. Tribuni militum fortasse dici hodie possunt quos Mareschalcos uocamus, aut certè præfecti militum.

Chiliarchi. Ordo castrẽsis. Miles. Centurio. Tribunus. Legatus. Consul. Magister equitum. Dictator. Tribuni. Præfecti militum.

Ex eodem §.

Populiq; consensu partim in carcere necati, ita rursus Respub. suum statum recepit.) Desunt hîc haud dubiè IIII. uerba. Addo igitur, partim in exilium acti. nunquam enim

Partim.

hæc particula partim non geminata reperitur. Cicero in II. de Oratore: Sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse uoluerunt. Idem: Eorum partim ita leuia sunt, ut contemnenda sint, partim etiam si quid habent adiumenti, sunt nonnunquam eiusmodi, ut insit in ijs aliquid uitij. Hoc etiam in Liuio intelligi pot est. Is enim refert ex Decemuiris Appium & Oppium in uincula coniectos spontanea morte iudicium præuenisse, eorum autem collegas exilij causa solum uertisse. Apud autôres autem Latinos multa sunt huiusmodi librariorum hallucinatione mutilata loca, cùm duo incisa membra'ue ab eadem dictione incipiunt, et aberrante librarij oculo alterum omittitur.

Ex paulò pòst.

Tunc ut aliquos plures patres haberent.) Lego aliquot septimo casu, id est, aliquot magistratibus. Liuius libro sexto in fine: Ita ab diutina ira in concordiam redactis ordinibus, cùm dignam eam rem Senatus censeret esse, ut ludi maximi fierent, & dies unus ad triduum adijceretur, recusantibus id munus Aedilibus plebis, conclamatum à patricijs est iuuenibus, se id honoris Deorum immortalium causa libenter acturos ut Aediles fierent. Quibus cùm ab uniuersis gratiæ actæ essent, factum Senatusconsultum, ut duos uiros Aediles ex Patribus dictator populum rogaret. Idem libro septimo: Annus hic insignis nouis duobus magistratibus Prætura & curuli Aedilitate: hos sibi patricij quæsiuere honores pro concesso plebi altero Consulatu. Plutarchus in Mario: Post Tribunatum, inquit, maiorem Aedilitatem petiuit. Duo enim erant ordines Aedilium: Alter, in quo ipsi Aediles in iure dicendo sellis incuruos pedes habentibus utebantur: & hic nomen magistratus retinebat. Alterum popularem magistratum appellabant. Eodem die de

Aediles curules.

Aedilium ordines duo.

de utroq; comitia habebantur. Curules à curru prima breui scribendum, ut disertus à dissero, & ligula à lingua, ossella ab offa, & mamilla à mamma. De plebeia Aedilitate Iuuenalis: Et de mensura uis dicere, uasa minora Frangere pannosus uacuis Aedilis ulubris. De patricia, Cicero in Verrem, Actione ultima: Nunc sum designatus Aedilis. habeo rationem quid à populo Romano acceperim. Mihi ludos sanctißimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæq; faciendos: mihi Floram matrem populo plebiq; Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquißimos qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq; esse faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem: mihi totam urbem tuendam esse commissam. Ob earum rerum laborem & solicitudinem, & reliqua, quæ suprà transcripsimus de gentilitate loquentes. Inde illa uerba duodecim tabularum: Suntoq; Aediles curatores urbis, annonæ, ludorumq; solennium, ollisq; ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto. Curules.

Ex eadem lege.

Deinde cùm esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, Decemuiri litibus iudicandis constituti sunt.) Lego Centumuiri. Centumuiralia iudicia à Centumuiris sunt dicta. nam cùm essent Romæ XXXV. tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri appellati sunt: & licet quinq; amplius quàm centum fuerint, tamen quò facilius nominarentur, Centumuiri sunt dicti. Autor Festus. Hastæ autem omnino legendum est, licet Accursius aliter sentiat. Est enim hasta centumuiralis idcirco dicta, quòd Centumuiri hasta in foro suo posita iudicabant. Vnde Tranquillus in Centumuiri. Tribus Romæ XXXV. Curiæ. Hasta. Centumuiralis hasta.

Aug. Autor & aliarum rerum fuit: in quis ne acta Senatus publicarentur: ut cura ærarij à Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætores'ue transiret: ut Centumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Nec tamen ex uerbis Tranquilli iure quis con-

Decemuiri.

tenderit Decemuiri hoc in loco rectè legi. Centum enim uiri litibus iudicandis constituti sunt, cogendis uerò Centumuiris Decemuiri, qui etiam fortasse ex eorum numero erant. Nos alibi latius de Centumuiris dicemus. Enimuero quod de Centumuiris Festus ait, qui cùm centum et quinq; essent, id est, ter trigintaquinq;, centum tamen appellantur propter numeri integritatem appellandiq́; compendium. simile est

Septuaginta interpretes & discipuli.

illi de septuaginta interpretibus, autore Augustino libro decimoctauo de Ciuitate Dei: Cum enim duo & septuaginta essent, utpote ex singulis tribubus seni, septuaginta autē interpretes appellati sunt. Cui loquendi consuetudini contra-

Lucæ locus.

rius error irrepsit Lucæ decimoquarto de duobus et septuaginta discipulis domini nostri: Post hæc autem designauit dominus & alios septuaginta duos. Et aliquantò pòst: Reuersi sunt autē septuaginta duo cū gaudio. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα. καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ανὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Septuagītá Græcè utrobiq; legitur. Nec uerò ignoro homines undiq; reclamitaturos, utpote o-

Hieronymi non est noui testamenti tralatio.

pinione præsumpta autoritatis tantæ interpretis (quem ipsi falsò Hieronymum fuisse credunt) receptæq; iam tot seculorum consensu huius nostræ interpretationis, quā ut sacrosanctam attingi non posse sine ingenti piaculo multi uociferantur. Quod uerò ad me attinet, sacrosanctā prorsus Lucæ historiā puto, qui ipse Græcè scripsit. Hanc autē nostram permultis in locis ab illa matrice sua degenerantem ostendere facilè poßim, si tamen ueritatem audire quoquo modo sibi persua

persuaserint. Sed sic est ingenium eorum quibus in erroribus parentum consenescere contigit, ut ne si solem quidem in manibus gestes (ut Firmianus inquit) fidem doctrinæ rectiori commodent. Laurentius Vallensis plurimas interpretis noui testamenti hallucinationes haud aspernandas adnotauit, edito de hoc opere, in quo morosiusculè minima quæq; persequitur. Nos uerò alias non paucas præterea obseruauimus quas ille prætermisit, animaduersione ut existimauimus dignas, in hoc ipso etiam Luca non indignas notatu: sed non est hoc tempus eas percensendi, nec institutum nostrum. Vt tamen specimen aliquod earum præbeam, iam primùm uideamus procœmium eiusdem, an rectè traductum sit, imò an omnino sensus consentaneus ex eo elici poßit. quod idem Lucas scriptum ita reliquit, ut nos in exemplari Græco legimus uisendæ antiquitatis, quod est apud diui Victoris ad urbem: Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοὶ γράψαι κράτιστε Θεόφιλε, ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Quæ uerba nos ita uerti potuisse ad uerbum sensumq; arbitramur. Quandoquidem multi aggreßi sunt enarrationē astruere de rebus inter nos compertißimis, quēadmodū tradidere nobis qui spectatores ipsi fuerunt iam inde àb initio ministriq; ipsius uerbi, certū est et mihi assectatori pridem omniū aßiduo, deinceps tibi scribere optime Theophile, ut agnoscas eorū sermonū certitudinē in quibus ipse institutus es. Verbū autē hic pro filio dei intelligēdū Laurētius Valla rectè cēsuit, nō pro sermone, ut interpres trāstulit, qui huius procœmij sensū nō percepisse mihi certè uidetur, quod alioquin nō cuiuis est facilè

Laurentius Valla.

In tralatione noui testamenti errata.

Lucæ locus.

Laurētius Valla Græcè non tam doctus, quàm Latinè.

intellectu. Quòd si Laurentius tam Græcè doctus fuisset quàm Latinè acutus fuit, non hunc locum (ut opinor) intactum præteriuisset. Se autem Lucas propterea idoneum fuisse testatur, qui euangelicam historiam scriberet, quòd diligenter sectatus sit & audierit discipulos Christi, qui oculati testes rerum eius gestarum fuerunt, auritiq; uerborum. Multa sunt ualida argumenta hanc interpretationem

Hieronymi non esse interpretationem noui testamenti quam habemus.

Hieronymi non esse, sed nullum maius quàm iudicium eorum qui stylum eius nouerunt. Hic autem noster ut non indoctus fuit, sic sæpe oscitator deprehenditur: atq; etiam nonnunquam latinitati uim affert, dum schemata Græca pugnante Latinorum idiomate reddere totidem uerbis nititur. Quale est illud eiusdem Lucæ XIX. Videns ciuitatem fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, νῦν δὲ ἐκρύβη. Qui locus uerti sic dilucidè & rectè (ut arbitror) potuit. Quòd si cognouisses & tu, & in hoc saltem die tuo ea quæ ad pacem tuam pertinebant, nunc autem abscondita sunt, & reliqua. Hoc sensu: O' si agnouisses tu quoq; salutare tuum, quàm bene olim tecum ageretur! quàm felix futura eras! Est enim oratio defectiua, qualis esse solet hominis misericordia doloreq; affecti: cuius hic sensus, Iudæos cæcitate mira tempus aduentantis gratiæ non intellexisse, imò post aduentum

Gratia.
Pax.

inter eos uersantem gratiam non agnouisse, quam pacem ipse uocat, maximè Iudæorum gratia cœlo demissam. Vnde paulò pòst, tempus uisitationis suæ non cognouisse eos dixit. Quem locum Lyranus non intellexit: nec mirum

Interpretis officium.

cùm ex illis uerbis sensus elici uix possit. Interpres enim nimium fidus, ut inquit Horatius, dum uerba totidem adnumerar

merar

merare Latina Græcis uerbis uoluit, sententiæ pondus sæpe non retinuit. Quo in genere in multis locis iuris perniciosè erratum est. Tribonianus enim ea quæ à Iurisconsultis Græcè scripta inuenit, eodem sermone transcripsit. Indoctiore uerò seculo quodam cum pauci iam Græcè scirent, in Latinum Græca illa uersa sunt, sed ab ijs qui nec Græcè nec Latinè satis scirent. Huius generis est bona pars tituli de excusationibus, & multa Pandectarum loca. Nec maior fuit solertia in multis legibus Codicis, quas stylus facilè prodit. Eiusdem Lucæ decimoquinto: Proferte stolam primam, & induite illam, & inducite uitulum saginatum. Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, uerti sic debuit, Proferte uel promite stolam illam primam. Ἐξενέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, Educentes uitulum illum saginatilem. Non enim de quacunq; stola, uel de quolibet uitulo in genere, sed de certa quadam ueste & de certo quodam uitulo, quasiq; in delitijs habito, & quo dominus oblectabatur, intelligendum: ut ex ui articuli Græci constat ijs qui Græcè intelligunt. Cui simile est illud Ioannis primo: Propheta es tu? respondit, Non. Et paulò pòst: Et confessus est quia non sum Christus. Sic autem uerti debuit, Ille'ne propheta es tu? Ὁ προφήτης εἶ σύ; Vergilius, Tu'ne ille Aeneas? &, Non sum ego ille Christus. Non enim Ioannes negare potuit se esse prophetam, sed se non maximum illum esse prophetam, & Christum illum uaticinijs prophetarum decantatissimum, cuius esset tanta expectatio. Hæc autem sine emphatica dictione prolata, quæ per articulum Græcè significatur, sensum congruentem non habent. Quid illud eiusdem Lucæ XIII de fico: Dimitte illam & hoc anno, & si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. Non'ne mutilatum uidetur ijs qui

Tribonianus.

Lucæ locus.

Articuli Græci uis.

Ioan. locus.

Lucæ locus.

Græcè non legerunt? cùm tamen ad uerbum traductum sit, Κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψῃς αὐτήν. Hunc locum sic uertissem: Et si quidem fecerit fructũ, sinas eam uiuere: sin secus, in futurum succidas eam. Est enim schema Græcum quod Anãtapodoton dicitur Atticæ linguæ proprium, oratio scilicet uno membro defecta. quo schemate Aristophanes in Pluto usus est, Κἂν μὲν ἀποφήνω μόνην ἀγαθῶν ἁπάντων αἰτίαν ἐμὲ ὑμῖν, δι᾽ ἐμέ τε ζῶντας ὑμᾶς. εἰ δὲ μὴ, ποιεῖτον τοῦθ᾽ ὅτι γ᾽ ἂν ὑμῖν δοκῇ. Vbi ἐάσατε, id est, sinite me abire, subintelligendum. Hoc tamen schemate Cicero in fine Bruti usus est, de oppressa Republica loquens: Equidem, inquit, etsi doleo me in uitam paulò serius, tanquã in uiam ingressum, priusquam confectũ iter sit, in hanc Reipublicæ noctem incidisse, tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi Brute adhibuisti tuis suauißimis literis: quibus me forti animo esse oportere censebas, quòd ea gesßissem quæ de me tacente ipsa loquerentur, mortuoq; uiuerent: quæ si rectè esset saluti Reipublicæ: sin secus, interitu ipso testimonium meorum in Republica consiliorum darent. Quo in loco præposterè uulgò legitur mortuo uiuerentq;, pro mortuoq; uiuerent. In quibus uerbis quæ mutilata esse aliquando credidimus, quatuor hæc uerba subintelliguntur, perpetuam mihi gloriam compararent, ante hanc particulam sin secus. quanquàm si legatur salute in ablatiuo, plena erit oratio, quod magis probandum est, ut quidem distingamus pòst uerbum esset, si rectè esset, εἰ εὖ εἶχεν. Hoc autem schema tribus modis usurpatur, in principio, in medio, & in fine, ut docet interpres Aristophanis. In illo autem loco Lucæ, & in hoc Ciceronis, in medio est anantapodoton. Exemplum autem eius quod fit à fine, inuenimus et apud eundem lib. VII. Epistol. Attic. Responsa Pompeij grata populo, & probata

Anantapodoton.

Emendatus locus Ciceronis.

conc

concioni esse dicuntur. Ita putaram. Quæ quidem ille si repudiarit, tacebit: si acceperit. Vtrum igitur mauis inquies? Responderem si quemadmodum parati essemus, scirem. Quorum uerborum hæc fermè sententia est. Cæsar in bello ciuili ad Pompeium & ad Senatum Legatos miserat. His Pompeius pacis conditiones tulit ad Cæsarem referendas, quod factum Pompeij gratum populus habuit, ut in concione declarauit: hoc autem ita futurum Cicero præuidisse se dicit. Si igitur, inquit Cicero, Cæsar conditiones latas non acceperit, nihil respondebit, sed rem armis geret: sin acceperit, Legatos iterum mittet. Quam clausulam aut aliam non absimilem Cicero figuratè reticuit. Non igitur uitio dandum est interpreti quod ad hunc locum pertinet. figuram enim Græcã imitandam esse iudicauit. eiusdem modi fortasse illud est in epist. diui Petri priore, ca. II. ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ, τοῖς πιςεύουσιν. ἀπειθοῦσι δὲ. Alioqui constructio eius loci explicari non potest. Vobis autem honor qui creditis, contumacibus autem, uel non credentibus autẽ. ubi αἰσχύνη uel ἀτιμία, uel quid simile subintelligitur. Hoc autem uerbosius fortasse dixi: sed res mihi digna cognitione uisa est. Nos enim aliquando, ut diximus, in huiusmodi locis hæsimus. Alibi hic noster interpres intelligentia, ut uidetur, lapsus est eiusdem Lucæ ca. XII. Videte et cauete ab omni auaritia, quia nõ in abundãtia cuiusquam uita eius est ex ijs quæ possidet, Ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, ἐπεὶ οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτῶ ἐςὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶ. Vbi pulcherrima sententia inepto uerborum inuolucro sepulta mihi uidetur & obruta. Videte (inquit dominus noster) & cauete ab acquirendi cupiditate, siquidem non in redundando cuiquam ipsi uita est ex facultatibus suis. Significare autem his uerbis uoluit uitam hominis non in

Lucæ locus.

Erratum in sententia.

eo sitam esse uel eo subnixam, quo facultates eius iustam & sufficientem sortem exuperant, & quo per interuersas res alienas auctiores factæ sunt. Πλεονεξία enim quo uerbo Lucas usus est, non quamuis auaritiam significat, sed affectionem illam animi circunscribendi auidam, & ex communi aceruo pleniores sibi partes desumere paratam. Omni autem auaritia in Græco non legitur. Eodem pertinet illa Hesiodi celebris sententia: Νήπιοι, οὐκ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός, Stulti, inquit, nesciunt quantò plus dimidium sit toto. Nam illud in eodem capite: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut accendatur? Græcè aliter legitur: καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; Et quid uolo si iam accensus est? Vitium hoc fuit exemplaris, quod interpres secutus est. Sed iam satis superq; de his diximus, quæ certè destinatam sibi otiosamq; disputationem desiderant. Hæc enim pauca ex multis in manus inciderunt ex uno tantum Euangelista, quæ tamen Laurentius non attigit, tametsi ex professo id aggressus: qui nisi huius instituti inuidiam omnem ad sese prætraxisset, nos uerbum de hac re facere haudquaquam auderemus. tametsi res est multis iam in hac etiam urbe nota, aut certè æstimabilis, id est, literarum Græcarum studiosis, ne nos imposturam fortè facere inter nescios linguæ peregrinæ his adnotandis uideamur.

Pleonexia.

Lucæ locus.

Ex eadem lege in §. Et hæc omnia.

Qui præfectus olim constituebatur.) Legendum fortasse constituebat urbem. Hunc autem præfectum urbis Augustus primum instituisse uidetur ex Tranquillo in Augusto, Quoq; plures partem administrandæ Reipublicæ caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis. De Præfecto autem Latinarum

Præfectus Latinarum.

Gellius

Gellius libro XIII. *Præfectum urbi Latinarum causa relictum Senatum habere posse Mutius negat, quoniam ne Senator quidem sit, neq; ius habeat sententiæ dicendæ. Marcus autem Varro & Atteius Capito, ius esse Præfecto Senatus habendi dicunt.* Idem alibi Varro eos ponit, per quos more maiorum Senatus haberi solet, eosq; nominat Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbis. Ex his uerbis Gellij, Præfectus urbis & Latinarum idem fuisse uidetur. De ferijs Latinis Macrobius libro primo: *Conceptiuæ, inquit, feriæ sunt quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur in dies certos uel incertos, ut sunt Latinæ, Sementinæ.* Idem: *Quare nec Latinarum tempore quo publicæ quodam induciæ inter Romanum populum Latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat.* Sensus est igitur, ut arbitror, Præfectum urbis olim constituendæ urbi creatum esse: deinde Latinarum causa plerunq; creari solitum: quod obseruabatur quotannis. Quod autem hic de quæstionibus publicis dicitur à Sylla institutis, id Cicero ita scribit in Bruto de Carbone Oratore loquens: *Hic optimus illis temporibus est habitus, eoq; forum tenente plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæstiones perpetuæ hoc adolescente constitutæ sunt, quæ antea nullæ erant. Lucius enim Piso Tribuni plebis legem primus de pecunijs repetundis, Censorino & Manlio Consulibus, tulit.* Quæstiones hic pro iudicijs publicis intelligi debent, quemadmodum suprà satis disseruimus.

Senatus per quos haberi poterat.

Præfectus urbis.

Latinæ feriæ.

Quæstiones perpetuæ.

Ex eadem lege. §. Fuit post.

Quem populus Rom. Sophyn appellauit.) Legendum Sophon. Sophi dicti sunt non modò sapientes, quales septem illi æquales qui ἑπτὰ σοφοὶ, id est, septem sapientes dicuntur, sed etiam docti et acuti. Vnde antiqui cùm aliquem laudare

Sophi.

uolebant, Sophon appellabant. Hinc illud Plinianum in Epistolis: Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes, conuenitur à conductis et redemptis, in media basilica tam palàm sportulæ quàm in triclinio dãtur: ex iudicio in iudicium pari mercede transitur, unde iam nõ inurbanè Σοφοκλεῖς ἀπὸ τοῦ σοφοὶ καλεῖσθαι dicuntur. Iisdẽ Latinum nomen impositum est Laudicœnis. et tamen crescit in dies fœditas utraq; lingua notata. Actores causarum (inquit Plinius) sportularum mercede laudatores sibi redimebant: qui orantibus succlamarent sophos, id est, scitus, uel scite potius, circunflexa posteriore syllaba σοφῶς, ut cùm dicimus scitè aliquid dictum, id est, doctè & acutè. Ex quo Sophocleis Græco uocabulo dicti sunt illi, & Latinè Laudicœni, hoc est, cœna pacta laudari sese iubentes. Inde illud Martialis: Grande sophos, id est, magna uoce acclamatum.

Σοφοκλεῖς. Laudicœni. Σοφῶς. Σοφός. Sophocleis.

Et paulò pòst, de Marco Portio. §. Sed plurimi filij eius.

Cato. Cato unicum filium superstitem reliquit. Plurimi igitur libri intelligendum, non plurimi filij. Hic est ille Cato elogio Liuiano clarus, lib. nono de bello Macedonico. Et Marci Tullij libro primo de Oratore.

Ex l. eadem. §. Etiam Lucius Crassus.

Lucius Crassus, & Quintus Scæuola. Hunc Cicero ait Iurisconsultorum disertißimum. De quo & Quinto Scæuola idem in Bruto ita inquit: Noli, inquam, Brute existimare his duobus quicquam fuisse in nostra ciuitate præstantius. Nam cùm constet (ut antè dixi) consultorũ alterum disertißimum, disertorum alterum consultißimum fuisse: sic in reliquis rebus dißimiles erant inter sese, statuere ut tamen non poßis utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcißimus: Scæuola parcorum elegantißimus. Crassus in summa comitate habebat etiam seueritatis

satis,

satis, Scæuolæ multa in seueritate non deerat tamen comitas. Cicero igitur non Publium Mutium Iurisconsultorum disertißimum dixit, sed Quintum Mutium huius filium, cuius meminit Pomponius sequenti §. Ita hallucinatus uidetur Pomponius hoc in loco. Nam si de Crasso intelligas, eôdem reuoluere: fuit enim disertorum consultißimus, non disertißimus consultorum.

Et paulò pòst, de Seruio Sulpitio.

In caussis orandis primum locum, aut pro certo post Marcum Tullium obtineret.) Lego, *aut certè*, pro *aut saltē*, quæ locutio frequētior est apud doctos, quàm ut egeat nunc exēplo, unū tamen nunc subit Ciceronis in Bruto, *Quo enim*, inquit, *uno uincebamur à uicta Græcia, id aut ereptum illis est, aut certè nobis communicatum.* de eloquentia loquens. Aut certè.

Ex eadem, paulò post.

Cumq; eum sibi respondisse de iure.) Aut sensus nullus erit, aut respondentē legendum. De hoc Seruio et Cicerone Brutus ad Ciceronē ita inquit in Bruto Ciceronis: *Mihi & tu uideris tantū iuris ciuilis scire uoluisse, quantū satis esset oratori: & Seruius eloquentiæ tantū accepisse, ut ius ciuile facilè posset tueri.* Et paulò inferius Cicero ad Brutum: *Sic enim, inquā, Brute existimo, iuris ciuilis magnum usum, & apud Scæuolā, & apud multos fuisse: artē in hoc uno, quod nunquā effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem unam uniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguā primùm uidere, deinde distinguere, postremò habere regulam qua uera et falsa iudicarentur: et quæ quibus propositis essent, quæq; non essent consequētia. Hic enim attulit hanc artē omniū artiū maximā, quasi lucē ad ea quæ cōfusè ab alijs aut respōdebantur aut agebātur.*

Dialect

Dialectica laus. Dialecticam mihi uideris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis: ſed adiunxit etiam & literarum ſcientiam & loquendi elegantiam, quæ ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facillimè perſpici poteſt, & reliqua quæ proſequitur Cicero, his conſentanea quæ à Pomponio dicuntur. Vtinam uerò tres nunc Seruios haberemus pro ſexcentis iſtis Accurſianis, id eſt, tres ueros, iuſtos, germanosq́; & (ut ita dicam) maiorum gentium Iuriſconſultos, omnium diſciplinarum politicarum cognitione inſtructos, pro ſpurijs & degeneribus, & conſultorum nomen ementitis: illorum tamen iandiu ſuccidaneis. Huic Seruio Sulpitio in legatione defuncto Cicero ſtatuam pro Roſtris ponendam à Senatu impetrauit, habita oratione illa quæ Philippica nona dicitur, in quam multa de Sulpitij laudibus congeſsit.

Dicendi peritia.

Leguleì carpuntur.

Philippica nona.

Ex eadem, de Cicerone.

Et eius extat oratio ſatis pulcherrima.) Lego non ſatis, ſed ſanè, uel omnibus quæ uidi exemplaribus refragantibus. Tranquillus in Cæſare: Cum Ptolemæo Rege à quo ſibi tendi inſidias uidebat, bellum ſanè difficillimum geſsit. Satis autem particula cum ſuperlatiua ſignificatione diſsidet. Et alioquin non pulcherrima tantum, ſed etiam quàm pulcherrima oratio illa dici debuit, à Quintiliano maximè commendata. Admirari enim non ceſſat ille quoſdam orationis eius locos, ut illum: Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharſalica gladius agebat, & reliqua. Et rurſus illum: Quid autem agimus Tubero? Et ita illum: Suſcepto bello Cæſar, geſto iam ex magna parte, & reliqua. De hac oratione apud Plutarchum in Tullio ita legimus: In cauſa Quinti Ligarij, quæ apud Cæſarem Dictatorem acta eſt, fertur Cæſar ita animatus fuiſſe, ut Ligarium omnino pro con

Sanè, non ſatis cū ſuperlatiuo.

Commendatio orationis pro Ligario.

Cæſar.

condemnato haberet: & cum Cicero defensurus uenit, dixisse ad amicos, Reum quidẽ damnare certissimum est, nihil tamen prohibet Ciceronem audire. Verùm idem ille qui hoc dixerat, mox agente Oratore, propositum damnandi tenere nõ potuit. Prudentissima enim & artificiosa oratio cũ gratia & plenitudine ad aures eius perueniens, tam uariè mentem eius affecit, ut sæpe uultum coloremq; mutaret. Vbi uerò ad commemorationem pugnæ deuenit, cùm in accusatorẽ acriter conuersus illa uerba dixit, Quid enim Tubero, tuus ille gladius, & reliqua: eo ista dicente, Cæsarem ita extra se positum & mente alienatum ferunt, ut toto corpore excusso, libellos quos manu tenebat, abijceret: denique ui coactus contra propositum animi reum absoluit. Idem de Tuberone, Sermone etiam antiquo usus affectauit scribere. Melius in quibusdam libris nõ usus, sed uersus legitur. Versus autem intelligendi XII. tabul. Huiusmodi enim uersibus compositæ erant, — *Orationis uis.* — *Versus xij. tabul.*

Iuris disceptator qui priuata iudicet iudicari'ue iubeat
Prætor esto.
Iuris ciuilis custos esto. Huic potestati parento.
Quotcunque Senatus creuerit populus'ue iusserit, tot
sunto.

Vnde Cicero lib. II. de Oratore, Discebamus enim pueri XII. ut carmen necessariũ, quas iam nemo discit. Duodecim autem loquẽdi cõpẽdio appellabãtur leges XII. tab. ut hoc in loco Ciceronis. Et alibi apud eundẽ, Iam cætera in duodecim, minuẽdi sunt sumptus lamẽtationesq; funeris, translata de Solonis ferè legibus. Huiusmodi autem uersus nonnulli erant obscuri propter uerborum antiquitatem, ut ille, — *XII. Duodecim.*

Mulieres genas ne radunto, ne'ue lessum funeris ergò
habento. — *Lessum eiulatio funebris.*

Antiquarij. Antiquarij autem homines dicti sunt qui uoces priscas & iam diu desitas curiosè consectantur, quo uerbo Tranquillus usus est. hos Græci φιλαρχαίυς appellant. Huiusmodi scriptores nostra memoria quidam extiterunt usqueadeo in hoc uitio immodici, ut interpolandam linguam priscam suscepisse uiderentur. Quo nomine Tyberius ab Augusto sæpe reprehensus est. de quo ita inquit Suetonius, Sed nec Tyberio parcit, exoletas interdum & reconditas uoces aucupanti. Marcum quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines quàm intelligant. Antiquarium quendam his uerbis Fauorinus apud Gellium reprehendit libro 1. Curius (inquit) & Fabritius, & Coruncanus antiquißimi uiri plane ac dilucide cum suis fabulati sunt, neque Auruncorum aut Sicanorum, aut Pelasgorum qui primi coluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. tu autem perinde quasi cum Euandri matre iam loquare, sermone multis annis iam desito uteris, quòd scire atque intelligere neminem uis quæ dicas, &c. Antiquarij etiam dicuntur antiquitatis nondum exoletæ studiosi peritiq́;, quorum scripta iucunda quadam rediuiuaq́; interdum antiquitate ueluti distincta sunt. Qualis fuit olim Sallustius, & nostro tempore Theodorus Gaza doctorum elogijs eo maximè nomine commendatus. Propterea Quintilianus libro 1. Verba (inquit) à uetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi maiestatem. Nam & autoritatem antiquitatis habent, & quia intermissa sunt, gratiam nouitati similem parant. Sed opus est modo. Et paulò pòst, Ergo ut nouorum optima erunt maximè uetera, ita ueterum maximè noua. Iuuenalis, Ignotosq́; mihi tenet antiquaria uersus.

Verba exoleta fugienda.

Antiquarij.

Sallustius.

Theodorus Gaza.

Ex

Ex eadem, de Maſſurio Sabino.

A' Tyberio Cæſare hoc tamen illi cõceſſum erat.) Hîc locus in omnibus, quæ uidi, exemplaribus parum emendate legitur. Ego uero ſic legendum arbitror, A' Tyberio Cæſare hoc tum illi conceſſum erat, & ut obiter hoc quoque ſciamus. Et paulò pòſt de Labeone, Labeo ingenij qualitate & fidutia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat.) Lego, Vt qui cæteris temporibus. Ingenij autem qualitate corruptum eſſe puto, fòrtaſſe pro facilitate. Et paulò pòſt de Diuo Adriano, Cùm ab eo uiri prætorij peterent, ut ſibi liceret de iure reſpondere: reſcripſit eis, non hoc peti, ſed præſtari ſolere: & ideo ſi quis fiduciã ſui haberet, delectari ſe, populo ad reſpondendum ſe prępararet. Hunc locum Accurſius intelligendum putauit, ut hoc peti à principe honeſte non poßit, licet à Principe honeſte concedatur. Ego uero hoc dictum apophthegmaticum eſſe puto: hoc ſenſu, ut Adrianus dicat, non ſe id expenſum beneficijs, ſed acceptum potius ferre ſolitum eſſe. Hoc eſt, non exiſtimare ſe beneficium ijs conferre qui indulto ſuo de iure reſponderent, ſed ab eis accipere, ut quorum opera maximè delectaretur. Siquidem Spartianus de eo ita inquit, Omnes profeſſores & honorauit & diuites fecit, licet eos quæſtionibus ſemper agitauerit. Poteſt autem & commode ſic intelligi, Nec hoc petendum eſſe à Principe, ſed efficiendum eſſe. Hoc enim præſtare ſignificat. Cicero in tertio Officiorum, Sin autem dictum eſt non omne præſtandum, quod dictum non eſt, id præſtandum putas? id eſt, Si etiam non omnia implenda efficiendaq; ſunt, quæ in uenditione dicta ſunt. Præſtare enim perficere eſt. Quintilianus, Præſtare.
Quamuis nõ tam me uinceret præſtandi quod exigebatur

fidutia, quàm negandi uerecundia. Sensus est igitur, Non *oportere ueniam à Principe peti publicè responsitandi, sed impetrādæ ueniæ ipsi satis esse documentum sui dare, industriæq́; suæ unumquenq; eousque specimen edere, ut uideatur præstare implereq́; id munus posse.* Proinde *si quis ea fidutia fretus esset, in medium prodiret.* Cicero *lib.* III. *de* Oratore *in persona* Craßi *loquens,* Equidem *sæpe audiui de patre & de socero meo, nostros quoque homines qui excellere sapientiæ gloria uellent, omnia quidem quæ tum hæc ciuitas nosset, solitos esse complecti.* Meminerant *enim* Sextum Helium, Marium *uerò* Manlium, *nos etiam uidimus transuerso foro ambulantē: quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij sui copiam.* Ad *quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes, domi sic adibatur, ut nō solū de iure ciuili ad eos, uerū etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni deniq; aut negotio, aut officio referretur.* Hæc *fuit* P. Craßi *illius ueteris, hæc* Titi Coruncani, *hæc* Scipionis *prudētißimi hominis sapiētia, ut ad eos de omnibus diuinis atq; humanis referretur: ijdemq́; & in* Senatu, *& ad populum, & in causa amicorū, & domi & militiæ cōsiliū suum fidemq́; præstabant.* Præstare *interdū accipitur à iurisperitis, pro exitum rei in se recipere uel alienæ culpæ dispēdium uelle luere: ut præstare euentū, præstare promissum alienum.* Sic Cicero *ad* Vatinium, *de seruo* Dionysio, *Si me amas, confice: quancunque fidem dederis, præstabo.* Idem *de* Oratore, *Perge uero* Crasse: *istam enim quam uereris, ego præstabo: id est, ego in me recipio.* hoc Græcè ἐγγυᾶσθαι dicitur. Demosthenes, τοῦτο τοίνυν ἐποίησα τοῦ κήρυκος ἐρωτῶντος Αἰσχίνη, τίς ἀγορεύειν βούλεται, οὐ τίς αἰτιάσασθαι περὶ τῶν παρεληλυθότων, οὐδὲ τίς ἐγγυᾶσθαι

Iurisconsulti copiam sui faciebant.

Præstare fidem, & culpā, &c.

Ἐγγυᾶσθαι.

τὰ

τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Id est, præstare rerum futurarũ euentum. Dicitur & Αναδέχεσθαι. Αναδέχεσθαι.

Ex lege secunda, de Legibus.

Lex est cui omnes homines, & reliqua.) Hæc uerba in antiquis exemplaribus non leguntur, sed lacuna relicta est textu Græco implẽda, quẽadmodũ & in multis Pandectarum locis. pleriq; autẽ eiusmodi sunt, ut expleri nõ poßint, cùm ab autoribus qui hodie extant, repeti nequeãt. Hic uerò locus facilè restitui potest ex Demosthene, cuius hodie orationes extãt numero supra sexaginta. Hic est ille Demosthenes orator nobilis, qui bonã partẽ orbis gloria sui nominis impleuit. Is igitur in oratione quæ in Aristogitonẽ prior inscripta est, ita inquit, καὶ τοῦτ᾽ ἐστὶ νόμος ᾧ πάντας προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων. ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ᾽ ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν πόλει. Id est, Lex, cui omneis homines obtẽperare cõuenit, cũ ob alia multa, tũ uel eo maximè, q lex omnis inuẽtũ quidẽ ac munus deorũ est, decretũ uerò hominũ prudẽtiũ. ad hæc flagitiorũ cõsultorũ incõsultorũq; emẽdatio. cõspirãtis deniq; ciuitatis cõuentũ, ad cuius præscriptũ omnes in ciuitate agẽtes, uitã instituere par est. Arist. lib. III. Politicôn, Καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ᾽ οὐχ οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. Lex est, inquit, cõsensus, ut Lycophron Sophista dixit, Sponsor inuicẽ iuris inter ciues, sed qui ciues bonos iustosq; efficere non poßit. Cicero lib. III. de Legibus, Lex est, iustorũ iniustorũq; distinctio, ad illam antiquißimã & rerũ omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominũ diriguntur: quæ supplicio

Demosthenes.

Lex.

improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Idem lib. 1. Lex est ratio summa, insita à natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetq; contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata & confecta, est lex. Itaq; arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea uis sit ut rectè facere iubeat, uetet delinquere. Eamq; rem illi Græco putant nomine à suum cuique tribuendo appellatam, ego nostro à legendo. Nam ut illi æquitatis, sic nos delectus uim in lege ponimus. Et paulò pòst, Sed quoniam in populari oratione omnis nostra uersatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit: & appellare eam legem quæ scripto sancit quod uult aut iubendo aut uetando. Constituendi uero iuris ab illa summa lege capiamus exordiū, quæ seculis omnibus antè nata est quàm scripta lex ulla, aut quàm omnino ciuitas constituta. Lex (inquit Cicero) à Græcis νόμος παρὰ τὸ νέμω, id est, à tribuo dicta est, Latinè à legēdo. Inde Εὐνομία dicta quasi recta iuris legumq; constitutio: quo nomine dea illa uocatur, quam Demosthenes alteram iudiciorum præsidem facit, ut superius diximus. Et Εὔνομοι populi dicuntur qui recta legum institutorumq; ratione utuntur. Hac ut uidetur Eunomia Gallia non regitur: in qua multa flagitiorum impunitas, & rara præmia uirtuti. ubi nulla arx bonis munita, nulla perfugia improbis obstructa. ubi tanta calumniarum licentia, tam ambagiosi litium anfractus. ita iuris reddendi ratio constituta, ut modestissimo cuiq; & innocentia prædito ius suum obtinere plerunque non liceat: aut certè in illis mæandris forēsibus hærere, in labyrinthosis dilationum finibus consenescere: ueteratorias pragmaticorum imposturas, plurima iudicum fastidia fastusq; quorundam perpeti, mille indignitates deuorare necesse sit. Quas tot tantasq; molestias

Lex unde dicta.

Eunomia.

Eunomi.

Pragmaticorū impostura.

stias ut quisque optimi est stomachi, id est, æquißimi animi, ita ægerrime concoquit. Est sane cur hoc illi querantur, quibus in forensi pistrino molam uersare aliquandiu contigit: quod ut uir bonus ac studiosus faciat, ne Crœsi quidem fortunam mereat. Tametsi consilium hic anceps, neque, si maximè cupias, hoc loco deprehensus, facilè te explicare hinc poßis. Litium fugitantem te ostenderis? omnis undique uicinia quasi ex composito negotium facessere tibi adorietur. Agellum tuum improbe uindicanti de iure tuo litium tædio decesseris? iamiam de latifundijs, mox de focis & lare familiari dimicãdum tibi erit. Rursus litigiosis & improbis cornua obuerteris: ad hanc fori molestiam aliquandiu deuorandam animum induxeris? salus tibi multa trãquilliori uitæ atque etiam postremũ dicenda. Ad unam te pugnam aut alteram æternæ pacis desiderio confirmaueris? bellum æternum alijs super alia prælijs consertum, nec rei tuæ familiari incruentis habebis. In hoc enim certamine ut prælio sæpe (nec id tamen citra puluerem sudoremq́;, ut aiunt) sic bello nunquam uincitur. Siquidem causæ alijs super alias sententijs confossæ (quasq́; tu iugulatas putes) restibili fertilitate multiplicato reuiuiscunt, iuraq́; damnata & confecta, aduocatorum solertia quasi recidiua pullulant. Proinde aut Autolyci tibi uicini expectandi, aut dicarum mucrones iugiter intentandi, & sæpe digladiandum. Sic enim moribus receptum est, ut patrimoniorum ueluti redundantem sanguinem forensis illa exorbeat non missura cutem nisi plena cruoris hirudo. Id est, litium ducendarum neceßitas, alendiq́; ordinis hominum controuersijs uictitantium. Positis autem hinc & inde calculis, si rectè rationaberis, ancipitem rationem inuenies. Vtrum enim consilium ceperis, ex re

In dysnomiam Francia.

Litium miseria.

Autolyci.

utraq; (ut arbitror) parem in fraudem incides. Hoc autem *uitium non tam unius aut alterius prouinciæ est, quàm temporis & ætatis, cui causam dederunt & materiam tot uolumina iuris enarratorum & interpretum, in perniciem ipsa & captionem mansuetorum ac simplicium hominum excogitata. Hæc igitur est illa quæ ab eadem origine* δυσνομία *dicitur, peruersa iuris legumq; constitutio,* Eunomiæ *è regione posita. quam* Hesiodus *poeta* Atæ, *id est, offensionis & noxæ cõtubernalẽ appellat,* δυσνομίην Ἄτην τε συνήθεας ἀλλήλησιν. Aten *autem, id est, noxam, dæmonem esse humano generi noxiũ,* Homerũ *existimasse cõstat, hoc carmine libri noni* Iliados, Φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν, βλάπτουσ' ἀνθρώπους, Grassatur *(inquit)* Ate *p uniuersam terrã hominibus infesta.* Hãc Aten *dæmonẽ esse humano generi infensum & aduersariũ qui diabolus dicitur, autor est* Sudas. Ἄτη *(inqt)* ὁ διάβολος ὁ ἀντικείμενος. *Eius autem lapsum è cœlo* Homerus *lib.* XIX. Iliados *describit,*

Iuris uolumina in perniciẽ simplicium. *Dysnomia.* *Ate.* Ἄτη. *Ate de cœlo deturbata.* *Diabolus.*

Αὐτίκα δ' εἷλ' Ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
Χωόμενος φρεσὶν ᾗσι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον,
Μήποτ' ἐς Οὔλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
Αὖτις ἐλεύσεσθαι Ἄτην ἣ πάντας ἀᾶται.
Ὣς εἰπὼν ἔρριψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Χειρὶ περιστρέψας, τάχα δ' ἵκετο ἔργ' ἀνθρώπων.

Quos uersus sic Latinos fecimus:

Protinus abripuit speciosis crinibus Aten
Iuppiter, adiuratq; instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis.
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortalia lapsa lacessit.

Propterea Bessario *libr.* III. *in calumniatorem Platonis,*

de

de Platone & Aristotele loquēs, Luciferum uerò (inquit) *Luciferi lapsus.* sua culpa eiectum in terram execrandumq́;, illi quoque didicerant ab Homero suo theologo. qui siue beneficio quodam naturæ, siue Mosis Prophetæ scriptis, carmine suo exposuerat lapsum Luciferi, quam ille Aten appellat. Quàm malè igitur cum ijs agi populis existimandum est qui dysnomia reguntur, Atæ, id est noxæ, contubernali? Solon qui sapiens unus ex septem, & legum scriptor so- *Solonis resp.* lus ex septem fuit, is Remp. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna, si Ciceroni credimus in quadam ad Brutum epistola. Propter quod Democritus duos esse *Dij Democriti.* omnino deos censuit, pœnam & beneficium, ut autor *In indignos sacerdotia.* est Plinius libr. 11. naturalis historiæ, Quonam modo igitur Galliam, & multas Christiani nominis prouincias, rectè atque ordine constitutam habere Rempub. ciuilemq́; defendemus, in quibus (ut reliqua nunc mittamus) primorum ordinum sacerdotia, id est, doctrinæ uirtutisq́; præmia, in homines interdum Latinè infantissimos non singula, sed bina, terna, & plura congeri uerius quàm conferri uidimus, quosdam tam stolidos, tam inerteis, tam literas uirtutemq́; perosos, tanta morum nequitia (nihil enim significantius dicere possum) senescendo obbrutescentes, ut facilè animam illis pro sale datam esse à naturæ munere *Anima quibusdam pro sale.* credas: ideo tantum scilicet ne putrescerent, ut de suibus animali stolidissimo dictitatum est: qui certè non tam his honoribus ornati quàm obruti olim esse uidentur iniquis oneribus. Quid aliud tandem ipsi quam terræ inertia pondera (ut inquit Homerus) nunquam nonnihil agentes. Vt uno uerbo absoluam, sponsi Penelopes, magno fortunæ crimine oculis hominum incurrentes? Qui cum ipsi ad Pontificatus non uenerint, sed uel obrepserint, uel irru-

perint: tamen se nobis colendos inter digniores obijciunt, sacrosanctos sese, & delicias CHRISTI, *& reuerendos; & (quod sæpe cachinnos excitauit) patres à grauitate morum appellitantes. idq́; ipsum etiam credere conniuentibus oculis instituto publico cogimur. Sunt quorum humeris ista sedeant inquis? sunt certè, ijq́; non pauci, quos ab ista turba dignitas oris eximit, & morum modestiæq́; maiestas.* Alioquin *qui fieri posset, ut primaria illa dignitas tandiu sacrosancta esse posset? Sed hoc non est in pluribus: & futurum mox uidemus, ut quorundam indignitate honoratißimus ordo in ordinem cogi poßit.* Honestiorum *igitur interest tantam indignitatem non sileri.* Quorundam *enim tenebræ totius ordinis splendori officiũt.* Age *uerò ut hoc etiam missum faciamus, quonam modo præterea administrandæ reipublicæ nostræ rationem tueri possumus quasi rectè institutam?* Etenim *si* Aristoteli *credimus lib.* IIII. Politicorum, *duplex est* Eunomia, *una quidem recta iuris constitutio, altera uerò rectè iuri cõstituto obtemperatio.* Neq; *enim satis est bene institutam positamq́; esse rationem reipublicæ, nisi & hoc omnibus persuasum sit, institutioni tali omnino parẽdum esse.* Διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶναι τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. ἑτέραν δὲ τὸ κολοὺς κεῖσθαι τοὺς νόμους οἷς ἐμμένουσιν. Nos *uerò nec rectè satis institutam ciuilitatis rationem habemus, quatenus etiam per monarchiam licet, ut suprà diximus, nec si quæ leges nostræ cõmode positæ sunt (ut certè iamdiu permultæ sunt) parẽdũ eis hoc tẽpore censemus.* Quotus *enim quisque est, qui modò in aula interiore alicuius sit nominis, aut etiã ex eorũ gente, qui in aula præpotentes sunt, qui nõ se dignũ cẽseat, quẽ propter leges & constitutiones quantumuis graui sanctione munitæ, uiolari debeant? Cum tamen (ut*

Eunomia duplex.

men (ut Cicero inquit in oratione pro Cluentio) mens & animus & consilium & sententia Reipublicæ posita sint in legibus. Et ut corpora nostra sine mente: sic Respublica sine lege, suis partibus ut neruis ac sanguine & mẽbris uti non potest. Legum ministri, magistratus. Legum interpretes, iudices. Legum deniq; idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse poßimus. Enimuerò eam demũ bene regi Rẽpublicã credẽdũ est, in qua qui gubernacula summæ rei tenent, excutere nouerũt quem cui potißimũ muneri præfici par sit, ut inquit Persius, Dignoscere cauti Quid solidum crepet & pictæ tectoria linguæ. Alioqui si res ex cuiuslibet potentis sententia statuatur, in consilium interdum adhibẽtur homines aut ueteratores, aut nebulones, aut redempti etiam laudatores: nonnulli usqueadeo aut effusi aut præposteri, ut uel muscã leoninis laudibus obruere se non sentiant, ut inquit Firmianus: aut ut Clytæmnestram etiam Busirimq; laudare, Socratem uituperare non dubitent, ut Polycrates quondam fecit. Cæterùm & hæc & alia administrandæ Reipublicæ errata, quæ nostra memoria Gallicã Rempublicã fœde diuexauere, feliciore aliquo principatu, atque adeò hoc ipso, quo nunc regimur, emendatum iri spes est. Indicia enim iam multa, nec ea obscura ab aula affulserunt aduentantis iamiam melioris æui, si modo diuina benignitas Reipub. Principem, Principi mentem istam ad extremum seruauerit, atque menti isti Principis aulicum istud consilium non defuerit. Vnum est omnino uitium inexpiabile, & (ut ita dixerim) deploratum, ita multos magnosq; assertores habet, & in dies serpit, ut ea solent ulcera quæ Chironia à Galeno & Cacoëthe dicuntur. Id uero quale quantumq; sit, Isocratis uerbis intelligi poterit in ea oratione quæ inscribitur

Legum præstantia.

Chironia ulcera.

Cacoëthe.

Areopagitarũ consilium.

Areop

Areopagiticus, cuius ego locum quendam Latinum ut potui feci. De Areopago enim loquẽs (de quo alibi uidendũ) in hanc propemodũ ſententiam inquit, Maiores autem noſtri Areopagiticũ conſiliũ Athenienſiũ moribus ad omnem modeſtiam cõponendis cum imperio & poteſtate præeſſe uoluerunt, haud dubiè exiſtimantes longè illos falli, qui apud eos demum populos optimos eſſe uiros arbitrantur, apud quos leges exquiſitiſsima ſcribentium diligentia latæ ſint, id quod ſi admittatur, nihil iam obſtiterit quominus ſimiles moribus omnes Græciæ populi euadant, utpote cum ſcriptas leges in omnes protinus populos propagari exemplarium traducibus facile ſit. Sed enim illi non ex hiſce inuẽtis incremẽta uirtutis proficiſci, ſed ex uitæ quotidianæ potius inſtitutis exiſtimarũt. Quippe multitudinẽ ſimilẽ euadere his moribus neceſſe eſt, quibus moribus ſinguli inſtituti ſunt. Nam quod ad legũ multitudinem atque exactiorẽ circa eas diligentiã attinet, indicium certè hoc ipſum eſt parũ bene cum ciuitatibus illis agi. Multitudinẽ enim legũ ueluti cancellos quoſdã flagitijs hominũ circundatos exiſtimari neceſſe eſt. Atqui ciuitates rectæ Reip. ratione conſtitutas, haudquaquã porticus ſcriptarum legum plenas habere, ſed in animis potius cõdita iura tenere expedit. Neq; uerò decretorũ redundãti copia, ſed cõpoſitione morũ præclare urbes, cõmodeq́; habitantur. Homines enim perperam educati, iura quãlibet exactè perſcripta facile præuaricari poterunt. rurſusq́; rectè homines inſtituti, uel deterius poſitis acquieſcere facilè ſibi perſuaſerint. Επιτάγε πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σειμεῖον εἶναὶ τοῦ κακῶς οἰκεῖσθαι τὴν πολιν αὐτὴν, ἐμφράγματα γὰρ αὐτοὺς ποιουμένους τῶν ἁμαρτημάτων πολλοὺς γίγνεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζεσθαι. δεῖ δὲ τοὺς εὖ πολιτευομένους, οὐ τὰς στοὰς

De multiplici & exacta commentatione circa interpretationem legum. De multis legũ uoluminibus.

ἐμπιμ

ἐμπιμπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. Ex his (ut opinor) tanti autoris uerbis intelligimus Eunomiā, id est, rectam fœlicemq; iuris cōstitutionem, haud immēsis innumerisq; librorum uoluminibus cōstare, sed emēdata potius ratione uitæ publicè trāsigendæ. Quāta igitur humani generis pernicie posteriorū deteriorūq; seculorū moribus receptum esse arbitramur, ut cuius (qui modo se professorem iuris dicere possit) liceat per publicam conniuentiā leges nobis alias atq; alias quotidie ferre, & ueluti terræ, mari, populis imperitare? Id est enim nimirum ad Pādectas & reliqua Imperatorū Pontificumq; monumenta per se satis numerosa uolumina, sexcenta certatim uolumina commentariorū cōmentitiorumq; adeo addidisse, quæ iam in eam ipsa autoritatē uenerint, ut pro legibus decretisq; citentur. Vsqueadeo nihil intemerabile, nihil sacrosanctum ingenia scripturientia duxerunt, ne Iustiniano quidem in Codice suo imperatoria potestate seuerissimè intermināte altero etiam edicto, quod maximè mireris ne reclamante quidē dissentienteq; Accursio. Proinde Iustinianus cum Triboniano (atq; etiā cum Paulo, Vlpiano, & reliquis illis iuris condendi proceribus, qui ex officina Papiniani tanquā ex equo illo Troiano prodierunt) si qua fortè ad eum fama huius indignitatis peruenit, nimirum nunc miser exclamat ut Stentora uincere possit, aut potius quantum Gradiuus Homericus, exclamat inquam satyricum illud, Tenet insanabile multos Scribendi cacoëthes. Hoc igitur malum, id est, praua pertinaxq; ambitio, quæ animis iurisperitorū nostri temporis, ac memoriæ auorumq; insedit, non aliter domari quasi ulcus cacoëthes potest, quàm si ferro cauterēue percutiatur, id est, si ad uiuum usq; resecetur: aut paulo clementius, ut certū

Librorum iuris multitudinē obesse.

nec

nec magnum numerum interpretum iuris utriusq; habeamus, reliquorum planè autoritas abrogetur: uel etiã ut uolumina ipsa Vulcano consecrentur. Sic enim ut arbitror Iustiniani iurisq; conditorum manibus bellissime parentari potest, qui tam ipse imperia sua pro nihilo duci utique indignatur, quàm hi scripta sua lamentantur commentitijs scriptis Fœdari: simul humaniorum disciplinarum autoribus honos haberi, quorum isti scripta eorumq; sequaces, homines in uniuersum Mineruæ craßioris, nihil ad uitam degendam pertinere arbitrantur, ut parum quæstuosa, idq; ipsum palàm dictitare non dubitant, ut est rusticitatis impudentia. Sed enim transuersum me rapi quodam ueritatis aquilone sentio: cum tamen huius nostri operis institutum poscere uideretur, ut blandioris cuiusdã orationis fauonio uelorum sinus orationis panderem. Certè præter institutum aura quadam indignationis solicitante prouectus, nimium me à portu emerendi fauoris receßisse uideo. Neque tamen odimus quenquam, nec inuisos nos cuiquam uicißim esse putamus. Verum hæc atq; alia nõ minora Reipublicæ ulcera uiderint ij aliquando, ad quos Reipublicæ cõstituẽdæ cura pertinet: quæ tamen attingi à quolibet non debent. manus enim quasdam Chironias atque Pæonias poscunt. Vt ad rem reuertamur, quod theologi legem naturæ uocant, Cicero summam legem uocauit in loco superius dicto, alibi autẽ legem æternã, his uerbis, Hanc igitur uideo sapiẽtißimorũ fuisse sententiam, legem neq; hominũ ingenijs excogitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam quod uniuersum mundum regeret imperandi prohibendiq; scientia. Ita principem legem illam & ultimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut uetantis aut probibentis Dei, ex qua illa lex quam humano ge

Natura lex. Aeterna lex. Summa lex.

no generi dij dederant, rectè est laudata. Est enim ratio mensq́; sapientis ad iubendum & ad terrendum idonea. Laudata pro uocata à Cicerone dictum est uerbo iuris, de quo alibi dicendum. Nostri igitur philosophi legem naturæ appellant rationem communem cultum unius Dei dictantem, hominumq́; inuicem charitatem, quam in communem sensum, id est, notiones anticipatas cadere uolunt, ut alibi diximus. Cicero summam & æternam legem appellat prudentiam illam, rationemq́; communem naturæ humanæ ingenitam, quasi particulam quandam diuinitatis: quæ sectandæ nobis autor est iustitiæ, auersandæq́; iniustitiæ. Mentem enim mundi Stoici Πρόνοιαν, id est, prouidentiam appellauerunt, quem Deum esse putabant, ut docet Cicero libro II. de natura Deorum. Vnde Quintilianus de eo loquens Prouidentiam ferè dicit, ut in primo, Oratione, inquit, nihil præstantius homini dedit Prouidentia. Et alibi de Cicerone loquens, Dono quodam Prouidentiæ genitus, in quo omneis suas uires eloquentia experiretur. Ex ea autem mente quæ & prouidentia dicitur, animos humanos defluxisse aiebant, quasiq́; destillasse. Vnde Iuuenalis Satyra XIIII.

Laudatum. *Lex natura.* *Mens mundi.* *Pronœa.* *Prouidentia.*

Sensum ex cœlesti demissum traximus arce:
Cuius egent prona & terram spectantia. mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare iuberet.

Ex lege tertia.

Iura cōstitui oportet ut Theophrastus ait in ijs quæ entonyma frequēter accidunt.) Nos cum essemus Florentiæ, Pandectas Pisanas (quas archetypos esse putāt) in palatio

Pandecta Pisana.

uidimus,

uidimus, ſed raptim & quaſi per tranſennam, ut dicitur, prætereuntes. Has *ſi aliquot diebus ocioſe nobis tractare licuiſſet, pauca ut exiſtimo loca non intellecta reliquiſſemus. tametſi lectu ſint perdifficiles, literis iam multis in locis exoleſcentibus uerbiſq; non interpunctis.* In *his autem hunc locum ita ſcriptum legimus:* Iura *conſtitui oportet* (ut dicit Theophraſtus) *in his quæ* ἐπὶ τὸ πλεῖστον *accidunt, nõ in ijs quæ* ἐκ παραλόγου, *id eſt, in ijs quæ plerunque accidunt, non in ijs quæ necopinato, uel præter hominum opinionem.* Huc pertinet Solonis illud *dictum, cuius meminit* Cicero *in oratione pro* Roſcio Amerino: *Solõ, inquit, cùm interrogatus eſſet cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet, reſpondit, id ſe neminem facturum putaſſe.* Dicitur *ſapienter feciſſe, cùm de eo nihil ſanxerit, quod autem commiſſum non erat, ne non tam prohibere quàm admonere uideretur.*

Iura in quibus conſtituenda.
Solonis prudentia.
Parentem necare.
Lex de quibus ferenda.

Ex lege, Legis uirtus.

Legis uirtus.

Legis *uirtus hæc eſt, imperare, uetare, permittere, punire.* Quintilianus *in* VII. Lex, *inquit, omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut uetat, aut permittit.* Quod *autem ſequitur,* Iura *non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur, ſumptum id eſt ex duodecim, ubi ſic cauebatur,* Priuilegia *ne irroganto.* Quæ *uerba* Cicero *libro* III. *Legum referens ita inquit,* Tum *leges præclariſſimæ de duodecim tabulis translatæ duæ. quarum altera tollit priuilegia, altera de capite ciuis rogari, niſi maximo comitio, uetat.* Maiores *enim in priuatos homines ferri leges noluerunt (id eſt enim priuilegium) quo quid eſt iniuſtius? cum legis hæc uis ſit ſcitum & iuſſum in omnes, ferri de ſingulis centuriatis comitijs uoluerunt.* Deſcriptus *enim populus cenſu, ordinibus, ætatibus, plus*

Iuſſum.

adhibet

adhibet in suffragium cōsilij, quàm fusè in tribus conuocatus. Sed hæc uerba corruptè uulgo legūtur, ut pleraque in illis libris. Gellius *libro* IX. Neque *de imperio* Cn. Pompeij, *neque de exitu* Ciceronis, *neque de* Publij Clodij, *neque alia id genus populi plebis'ue iussa leges uocari possunt.* Non *sunt enim generalia iussa, neq; de uniuersis ciuibus, sed de singulis concepta.* Quocirca *priuilegia potius uocari debēt, quia ueteres priua dixerunt, quæ nos singula dicimus.* Cicero in Paradoxo IIII. *Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul?* Familiarissimus *tuus* Cornificius *de te priuilegiū tulit, ut si in opertum bonæ deæ accessisses, exulares.* Idem pro domo sua, Quo *iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti, uetant leges sacratæ, uetant duodecim tabularum leges priuatis in hominibus irrogari: id est enim priuilegium.* Ex *supradictis apparet nos nō satis intelligere quid sit priuilegium, qui nihil aliud esse credimus quàm prærogatiuam & Principum indultum.* Idem *de proscriptione sua loquens*, Licuit *tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium.* Priuilegia *igitur, id est, leges ad priuos homines singulosq; pertinentes, non nisi centuriatis comitijs irrogari poterant, quæ* Cicero *libro de* Legibus *supradicto* Magna *comitia appellat.* Enimuero *ad hunc titulum pertinere illud* Liuianum *arbitror libro* IIII. *de bello* Macedonico: Nulla *lex satis commoda omnibus est: id modò quæritur, si maiori parti & in summam prodest. Si quod cuique priuatim officiet ius, id destruet ac demolietur: quid attinebat uniuersos rogare leges, quas mox abrogare in quos latæ sunt, poßint?* Verba *sunt* Catonis *legem* Oppiam *iuentis.* Contra *quem* Valerius Tribunus *plebis ita inquit*, Ego *enim quemadmo-*

Priuilegium. *Priuum.* *Priuilegium.* *Centuriata comitia.* *Magna comitia.*

dum ex ijs legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut uſus coarguit, aut ſtatus aliquis Reipublicæ inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderauerunt leges, mortales (ut ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe uideo. Quæ in pace latæ ſunt, plerunque bellum abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis adminiſtratione alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate uſui ſunt.

Ex lege, Non poſſunt.

Si quis omnes ſpecies quæ hac lege comprehendi poſſunt, ſcire cupit, legat Quintilianum libro VII. *ubi de ſyllogiſmo & ratiocinatione loquitur.*

Ex l. Fraus, & quod diſtat uerb. ab intel.

Petrus Crinitus.

Cum aliquando apud Petrum Crinitum Florentinum eſſemus hominem & comitate & doctrina ſingulari præditum, cuius nunc liber de Honeſta diſciplina, alijq; ſuauißimi in manibus habentur, inter contrectandos nonnullos eius libros in quaternionem incidimus manu Politiani ſcriptum: in quo annotationes pauculæ erant, conſulta (ut uidebatur) obſcuritate congeſtæ, ut ſi fortè interciderent, à nullo legi poſſent. ſic enim erat ingenium hominis. pleræque tamen frigidæ ſcrupuloſitatis & contemnendæ. Has cùm celeri lectione per Criniti facilitatem ſaltuatim percurrere nobis licuiſſet (Strati enim frænatiq; equi ad ueſtibulum nos expectabant, & ille me amicitiæ cauſa ad manſionem primam deducturus erat) unum tantùm & alterum locum, quæ ad hoc noſtrum inſtitutum pertinerent, memoriæ mandauimus: quorum hic unus erat. Sic autem Politianus legebat ex Pãdectis Piſanis, Et quod diſtat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc diſtat fraus, & reliq

& reliqua. Id est, quod distat dictum à sententia. Sic autem esse ab Vlpiano scriptum facilè mihi persuadeo, quandoquidem in antiquo exemplari tria illa uerba desunt.

Ex lege, Princeps.

Princeps legibus solutus est. Aristoteles libro III. Politicôn, huius dicti rationem memorabilem afferre mihi uidetur. Est enim is autor qui res omnes ratione & uia scientificè tractare solet: eas etiam quæ sui natura artificiosè tractari non posse uidebantur. Is igitur in eo libro in hanc propemodum sententiam inquit, si tamen rectè uertimus, In Republica autem optimè constituta is demum ciuis esse dici debet, qui & regere & regi, & uoluntate & aptitudine ad uitam paratus est secundum uirtutem agendam. Agedum sit aliquis unus, aut uno etiam plures (pauciores tamen quàm ut ciuitatis numerum implere poßint) tanto cæteris uirtutis exuperantia præstantes si plures sint, aut præstans si unus sit, reliquorum ut uniuersorum uirtus cum illius aut illorum non sit comparabilis: dico, inquit, huiusmodi uiros non iam ciuitatis partem existimandos esse. quippe iniuriam illis haud dubiè factum iri credendum est, si æquas ferre partes digni ipsi uidebuntur, tanto cæteris inæquales uirtute ciuiliq; facultate. Huiusmodi enim quasi Deum quendam censeri inter homines par est. Proinde legum quoque lationem inter æqualeis necesse est esse & genere & facultate ciuili. In illos autem huiuscemodi nulla est prorsus legislatio: quippe qui ipsi lex sint. quàm enim ridiculum fore putemus eum qui legem de huiusmodi ferre aggrediatur? Quare ciuitates illæ, quæ populari imperio administrantur, non aliam ob causam Ostracismon excogitauerunt, utpote quæ omnium maximè rerum

Princeps legibus solutus.
Aristotelis laus.
Legislatio.

publicarum ciuilē cōſectētur æqualitatē. Etenim qui apud eas plus æquo præualere cæteris aut opibus aut neceßitudinibus numeroſis, aut ciuili facultate uidētur, ſolū eos uertere exilij cauſa ad certū quoddā tempus adigūt. Ἀδική-σονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἄνισοι τοσοῦτον κατ' ἀρε-τὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν δηλονότι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει, κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώ-

Oſtraciſmus. μενος κατ' αὐτῶν. καὶ τὰ λοιπά. Quid ſit autē Oſtraciſmus, id eſt, Athenienſiū exilium, docet planè Plutarchus in

Ciuium inter ſe æqualitas. Ariſtidis uita. Enimuero quod Ariſtoteles de æqualitate generis dicit inter ciues, uidendū quò pertineat, ne nimium ſibi iſti placeant Cecropidæ: qui beatos ſeſe putant eſſe

Holoſericati. Machærophori. nobilioresq; Codro, ſi holoſericati & machærophori conſpiciātur, reiecta in humerū ueſte ſubnixi, graſſantes magis quàm ingrediētes, interim proterue obuiū quenq; pro-

Nobiles carpuntur. trudentes, quibus ad nobilitatem facere uidetur præter literarum omnium ingnorantiam & odium, prædictis etiā reſpondens & conſentanea uerborum improbitas, quaſiq; caſtrenſis uel aulica potius eloquentia: ſed quæ proteruiſſimum quenq; maximè deceat, inter modeſtas aures ipſa putidißima. Ariſtoteles igitur lib. IIII. Politicôn, Cùm tria ſint, inquit, quæ de æqualitate ciuili contendant, libertas, opulentia, uirtus (Nam quartū quod uocant generis nobi-

Nobilitas. litatem, ex duobus concretū eſt. Eſt enim generoſitas opes cum uirtute uetuſtæ) cū igitur tria hæc de æqualitate contendāt, manifeſtum eſt duorū mixturam, id eſt, opulentorū atq; inopum, ciuilitatem eſſe dicendam: trium uerò Ariſto-

Εὐγένεια. cratiam, id eſt, optimatium ſtatum. Idem lib. III. Εὐγένεια γὰρ

γὰρ ἐςι ἀρετὴ γένȣς. Generositas enim, inquit, uirtus est generis. Age cum quinq; sint genera regni, quintum genus est quod παμβασιλεία dicitur, quasi dicas regnum numeris omnibus domunationis absolutum: cuiusmodi erant Reges, Principes Romani Vlpiani tempore, nihil iam priscæ ciuilitatis retinentes, omnia arbitrio suo statuentes: ut & nunc Reges nostri sunt qui omnia in potestate habent, quiq; (ut Homericus ille Iupiter) quoquo sese uerterint, omnia circumagunt, nutu etiam solo omnia quatientes: denique humani Ioues (ut inquit Plautus in Casina) sed qui tamen hominum more moriantur. Hoc autem regni genus est inquit Aristoteles, cum unus omnium potestatem habet tum communium, tum publicarum rerum, non aliter atq; ciuitas una, aut populus unus habent. Hæc autem species quinta, œconomica est ratione instituta. Vt enim œconomia regnum est domesticum, sic regnum œconomia est ciuitatis aut populi unius aut plurium, id est, domestica dispensatio. Propterea reges Persarum nõ reges, sed tyranni esse censebantur, qui populos sibi subditos seruos esse existimabant, non liberûm loco familiæq; habẽdos. Plutarchus, καὶ ὅγε περσῶν βασιλεὺς πάντας ἡγεῖτο δούλους πλὴν τῆς ἀυτȣ̃ γυναικὸς, ἧς μάλιςα δεσπότης ὤφειλεν εἶναι. Ex supradictis igitur demonstrari potest (ut arbitror) Principẽ nõ modò legibus esse solutum, id quod Vlpianus dixit, sed etiam legibus non teneri. Iam primum cum leges ferri debeãt in homines genere facultateq; omni politica æquales, nec legibus teneantur, qui multò cæteros rebus his præstare uidentur, reges autem generositate, id est, opulentiæ antiquitate, & claritate natalium nemo omnium æquare poßit aut cõtendat, uirtute porrò & animi & corporis, omniq; morũ maiestate humanum captum

Pambasilia. Reges Galliæ. Ioues humani. Oeconomia. Persarum tyranni. Princeps legibus nõ tenetur.

modumq́; excedere, herοasq́; æquare aut debeant, aut credantur: manifestum est legibus in ciues, id est, in populũ latis sacrosanctos homines nõ teneri, augusta illa dignatione eximios. Ad hæc cum nullũ ius ciuile inter patrẽ & liberos, & inter dominũ & familiam intercedat, ut Aristoteles docet lib. v. Ethicorum, & nos alibi diximus: sit autem eadem ratio inter Principem & populum, satis (ut arbitror) effectum est id quod efficere meditabamur: Augustum & principem non modò legibus solutum esse, sed etiã non teneri. Id quod de Augusta dici eadem ratione nõ potest. Verba Aristotelis de regno subiecimus, quæ superius Latina fecimus, ut fidẽ ipse dicti nostri faciat, Πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὤν, ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τῆς οἰκίας ἐστὶν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία. Plutarchus, ἐν τῷ πρὸς ἡγεμόνα, Verius autem quis dixerit magistratus summos & principes Dei ministros esse in procuratione hominũ & salute, ut quæ bona generi humano diuinitus dantur, ea ipsi partim distribuant inter homines, partim asseruent. & quod Polemo, inquit, amori tribuebat, ut iuuentutis cura administrationeq́; fungeretur, hoc iustitiæ & principibus uiris tribuendum est potius in conseruatione uitæ tutelaq́; hominum. Aether, inquit, terrã undiq; complexu suo usquequaque ambiens, seminum principia demittit hominibus commoda. terra autem ea emittit. at hæc augentur imbribus & uentis, astrisq́; fouentur & luna. ui autem solis eadem omnia exornantur, qui etiam ipse omnibus amoris incitamenta immiscet ad species perpetuandas. tantorum porrò bonorum diuinorũ taliumq́; nullus esset hominibus

fruct

fructus usúsq; commodus & rectus, sine lege, sine iustitia, sine principe: ἀλλὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἃ θεοὶ χαρίζονται δώρων καὶ ἀγαθῶν οὐκ ἔστιν ἀπόλαυσις οὐδὲ χρῆσις ὀρθὴ, δίχα νόμου καὶ δίκης καὶ ἄρχοντος. Deinde hæc subdit, Iustitia igitur finis est legis, lex autē officiū est principis. At princeps ipse imago est Dei, qui omnia rectè ordineq; cōstituit. Cōuenit hoc cum præcepto apostoli ad Romanos decimotertio, πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Plutarchus tamē alibi in eodem tractatu ita inquit, τίς οὖν ἄρξει τοῦ ἄρχοντος ὁ νόμος, ὁ πάντων βασιλεὺς θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, ὥς φησι Πίνδαρος. Quis igitur principi princeps erit: nempe lex, quæ omniū regina est mortalium atq; immortaliū, ut inquit Pindarus. Quæ uerba consentanea esse uidentur cū lege Digna uox. Cod. de legibus. Sed quā legem Plutarchus principi imperitantē dixerit, ex ijs quæ sequuntur intelligemus. οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος, οὐκ δέ τισι ξύλοις. ἀλλ᾽ ἔμψυχος ὢν ἑαυτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. Lex (inquit) principis imperatrix erit: nō illa quidem aut in libris extrinsecus scripta, aut in tabulis. Sed animata intus in ipso ratio, semper cum eo cōuersans, eiusdēq; obseruatrix. Quæq; eius animā nūquam sinit tutela sui esse uacuā. Hactenus de principe legibus soluto, eiusq; solutionis ratione. Legibus soluere, id est quod nunc dispensare uocamus. Liuius lib. x. ab Vrbe Cond. Fabius legem recitari iussit, qua intra decē annos eundē Consulē refici nō liceret. Vix præ strepitu audita lex est, Tribuniq; plebis nihil id impedimēto futurū aiebāt, se ad populūlaturos ut legibus solueretur. Idē li. ix. de bello Macedonico, Pars Tribunorū pleb. negare rationē habendā esse, quòd duos simul unus magistratus

Legibus soluere.

præsertim curules neque capere posset, neque gerere. Pars legibus solui eum censere. Vtitur & Tranquillus in Cæs. & Cicero in Philip. 11. Asconius in orationem pro Cornelio, In omnibus, inquit, Senatusconsultis, quibus aliquem solui legibus placebat, adijci erat solitum, ut de ea re ad populum ferretur. sed paulatim ferri erat desitum: resq; iam in eam consuetudinem uenerat, ut postremo ne adijceretur quidem in Senatusconsultis de rogatione ad populum ferenda. eaq; ipsa Senatusconsul. per pauculos admodum fiebant. Actum deinde ea de re in Senatu est magnis contentionibus, cum Cornelius ita ferre rursus cœpit, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti affuissent. Soluere igitur canonibus dicendum pro dispensare, quod & gratiam canonis legisq; facere dici potest. Vlpianus hic solutum esse legibus accepit, pro eo quod est nõ teneri. quo uerbo Iulianus lege sequenti usus est, & antiqui sæpe usi. Cicero Philip. x 1. Ille homo summo ingenio, summa potentia, qui ex Aedilitate Consulatum petit, soluatur legibus, quamuis leges eum non tenent. Verba sunt ironica significantia hominem perditißimum & exlegem. Quoniam uerò multa in legibus sequentibus de consuetudine dicuntur, libuit huc transcribere uerba quædam Quintiliani. Hic enim de consuetudine sermonis loquens ita inquit, Constituendum igitur in primis idipsum quid sit, quod consuetudinem uocemus: quæ si ex eo quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosißimum dabit præceptum non orationi modo, sed quod maius est, uitæ. unde enim tantum boni ut pluribus quæ recta sunt, placeant? Et paulo pòst, Nam ut transeam quemadmodum uulgo imperiti loquũtur, tota sæpe theatra & omnem circi turbam exclamasse barbare scimus. Ergo consuetudinem sermonis

Soluere canonibus.

Legibus nõ teneri.

Gratiam canonis legisq; facere.

Consuetudo.

sermonis uocabo consensum eruditorum, sicut uiuendi consensum bonorum. Quod autem Vlpianus in fine huius tractatus dicit, Totum autem ius, & reliqua: plenum id non uidetur. Melius & plenius Quintilianus in quinto, Nam ferè, inquit, uersatur ratio faciendi circa bonorum ademptionem, incrementum, conseruationem, usum, malorum euitationem, liberationem, imminutionem, conuersionem.

Ex lege secunda, De statu hominum.

Ac pòst de cæteris ordinem edicti perpetui secuti.) Asconius in orationem pro Cornelio de maiestate ita inquit, Aliam deinde legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis inuitis tulit: ut Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Quæ res gratiam ambitiosis Prætoribus, qui uarie ius dicere solebant, sustulit. Cicero uero in Prætura urbana Verri obijcit criminosè, quòd multa contra morem maiorum in edicto suo proposuerit, quòd etiam interdum ex edicto suo ius non dixerit. Idem in eadem, Qui plurimum, inquit, tribuunt edicto Prætoris, edictum legem annuam esse dicũt, tu edicto plus complecteris quàm lege. Si finem edicto Prætoris afferunt Calendæ Ianuariæ, cur non initium quoque edicti nascitur à Calendis Ianuarijs? An in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo Prætor alius futurus est, in illum quo Prætor alius fuit, regredietur? Ne igitur iuris dicendi ratio arbitraria Prætoribus esset, & pro eorum libidine subinde mutabilis, lata lex est de edictis perpetuis. Edictum autem perpetuum postea scripsit Saluius Iulianus temporibus Adriani Principis, autore Eutropio. Hoc autem Accursius non intellexit, ut ex glossemate eius apparet super uerbo perpetui.

Edictum prætorium.

Edictum perpetuum.

Ex l. Vulgo concepti. De statu homin.

Qui & Spurij appellantur.) Plutarchus in Probl. de hoc uocabulo loquens ita inquit, Spurius primum nomen est apud Romanos, ut Sextus & Decimus & Caius. Prima autem nomina non tota scribunt: sed aut una litera, ut T. Titum: aut duabus, ut Gn. Gneum: aut tribus, ut Sex. Sextum, & Ser. Seruium. Sic Spurius, Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erãt, qui Ἀπάτορες Græcè dicuntur, s & p designabant, quasi sine patre. Hoc errore factum, ut spurij sine patre dicerentur. Hæc ille. Cæterum quos uulgo bastardos uocamus, interdum spurij dici possunt, interdum non possunt, ut hi quos Principes agnoscere solẽniter solẽt, quasiq́; adoptare, quod uulgo aduouere dicimus. Nothi enim uerbo Græco appellantur, nõ spurij. Quintil. lib. III. Nothus ante legitimum natus, legitimus filius fit: pòst legitimum natus, tantum ciuis. Et paulo pòst, Nothum qui non sit legitimus, Græci uocant, Latinum rei nomẽ, ut Cato quadam quoque oratione testatur, non habemus. ideoq́; utimur peregrino. Nothia Græci appellant neutro genere & numero plurali eam partẽ quæ ex bonis paternis lege Atheniensium nothis dari poterat. Hinc factum ut Græci nothum appellent quicquid nõ legitimum esse uolũt, nec uerum, ut νόθον ἀττικισμὸν dicunt, non uerum schema Atticum, sed adulterinum spuriumq́; contrà γνήσιον ἀττικισμὸν dicunt, ueram, germanam, legitimamq́; Atticorum elegantiã significãtes. Bessario spuriã cogitationem appellat, quam Græci nothen dianœan dicunt, quasi spurius Latinè sit nothus: ut spurios uersus dicimus, non quòd nullum autorem quasi patrem habeant, ut nonnulli putant, sed quòd Græci huiusmodi uersus νοθολογηθεὺς appellãt, quasi adulterinos. Plato igitur autore Bessarione (aut eo potius uiro Lat

Spurius. *Apatores.* *Adoptare.* *Nothus.* *Νόθος.* *Nothia.* *Spuria cogitatio.* *Notha cogitatio.* *Spurij uersus.* *Bessario.*

ro Latinè doctißimo qui auspicijs eius Latinũ illũ librum fecit) materiam elementarẽ, id est, hylen primam informẽ, ex qua elementa discreta sunt, cogitatione tantum spuria intelligi posse ait. hoc est, materiã tantum, abstracta omni forma, diuisione, figura, magnitudine, quæ apta sit omnes has & huiusmodi qualitates recipere. Quia enim non per formæ innixũ ac firmitatẽ, sed per negationem sequestrationemq; formarũ omniũ, quasi uacillante cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione spuria dicitur comprehendi. Nam ea quæ per habitum & formã fit, legitima cogitatio est. Aristoteles autẽ per analogiam, id est, proportionem hãc intelligentiam fieri perhibuit, quod idem late explicat. Spuria cogitatio νόθος λογισμὸς dicitur. Philoponus in pri. Posteriorum analyt. διόπερ καὶ ἡ ὕλη τῷ ἑαυτῆς λόγῳ ἄγνωστος, ὡς ἀνείδεος, νόθῳ δὲ λογισμῷ ληπτὴ, ὡς ὁ Πλάτων φησί. Id est, Itaq; materia sua ac propria ratione incognita, ut quæ forma careat, spuria cogitatione utiq; comprehendi potest, ut inquit Plato. Hîc adde quòd est quædã ratiocinatio, nec recta nec ingenua, quæ à Græcis ἀργὸς λογός, à Cicerone iners dicitur, ut in libro de Fato: Si fatum tibi est ex hoc morbo cõualescere, siue tu adhibueris medicũ, siue nõ, cõualesces. Item si fatum est tibi non conualescere, siue medicũ adhibueris, siue nõ, non conualesces, & alterutrum fatum est. Medicum ergo adhibere nihil attinet. Rectè genus hoc interrogationis ignauum atq; iners appellatum est: quòd omnis è uita tollatur actio. hac ratione licet etiã immutare, eadẽ manẽte sentẽtia. siue adhibueris medicũ, siue nõ, cõualesces: si quidẽ ex æternitate uerũ fuit & fatũ hoc, ex hoc morbo cõualesces. id quod contra eos ualet, qui fato omnia fieri cõtendunt, aut destinationis diuinæ necessitate. Hac enim ratiocinatione fieri potest

Hyle. Ὕλη. *Legitima cogitatio.* *Spuria cogitatio.* *Notha ratiocinatio.* Νόθος λογισμός.

potest, ut consertis manibus homines quidam manere exitum fati sibi persuaserint.

Ex lege quarta, De adoptionibus.

Actio legis. *Magistratum apud quē legis actio est.)* Accursius existimauit leges actionem legitimos actus significare, qui uoluntariæ iurisdictionis sunt, ut emancipatio & huiusmodi. Nos autem aliter existimamus. *Lege agere.* Lege agere uerbum est iuris antiqui. Cicero pro Muræna de Gn. Flauio, qui Appij Claudij librū uulgauit, *Posset agi lege nec'ne, pauci quondam sciebant. fastos enim uulgò non habebant. erant in magna potentia qui consulebantur, à quibus etiā dies tanquam à Chaldæis petebātur. Inuentus est scriba Gnæus Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & ab ipsis cautis Iurisconsultis eorum scientiam compilarit. Itaq; irati illi quòd sunt ueriti ne dierum ratione peruulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, uerbosa eadem composuerunt, ut in omnibus rebus ipsi interessent.* Liuius de eodem in nono, *Ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit, fastosq; circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur.* Inde legis actiones, quarum meminit Pomponius suprà, De origine iuris. *Legis actiones.* Magistratus igitur apud quem legis actio est, magistratus is est, qui plenam iurisdictionē habet & ordinariam, apud quem experiri omni actione aduersus unūquemque possumus. Valerius lib. VII. *Egregia Pisonis Præfecti urbis constitutio. cum enim ad eum Terentius ex octo filijs quos in adolescentiam perduxerat, ab uno in adoptionem dato exhæredatum se querelam detulisset, bonorum adolescentis possessionem ei dedit, hæredesq; lege agere passus nō est.* Lege agere dixit, pro bonorū possessionē secundum tabulas petere, uel ex testamento agere.

Terent

Terentius, Vna iniuria est tecum. DEM. Lege agito ergo. Id est, scribito mihi dicam. Cicero in Verr. Quis unquam isto Prætore Chelone inuita lege agere potuit? Id est, iure legibus constituto certare. Erant enim certis legibus iudicia constituta. Liuius de Campanis loquens, Fuluius acceptas literas neque resolutas, cum in gremio reposuisset, præconi imperauit, ut lictorē lege agere iuberet. Id est, ut ex officio suo ageret, & sententiam in damnatos exequeretur, τῷ νόμῳ χρῆσθαι ἐκέλευσε. Idem, Lictor uiro forti adde uirgas: & in eum primum lege age. Inde legibus Interrogari apud eundem Liuium. Valerius lib. III. aliter accepit. Deligatis ad palum hostibus, literas à Patribus Conscriptis nequicquam Capuanis salutares accepit. In sinistra enim manu sicut erant traditæ reposuit, ac iusso lictore lege agere, tunc demum aperuit postquā illis obtemperari non poterat. Lege agere pro uinctos uirgis cædere, & deinde securi ferire posuit, exequendo scilicet sententiam quam eis tulerat: quod uulgò dicimus expletare. id est, implere explereq́; iussum iudicis, & ultrà progredi, hoc est, nō credere intercessioni. In superioribus autē exēplis lege agere pro eo accipitur, quod uulgò dicimus facere uel edere petitionem. Cicero in primo de Oratore, Alter plus lege agendo petebat, quàm quantum lex in XII. tabulis permiserat: quod cum impetrasset, causa caderet. Idem, Cum egisset lege in hæreditatē paternam testamento exhæres filius: quæsitum est de iure ciuili, posset'ne paternorum bonorum exhæres esse filius. Lege agere Tullius pro actionem & querelam inofficiosi intendere dixit.

Interrogari legibus.

Lege agere.

Ex l. Arrogato, eodem titulo.

Spado arrogando suum hæredem accerescere potest.) Legendum accersere, id est, asciscere, uel arcessere, quod idem

Accerso. *Arcesso.*

idem est. Valerius lib. IIII. Vt nimia pietate causam sibi mortis arcesseret. Id est, ascisceret, attraheret.

Ex l. Intantum, De rerum diuisione.

Cenotaphium. Cenotaphium Accursius male pro loco intelligit ad sepeliendum parato. Est enim Cenotaphium imaginarium sepulchrum, quale Vergilius describit libro III. Aeneidos, Cuius loci meminit hic Martianus,

Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manesq; uocabat
Hectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem,
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.

Quo loco Seruius tumulum inanem Cenotaphium esse dicit. Græce κενὸς inanis dicitur, & τάφος sepulchrũ, unde nomen compositum. Suetonius honorarium tumulum appellat in Claud. Honorarius tumulus. Cæterùm, inquit, exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumq; ciuitates publicè supplicarent. Quibus uerbis significat cenotaphium Druso in Germania extructum, cum corpus eius Romam deuectum esset. Sic uocari possunt hodie funerum expositorum imagines, quas repræsentationes in anniuersarijs exequijs uocamus.

Ex l. Sanctum, eodem hoc titulo.

Sanctum. Sanctum dictum est à sagminibus. Sagminum exemplum est apud Liuium lib. I. Iubes'ne me rex cum patre Sagmina. patrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, Sagmina, inquit, rex te posco. Rex ait, Puram tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit. postea regem interrogauit, Rex facis'ne me tu regium nuntium Populiq; Romani Quiritum, uasa comitesq; meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea Populiq; Romani Quiritium fiat, facio

facio. Hactenus Liuius. De sagminibus Plinius lib. XXII. Hæc etiam herba uerbenaca uocatur Latinè, à Græcis ἱεροβοτάνη dicta. Id est, sacra herba, ut idem Plinius docet lib. XXV. Κηρύκεια autem dicũtur à Græcis, quæ Latine caducea dicuntur, quibus Græci utebantur, ut inquit Martianus. Ceryx enim caduceator est. Nostrates autem caduceatores spintere hodie utuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua uernacula uocant: in prælijs autem utuntur paludamento, quod eos uelamẽtum sacrosanctos (ut ita dicam) facit. Id est, ab omni uiolentia tutos, uulgo cotta armorum uocatur. In caduceo autem serpentes inuicem complexi insculpebantur, quale illud Mercurij pictum uisitur, cuius meminit Plinius libro XXIX. naturalis histo. & Macrobius libro I. Saturnalium. *Verbenaca.* *Ceryeia.* *Ceryx.* *Paludamẽtum.* *Caduceum.*

Ex l. sequenti. §. primo.

Solent qui à religione locum illum liberare uolunt, sacra inde euocare.) Quid sit sacrorum euocatio, & quo modo fieri olim solita sit, si quis scire cupit, uideat Macrobium lib. III. Saturnal. capite VIII. ubi de euocatione deorum larium loquitur ex urbibus, quas Romani capere expugnatione instituerant. illic enim uidebit uerba solennia, quibus Romani loca profana reddere se existimabant. Apud Liuium autem libr. V. ab urbe condita, Dictator è Veijs deos euocans, tuo ductu inquit Pythice Apollo, tuoq; numine instinctus pergo ad delendum urbem Veios, tibiq; hinc decimam partem prædæ uoueo: simul Iuno Regina quæ nunc Veios colis, precor ut nos uictores in nostram tuamq; mox futuram urbem sequare, ubi te dignum amplitudine tua templum accipiat. *Euocatio deorum.*

Ex l. ultima, de Senatoribus.

Senatores autem accipiendum est eos esse, qui à Patri-

Consulares. cijs & Consulibus.) Legendum Consularibus. Id est, ijs qui aliquando Consulatum gesserunt. Hic locus nos admonet, ut de Senatu Senatoribusq; latius (quatenus memoria suppetet) disseramus, cum propterea quòd res alioqui cognitu digna est, nec cuilibet obuia, tũ uel eò maximè quòd eam opinionem inualuisse uidemus, curiam nostram supremam instar esse Senatus Romani Centumuiralisq; iudicij, uidelicet centenariam & ipsam, connumeratis omnibus suis partibus, idq; affirmantem magno assensu audiuimus haud ita pridem aduocatum quendam primi nominis, cum causam non ignobilẽ in curia ageret celeberrimo conuentu. In qua nunc hæresi nostratium plerosq; esse uideo, loquendi quoque omnium ferme usu plenißimè id attestante. Huius autem erroris (ut aliorum multorum quibus nunc hallucinamur) fundamenta iecit Accursius digna (propè dixerim) flagris ignorantia an potius confidentia: nam uenia ignorantiæ illis seculis indulgenda est. Is in titulo de petitione hæreditatis & De liberis præteritis, Cod. & in l. Qui repudiãtis, infrà, De inofficioso test. alijsq; in locis constanter hoc affirmauit. Vt autem hanc opinionem multorũ ad hoc æui seculorum persuasione cõfirmatam, quasiq; penitus fibratam conuellamus, aut certè labefactemus, altius res ipsa tota repetenda est. Iam primum igitur constat Senatum à Romulo primum institutum fuisse, uel hoc Liuij testimonio, Cum iam uirium haud pœniteret, consilium deinde uiribus parat, centum creat Senatores: siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui creari Patres possent. Patres certè ab honore, Patricijq; progenies eorum appellati. Hæc ille de Romulo loquens. Hic Senatus paulo pòst in duas uelut factiones maiorum scilicet minorumq; gentium, & ex centenario ducenarius factus.

Senatus Parisiensis.

Senatus Rom. institutio.

Senatores Romæ centum.

Maiorum minorumq; gentium Senatores.

Idem

Idem de Tarquinio Prisco loquens: Ergo uirum cætera egregium, secuta quam in petendo habuerat etiam ambitio est. Nec minus regni sui firmandi, quàm augendæ Reipublicæ memor, centum in patres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati: factio haud dubia Regis, cuius beneficio in curiam uenerant. Idem de Tarquinio Superbo eius filio loquens: His mulieribus instinctus furijs Tarquinius, circumire & prehensare minorum maximè gentium Patres, admonere paterni beneficij, ac pro eo gratiam repetere. Tacitus libro undecimo de Claudio Principe loquens: Hisdem diebus in numerum patriciorum asciuit Cæsar uetustißimum quenq; è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum quas Romulus maiorum, & Lucius Brutus minorum gentium appellauerant: exhaustis etiam quas Dictator Cæsar lege Caßia, & Princeps Augustus lege Senia sublegere. Ex his apparet Patricios dictos esse nobiles Romanos, qui à primis Senatoribus oriundi erant. Suetonius in Augusto: Ea gens, inquit, à Tarquinio Prisco Rege inter Romanas gentes allecta in Senatum, mox à Seruio Tullio in patricias traducta, procedente tempore ad plebem se contulit, ac rursus magna ui per Diuum Iulium in patriciatum redijt. Non omnes autem patricij, Senatores erant, ut idem alibi ostendit. In locum, inquit, Tribuni plebis fortè demortui candidatum petitorem se ostendit, quanquàm patricius necdum Senator. Patriciatus hic alius est prorsus ab illo patriciatu antiquitati incognito, cuius meminit Iustinianus in titulo de Consulibus, libro XII. Cod. Cuius nulla prorsus apud antiquiores scriptores fit mentio. De qua dignitate Sudas, Πατρίκιος ὁ πατὴρ τοῦ κοινοῦ. Patricius, inquit, pater est communis Reipublicæ. Hi autem in prima digna-

Patricij.

Patriciatus.

Πατρίκιος. Patricius.

tione erant supremi consilij eodem autore. Accursius hæc duo confundens libro primo Institutionum in titulo de Iure naturali, ubi patriciorum & plebis Iustinianus meminit: Hi, inquit, erant patres Imperatoris. Sed uidendum de hac appellatione maiorum minorumq; gentium. Cicero libro primo Tusculanarum: Si uerò scrutari uetera, & ex ijs ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt eruere coner, illi ipsi maiorum gentium Dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. Cicero metaphoricôs maiorum gentium Deos appellat eos, qui cœlestes habiti sunt semper, qui selecti dicti sunt ab antiquis: quos etiam Augustinus libro septimo de Ciuitate Dei, Deos præcipuos & selectos appellat his uerbis: Fieri enim potest ut saltem Deos selectos atque præcipuos, quos Varro uolumine complexus est ultimo, quisquam colendo propter uitam, quæ non æterna est, opinetur. Hi uiginti numero fuerunt, duodecim mares, octo fœminæ, ut idem latißimè exequitur. Et libro quarto: Quis enim ferat, inquit, quòd neq; inter Deos Consentes, quos dicunt in consilium Iouis adhiberi, nec inter Deos, quos selectos uocant, felicitas constituta est? Minorum autem gentium Dij secundum hoc dicebantur ascriptitij quidam & allecti in Deorum numerum, qui ex hominibus diuinos honores meruerant, ut illi Senatores qui à Tarquinio in Senatum (ut suprà diximus) allecti sunt, minorum gentium Senatores dicebantur. De his autem duobus Deorum generibus sic in lege duodecim tabularum cauebatur: Diuos & eos qui cœlestes semper habiti sunt colunto, & illos quos in cœlum merita uocauerunt, Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum. Idem Cicero in Acad. Zenoni, & reliquis ferè Stoicis æther uidetur summus Deus, mente

Dij maiorum gentium & selecti.

Consentes.

Dij minorum gentium, qui et ascriptitij.

præd

prǽditus, quo omnia regantur. Cleanthes, qui quasi maiorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, solem dominari & rerum potiriri putat. Cicero maiorum gentium Stoicos appellat eos, qui ueri legitimiq; Stoici sunt, quiq; fundamenta Stoicǽ sectǽ iecerunt, ut Zeno primus, & post eum Cleanthes. Nam fuerunt & alij postea, ut Chrysippus qui à prǽceptore suo Cleanthe dissentire cœpit. Hǽc Tarquinij iam dicta institutio fecit ut interdum Senatores conscripti uocarentur. Plutarchus in Romulo: Ipsi autem Romani, inquit, Patres Conscriptos id collegium appellant. quod nomen & dignitatis plurimùm & inuidiǽ minimùm prǽ se fert. Sed ab initio tantùm Patres dicti: postea ascriptis in eum ordinem pluribus, Patres conscripti uocati sunt. Vnde Festus: Patres dicti sunt, inquit, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in Senatu sunt scriptis adnotati. Allecti etiam dicebantur eodem autore, qui propter inopiam ex equestri ordine in Senatus sunt numerum assumpti. Vnde illud Tranquilli in Cǽsare, Peregrinis in Senatum allectis libellus propositus est, ne quis Senatori nouo curiam monstrare uelit. Hodie autem allecti ascriptitijq; uocari possunt Latinè in collegijs magistratum, qui uulgò creati & extraordinarij uocitantur, ut nonnulli sunt hodie inter rationales & prǽfectos ratiociniorum, quos clericos magistrosq; computorum appellamus. Hi autem ascripti allectiq; à Grǽcis παραγγεγραμμένοι dicuntur. Itaq; Lucianus hos Deos ἐγγεγραμμένους appellat, quos Cicero maiorum gentium uocitauit, quasi iam inde ab initio in Deorum albo connumeratos. Παρεγγεγραμμένους uerò Herculem, Liberum, Ganymedem, quos etiam Μετοίκους uocat, quasi incolas aduenasq; Deos, hoc est, ascitos, ascriptitios, adoptiuos.

Patres Conscripti.

Allecti.

Ascriptitij.

Rationales.

Ratiociniorum prǽfecti.

Dij ascriptitij.

Παρεγγεγραμμένοι.

Ἐγγεγραμμένοι Μέτοικοι.

De Apolline enim loquens ita inquit: ἐγγεγραμμέν۞ εἰς τὸν δώδεκα ληξιαρχικόν. Id est, scriptus in duodecim Deorū albo. Erat autem unus in Senatu, qui Princeps Senatus dicebatur. Plutarchus in Aphricano: Sequentes, inquit, Censores alij atq; alij Principem Senatus Aphricanum legerunt. Quod genus honoris ijs tantùm deferri consueuit, qui autoritatem & gloriam maximis in Rempublicam meritis præstantißimisq; rebus gestis essent consecuti. Quanta autem autoritas Senatus fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab Vrbe condita: Cùm sensissent, inquit, ea moueri Patres, offerendum ultrò rati quod amissuri erant, ita gratiam ineunt summa autoritate populo permissa, ut non plus darent iuris, quàm detinerent. Decreuerunt enim cùm populus Regem iußisset, id sic ratum esse, si Patres autores fierent. hodieq; in legibus magistratibusq; rogandis usurpatur. Id enim ius ui adepta, prius quàm populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum Patres autores fiunt. Cicero huius rei meminit in Oratione pro Plancio. Apud eundem Liuium libro quarto de bello Macedonico ita inquit Tyrannus Lacedæmonius ad Quintium populi Romani Imperatorem: Vos à censu equitem, à censu peditem legitis, & paucos excellere opibus, plebem subiectam esse illi uultis: noster legum lator Rempublicam in paucorum manu esse noluit, quem uos Senatum appellatis, nec excellere unum aut alterum ordinem in ciuitate. Autoritas autem Senatus, & maiestas populi dicebatur. Cicero Philippica III. Tantus autem consensus municipiorum coloniarumq; prouinciæ Galliæ, ut omnes ad autoritatem huius ordinis maiestatemq; populi Romani defendendam conspirasse uideantur. Inde læsæ maiestatis & imminutæ autoritatis crimina, de quibus alibi dicendum. Senator, no-

Princeps Senatus.

De autoritate Senatus.

Senatus autoritas in futurū accommodabatur.

In incertum euentum autores fieri.

Autoritas Senatus.

Maiestas populi.

Maiestas læsa.

Autoritas imminuta.

men

men ordinis erat, non magistratus. Tres enim erant ordines Romæ, senatorius, equestris, & plebeius. Ab Aristotele τάξεις dicuntur. Plinius libro trigesimo tertio: Sed annuli planè medium ordinem, tertiumq; plebi & patribus inseruere, ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ Iudices tribuunt. Nec pridem id factum, diuo Augusto decurias ordinante maior pars Iudicum in ferreo annulo fuit, iiq; non equites, sed Iudices uocabantur: equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. His uerbis significat Plinius equestrem ordinem annulum aureum pro insigni habere cœpisse, ut distingueretur à plebe. Equites etiam Iudices uocabantur, quia Iudicum decuriæ ex equestri ordine deligebantur: ut uidebimus fortasse in lege ultima, De muneribus & honoribus, §. Iudicandi quoq; necessitas. Tranquillus in Cæsare: Ludis Decius Laberius Eques Romanus mimum suum egit, donatusq; quingentis sestertijs & annulo aureo, sessum in quatuordecim ex scena per orchestram transijt. Laberius, inquit, Poëta cùm in scena poëma quod composuerat egisset, donatus est ordine censu & dignitate equestri. Annulus aureus insigne erat ordinis equestris. Census autem equestris quadraginta sester. Hic etiam ordo ius habebat spectandi in quatuordecim ordinibus theatri. Id est, quatuordecim gradibus, ut Senatorius ordo in Orchestra spectabat. Iuuenalis Satyra decimaquarta: Effice summam Bisseptem ordinibus, quam lex dignatur Othonis. id est, quadringenta sester. Et paulò pòst: Sume duos equites, fac tertia quadringenta. Id est, opta tibi duplicem triplicemq; censum equestrem. Ex equestri autem ordine ad Senatorium transitus erat. Vnde Alexander Imperator Romanus dicere solebat, seminarium Senatorum equestrem

Tres ordines Romæ.
Τάξεις.
Annulo aureo insignitus.
Equestris ordo.
Equites.
Iudices.
Annulus aureus.
Census equestris.
Orchestra.
Quadringenta
Ex equestri ordine ad Senatorium transitus.

Latusclauus. locum esse. Senatorij ordinis insigne latusclauus erat, & *Lunatus calceus.* calceus lunatus: qui tamen communis nobilitati fuisse putatur. Iuuenalis de Quintiliano: Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. Cicero Philippica decima tertia: Est etiam Asinius quidam Senator uoluntarius lectus ipse à se: apertam curiam uidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos, pater conscriptus repentè factus est: id est, lunatos calceos sumpsit. Latusclauus, quod laticlauium etiam *Laticlauium.* dicitur, pro Senatoria dignitate ponitur, ut ius annulo- *Ius annulorũ.* rum aureorum pro equestri ordine, & hodie calcar au- *Calcar aureũ.* reum. Inualuit tamen error ut Iurisperiti militem pro equite dicant, cùm nusquam in iure legatur. Miles enim *Miles.* tam caligatum gregariumq; peditem significat, quàm *Eques.* equo militantem & honoratum. Miles enim à togato, & (ut recentiores loquuntur) à pagano distinguitur. Plinius: Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab annulis Senatum tantum. Quanquàm & hoc sero, uulgoq; purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones. Tu- *Tunica.* nicæ purpuram Plinius latumclauum uocauit. Tranquillus in Augusto: Sumenti uirilem togam tunica laticlaui resuta ex utraque parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur non aliud significare, quàm ut is ordo cuius insigne id esset, aliquantò ei subijceretur. *Laticlaui.* Aliqui clauum simpliciter appellant, ut Lampri- *Clauus.* dius in Alexandro, qui etiam laticlauium uocat. Tu- *Laticlauium.* nica autem uestis est cui toga superinduitur: nostri se- *Tunica.* ricum uel setam uocant lingua uernacula. Quintilianus libro nono: Cui laticlaui ius non erit ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perueniant. Nam infrà, mulierum

eſt: ſuprà, Centurionum. Vt purpuræ rectè deſcendant, leuis cura eſt: notatur interim negligentia. Latum habentium clauum modus eſt, ut ſit paulùm cinctis ſubmißior. Ipſam togam rotundam eſſe & aptè cæſam uelim. Ex dictis apparet Latumclauum tunicam fuiſſe purpura prætextam, latiorem tunica uulgari longioremq́;, ac diſcinctam, cui toga ſuperinduebatur, ut tunicæ. Plinius in Epiſtolis: Ego latumclauum à Cæſare noſtro, ego Quæſturam impetraui. Latumclauum, inquit, id eſt, Senatoriam dignitatem. Herodianus de Plautiana libro tertio: Siquidem latumclauum perpetuò habebat, atq; in ſecundis Conſularibus numerabatur. Enſem præterea geſtabat, cæteraq; omnia ſupremæ dignitatis inſignia. Laticlaui perpetuo geſtandi autoritas inter primas dignitates habebatur Herodiani tempore: ut ipſe autor eſt libro tertio. À Græcis πλατύσημος ἐσθής dicitur: quaſi ueſtis lato ſigno diſtincta ab alia. Herodotus ἠμφίεςό τε τὴν πλατύσημον ἐσθῆτα, καὶ ἐν τοῖς δευτέροις ὑπατεύσασιν ἐτέτακτο. Hæc de latoclauo ſemel dicta ſunt: ne ſicubi in Pandectis hoc uerbum occurrerit, dicendum iterum habeamus. Hæc autem inſignia in luctu publico deponebantur. Liuius libro nono, de Caudina pace loquens: Ex templo ſine ulla publica autoritate conceſſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ, iuſtitiumq́; in foro ſua ſponte cœptum prius quàm indictum. Laticlaui, annuli aurei poſiti, penè exercitu ipſo mœſtior ciuitas eſſe. Ordo Senatorius amplißimus ordo uocitabatur. Cicero pro domo ſua ad Pontifices: Quid cùm Senatum pro me non modò propugnare amplißimum ordinem: ſed etiam plorare & ſupplicare mutata ueſte prohiberent, ne tum quidem uis erat?

Latusclauus.

πλατύσημος ἐσθής.

Latus clauus.

Luctus publici forma.

Amplißimus ordo.

Et de prouincijs conſ. Reduxit me cum illo in gratiam ordo ampliſsimus, & ordo is qui eſt publici conſilij & meorum omnium conſiliorum autor & princeps. Itidem ſæpe Liuius. Et Paulus in lege Nutu. de Legatis tertio. Maieſtatem eius ordinis dignationemq́; Liuius his uerbis ſignificauit de Alexandro Magno loquens: Victus ne eſſet conſilijs iuuenis unius (ne ſingulos nominem) Senatus ille, quem qui ex Regibus conſtare dixit, unus ueram ſpeciem Romani Senatus cepit. Nunc uidendum de legendis Senatoribus. Hi igitur plerunq; à Cenſoribus legebantur, à quibus & Senatu interdum mouebantur. Liuius tamen libro tertio ſecundi belli Punici: Dictatorem, inquit, qui Cenſor antè fuiſſet, uetuſtiſsimusq́; ex ijs, qui uiuerent, Cenſorijs eſſet, creari placuit qui Senatum legeret. Et paulò pòſt, de Buteone loquens, qui ob id Dictator creatus erat: Nam neq; Senatu quenquam ſe moriturum dixit ex ijs, quos Caius Flaminius & Lucius Aemilius Cenſores in Senatum legiſſent (tranſcribi tamen recitariq́; iuſſerunt) ne penes unum hominem iudicium arbitriumq́; de fama ac moribus Senatoris fuerit, & ita in demortuorum locum ſubiecturum, ut ordo ordini, non homo homini prælatus uideretur. Recitato ueteri Senatu inde primum in demortuorum locum legit, qui poſt Lucium Aemilium & C. Flaminium Cenſores Curulem magiſtratum cepiſſent, necdum in Senatum lecti erant, ut quiſq; eorum primus creatus erat. Tum legit qui Aediles, Tribuni, Prætores, Quæſtores'ue fuerant. Tum ex ijs qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita centum ſeptuagintaſeptem cum ingenti approbatione hominum in Senatum lectis ex templo ſe magiſtratu abdicauit. Cicero in Verrem Actione tertia: Decreuit Senatus honorifico Senatuſconſulto, ut Halesinis

Maieſtas.

Senatus.

Senatorum lectio.

Cenſor.

lesinis Claudius Pulcher Prætor de Senatu cooptando leges conscriberet Caius Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de ætate hominum, ne quis minor triginta annis natus, de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de cæteris rebus. Census Senatorius duplex quàm equestris erat, atq; etiam sub Augusto triplex. Tranquillus in eodem, Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuitq́; non habentibus. Et Senatores igitur & equites, ex quibus Iudices fiebant, à censu sumebantur ætate posteriori: quod Plinius libro XIIII. his uerbis reprehendere uidetur: Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit. postquam Senator censu legi cœptus, Iudex fieri censu, magistratum Ducemq́; nil magis exornare quàm census, pessum iere uitæ pretia, omnesq́; à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. Varia autem ratio legendi Senatus fuit diuersis temporibus. Tranquillus in Augusto: Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (Erant enim supra mille, & quidam indignißimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos uulgus uocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit, duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu quo uir uirum legit: secunda, suo & Agrippæ. Quosdam ad excusandi se uerecundiam compulit, seruauitq́; excusantibus insigne uestis & spectandi in orchestra epulandiq́; publicè ius. Idem in Claudio: Latumclauum (quamuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset, ac sic quoq;

Census Senatorius.

Senatus legendi ratio.

reprehensionem uerens etiam Appium Cæcum Censorem generis sui proautorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit. ignarus temporibus Appij & deinceps aliquandiu libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex ijs procreatos. Ex quibus uerbis apparet Libertinos aliter olim accipi solitos quàm nunc in iure scriptum sit. Vnde Liuius libro decimo in persona Publij Decij, loquens contra nobilitatem: An unquam fando audistis patricios primò esse factos, non de cœlo demissos? Sed qui patrem ciere auumq; possent, id est, nihil aliud quam ingenuos: Consulem iam patrem ciere possum, auumq; iam poterit filius meus. Instar est huius hodie quod locorum quorundam moribus receptum est, ut ne iusta nobilitas esse censeatur, nisi in pronepote & deinceps eius qui natalibus restitutus est. Idq; ad ea quæ de gentilitatis iure diximus, haud dubiè pertinet. Natalibus autem restituere hodie nobilitare uocamus: & nobilitationem, natalium restitutionem. Verbum est in iure frequens. Dicitur autem natalibus restitui non modò libertus, ut patronatus obseruantia liberetur, sed etiam plebeius cùm ad nobilitatem asciscitur, quamuis antea nunquam inter nobiles fuerit. Cuius rei rationem hanc esse existimo, quòd gentiles de quibus multa diximus, ab eis distinguuntur, qui ingenuitatem intactam illibatamq; non habent, sed aliqua conditione obnoxiam: cuiusmodi sunt plebeij omnes qui ipsi maioresúe eorum seruitutem aliquam seruierunt. Propterea igitur natalibus restitui dicuntur qui ad nobilitatem uocantur, quasi abstersa natalium plebeiorum sordida conditione, & in priscam, communemq; ab initio generi humano ingenuitatem, repositis illis qui hoc beneficio affecti sunt. Plinius ad Traianum: Postulantibus

Libertini.

Ingenui.

Natalibus restituere.

Natalium restitutio.

Gentiles.

quib

quibusdam ut de agnoscendis liberis restituendisq; natalibus, secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Ruffo, & secundum exempla Proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad Senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum. Ius autem annulorum donare apud antiquos erat id ferme quod equitem facere dicimus. Tranquillus in Cæsare: Promissumq; ius annulorum cum millibus quadringenis fama distulit: id est, diuulgauit. Idem in Vitellio: Prouincia deinde accepta Asiaticum manumisit: ac primò imperij die aureis donauit annulis super cœnam, cùm manè rogantibus pro eo cunctis detestatus esset seuerißimè talem equestris ordinis maculam. Vtriusq; autem horum meminit Vlpianus in lege: Sed si hac, infrà, De in ius uocando. ubi maius esse docet natalibus restitui, quàm iure annulorum donari. Dignitas autem equestris quæ hodie à Regibus & Regum legatis aut exercituum Præfectis donatur, decus est militiæ, licet & in togatos etiam conferatur. Instar autem esse uidetur antiqui moris. Torques enim aurei militibus ob rem strenuè gestam donari ab Imperatoribus solebant: unde torquati dicti, qui duorum generum erant: simplares duplaresq;. Vegetius libro secundo: Torquati, inquit, duplares, torquati simplares erant, quibus torquis aureus solidus uirtutis præmium fuit. quem qui meruisset, præter laudem interdum duas consequebatur annonas. duplares duas, simplares unam. Torquati tamen hodie uocitari debent equites, qui uulgò cochleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regioq; insigniuit: ordinem regium gestare dicuntur. Collegium est & sodalitas, cuius princeps caput est, torque sunt illi conchulato insignes, quem diebus solennibus collo circundant, à diuo Michaële

Ius annulorum donare.

Torques.

Torquati.

Collegium.

Michaël.numē sodalitium. chaële denominati, quem pro sodalitio numine colunt. Maximus quisque procerum in eam cohortem cooptari solet. Vidimus aliquando ex eo numero unum moueri grauißimi criminis reum: qui de collegij sententia exautoratus, curiæ deditus est ad pœnam, quam curia statuisset crimini. Duces Burgundiæ Chrysomallon cohortem instituerunt aureo uellere insignem. Reges Angliæ procerum sodalium cohortem periscelide donant.

Chrysomalli.

Periscelide donati.

Libertinorum allectio.

Vt ad Libertinos redeamus. Liuius libro nono, autor est luctu publico testatam Appianæ Censuræ indignitatem, qui libertinos in Senatùm allegerat: Cæterùm, inquit, Flauium Aedilem dixerat forensis factio Appij Claudij Censura uires nacta, qui Senatum primus libertinorum filijs lectis inquinauerat. & posteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat quas petierat opes urbanas, humilibus per omnes tribus diuisis forum & campum corrupit: tantumq; Flauij comitia indignitatis habuerunt, ut pleriq; nobilium aureos annulos & phaleras deponerent. Mouebantur autem Senatores Senatu à Censoribus, qui etiam ipsi ordinibus omnibus notas ignominiæ inurere poterant. Liuius libro uigesimo nono: Censores Marcus Portius & Lucius Valerius metu mixta expectatione Senatum legerunt: septem mouerunt Senatu, ex quibus, unum insignem & nobilitate & honoribus L. Quintium Flaminium Consularem: Patrum memoria, inquit, institutum fertur ut Censores motis è Senatu ascriberent notas. Catonis et aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut Senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longè grauißima in L. Quintium oratio est, quasi accusator ante notam non Censor post notam usus esset, retinere Quintium in Senatu ne frater quidem

Censores Senatu mouebāt Senatores.

Titus

Titus Quintius, si tum Censor esset, potuisset. Asconius in Diuinationem Ciceronis de notis Censorijs loquens, ita inquit: Regendis moribus ciuitatis Censores quinto quoq; anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant, ut qui Senator esset, eijceretur Senatu: qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in cæritum tabulas referretur & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo Centuriæ suæ, scilicet ad hoc ut esset ciuis, sed tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra penderet. Hoc igitur tam triste seuerumq; nomen populus Romanus sic oderat, ut intermissum esset per plurimos annos tempore Ciceronis, quod tamen Cicero propter infamiam corruptorum iudiciorum dicit in illa oratione plebem ipsam quæ antè recusabat, exposcere. De qua Censura idem pro Cluentio, ita inquit: Hîc primùm illud commune proponam, nunquam animaduersionibus Censorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis fuisse. Et rursus: Censores denique ipsi sæpenumero superiorum Censorum iudicijs (si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. atq; etiam ipsi inter Censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modò reprehendat, sed etiam rescindat: ut alter de Senatu mouere uelit, alter retineat, & honore amplißimo dignum existimet: ut alter in ærarios referri aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Asconius uerò in orationem eiusdem in L. Pisonem multas leges perniciosas P. Claudium in Tribunatu suo Pisone & Gabinio Consulibus tulisse dicit. in quis et illam, ne quem Censores in Senatu legendo præterirent, ne'ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus et utriusq; Censoris sententia damnatus esset. Vnde Cicero in iam dicta oratione pro Cluentio: Videte, inquit, quid agatis, ut unumquemq; nostrum Censoribus in posterum

Censores.

Aerarius.

Censoria iudicia.

potest

potestatem regiam permittatis: ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuibus, quàm illa acerbissima proscriptio possit afferre: non censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, æquè posthac atq; illum gladium dictatorium pertimescamus. Hæc & alia ibi Cicero multa ad eleuandum censorij iudicij pondus commentus est, causæ tum inseruiens. Itaq; in Lucium Pisonem ueluti palinodiam caneret: Centum propè annos, inquit, legem Heliam & Fusiam tenueramus, quadringentos iudicium rationemq; Censoriam. Quam potestatem minuere (quò minus quinto quoq; anno de moribus nostris iudicaretur) nemo tam effusè petulans conatus est. Hæc ô carnifex in gremio sunt sepulta Consulatus tui. Liuius libro quarto ab Vrbe condita: Censores ægrè passi, Mamercum, quòd magistratum populi Romani minuisset, tribu mouerunt, octuplicatoq; censu ærarium fecerunt. Hæc de Censura censorijsq; notis obiter dicta sint, atq; etiam de ærarijs: quod uerbum frequens apud scriptores antiquos à paucis satis intelligitur. Apud Græcos similes erant qui ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει ideo dicebantur ex more Atheniensium, quia in arcem relata eorum nomina essent. ut enim Latinè in ærarios relati dicuntur sic illi in arcem relati erant, qui & ὄφλοντες dicuntur, & καταδίκοι, & ἐζημιωμένοι. qui ignominia interim notati erant, quoad iudicatum facerent. Hoc est, omnia ex sententia persoluerent. Et quemadmodum nostri eximere ex ærarijs dicebant, cùm aliquem hac ignominia leuabant: sic illi ἐξ ἀκροπόλεως ἐξαληλιμμένους uocabant: hoc est, ex arce expunctos, id quod ex Demosthenis oratione in Aristogitonem & Libanij argumento intelligere licet. De huiusmodi Censorum animaduersionibus Gellius libro quarto, ita inquit: Si quis agrum suum

Ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.
In ærarios relati.
In arcẽ relati.
Ὄφλοντες.
Καταδίκοι.
Ἐζημιωμένοι.
Ex ærarijs eximere.
Censorum animaduersio.

passus

passus fuerat sordescere, cumq; indiligenter curauerat, ac neq; arauerat, neq; purgauerat, siue quis arborem suam uineamq; habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sed erat opus censorium, censoresq; ærarium faciebant: item si quis eques Romanus equum habere gracilentum aut parum nitidum uisus erat, impolitiæ notabatur: quasi tu dicas incuriæ. Sunt & alia exempla apud eundem eodem lib. capite ultimo. Videamus de conuocando habendoq; Senatu. *Gellius libro decimo tertio, ex libro quodam Varronis enumerat eos magistratus, per quos more maiorũ Senatus olim haberi solitus est, eosq; nominat Dictatorẽ, Consules, Prætorem, Tribunum plebis, Interregem, Præfectum urbi: neq; alij præter hos ius fuisse dicit faciendi Senatusconsulti. Quotiescunq; usu uenisset ut omnes isti magistratus Romæ essent, tum quo suprà ordine scripti essent, qui eorum prior alijs esset, ei potissimum Senatum consulendi ius fuisse. Addit deinde extraordinario iure Tribunos quoq; militares qui pro Consulibus fuissent, item Decemuiros quibus imperium consulare tum esset, item Triumuiros Reipublicæ constituendæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse.* Senatus autem habebatur aut legitimus, aut indictus. *Capitolinus in Gord. Non legitimo, inquit, sed indicto Senatus die Consul iam domi conuentus, cum Prætoribus, Aedilibus & Tribunis in curiam uenit.* Legitimus Senatus statis diebus habebatur. *Tranquillus in Augusto: Sanxit, inquit, ne plus quàm bis in mense legitimus Senatus ageretur: scilicet Calendis & Idibus, ne'ue Septembri Octobri'ue mense ullos adesse alios necesse esset quàm sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent. Spartianus in Adriano: Senatui legitimo, cùm in urbe uel iuxta urbem esset, semper interfuit.*

Senatus conuocandi ratio.

Senatum consulendi ius.

Senatus legitimus & indictus.

Edict

Edictus,indictus Senatus. Νόμιμος ἐκκλησία. Σύγκλητος. Concio legitima & conuocata.

Edictus autem uel indictus erat qui ob negotia incidentia repentè indicebatur. Idem in Cæsare: Postquam Senatus Idibus Martijs in Pompeij curiam edictus est, facilè tempus & locum prætulerunt. Sic apud Athenienses νόμιμος ἐκκλησία dicebatur ἡ κυρία καὶ ὡρισμένη τρὶς τοῦ μηνός. Σύγκλητος δὲ ἡ ἐξαίφνης γενομένη διά τι κατεπεῖγον. Legitima concio dicebatur fixa stataq; concio, quæ ter in mense habebatur. Conuocata autem & indicta, quæ repentè noua quadam de causa fiebat. Autores, Sudas & interpretes Demosthenis in oratione περὶ παραπρεσβείας, enarrantes illud ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξαίφνης ἐκκλησία γένηται. Appianus libro primo de bellis Ciuilibus: Consulum alter Opimius nomine, ut in trepidatione mos est, nonnullos cum armis in Capitolium festinare iubet, Senatumq́; per præconem conuocari. Cæterùm Gellius autor est iustum Senatusconsultum esse non posse, nisi quod in loco per Augures constituto quod templum appellaretur, factum esset. Propterea & in curia Hostilia & in Pompeia, & pòst in Iulia cùm profana ea loca fuissent, templa esse per Augures constituta, ut in ijs iusta Senatusconsulta more maiorum fieri possent. Scriptumq́; Varronem reliquisse non omneis ædes sacras templa esse: Senatusconsultum autem ante exortum aut post occasum solem factum, ratum non fuisse. Opus etiam censorium fecisse existimatos per quos eo tempore Senatusconsultum factum esset. Immolareq́; hostiam prius, auspicariq́; debere qui Senatum habiturus esset. De rebus quoq; diuinis prius quàm humanis ad Senatum referendum esse. Tum porrò referri debere aut infinitè de Republica aut de singulis rebus finite. Senatus autem consulta duobus modis fiebant, aut per discessionem, inquit, Gellius, si consentiretur, aut si res dubia esset, per sententias singulorum exquisitas.

Senatusc͠osulti legitimi locus & tempus.

Tran

Tranquillus in Tiberio, Cùm Senatuſconſultum per diſceßionem fortè fieret, tranſeuntem eum in alteram partem in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Cicero Philip.III. Cùm de repub. relaturus fuiſſet, allato nuntio de legione quarta, mente concidit, effugere feſtinans, Senatuſconſultum de ſupplicatione per diſceßionem fecit: cum id factum eſſet antea nũquam. Idem in ultim. In has ſententias meas ſi Conſules deſignati diſceßionem facere uoluiſſent, omnibus iſtis latronibus autoritate ipſa Senatus iampridem de manibus arma cecidiſſent. Gellius libro III. de Pedarijs Senatoribus loquens, Non pauci ſunt, inquit, qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui ſententiam in Senatu non uerbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent. Quid igitur cum Senatuſcõſultum per diſceßionem fiebat, non'ne uniuerſi Senatores ſententiam pedibus ferebant? Et paulò pòſt, Marcus Varro, inquit, in Satyra quæ Hippocyon dicitur, equites quoſdam dicit Pedarios appellatos, uideturq́; eos ſignificare, qui nondum à Cenſoribus in Senatum lecti, Senatores quidem non erant: ſed quia honoribus populi uſi quidem erant, in Senatum quidem ueniebant, & ſententiæ ius habebant. Nam & Curulibus magiſtratibus functi qui nondum à Cenſoribus in Senatum lecti erant, Senatores non erant: & qui in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſententias, ſed quas principes dixerant, in eas diſcedebant. Hoc ſignificabat edictum quo nunc quoque Conſules cum Senatores in curiam uocant, ſeruandæ conſuetudinis cauſa translatitio utuntur. Verba edicti ſunt hæc, Senatores quibusq́; in Senatu ſententiam dicere licet, & reliqua. Translatitium edictum Gellius appellat ex antiqua conſuetudine deſumptum, quomodo & Cicero appellauit in Prætura urba-

Senatuſconſultum per diſceſſionem.

Diſceßionem facere.

Pedarij Senatores.

Non omnibus Senatoribus dicendæ ſententiæ ius erat in Senatu.

Translatitium edictum.

na. His autem Gellij uerbis facilè intelligimus non frustra ab Vlpiano hoc in loco præfinitam circunscriptamq; Senatorum appellationem esse. Cicero ad Atticum libr. I. Cum est actum, neque animaduersum est, & raptim in eam sententiam Pedarij concurrerunt. Inde illa locutio, In sententiam ire, & pedibus in sententiam ire. Liuius libro V. Primores patrum censuere non expectandum iustum tempus comitiorum, sed exemplo nouos Tribunos militum creandos esse, qui à Calendis Octobribus magistratum occiperent. In quam sententiam cum pedibus iretur, cæteri Tribuni militum nihil contradicere. At enimuero Sergius Virginiusq;, propter quos pœnitere magistratuum eius anni Senatū apparebat, primo deprecari ignominiam, deinde intercedere Senatusconsulto. Idem libro IX. Cum omnes laudibus modo prosequētes uirum in sententiam eius pedibus irent, tentata paulisper intercessio est à Lucio Liuio & Quinto Melio Trib. Plinius libro II. epistol. Sed cum fieret discessio qui sellis curulibus astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi qui se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt. Cicero Philip. XI. Dixit tamen si quis eorum qui post se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum. Nos hodie id ad idem dicere uocamus. Quod ignari ignauiq; aut assentatores plerunque factitare dicuntur: graues etiam uiri interdum faciunt, si res ita poposcerit. Hoc autem Tranquillus in Augusto eleganter & breuiter expreßit, Sententias, inquit, de maiore negotio non more atque ordine, sed prout libuisset perrogabat. ut perinde quisque animum intēderet, ac si censendum magis quàm assentiendum esset. Plinius in Panegy. de Domitiani temporibus loquens, At quis antea loqui, quis hiscere audebat,

In sententiam ire.

Facere discessionem.

bat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebãtur? unus solusq; censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat. Verba sunt Plinij significantis tyrannicam uiolentiam Imperatoris, in cuius sententiam omnes ire cogebantur. Est igitur censere quod uulgò opinari uocant. Id est, sententiam suam explicata ratione approbare audientibus. Idem in Epistol. Iam censendi tempus dixit Domitius Consul designatus. Gellius tamen libro XIII. docet nullum fuisse Senatusconsultum in quo discessio non esset necessaria. De ordine uero rogandarum sententiarum quem Augustum non seruasse Tranquillus dixit, idem Gellius lib. IIII. ita inquit, Ante legem quæ nunc de Senatu habendo obseruatur, ordo rogandi sententias uarius fuit. Aliàs primus rogabatur qui à Censoribus princeps in Senatum lectus erat: aliàs qui designati Consules erant: Quidam è consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem ijs uisum erat honoris gratia extra ordinem sententiam primã rogabant. Obseruatum tamen cùm extra ordinem fieret, ne quis quenquam ex alio quàm Consulari loco sententiam primum rogaret. Hactenus Gellius. Licebat autem per legem de Senatu habendo, rationem sententiæ suæ Senatores censentes exposcere. id quod ex his Plinij uerbis intelligi potest ad Valerianum lib. V. Epist. Absolutus est reus sententia designati Consulis Afranij Dexteri. Assenserunt omnes præterquam Licinius: is inter dicẽdum ei aduocatione per quinquennium censuit. Et quamuis neminem autoritate traxisset, constanter in sententia mansit

Censere.

De rogandis sententijs.

Lex de Senatu habendo.

qui etiam Dexterum, qui primus diuersum censuerat, perlata lege de Senatu habendo, iurare coëgit è Repub. fuisse quod censuisset. Cui quanquam legitimæ postulationi à quibusdam reclamatum est, exprobrare enim censenti ambitionem uidebatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus Tribu.pleb. recitauit libellum disertum & grauem, quo quæstus est uenire aduocationes, uenire & præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex spolijs ciuium magnos & statutos reditus. Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorum, & reliqua quæ Plinius de mercenarijs aduocationibus exequitur, aduocatus ipse memoriæ suæ celebratißimus. In rebus uero momentosis aut ad exemplum pertinentibus, Senatores non minus centum Senatusconsultum facere poterant, ut uidetur ex Liuio lib. IX. de bel. Maced. de Bacchanalibus loquente, Si quis, inquit, tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec sine religione ac piaculo se dimittere posse, apud Prætorem ut profiteretur, Prætor Senatum consuleret. Si ei permissum esset, cum in Senatu centum nō minus essent: ita id sacrum faceret. Asconius tamen Corneliū Ciceronis tempore legem tulisse dicit, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti affuissent: quæ sine tumultu acta res est. Nemo enim negare poterat pro autoritate Senatus esse eam legem. Verùm duo Senatusconsulta uno die non fiebant: id quod innuit Capitolinus in Maximino his uerbis de Gordiano loquens, Hic annū agens ætatis quartumdecimum statim raptus est, & nouo genere Senatusconsulti, cùm eodem die Senatusconsultum factum esset, inductus in curiam Cæsar est appellatus. Quo modo autē Senatores in Senatum ire cogerentur, Cicero Philip. prima docet, Quid autem, inquit, erat causæ cur in Senatum

Senatorum ad Senatuscons. faciedū numerus.

Duo Senatusconsulta uno die non fiebant.

Senatus coactio.

hest

hesterno die tam acerbe cogerer? solus'ne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam etiam causam Appium illum & senem & cæcum delatum esse memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur, quo in genere Senatores deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed eorum quorum de honore agitur gratia. Quod idē fit cùm de triūphо refertur. Ita sine cura Consules sunt, ut penè liberum sit Senatori non adesse. Et paulò post, *Quis autem unquam tanto damno Senatorē coëgit: aut quid est ultra pignus aut mulctā?* Verba sunt Ciceronis conquerentis iniuriam Antonij Consulis, qui non contentus pignoribus captis aut mulcta dicta, cogere in Senatum uenire Ciceronem minatus est etiam frequentissimo Senatu cum fabris se uenturum ad disturbandam subuertendamq; domū eius. Idem lib. III. de Oratore, de iurgio Philippi Consulis in Senatu & L. Craßi magni illius oratoris loquens, *Hic cùm homini & uehementi & diserto & in primis forti ad resistendum Philippo, quasi quasdam uerborum faces Crassus admouisset, non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribusq; ablatis Crassum instituit coërcere.* Pignora autem capere uel auferre est, quod nunc dicimus captionem bonorum. Coërcere igitur pignoribus captis Cicero dixit, quod nos cogere per bonorū captionē dicimus. Demosthenes Ἅψασθαι τῶν κτημάτων dicit, quasi manū facultatibus inijcere. quod etiam Græce τῶν ἐνεχύρων λαμβάνεσθαι dicitur, hoc est, pignora capere. Gellius lib. VII. pignoris capionem hinc esse dictam ab antiquis affirmat ut usucapionem. Prehendere uerò est apud eos id quod nos corpore præhēdere dicimus: cuius exemplū sta-

Pignora capere & auferre.

Pignoris capio.

Prehendere.

Censere Senatores quo modo cogebantur.

tim subijciemus. Quibus autẽ modis Senatores in Senatum uenire, iisdem etiã censere cogebantur, nisi Tribuni intercederent. Liuius lib. VIII. secũdi belli Punici, Itaq; Quintus Fuluius postulauit à Consule ut palàm in Senatu diceret, permitteret'ne patribus ut de prouincijs decernerent: staturusq; eo esset quod censuissent? an ad populũ laturus? Cum Scipio respõdisset se quod è Repub. esset esse facturũ: tum Fuluius, Non ego, inquit, ignarus quid responsurus facturus'ue esses, quæsiui, quippe cum præ te feras tẽtare magis quàm consulere Senatũ. Itaque à uobis Tribuni pl. postulo, inquit, ut sententiam mihi ideo non dicenti, quòd si in meam sententiam discedatur, nõ sit ratum habiturus Consul, auxilio sitis. Inde altercatio orta, cum Consul negaret æquum esse, quo minus suo quisq; loco Senator rogatus sententiam diceret: Tribuni decreuerunt, Si Cos. Senatui de prouincijs permittit, stari eo quod Senatus censuerit, nec de ea referri ad populum patiemur: si nõ permittit, qui de ea re sententiam recusabit dicere, auxilio erimus. Consul diem ad colloquendum cum collega petijt. Postero die permissum Senatui est. Prouinciæ ita decretæ.

Prehensio Senatoris.

Prehendi uerò Senatores iussu Cos. poterant. Valerius libro V. L. uerò Philippus Consul aduersus eundem ordinẽ libertatem exercere non dubitauit: nam segnitiam pro rostris exprobrans, alio sibi Senatu opus esse dixit: tantumq; à pœnitentia dicti abfuit, ut etiam L. Crasso summæ dignitatis & eloquẽtiæ uiro id in curia grauiter ferenti manum inijci iuberet. Ille reiecto lictore, Non est, inquit, mihi Philippe Consul quia nec ego tibi Senator sum. Id est, quia dixisti te alium Senatum quærere. Gellius lib. IIII. Capito Atteius in libro quem de officio Senatorio composuit, scriptum hoc reliquit, Caius Cæsar, inquit, Consul

sul Marcum Catonem sententiam rogauit. Cato rem quam consulebatur, quoniam non è repub. uidebatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ longa oratione utebatur, eximebatq; dicendo diem. Erat enim ius Senatori, ut sententiam rogatus, diceret ante quicquid uellet alius rei & quoad uellet. Cæsar Consul uiatorem uocauit, eumq; cum finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iußit. Senatus consurrexit & prosequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta Cæsar destitit, & mitti Catonem iußit. Hactenus ille. Quid sit autem prehendere, & qui magistratus prehensionem, quiq; uocationem habuerint, & qui utrunque, aut etiam neutrum, idem Gellius libro XIII. docet: Vocationem, inquit, habent Consules & cæteri qui habent imperium. prehensionem Tribuni ple. & alij qui habent uiatorem. neque uocationem neque prehensionem, ut Quæstores & cæteri qui neque lictorem habent neque uiatorem. Qui uocationem habent, ijdem prehendere, tenere, abducere, possunt: qui autem iure prehendi, is etiam in uincula duci potest. Sed quærentibus nobis, inquit, quam ob causam Tribuni qui haberent summam coërcendi potestatem, ius uocandi non habuerint: illud occurrit, quòd Tribuni ple. antiquitus creati uidentur non iuri dicendo, nec causis querelisq; de absentibus noscendis, sed intercesßionibus faciendis, quibus præsentes fuissent, ut iniuria quæ coràm fieret arceretur, ac propterea ius ad se uocandi ademptum: quoniam ut uim fieri uetarent, aßiduitate eorum & præsentium oculis opus erat. Labeo igitur Antistius legum morumq; Populi Rom. peritißimus, per uiatorem Tribunorum ple. uocatus, eodem Gellio autore, respondit, ius eos non habere, neque se, neque alium quenquam in causa

Libertas dicendi in Senatu.

Vocationem et prehensionem habentes magistratus.

Tribuni pleb.

uocandi, cum moribus maiorum Trib.pleb. prehensionem haberent, uocationem non haberent. Posse igitur eos uenire & prehendi se iubere, sed uocandi absentem ius non habere. Iniici autem manum Valerius in superiore exemplo pro prehendi dixit. licet inijcere manum propriè sit uerbo antiquo iuris, quoties nulla iudicis expectata autoritate, rem nobis debitam aut etiam nostram uendicamus: quo modo usus est Quintilianus in VII. his uerbis, Aut alteri enim, aut inuicem de iure sit controuersia: ut in re tali, patri in filium, patrono in libertum manus iniectio sit: liberti hæredem sequantur. Liberti filium quidam fecit hæredem, inuicem petitur manus iniectio: & patronus negat ius patris illi fuisse, quia ipse in manu patroni fuerit. In eadem significatione usus est Vlpianus in l. Sed si hac, De in ius uocando. Et Paulus in l. penul. De seruis exportandis. Inijcere manum Latinè dici debet quod lingua uernacula sæsire appellamus. Vergilius, Iniecere manũ Parcæ. Sic dominus in prædium (ut nunc dicitur) feudariũ, hoc est, beneficiarium manũ inijcere solet. Hoc Græci τὴν χειρὸς ἐπιβολὴν appellant. Inijcitur etiam manus in aliquem, uel in eius bona, uel merces aliquas, quando inde ille abire, uel res inde moueri autoritate aliqua uetantur, quod nos arrestare dicimus. Plinius ad Traianum epistola LVI. hoc uerbo μεταφορικῶς usus est, Itaque & quieti eius inieci manum, & exegi ut me in Bithynia consilio instrueret. quod ille amicißimè & senectutis & ocij ratione postposita & iam fecit & facturus est. Quæ uerba corruptissimè uulgò leguntur. Ociosum (inquit Plinius) Nymphidium nactus, continuo nauare mihi operam coëgi, quasiq; usui meo uendicaui ut me consilijs suis adiuuaret. Recentiores nullo antiquo exemplo inijcere manum, pro uim

Inijcere manũ.

Manus iniectio.

afferre

afferre dicunt: quod Latinè afferre manus uel etiam inferre dicitur. Quo utroque Augustinus lib. I. de Ciuitate Dei utitur. Lactantius libro III. Institut. Multi ergo ex ijs qui æternas esse animas suspicabantur, tanquam in cœlum migraturi essent, sibi ipsi manus intulerunt, Cleanthes & Chrysippus & Zeno & Empedocles. Cæterùm intercedere Senatusconsulto Tribuni pleb. poterant, ut ex Liuiano illo exemplo intelligere licet, & ex Tacito libro XX. Cùm rogarent, inquit, sententias Consules, Vulcatius Tertulinus Trib. pleb. intercessit, ne quid super tanta re Principe absente statueretur. Gellius lib. XIII. Varro, inquit, de intercessionibus scripsit, dixitq; intercedendi ne Senatusconsultum fieret, ius fuisse ijs solis qui eadem potestate qua ij Senatusconsultum facere uellent maioresúe essent. Qui autem hi fuerint, nos suprà eodem Gellio tradente uidimus. Valerius libro II. cap. I. Illud quoque memoria repetendum est, quòd Tribunis pleb. intrare curiam nõ licebat: ante ualuas autem positis subsellijs decreta Patrum attentissima cura examinabant, ut siqua ex ijs improbassent, rata esse non sinerent. Itaque ueteribus Senatusconsultis, T, litera subscribi solebat, eaq; nota significabatur illa Tribunos quoque censuisse. Qui quamuis pro commodis ple. excubabant, inq; imperijs compescendis occupati erant: instrui tamen ea argẽteis uasis & annulis aureis publicè præbitis patiebantur, quo talium rerum usu autoritas esset ornatior. Est autem intercessio id quod oppositionem uocamus. Liuius libro 5. ab Vrbe cond. Camillus plebem sceleris palàm arguere, quæ iam in suos uersa non intelligeret se prauo iudicio de Tribunis intercessionem sustulisse, quòd intercessione sublata Tribunitiam potestatem euertissent. Idem libro III. Tribunitium auxilium & prouocatio

Afferre et inferre manus.

Intercedere Senatusconsult. Tribuni poterant.

Intercessio.

Intercessio Tribunitia.

Tribunitium auxilium & prouocatio.

cationem duas arces libertatis tuendæ appellat, appellabantur enim Tribuni contra uim magistratuum. unde in XII. tab. Plebes, quos contra se auxilij ergò decem creassit, Tribuni eius sunto. Quodq; hi prohibessint, quodq; plebem rogassint, ratum esto. Plutarchus in Problematis autor est moribus Romanorum constitutum esse; ut domus Tribunorum noctu ne clauderentur, sed interdiu noctuq; indigenti cuiq; eorum auxilio paterent, quasi portus quidam & præsidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum esse uoluerunt, & tanquam aram omnibus accessibilem. proinde honore quidem sacrosanctos eos esse uoluerunt, nec sine inexpiabili scelere uiolabiles. Maximè autem populares eos faciebāt, si nihil supra plebeiam sortem sese extollerent, sed specie & cultu & omni uiuendi ratione in ordinem se cogerent, ὅθεν οὐδὲ οἰκίας αὐτοῦ κλείεσθαι νενόμισται θύραν, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἀνέῳγε καὶ μεθημέραν, ὥσπερ λιμὴν καὶ καταφυγὴ τοῖς δεομένοις, ὅσῳ δὲ μᾶλλον ταπεινοῦνται τῷ σώματι, τοσούτῳ μᾶλλον αὔξεται τῇ δυνάμει, κοινὸν γὰρ αὐτὸν ἀξιοῦσι τῇ χρείᾳ καὶ πᾶσιν καὶ ἐφικτόν, τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον. *Plinius libro I. epistolarū, Ipse cum Tribunus essem, abstinui causis agendis. Primum, quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hūc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quemcunq;, huic silentiū clepsydra indici: & quē interfari nefas esset, hunc conuitia audire. His uerbis significatur magnam uim fuisse intercessionis Tribunitiæ: de qua Cicero nonnihil lib. III. de Legibus. Quo modo autē intercessioni Tribunitiæ parendum erat, sic etiam obnunciationi Augurum, de qua Cicero de Diuinatione lib. I. & Plutarchus in Crasso, & Asconius in orationem Ciceronis in Pisonem, Sed nihil*

Tribunorum domus apertæ.

Obnunciatio Augurum.

nunc

nunc ad rem. Si quis autem in Senatu loqui uellet sententiam non rogatus, ueniam à Cos. petebat. unde Capitolinus in Maximo, Post hæc, inquit, tacentibus cunctis cum Maximus qui & natu grandior erat, & meritis & uirtute ac seueritate clarior, dicere sententiam cœpisset, qua ostenderet duos Principes esse faciendos. Vectius Sabinus ex familia Vlpiorum rogato Consule ut sibi dicere atque interfari liceret, sic orsus est. Licebat etiam Senatoribus uenia prius petita eos qui in Senatum inducebantur, interrogare. Liuius lib. XX. de Legatis Carthaginiensium loquens in Senatum admißis, Cum more, inquit, tradito à Patribus, potestatem interrogandi si quis quid uellet Legatos, Prætor fecisset, Senioresq; qui fœderibus interfuerant, alia alij interrogarent: nec meminisse se per ætatem (etenim omnes ferme iuuenes erant) dicerent Legati: conclamatum ex omni parte curiæ est, Punica fraude lectos qui ueterem pacem repeterēt, cuius ipsi non meminissent. De Senatu Senatoribusq; in duodecim tab. ita cautum erat, Omnes magistratus iudicium auspiciumq; habento, exq; ijs Senatus esto. Eius decreta rata sunto, is ordo uitio uacato. Cæteris specimē esto. Senatori qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. Causas populi teneto. Quæcunq; in populo, quæcunq; in Patribus agentur, modica sunto. Erat autem autoritas in Senatu, & potestas in populo, ut autor est Cicero lib. III. de Legibus. Vnde Senatus censere, & populus iubere dicebatur. Liuius lib. VII. de bel. Maced. Senatus eā pacē seruandā censuit, & paucos post dies populus iußit. Cicero libro supradicto, Senatori, inquit, iussa tria sunt. ut adsit, nam grauitatē tres habet cū frequēs ordo est ut loco dicat, id est, rogatus. ut modo, ne sit infinitus. Nam breuitas non modo Senatoris, sed etiam oratoris

De Senatu.

Autoritas Senatus.

Potestas populi.

Censere, Senatus est, ut iubere, populi.

De officio Senatoris.

De breuitate censendi in Senatu.

mag

magna laus in sententia. nec est unquam longa oratione utendum, nisi ubi spectante Senatu (quod fit ambitiose sæpißime) nullo magistratu adiuuante tolli diem utile est. aut cum tanta causa est, ut opus sit oratoris copia, uel ad hortandum, uel ad docendum, quorum generum in utroque magnus noster Cato est. Quodq́; lex addit, causas populi teneto, Senatori necessarium nosse Remp. idq́; latè patet. Quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos socios Resp. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisq; sit lege, conditione, fœdere, tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Ex his Ciceronis uerbis & illis XII. tabularum satis (ut arbitror) apparet litium cognitionem & iudicandi neceßitatem non fuisse muneris Senatorij. tametsi Decuriæ iudicum ex Senatu aliquãdo sumebantur, ut ex equestri ordine: ut alibi uidebimus si locus inciderit. Verùm quod Cicero de tollenda die dixit in exemplo proximo, uideamus quid significet. Cicero igitur ad illud XII. tab. respiciens, Quicunq; in Patribus agentur modica sunto, Senatori modicè dicendum ait, nisi si fortè è Repub. esse putarit, ut longiore oratione utatur. Quod tum demum erit, cùm res in Senatu decernenda, orationis copia aut suadentis aut docentis indiget, aut cùm ita tempus tulerit, ut mora decernendæ rei quærenda sit: id quod tum usu uenit, cùm perniciosæ alicui relationi nullus intercessor magistratus impræsentiarum inueniri potest. Tunc enim tolli diem dicendo necesse est, quod & eximi diem frequentius dicitur: ut in illo exemplo Gellij superius transcripto de Catone, quem Cæsar ob id prehendi iusserat. Huius autem historiæ meminit Plutarchus in Cæsare. Pompeius enim referebat de prouincia Galliarum & Illyrici in quinquennium Cæsari decernenda. Quam

Senatori quæ cognoscenda.

Iudicum Decuriæ unde.

Dies tollenda.

Diem tolli.

Diem eximi.

Quam relationem Reip. perniciosam ut discuteret Cato, diem dicendo eximebat. Id est, prælonga oratione censendi tempus consumebat de industria. Liuius lib. v. secundi belli Punici, Interim publicani Cascæ instare ut diem consilio eximeret. Idem libro I. ab urbe cond. Tarquinius monitus à proximus ut purgaret se quòd id temporis uenisset, disceptatorē ait se sumptū inter patrē & filium, cura recōciliandi eos in gratiam moratū esse: & quia ea res exemisset illum diem, postero die acturum quæ constituisset. Græcis ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ dicitur, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατατρίβειν. τὸν χρόνον ὑποτέμνεσθαι. τὴν ἡμέραν ὑφαιρεῖν. ἢ καταναλίσκειν. Cicero Philip. VI. Succurrendū est Decio Bruto. omnes undiq; copiæ colligēdæ. horā eximere ullā in tali ciue liberādo sine scelere nō possumus. Vbi corrupte exhibere in impreßis libris legitur. Inde eximere actionē iudex dicitur ab Vlpiano in titulo, Ex quibus causis maiores, cum per dilationē eius effectum est ut iam agi lege nō poßit: & actio exempta, cùm iam desijt agi posse. Neq; uerò omittendū illud quod apud Macrobiū legimus lib. I. Satur. Mos antea fuit, inquit, Senatoribus in curiam cum prætextatis filijs introire. Cùm igitur in Senatu res maior quæpiam consultaretur, eáq; in diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rem super qua tractauissent, ne quis enuntiaret priusquam decreta esset, & reliqua, quæ ille de Papyrio puero memorabilis indolis prosequitur. Tranquillus in Augusto, Liberis Senatorum, quo celerius Reipublicæ assuescerent, protinus uirilem togam latum clauum induere & curiæ interesse permisit. Prætextati autem pueri dicebantur qui prætexta adhuc & bulla utebantur, quod fiebat usque ad annum decimumseptimum: quo tempore togam uirilem sumebant

Eximere actionem.

Prætextati filij cū Senatoribus in curiā ibant.

Prætextati.
Bulla.
Toga.

dep

deposita prætexta puerili, ut meminit Cicero in Prooemio Lælij. & nos alibi dicemus. Hinc anni prætextæ à Plinio libro XXXIII. *pro annis pueritiæ: & ætas prætextata Gellio libro* I. *Noctium Atticarum: & mores prætextati Festo in integris codicibus, & Macrobio, & Iuuenali,*

Sic prætextatos referunt Artaxata mores. Quod tamē uerbum diuersißime ab autoribus Latinis accipitur. Hoc autem uerbum, si intellexisset Accursius, locum illum in quarto Institutionum in titulo De iniurijs. §. j. non tam inepte enarrasset, Siue quis matrē famil. aut prætextatū prætextatam'ue assectatus fuerit. De prætextatis pueris Iuuenalis Satyr. X. *Nec prætextatum rapuit Nero loripedem uel Strumosum. Prætextatæ etiam puellæ dicebantur à prætextis quas nubentes deponebant. Festus in integris codicibus, Prætextatum sermonem, inquit, ab eo dictum putant, quòd prætextatis nefas sit obscœno uerbo uti. Alij dici putant, quòd nubentibus depositis prætextis à multitudine puerorum obscœna clamentur. Ideoq́; prætextatum sermonem appellabant qui nihil obscœnitatis habet. Contra hanc tamen Festi opinionem Tranquillus, Gellius, Macrobius, prætextatum sermonem acceperunt, pro eo qui aperte rem obscœnam significat. Assectari autem prætextatum aut prætextatam à Iustiniano dictum est in loco prædicto, pro eo quod est pudorem pueri ingenui aut puellæ sugillare, & notam infamiæ tanquam scorto masculo fœmininoq́; inurere. Solent enim hodie quoque perditißimi homines, dum sugillare uolunt puellæ aut matronæ opinionem, improbiore petulantia in publico eis adambulare, quasi scortum ad locum constitutum assectantes. Sed nec illud silentio prætereundum, quòd Senatusconsulta olim statim ut facta erant, ad Aediles plebis*

Anni prætextæ. *Prætextati mores.* *Prætextatæ puellæ.* *Prætextatus sermo.* *Assectari prætextatum.* *De senatusconsul.* *Senatuscōsulta statim ad Aediles, &c.*

bis deferebatur, nec ultra in potestate Senatus erant. Liuius libro III. Institutum etiam ab ijsdem Coss. ut Senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles plebis deferrentur. quæ antè arbitrio Coss. supprimebantur nunciabanturq́;. Postea autem Senatusconsul. ad ærarium deferri institutum, ubi & leges in æs incisæ erant, autore Cicerone Philip. quinta his uerbis, Neque solum commentarijs commentitijs, chirographisq́; uenalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, sed Senatus etiam consulta pecunia accepta falsa referebantur. Syngraphæ obsignabantur. Senatusconsulta tanquam facta ad ærarium referebantur. Tranquil. in Aug. Autor est Iulius Marathus ante paucos quàm nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam parturire: Senatum exterritum censuisse ne quis eo anno genitus educaretur. eos qui grauidas uxores haberēt, quòd ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatusconsultum ad ærarium referretur. Verumenim uerò quædam more maiorum à Senatu, non etiam à populo constituebantur. Cicero in Vatinium. Ne hæc quidem Senatui relinquebas, quæ nemo unquam ademit, ut Legati ex eius ordinis autoritate legerentur: Adeóne tibi sordidum consilium publicum uisum est: adeò afflictus Senatus, ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij autores, non ministros muneris prouincialis Senatus more maiorum deligere posset? Eripueras Senatui prouinciæ decernendæ potestatem, Imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem: quæ nunquam sibi populus Rom. appetiuit, qui nūquam hæc à summi cōsilij gubernatione auferre conatus est. Cōtrà lib. III. de leg. ex lege XII. tab. ita inquit, Creatio magistratuū, iudicia

Senatusconf. ad ærarium deferebantur.

Senatus populus.

indicia populi, iussa, uetita cum suffragio quum sciscentur, optimatibus nota, plebi libera sunto. Senatus uerò nihil nisi referentibus Consulibus, aut ijs quibus Senatum habere cogereq́; licebat, decernere poterat. Id quod ostendit Cicero in oratione de reditu suo, his uerbis. At pro me superiores Consules semper ut referretur, efflagitati sunt: sed ueriti sunt ne causa gratiæ facere uiderentur, quòd alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam. Qui prouinciarum fœdere irritati, totum illum annum, querelas Senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. Vnde paulo pòst addit, Cùm Senatus equites Rom. flere pro me ac mutata ueste uobis supplicare edictis atq; imperijs uetarentur. Et rursus alibi, Pro me præsente Senatus, hominumq́; præterea uiginti milia uestē mutauerunt. Quibus uerbis Cicero significat Senatum & equites luxisse exilium suum, & populo supplicasse pro reditu suo, sed imperio Consulum hoc facere inhibitos postea desijsse.

De relatione Consulum.

Nam & postulata prouincialium Consulibus edebantur, ut de ijs ad populum referrent: &, ut inquit Tacitus, aditum patrum præberent. Idem in Verrem actione III. Dixit præterea testimonium tota Sicilia, quæ in communibus postulatis ciuitatum omnium Consulibus edidit: rogare se atque orare Patres Conscriptos, ut statuerent ne absentium reorum nomina reciperētur. Legimus & apud Liuium postulantes prouinciales interdum à Senatu ad populum reiectos. ut lib. VII. ab urbe cond. Legatos Cæritum, & lib. IX. Legatos Samnitium: sed utrique deprecaturi ad Senatum uenerant. Senatui etiam non licebat iniussu populi de ciue Rom. statuere: id quod ostendit Liuius lib. VI. secundi bel. Pun. apud quem eo in loco Attilius regulus in consilio ita inquit, Per Senatum agi de Campanis, qui

Prouincialium postulata consulibus edebantur, ut de ijs ad populum referrent.

Senatus populus.

Senatui non licebat de ciue Romano statuere.

qui ciues Rom. sunt, iniussu populi non uideo posse. Idq; & apud maiores nostros in Sutrianis factum est cum defecissent. ut M. Antistius Trib. pleb. prius rogationem ferret, sciretq; plebs uti Senatui de Sutrianis sententiæ dicendæ ius esset. Itaque censeo cum Tribunis plebis agendum esse, ut eorum unus pluresúe rogationem ferant ad plebem, quî nobis statuendi de Campanis ius fiat. Attilius Trib. pleb. ex autoritate Senatus plebem in hæc uerba rogauit, & reliqua. Nec silentio prætereundum, quòd sententiæ de scripto interdum à censentibus dicebantur in Senatu. Id quod ex Cicerone intelligere possumus, Philippica x. Is enim Fusij Caleni sententiam reprehendens ita inquit, *Hoc uerò Q. Fusi sine offensione nostræ amicitiæ, sicut tecum aut à te dissentiens Senator, quæro. ita enim dixisti (& quidem de scripto) literas Bruti rectè atque ordine scriptas uideri. quod quid est aliud quàm librarium Bruti laudare non Brutum?* Ostendit id etiam quadam ad Plancum epistola idem autor his uerbis libro x. *Id ex ipso Senatusconsulto poteris cognoscere, ita est enim perscriptum, ut à me de scripto dicta sententia est, quam Senatus frequens secutus est summo studio.* Tranquillus de Augusto, *Nam deinceps neque in Senatu, neque ad populum, neque apud milites locutus est unquam, nisi meditata & composita oratione, quamuis non deficeretur ad subita extemporali facultate. ac ne periculum memoriæ adiret, aut ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia.* Recitare, inquit, id est, legere & de scripto dicere. Plinius in epist. *Hortaris ut orationem amicis pluribus recitem, quamuis uehementer dubitem. Neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem caloremq; ac propè nomen suum perdere.* Idem, *Recitantium uerò præcipua*

Sententiæ recitabantur interdum à censentibus.

Recitare.

pronunciationis adiumenta, oculi, manus præpediuntur. Quibus uerbis apparet pronũciare eos qui memoriter dicunt: recitare uerò qui de ſcripto. Sic accipitur libr. VII. Codicis in titulo De ſententijs ex periculo recitandis. Vbi tamen periculo corruptè legi facilius eſt intelligere, quàm quo modo emendari debeat comminiſci. Dicimus enim de ſcripto recitare & ex ſcripto. Liuius lib. IIII. de bel. Maced. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. deinde cum ea uana & ſine effectu nihil proficerent, eò deductæ res ut his conditionibus, quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erant, induciæ fierent. Tranquillus in Claudio, De quodam negotio, & ita ex tabella pronunciaſſe dicitur, ſecundum eos ſe ſentire qui uera propoſuiſſent. Idem alibi è libello dixit: Sermones, inquit, cum ſingulis atq; etiam cum Liuia ſua grauiores, nõ niſi in ſcriptis & è libello habebat. Legendum igitur fortaſſe de ſententijs ex breuiculo recitandis. Pronuntiare autem uerbum eſt iuris in alio ſignificatu, pro eo quod eſt expreſsè & nominatim prædicere perſãriq; ex bona fide in rebus contrahendis. Vlpian. in l. prima De Aedilitio edicto, ſæpe in ea ſignificatione uſus eſt: & in l. Quòd ſi nolit, Qui mancipia uendunt, nationem cuiuſque in uenditione pronunciare debent. Hoc Græci ἐκφωνᾷν dicũt. Vſus eſt & Scæuola in titulo De euicti. & Cicero in III. Offic. Igitur Cato iudex ita pronunciauit, Cùm in uendendo eam rem ſciſſet & non pronunciaſſet, emptori damnum præſtari oportere. Hoc etiam nũcupare dicitur. Idem in eodem, Nam cùm ex XII. tabul. ſatis eſſet ea præſtare, quæ eſſent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: à Iuriſconſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quicquid enim eſt in prædio uitij, id ſtatuerunt, ſi uenditor ſciret, niſi nominatim

Pronunciare.

De ſcripto & ex ſcripto recitare.

Sententia ex breuiculo recitandæ.

Pronunciare.

Ἐκφωνᾷν.

Nuncupare & nuncupatum teſtamentum.

minatim dictum esset, præstari oportere. Hactenus ille. Est enim nuncupare non scripto, sed uerbo cauere uel dicere, quod Græci ὑπαγορεύειν dicitur. Vnde testamentũ nuncupare dictum est. Plinius lib. XIIII. de ebrietate loquens, Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulum uoces non continent. Iustinus libro XXXIIII. de Perdica loquens, Nam etsi non uoce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus uidebatur. Iulianus in l. Si ita, De bonorum poss. secundum tab. Testamentum, inquit, in tabulis sibi fecit: filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Et ibidem Iurisconf. scriptum hæredem à nuncupato distinguit. Sic nuncupata uoluntas dicitur à Iustiniano uel Triboniano in titulo De testamentis, in fine. Et nuncupata uota Liuio & Trãquillo & Valerio. Liuius lib. VIII. ab urbe: Haud ab re esse duxi, uerbis quoq; ipsis ut tradita nuncupataq; sunt, referre. Moris uerò non fuisse ut Senatus reos iudicaret, uel ex uerbis Ciceronis intelligi potest, qui in Verrem acti. ulti. ad iudices repetundarum loquens ita inquit, Quò confugient socij? quem implorabunt? qua spe deniq; ut uiuere uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad Senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non est Senatorium. ad populum Rom. confugient? facilis est causa populi. legem enim sociorum causa iussisse, & eius legis custodes ac uindices præposuisse dicet. Hic locus est igitur unus quò perfugiant, hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum. Senatusconsultorum formam exactam si quis uidere uelit, adeat Ciceronẽ in Phili. III. V. & IX. Illic enim Senatusconsulta à Cicerone perscripta uisuntur: ex quibus unius formulã exẽpli gratia trãscripsimus, in laudẽ Cæsaris (qui postea Augustus dictus est) censente Cicerone facti, Hoc

ὑπαγορεύειν.

Nuncupata uoluntas.

Senatum non iudicasse reos.

Senatusconf. forma.

autem, inquit, tempore ita censeo decernendum, quod Caius Cæsar Caij filius, Pontifex, Proprætor, summo Reip. tempore milites & ueteranos ad libertatem populi Rom. cohortatus sit, eosq́; conscripserit. Deinde enumeratis omnibus eius in Rempub. meritis ita subdit, Ob eas causas Senatui placere Caium Cæsarem Caij filium, Pontificem, Proprætorem, Senatorem esse, sententiamq́; Prætoris loco dicere, eiusq́; honoris rationem quẽcunq; appetet ita haberi, prout haberi liceret, si anno superiore Quæstor fuisset. Quibus uerbis & tota illa oratione Cicero Senatoriã dignitatem Cæsari, & dicendæ sententiæ locum amplum impetrauit. Id est, Prætoris loco, ut perinde haberetur, ac si Quæsturam iustamq́; Præturam gessisset. Hic fuit, ut arbitror, status, hæc conditio prisci illius Senatus Senatorumq́; sub imperio populi: cuius quanta olim fuerit maiestas, cùm ex ijs quæ dicta sunt intelligi, tum uerò uel uno Liuij exemplo liquere potest. Is enim lib. III. de Cincinnato loquens, qui absens Dictator in maximo discrimine Reip. creatus erat, inquit, Operæpretium est audire qui omnia præ diuitijs humana spernunt, neque honori magno locum, neque uirtuti putant esse, nisi effusè affluant opes. Spes unica imperij Rom. quatuor iugerum colebat agrũ, quæ prata Quintia uocantur. Ibi à Legatis seu forsan fodiens palo innixus, seu cum araret, operi certè (id quod cõstat) agresti intentus, salute data inuicem redditaq́;, rogatus ut (quod bene uerteret ipsi Reiq́; pub.) mandata Senatus audiret: admiratus rogitansq́;, Satis'ne salua essent omnia? togam propere proferre è tugurio iubet, qua simul absterso sudore ac puluere uelatus processit, Dictatorem eum Legati consalutant. À Cæsare autem Dictatore oppressa Repub. languere Senatus autoritas, ac deinde post

Maiestas prisci Senatus.

Dictator.

Augustum interire etiam cœpit, cum unius iam arbitrio omnia regerentur. Quo demum tempore mutari Senatoria munera cœpta sunt. non enim Senatus in mandandis exercitibus, in prouincijs decernendis, in legationibus dimittendis admittendisq;, in constituenda Republica occupatus ultrà fuit, sed in adulationem Principum conuersus, insontes sontesq; nullo discrimine condemnare, sæuientibus Principibus damnatos permittere, flagitiosissimos ciues in gratiam Principum ex reis eximere, ac Principibus condonare: innocentissimis hominibus negotium facessere, delatoribus fauere: Principum deniq; impotentissimis factis subscribere, autoremq; se præbere, premente seruitute coactus est. Tunc Senatorij muneris cœpit esse reorum iudicatio. Accusationes enim apud Senatum ex eo tempore factas legimus. Tranquillus de Caligula, Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu reorum accusationes defensionesq; meditari. Idem de Domiti. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat. & cum dixisset experturum se illa die quàm charus Senatui esset, facilè perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi condemnarentur. De quo tempore Plinius in Epist. ita inquit, Perspeximus curiam, sed curiam trepidam & elinguem, cum dicere quod uelles periculosum, quod nolles miserum esset. Et ibidem, Priorum, inquit, temporum seruius, ut aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionē quandā & ignorantiam induxit. Idem Tranquillus autor est Neronem inter alia hoc quoque instituisse, ut omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fierent. Iudices etiam à Senatu peti postea cœperunt Domitiani instituto, eodem autore. Autor, inquit, Tribunis plebis fuit Aedilem sordidum repetundarum ac-

Quando primū inclinari Senatus autoritas cœperit.

Senatui quādo adempta potestas.

Accusationes reorum in Senatu.

Appellationes à iudicibus ad Senatum.

Iudices à Senatu petebantur.

cuſandi, iudiceſq́; in eum à Senatu petendi. Plinius ad Arrianum libro II. Epiſtolarum, Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus pro Conſule præfuit, omiſſa defenſione iudices petijt. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe prouincialibus iuſsi, exiſtimauimus fidei noſtræ conuenire, notum Senatui facere exceſsiſſe Priſcum immanitate & ſæuitia, crimina quibus iudices dari poſſent, cum ob innocentes condamnandos interficiendoſq́; pecunias accepiſſet. Reſpondit Frōto, deprecatuſq́; eſt ne quid ultra repetundarũ legẽ quereretur. Ex his Plinij uerbis facilè intelligimus iudices à Senatu peti ſolere qui certo ac ſtatuto iudicio inquirerent in reos, id eſt, qui repetundarũ lege, uel maieſtatis, uel alia quærerent. Id eſt, quæſtionem haberent: de quo uerbo ſatis alibi diximus. Iis autem iudicibus ex legis præſcripto iudicare neceſſe erat, nec legitimam pœnam excedere. Cùm uero maiora crimina uidebantur, quàm ut conſtituta pœna ordinariaq́; in reos animaduerteretur, tum demum Senatus ipſe in reos inquirebat, quippe qui nullius legis præſcripto aſtringeretur. Quo modo hodie curia noſtra centenaria, cuius ſumma ſecundum Principem omnium cauſarum eſt cognitio, liberam habere criminum inquiſitionem, nec certa legis formula illigatam creditur: duntaxat quòd ſine fraude ſacerdotalis iuris fiat. de profanis enim cauſis loquimur. Multa autẽ ad hoc pertinentia ex illo loco Plinij intelligere licet. in queis illud memorabile, dixi (inquit Plinius) horis penè quinque miſſus deinde Senatus & reuocatus in poſterum. neque enim iam inchoari poterat actio, niſi ut noctis interuentu ſcinderetur. Poſtero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, uir ſubtilis, acer, diſertus. huius actionem ueſpera incluſit, non tamen ſic ut abrumperet. Itaque

Quærere.

Iudices ex legis præſcripto iudicare oportebat.

Curia Pariſienſis.

Memorabile de Senatus cognitione.

quæ in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum (inquit Plinius) & antiquum, Senatum nocte dimitti, triduo uocari, triduo contineri. Vtinam in hac nostra curia, id est, in Parlamento ita factitari institutum esset, præsertim in his causis quæ certum priuatumq; accusatorem habent, & iniuriæ suæ uindicem, quæq; legitimo ordine agitatæ hinc accusatorem, illinc defensorem admittunt. Criminum enim inuidia quæ recenti accusatione calere solet, & ad animaduersionem uindicationemq; iudicum animos perpellere, comperendinata re (ut assolet) forensi artificio, refrigescit. etenim longa die accusatorum iusta ira relanguescit, & lachrymæ iudicum exarescunt, qui prius uiduarum orborumq; calamitati ingemiscere uidebantur. Quòd si moribus nostris comparatum esset, ut accusationes defensionesq; probationibus ac testimonijs instructæ in iudicium afferrentur, sicq; præsentanea cognitione continuaq; disceptatione dijudicarentur, profecto audacißimis ac confidentißimis hominibus impunitatis spes præcisa esse uideretur. Vt ad rem reuertamur, Senatus cognitio certæ legi astricta non erat. Quintilianus libro III. de controuersijs loquens simplicibus & coniunctis, Vna controuersia est per se furti: per se adulterij: plures autem eiusdem generis, ut in pecunijs repetundis: aut diuersi, ut quis sacrilegij & homicidij simul accusetur. quod nunc in publicis iudicijs non accidit: quoniam Prætor certa lege sortitur. Principum autem & Senatus cognitionibus frequēs est & populi fuit. Hæc uerba Quintiliani cum illis Plinij congruunt de iudicibus, qui certæ formulæ astricti erāt: non autem Senatus, quomodo nec Princeps nec olim populus, in cuius locum Princeps succeßit. Idē lib. VII.

Criminales causa non differenda.

Senatus cognitio legi certa non fuit astricta.

Princeps in populi locum succeßit.

de qualitate loquens, Cum de pœna iudicium est, à parte eius qui causam dicit, aut defensio est criminis, aut imminutio, aut excusatio, aut (ut quidam putant) deprecatio. Et paulo pòst, Vltima est autem omnium deprecatio, quod genus causæ plerique negarunt in iudicium unquam uenire. Quin Cicero quoque pro Quinto Ligario hoc testari uidetur cum dicit, Causas Cæsar egi multas, & quidem tecum dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum. certè nunquam hoc modo, Ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit: si unquam post hæc, & cætera. In Senatu uerò & apud populum, & apud Principem, & ubicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio. In qua plurimum ualet ex ipso qui reus est hæc tria in uita præcedere: si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter uicturi, & in aliquo usu futuri. Idem alibi, Apollodorus quoq; ἀντικατηγορίαν duas esse cōtrouersias dixit, & sunt re uera secundum forense ius duæ lites. Potest tamen hoc genus in cognitionem uenire Senatus aut Principis. Est autem anticategoria recriminatio, siue ut idem libro III. interpretatur, mutua accusatio: cuius genera duo. Alterum quo litigatores idem crimen inuicem intentant: alterum quo aliud atque aliud. Non absimile huic genus est, quod ἀντέγκλημα dicitur, de quo idem in VII. ita inquit, de assumptiua defensione loquens, In hoc genere fortißimum est, si crimen causa facti tuemur. qualis est defensio Orestis, oratio Milonis. Antenclema dicitur, quia omnis nostra defensio constat eius accusatione qui uindicatur. Occisus est, sed latro. Execatus, sed raptor. Hactenus ille. Vbi fortasse exectus aut excæcatus legendum. Est autem antenclema contraria insimulatio & recriminatio, quasiq; criminis relatio. Autor est etiam

Deprecatio.

In quibus cognitionibus iuris est clementia.

Deprecatio.

Ἀντικατηγορία.

Anticategoria.

Ἀντέγκλημα.

Capitol

Capitolinus Marcum Philosophum, qui in iure Antoninus appellatur, Senatum multis cognitionibus ad se pertinentibus iudicem dedisse. Pœnales porrò prouocationes ad Senatum fuisse instituto Neronis Principis, Tacito tradēte, comperimus. sic enim inquit libro XIIII. Auxit Patrum honorem, statuendo ut qui à priuatis iudicibus ad Senatum prouocauissent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui Imperatorem appellauere: nam antea id uacuum solutumq; pœna fuerat. Non igitur sine exemplo est antiquo, quòd prouocatores apud nos mulctæ periculum faciunt. Quod etiam à recentioribus principibus constitutum est, ut uidere licet in l. Ab executione, Cod. de appel. Priscis uerò Romanorum temporibus prouocatio à magistratibus ad populum erat lege à Publicola perlata, ut autor est Liuius libr. II. ab urbe cond. Illud uerò cognitu dignum, Romanis principibus morē olim fuisse, ut abeuntes redeuntesq; peregre, Senatum oscularentur: id quod ex Tranquillo intelligimus, qui in Nerone ita inquit, Multas nec dubias significationes sæpe iecit, ne reliquis quidem se parsurum Senatoribus, cumq; ordinem sublaturum quandoque è Repub. ac prouincias & exercitus equitibus Romanis ac libertis permissurum. Certè neque aduenien neq; proficiscens quenquam osculo impertīuit: ac ne resalutatione quidem. Illud non omittendum quod Tacitus lib. XI. memoriæ prodidit, Cum de supplendo Senatu agitaretur, primoresq; Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum à Claudio Principe expeterent, primi Hedui Senatorum in urbe ius adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Rom. usurpant. Memorabile

Antoninus qui et Marcus Philosophus.

Prouocationes pœnales ad Senatum factæ.

Osculandi Senatus consuetudo principibus suis.

Galli Senatoria dignitate Rom. donati.

Hedui Galli fratres Rom.

Memorabile factum.

P 5 etiam

etiam illud eiusdem Principis factum. famosus enim probris quonam modo Senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quãdam ex seueritate prisca rationem adhibuit, monendo secum quisque de se consultaret, peteretq; ius exuendi ordinis, facilem eius rei ueniam, & motos Senatu, & excusatos simul, propositurum, ut iudicium Censorum ac pudor sponte cedentium permixti ignominiam mollirent. Addendum etiam illud Plinij Iunioris dictum, de quodam Senatusconsulto, aut quadam Senatus sententia loquentis, quod quam'ue sibi non probari significans. Sed hoc pluribus, inquit, uisum est: numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil tam inæquale est, quàm æqualitas ipsa. Nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Idem libro nono ad Aristonem (sed in epistola manu scripta quæ uulgo non reperitur, ut & aliæ non paucæ) de iure Senatorio loquens ita inquit, Erat autem antiquitus institutum, ut à maioribus natu non auribus modo, uerumetiam oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi ac per uices tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendijs imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere dum sequuntur assuescerent. Inde honores petituri aßistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & uetustißimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod ius censentibus, quæ uis magistratibus, quæ cæteris libertas. Vbi cedendum, ubi resistendum, quod silentij tempus, qui dicendi modus, quæ distinctio pugnãtium sententiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium. In eadem autem epistola Plinius multa de

Numerabantur sententiæ.

De iure Senatorio.

Adolescentes quomodo instituendi.

Locus ex epistola Plinij, quæ uulgo non legitur.

de iure Senatorio dixit, quæ quoniam longum esset huc transferre, & alioqui corrupta multis in locis inuenimus, ideo quàm potuimus breuissimè atque explicatissimè rei summam collegimus. Qui diuersa igitur in Senatu censebant, in diuersa discedebant. Inde in sententiam pedibus ire, de quo antea latissimè diximus. Referebatur, inquit, in Senatu de libertis Afranij Dexteri Consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti. Hos aliquis, ego (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulã relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, ut non possent esse nisi singulæ. Quid enim commune habet occidere & relegare? Non hercule magis quàm relegare & absoluere. Quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis quæ soluit, quàm quæ occidit: utraque enim ex illis uitam relinquit, hæc adimit. cum interim & qui morte puniebant, & qui relegabãt, unà sedebant, & temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant. Ego postulabam, ut tribus sentẽtijs constaret suus numerus: nec se breuibus inducijs duæ iungerẽt. Volebam (inquit Plinius) æquumq; esse censebã, ut discessio in treis partes fieret, ne duæ simul ad tẽpus iunctæ occidẽtiũ scilicet & relegantiũ, tertiã, id est, nostrã absoluentiũ perimerẽt, & ita liberti secũdo certamine morte aut relegatione periclitarẽtur, nulla iam absolutiõis spe reliqua. Exigebã ergo, inquit, ut qui capitali supplicio afficiẽdos putabant, discederẽt à relegãte, nec interim contra absoluentes mox dissensuri cõgregarẽtur: quia paruulũ referret an idẽ displiceret, quibus nõ idẽ placuisset. Illud etiã permirũ mihi uidebatur, eum quidẽ qui libertos relegãdos, seruos supplicio afficiendos cẽsuisset, coactũ esse diuidere sententiã: hunc

Discedere in diuersa.

In sententiam pedibus ire.

hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententia unius, quia res duas comprehendebat: non reperiebam quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Et paulò pòst, Fingamus treis omnino iudices in hanc causam datos esse horum uni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolui. utrum'ne sententiæ duæ collatis uiribus nouißimam periment, an separatim unaquæq; tantundem, quantū altera ualebit? nec magis poterit cum secunda prima cōnecti, quàm secunda cum tertia? Igitur in Senatu quoq; numerari tanquam contrariæ debent, quæ tanquam diuersæ dicuntur. Quòd si unus atque idem & perdendos censeret & relegandos, num ex sententia unius & perire possent & relegari? num deniq; una omnino sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodū igitur cum alter puniendos, alter censeat relegandos, uideri potest una sententia quæ dicitur à duobus, quæ non uideretur una si ab uno diceretur? Quid? lex non apertè docet dirimi debere sententias occidentis & relegantis? cùm ita discesßionem fieri iubet, Qui hæc sentitis, in hanc partē: qui alia omnia, in illam partem ite qua sentitis. Et paulò pòst de cōparatione sententiarum loquens per Anthypophoram ita inquit, At enim futurū est, ut si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, præualeat illa quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certè non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat quod est mitius. Oportet tamen eos qui morte puniunt, & qui relegant, absoluentibus primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac seruat, qui cum uictore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina, & ex duabus senten-

De diuidendis sententijs.

tijs

tijs eam quæ superior exierit, tertia expectat. His uerbis significat Plinius sententias morte & relegatione mulctantium, singulas, id est, diuisas, cum absoluentium comparari debuisse, ut si ipsæ numero præualerent, & uincerent absoluentium sententiam, inter se postea eædem altero certamine compararentur. Et aliquanto pòst, Optimum quidem, inquit, quod postulabam. Nihilominus tamen quæro an postulare debuerim. Quemadmodũ abstinuit is qui ultimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an iure, certè æquitate postulationis meæ uictus omissa sententia sua accessit releganti, ueritus scilicet ne si diuiderentur sententiæ (quod alioqui fore uidebatur) ea quæ absoluẽdos esse censebat, numero præualeret. Etenim longe plures in hac una, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoq; qui autoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso autore desertam: secutiq; sunt quasi transfugam quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententijs duæ factæ, tenuitq; ex duabus altera, tertia expulsa, quæ cum ambas superare non posset, elegit ab utra uinceretur. Quibus uerbis significatur tres autores trium fuisse sententiarum, in quorum sententias trifariam itum fuerat. Tres autem discessiones ad duas redijsse, cum ultima ad secundam se contulisset, secumq; sequaces suos traxisset. Cicero pro Milone, Quòd si per furiosum illum Tribunum Senatui, quod sentiebat, perficere licuisset, nouam quæstionem nunc nullam haberemus. decernebat enim ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diuisa sententia est postulante nescio quo (nihil enim necesse est me omnium flagitia proferre) sic reliqua autoritas Senatus inepta intercessione sublata est. Quæ uerba Asconius explanans ita inquit, *Diuidere sententiam.*

Cum

Cùm aliquis in dicenda sententia duas plures'ue res complectitur, & si non omnes eæ res probantur, postulat ut diuidantur. Id est, ut de rebus singulis referatur. Nonnunquam autem Senatusconsulta inconsultius facta contrarijs Senatusconsultis antiquabantur, ut ex Cicerone ad Atticum libro 1. facilè conijcimus his uerbis, De Sicyonijs (ut scripsi ad te antea) non multum spei est in Senatu. Nemo est enim iam qui queratur. Quare si id expectas, longum est. Alia uia, si qua potes, pugna, cum actum est, neq; animaduersum est ad quid pertineret, & raptim in eam sententiam pedarij concurrerunt. Inducendi Senatusconsulti maturitas nondum est, quòd neque sunt qui querantur, & multi partim maliuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Inducere Cicero pro obliterare abrogaré que dixit uerbo Iurisconsultis usitato. Liuius libro uigesimonono, Vectigalia summis pretijs ultro tributa Censores locauerunt. Quas locationes cum Senatus precibus & lachrymis uictus induci iußisset, Censores edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem fuerant, omnia eadem paulò imminutis pretijs locauerunt. Inducere sententiam aut decretum uulgo ad nihilum ponere dicimus, quo modo & circunducere edictum, de quo alibi diximus. Est enim inducere propriè ducto per ceras stylo, tegere & interlinere, & memoriam scriptorum obliterare. Postremo Senatus (ut Senatum missum iam faciamus) his uerbis à Coß. dimittebatur, Nihil iam uos moramur Patres Conscripti. Autor Capitolinus. Hic adnotabimus quòd causæ Senatorum in prouincijs ortæ, Romam interdum reijciebantur à Præsidibus & Proconsulibus. Cicero hoc his uerbis ostendit lib. XIII. Epist. ad Ser. Sulpitium scribens, Illud

Senatusconsulta antiquabantur interdum.

Inducere.

Inducere sententiam aut decretum.

Circunducere.

Senatus dimißio.

Illud præterea si non alienum dignitate tua putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controuersia confici nolint: si eas quando cum Senatore res est, Romam reieceris. Verumenimuero quod Senatus Romæ, hoc ferme fuit Γερουσία Spartæ, id est, Lacedæmone: ipsa quoque à senibus dicta, qui Græcè γέροντες dicuntur. De qua Cicero in Catone ita inquit, Consilium, ratio, & sententia nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri Senatum appellassent. Apud Lacedæmonios quidem ij qui amplissimum magistratum gerūt, ut sunt, sic etiam appellantur senes. Interpres Demosthenis in orationem quæ πρὸς Λεπτίνην inscribitur, Gerusia, inquit, magistratus apud Lacedæmonios, ad quem ij demum euadunt, qui integritate uitæ & ueneranda senectute cæteris præstare uidentur. Demosthenes ipse de Spartanorum republica loquēs, ἐπειδὰν τις εἰς τὴν καλουμένην γερουσίαν ἐγκριθῇ, παρασχὼν ἑαυτὸν οἷον χρὴ, δεσπότης ἐστὶ τῶν πολλῶν. ἐκεῖ μὲν γάρ ἐστι τῆς ἀρετῆς ἆθλον τῆς πολιτείας κύριον γενέσθαι μετὰ τῶν ὁμοίων. Vt enim aliquis in eam quæ Gerusia dicitur cooptatus est, si modò eū se quem decet præstiterit, ita dominus est multitudinis. Siquidem apud eos uirtutis præmiū est reipublicæ gubernacula cum similibus sui pro potestate tenere. Aristoteles libro secundo Politicôn Gerusiam apud Lacedæmonios, id est, in Gerusiam cooptari, uirtutis præmium esse ait. Quod tamē institutum reprehensione non carere putat, quòd & perpetuus ille est magistratus, & causæ dicendæ immunis. Si enim, inquit, illi uiri numeris omnibus æqui boniq; consummati essent, si tanta quāta satis est, ad uiros probos efficiendos doctrina prædití, fortasse hoc eorum institutū è republica esse cōtēdere quisquam, haud immerito posset. tametsi rursus

Γερουσία.
Γέροντες.
Gerusia, uirtutis præmium.

rursus illud controuersum est, quoad quis uixerit, ingentium controuersiarum disceptatorem perpetuum cum potestate esse. Quippe ut corpori, ita animo sua quoque senectus est. Cum uerò ijs rebus ita instituti sint, ut ne legislator quidem ipse satis dignos crediderit, qui nullis legibus quasi uiri boni astringerentur: nimirum non tutum tantarum eos rerum perpetuo compotes esse. Enimuero multa & sordidè & ambitiosè administrare uerisimile est eos, qui ad huiusmodi magistratum adoptati sunt: ut qui causæ dicendæ usquequaq; immunes sint, καίτοι τόγε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, διανοίας γῆρας. Et paulo pòst, φαίνονται δὲ καὶ δωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης, διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι. νῦν δ᾽ εἰσί. Eòdem pertinet illud Platonis in Legibus, δικαστὴν δὲ ἀνυπεύθυνον οὐδένα δικάζειν, Nullũ, inquit, omnino iudicẽ iudicare oportet causæ dicendæ non obnoxiũ. Est autẽ nunc causam dicere, quod Græci tum κρίνεσθαι, tũ εὐθύνεσθαι dicunt, hoc est, iudiciũ subire, & culpas fraudesq; iudiciorũ suorũ actorumq; præstare. Hoc nũc Iurisperiti nullo antiqui iuris exẽplo syndicari uocãt. Quod Cicero rationem uitæ & magistratus gesti reposci uocat: & edere & exponere quod in magistratu quisque gesserit: quod olim fiebat apud Cẽsores. Dici etiam potest repetundarũ pecuniarũ iudicio subijci. hoc est, εὐθύνας διδόναι. Nam εὐθύνας ὄφλειν uel ὠφληκέναι est damnatũ esse repetundarũ, apud Aeschinẽ & Demosthenẽ. Inde ἀνυπεύθυνος magistratus dictus: & ἀνεύθυνος, qui causæ dicendæ aut immunis est, aut quouis modo eximitur: ut qui abolitionẽ apud nos à Principe impetrauerũt. Moribus tamẽ nostris contra duorũ philosophiæ antistitũ autoritatem receptum

Causam dicere.

Κρίνεσθαι. Εὐθύνεσθαι.

Rationem magistratus gesti reposcere.

Anypeuthyni.

receptum est, ut summorum tribunalium Iudices perpetuos causæq; dicendæ securos habeamus, etiam singulos, nedum consessus totos. Quanquàm constitutione Philippi Regis cognomento Pulchri, statutum esse legimus, ut in eos qui conuentus Parlamenti peragerent, tertio quoq; anno cùm tardißimè inquireretur. Sed priscam seueritatem posterior ætas non tulit. Ecce autem (quod penè præterij) Senatus quoq; muliebris in ordinem incurrit, muliebriáq; itidem Senatusconsulta præteriri se non sinunt. Lampridius in Heliogabalo: Fecit & in colle Quirinali Senaculum, id est, mulierum Senatum, in quo antè fuerat conuentus matronalis solennibus duntaxat diebus. Facta & Senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ quo uestitu incederent, quæ cui cæderent, quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino ueherentur, quæ carpento mulari, quæ boum, quæ sella ueherentur. utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata. & quæ aurum uel gemmas in calciamentis haberent. Huius rei meminit & Vopiscus in Aureliano. σάγμα, sagma onus est iumenti clitellarij, & ipsæ clitellæ. Vnde Sagmarij equi & muli. Vtinam Parisijs huiusmodi Senatum, aut certè Senatusconsulta haberemus, quæ de nostris matronis statuerent, quæ cuiq; cedere, quæ cuiq; Dux, aut comes esse deberet, quid gestare, quid indui, quid amiciri, quid'ue cingi unamquamque deceret, ut quotidianis illis simultatibus, atque etiam interdum digladiatiunculis muliebribus ciuitas nostra defungeretur. Illud silentio non prætereundum, fuisse & Senatusconsulta, quæ tacita dicebantur: quæ neceßitates publicæ apud ueteres repererunt, ut si fortè aliqua uis immineret, quæ cogeret Senatum humilia capere consilia, uel aliqua constituere, quæ

Senaculum. *Senatus muliebris.* *Muliebria Senatusconsulta.* *Senatusconsulta tacita.*

non prius oportere dici quàm effici: uel si nollent ad amicos aliqua permanere, Senatusconsultum tacitum fieret: ita ut non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnium officia censualium scribarumq; implerent, ne quid fortè proderetur. Autor Capitolinus in Gordiano. Cuius instar est quod hodie in curia summa mente retentum dicunt, uel arcanum regestum. Videamus de Centumuiris. Centumuiralia iudicia, inquit Festus, à Centumuiris dicta sunt. Nam cùm essent Romæ triginta quinq; tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri appellati sunt. Et licet quinq; amplius quàm centum fuerint, tamen quò facilius nominarentur, Centumuiri sunt dicti. Cicero libro primo de Oratore: Nam uolitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire: in quibus sæpe non de facto, sed de iure atq; æquitate certetur: iactare se in causis Centumuiralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, fluminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, cæterarumq; rerum innumerabilium iura uersentur: cùm omnino quid suum, quid alienum, quare deniq; ciuis aut peregrinus, seruus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. Tranquillus in Vespasiano: Litium series ubiq; maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex conditione tumultuq; temporum, sorte elegit per quos rapta bello restituerentur. quiq; iudicia Centumuiralia, quibus peragendis uix suffectura litigatorum ætas uidebatur, extra ordinem dijudicarent,

Centumuiralia iudicia.

redig

redigerentq; ad breuißimum numerum. Hactenus ille. Simile autem id est Vespasiani institutum, atq; si hodie uiros quosdam industrios Princeps spiritu diuino instinctus ex centenariæ curiæ numero, aut etiam aliunde deligendos curet, qui illos sacculorum aceruos, aut apud actuarios publicæ, aut apud unumquenq; Iudicum priuatim non tam asseruatos magna ex parte, quàm abstrusos, atq; etiam in conditorio obliuionis sepultos, in lucem proferant, à blattisq; uindicent, & minutulas causas ducenarias fortasse, aut trecenarias, aut cuiuscunque modi commodum uideatur extra ordinem, id est (ut nunc loquimur) per commissarios dijudicent. Maiores uerò causas, aut etiam ad exemplum pertinentes (quas consequentiæ uocamus) frequenti curiæ reseruent, rectè atq; ordine iudicandas. Quod si aliquando fiat, ærumna illa antelucana atq; etiam dispendio porrigendorum tot libellorum supplicum litigatores mox defungentur, haud dubia carthariorum iactura in posterum. Idem in Domitianum: Ius diligenter & industriè dixit. plerunq; & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas Centumuirorum sententias rescidit. Plinius libro secundo Epistolarum: Distringor Centumuiralibus causis, quæ me exercent magis quam delectant. Sunt enim pleræq; paruæ, & ex illis rarò incidit uel personarum claritate, uel negotij magnitudine insignis. Ad hoc pauci quibuscum iuuat dicere. Cæteri audaces atq; etiam magna ex parte adolescentuli obscuri, ad declamandum huc transeunt, tam irreuerenter & temere, ut mihi Attilius noster expressè dixisse uideatur, Sic in foro pueros à Centumuiralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Erant autem Centumuirales causæ in duas hastas diuisæ, auto-

Memorabile institutum.

Actuarij.

Centumuirales causæ.

re Quintiliano libro quinto capite de Præiudicijs. Tranquillus in Augusto. Autor etiam fuit ut cura ærarij à Quæstoribus urbanis ad Prætores Prætoriosue transiret. ut Centumuiralem hastam quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Valerius libro septimo: Notæ insaniæ Tuditanus testamento filium instituit hæredem. quod Titus Longus sanguine ei proximus, hastæ iudicio subuertere frustrà conatus est. magis enim Centumuiri quid scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Auctus est autem postea Centumuirorum numerus manente tamen semper nomine, diuisusq; in quatuor consilia. Plinius libro sexto Epistolarum: Fœmina splendidè nata, nupta Prætorio uiro, exhæredata ab octogenario patre intra undecim dies, quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebant. Sedebant Iudices centum et octoginta (tot enim quatuor consilijs conscribuntur.) His autem præerat Prætor, ut ex eodem intelligimus libro quinto, his uerbis: Hoc facto nepotis commotus Prætor qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Quo in loco falsi sunt, qui locum illum Plinij de Iudicum Decurijs intellexerunt, quasi eadem essent consilia Centumuiralia, & Decuriæ Iudicum qui in foro iudicabant. Erant autem Centumuirorum consilia quatuor in quadam basilica inter se usqueadeo proxima, ut actiones unius Tribunalis ab alio exaudiri possent, ut ex eodem Plinio libro secundo, intelligimus. Quintilianus libro duodecimo, de Trachallo loquens: Certè, inquit, cùm in Iulia basilica diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia (ut moris est) cogerentur, atq; omnia clamoribus fremerent, & auditum cum & intellectum, & quod

Centumuiralium hasta.

Centumuiri aucti numero.

Prætor Centumuiris præsidebat.

Iudicum Decuria.

Centumuiralia iudicia.

Tribunalia Cētumuiralia.

agent

agentibus cæteris contumeliosum fuit, laudatum quoq; ex quatuor tribunalibus memini. Hanc autem rationem iudiciorum Romanorum fuisse arbitror, ut causæ priuatæ, quæ certam fabulam haberent, quales Cicero libro primo de Oratore enumerauit, à Centumuiris iudicarentur: Publica uerò iudicia apud consilium Iudicum agitarentur: quos Prætor sortiebatur subsortiebaturq;, ut alibi uidimus. qui peculiari nomine Iudices uocabantur, in Decurias distributi. quorum iudicium fori appellatione apud antiquos intelligitur, ut in illo exemplo Ciceronis supra scripto, & apud Quintilianum in tertio: Rarum est autem, inquit, ut in foro iudicia propter id solum constituantur, sicut diuinationes quæ fiunt de accusatore constituendo. Prætor uerò in ijs ferè quæ imperij sunt, occupatus esset, in sortiendis iudicibus, in quæstionibus habendis, in constituendis iudicijs. (Dicebatur enim quæsitor à quærendo, de quo satis antea diximus) in bonorum possessionibus dandis, in cautionibus decernendis, & huiusmodi alijs: atq; interdum in sartis tectis exigendis. Valerius lib. V. Tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso custode ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad consilium Iudicum perlata, remißionem pœnæ mulieri impetrauit. Triumuiri capitales erant, quorum interuentu in facinorosos animaduerti solitum erat. Prætor consilium Iudicum cogebat, qui propterea Iudex quæstionis uocabatur: quo uerbo Martianus usus est in lege prima, in principio, Ad legem Corneliam de sicarijs. Iudices autem præsente Prætore præsidenteq; sententias ferebant tabellares, non uocales. Consulum uerò munera quæ fuerint, partim ex ijs quæ suprà diximus, partim ex Tacito libro decimo tertio intelligere possumus: Consulum, inquit,

Publica iudicia.

Iudices.

Forum.

Prætoris iurisdictio.

Triumuiri capitales.

Prætor, Iudex quæstionis.

Tabellares sententiæ.

Consulum munera.

tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ aßisterent, illi patrum aditum præberent, se mandatis exercitibus consulturum. Verba sunt Neronis in auspicatu imperij formam sibi futuri Principatus præscribentis: Consules, inquit, Italiæ & prouincijs publicis ius dicent. Ego priuatis principalibusq; prouincijs, ac mihi mandatis exercitibus consulam. Reliqua etiam munera quæ postea imperij fuerunt, Consules olim obibant. Consularis enim cognitio summa cognitio uocabatur. Quintilianus in tertio: Non debes apud Prætorem petere fidei commissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. Hæc habui quæ de Senatu Centumuirisq; dicerem, cum ijs quæ obiter dicenda mihi uisa sunt. Ex quibus nemini non apparet Senatum & Centumuirale iudicium non idem, sed diuersa prorsus consilia fuisse: quod tamen bona uenia Accursianorum dictum sit. supremamq; curiam nostram non rectè Senatum uocitari, Senatumq; ordinis magis nomen fuisse ab initio, quàm collegij aut Decuriæ. Nec tam Centumuiralis iudicij instar esse curiam nostram quàm uocitari posse, ad Iudicum numerum uocabulo congruente. Cæterùm ut nullam propemodum similitudinem Senatum nisi fortuitam in curia nostra Centenaria extare contenderim: sic res eius iudicatas consultasq; & constitutas, & autoritate & exemplo & iudicio instar esse Senatusconsultorum, haud dubitanter affirmauerim: duntaxat quod ad eos populos pertinet, qui intra terminos ditionis eius concluduntur, quæ sanè pleraq; Gallia est. Age iam uideamus de Areopago, quem Iuuenalis curiam Martis appellat. Libanius igitur qui argumenta orationum Demosthenis composuisse creditur, in eam orationem quæ κατ' Ανδροτίωνος inscribitur,

Imperij munera.
Consularis cognitio.
Sūma cognitio.
Epilogus.
Centumuiralis curia.
Senatus ordinis nomen.
Areopagus.

bitur, duo Athenis consilia fuisse tradit, quas βȣλὰς appellant. Vnum perpetuum, quod de cædibus iudicabat & huiusmodi rebus, in eo loco qui Areopagus dicitur, quasi uicus Martis: Alterum quotannis mutabile, quod Rempublicam constituebat, & quingenarium uocabatur. Tres autem erant inter hæc duo differentiæ. quarum prima, secundaq́; iam dictæ. Tertia quòd quingenarium certo ac statuto numero hominum constabat: Areopagiticum uerò non item. Magistratus enim illi qui Nouemuiri dicebantur, aut etiam Sexuiri, id est, Thesmothetæ, prout alij alio modo tradunt, in Areopagi consilium quotannis adoptari solebant: proptereaq́; Areopagitæ certo numero circunscribi non poterant. Thesmothetarum autem magistratus apud Athenienses annuus erat. Hi antequam ad magistratum illum assumerentur, de omni retrorsus uita acta causam dicere solebant, & (ut ita dicam) de moribus actionibusq́; suis in disquisitionem uocari, iudiciorumq́; aleam subire. Quòd si ne sic quidem ullam dedecoris labem perpetua innocentia contraxisse uidebantur, tum demum ad magistratum illum Thesmothesiæ assumebantur. Deinde anno uertente magistratus gesti denuò causam dicentes, si tum quoq; innocentes usquequaque apparuissent, ad Areopagiticum consilium conscribebantur. Areopagitæ uerò, inquit, interdum in summo Reipublicæ discrimine ad administrationem Reipublicæ euocabantur. Sudas autem Areopagitas & sicarios iudicare, & Rempublicam grauißime administrare solitos esse scribit. Cur autem Areopagus dictus sit, diuus Augustinus docet libro octauo de Ciuitate Dei, capit. decimo. Stephanus πὲρὶ πόλεωρ Areopagum promontorium Athenis fuisse dicit, in quo iudicia necis fer-

Bula Atheniensium.

Quingenaria curia.

Nouemuiri. Sexuiri.

Thesmotheta.

Areopagita.

ro factæ exercerentur. Lucianus in Anacharside, & Pollux libro octauo de uocabulis: Areopagum tradunt cædis & uulneris consultò illatorum iudicia factitasse, & incendij & ueneficij, duntaxat exitiabilis. ternis autem deinceps diebus in menses singulos iudicare solitum. Id est, tertio & quarto Calendarum, ac pridie Calendarum, idq; subdiali in loco. Cicero libro primo de Officijs. Quamuis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen quàm Solonis illustrius, citeturq; Salamis clarißimæ testis uictoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis ei, quo primùm constituit Areopagitas, non minus præclarum hoc, quàm illud iudicandum est. Illud enim semel profuit, hoc semper proderit ciuitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorum instituta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixit in quo ipse Areopagum adiuuerit: at ille uerò potuit dicere uerè à se adiutum Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio Senatus eius, qui à Solone erat constitutus. Idem in II. de Natura Deorum: Quemadmodum si quis dicat Atheniensium Rempublicam consilio regi, desit illud Areopagi: sic cùm dicimus prouidentia mundum administrari deesse arbitror Deorum. Valerius libro II. Athenarum sanctißimum consilium Areopagus quid quisq; Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentißimè inquirere solebat, ut homines honestatem uitæ, rationem memores reddendam esse, sequerentur. Areopagitarum iudicium memorabile memoriæ proditum est, cuius meminit Quintilianus libro quinto: Nec mihi, inquit, uidentur Areopagitæ cùm damnauerunt puerum coturnicum oculos eruentem, aliud iudicasse, quàm id signum esse perniciosißimæ mentis, multisq; malo futuræ si adoleuisset. Iudicium capitis apud Areopagum primum

Areopagitarũ iudicia memoratu digna.

factum

factum testis est Plinius lib. VII. memorabile & illud quòd apud Areopagitas Oratoribus non licebat affectus mouere, quibus Iudicum animi à ueritatis luce sæpenumero abducuntur. Idem Quintil. lib. VI. ubi de epilogo loquitur: Athenis, inquit, affectus mouere per præconem prohibebatur Orator. Philosophos minus miror, apud quos uitij est loco affici. Nec boni mores uidentur, sic à uerò iudicem auerti, nec conuenire bono uiro uitijs uti. Necessariò tamen affectus fatebuntur, si aliter obtineri uera & iusta, & in commune profutura non possunt. Lucianus in Anachar. de Areopago loquēs, Ἢν δέ τις ἢ φροίμιον εἴποι πρὸ τοῦ λόγου ὡς εὐνουστέρους ἀπεργάσαιτο αὐτοὺς, ἢ οἶκτον ἢ δείνωσιν ἔξωθεν ἐπάγοι τῷ πράγματι, οἷα πολλὰ ῥητόρων παῖδες ἐπὶ τοὺς δικαστὰς μηχανῶνται, προσελθὼν ὁ κῆρυξ κατεσιώπησεν εὐθὺς, οὐκ ἐῶν ληρεῖν πρὸς τὴν βουλὴν, καὶ περιπέττειν τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς λόγοις, ὡς γυμνὰ τὰ γεγενημένα οἱ Ἀρεοπαγῖται βλέποιεν. Quòd si quis in auspicanda oratione proœmium ad conciliandos eorum animos, aut commiserationem exaggerationemúe extrinsecus ductam agendæ causæ accommodaret, qualia multa machinamenta Oratorum natio capiendis Iudicum animis comminisci solet, extemplo præco prodiens tacere eum iubebat, non ultrà sinens inaniter uerba fundere, uerborumq; inuolucris qua de re agitur implicare, ut nuda apertaq; ipsa facta cernere Areopagitæ possent. Propterea Quintilianus libro decimo de Demosthenis, Ciceronisq; comparatione loquens: Salibus certè, inquit, & commiseratione, qui duo plurimùm affectus ualent, uincimus. Et fortasse epilogos illos mos ciuitatis abstulerit. Lex, inquit, aut institutum Atheniensium Demosthenis orationibus commiserationem & amplificationem abstulit, duo acerrima tela artis oratoriæ. Et libro secundo

Affectus non mouebantur ab Oratoribus coram Areopagitis.

Epilogi.

Eloquentia pulsa Lacedæmone.

Orandi potestas Athenis recisa.

eloquentiam ait Lacedæmoniorum ciuitate expulsam, Athenis uerò ueluti recisam orandi potestatem, ubi Orator mouere affectus uetabatur. Idem Lucianus in Hermotimo, de rectè iudicando loquens ita inquit, Μή τε ἡλικίαν τοῦ λέγοντος ἑκάστου, μήτε σχῆμα, ἢ δόξαν ἐπὶ σοφίᾳ αἰδούμενον. ἀλλὰ κατὰ τοὺς Αρεοπαγίτας αὐτὸ ποιοῦντα, οἳ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλ᾽ ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέποιεν, Nec ætatem dicentis, nec habitum, nec in Philosophiæ studijs existimationem reuereri: sed Areopagitarum morem in eo imitari: qui noctu & in tenebris ideo iudicare solent: ne ad dicẽtes respicere possint, sed ad ea quæ dicuntur.

Areopagitæ noctu iudicabant.

Isocrates in Areopagitico de Areopago loquens in hanc propemodum sententiam, inquit: Maiores autẽ nostri usq; eo studiosi temperantiæ fuerunt, ut consilium illud Areopagiticum moribus hominũ componẽdis publicè præfecerint. In cuius numerum cooptari solis illis sperare licuit, qui claris natalibus orti, uirtutis ac modestiæ documẽta permulta honestate uitæ dederant. Ex quo tandem factũ, ut consessus ipse totius Græciæ haud immeritò lõgè sit præstantissimus, Οὕτω γὰρ οἱ πρόγονοι ἡμῶν περὶ τὴν σωφροσύνην ἐσπούδαζον, ὥστε τὴν ἐξ Αρείου πάγου βουλὴν ἐπέστησαν ἐπιμελεῖσθαι τῆς εὐκοσμίας, ἧς οὐχ οἷόν τε μετασχεῖν πλὴν τοῖς καλῶς γεγονόσι, καὶ πολλὴν ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην ἐν τῷ βίῳ ἐνδεδειγμένοις, ὥστε πάντων αὐτὴν εἰκότως διενεγκεῖν τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι συνεδρίων. Addit autem idem autor et unum iudicio nostro memorabile. Tantum priscos illos Areopagitas monumentum uirtutis ac continẽtiæ suæ illo in loco posteritati reliquisse, ut etiam suo tempore, quo iam mores antiquos multum degenerasse conqueritur, obseruatum esset eos, qui moribus alioquin intolerãdis antea fuisse uidebãtur, si quouis modo fortè ad Areopagiticum consilium obrepserant,

Areopagitarum integritas.

tum demum temperare sibi solitos esse, & tanquam loci genio afflatos ex ingenio suo migrare, ut Plauti uerbis utar, malleq; institutis tanti consilij, quàm insitis sibi uitijs, aut etiam ingenitis insistere. Vtinam benignitate diuina in amplißima curia nostra, in omnibusq; alijs curijs ac consilijs nostris similis aliquis genius existat me superstite. Areopagite autem taciti iudicabant, ut inquit Macrobius: quod Demosthenes κατὰ Μειδίου κρύβδην ψηφίζεσθαι uocat. Latinè tabellaris sententia dicitur. Qualis etiam erat Iudicum Romanorum in iudicijs publicis. In tabellis enim Iudices sententiam suam scribentes in urnam mittebant, ita ut alter alterius & omnes omnium sententiam ignorarent. Cùm enim certa lege constitueretur à Prætore iudicium, ut suprà perstrinximus, absoluendus uno uerbo reus, aut damnandus, aut certè ampliandus erat, si de causa non liquebat. Demosthenes ad Iudices loquens, Οὐ γὰρ εἰ κρύβδην ἐστὶν ἡ ψῆφος, λήσει τοὺς θεούς. Neq; uerò, inquit, si occulta est sentẽtia, idcirco Deos latebit. Antiqui cùm Areopagitam dicebant, omnibus numeris grauitatis & seueritatis perfectum Iudicem significabant, aut etiam censentem et consiliarium. Cic. ad Atticũ li. 1. Romanæ autem res sic se habent: Senatus Ἄρειος πάγος, nil seuerius, nil fortius, et reliqua. Idem alibi de Clodiano iudicio loquens: Clamare præclari Areopagitæ se nõ esse uenturos, nisi præsidio constituto referretur ad consilium. Areopagitæ, inquit, id est, seuerißimi ac innocentißimi Iudices. Sequitur enim: Vigintiquinq; Iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo uel perire maluerint, quàm perdere omnia XXXI. fuerunt quos fames magis, quàm fama commouerit. Prouerbiale autem est apud Græcos Ἀρεοπαγίτου στεγανώτερος, id est, Areopagita subticentior. De homine dictum qui arcanum optimè nouit continere, & linguæ suæ imperitare. Alciphron in Epistolis,

Tabellaris sententia.

Κρύβδην ψηφίζεσθαι.

Iudicia publica.

Areopagita subticentior.

Γένου μοι τὰ νῦν Ἀρεοπαγίτου σιγανώτερος, Esto mihi nunc Areopagita conticentior. Id est, uide ut quam maxime consilescas. Agedum cuiusnam potissimum supradictorum consiliorum, aut instar, aut similem esse curiam nostram centenariam, id est, parlamentarem & Centumuiralem dicemus? Nempe Areopagi, nisi fallor, etsi non usquequaq;. Vt enim Areopagitæ criminibus primum dijudicandis instituti, & cædibus uindicandis, regendisq; Atheniensium moribus, ad rem tamen publicam administrandam interdum aduocabantur: sic curia hæc nostra utrunq; munus amplectitur cum opus est. Rursus ut populo sciscente aliquid (unde plebiscita dicta) Senatum autorem fieri oportebat, quod nunc uerbo Græco homologare dicimus (sic enim legi debet, lege, Ne in arbitris, Codice de Arbitris) ita Principum constitutionibus ut uim sanctionum habeant, & huiusmodi actis ad Rempublicam pertinentibus, autorem curiam fieri hodie necesse est, eaq; in curia promulgari. Et ut Senatus Romani cognitiones nulla certa lege, aut formula illigatæ erant: sic curiæ nostræ liberam disceptationem rerum iudicandarum ac maximam secundum Principem (quatenus ditio eius patet, id est tota penè Gallia) nemo hodie negauerit. Liberam disceptationem uoco, quam facultatem iudicandi secundum conscientiam uulgò dicimus. Sunt enim liberæ quædam disceptationes, sunt & legitimæ, quæ & legitima iudicia dicuntur, id est, iuri scripto, aut moribus recepto astricta. Cicero in Partitionibus: Nam quæ motu animi & perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensiones contra crimen in legitimis iudicijs non habent, in liberis disceptationibus habere possunt. In Topicis autem legitimas disceptationes appellat, quas hic legitima iudicia dixit. Liberæ autem disceptationes erant, ut olim apud populum, sic postea

Comparatio curia Parlamentaris cum Areopago.

Plebiscita.

Homologare.

Ὁμολογεῖν.

Disceptationes liberæ & legitimæ.

Legitima iudicia.

apud

apud Principem & in Senatu. Quintilianus de defensionum generibus loquens: Vltima est, inquit, deprecatio, quod genus pleriq; negauerunt in iudicium uenire. In Senatu uerò & apud populum & ubicunq; iuris clementia est, habet locum deprecatio. Constantinus igitur sublato iam Senatu, & imperio Bizantium tralato, merito ad præfectum Prætorij scripsit: Inter æquitatem iusq; interpositam interpretationem solis nobis & oportet, & licet inspicere. In suprema autem curia nostra (quam & amplißimam uocitare soleo, exemplo antiquitatis, quæ amplissimum ordinem pro Senatu dictitabat, ad maiestatem dignationemq; ordinis respiciens, non ad numerum, qui ordinum omnium minimus erat) in ea igitur curia in qua summa iurisdictionis Gallicæ, atq; etiam iuridicialis imperij sita est, omnia inesse mihi uidentur, quæ & in Senatu & in Centumuiratu, & in Areopago erant, duntaxat quod ad iurisdictionem imperiumq; iuridiciale attinet. Quod de uniuersa curia intelligi uolo, quæ omnibus suis aduocatis, partibus, aut certe membris in corpus plenum coiit, ut in causis actibusq; arduis, aut maioribus solet. Maiestas uerò populi apud Romanos dicebatur, & autoritas Senatus. Populus sciscere solebat & iubere, Senatus censere & autor esse. Illa igitur popularia ad Principem lege Regia delata sunt: hæc Senatoria ad curiam translata esse creduntur. In hac Præfecti prouinciolarum ac iuridici quos Balliuos, Seneschallos, & huiusmodi nominibus uocamus, in leges iurare solent. In huius acta referri diplomata regiaq; beneficia solent, ut perpetua esse poßint, ac nunquã antiquabilia. Huius autoritate rata irritaue Principum acta, ne ipsis quidem recusantibus fiunt. Vna hæc curia est, à qua sibi ius dici Principes legibus soluti ciuili animo ferant, quam

Amplißimus ordo.

Curia amplissima.

Maiestas populi.

Autoritas Senatus.

Populus sciscere, Senatus censere solebat.

quam autorem fieri sacrandis promulgandisq́; sanctionibus suis uelint. Cuius consilij censuræ, constitutiones suas eximi, edictaq́; sua nolint, imò cuius decretis huiusmodi sua acta consecrari æternitati uelint, id quod Senatori Romano Probus Imperator honoris ingentis loco indulsit. Huius deniq; autoritate res iudicatæ, præiudicatæ in omne æuum creduntur. Postremò huius opinio tanta est iam apud omnes, quanta Pythagoræ apud Pythagoricos fuit. eius enim decreta ius ab autore sumunt. Tantum opinio præiudicata maiestatis eius ualet, ut nullus non satis esse putet dicere: Curia ipsa ita censuit. Ipsa autem est curia amplissima, ut ipse olim Pythagoras erat. Porrò ut Centumuiri in quatuor consilia distributi erant tanquam in quatuor membra: sic curia nostra duabus Decurijs constans, sacerdotum scilicet & profanorum, in tria aut etiam quatuor tribunalia diuisa est, quas classes propriè appellare possumus. Primùm illud ac summum tribunal omnibusq́; patens, Parlamentum peculiari nomine olim appellatum est: reliqua sua nomina habent inquæstas maiores minoresq́; & requæstas, non temere imposita uocabula, si quis antiquitatem scrutetur. Nihilò secius tamen curiæ huius nostræ originem à conuentibus iuridicis manasse, haud dubia coniectura crediderim, quorum multa mentio apud antiquos extat. Cæsar libro quinto belli Gallici: Cæsar conuentibus Galliæ peractis in Illyricum proficiscitur. Idem libro VII. Quieta Gallia Cæsar (ut instituerat) in Italiam ad conuentus peragendos proficiscitur. Tranquillus, Transijt in citeriorem Galliam, conuentibusq́; peractis Rauennæ substitit. Plinius lib. III. de Betica loquens: Iuridici conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astygitanus, Hyspalensis. Vnde uerbum conuenire. Idem, Carthaginem

Curia Centenaria.

Classes.

Parlamentum.
Inquæstæ.
Requæstæ.

Eiusdem origo ex conuenitibus iuridicis.
Conuenire.

ginem conueniunt populi LXII. exceptis insularum incolis. Nos id hodie resortiri appellamus, ab antiqua fortasse consuetudine: Causæ enim sortibus ex urna ductis cognoscebantur. Vnde illud Vergilianum: Nec uerò sine sorte datæ sine Iudice sedes: Quæsitor Minos urnam mouet. Vel à Græcis id translatum, qui λαγχάνειν δίκας dicunt. Idem Plinius: Tarracone disceptant populi XLIIII. id est, conueniunt. Et lib. quinto: Pergamea uocatur eius tractus, ad eam conueniunt Mygdones, Mosini, aliæq; in honore ciuitates. Huiusmodi conuentuum hodie uestigia expreßißima extant nonnullis in locis, quos dies magnos uocant. His interesse conuentibus olim principes præesseq; solebant, propterea indictiui erant: nec loco, nec tempore stati. Quam rationem fuisse consessus Parlamenti facilè est coniicere. Vagam certè fuisse constat, quasiq; prætorianum Principis consilium. Quemadmodum etiam Traiani Adrianiq; temporibus, & antiquis illis seculis hunc morem fuisse tradente Spartiano accepimus, ut cùm Romani principes causas cognoscerent, Senatores equitesq; Romanos in consilium adhiberent, sententiasq; ex omnium opinione ferrent. Et Alexandrum Cæsarem autore Lampridio numerosißimum consilium secum habuisse legimus, in quo Iurisconsulti non pauciores uiginti fuerunt, in queis Fabius Sabinus, Cato temporis sui dictus: Domitius Vlpianus, & Iulius Paulus, qui uertices legum dicti sunt: Pomponius legum peritißimus, Alphenus, Florētinus, Africanus, Martianus, aliiq; permulti iuris ipsi professores, discipuliq; Papiniani, qui iuris asylum uocitatus est. sine quorum cœtu nullam unquam constitutionem sacrauit, nullam legem sanxit, de re nulla grauiore statuit: sed ita ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur quid quisq; dixisset, dato spatio ad

Resortiri. *Sortes iudiciorum.* *Disceptare.* *Dies magni.* *Consilium Alexandri Imperatoris.*

ad disquirendum, cogitandumq́; priusquam dicerent, ne immeditati de rebus ingentibus dicere cogerentur: eoq́; censentium numero, qui Senatusconsultum conficere posset. Quo modo igitur antiquiores illos Imperatores consilium sibi comparauisse grauißimorum doctißimorumq́; uirorum nouimus, sic nostrates Principes olim centenarium illud consilium instituisse censuerim, ex omnium ordinum hominibus profeßionumq́; coactum. Indeq́; illos quos Pares

Pares Fräcia. Franciæ dicimus, quasi Duodecimuiros Reipublicæ constituendæ, ad eum numerum adhibitos esse, senos ipsos Pon-

Patricij. tifices Ducesq́; militares: quos ego patricios esse censeo, id est, ut Sudas inquit, πατέρας τῆς κοινῆς τῆς ἐν τῇ κορυφαίῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς τελοῦντας ἀξίᾳ: Patres communis Reipublicæ, quæ in suprema dignitate indictiui consilij esse censentur, quasiq́; consilij principalis uertices: ab ijs fortasse Regibus instituti, qui ipsi Imperatores quoq;

Patres. fuerunt. Quare Iustinianus Patres eos ab Imperatore delectos esse ait quasi Reipublicæ patronos tutoresq́;. Patriciatus autem erat culmen honorum Iustiniani tempore, ut ex ipsius uerbis intelligimus in lege, Nemini, de Consulibus, lib. duodecimo. His autem olim indultum ut dominia quæ-

Ius patriciale. dam, & primores poßeßionum dignitates iure Patriciali obtinerent: quas eodem iure ad posteros transmitterent. Comperimus tamen huiuscemodi patricios, patres'ue apud alias etiam gentes creari solitos esse. Anno millesimo ducentesimo uicesimoquarto, Ioannes quidam Nigellanus fœmi-

Ius suum obtinere. nam quandam Flandriæ Comitem à duobus equitibus citandam ad curiã Regis curauit, quòd diceret se ius suum apud

De defectu iuris appellare. eam obtinere non potuisse, uel lege agere nequiuisse, de defectu iuris appellare uocant. sic enim in antiquis commentarijs legimus. Comes cùm Parisios ad iudicium uenisset,

ubi

ubi causa illa agitata est, cùm aliud quiddam resellẽdo uadimonio dixit, tum illud etiam causata est, prouocatorem Pares suos habere in Flandria, per quos se iudicari petere illum debuisse in curia Comitis. Ille ad hæc dicere, Comitem se semel iniquam ei iudicem præbuisse, id quod reuincere ipse paratus erat. quare ad eius curiã ultrà reijci, se haud dubie nõ debere. Secundum quem, ad ultimum, iudicium datum est, pronunciatumq; patricios Franciæ (sic enim appellare libet) illius controuersiæ disceptatores fore. Cum interim inter patricios Franciæ, ac primores Regiæ ministros altera lis suborta est (Hi sunt Cancellarius, Magister equitum, Camerarius uel summus admißionalis, & pincerna maximus, siue ille potius à cyathis uocari debet, qui Græce Οἰνοχρός *dicitur. quos uno uerbo ministeriales hospitij appellatos esse uideo) His se ad iudicium patriciorum cum patricijs instituto patriciali adhibendos esse contendentibus: Illis iudicia patriciorum solis sibi uindicantibus. Pronunciatumq; tandem secundũ ministros Regiæ, iudicandis patricijs primores Regiæ ministros moribus Franciæ adhiberi solitos esse, adhibitumq; iri. In quo quidem iudicio prius illud, ut diximus, notandum, patriciolos quosdam, aut certè patriciastros in Flandria creatos olim fuisse. Deinde illos qualescunque patricios, non pares Comitis, sed pares Nigellani appellari, uidelicet quasi pares inter se dicantur, ut municipes, ut populares, ut tribules. Quòd si in nostris admittamus, pares certè patricios non esse necessario dicemus, sed ueluti sodales, & eiusdem collegij, pariq; iure utentes, quasiq; pari iure beneficia à patrono obtinentes: id quod satis ex usibus feudorum intelligitur, qui iuris ciuilis quasi appendices censentur. Parium autem Franciæ similitudo quasiq; exem-*

Primores Regiæ ministri.

plar est apud Homerum libr. Odyss. VIII. His uerbis Alcinoo Phaeacum rege loquente,

Κέκλυτε φαιήκων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες.
Δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριπρεπέες βασιλῆες.
Αρχοὶ κραίνουσι, τρισκαιδέκατος δ᾽ ἐγὼ αὐτός.

Quid ni igitur eos quasi δωδεκαπρώτους duodecim primos olim uocatos esse censeamus? Primatus enim uocabulum satis ad linguae uernaculae dictionem accedit: ut fuisse existimemus XII. proceres: quasi Regis in consilijs rei summae agitandis perpetuos assessores, duodecimq; potentatus appellatione primatuum insignitos. Ac ne sic quidem tamen haec dignitas à patriciatu differre admodum uidebitur. Indidem etiam illas distinctas esse existimarim sacerdotum profanorumq; Decurias, quos clericos laicosq; appellant. Quãquam etiam legimus in antiquis certissimae fidei libris, anno M. ducẽtesimo nonagesimoquarto, & rursus trecentesimosexto regnante tum Philippo cognomento Longo, hunc statum curiae fuisse, ut iudices trifarij generis essent in primo tribunali, quod Parlamentum peculiariter dicitur, Antistites, id est, praelati (à quibus praelatorum cameram interim illud tribunal uocitatam esse inueni) Primores nobilium, id est, barones, Iurisperiti aut literati potius, qui clerici laiciq; uocantur. Hi autem postremi antistitibus & proceribus unà cum Cancellario, ut parẽdum haberent in disceptãdis cõtrouersijs & iure dicẽdo, atq; in omni negotio trãsigendo, quod ad curiae disceptationẽ pertineret. Illi uerò ut terni utroque ex ordine essent, ac per singulos tamen res transigi posset. Primo enim in loco binis creatis, bini alteri substituti erant, & his iterum tertij subsidiarij ueluti succẽturiati: nequando illud tribunal moderatoribus careret, quos Praesides appellamus. In mentione

Summum tribunal curiae cẽtenariae.

tamen

tamen curiæ antiqui cōmentarij, quos unū & alterū uenerandæ antiquitatis, atq; etiam plures uidi, nusquam (quod equidem meminerim) Pariū meminerunt. Hoc loco prætermittendum non uidetur, quòd in constitutione quadam anni M. ducentesimi nonagesimiquarti à Rege (nisi fallor) Philippo cognomine Pulchro sacrata, caput unum uerbis uernaculis in hanc sententiam legimus, Quod si ij iudices qui in maximo tribunali erunt, sententijs suis diuersa censuerint, Principes aut Præsides curiæ (hi autem sunt antistites & primores nobilium) ex maioris partis sententia rem, decernere ac pronuntiare debebūt, aut etiā ex potioris, si quando ex censentium grauitate & meritis, aut ex rerum decernendarū qualitate eis ita uidebitur. Ex quibus uerbis intelligimus perpetuum hunc morem non fuisse numerandarum sententiarum. Vtrum autem præstare uideatur, nos in medio iandiu positum relinquimus. De quo tamen Plinius ad Adrianum ita inquit, de quodam Senatusconsulto loquens, quod ipse magnopere improbandum censebat: Sed hoc, inquit, pluribus uisum est. Numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Nec aliud publico consilio potest fieri, in quo nihil tam inæquale, quàm æqualitas ipsa. Nam cùm sit impar prudētia, par omnium ius est. Eadem constitutione cautum esse cōperimus (quod minimè crederent isti, qui omnia in scientia iuris ponunt) ut tertium genus iudicum in eo tribunali ex profanis sacerdotibusq; constaret. Profani autem partim ex equitibus, id est, equestri ordine præditis militibus, partim ex promiscuo genere hominum assumerentur. Quos omnes nominatim ibidem adnumeratos legimus, titulis eorum atque appellationibus nihil literaturæ præferentibus, nisi humanioris fortasse & ueluti miscellaneæ: qualis

Cōstitutio Philip. Pulchri.

Interdū sententiæ non numero, sed pondere ualebant.

in nonnullis est hodie talarem uestitum non gestantium, & qui in ordine togatorum non censentur. Sacerdotes uerò legimus non suis nominibus, sed sacerdotiorum ascriptos, archidiaconos, decanos, & alijs sacerdotiorum nuncupationibus. Eòdem pertinet quod alio capite eiusdem constitutionis cauetur (ne quippiã fortè comminisci aut causari hic quisquam poßit) id est autẽ huiusmodi, Vt disceptandis prouinciarum iuridicialiũ causis (Sic enim nunc nobis uisum est appellare quas iuris scripti prouincias uulgò uocamus) tres à Præsidentibus ex numero considentium deligantur apprime literati, præsertim ubi de criminibus agetur. Alio rursus capite sancitũ, Vt Principes aut Præsides Parlamenti, id est, antistites & primarij nobiles, qui quandocunq; in curia aderunt, de cõsiliarijs uel considentibus potius statuant, qui ad quodq; munus obeundum mitti potißimũ debeant, qui in primo tribunali consideant, qui ad dijudicandas causas iuridicialium locorum, & quæ iure scripto reguntur, delegari debeant: qui audiendis postulationibus præficiantur. Hic mihi Satyricum illud succurrit, Quondam hoc indigenæ uiuebant more. Aureo (inquit Iuuenalis) seculo antequam illa deorum superorũ inferorumq; turba figmentis poëticis inuenta esset, cum nulladum inferorum supplicia esse putarentur, id est, cum nulladum pœnarum terricula sceleratis obiecta essent, humanum genus innocentißimam uitam duxisse perhibetur. Cum nondum, inquit, aliquis sortitus triste profundi Imperium, aut Sicula toruus cum coniuge Pluton: Nec rota, nec furiæ, nec saxum, aut uulturis atri Pœna, sed infernis hilares sine Regibus umbræ: Improbitas illo fuit admirabilis æuo: Nunc si depositum nõ inficietur amicus, Prodigiosa fides. Eodem autẽ modo nobis quoq; dicere in

ment

mentem uenit: antiquioribus illis seculis florente tamē hoc regno (quod ex nomismatis antiquis apparet auro obryzo percußis) simplicem & facilem iuris reddendi rationem, rarasq́; lites nec diuturnas (ut nunc) aut etiam seculares fuisse, quum nondum ista uerba interpretũ iuris rempublicam inuasisset, necdum scientia iuris latißimè, atque etiam in infinitum patere crederetur, sed æquum bonumq́; & iudex prudens integritate, atque innocentia præditus (quæ temporum ipsa magis quàm hominum fuisse uidetur. Vbi enim tum peccandi locus illa rei forensis constitutione?) instar sexcentorũ uoluminum essent. Nunc uerò quò res reciderit, nemo quidem non uidet: sed omnes dicere mussant. Aequi boniq́; nomen & maiestas apud nos obsoleuit, succidaneaq́; alia habemus præclara uocabula cauillamentorum, quas cautelas iuris uocant, uolumina certè, si uerum fateri uolumus, titiuilitio non emenda, ut utar Plautino uerbo. Quòd si aliquando in hanc causam unus & alter incubuerit eorum ad quos Galliæ nomophylacia delata est, id est, legum morumq́; regimen & tutela: & qui primos ordines in re iudiciaria ducunt, qui capita uulgò iustitiæ dicuntur: haud dubiè hoc inceptum omnes boni plausu uotisq́; prosequentur. Nec tantæ tantiq́; nominis prouinciæ autoritati, id est, Franciæ subscribere finitimæ nationes, atq; etiam ulteriores dubitabunt. Nam quis istam tandem iurisdicēdi rationē improbare non poßit, cum nemo quantũuis litium fugitans, satis circunspectè litem, aut intēdere iam, aut depellere poßit, in tātā opinionũ discrepantia: ubi nemo tam iure lapsus est, quin ansam facessendi negotij apprehendere poßit, aut prætextum abnegandi crediti, aut cauillandi nominis comminisci: atq; ita ut biennium, atq; etiã trienniũ fruatur in improbitate sua, ut sæpe

Multiplices legũ cōmentarij, litiũ materia.

Nomophylacia.

uictores litium uideamus Cadmeam, ut aiunt, uictoriam retulisse sese querentes: id est, plus damni quàm lucri in uictoria cepisse, non absimiles Pyrrho, *qui cum bis* Romanos *ingenti suorum strage uicisset,* Næ, *inquit, si tertiam uictoriam habuerimus, funditus perijmus,* ἐὰν ἔτι μίαν ἔφη μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν. Experti *enim norunt quanti hodie litigare liceat.* Verùm *ab isto ulcere manus abstinere identidem nequeo, quod certè nisi manu ualida & Pæonia ad uiuum, ut alibi diximus, resecetur, exacerbari magis tactu quàm compesci, aut leniri continget. proinde ad id quod instat, reuertamus potius.* Enimuero *curiam nostrã nec statariam nec perennem fuisse, sed conuentuum modo indictiuã, nec loco nec tempore statam, nemo nisi in rebus* Francicis *peregrinus ambigit.* Anno M. *ducentesimo quingentesimooctauo iudiciũ peractum fuisse in monumẽtis nostris extat, in* Parlamento *ad natalẽ diuæ* Dei *genitricis habito de* Comitatu Clarmontensi. Contendebant *autem de eo cum* Rege Pictauensis & Andegauẽsis Comites. In *eoq; iudicio affuisse* Regem *cum consilio regio, affuisse etiã episcopos* Remensem, Rotomagensem, Trecensem, *aliosq; non paucos episcopos abbatesq;, & maximum fratrum prædicatorum: ad hæc magistrum militum quem* Constabularium *dicimus,* Comites *ac primores nobilitatis, consiliariosq; permultos tum sacerdotes, tum profanos.* Duo *autem tum quotannis* Parlamenta *cogebantur, ad natalem purificationemq; diuæ* Dei *genitricis.* Quo *modo & duo quæ dicuntur* Scacaria *apud* Normanos, *ad* Paschæ *& ad diui* Michaëlis. Anno *autem* M. *ducentesimo tricesimo, eodem, ut opinor,* Rege *utrobique imperitante, id est,* Ludouico *nono qui inter diuos relatus est, iudicium castrense* Enceniaci *coactum est.* In *quo archiepisc*

Curia olim non stataria, sed indictiua erat.

episcopus Senonensis, episcopi Parisiensis & Carnutensis: Comites Flandriæ, Campaniæ, Niuernensis, Blesiensis, Carnutensis, Vindocinensis, Matthæus quidam magister militum, Vicecomes Bellomontanus, aliiq́; nobilium primores equitesq́; eo quo enumerauimus ordine in eo decreto inscripti: quorum etiam signis obsignatum decretum illud fuit, Comitem Britanniæ quæ est in continenti, tutelam Britanniæ ab uxore, ut arbitror, ad eum delatam commisisse, præsente & uidente Rege pronunciauerunt. Id est (ut uerbis nostris loquar) Ballium Britanniæ amisisse. Exautoratiq́; eo decreto ad unum & religione soluti Britanniæ Aremoricæ proceres ac nobiles, qui ipsi se eo nomine sacramento obstrinxerant, id est, fide beneficiaria soluti. Anno etiam M. trecentesimo uigesimo constitutum esse nouimus, ut bina Parlamenta quotannis haberentur. Quo tempore Parlamentum Tholosanum ea lege decretum est, si id Tholosanis è re sua esse uideretur. Ex quo autem perennis curia esse cœpit, multo tempore anniuersario Principis edicto postridie diui Martini instauratitiam fuisse nemo est qui ignoret. Quoad haud ita pridem indulgentiorum conniuentia Principum perpetuus ille magistratus, nedum perennis esse cœpit: etiamsi quotannis diplomate nonnunquam ut fama est instaurari, hodie quoque, in more sit curiæ. Proinde simile ueri est curiam hanc nostram (id quod antè diximus) à conuentibus illis ortam, quos celeberrimos Principes agitare solebant. eosq́; Principes qui eam instituerunt, quiq́; institutam auxerunt, ornaueruntq́;, hoc maximè uoluisse, amplissimam eam curiam causarumq́; omne genus disceptatricem iustam ac legitimam esse. Atque ideo ex iuris omnis hominibus consultis ciuilis, pontificij,

Parlamentum Tholosanum.

militaris, atque adeò rerum omnium politicarum, illum ueluti chorum iudicum concinna mixtura uisendum instituisse. Vrgente porrò causarum multitudine, & rerum commoditate poscente, hoc (ut ita dicam) corpus in membra quædam distractum esse, quas classes propriè appellare Decuriasq; possumus, cameras appellant, nomine olim indito à locis sessionũ concameratis. Hæ tres primum fuerunt. Vna in maximo tribunali cõstituta, quod Parlamentum olim peculiariter ab actionibus altercationibusq; aduocatorum appellatum esse uideo: Altera in secundo consilio, quod ab iudicandis inquisitionibus nomen accepit. Quæ ipsa rursus constitutione Philippi cognomento Longi, anno M. trecentesimo uicesimo, mense Februario, urgente causarum multitudine in duas classes subdiuisa est. ijs autem uiceni homines distributi, octoni iudices, duodeni relatores, id est, reportatores appellati, quos etiam renunciatores Latinè dicere possumus, causarumq; expositores. Horum enim munus erat inquisitiones iudicibus renunciare. nunc munus promiscuum factum est renunciandi iudicandiq;. Eiusdem Principis constitutione anno M. trecentesimo sextodecimo, quo tempore nondum Rex Philippus idem, sed rector tantum erat, triginta in prima classe iudices fuisse uideo, eorumq; principem Cancellarium fuisse. In secunda, iudices binos episcopos abbatesq;, ac cum his tredecim alios renunciatores octo. Episcopi fuerunt Mimatens. & Suessionens. abbates diuorum Dionysij & Germani ad urbem. Alia deinde constitutione cum religio Principibus incessisset destineri Antistites munere iudicandi, quo minus libere diuino cultui uacarent, exacti sunt curia, & ad obsequium diuinum ablegati, præter unicum abbatem diui Dionysij: cautumq;

Decuriæ & classes.

Parlamentum.

Inquisitionum consilium.

Relatores.

Renunciatores.

Cancellarius.

Sacerdotes & episcopi curia eiecti.

nc

ne ultrà in curiam asciscerentur, eorumq; in loco Cancellarius cum uno ex aulicis primarijs suffecti. Nunc numerus legitimus est octogenarius: cui accedunt octo magistri libellorum, qui in primo tribunali sedendi ius habent, inter Præsides & Consiliarios. Centenarium numerum explent XII. primi uel Patricij: seni antistites & proceres, in quo numero allectos, qui interdum ascribuntur, non adnumero. Adhibitos etiam comperi nobili illa constitutione Philippina anno M. trecentesimo secundo obseruatores curiæ ex aulico comitatu, binos antistites proceresq;, qui ueluti exploratores aßidui industriæ & seueritatis eius essent: intercessores etiam futuri, siquando quid decerneretur quod uel è dignitate curiæ, uel è Republ. non uideretur. Hos nomophylacas propriè appellare possumus, ut paulo pòst docebimus. Quod quidem institutum proximus principatus approbauit. Multa autē alia eòdem pertinentia consulto præterimus, quæ hic commemorare non necesse habuimus. Multa sunt enim quæ huius temporis conditio haudquaquam ferre posse uideatur. Quicquid igitur suprà de curia diximus, de ea sublimitate & amplitudine, augustaq; illa maiestate intelligi uolumus, ad quam memoria nostra curia, aut certè patrum nostrorum, indulgentia Principum euasit. Si quādo autem una claßis ad calculorum æquilibrium deuenit, id est, ad sententiarum parem utrinque numerum, duo de maioribus curiæ, quasi sententiarum autores mittūtur ad alteram classem relaturi, qui suæ uterque factionis sententiam tueantur. Quo facto altera illa claßis in consilium mittitur, ut rei ambiguæ colophonem imponat: id est, ut dissentiendi inter eos finem faciat, & ultimum calculum ac totius rei definitiuum adijciat. id lingua forensis quasi æquationem sentētiarum dirimere

Philippina constitutio.

Colophonem imponere.

mere appellat. Hoc enim uerbo proprie in ea re significanda uti possumus. quod ut obiter dicatur, Colophona, inquit Festus, dicunt, cum quid finitum esse significatur. Hoc tamen ex more Ionum populorum tractum est, ut inquit Lecapenus Græcus autor. Siquidem XII. urbes Ioniæ conuenire olim solitæ dicuntur ad id consilium quod Panionion dicebatur, de rebus communibus commentaturæ disceptaturæq́; quo in loco si fortè totidem utrinque calculis diuersa censuerant, aduocatis tum Colophonijs, rem ita componebant, ut in utrius partis sententiam irent Colophonij, illinc uictoria calculorum esset. A quo more in prouerbiū uenit τὸν κολοφῶνα ἐπιτιθέναι, id est, colophona imponere, uel colophonem addere, hoc est, ultimum & potentißimū suffragium adijcere, quasiq́; ultimam manum imponere, postquam nihil ultrà hæsitandum sit. Plato in secundo de Legibus circa finem hoc uerbo usus est, pro eo quod est sermonem claudere ac finem differendi facere, ultimamq́; commētationem quasi ultimam manum adhibere, ἐπὶ τοίνυν τοῦ μύθου χρεία τὸν κολοφῶνα πρῶτον ἐπιθῶμεν. Et rursus, κολοφὼν ἐπὶ τῷ περὶ οἴνου λόγῳ ῥηθέντι εἰρήσθω. Tertia claßis eorum est qui requæstarum, id est, libellorum supplicum magistri dicuntur: de quibus mox dicēdum. Nunc etiam quarta atq; adeò quinta adiecta est eorum, qui causas personalium actionum atq; interdictorum retinendæ possessionis hominibus priuilegio præditis iudicant. Id est, qui aut in muneribus publicis occupati sunt, aut qui fori priuilegium à Principe impetrauerūt, ut permulta sodalitia. hi autem delegatam iurisdictionem habent, nec de prouocatione iudicant, neque de iniuriarum actionibus, neque de ui illata, nisi hæ actiones in interdictorum cōtrouersias inciderint, aut in actionum personalium. Nouimus & ab

Colophonem addere.

Priuilegio præditi.

& ab antiquis Principibus aliud esse consilium institutum, quod strictum iam inde appellatur: nos aulicum & interius consilium appellare & selectum possumus, ex propinquis & necessarijs & interioribus amicis Principis proceribus & antistitibus cum Cancellario constitui solitum, certo tamen numero circunscriptum. Alibi magni consilij monumenta antiqua meminerunt: ad quod ex Parlamento aliquod assumi solitos esse legimus, ita ut promiscuam operam nauarent, & in curia, & in magno consilio. Nonnullis autē temporibus strictū & magnum consilium idem fuisse deprehendi, nisi fallor. hodie alia est ratio. Postremo addenda & alia duo capita. Eorum prius est ex cōstitutione anni M. ducen. nonag. quarti. Est autem eiusmodi, Sancitum præterea & statutum, ut Princeps Præsidensq; Parlamēti de considētibus in eo iudicibus statuant, qui cuiq; muneri obeundo deligi potißimū debeāt. Qui in maximo concessu retineri, qui ad iurisdictionem ex iuris præscripto exercendam destinari, qui postulationibus quotidianis uacare debeant. de reliquis item sacerdotibus profanisq; in consilium Regis allectis, & Rex & Præsidentes statuant, ita ut eorum opera utantur ijs rebus disceptandis constituendis ue, quæ ubiuis locorum in regno aliæ atque aliæ extiterint, si ita eis uideatur: id est, (ut uulgò dicimus) ad eas res quæ quotidie de nouo emerserint. Alterum caput est constitutionis Philippinæ in hanc propemodum sententiam: Sanximus etiam statuimusq;, ut iudicia, aresta, sententiæ, quæq; à curia nostra, quæq; à communi consilio nostro exierint, rata sint omnino, ijq; ad quos ea res pertinebit, exequi ea poßint prouocatione sublata. Quòd si quid in ijs extiterit uel ambiguitatis uel erroris, quod modò momentum

Aulicum & interius cōsiliū.

Magnum consilium.

Strictum consilium.

Cōstitutio Philippina.

aliq

aliquod habere uideatur, uolumus & ſancimus, ut eorum enarratio, emendatio, interpretatio, atq; etiam ſi opus ſit inductio, ad nos ac conſilium noſtrum commune ad maiorem'ue partem eius pertineat. Quæ tamen omnia cum ingenti animaduerſione, nec iniuſſu noſtro, nec citra reſcriptum noſtrum fieri uolumus iubemusq́;. Ex his, ut arbitror, apparet antiquiores illos Principes noſtros numeroſa ſibi conſilia ampliſsimaq́; inſtituiſſe, à quibus curiam noſtram ampliſsimam ortam eſſe diximus. Sed ita ut eam non membrum ab eo uelut corpore auulſum eſſe dicas, ſed ueluti robur conſilij delectum: reliquos uerò conſiliarios qui ad curiæ numerum conſcripti non eſſent, partim eximios quoſdam fuiſſe quaſiq; extraordinarios, qui latera Principis cingerent, & ab eo pedem latum non diſcederent: partim ſubſidiarios & (ut ita dicam) ſuccentuarios, ſicubi ad uarios euentus opus eſſet. Eius autem curiæ ſen-

Aresta. tentiæ arreſta uulgò dicuntur, cùm areſta fortaſſe per unum R dici debeant, quo uerbo Græcè placita ſignificantur. Cuius me uerbi dudum Paulus Aemilius admonuit, Gallicarum hiſtoriarum ſcriptor: quæ quidem cum hæc ſcriberem, in magna expectatione inter noſtrates erant.

Decretum. Placitum. Δόγμα Ψήφισμα. Ἀρεστόν. Placitum autem Latinè & decretum dicitur, quod Græcè dogma & pſephiſma & areſton dicitur. Plinius de Theſſalo Methodicorũ principe, Eadem, inquit, ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Placita Plinius appellat maximè ratas opiniones medicorum, ſententiasq́; conſtantes inter medicos

Ἀφορισμοί. de ratione medicinæ: quales ſunt aphoriſmi Hippocratis, Vt igitur populi ſcita, & ſenatuſconſulta, ſic curiæ no-

Placere. ſtræ areſta, id eſt, placita intelligere poſſumus. Nã placere

uerbo pro decernere & statuere Senatusconsulto, antiqui utebantur: ut apud Ciceronem legimus in Philip. v. De exercitu C. Cæsaris ita censeo decernendum, Senatui placere militibus ueteranis, eorumq; liberis militiæ uacationem esse. Et Philip. III. Senatui placere, ut C. Pansa A. Hircius Coss. designati, & reliqua. Addendum & illud corollarij nomine, fuisse & celeberrimum conuentum Amphictyonum, quem Plinius lib. XXXV. publicum Græciæ concilium appellat. De quo Sudas & Arpocration in glossematis ita tradunt: Amphictyones consessus quidam fuit Græcus, ad Thermopylas cõuenire solitus, ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus, qui & ipse populos cùm regnaret, ad conuentus conuocasse dicitur. Hi autẽ erant numero XII. Iones, Dores, Perrhæbi, Bœotij, Magnetes, Achæi, Phthiotæ, Melienses, Dolopes, Aenianes, Delphi, Phocẽses. Alij quòd accolæ Delphorũ essent, Amphictyonas dictos putant. Amphictyones enim Græcè uicini dicuntur. Legimus apud Demosthenem, Aristidem ut pro communi causa diceret Atheniẽsium nomine apud Amphictyonas patronum, id est, syndicum esse missum. Inde illa nobilis controuersia, declamatoria tamen, apud Amphictyonas Quintiliano referente agitata: Alexander cùm Thebas euertisset inuenit tabulas quibus centũ talenta mutua Thessalis dedisse Thebanos continebatur. Has quia erat usus commilitio Thessalorũ, donauit ultro. Postea restituti à Cassandro reposcunt Thebani Thessalos. Apud Amphictyonas igitur centum talenta & credidisse eos cõstat & non recepisse. Lis ex eo pẽdet quòd Alexander ea Thessalis donasse dicitur. Constat quoq; illud, non esse ijs ab Alexandro pecuniam datam. In qua controuersia multa de iure belli disputantur. Sed apud Amphi-

Amphictyones. (margin)

Σύνδικος. (margin)

Nobilis controuersia. (margin)

ctyonas uel potentißima æqui tractatio est. Strabo lib. IX. de Delphico tēplo loquens, quod ipse τῆς ἑλλάδος ἐν μέσῳ πως εἶναι τῆς συμπάσης. Id est, In medio quodāmodo uniuersæ Græciæ esse dicit, quæq; intra Isthmum, quæq; extra est, & terræ umbilicū appellari, id est, τῆς γῆς ὀμφαλὸν καλεῖσθαι. Cùm huiusmodi autē, inquit, cōmoditas circa Delphos esset, eò facile cōueniebāt finitimi maximè, ex quibus Amphyctionicū cōsiliū cōstitutū est: quod & de rebus inter eos cōmunibus cōsilia agitaret, & tēpli curā susciperet communem, utpote in quo pecuniæ permultæ & donaria recondita essent, tum custodiæ magnæ, tum uerò sacrificiorum indigentia. Acrisius uerò, inquit, eorum qui posteritatis memoriæ traditi sunt, primus instituisse putatur ea quæ ad Amphictyonum consilium pertinent, urbesq; destinasse huius consessus participes. Iusq; suffragij illis dedisse, huic per se, illi autem communiter cum altera uel etiam cum pluribus. Demonstrasse etiā Amphictyonicas causas quæ à ciuitatibus inter se disceptarentur. Post quem etiam aliæ deinceps multæ constitutiones factæ sunt, quoad tandem institutum illud dissolutū est. Fertur autem XII. primum ciuitates eò conuenire solitas, singulasq; Pylagoram mittere, cùm bis quotannis conuentus cogeretur: uere scilicet & autumno. postea autem & plures conuenerunt ciuitates. Pylagoræ Cereri immolabant. ad Pylas autem conueniebant, quæ & Thermopylæ dicuntur.

Vmbilicus terræ. *Πυλαγόρας.* *Pylæ. Thermopylæ.*

Ex titulo, De officio Proconsulis.

Sed non potest qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere.) Accursius nomina interpretatur probationes causarū. Cùm edere nomen sit curare nomen inscribendum, & ueluti eius nomē profiteri in actis quem manumissuri sumus: id quod fiebat ante cognitionem

Cons

Consulis. Edere nomina hodie dicere possumus eos prouocatores, qui apud acta curiæ præsentari dicuntur. Hoc autem etiam dare nomen dicitur, ut dare nomen militiæ in l.iij.infra, De re militari, Qui post desertionẽ in aliam militiam nomen dederunt, legíue se passi sunt, & reliqua. Liuius li. v. Omnium primũ Tribunis militum fuit delectum haberi. Nec seniores modo cõscripti, sed seniores etiã coacti nomina dare, ut urbis custodiam agerent. Inde illa locutio, ad nomina respondere. Idẽ lib. VII. Acerbitas in delectu non damno modo ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis cæsis qui ad nomina nõ respondissent, partim in uincula ductis, inuisa erat. Id est, qui non comparuissent, ut uerbis nostris loquar. Et mittere ad nomen. Quintilianus in Declama. (si tamen is est autor) Ad nomen mittere filios parentes festinarũt, quamuis asperrimo bello, ut sub te ponere rudimenta militiæ contingeret. Inde etiam nomen accipere, pro eo quod uulgus dicit, recipere ad monstram, quod & rationem habere dicitur. Liuius lib. VII. secundi belli Punici, Itaq; si suum nomen Dictator acciperet, se comitijs intercessuros Tribuni dixerũt: si aliorum præterquam ipsius ratio haberetur, comitijs se moram non facere. Idem lib. IIII. Vicerunt patres, quia plebs patricijs seu hunc seu illum delatura honorem, frustra certare supersedit. Et Principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quàm quibus ut indigni præterirentur.

Edere nomina. *Dare nomen.* *Ad nomina respondere.* *Mittere ad nomen.* *Nomen accipere.* *Rationem alicuius habere.*

Ex titulo, De officio Præfecti Præt.

Breuiter commemorare, & reliqua.) Nugatur hoc in loco Accursius, ut ferè in ijs locis solet quæ ab antiquitate repetenda sunt, utpote qui diuinaci cõiectura potius quàm rerum cognitione fretus nihil ferme intactum relinquere

De Dictatura. instituerit. Nos autem de Dictatura duo tantum dicenda putauimus: unum quod Plutarchus in Fabio memoriæ pro-
Dictator. didit. Fabius, inquit, Dictator designatus, magistrum equitum L. Minutium dixit: à Senatuq; petijt, ut equo sibi uti Dictatori liceret. Non enim antea equitare Dictatori fas erat, sed per quandam ueterẽ legem probibitum fuerat. siue quòd maiores uires inesse pediti, ac pedes manumq; cõserere arbitrarẽtur, ac propter hoc Imperatorem in legione permanere oportere, nec locum deserere: siue quoniam ad alia omnia tyrannica magnaq; sit potentia magistratus ille, ut in hoc appareret Dictatorẽ uolente populo indigere. Alterum est ex eodem in Probl. Dictator, inquit, creatus omnium magistratuũ imperium inhibet, ad seseq; trãs-
Tribuni pleb. fert, præterquàm Tribunorum pleb. Hi enim soli Dictatore creato non cessant. Οὐδὲ γὰρ παύονται Δικτάτωρος αἱρεθέντος οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀρχὴν ἐκείνου μετατιθέντος εἰς ἑαυτόν, αὐτοὶ μόνοι διαμένουσιν. Hic creari nisi silentio noctis non poterat, ut autor est Liuius libro IX. Dicebatur autem à Consule, ut ipse magistrum equitum dicebat. Noctis, inquit, silentio (ut mos est) Fabius L.
Dicere Dictatorem. Papyrium Dictatorẽ dixit. Cæterum Dictatura post mortem Cæsaris Senatusconsulto sublata est in perpetuum. Cicero in Philip. I. Ad singulare etiã Marci Antonij factum festinat oratio. Dictaturam quæ uim iam regiæ potestatis obsederat, funditus è republ. sustulit. De qua ne sententias quidem diximus: scriptum Senatusconsultũ quod fieri uellet attulit. Quo recitato, summo studio autoritatem eius secuti sumus, eiq; amplißimis uerbis per Senatusconsultum gratias egimus. Lux quædam uidebatur oblata, non modo regno quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato, magnumq; pignus ab eo Reipub. datum se liberam

ciuitatem

ciuitatem esse uelle, quod Dictatoris nomen, quod sæpe iustum fuisset, propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam funditus ex Republica sustulisset. Regnum appellat Cicero perpetuam Cæsaris Dictaturam, quæ inuidiosissimum nomen Dictaturæ reddidit. Idem, Maximum autem illud quòd Dictaturæ nomen sustulisti. Hæc inusta est à te, à te inquam mortuo Cæsari nota ad ignominiam sempiternam. Vt enim propter unius M. Manlij scelus decreto gentis Manliæ neminem Patricium licet M. Manlium uocari: sic tu propter unius Dictatoris odium nomen Dictatoris funditus sustulisti. De præfectura Prætorij Tranquillus in Tito, Profecturam quoque, inquit, suscepit, nunquam ad id tempus nisi ab equite Ro. administratam. Vnde Plinius in præfatione ad eundem Titum loquens. Et quod his, inquit, nobilius fecisti, dum illud patri pariter & ordini equestri præstas præfectus Prætorij eius. Quibus uerbis Plinius significat & equestrem ordinem & præfecturam Prætorij Titum ingenti honore affecisse, cum præfectus patris sui Vespasiani & dici & esse uoluit: quod antè equestris tantum ordinis munus fuerat, non etiam Senatorij. Præfectus autem Prætorij à cohorte Prætoria dictus est. Apud antiquos enim cohors quædam erat quæ Prætoria uocabatur, quæ Consuli aut Prætori in prouincia præsto semper erat, quasiq; latus eius cingebat. Cicero ad Quintum fratrem Asiæ Proconsulem libro 1. Quos uerò aut ex domesticis conuictoribus, aut ex necessarijs apparitoribus tecum esse uoluisti, qui quasi ex cohorte Prætoria appellari solent: horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda tibi sunt. Itaque quod Cicero cohortem Prætoriam in Prætura urbana dixit, Asconius Consulares comites interpretatur. Veteres enim, inquit,

M. Manlius.

Præfectura. Prætorij.

Prætor. omnem magiſtratum cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt: unde & Prætorium, tabernaculum eius: & Prætorium. in caſtris porta Prætoria, & hodie quoque præfectus Prætorio. Hactenus Aſconius. Cùm igitur imperiũ Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem unum Romanum Prætoriæ cohorti aut cohortibus etiam præfecerunt, & Prætorio ſuo, id eſt, aulæ, quam lingua uulgaris hoſpitium Regis appellat: unde præfectus Prætorio hodie dici poteſt qui magnus magiſter hoſpitij dicitur: nam eum Græci ἔπαρχον αὐλῆς uocant, multum tamen ab antiquo differens. Hunc autem antiqui Principes potentia militari ſecundum ſibi eſſe uoluerunt: qualis Burrus primus (ut arbitror) Neroni fuit: de quo Tacitus libro VIII. ita inquit, Ibatur in cædes, niſi Afranius Burrus & Anneus Seneca obuiam iſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ & pari in ſocietate potentiaq; concordes, diuerſa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis & ſeueritate morum, Seneca præceptis eloquentiæ & comitate honeſta. Idem de morte eius loquens ita inquit libr. XIIII. Ciuitati grande deſiderium eius manſit propter memoriam uirtutis, & ſucceſſorum: alterius ſegnem innocẽtiam, alterius flagrãtiſſima flagitia & adulteria. Quippe Cæſar duos Prætorijs cohortibus impoſuerat, Fenium Ruffum ex uulgi fauore, qui rem frumentariam ſine quæſtu tractabat: Offonium Tigillinum, ueterem impudentiam atque infamiam in eo ſecutus. Præfecturam igitur Prætorij Titus ampliorem honoratioremq; reddidit, ut Plinius in exemplo ſuperiore inquit. Plinius uero iunior in Panegy. Traiani uerbis loquens ita inquit, Ego quidem in me, ſi omnium utilitas ita poſceret, etiam præfecti manum armaui: Tangẽs hiſtoriam huiuſmodi à Dione commemoratam,

Traianus cùm præfectum Prætorij cingulo donaret, dignitatis eius insigni, ita dixisse ad eum fertur, Accipe hunc ensem, & si quidem recte atq; è Repub. imperauero, pro me: sin secus, in me utere. Huius magistratus meminit Lāpridius in Alex. à quo dignationē eius auctam esse refert. Ab alijs autē atq; alijs Principibus auctiorē in annos atq; etiā in dies factam esse ex multis iuris locis conijcere possumus. Huius autē in Francia instar esse magis quàm similem Cancellariatū, haud ab re (ut arbitror) dici potest. A quibus autem initijs ad quantum fastigium euectus sit, nemo mediocri rerum nostrarum cognitione imbutus nescit. Verū eius aliud exemplar apud Platonem reperisse mihi uideor idq; expressum, non adumbratū. Plato igitur in eo libro qui Minos uel de lege inscribitur, Minoēm ab Homero tradit, laude longè omnium præstantißima inter omnis heroas laudatū esse. De Creta enim loquēs nonaginta urbibus insigni, earum unam Gnossum urbem ingentē esse ait, in qua Minoēm regnasse, Iouis consuetudine ac colloquio nouem annos usum. Hoc enim significat, inquit, illud carmē, Ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής, Nouennis regnauit cum Ioue cōmentatus. Quod sic dicere possumus, Ter tribus his annis regnauit cum Ioue suetus. Propterea, inquit, mira laus hæc existimanda est, & supra quā nihil omnino dici cogitari'ue poßit, non modò Iouis esse filium, sed etiam unum omnium ab Ioue institutum. Nam quod Hesiodus de eodem loquens inquit,

Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον, τῷ καὶ πόλεων βασίλευεν.
Sceptra Iouisq; tenens, queis urbibus imperitabat.

Nihil aliud intelligi uoluit quàm Iouis habens disciplinam qua Cretensium urbibus moderabatur. Hunc igitur Minoēm Plato regendo regno suo Rhadamanthi opera

Triani memorabile uerbum.

Cancellarius in Francia.

Plato.

Minos.

usum esse, in hanc propemodum sententiam commemo-
Rhadamãthus. *rat:* Enimuero,*inquit*, Rhadamanthus *ut uir quidem bonus erat, ita artis* Regiæ *numeros haud omnes perdoctus,* Regiæ *tamen artis (ipse basilicã uocat) administram quã-dam operam egregie nauare didicerat, ab ipso* Minoe *iudicijs præfectus, quare etiam iudex bonus dici uulgò me-*
Nomophylax. *ruit.*Hoc *enim nomophylace, id est, præside custodeq́; le-gum* Minos *utebatur in urbe:* Taloẽ *uerò extra urbem*
Talos. *utebatur.*Hic *enim* Talos *ter in singulos annos regionem paßim obibat, custodiæ legũ intẽtus, æreasq́; legum tabulas pagatim circũferẽs.* Verba *ipsa* Platonis *subiecimus,* Ῥαδάμανθυς δὲ ἀγαθὸς μὲν ἦν ἀνὴρ, ἐπεπαίδευτο μέντοι οὐχ ὅλην τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλ᾽ ὑπηρεσίαν τῇ βασιλικῇ ὅσον ἐπιστατεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅθεν καὶ δικαστὴς ἀγαθὸς ἐλέχθη εἶναι. νομοφύλακι γὰρ αὐτῷ ἐχρῆτο ὁ Μίνως κατὰ τὸ ἄστυ. τὰ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἄλλην τῷ Τάλῳ, ὁ γὰρ Τάλως τρὶς περιῄει τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὰς κώμας φυλάττων τοὺς νόμους ἐν αὐταῖς, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους. Aristoteles *autẽ lib.* IIII. Polit. *autor est*
Πρόβουλοι. *in qbusdã rebuspublicis* Græciæ *probulos & nomophylacas institutos fuisse, qui eas rogationes quæ ad populũ ferẽdæ essent, præiudicio quodã disceptarẽt examinarẽtq́; nequãdo fortè populus cõtrariũ quippiã legibus, aut quod è* Repub. *nõ esset, sciscere iubereq́; posset.*Hi *autẽ nomophylaces* Athenis *(ut apud* Sudam *legimus) fasciolis albis pro redimiculis uti solebant in spectaculis, è regione sedentes nouem magistratuum, qui* Reipub. *gubernacula tenebant: cogentes magistratus omnia rectè atq; ordine & ex præscripto legum agere.* In *concionibus uerò cum prohedris considere soliti, intercessuri si quis rogationẽ promulgationem'ue quampiam ferret aut contra instituta patria, aut*

quæ

quæ è Repub. è dignitate'ue eius futura nõ uideretur. Probedri autẽ dicebantur quasi præsides, magistratus quidam primi subsellij, quibus cæteri omnes sedendi loco cedebant, Ἠνάγκαζον δὲ τὰς ἀρχὰς χρῆσθαι τοῖς νόμοις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκάθηντο μετὰ τῶν προέδρων, κωλύοντες ψηφίζειν εἴτι παράνομον εἶναι δόξειε καὶ ἀσύμφορον τῇ πόλει. Eadẽ pene Pollux lib. VIII. de nomophylacibus dicit. Cicero lib. III. de Legibus, Legũ, inquit, custodiã nullã habemus. Itaq; hæ leges sunt quas apparitores nostri uolunt, à librarijs petimus, publicis literis cõsignatã memoriã publicã nullã habemus. Græci hoc diligẽtius, apud quos nomophylaces creãtur. Nec ij solũ literas (nam id quidem et apud maiores nostros erat) sed etiã facta hominũ obseruabant, ad legesq; reuocabant. Si huiusmodi magistratibus Francia rectè atq; ordine uteretur, mores certè & instituta nostra, iusq; omnino moribus nostris introductũ receptũq; (quas consuetudines dicimus) non tam incerta obscuraq; essent quàm ipsa esse non pridem deprehensum est. Nondum enim multis cõuentibus actis constitui potuerũt. adeò ad hoc tempus tantũ aduocatis ac pragmaticis in iura non scripta licuit, quàm in iura scripta iuris professoribus. id quod antea satis liberiusq; paulò (ut arbitror) diximus. Neq; enim ignoro, siquando libellus hic noster exierit, & aliquo forte rumore Accursiani rescierint nos in hac doctorum hominũ esse hæresi (Accursianos nũc appello istos nõ tam ingeniosos quàm fuit Accursius aut Bartolus alijq;, ut ita dicam, maiorũ gentium Accursiani, uiri haud dubie industriæ singulaeis, si in meliora tempora incidissent, temporũ enim ignorantia magis, quàm sua lapsi sunt: sed istos stupidiores, qui homines Latinè nescientes autores suos, latinißima Pandectarum scripta optimè interpretari po-

Prohedri.
Πρόεδροι.
Nomophylaces.
Consuetudines.
Accursiani.

tuisse conniuentibus oculis credi uolunt) Si igitur isti quoquo modo resciuerint, nos hæc & huiusmodi de numinibus suis dixisse (neq; enim nostra legent quæ intellecturi non sint) id est, si à politioribus iuris aut peritis aut studiosis (quales iam multi sunt) audierint nos hæc scripsisse, continuo agmine facto in nos, gladiatorio, ut aiunt, animo inuasuros esse suspicor. Nostra autem nunc uoco quæ ex alijs accepta, nostra fortasse fecimus, si quidem rectè & concinne suo quidq; loco accommodauimus. Amentata enim tela, ut dicitur, suggerentibus magni nominis autoribus, nullo aut paruo negotio accipientes, haud incommodè fortasse in istos contorsimus. Neq; uerò eo ingenio uideri nos uolumus, ex quo ueluti fonte huiuscemodi multa manasse credi poßint. Abundeq́; esse nunc putamus si claßicorum autorum, primæq́; autoritatis antiquorum dicta quasi pluuias aquas colligentes, ingenij nostri ariditatem aliena ubertate adiuuimus. Verumenimuero isti qui in suorum dicta inquirere nefarium esse putant, nunquam (ut arbitror) collato pede nobiscũ manus conserere audebunt: sed mißilibus, id est, arreptis ex triuio macelloq́; conuicijs, ut quodque atrocißimum in buccam quasi ad manus uenerit, depugnabunt. Quorum & si maledicta non magis me lædere possunt quàm aquæ pluuiæ fungum: ne tamen bellicum cecinisse uidear, eos oro obtestorq́; eorum æquißimos, ut ne prius dictis nostris obstrepere in animum inducant, quàm ea semel attentius auscultauerint. Tum demum si intellecta displicebunt, ignorantiæ sane aut tarditatis me damnent. Modò ne hoc eloquium addant, quòd disciplinæ suæ antistitibus non credere sustinuerim: aud quòd deorum suorum Ioui (doctorum enim suorum Idolum Accursium appellant) conuicium fecerim, ideò temer

temeritatis esse me aut etiam maiestatis damnandum. Neque enim Pythagorica eorum lege teneor, ut omnia credere ipso dicente, id est, Accursio debeam. Accursium tamen auscultare ubique, & plerisque etiam in locis auscultare Accursio soleo, id est, ubi Vlpianum & alios iurisperitorum proceres non modo ipse auscultasse, sed etiam exaudisse uidetur. Proinde nisi me priscorum magis propugnatorem quàm recentium, id est, suorum impugnatorem audierint (si tamen aures audiendi habent) caussam haud dico quin de me excarnificando animis suis obsequantur. Quòd si cominus ipsi pugnare aduersis gladijs in animum induxerint, næ homines ipsos inermes, aut armis certè nec ualidis nec fulgentibus munitos, ab elegantioribus eiusdem iuris studiosis iam diu destitutos, suo etiam gladio iugulare possumus, id est, edicto Iustiniani (ut alibi diximus) non uno sed altero. Id est autem huiusmodi, Nostram autem consummationem quæ deo annuente componetur, Digestorum seu Pandectarum nomen habere uolumus, nullis Iurisperitis in posterum ausuris commentarios illi applicare, & supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum & antiquis temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum ius penè conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem quæ paratitla Græcè dicuntur, quædam admonitoria eius facere. Paratitla Iustinianus summas rerum appellat titulatim appositas, quales extant Azonis: indices autem ἐλέγχους. Hoc in loco Accursius istorum Plato ingenua simplicitate manus (ut aiunt) dedit, fassus ipse nec sua, nec aliorum glossemata iure scripta defendi potuisse contra Imperatoris edictũ. Iustiniani autem autoritatem

Edictum Iustiniani contra enarratores.

Paratitla.

refellere, aut quoquo modo eleuare, homini quidem qui se iuris studiosum profiteatur, non minus inter istos improbũ esse putatur, quàm inter philosophos axiomata quæ di-
Axiomata. cuntur, negare: & propositiones quasdam indemonstrabiles, quæ in communi sensu conceptuq́; uersantur. Vt si quis lineam longitudinem sine latitudine neget esse, aut superficiem longitudinem & latitudinem sine altitudine, & huiusmodi alia. Perfricent igitur isti frontem, & Iustiniani imperium negligendum esse, aut quoquo modo refellendum dicere audeant, & una eademq́; opera totam iuris ciuilis autoritatem subuertant: aut etiam Accursium disciplinæ suæ antistitem ignauè manus dedisse contendant. iam certè in hoc certamine, cuius insolentes nos sumus, herbam eis porrigemus: tametsi non ad exteriorem nunc sermonem loquimur, qui autoribus Aristotele & Themistio omnia asserere atque inficiari potest, et ne axiomata quidem quæ proloquia dicuntur, ore fateri cogi-
Interior & exterior sermo. tur: sed ad interiorem illum (ut ipsi uocant) sermonem quasi ad æquum iudicem, qui interior est sensus & mentis conceptus, qui & proloquijs & rebus demonstratis contumaciter obsistere nequit. De quo Aristoteles in priore posteriorum Analyticon, Οὐ γὰρ πρὸς τὸν ἔξω λόγον ἡ ἀπόδειξις, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἐπεὶ οὐδὲ συλλογισμός, ἀεὶ γὰρ ἔστιν ἐνστῆναι πρὸς τὸν ἔξω λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσω οὐκ ἀεί. Non enim, inquit, ad exteriorem sermonem demõstratio est, sed ad eum qui est in anima, quãdo ne syllogismus quidem obsistere quiuis potest semper exteriore uerbo, interiore uerò nõ item semper. Hæc autem cum sint eiusmodi (ingenuè enim fatebimur) uertere tamen stylum non semel in animo nobis fuit, cepitq́; me impetus hæc ipsa interlinendi quæ in offensionem multorum incursura uidebantur.

bantur. ne id quidem modò, ſed etiam laborem hunc ſemeſtrem aut paulo ampliorem perdendi, ne me Antaccurſios ſcripſiſſe homines cauillarentur. Neq; enim is ſum qui nominus mei illuſtrandi cupidus, innoteſcere uel indigno aliquo facinore, uel hominum offenſione ſuſtineam. Ibi me anxium animi uelut genij duo (Philepijciæ Philalethiæq; nomina fuere) oculis meis obuerſantes, altrinſecus certatimq; adhortari inſtiterunt, ſpondentes quicquid candido propoſito animi inſtituiſſem, id non poſſe ad extremum (tametſi interim euariare contigerit) non bene ac feliciter uertere. Itaque quod felix fauſtumq; eſſet, pergerem, & deo diuisq; bene iuuantibus, huic qualicunque incepto ultimam manum adderem. Philepijcia æqui boniq; ſtudium profitetur: Philalethia præ ſe fert ueritatis amorem. His autoribus (id quod cautiores non ſolent) periclitari quàm hærere malui, aut iam orſa retexere. Ne igitur religione me obſtringerem, humanorum iudiciorum aleam ſane ancipitem ſubeundam mihi putaui. Quanquam etiam non tam periclitari me puto, quàm accipiendam plagam omnino mihi uideo. Scio certè utcunque bonorum iudicia mihi ceſſerint, malè me ab iniquis auditurum, atque eo maximè nomine, quòd homo Pariſienſis, aliquid in literis promittere audeam, præſertim nulla doctrina fretus peregrina, ut qui domi tantum literis operam mihiq; ſoli dederim. Sed quid cum illis agas qui ea quæ ex Græcis feci, ab alijs libris compilaſſe me dictitarunt, qui tamen nuſquam extant? Hi ſunt qui alienam induſtriam ex ſua inertia metiri ſoliti ſunt. quorum ego maleuolentiam impudentiorem adhuc putaui, quàm ut ei reſpondendum haberem. Bonorum tantum iudicium formido, quibus utinam ipſis ita libeat primum exporrecta fronte libellū hunc noſtrum excipere, ut

Philepijcia. Philalethia.

Φιλεπιείκεια. Φιλαλήθεια.

Budæus literis ſibi ſoli operam dedit.

pere, ut nullius odio aut offensione adducti ad eum scribendum accessimus: deinde si quod dictum nostrum ut nouum & inauditum explodendum mox eis uideatur, id non antè damnare quàm diligentius æstimauerint. Philippus Alexandri Magni pater cùm causam Machætæ cognoscens dormitare uideretur, nec satis animaduertere quæ ille pro suo iure diceret, ad extremum Machætam damnauit: quo uociferante ac prouocare se dictitante, Philippus ira percitus, Ad quem tandem? inquit. Ibi uerò Machætas, Ad te, inquit, ipsum ô bone rex siquando experrectus animum aduerteris, ἐπὶ σε ὦ βασιλεῦ αὐτὸν, ἐὰν ἐγρηγορὼς ϗ προσέχων ἀκούῃς. Sic ego si à bonis & doctioribus nunc damner nouitate rerum me premente, & reprehensionis licentia ad eosdem prouocaturum me contestor, cùm res primo occursu duras, iterata lectione æstimatas, exolescēte sensim nouitatis & audaciæ inuidia, mollescere senserint. Vt enim in rebus expendendis necesse est lancem ponderibus impositis pessum ire, sic animus hominum cogitur perspicuis dictis cedere, ueritati uerò postliminio redeunti, & parum alioqui plerunque gratiosæ, obfutura est fortasse producentis in medium insolentiæ similis fiducia. Si igitur nomophylaces Atheniensium similes haberemus, profectò leges moresq; & instituta cum certa fixaq;, tum uerò uoluminibus haud ita multis contenta teneremus: nulliq; literato iuris finiti ignorantiam excusare uerecūdè liceret. Nunc uerò quotus quisque iuris etiam consultus, consultor tamen esse in suscipiendis litibus erubescit? nec id magnopere mirandum. Quis enim securus esse eius rei potest, quæ nulla certa ratione constat, sed in arbitrio sita est hominum alia atque alia in dies comminiscentium? Verum ista sunt scilicet alimenta litium, id est,

Iudicium non præcipitandum.

eorum

eorum hominum pabulum, qui rationes suas in spolia ciuilia coniecerunt: quæ tertia propè pars est nunc hominum qui aliquo nomine esse censentur. Cancellarius igitur in Francia, cuius id munus, eæ primæ sunt partes, uidere ut nulla Principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regij, non è Republica atq; etiam è dignitate Reipublicæ principaliq; exeant. Cuius censuræ aut stylo Principum maiestas acta sua eximi nunquam uoluit. Denique qui Principis præsentis uicarius, & peregre agente Principe Interrex quodam modo esse censetur, iure ac propriè (ut arbitror) nomophylax, id est, legum præsidium, iuris asylum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morū institutorumq; ueterum ara, æqui boniq; columen appellari potest, atque etiam esse debet. Id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominum institutumq; quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac uerticem iustitiæ appellantium. Antiquissimum autem esse magistratum ex uetustis monumentis apparet. Comperi anno M. centesimo undecimo, Stephanum quendam Cancellarium diplomati regio subscripsisse, à Ludouico rege cognomento Crasso monachis diui Dionysij indulto. Legi & multo antiquius diploma Caroli cuiusdam, in quo uerba hæc addita erant, Gauzelinus notarius uice Rogerij archiepiscopi summiq; Cancellarij recognouit, indictione octaua anno uigesimooctauo regnante Carolo rege glorioso. Videtur autem fuisse Carolus ille magnus. Anno etiam millesimo centesimo quinquagesimoseptimo, Hugonem alterum Cancellarium subscripsisse comperi diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus est, ius regaliorum antisti Aurelienſi remisit, quatenus ad supellectil

Lites, procuratorum pabulū.
Cancellarij partes.
Nomophylax.

lectilem elegantiorem & instrumentum fundorum episcopalium attinet. Aliumq́; item Bartholomæum anno centesimo quadragesimoseptimo eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Regalia autem (ut obiter id dicatur) plurali numero in antiquis monumentis uocitari ubique uideo, quam regaliam numero singulari uulgò nunc appellamus, uerbo ab errore usurpato. Regalia enim neutro genere ut dicatur Latinitas exposcit, Græcorum more qui euangelia neutro genere & pluraliter dicunt sacrificium & supplicationes, quæ pro iucundo nuntio decerni consueuerunt, uel etiam mercedem allati iucundi nuntij. Cicero ad Atticum, O suaues duas epistolas quibus euangelia deberi fateor. Plutarchus in uita Demosthenis, Εὐθὺς οὖν ἔθυον εὐαγγέλια, Athenienses, inquit, audita Philippi morte euangelia sacrificauerunt. Isocrates in Areopag. Εὐαγγέλια δὲ δὶς ἢ τρὶς τεθύκαμεν, Ob iucundum huius rei nuntium iterum & tertio sacrificia & supplicationes decreuimus. Apud nos hodie struuntur pyræ, id est, πυρκαϊαὶ decernũtur, & supplicationes indicuntur. Vlpianus in l. Falsus, De furto, §. Qui alienum quid. Ergo si ea quæ dicunt Græci εὐαγγέλια petat, id est, mercedem pro rei inuentæ aut repertæ nuntio. Existimo tamen μήνυτρα legendum, hoc est, indicij præmium. Huius enim uocabuli tenuia quædam uestigia in antiquißimo exemplari inueni. Simile est nutricia in titulo, De uarijs & extraordinarijs cognitionibus, circa finẽ, quæ Græcè τρόφια dicuntur, id est, nutricis merces. Et niceteria pro præmio uictorũ, & pro sacrificio uel epulo uictoriæ gratia facto, quod etiam ἐπινίκια plurali numero dicitur. Iuuenalis, Et ceromatico fert niceteria collo. Lucianus, καὶ ἐπινίκια ἠξίωντο. Regalia igitur dicenda sunt cum ius illud utendi fruendi significare uolum

Regalia. Euangelia. Supplicationes. Pyra. Πυρκαϊαί. Μήνυτρα. Nutricia. Τρόφια. Niceteria. Νικητήρια. Ἐπινίκια. Regalia.

nolumus, quod rex in bonis & patrimonijs nostratium pontificum habet, interim dum alter in locum demortui substituitur & admittitur & iureiurando in uerba Principis adigitur, quod nunc sacramentum fidelitatis appellamus. Hoc autem sacramento rogare Quintilianus appellat. Quod ius regaliorum maximum olim fuisse, ac quod magnopere fiscum adiuuare posset, ex antiquis monumentis apparet. Quod autem hodie hoc nomine uocatur, non tam instar est antiqui quàm uestigium, quasiq; quoddam monumentum. Sed ex hoc diuerticulo in uiam redeundum. *In uerba Principis adigi.* *Sacramento rogare.*

Cancellarij nomen apud nos uereor ut iam consentaneum tantæ rei esse poßit. Nam ut est hoc tēpore ἀξίωμα, id est, dignatio ac maiestas huius honoris, tenuis hæc appellatio atq; apud alias gentes proculcata, significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis Latinum est) Cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis quæ hoc uerbum genuerunt, satis festiuum nomen fuit Cancellarij. Diploma quoddam legimus Comitis Viromanduani, in quo addita uerba hæc erant, Ego Cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit autem apud alios honoratioris scribæ nomen qui Græcè Archigrammateus dicitur, ut quidam tradiderunt, quasi Princeps scribarum. Apud nos uerò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorē habitum esse, præter ea quæ diximus, etiam ex eo conijcere possumus, quòd anno millesimo ducentesimo uicesimoquinto, Guarinus quidam antistes Siluanectensis geßisse eum magistratum traditur: uir magni nominis illo seculo, ut conijcere licet. Cuius commentarios sui ac superioris æui uidimus, uel collectanea quædam potius, regnante Philippo secundo (qui Augusti cognomentū *Cancellarij appellatio.* *Archigrammateus.*

meruit

meruit) congesta: quo tempore nondum ille Cancellarius erat. Ex quibus multa antiquitatis coniectura nec dubia fieri potest. Antea autem, id est, ab anno millesimo centesimo nonagesimoquinto interregnum diuturnum Cancellariatus fuisse uidetur: diuq; nullus Cancellarius in demortui locum suffectus est. In codicillis enim regijs illis temporibus indultis additum ferè legimus, uacante Cancellaria, regnante tum Philippo Augusto, qui annis quatuor & quadraginta imperitauit. Anno autem millesimo trecentesimo uicesimo constitutione Philippina interdictum esse comperi consiliarijs Parlamenti, ut ne ab urbe abnoctarent, duntaxat quo minus omnibus consessibus curiæ interessent, citra commeatum aut regium aut Cancellarij, cum Principe curiæ, qui tum supremus appellabatur. Nunc uero cum in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellario licet, tum uerò à principe curiæ primo ei loco ceditur, quasi magistratuum omnium antistiti. Nec me tamen præterit in celeberrimo trium ordinum conuentu (quos status dicimus) uno uerbo fortasse Panceltion appellare possumus ea forma qua antiqui Panionion dixerunt, & Panætolion, id est, uniuersæ Ioniæ Aetoliæq; concilium: cuius meminit Liuius libro primo de bello Macedonico. In eo igitur concilio nouimus magistratum militum, id est, Constabularium, Principis ubique Legatum in re quidem militari, primo loco inter magistratus sedisse proximeq; eum Cancellarium. Sed illius iam magistratus nomen sublatum esse uidetur, quo tandiu Respublica caruit. Itaque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium, ultra quod nihil sperare licet, homini quidem priuato & togato, quasi que quoddam summa quæque ambientis animi solstitium.

Interregnum. Cancellariatus.

Abnoctare nō licet consiliarijs Parlamēti.

Princeps curia.

Cancellarius

Trium ordinū conuentus.

Panceltion.

Panionion.

Panætolion.

Cancellarius qualis esse debeat.

Ab eo

Ab eo iam progressus nullus, sed qui se porrò commouerit, regredi tantùm potest. Restat ut ibi consistere, nec de gradu (ut dicitur) deijci felicissimum esse putetur. quæ enim progredi nequeunt, ruina quadam retrò ferè reuoluuntur. Proinde hunc qui norma est omnium iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ Reipublicæ Principis uicem implere aut certè obtinere creditur. Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent: cuius oculis uelut emissitijs circunspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid usquam subsultet non suo loco positum: cuius auribus, ut dicitur, perpurgatis plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt. Qui caput est sanctioris interiorisq; consilij (Sanctius nunc appello consilium τῶν ἀπόλεκτων βουλῶν, quod à nostris strictum appellatum esse dixi: quo nomine Liuius libro v. de bel. Maced. Aetolorum consilium appellauit ex delectis atque eximijs uiris constans: quos Apolectos appellabant) Hunc deniquc qui, ut ita dicam, promus condus clementiæ benignitatisq; principalis factus est, id est, qui illius æquitatis officinæ, quam Cancellariam dicimus, liberam administrationem habet: qui morum legumq; regimen perpetuum recepisse uidetur (quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur) Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac uariæ prudentiæ fidutia subnixum esse necesse est. In hoc uno acumen dialecticorum, sententias philosophorum, uerba oratorum, memoriam Iurisconsultorum, ingenium Portianum pariter ad omnia uersatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet. Hunc omnia quæ ætas ista capit, complecti & perdiscere conuenit. quæ modò ad instituendum excolendumque politicum uirum ualcant

Sanctius consilium.

Apolecti.

Officina æquitatis.

ualeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio & scientia, tanquam muneris huius materies quædam subiecta esse debent, quasiq; in numerato condita. Hunc denique tâ autoritatis esse oportet, cui omnes magistratus honorum suorum fasces submittere non indignentur. Permultum enim interest quis à quo magistratus geratur. Etenim idem honor pro maiestate contemptu'ue gerentis nunc sublimis & eximius esse: nunc, ut ita dicam, in ordinem coactus esse uidetur. Quantos enim ex quantulis magistratus factos uidimus interdum gerentium eos uirorum claritate? & uice uersa in ordinem redactos eorundem obscuritate? Cæterorum magistratuum imperium suis ac certis finibus circunscribitur: sub huius iure imperioq; omnes nostræ prouinciæ sunt, ut olim omnes erant Romanæ sub Consulis. Itaque domum eius totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atque adeò oraculum esse par est, ueluti quandam iuris æquitatisq;, ut diximus, officinam. Eius ianuam ac uestibulum omni postulanti, omnibus horis patere, nulli tamen hiare, id est, à nullo quicquam poscere oportet. Imo uerò non claudi, ut Romæ olim Tribunorum (si Plutarcho autori grauissimo credimus) ueluti perfugiũ ac portum disiectis, & leges iuraq; implorantibus quæ ipse tuenda suscepit, ut diximus, aram atque asylum ijs qui contra uim aut improbitatẽ ius suum obtinere nequeunt. Hunc denique qui tantam, tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis absolutum esse uirum undecunque doctum, undique placentem, omnium denique horarum magistratum esse oportet. Earumq; rerum seueritatem multis cõdimentis

Magistratus à gerẽte uel ignominiam accipit uel decus.

mentis humanitatis comitatisq́; commitigare. Non pridem enim atque adeò haud ita dudum uidimus quem de cœlo, ut aiunt, detraxit tetrica quædam præduraq́; seueritas: id est, cuius præstantißimas uirtutes, & alioqui in primis commendabiles, subinuisas mox, nec satis populares reddidit truculentia quædam uultuum & sermonis. Nec tamen hæc omnia ad Stoicorum normam exigimus, ut eum prudentem quæramus qui nondum inuentus sit, quasiq́; mathematicum quoddam specimen, quod nondum natura ediderit: id est, quod intelligentia percipi, non oculis uideri poßit: & cui uel Ligurino Momo, ut est in prouerbio, Satisfacere uideatur. Est enim, est quatenus uenia præstantißimis animus dari poßit, si (ut sunt humana) uitiolum aliquod naturæ obrepserit. Nec rursus ex quolibet ligno, ut aiunt, Mercurius fingitur. Hunc igitur eum esse uolumus, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit: qui (ut ita dicam) magistratui, non qui magistratu donatus esse uideatur. cuius uita censura sit, ut inquit Plinius) eaq́; perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam ij conuertantur quibus non tam imperio opus est, quàm exemplo. Cuius tot, tantæq́; sint animi dotes, ut cuius esse plurimæ maximæq́; uidentur, profectitiæ illæ quidem & dominicæ, quas gratias uulgò uocant, non hominum peculiares. Atqui eum qui heroico quodam animo præstare hæc omnia & poßit & uelit, peßimè de sese mereri necesse est, perpetuumq́; sibi amœnioris uitæ atque omnis hilarioris conuictus exilium consciscere, sola innocentiæ conscientia gloriaq́; uirtutis contentum (Quis enim aut quando eo loco positus feriari uoluptarijs rebus poßit?) Quod qui sibi facere imperauerit, næ ille in cœlum laudibus ferendus est. Neque uerò periculum erit (ut arbitror) ne

Mathematicum natura specimen.

Dotes animi.

tanti non esse hoc præmium uideatur uiro ad ueram germanamq; gloriam nato: quæ ipsa in sola uirtutis commendatione à sapientibus sita esse creditur. Ea est autem consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute. Ea uirtuti resonat tanquam imago, ut inquit Marcus Tullius. Hic est enim unus omnium magistratus, cuius res in utranque partem gestæ minimè in tenebris latere aut quoquo modo abditæ esse possint. Quippe qui in luce occidentis, in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ, in auribus tot tantarumq; gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Est igitur, est planè cur homini ab amœnitatibus uitæ & festiuiore uictu non abhorrenti, emigrandum ex ingenio suo sit (ut dicitur) est cur alius, ut ita dicam, induendus homo sit. Qui si se ueluti in medio amplissimi imperij theatro positum, omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coëuntibus non modò indigenis, sed finitimis etiam & ulterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum ediderit. Antigonus Rex cùm filium Demetrium cum magnis copijs ad liberandam seruitute Græciam mitteret, dixisse fertur (autore Plutarcho) gloriam rerum egregiè gestarum è Græcia, tanquam è specula ignem, per orbem terrarum conspicuam emicare. Haud alio modo famam rerum in aula gestarum, ut è specula prænuntios ignes quoquouersus latissimè pertinere dixerim. Huic porrò non modò optimatibus atque sibi, id est, conscientiæ inseruiendum est: & si & Musis canendum, ut dicitur, sed etiam populo & scenæ, id est, multorum existimationi quantum per naturam rerum licet. Arduum sanè opus &

Gloria in uirtute.

alioq

alioquin etiam intractabile, seuerum & popularem esse. Supercilium aduersus delicta aulicorum distringere. Impotentissimis cœptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præpollentium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio uehementiore affectu percitum demitigare, & (ut uerbo Ciceronis utar) molli articulo tractare. cautè & circunspectè fortem & intrepidum, cùm opus est, ita esse ne fortitudo in neruum erumpat, ut inquit Comicus. ne si immani illa & Stoica integritate utatur, nec unquam procellis temporum cedendum esse putet, ex templo à gubernaculis deiectus Reipublicæ nauem turbinibus factionum auferendam relinquat, ueluti è littore publicum naufragium securis oculis inspectaturus. postremò in comitatu Regio Philosophicum animū, integrum ac sartum, ut dicitur, & tectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus uersutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnunquam intentantium, conseruare. Mira enim blandimenta genuit aulici uictus ratio, quibus præstantissima etiam uirtus sæpe consopita conniuere uisa est. Adde quòd (ut inquit Brutus) durior est conditio spectatæ uirtutis quàm incognitæ. Benefacta enim ab ea pro debitis exiguntur: quæ aliter eueniunt, ut decepti infesto animo reprehendimus. Vna ad hoc cautio, ut arbitror, si unde surrexerit assiduè meminisse, unde casurus sit si sibi ignoscere cœperit, animo præsentiscere possit. Sed uereor ne qui littus legere scribendo institueram, interim rerum dulcedine captus, auferri me in altum non sentiam. Cautius enim, ut arbitror, fecissem, si Timanthis nobilis pictoris exemplum secutus essem. Qui, ut Plinius Fabiusq; tradiderunt, cùm in tabula Iphigeniæ immolatæ, Agamēnonis patris dolorem exprimere penicillo arbitratu suo non posset, uelauit caput eius,

ut quàm maximum mœrorem uniuscuiusq; animo æstimandum relinqueret: sic ego fortasse ea quæ stylo assequi nequeo, melius uelo quodam silentij contexissem.

Ex titulo, De officio Præfecti urbis.

Forum suariũ. Et ideo forum suarium.) Forum suarium, inquit Varro libro primo de Lingua Latina, in quo sues uenduntur: ut boarium, in quo boues: & piscarium olitoriumq́;, in quo pisces oleraq́;. sicut forum cupedinis, in quo cupedinarij negotiantur. Quæ omnia, inquit, in unum locũ contracta, postquam ædificatus est locus, appellantur macellum. Forum cupedinarium Parisijs Cossonaria uocatur, ubi lepusculi, cuniculi, perdices, phasiani, & aliæ id genus deliciæ epularum uæneunt.

Macellum. Forum cupedinarium.

Ex titulo, De officio Quæstoris.

Ex Quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri. *Quæstores.* Quæstoris appellatio apud antiquos, latißimè patebat. Tacitus libro undecimo: Iisdem Consulibus Publius Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quæsturam adipiscerentur. Apud maiores uirtutis id præmium fuerat, cunctisq; ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta Consulatus ac Dictaturas inirent. Sed Quæstores Regibus etiã tum imperantibus instituti sunt, mansitq; Consulibus potestas deligendi, donec eum quoq; honorem populus mandaret. creatiq; primùm Valerius Posthumius, Aemilius Mamercus, anno LXIII. post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotijs duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum uectigalibus. Pòst lege Syllæ uiginti creati supplendo Senatui, cui iudicia

trad

tradiderat. Et quanquàm equites iudicia recuperauissent, Quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia Dolabellæ uelut uænundaretur. Ex his uerbis apparet Quæstores uarij generis fuisse. Ii igitur quos Vlpianus dicit prouincias sortiri solitos, comitandæ rei militari primùm creati fuerunt. cum Imperatoribus enim populi Romani mittebantur, id est, cum Consulibus & Prætoribus, ad administrandam rem pecuniariam, & prædam ac manubias in rationes publicas referendas, ut uidere est apud Liuium multis locis. Pro ijs habemus hodie thesaurarios bellicos. Propterea magna esse necesitudo putabatur instituto antiquorum Quæstori cum Imperatore suo: cum quo communem prouinciam sortitus erat, & discrimina bellica obibat. Cicero in Diuinatione: Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque grauiorem, neque iustiorem causam necesitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris societatem. Quamobrem si iure posis eum accusare, tamen cùm tibi parentis numero fuisset, id piè facere non posses. Meminit etiam in libris de Oratore, & Plinius ad Fundanum libro quarto Epistolarum. Quemadmodum autem in castris Prætorium dicebatur Prætoris tabernaculum: sic etiam Quæstorium Quæstoris. Liuius libro decimo: Itaq; captum Quæstorium, Quæstorq; ibi Pansa occisus. Cicero pro Plancio: Thessalonicam me in Quæstorium perduxit. Hi autem Quæstores, lictores & uestem & insignia quæstoria habebant: quod Cicero ibidem ostendit his uerbis: Nam simul ac me Dyrrhachiũ attigisse audiuit Plancius, statim ad me lictoribus dimisis, in-

Varia genera Quæstorum.

Necesitudo Quæstoris prouincialis cum Prætore aut Consule.

Prætorium.

Quæstorium.

signibus abiectis, ueste mutata profectus est. Et paulò pòst: Vi me inquam Plancius & complexu suo retinuit, multosq; menses à capite meo non discessit, abiecta Quæstoria persona comitisq; sumpta. Quibus uerbis exprimitur affectus Plancij exilio Ciceronis amici condolentis. Asconius in Diuinationem: Hæc erat, inquit, prima Senatoris administratio, Quæstorem fieri: & in prouincia curam gerere publicæ pecuniæ in usus diuersos erogandæ. Inde Cicero in Prætura urbana: Ne diutius teneam, inquit, pecunia attributa numerata est: profectus est Quæstor in prouinciam: uenit in galliam expectatus ad exercitum Consularem cum pecunia. Qui autem Vrbani Quæstores erant, ij ærarium curabant, eiusq; pecunias expensas, & acceptas referre in tabulas publicas consueuerant. Pro ijs Præfectos ratiociniorum habemus, quos magistros computorum dicimus. Valerius libro secundo, capite tertio de lege triumphi loquens: Cæterùm ne tam præclara lex cupiditate laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est: quam Lucius Marius & Marcus Cato Tribuni plebis, tulerunt. Pœnam enim Imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum literis Senatui ausi essent referre, iubetq; eos cùm primùm urbem intrassent, apud Quæstores Vrbanos iurare de utroq; numero uerè ab ijs Senatui esse scriptum. Hi autem Quæstores signa ex ærario promebant exeuntibus ad bellum Consulibus aut alijs Imperatoribus. autor Liuius libro septimo: Iis ærarij curam Augustus abstulit. Tranquillus in eodem Aug. Autor etiam fuit, ut cura ærarij à Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætores'ue transiret. Tacitus in XIII. de Nerone loquens: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transi-

Quæstores Vrbani.
Præfecti ratiociniorum.
Memorabilis lex.

transi

translulit, uariè habita ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit Senatui deligere Præfectos. Deinde ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero Prætorum qui præessent: neq; id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quæstores rursus imposuit: ijsq; ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero Præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Quæstores ærarios hodie uocare possumus eos, quos mulctarum, id est, emendarum receptores uocant. unde homines ærarij, de quibus alibi diximus, qui à Græcis Ὀφλοῦντες dicuntur, & Ἐζημιωμένοι. Tacitus libro decimo tertio: Censuit Piso designatus Consul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contradicere liceret: deq; eo Consules statuerent. Apud antiquos Quæstores ærarij, qui & Quæstores urbani dicebantur, munera multa obibant, pro quibus nunc Præfectos ratiociniorum, ut diximus, & receptores mulctarios habemus, diuersissima nunc munera. Erat enim alia prorsus ratio apud eos ærarij administrandi atq; nunc apud nos. Pecunia enim publica uno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur, quam Tribuni ærarij cùm opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimq; ratio eius constat. quò fit ut ærarium nostrum dispersum in potestate sit paucorũ. Hæc autem quæ antea de antiquitate Romana diximus, quæq; posthac dicturi sumus, de tempore aut Reipublicæ Romanæ, aut monarchiæ eius intelligi uolumus, quæ Constantinum Principem antecessit. Quæ enim in nouissimis libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent: à Græcis enim sumpta sunt, &

Quæstores ærarij.

Homines ærarij.

Ὀφλοῦντες.

Ἐζημιωμένοι.

Aerarium.

Codicis libri à Græcis, &c.

& ob id magna ex parte non intelliguntur autorum eius temporis penuria. Cæterùm Imperatores exercituum ex prouincijs decedentes, rationes suas ad ærarium referebant, id est, computos reddebant, ut nunc loquimur. Cicero in Pisonem: Rationem ad ærarium retuli continuò Cæsar, sicut lex tua iubebat, neq; alia ulla in re legi tuæ parui. Quas rationes si cognoris, intelliges nemini plus quàm mihi literas profuisse. Ita enim sunt perscriptæ scitè & literatè, ut scriba ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus ipse caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit: ratio quidem hercle apparet, argentum decoctum, œchetæ. Quem locum nos (ut arbitror) primùm restituimus. In omnibus enim exemplaribus legitur argentũ & edoctum tetechæ. Verba sunt Plauti in Trinummo à Cicerone per Parodian in orationem illam suam traducta, hoc sensu, ratio quidem comparet, sed reliqua non extant εἴχεται œchetæ, abijt, excessit, non extat. Verba sunt enim Pisonis ex prouincia reuersi significantis rationes se optimè confecisse, sed reliqua consumpsisse: ita secum rationibus paria facere non posse, ut Columellæ uerbo utar. Erat autem ærarium in æde Saturni, ut autor est Macrobius in primo Saturnalium: Cuius rei hanc rationem affert, Aedem uerò, inquit, Saturni Romani ærarium esse uoluerunt, quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum, Nec signare solum, aut partiri limite campum Fas erat: in medium quærebant omnia. Meminit & Plutarchus in Probl. Eò autem Senatusconsulta deferebantur. Tranquillus in Claudio: Collegio Quæstorũ pro stratura uiarum gladiatorum munus iniunxit, detractaq; Hostiensi, et Gallica prouincia curam ærarij Saturni reddidit.

Referre rationes ad ærariũ.

Locus apud Ciceronem restitutus.

Aerarium in æde Saturni.

dit. quam medio tempore Prætores aut utiq; tunc Prætura functi, sustinuerant. Aerarium etiam apud Athenienses cella erat post ædem Mineruæ, ob id Opisthodomos dictum, ut apud Demosthenem πϱὶ συντάξεως. De ærario ita inquit Plutarchus in Publicola, In Quæstoria etiam lege ferenda maximam est laudem consecutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues conferre, cùm neq; ipse id munus obire uellet, & ab eo obeundo amicos deterreret: nec omnino publicas pecunias priuatam in domum inferri equum duceret: ærarium Saturni ædem constituit, itaq; hodie manet. Præfectos autem ærarij hodie, ut arbitror, uocare possumus quos Generales finantiarum dicunt: qui etiam Quæstores uocitari possunt: quod munus Prætores Prætorijq; uiri obibant. Tribunos uerò ærarios quos Receptores generales appellant, ut statim ostendemus. Coactores dicebantur, qui nunc receptores particulares, ut apud Tranquillum in Vesp. & Ciceronem pro Cluentio: Et coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias. Αποδέκται à Græcis dicuntur. Aeschines, ἦρχον ἢ τὴν τῶν ἀποδεκτῶν ἀρχὴν. Vtitur & Demosthenes κατὰ Τιμοκράτους. In titulo, de Densensoribus ciuitatum: Codice, Susceptores uocantur, ex imitatione Græci uocabuli. Eorum autem obseruatores quos nunc contrarotulatores dicunt, Αντιγραφεῖς dicebantur à Græcis: atq; eorum Αντίγραφα, quasi contrascripta. Nos antigrapharios appellare possumus & custodes. Demosthenes contra Androtionem, ἕκαστος ἀντιγραφεὺς ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰσενεγκόντων, Vnusquisq;, inquit, futurus erat antigrapheus eorum, qui in publicum conferebant. Hos Cicero custodes appellat in Oratione pro lege agraria contra Rullum, & de reditu suo, & Vlpian. in leg. III. De administratione tutorum.

Οπισθόδομος.

Præfecti ærarij.

Quæstores.
Tribuni ærarij.

Coactores.

Αποδέκται.

Susceptores.
Αντιγραφεῖς.
Antigraphei ratio.
Antigrapharij.
Custodes.

torum. De antigrapho Aristoteles in Polit. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ ἡ παράδοσις γινέσθω παρόντων τῶν πάντων τῶν πολιτῶν, καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας καὶ φυλὰς τιθέσθωσαν, Ne igitur interuertantur (inquit Aristoteles) pecuniæ publicæ, institui oportet ut palàm omnibus ciuibus tradantur, antigraphaq́; earum fiant per phratrias & tribus singulas, id est, phratriatim tributimq́;. Sunt autem phratriæ apud Aristotelem (ut id obiter dicam) conuentus quidam hominum, aut etiam conuenticula quasi pagi, propria sibi sacra peculiariaq́; communiter habentium, ab eo dictæ phratriæ quòd communi puteo utantur, quod Græcè φρέαρ dicitur. Quo nomine primùm quas cõfratrias hodie dicimus, id est, communem quandam religionem, appellatas esse puto, non autem ab eo quòd fratres sint illi, inter quos cultus ille sanctorum quorundam intercedit. Phratores autem Græcè dicuntur, id est, eiusdem phratriæ ut tribules. hodie epulones coëpulonesq́; dici fortasse possunt, ut qui plerunq; epulandi magis, quàm cultus diuini gratia conueniant more gentilium epulonum. sed redeundum ex diuerticulo in uiam. Quos hodie Thesaurarios dicimus Franciæ, Præfecti fisci appellari possunt. Differt enim fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij: fiscum uerò pecuniam Imperatoris, quam domanium dicimus: quod uerbum à fiscis dictum est, id est, sportulis, ut docet Asconius his uerbis: Sportæ, sportulæ, sportellæ, munerum sunt receptacula. Sacci, sacculi, saccelli, crumenæ ex uellere, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. Fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea, sunt utensilia ad maioris summæ pecunias capiendas. Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, factum est ut fiscus pro pecunia publica, & inde Confiscare dicatur. Hactenus ille

Phratria. Confratria. Φράτορες. Epulones. Coëpulones. Præfecti fisci. Fiscus. Aerarium. Sporta. Sacci. Fisci. Confiscare.

ille. Fiscus & Priuata ratio idem sunt, ut satis significat Alexander Augustus in lege Procurator, Codice De edendo: licet Accursius aliter censuerit. Vlpianus in leg. 11. Ne quid in loco publico fiat: Res, inquit, fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Fiscus etiam priuata ratio uocatur in lege j. De fundis rei priuatæ, libro XI. Codic. In Pandectis Græcis παβριμωνιάλια καὶ ἰδιόκτητα χωρία, uocantur fundi fiscales, & priuatæ rationis. Variè autem appellantur fundi patrimoniales & rei priuatæ & dominici, pro locorum fortasse diuersitate. dicitur & ærarium priuatum in leg. ult. De locatione prædiorum ciuilium. Strabo de Aegypto prouincia loquens sub Augusto: Qui uerò recturus, inquit, prouinciam mittitur, is uicem principis obtinet: sub eoq; est is qui dicæodotes dicitur: id est, iura reddens, & Iurisdictionem habens: in cuius potestate sunt iudicia. Est & alius magistratus qui priuata ratio dicitur, earum rerum indagator & explorator, quæ assertorē nullum habent, quasi nullius dominio mancipatæ (à Græcis adespotæ dicuntur) et earum omnino rerum, quæ in Cæsarem recidunt. Ἄλλος δὲ ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Fiscis hodie Quæstores & coactores pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis imponentes. Cicero in Verrem Actione prima: Reperiebam fiscos complures cum pecunia Siciliensi à quodam Senatore ad equitem Romanum esse translatos. Ex iis quasi decem fiscos ad Senatorem illum relictos esse comitiorum nomine. Post tempora autem Ciceronis, fisci nomen ad eam significationem traductum est, qua nunc utimur. Vnde fisci aduocatus dictus, ab Adriano primùm institutus. Asconius tria pensitationum genera apud antiquos fuisse dicit, canonem, oblat

Dicæodotes.

Priuata ratio.

Tria pensitationum genera.

oblationem, indictionem: ut sit hodie Canon, quod Domanium dicitur, ut portoria, uectigalia, & huiusmodi. Oblatio, quæ auxilia nunc dicimus, ut octaua uini hemmatim diuenditi, & uicesima eius quod cuppatim culeatimq; uænit, reliquarumq; mercium, quæq; à solidarijs negotiatoribus uenduntur, quos grossarios appellant: quæq; à minutarijs & uenditatoribus, qui & propolæ dicuntur, hoc est, non sua uendentes, sed a negotiatoribus emptitata pluris postea uenditantes. Indictio est quam Taleam uocamus, antiqui collationem uocabant, Cicero etiam collectam dicit, Græci ἔρανον appellant, & συμβολήν. Hodie igitur coactores canonarios, oblationales, indictionales, & fiscarios, & ærarios, alijsq; nominibus appellare licet Latinè loquentibus. Sed de ærarij fisciq; differentia exemplum est apud Tranquillum in Augusto: Tertio, inquit, uolumine confecit breuiarium totius imperij, quantum militum sub signis ubiq; esset, quantum pecuniæ in ærario, & fiscis, & uectigaliorum residuis. Plinius in Panegyrico: At fortasse non eadem seueritate fiscum, qua ærarium cohibes? imò tantò maiore, quantò plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Et paulò pòst: Quæ præcipua tua gloria est, sæpius uincitur fiscus, cuius mala causa est nunquam, nisi sub bono Principe. Meminit & Spartianus in Adriano. Breuiarium autem in proximo Tranquilli exemplo id uolumen est ferme aut libellus, quem statum generalem uocamus, quo singulis annis Princeps tam de ærarij pecunia, quàm de fiscali statuit, quid eo anno fieri uelit, quam summam instrumento ministerioq; omni aulico expensam ferri placeat. argentariam nunc & officiales domesticos uocant. quam etiam rei militari attribui, quam stipendijs, quam liberalitatibus, quam uenatico

Solidarij. Minutarij. Venditatores. Propolæ.

Ἔρανος καὶ Συμβολή. Canonarij. Oblationales. Indictionales. Collatio. Collecta.

Breuiarium principale.

Instrumentum aulicum.

tico apparatui, quam auitio equitioq́;, id est, falconariæ scutariæq́;, ut uerbis nostris loquar (dici etiam potest accipitraria ratio) quam deniq; in euentus uarios, & ad incerta rerum casuumq́; (quo nomine præfecti ærarij immaneis summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas admittendasq́;, atq; etiam in lautiam destinari. Sic enim appellantur munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium dono mittuntur. Plutarchus in Prob. Romanis, ἐκαλεῖτο δὲ λαύτια τὰ πεμπόμενα τοῖς πρεσβεῦσι ξένια. Liuius libro octauo secundi belli Punici: Aedes, libera, loca lautiæ legatis decreta. Alibi: Libera loca lautiæ legatis decreta. Et libro uigesimo octauo: Lautia & locus legatis præberi iussa. Lautiæ igitur appellatione continetur ea pecunia, quæ in legationes suscipiendas quouis modo consumitur. In eo etiam breuiario Princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam circuncidi, quædam expungi eradiq́; iubet. Vnde erasi appellati à Plinio in Panegyrico, quos extra statum positos dicimus. Ex quo uelut archetypo quini quotannis ueluti traduces ducuntur, quorum unum Præfecti fisci communem inter se sumunt: reliquos Præfecti quatuor ærarij habent, suum quisq; cum suo Tribuno communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ faciunt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias uarijs nominibus expensant, ut Plautino uerbo loquar. Nomina nunc intelligenda sunt capita breuiarij, id est, rationis argentariæ, tituliq́; earum rerum & huiusmodi, quas paulò antè enumerauimus: quibus expensæ pecuniæ feruntur. Ex his autem ueluti subbreuiarijs fiunt rursus, quæ pyctacia breuiaq́; dicuntur & breues, uulgò nostri borderellos appellant, id est, commentariolos summam rerum continentes.

Auitum & Equitum. *Lautia.* *Λαύτια.* *Erasi.* *Secundaria breuiaria.* *Nomina.* *Pyctacia.* *Breuia.* *Breues.*

Cuius

Cuius significationis exempla sunt in lege Actuarij, & lege Iubemus, & lege Excellentia, De erogatione militaris annonæ, libro duodecimo Codicis. Πυκτὰς καὶ πυκτία Græci uocant. Attributæ autem pecuniæ ab antiquis dicebantur, quas nunc aßignationes Latino uerbo dicimus. Varro libro primo De lingua Latina: Tributum, inquit, dictum à tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis proportione census exigebatur. Ab hoc ea quæ aßignata erat, attributum dictum. Ab eo quoq;, quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, Tribuni ærarij dicti. Id quod attributum erat, æs militare dictum. Cicero in Prætura urbana: Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est, profectus est Quæstor in prouinciam. Quæ uerba explanans Asconius: Pecunia, inquit, attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à Tribunis ærarijs adnumerari Quæstori solet. Cicero in Pisonem: Non'ne sestertiûm centies & octogesies ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti? Erat igitur propriè attributa pecunia ea, quæ Imperatoribus ad prouincias euntibus aßignabatur. Sed in quodcunq; negotium aßignetur, attributum hodie uocari potest. Tribuni igitur ærarij secundum Asconium ea munera obibant, quæ nunc generales receptores obeunt, attributam pecuniam Quæstoribus prouincialibus adnumerantes ex ærario promptam. Secundum Varronem ij erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nunc Thesaurarij sunt bellici. Hæc igitur diuersis temporibus uariè constituta fuerunt. Tribuni autem ærarij lege Aurelia cum Senatoribus Equitibusq; iudicabant, id est, iudicia publica exercebant, ut autor est Asconius in Diuinationem Ciceronis. Vnde Cicero ad Atticum quadam epistola de Clodiano

Attributa pecunia. Aßignatio. Tributum. Aes militare. Tribuni ærarij. Lex Aurelia

no iudicio tanquam corruptißimo loquens: Vt primùm, inquit, Iudices consederunt, ualde diffidere boni cœperunt. non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit. maculosi Senatores, nudi Equites, Tribuni non tam ærarij, quàm ut appellantur ærati. Aeratos Tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est, ære alieno obrutis. Gallia uerò memoria nostra alterius generis ærarios huiusmodi Tribunos, omnesq; argentariam factitantes semper habuit, id est, bene numeratos. Quæstores etiam orationes epistolasq; Principum in Senatu recitabant. Tranquillus in Nerone, Orationes ad Senatum missas præterito Quæstoris officio per Consulem plerunq; recitabat. Idem in Tito: Vt orationes etiam recitaret Quæstoris uice. Tacitus libro decimo sexto: Oratio Principis in Senatu per Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim compellato Patres arguebat, quòd publica munia desererent, eorumq; exemplo equites Romani ad segnitiem uerterentur. De Quæstoribus candidatis Lampridius in Alexandro: Quæstores, inquit, candidatos ex sua pecunia iußit munera populo dare, sed ut post Quæsturam Præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Aerarios uerò instituit, qui de ære fisci ederent munera eaq; parciora. Fuerunt autem & alij, qui candidati Principis aut Cæsaris potius dicerentur, non Quæstores quidem, sed quicunq; candidati, id est, magistratuum petitores in comitijs. Tranquillus in Augusto: Quoties magistratuum comitijs interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabatq; more solenni. Ferebat & ipse suffragium in tribus, ut unus è populo. Candidatos Augusti Tranquillus appellat eos petitores, quos ipse populo commendabat, & quibuscum singulos ex more ambientium prehensabat, ciuilem personam assumens interim,

Aerati. Obærati. Tribuni ærati. Quæstores candidati. Candidati principis.

&

& principis deponens: tanquam princeps non esset. Inde iocus ille apud Quintilianum in sexto: Iungitur, inquit, amphibologiæ similitudo, ut Augustus Galba, qui pilam negligenter petenti: Sic, inquit, petis tanquam Cæsaris candidatus. Nam illud petis ambiguum est, securitas similis. Cæsaris autem candidati propterea negligenter petebant, ambibantq;, quòd Principum commendationem non frustra futuram confidebant. Nostro tamen seculo Principis candidati, id est, pontificatus, aliaq; primi nominis sacerdotia ambientes, non negligenter petunt. Cum literis enim Principum satis per se imperiosis, legationes etiam undiq; expediendas ad collegia sodalium, quibus legendi ius est, id est, ad comitia sacerdotum curant nonnulli: emissariosq; eblandiendis suffragijs, ac mancipes etiam (si res ita tulerit) redimendis allegant, homines ad unguem factos, duntaxat quod ad hoc artificium attinet. Quòd si hæc quoq; frustra sint, sunt qui ad ualidiora machinamenta quasi ad sacram (ut dicitur) anchoram confugiant, literis Principi expalpatis supera infera territantes, intra quas paracletum inuolutum esse, conditumq; homines cauillantur. Quæstor etiam Quæsitorq; dicebatur Prætor, qui publicis iudicijs præerat, de quo sæpe diximus. Vergilius: Quæsitor Minos urnam mouet.

Prouerbium. *Petere.* *Ambire.* *Quæstor.* *Quæsitor.*

Ex l. Obseruare, De offic. Procons.

Hoc etiam eum obseruare oportet, ut per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est, quam Græci appellant.) In annotatiunculis Politiani manu scriptis hunc locum ita legi: Et quas Græci ἐπιδημίας appellant, siue καταπλουν obseruare. Quæ uerba hoc significant, & quas Græci epidemias appellant, id est, accessus. Est

Ἐπιδημία. *Κατάπλους.*

Est enim epidemia accessus ad ciuitatem aliquam obseruari plerunque solitus. Siue cataplum obseruare, id est, portum, ad quem plerunque Proconsules applicare solent. De maritimo enim terrestriq; accessu Iulianus loquitur. Et paulo pòst, Rescripsit Proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, & primam attingere. Legendum pro more Asiam applicare. Καὶ τῶν μητροπολέων Ἔφεσον primam attingere, & metropoleon Epheson primam attingere. Plinius ad Traianum, cùm ipse in prouinciam iret, Quia confido domine ad tuam curam pertinere, nuntio tibi me Ephesum cũ omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν nauigasse. Ephesus urbs erat Ioniæ clarissima, ut est autor Stephanus de Vrbibus. Plinius lib. v. de Asia loquens, Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ frequentat. Ephesum alterum lumen Asiæ remotiores cõueniunt Cæsarienses. metropolitæ, Cilbiani, inferiores & superiores Mysomacedones. Ephesi igitur conuentus erat, id est, summa iurisdictionis Ioniæ. Metropolis autem dicitur urbs, ex qua coloniæ deductæ sunt, quales multæ Athenis, & ab urbe Rom. Sic enim se habet metropolis ad coloniã, ut mater ad filiam. id quod illo Thucydidis loco manifestè declaratur, ἀποικία εὖ μὲν πάσχουσα τιμᾷ τὴν μητρόπολιν. ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται, Colonia, inquit, beneficio quidẽ affecta, honore metropolim suam prosequitur: iniuria autem affecta, ab ea alienatur. Metropoleis (inquit Sudas) dicuntur quæcunq; ciuitates colonias deduxerũt. Non igitur metropoleis à mensura dicuntur urbium, ut Gratianus uerbis Isidori dixit distinct. x x i. alioqui primam breuem natura haberet, cum habeat longam. Melius igitur illud dictum est distinctione l x i i i. ad episcopi electionem sufficere ecclesiæ matricis arbitrium. Matrices enim urbes Latinè dicuntur.

Metropolis.

Matrices urbes.

u

Ortygometra. *Tettigometra.* cuntur, quas Græci metropoleis appellant. Inde Ortygometra, id est, coturnicum matrix, & Tettigometra cicadarum, & similia nomina, quæ legimus apud Plinium & alios. Tranquillus in August. Ex ea arbore continuo nata soboles adeò paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modò matricem, uerùm etiam obtegeret. Matricem arborem dicit ex qua stolones succreuerunt. Fuerunt etiam urbes proprio nomine sic appellatæ, quas Stephanus enumerauit. Cæterùm quod paulò antè in hac lege dicitur, *Rectè atque ordine facere.* Rectè autem atque ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: uerba sunt certæ cuiusdam significationis, quibus Senatus uti solebat interdum cum absolutè commẽdare res alicuius gestas uolebat. Cicero Philip. quinta, Quamobrem his uerbis Patres conscripti Senatuscõsultum faciendum censeo. Cùm D. Brutus imperator Consul designatus prouinciam Galliam in Senatus, populiq; Romani potestate teneat, cumq; exercitum tantum tam breui tempore summo studio municipiorum, coloniarumq; prouinciæ Galliæ optimè de republica meritæ merentisq; conscripserit: id eum rectè & ordine, exq; republica fecisse. Et rursus undecimo, Quintum Hortensium Proconsulem rectè atque ordine exq; republica fecisse. Et itidem in tertia ubique Senatusconsultorum uerba concipiens. Verum quòd successorum in prouincias, decessorumq; è prouincijs officium olim fuerit moribus institutum, ex epistola Ciceronis ad Appium Pulchrum intelligi potest, quæ libro III. epistolarum eius legitur: cuius initium est, Cum meum factum.

Ex l. Solet. §. Quantum ad exenia pertinet.

Legendum Xenia. Politianus autem hunc locum in

Miscel.

Miscel.ex Pandectis Florentinis ita legit: Vetus prouerbium est, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. Id est, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Xenia autem dona sunt hospitibus dari solita. Martialis librum alterum distichorum, Xenia inscripsit. Libro etiam Machabæorum I. XI. cap. enxenia corrupte pro xenia legitur. Hic autem error inualuit à similitudine uerbi encænia, quod Ioannis X. legitur. Apuleius xenium munus hospitale appellat. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας Xenia appellat dona, quæ à Philippo Rege Legatis Atheniensium donabantur. Lautia à Romanis uocabantur, ut paulò antè diximus. Volens autem Philippus Legatos Atheniensium corrumpere donis, xenia splendidissima eis mittebat: quod Demosthenes unus ipse Legatorum cauere uolens, orare cœpit Philippum, ut ijs xenijs captiuos Aheniēsium redēptos Legatis dono mitteret, καὶ Φίλιππον, inquit, ἠξίουν ὧν ἡμῖν ἐδίδου ξενίων τούτους λύσασθαι, Propterea falsæ peruersæq; legationis Aeschinem collegatum insimulans, xeniorum eum obtentu corruptum esse à Philippo donis ingentibus dicit, Ξένια δ' ἦν πρόφασις, Xeniorum, inquit, color à Philippo quæsitus est. Hoc est autem (ut arbitror) quod Vlpianus significare his uerbis uoluit. Sed xenia producenda sunt ad munerum qualitatem, hoc est, munusculorum prætextu quæsito non sunt aucupanda munera, quæ sumptu onerare prouinciales possint. De xenijs Vitruuius libro VI. ita inquit, Nam cùm fuerunt Græci delicatiores & opulentiores à fortuna, hospitibus aduenientibus instruebant triclinia & cubicula, & cum penu cellas. primoq; die ad cœnā inuitabāt, postero mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquasq; res agrestes. Ideo pictores ea quæ mittebātur hospitibus picturis imitantes Xenia

Xenia.

Lautia.

Xenia.

appellauerunt. Ita patresfamil. in hospitio non uidebantur esse peregre habentes secretam in hospitalibus libertatem. *Hospitalia.* De huiusmodi hospitalibus loquitur Vlpianus in l. Si uero, infrà, De ijs qui deiecerunt. *Hospitia priuata.* Erant autem hospitia priuata apud antiquos, quæ magna erat neceßitudo. propterea hospitium persæpe pro amicitia ponitur. Fuit autem antiqui moris tesserã dari hospitibus dimidiatam, quã quicunque attulisset ad hospitem, continuo agnosci posset, & hospitio accipi tanquam amicus & uetus hospes. Hoc autem ius neceßitudinis ad posteros transibat. *Tessera hospitalis.* Propterea tesseram hospitalem diligenter obseruabant. Plautus in Pœnulo, Deum hospitalem & tesseram mecum fero. *Tesseram confringere.* Qui autem ius hospitij uiolabat, is tesseram hospitalẽ confregisse dicebatur. Idem in Cistel. Abi quærere ubi tuo iureiurando satis sit subsidij: hic apud nos iam fidei confregisti tesseram. *Deus hospitalis.* Deus autem hospitalis dicitur, quem hospites inuocabant, siquando hospitium uiolaretur, qui *Iupiter. Xenius.* Iupiter Xenius dicitur, quemadmodum amici Φίλιον Iouem *Philius.* inuocabant, & sodales Εταιρεῖον, & gentiles, id est, co- *Hetærius. Homognius.* gnati Ομόγνιον, & qui eiusdem phratriæ erant Φράτριον, *Phratrius.* & fœdere coniuncti Ενόρκιον, quasi iurisiurandi uindi- *Enhorcius.* cem. Siquem igitur contracti hospitij pœnituisset, renun- *Renuntiare hospitium.* tiare hospitium solebat, ne hospitij ius uiolaret. Cicero in Verrem, actione III. Itaque iste uehementer Stenio infensus hospitium ei renuntiat. Et apud Liuium libro V. secundi belli Punici, Badius ciuis Campanus Quinto Crispino Romano in conspectu duorum exercituum hospitium renuntiasse solenniter perhibetur, ut cum eo hostili animo congredi posset. Erat autem sanctißima hospitij neceßitudo, ut ipse paulò pòst inquit. Hospitium autem pu- *Proxenia.* blicè interdum contrahebatur, quæ Græcè proxenia dicitur

citur. Liuius libro v. de Timasitheo quodam Liparensi, qui legatos Romanorum Delphos prosecutus Romam inde sospites restituit à piratis liberatos: Hospitium, inquit, cum eo Senatusconsulto est factum, donaq; publicè data. Enimuero Consulibus olim in prouincias aduenientibus honoris loco dabatur aduentitium illud donum quod honorarium dicitur: qualia hodie Principibus suas primũ urbes ingreßis porrigi ueluti bene ominandi gratia solent. Honorarium ob id dictum, quòd honoris causa dabatur, non tanquam debitum exigebatur. Quo modo & honorarium aduocationis patrociniíq; gratia præberi solitum, quod tamen hodie priscum nomen prorsus retinere non potest. Non enim iam honorarium, sed arbitrarium iure uocari debet, id quod arbitratu eorum statuitur qui accipiunt, non eorum qui præbent. Proinde Aemilio dabitur quantum petet. Tanti est enim honorarium, quanta est fama cuiusque. Nunc igitur Sallustianum illud uel potius Catonianum succurrit, Iampridem quidem nos uera uocabula rerum amisimus: ex quo bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo uocari cœpit. De honorario prouinciali ita inquit Cicero in Pisonem, Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi, qui honorarij, si quidem potest ui & metu extortum honorariũm nominari? Quod cùm peræque omnes, tum Bœotij, Byzantij, Thessalonica sensit. Inde honorarium dictum id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitum est. Plinius ad Traianum, Superest ergo ut ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epistolam rescribens Traianus, Honorarium, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt,

Honorarium. Aduenticium munus.

Honorarium Decurionum.

Βουλὴ καὶ Βουλευταί. Bulenta.

inferre debeāt nec'ne, à me non potest statui. Βουλὴ in ciuitatibus Græciæ & Asiæ dicebatur Senatus & consilium, & Βουλευταὶ Senatores & Decuriones. Quod autem hic legitur, ut neque modosè in totum abstineat: legendum puto morosè, ut sit quod Græci δυσκόλως dicunt.

Ex l. sequenti.

Cùm plenißimam autem iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes qui Romæ uel quasi magistratus.) Accursius excipiendum putat Consulem & Præfectum Prætorio, quasi Consul maiorem Romæ potestatem haberet, quàm Proconsul in prouincia, aut etiā præfectus Prætorio: cùm tamen nullus magistratus iniussu Senatus intra urbem statuere de capite ciuis Romani, præter Dictatorē posset, à quo non erat prouocatio. Decuriæ autem iudicum, quæ publica iudicia præside Prætore exercebant, inter magistratus non numerabantur. Lex autem de prouocatione ad populum lata est aduersus magistratus à Valerio Publicola, ut docet Liuius libro II. ab Vrbe condita.

Prouocare ad populum.

Hæc autem prouocatio intra urbem tantùm erat, & extra ad mille passuum, quam nūc Banleucam uocamus. Idem libro III. Igitur Tribuni ut impediendæ rei nulla spes erat, de proferendo exercitu agere. eò magis quòd & augures iussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, locumq; inaugurari, ubi auspicato cum populo agi posset, ut quicquid Romæ ui Tribunitia rogatum esset, id comitijs ibi abrogaretur: omnes id iussuros, quod Consules uellent. Neq; enim prouocationem esse longius ab urbe passuum mille, & Tribunos si eò ueniant, in alia turba Quiritium subiectos fore Consulari imperio. Terrebant hæc, sed ille maximus terror animos agitabat, quòd sæpius Quintius dictitabat se Consulum comitia non habiturum.

Prouocatio ad mille passuum.

Dict

Dictatore opus esse reipublicæ, ut qui se mouerit ad sollicitandum statum ciuitatis, sentiat sine prouocatione Dictaturam esse. His uerbis significatur terror Tribunorum pleb. qui uerebantur, ne si exercitus extra primum lapidem, id est, extra Banleucam educerentur, Consules in se & alios Quirites animaduertere possent, aut si Dictator intra urbem crearetur. De Dictatura ita idem inquit in secundo, Creato Dictatore primum Romæ posteaquam præferri secures uiderunt, magnus plebem metus incessit, ut intentiores essent ad dicto parendum. Neque enim ut in Consulibus qui pari potestate essent alterius auxilium, neque prouocatio erat, neque ulla usquam nisi in cura parendi auxilium. Cicero tamen decreto Senatus Lentulum, & alios coniurationis affines per Triumuiros interfecit, ut autor est Sallustius. Multiq; alij itidem perniciosos ciues, prouocationi ipsi non cedentes, supplicio affecerunt. Quod tum fieri solebat cùm Senatusconsulta in hanc formam facta fuerant, Videant Consules ne quid Respub. detrimenti capiat. Cicero in Catil. Decreuit quondam Senatus, ut L. Opimius uideret ne quid Respub. detrimenti caperet. nox nulla intercessit, mox interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones Caius Gracchus clarissimo patre natus, auitis moribus. Occisus est cum liberis M. Fuluius Consularis simili Senatusconsulto. Idem pro Milone, Quanquam quis hoc credat Gn. Pompeium iuris publici, moris maiorum, rei denique publicæ peritissimum, cùm Senatus ei commiserit, ut uideret ne quid respublica detrimenti caperet (quo uno uersiculo satis armati Consules fuerunt etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato iudicio expectaturum fuisse in eius consilijs uindicandis, qui uel iudicia ipsa tolleret?

Extra primum lapidem.

Dictatura.

Interdum prouocationi magistratus nõ cedebant.

Videant Consules ne quid respub. detrimenti capiat.

Consulibus permissa respubli. & commissa.

Tunc autem commissa respublica Consulibus dicebatur, permissaq́; : ut apud eundem Philipp. v. Quapropter ne multa nobis quotidie decernenda sint, Consulibus totam rempublicam committendam censeo, ijsq́; permittendum, ut Rempu. defendant, prouideantq́; ne quid respublica detrimenti capiat. Idem in Catil. Caio Mario & Lucio Valerio Consulibus permissa est respublica. Num unum diem postea L. Saturninum Tribunum pleb. & Caium Seruilium Prætorem mors, ac reipublicæ pœna remorata est? Ex eo instituto emanauit ut arbitror l. Constitutiones, infrà, De appellationibus. Fiebat autem & Senatusconsultum sub alijs uerbis, ut in tumultu urbano: ut apud eundem Ciceronem pro Rabyrio, Fit Senatusconsultum, ut C. Marius, L. Valerius Consules adhiberent Tribunosplebis & Prætores, quos eis uideretur: operamq́; darent, ut imperium populi Romani, maiestasq́; conseruaretur: adhibent omnes Tribunosplebis præter Saturninum, præter Glauciam, qui rempublicam saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. Maximum autem in prouincia Proconsulis imperium fuisse, uel ex hoc uno intelligi potest, quòd Principes Romani in auspicando imperio proconsulare ius & imperium, cum Tribunitia potestate assumere solebant, ut se augustiores sacrosanctosq́; facerent. Capitolinus in Marco philosopho, qui Antoninus cum Seuero fratre in multis iuris nostri locis uocitatur. Post hoc, inquit, Faustinam duxit uxorem: & suscepta filia tribunitia potestate donatus est, ac imperio extra urbem Proconsulari. Lampridius in Alexandro, Accepit imperium Alexander, cum antè Cæsar esset à Senatu appellatus: mortuo scilicet Macrino, Augustumq́; nomen idem recepit. addito ut & Patris patriæ nomen, & ius Proconsulare,

Proconsulare imperium. Ius Proconsulare.

lare, & Tribunitiam poteſtatem, & ius quintæ relationis deferente Senatu uno die aſſumeret. Et rurſus Capitolinus in Maximo & Bal. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atque inſignibus, percepta Tribunitia poteſtate, iure Proconſulari, Pontificatu maximo, Patris patriæ nomine, meruerũt imperium. Vopiſcus in Probo, Decerno igitur Patres conſcripti uotis omnium cõcinentibus, nomen Cæſareum, nomen Auguſtum, addo Proconſulare imperium, Patris patriæ reuerentiam, Pontificatum maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam poteſtatem. Neque uerò mirum eſt pleniſſimã uocitari Proconſulis iuriſdictionem: cum Proconſulis ſit qui pro Conſule, id eſt, conſulari imperio in prouincia præerat. De Conſulis porrò imperio in XII. tab. ſcriptum erat, Regio imperio duo ſunto, iíq; præeundo, iudicando, conſulendo, Prætores, Iudices, Conſules appellantor, militiæ ſummum ius habento, nemini parento. Cicero in Philip. IIII. Hunc ſi Conſulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet, magno ſcelere ſe obſtringeret. Omnes enim ſub Conſulis iure & imperio debent eſſe prouinciæ. Quod dictum Ciceronis intelligẽdum eſt, ubi Conſul ipſe adeſt. Tunc enim in ſua prouincia eſſe cenſetur, cùm omnes prouinciæ populi ſint Romani. Conſularis etiam cognitio ſumma cognitio uocabatur, ut autor eſt Quintilianus lib. III. Hic etiam prætoris ſententias reſcindere poterat, & Prætori etiã iuriſdictionẽ abrogare: ut ex Valerio intelligimus lib. VII. cap. VII. ubi de Genutio loquitur. Itaq; Plinius in Panegyrico compellãs quoſdam Principes Romanos, qui aut perpetuos Cõſulatus gerebant: aut quotãnis nouis aſſumptis Cõſularibus, poſt aliquot mẽſes alios ſibi ſufficiebant Conſularibus iam delibatus, O miſeros, inquit, ambitionis, qui ita Conſules ſemper,

Conſulis imperium.

ut ſemper Principes erant. Quanquam non ambitio magis quàm liuor & malignitas uideri poteſt, omnes annos poßidere, ſummumq́; illud purpuræ decus non niſi præcerptum præfloratumq́; tranſmittere. Summum decus purpuræ prætextam purpuream appellans, id eſt, Conſularem togam. Omnes autem annos poßidere dixit, qui anni Conſulum nominibus notabantur. Hic tamen tantus, tam augu-

Conſul iuſſu Tribuniplebis in carcerem duci poterat.

ſtus magiſtratus Tribuniplebis iuſſu in carcerem duci poterat. Vnde Cicero pro lege Agraria contra Rullum, *Ego is Conſul, qui concionem metuam? qui Tribunum pleb. perhorreſcam? ſæpe & ſine cauſa tumultuer? qui timeam ne mihi in carcere habitandum, ſi Tribunuſpleb. duci iußiſſet? ego ueſtris armis armatus, inſignibusq́; amplißimis ornatus, imperio, autoritate, non horreo in hunc locum progredi poſſe, uobisq́; autoribus improbitati hominis reſiſtere.* Verba ſunt Ciceronis ad populum cum Conſulatum agens Tribunopleb. Agrariam legem ferenti obſiſteret.

Prouinciæ Conſulares & Proconſulares.

Porrò prouinciæ quædam Conſulares, quædam Proconſulares fuerunt. Capitolinus in M. Philoſopho, *Prouincias, inquit, è Proconſularibus Conſulares, aut ex Conſularibus Proconſulares, aut Prætorias pro belli neceßitate fecit.* Senatores uerò prouincias ſortiri Proconſulares ſolebant. Plinius in epiſtolis libro 11. *Firminus inductus in Senatum reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententiæ Coſſ. deſignatorum. Cornutus cenſuit ordine mouendum: Nerua in ſortitione prouinciæ rationem eius non habendam. quæ ſententia tanquam mitior uicit, cùm ſit alioqui triſtior duriorq́;, & reliqua,* quæ Plinius proſequitur, ſignificans Firminum Priſci Conſulis Legatum, à Senatu damnatum, illa irrogata pœna, ut in ſortitione qua uiri Senatorij Proconſulari imperio prouincias ſortiebantur,

bantur, ratio eius non haberetur: id est, nomen eius non reciperetur in sortibus ducendis. Hoc enim significat hoc uerbum. Priuatus est igitur facultate tenendi Proconsulatus, ut uulgò loquimur: uel ut antiquitas locuta est, ablata est ei potestas capiendi Proconsulatus. Cicero pro lege Manilia, Quid tam singulare, quam ut ex Senatusconsulto legibus solutus Consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Propterea Cicero in eadem oratione, Pompeio propter singularem eius uirtutem à Senatu concessum hoc esse affirmat, ut eques Romanus, ac nondum Senator proconsulare imperium acciperet. Quid tam inusitatum, inquit, quàm cum duo Consules clarissimi fortissimiq; essent, ut eques Romanus ad bellum maximum formidolosissimumq; pro Consule mitteretur? missus est. Dicebant autem ueteres Proconsulem aliquem esse, & pro Consule esse, licet frequentius pro Consule dicerent, id est, Consulari imperio. Cicero in eodem loco, Quo quidem tempore cùm esset non nemo in Senatu qui diceret non oportere mitti hominem priuatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, Non se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere: Tanta in eo Reipub. bene gerendæ spes cōstituebatur, ut duorum Consulum munus unius adolescentis uirtuti committeretur. Vopiscus in Probo, Accepto igitur hoc Senatusconsulto permisit Patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipsi cognoscerent, Proconsules crearent, Legatos Consulibus darent, ius prætorium Præsidibus darent. leges quas Probus ederet, Senatusconsultis proprijs cōsecrarent. Quis autem fuerit status Procos. in prouincia, ex Epistolis Ciceronis ad Quint. fratrem libro primo intelligi potest, quibus eum docet (interim arti-

Rationem alicuius habere.

Capere magistratum.

Pro Consule esse.

Senatus aucta potestas.

Status Proconsulis in prouincia.

fic

ficiosissimè castigans) quæ sunt Procos. partes in regenda prouincia sua, quem unicuiq; adire licet, qui hoc plene intelligere concupierit. Quem locum totum utinam memoriter tenerent, qui Præsides à Regibus nostris regendis prouincijs mittuntur: quos gubernatores nationum appellamus. Harmostæ uerbo Græco dici possunt, quasi prouinciarum constitutores. Licet enim hinc copiosè sumere administrandæ prouinciæ præcepta ijs, qui se inculpatos prouinciarum rectores esse, atq; uideri uolunt. Quo in loco summum imperium Proconsulis appellat. Quidam opinantur Proconsules dici posse eos, quos Balliuos, Senescallosq; uocamus. Ego uerò eos non modò Proconsules, sed ne iustos quidem Præsides esse censeo, ut qui summam cognitionem secundum Principem in suis prouincijs non habeant (Quanquam eorum ditiones non tam prouinciæ, quàm prouinciolæ appellari debeāt) Curia enim amplißima summam in omnibus ijs ciuitatibus iurisdictionem habet (nullo etiam reclamante) quæ ad disceptandas prouocationes Parisios conueniunt. Appellatione Præsidis, inquit Martianus, & Procōsules, & Legati Cæsaris, id est, quos locum tenentes Regis dicimus, & omnes prouincias regentes continentur. Regere autem prouincias de his dici non potest, quorum præter iurisdictionem, eamq; obnoxiam nullæ ferè sunt partes in prouincia. Rectorum autē munus laxioribus finibus circunscribitur. Tranquillus in Augusto, Prouincias ualidiores, & quas annuis magistratuum imperijs regi nec facilè, nec tutum erat, ipse suscepit. Cæteras Proconsulibus sortito permisit. Adde quòd Macedonia una prouincia erat, & Syria & Asia & huiusmodi, ut ex oratione Ciceronis de prouincijs Consularibus apparet: & Gallia deniq; comata, quæ nunc Francia

Harmostæ.

Prouinciolæ.

Legati principis.

Rectores prouinciarum.

cia dicitur, una prouincia erat: quas nunc in plurimas prouincias inscita appellatione partiri solemus. Proinde Balliuos & Senescallos nostros præfectos potius appellandos censuerim, aut etiam iuridicos, quàm Præsides aut Proconsules: eorumq; ditiones præfecturas potius quàm prouincias. Præsides uerò non alios esse, quàm quos tum gubernatores, id est, rectores dicimus, tum locum tenentes, id est, legatos Regis: quos & uicarios Regis dicimus, id est, uicereges. Hi enim demum omnium magistratuum Romanorum uicem implere uideri possunt, Spartianus in Hadriano autor est Hadrianum Imperatorē quatuor Consulares iudices Italiæ regendæ constituisse, quorum Antoninus Pius unus fuit: ut etiam autor est Capitolinus in Antonino. Itaq; idem de Marco Philosopho loquens, Datis, inquit, iuridicis Italiæ consuluit, ad id exemplum quo Adrianus Consulares uiros reddere iura præceperat. Præfecturarum autem meminit Cicero in Pisonē, Neq; enim, inquit, regio fuit ulla, neq; municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publicè ad me uenerint gratulatum. Idem Philip. 11. Horum flagitiorum iste uestigijs omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreßit. Fuerunt præfecturæ in Aegypto, quæ Nomarchiæ dicebantur & Nomi. Plinius lib. v. de Aegypto loquens, Summa pars contermina Aethiopiæ Thebais uocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum (quas nomos uocant) duodecim. Traianus ad Plinium, epistola VII. quæ uulgò non reperitur, Ciuitatem Alexandrinam secundum institutionem Principum non temere dare proposui. sed cum Latraleptæ tuo ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo, tu ex quo nemo sit, notum mihi facere debebis. Diodorus libro

Præfecti et iuridici.

Præfectura.

Præsides prouinciarum.

Nomi & Nomarchiæ.

bro 11. Aegyptum in sex & triginta nomos diuisit: sed interpres æquiuocatione deceptus leges pro præfecturis transtulit: cùm tamen apud Græcos nomos pro præfectura accentum in posteriore syllaba habeat, pro lege uerò in priore. Nomos Herodotus & satrapias pro eodem posuit, Darij regnum in uiginti satrapias diuidens totidemq́; nomos, id est, regiones: unde Nomarchæ, earum regionum præfecti. Diodorus pro regiunculis accepit, quo modo & Plinius præfecturas, & nos nunc accipere possumus, Galliam in triginta plus minus nomarchias diuidentes.

Satrapia.

Nomarchæ.

Ex l. Nec quicquam est.

Vbi decretum necessarium est, per libellum id expedire Proconsul non poterit.) Accursius multus est in interpretatione istius uocabuli libellus, quasi in uerbo abstrusissimo: ac ne sic quidem sibi constat, quadruplici expositione uix contentus: cùm tamen sensus huius loci Latinè scientibus (nisi longe fallor) planus sit ac dilucidus. Libellus est enim quam uulgo requæstam appellamus. Tranquillus in Augusto, Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit quòd sic libellum porrigere dubitaret quasi elephanto stipem. Libellũ Tranquillus uocauit schedulam supplicẽ, qua postulata populares Principibus exponere solent. Idem in Domitiano, Stephanus professus conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum à se libellum, & attonito suffodit inguina. Et in Augusto, In diplomatibus libellisq́;, & epistolis signandis initio sphinge usus est, mox imagine magni Alexandri. Id est, ut nunc dicimus, in respondendis requæstis. Vnde à libellis dicti ministri, qui Principi in hoc negotio subseru

Libellus.

Ministri à libellis.

seruiunt. Idem, Epaphroditum à libellis capitali pœna condemnauit. Lampridius in Alexandro, Postmeridianis horis subscriptioni, & lectioni epistolarũ semper dedit operam, ita ut ab epistolis, à libellis, & à memoria semper assisterent, nonnunquam etiam si stare per ualetudinem non possent, sederent: relegentibus cuncta librarijs, & ijs qui scrinium gerebant: ita ut Alexander sua manu adderet siquid esset addendum, sed ex eius sententia, qui disertior habebatur. Sic autem accipitur in lege Rescriptum, infrà, De distractione pignorum, Rescriptum est ab Imperatore libellos agente Papiniano, id est, libellis apud Imperatorem præfecto. Erat autem Seuerus Pertinax, à cuius deinde filio Antonio Caracalla tyrannica sæuitia Papinianus contrucidatus est. Non pœniteat igitur, quos hodie magistros requæstarum uocamus, post Papinianum tanti nominis Iurisconsultum, qui iuris asylum dictus est (ex cuius officina quasi ex equo illo Troiano Vlpianus, Pomponius, Celsus, alijq; permulti interpretãdi iuris proceres prodierunt) præfectos se libellorum uocitari, aut etiam postulationum magistros. Qui tamen (ni fallor) aliquando magistri scriniorum appellati sunt. qualis Vlpianus sub Alexandro fuit, qui etiam tutor eius fuerat. Scrinia autem sunt plutei & armaria, quibus commentarij & libelli literaria'que monumenta concludi solent. Plinius libro septimo, Illa fuit uera & incomparabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scrinijs epistolarum, iterum'que apud Tapsum Scipionis, ea optima concremasse fide atque non legisse. Sunt & scrinia unguentorum & rerum quæ in delicijs habentur apud eundem ubi de scrinijs Darij loquitur ab Alexandro captis. Hæc autem duorum sunt generum,

Magistri requæstarum.

Iuris asylum.

Præfecti libellorum.

Magistri scriniorum.

Scrinia.

Scrinia duorum generũ fuerunt.

quædam

quædam enim sunt scrinia stataria, in Regia uel alibi cōdita, in quibus monumenta antiqua ad imperium regnum'ue pertinentia, & (ut ita dicam) instrumentum imperij regni'ue asseruatur: qualia sunt Parisijs in recessu editiore sacelli palatini. Thesaurus chartarum appellatur. Scrinium dici Latinè potest, & præfectus scriniorum, qui thesaurarius chartarum nunc dicitur. quo munere auus olim meus Draco Budæus, & deinde Ioannes pater, cum alio maiore munere functi sunt: nunc uerò frater meus nomine Draco, Regis Secretarius fungitur. Qui etiam uerbo Græco Chartophylax appellabatur, id est, chartarū principalium custos: & locus ipse Chartophylacion. Aliud autem erat munus chartulariorum in lege tertia, De canone largiti. titu. libro x. Codicis. Huiusmodi scriniorum exemplum est apud Plinium in epistolis ad Traianum, his uerbis, Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Augusti ad Anniam pertinens. recitatæ & epistolæ diui Vespasiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eosdem & Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brochum Proconsules: quæ ideo tibi non misi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei uidebantur: & quia uera & emendata in scrinijs tuis esse credebam. Altera sunt scrinia uiatoria, quæ in comitatu principali circunferuntur, in quibus libelli supplices Principi à postulantibus porrecti conduntur, quoad subscribantur, id est, quoad Principi uacet libellis & postulantibus operam dare, libellisq; responsitare, cuiusmodi exempla superius apposuimus. Hæc autem subscriptio duobus modis fiebat: aut sponte Principis, ut in ijs assolet, quæ Principes liberalitatis suæ, aut beneficij sui fecerunt, id est, quæ sui tantùm arbitrij esse uoluerunt: aut ex consilij sententia,

Præfectus scriniorum.

Chartophylax.

sententia, in ijs quæ disceptationis sunt. quo in loco primæ erant partes eorum, quos præfectos libellorum, & magistros scriniorum appellatos esse diximus. Libellorum in hoc significatu, & scriniorum in utroque fortasse, exempla sunt in titulo, De proximis sacrorum scriniorum, libro XII. Codicis. Postulationibus etiam uacare dicitur, pro eo quod expedire requæstas dicimus. Plinius in epistolis, Senecio cùm explorasset Consules postulationibus uacaturos, conuenit me. Adeamus, inquit, Consules, petamusq́; ne bona dißipari sinant, quorum esse in custodia debent. Inde postulationes iudiciales. Tranquillus in Nerone, In iurisdictione postulationibus nisi sequēti die, ac per libellos non temere respondit. Antiquitatis autem uestigium, aut certè instar quoddam in antiquis monumētis nostris inuenisse mihi uideor. Siquidem anno supra millesimum circiter trecentesimo uicesimo constitutum esse comperi, ut quicunque libelli per dies singulos à postulantibus Principi porrigerentur, qui quidem certè gratiæ ac liberalitatis, aut etiam clementiæ principalis essent (Iuridiciales enim primo quoque tempore disceptari placuit) ad finem cuiusque mensis reijcerentur, ac tum demum Princeps ex consilij sententia, si tamen ita ei uiderentur, de omnibus statueret. Moris autem fuit, ut in singulos menses consilium aulicum cognomento magnum, in aulam indicaretur: ibiq́; omnis generis postulata recitarentur: atque ita sententijs consilij disquisitis, Princeps tamen (ut ferè assolet in regno) de ijs omnibus ex animi sui sententia statueret, sicq́; aut diplomata & codicillos & rescripta pro rerum uarietate concederet, aut quouis alio pacto postulantes dimitteret. In hoc menstruo conuentu, qui per aliquot dies (si res ita tulisset) instaurabatur, uarijs de rebus referri solitum

Postulationibus uacare.

fuit. De *ratione atque habitu dispensationis aulicæ, quæ descriptio ministerij, quis modus instrumenti aulici, de rationibus ad fiscum referendis, de residuis, de omni denique apparatu, & instrumento regni, si quid perperam positum, aut institutum esset, id ut ibidem agitatum constitueretur, id est, reformaretur: simul ut huius censuræ metu non modò aulica ministeria in officio retinerentur, sed cuiuis etiam curæ præfecti accuratius munera sua obirent, diutius fallendi spe præcisa in posterum. usqueadeò frugalitatis studiosi fuimus, antequam hæc quæ nunc est ærarij opulentia, luxum incuriamq; peperit, ac fisci (prope dixerim) nomen rationemq; obliterauit.* Eodem *etiam tempore constitutum esse comperi, atque etiam antea anno trecentesimo septimo, ut eorum magistratuum, qui magistri requæstarum dicuntur, duo omnino à comitatu regio non abnoctarent: quorum alter sacerdos, alter profanus esset: quibus ea cura iniuncta erat, ut quotidie statis horis in loco patenti sederent, audituri ac lecturi, quod quisque postulasset.* Qua *in re uicarij* Principis *haud dubie fuerunt.* Eis *enim licebat postulationes admittere, & libellis subscribere, si iuri aut æquitati consentanea uiderentur, atque etiam intercedere, moramq; eis facere, qui contra constitutiones aliquid impetrauissent.* Iisdem *autem constitutionibus contubernales esse iubentur, id est, eodem hospitio uti, comitesq; habere eodem contubernio totidem* Secretarios, *quorum collegium sexagenarium fuit ab initio institutum.* Hos *uerò ius rectæ cœnæ habuisse cum singulis assectis inuenio, id est, buccam ad curiam, & præterea sportulas iumentorum nomine: id est, id genus erogationis, quod liberatas liberationesq; uocabant.* At *uerò extra comitatum*

De magistris libellorum.

Recta cœna & sportulæ.

regium

regium hanc eorum conditionem fuisse nouimus constitutione Philippina, ut quinque semper in loco essent apud quem curia, id est, Parlamentum haberetur: quorum duo profani, tres sacerdotes essent: iiq; omnes ut matutino ad locum statutum uentitarent, atque eadem hora, qua curia cogeretur, ibi iugi animaduersione postulationibus uacarent, uel ad meridiem usque, si quando aut per frequentiam postulantium, aut alio quouis modo citius defungi non possent. Qua in re administranda notariorum, qui nunc secretarij dicuntur, opera uterentur: qui pro rerum uarietate libellorum argumenta hac aut illa formula in rescripta regia componerent: strenuam in eo operam nauare ipsi quoq; obstricti. Hanc autem magistratuum Decuriam amplißimæ curiæ appendicem fuisse, atq; adeò tertiam tum classem, cùm ex alijs multis, tum ex eo conijcere possumus, quòd si quid maioris difficultatis in eorum munere obeundo accidisset, ad primum illum curiæ consessum, id est, ad magnum tribunal referre antiqua constitutione iubentur: duntaxat à meridie, id est. curia iam dimissa, ne quid interpellarent. Quòd si aut per maiorem rei difficultatem, aut quia res fortè ad exemplum pertineret, ne sic quidem explicari id potuisset: tum demum inter medium consessum, atque ijs etiam diebus quibus illud tribunal admissa circunstantis populi corona iura reddere solet, referre de ea re iubentur. Mitto & alia eòdem pertinentia, ut ius ingrediendæ curiæ etiam nõ accersitis, præter causam prædictam, etiam si eorum interesset, aut sui negotij gratia, aut cuiusuis amicorum. Non me latet eo tempore requæstarũ magistros (nisi me antiqua scripta fefellerunt) non esse appellatos, sed à requestis potius, ut apud priscos à libellis, aut etiam

Animaduertere.

uiri requæstarũ. Sed rara tum erat hæc quæ nunc est passim honorificentia appellationum. Numerus autem eorum alius atq; alius diuersis temporibus fuit. Anno ducentesimo octogesimo quinto, paulò ante tempora Philippi Pulchri cõstitutum esse comperi, ut duo literati uiri Cancellario aßisterẽt: tres autem iura redderẽt ad uestibulũ regiæ, quos libellorum postulationum'ue fuisse magistros propterea existimo, quòd in antiquitatum commentario, inter uiros requæstarum eorum fit mentio. Antea Triumuiros audiendis admittendisq; libellis creatos fuisse lego. Anno autẽ trecentesimo quadragesimo secundo numerũ eorũ ad sex auctũ esse, quo tempore requæstarũ magistros uocitari cœpisse uideo. Postea constitutione Regis Ioannis quatuor ea lege creatos, ut bini in comitatu regio alternis mensibus essent. Postremo anno quadringentesimo septimo, octo (quot nunquã antea) creatos esse. Alia deinde cõstitutione ad eos delata est officiorum cognitio, & earum litium disceptatio, quæ ijs intenderentur qui in comitatu Principis officio aliquo fungerentur. Nunc & in curia & in aulico consilio honoratißimo loco sententiam dicunt, atque in ordine magistratuum secundas partes ac proximè primas obtinere uidentur, si modo Cancellariũ in numero exemeris. Verùm quandoquidẽ aulici illius consilij mentio in ordinem incurrit, hoc etiam addendum, eodem etiam tempore constitutũ fuisse ad antiquitatis (ut uidetur) effigiem, ut earum rerum quæ in consilio decernerentur, Diarium fieret (Iornale appellabant) in quod acta cuiusque consessus referrentur, duntaxat quæ memorabilia uiderentur, adderenturq; eorum nomina qui in eo decreto affuissent. Creatus autem primum actuarius Petrus consilij Prætoriani quidam Barrierius, cui hoc munus iniunctum, ut commentarios

Numerus libellis Præfectorũ.

Octo libellorũ magistri.

Diarium.

Institutum antiquum.

tarios illos & conficeret & asseruaret: quem morem si ad hoc æui Principes tenuissent, antiquorum sane Principum acta non usqueadeo ignorarentur: scireq́; nostra hæc ætas posset quātum quisq; maiorum nostrorum de Repub. meritus esset. Nunc uero omnia in tenebris latēt incuria temporū, in patriaq́; sua Galli peregrinari uidentur, soli propè hominum rerum suarum ignari. Itaq; instrumentum regni nullum ne publicū quidem habemus. quod quidem certè magnopere memorandum sit. Sed hic est perpetuus huius regni genius, rerum gestarum monumenta ut nihil ad Rempub. pertinere uideantur. Quo enim unquam seculo historiarū etiam nostrarum scriptor gregarij militis stipēdium, aut etiam uenatoris meruisse uisus est? In diem certe uiuimus, futuri æui securi, nihil per literarum monumēta cōsecrandū esse memoriæ putantes. Macrobius tamē lib. 1. Saturn. Ad Ianum, inquit, solum Italiæ regnum redactum est, qui creditur geminā faciē prætulisse, ut quæ ante quæq́; post tergum essent, intueretur. quod procul dubio ad prudentiam Regis solertiamq́; referendum est, qui & præterita nosceret ex annalibus, & futura prospiceret. Antiqui igitur nostri illi reges eius instituti autores, rerum à se gestarum, rationem atq; etiam suorum temporum posteritati constare omnino uoluerunt. Fuisse autem huiusmodi institutum apud priscos multis monumentis literarum probatur: quale est illud Taciti, Signo ultionis in delatores dato, petit à Cæsare Iunius Maricus ut commentariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Traianus ad Plinium, Dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione quà assueui, referri in commentarios meos iussi. Dicemus alibi nonnihil de huiusmodi com-

Acta consilij Prætoriani.

Ianus bifrons.

mentarijs. Non me præterit libellum non unius esse significati, ut γραμματεῖον *Græcè: sed hoc in loco clara mihi esse significatio eius uisa est. In l. Si publicanus, infrà, De publicanis, pro epistola assertoria accipitur, quam uulgò certificatio.iem uocamus.*

Ex lege, Legatus.

Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius non habet.) Politianus in Miscellaneis affirmat negationem hic non legi in archetypis Florentinis, maleq; hic additam.

Ex lege, Proconsules.

Proconsules nō amplius quàm sex fascibus utūtur.) Accursius fascibus pro mēsibus interpretatur, & citat locum quēdā Pōponij, De orig. iuris, de Dictatura semestri, quasi Procōsulatus sit semestris, cū tamē Procōsulatus non ante reuocationē, id est, successoris mißionem desinat. Fasces fasciculi erant uirgarum intra quas uirgas securis obligata erat, ita ut ferrum in summo fasce extaret, ut in antiquis picturis uidemus. Plutarchus in Probl. Διά τι τῶν στρατηγῶν αἱ ῥάβδοι συνδεδεμέναι προσηρτημένων τῶν πελέκεων φέρονται. *Cur Prætorū, inquit, Romanorū uirgæ colligatæ adnexis securibus ferūtur? nimirū hoc indiciū est magistratuum irā promptā ac solutā minimè esse debere, aut certè ideo id cōstitutū est, ut mora tātisper magistratuū iræ fiat, dū uirgæ dissoluātur: id quod sæpe pœnitētiæ occasionem magistratibus attulit. Enimuero quoniā facinorosi partim sunt emēdabiles, partim perditißimi, ut uirgæ admonendis illis, sic secures his tollēdis de medio institutæ sunt. Hactenus ille.* Ἐπεὶ δὲ τῆς κακίας τὸ μὲν, ἰάσιμόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνήκεστον. αἱ μὲν ῥάβδοι νουθετοῦσι τὸ μετάθεσθαι δυνάμενον αἱ δὲ πελέκεις ἀποκόπτουσι τὸ ἀνουθέτητον. *Hos autē fasces li-*

Fasces. *Lictores.*

ctores magistratibus præferebant,id est,magistratuũ uiatores,qui ob hoc à Græcis Rhabduchi dicuntur, id est, uirgas tenẽtes. Liuius de Romulo loquẽs, Vocatáq; ad cõsiliũ multitudine quæ coalescere in populi unius corpus nulla re præterquã legibus poterat,iura dedit:quæ ita sancta generi hominũ agresti ratus fore,si se ipse uenerabilem insignibus imperij fecisset,cùm cætero habitu se augustiorem,tum maxime lictoribus XII. sumptis fecit. Idem in II. de primis Consulibus loquẽs, Omnia iura,omnia insignia primi Consules retinuere, id modò cautum est,ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror uideretur. Brutus prior concedente Collega fasces habuit. Hactenus Liuius. Bini igitur Cõsules XII. fasces habebant non duodenos. Vnde ibidem lib. VIII. Aemilius,cuius tum fasces erant, Collegam Dictatorem dixit: id est, qui ea die imperium habebat. Alternis enim diebus imperabant Consules cũ ambo aderant. Ab huiusmodi fascibus sumpta est illa locutio Summittere fasces. Plinius lib. VII. Gn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Poßidonij profeßione sapiẽtiæ clari domũ, fores percuti de more à lictore uetuit,et fasces lictorios ianuæ submisit, is cui se oriens occidensq; submiserat. Cicero in Bruto, Nam mihi Brute in te intuenti crebro in mentem uenit uereri quodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria. Cùm enim in maximis causis uersatus esses,& cùm tibi ætas nostra iam cederet,fascesq; submitteret, subitò in ciuitate cùm alia ceciderũt,tum etiam ea ipsa de qua disputare ordimur,eloquentia obmutuit. Est autem fasces summittere insignia uimq; imperij maiestati uel reuerentiæ alicuius submittere, ut Publicola qui primus hoc instituit. cũ enim posset imperij summi,id est, Consulatus iure

Summittere fasces.

uti agendo cum populo: fasces tamē maiestati populi Rom. submisit, hoc est, lictores à se tantisper abire iußit quoad concionatus esset, ut autor est Liuius in 11. Et Pompeius laureatos faces, id est, triumphum expectantes ianuæ philosophi Poßidonij submisit, Nostro tēpore si Princeps ad curiam ueniens stipatores suos & omnem illum regium ac terrificum comitatum subsistere in area palatina iubeat, & ciuiliore habitu assumpto consessus iuridici reuerentia, aut reddere ipse iura, aut etiam audire reddentes sibi iura, aut fisco suo uelit, iustitiæ fasces submittere dici poßit, id est, si cum legibus non teneatur, immodicam illā ac regiam potentiam quam absolutam dicimus, id est, legibus non obstrictam, inhibere in animum induxerit, & iuri æquitatiq; cedere ciuili animo constituerit. Vt ad rem redeamus, Proconsul cum pro Consule præsit & Consulare imperiū habet, sex tamen lictores nō duodecim habet, ut meminerit iustum Consulem se non esse.

Ex lege, Diuus Marcus, De officio Præsidis.

Textus hic duobus in locis uulgò corruptè legitur, Cū forte eo momento, legendum non forte, ex emendatioribus libris. &, Cum si poßit uideri sentire commiserit, legēdum si cum poßit. Minutula sunt ista aliaq; huiusmodi, sed quæ lectorem remorentur, stylumq; Iurisconsultorum dehonestent. quorum tamen pleraque conniuentibus oculis transmissuros nos testamur. Et paulo pòst, Cum autem ex literis tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine esse. Ordo hic ponitur, pro eo quod uulgus statum uocat. Græci taxin appellant. Diximus alibi tres fuisse Romæ ordines, Senatorium qui ampliſsimus dicebatur, equestrem, & plebeium, suis quenque insignibus distinctos, ut ex Plinio docuimus.

Ordo. Taxis. Tres Romæ ordines.

cuimus. Vitruuius in præfatione libri secundi, Dinocrates architectus, cum Alexander rerum potiretur profectus à Macedonia ad exercitum Regis, à propinquis & amicis tulit ad primos ordines & purpuratos literas. Cicero in Diuinatione, Vobis autem tanta inopia rerum, ut mihi causam præripere conemini potius, quàm aliquos à columna Menia uestri ordinis reos reperiatis. Id est, fures & seruos nequam, qui apud Triumuiros capitales puniri solent ad columnam Meniam, ut inquit Asconius. Et in Verrem, actione II. Homo tamen ordinis sui frugalißimus Petirius hæc eadem Lampsaci cognosse dixit. Id est (ut nunc uulgus loquitur) homo status sui honestißimus. Sic intelligendum illud Apostoli I. ad Corinth. XV. de resurrectione generali, Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur: unusquisque autem in suo ordine. ubi Græcè scripsit Apostolus, οὕτω καὶ ἐν τῷ κυρίῳ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Diximus etiam alibi prouerbiale antiquis fuisse cum furere aliquem significare uolebant, aut mente captum esse, ut dicerent ad agnatos & gentiles deducendum esse. honestiores enim furiosi qui gentilitatis ius habebant, suorum custodiæ permittebātur. Quo modo iste Helius Priscus, cuius hic meminit Iuriscōsultus, in uilla sua cōtinebatur à necessarijs suis, tanquā ordinis honestioris furiosus. Cæterùm antiqui cùm significare uolebant hominem inter suæ conditionis homines retinendum continendumq́; id est (ut uulgò loquimur) suo statu contentum esse cogendum, in ordinem eum redigendum, uel etiam cogendum dictitabant, hoc est, inter uulgares & gregarios adnumerandum. Plinius ad Falconē, Consulis an existimē te in Tribunatu causas agere decere. Plurimū refert quid esse Tribunū putes.

Menia columna.

Ταγμα.

Ad agnatos & gentiles deducere.

In ordinem redigere uel cogere.

Inanem umbram & ſine honore nomen: an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi ut à nullo, ita ne à ſe quidem deceat? Idem libro ſecundo epiſtol. frugalitatem enim ſuam oſtendere uolens, & in uictu parſimoniam eleganter hoc uerbo uſus eſt: Liberti, inquit, mei non idem quod ego bibunt, ſed idem ego quod liberti. & mehercule ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum quo utaris communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas. Id eſt, de rango aliorum ponenda eſt, ut uulgus loquitur: hoc ſenſu, Si parſimoniam conſectari uelis, ſatius eſt te iiſdem cibis potuq; eodem cum quolibet conuiua ueſci utique, quàm tibi primarium panem uinumq; cum reliquorum contumelia ſtomachationeq; ſeponi, quos non iiſdem cibis digneris. Bibendum igitur cum quolibet conuiua tuo, id eſt, populari uino utendum. Sunt & exempla crebra apud Liuium. Huic autem opponitur eximere numero. Quintilianus in primo de Criticis loquens, Iudicio quidam ita ſunt uſi ueteres grammatici, ut non uerſus modò cenſoria quadam uirgula notare, & libros qui falſo uiderentur inſcripti, tanquam ſubdititios ſummouere familia permiſerint ſibi: ſed autores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Eximere igitur numero eſt eximium habere, id eſt, non inter uulgares connumerare: ſed tanquam præcipuum habere. Græci eadem ratione ἐγκρίτους appellant, & ἐντεταγμένους in ordinem in numerumq; redactos, quos et ἐγκυκλίους dicunt, id eſt, circulares, hoc eſt, uiles & uulgares, ut inquit Priſcianus. Contrà uerò numero exemptos ἐκκρίτους & προκρίτους, id eſt, eximios & præcipuos.

Eximere numero.

Ἔγκριτοι. Ἐντεταγμένοι. Ἐγκύκλιοι. Ἔκκριτοι. Πρόκριτοι.

EX

Ex l. Illicitas, in fine.

Reprehensa exactorum auaritia.) Legendū *repressa.*

Ex l. Diem functo. De offic. assess.

Salarium comitibus residui tēporis quod Legatis præstitum est, debetur.) Accursius *præstitum est pro præstandum intelligi uoluit, pugnante Latinè loquentium consuetudine. Malim igitur præstitutum legi, ut ad tempus referatur Legatis præstitutum, id est, præfinitum.* Præstitutum.

Ex l. secunda, De in ius uocando.

Sed nec eum qui cum equo publico in causa publica trasuehatur.) Accursius *præconem* Theobaldū *intelligit. Nos trāsuectionē equitū intelligimus à* Fabio Maximo *institutā. Liuius lib. IX. in fine, Ab eodē Fabio institutū dicitur, ut equites Idibus Quintilibus trāsueherētur.* Trāquillus *in Augusto, Equitū turmas frequēter recognouit, post longam intercapedinem reducto more transuectionis. Sed neq; detrahi quenquā in trāsuehēdo ab accusatore passus est, quod fieri solebat. Valerius lib. II. cap. De instit. antiquis, Trabeatos uerò equites Idibus Iulij Q. Fabius trāsuehi instituit. Idē, Equestris uero ordinis iuuentus omnibus annis bis urbem spectaculo sub magnis autoribus celebrabat die* Lupercaliū & *equitū* probatione. Equitū *probationē huiusmodi transuectionē appellans. à* Græcis ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς *dicebatur.* Demosth. κατὰ Μειδίου, Ἐχειροτονήσατε τοῦτον ἵππαρχον, ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενον. Hūc, inquit, *equitū præfectū creauistis, qui ne in trāsuectione quidē, quæ per forū fieri solet, equo uehi potest. Similē autē legem fuisse apud* Athenienses *testis est idem* Demosthenes *in eadem oratione: qui etiā eius legis uerba ponit, cuius* Euagoram *latorem fuisse dicit, Ne scilicet in pompa* Liberi *patris prehēdi aliquem,* Transuectio. Ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς.

aut pignora capi eius liceret. Transuectionem hodie monstram uocamus, cùm equites solenniter recensentur.

Ex eadem l. Iusta ue mortuo facientem.

Funebria iusta. Iusta facere. Iusta peragere. Parentare.

Idem Accursius obsequia intelligit, ut lauare corpus, quod pollinctoris officium est: ignorans quid sint funebria iusta. Liuius libro 1. Nec cœlestes modo cærimonias, sed iusta quoq; funebria, placandosq́; manes ut idem Pontifex edoceret. Iusta, sunt exequiæ, id est, sacrificia quæ mortuis impenduntur & funerandi solennitas. Et iusta peragere est funerandi officium implere, quod & parentare dicitur, quo Plinius usus est cap. ultimo libri secundi, & Vlpianus in l. Pro hærede, De acquirenda hæred. à Græcis id sumptum, qui ὁσίαν appellant τὴν κηδείαν, quasi sanctum iustumq́; officiũ. propterea Cicero soluere iusta dixit, quasi officium debitum exhibere. pro Roscio Amerino, Hunc miserum luctu præditum, qui nondũ etiam omnia paterno funeri iusta soluisset, dudum eiecit domo, atq; focis patrijs dijsq́; penatibus præcipitem exturbat. Sunt enim iusta, id est, officia quæ Deo, sunt quæ parẽtibus debentur. Plutarchus, καὶ διαφορόντως τό τε πρὸς θεὸς καὶ τὰ πρὸς γονεῖς καὶ φίλους διαφυλάττων. Id est, Iura siue iusta & officia in deos hominesq́; & amicos eximiè cõseruãs. Cui cõuenit parẽtandi uocabulũ ab antiquis usurpatũ. Liuius, Iusta quoq; funebria, placandosq́; manes ut idem edoceret.

Ὁσία καὶ ἡ κηδεία. Iusta. Parentatio.

Ex l. Sed si hac lege §. primo.

Recipere manus iniectionẽ.

At si uenditor qui manus iniectionem excepit.) De manus iniectione nos alibi satis diximus. Recipere autem manus iniectionem est retinere facultatem reprehendendæ rei alienatæ, uel ut citra ullam in ius uocationem alienator poßit in prædium alienatum, si quid factũ aut non factum fuerit

fuerit rursus ingredi, & in possessionem sese ipse mittere: hoc est, suapte potestate sæsire, ut nostri loquuntur: ut fieri assolet in alienatione prædiorum quæ aut in emphyteusin dantur, aut uectigali imposito emancipantur, ut Cod. Si seruus exportandus uæneat. Hoc autem Accursius non intellexisse uidetur: quemadmodum & suggillare pudorẽ circa finem legis: quãuis hoc uerbum sæpe in iure legatur, pro quo imperiti sigillare dicunt. Sugillare autem proprie de facie dicitur, cum contusa facies liuidis maculis dehonestata est. Sic enim suggillata in facie dicuntur ut uibices in corpore. Plinius lib. XIII. de sale loquens, Vtilis ex ictu suffusis cruore oculis, suggillatisq; cum myrrhæ pari pondere. Inde metaphoricos pro inusta infamiæ nota ponitur. ut Plinius lib. VII. de Augusto loquens, iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio. Vtuntur Liuius & Valerius sæpe. Tertullianus, Atque ideo præfatus hæc ad suggillandam odij erga nos iniquitatem, iam de causa innocentiæ consistam. Ad suggillandam, inquit, id est, ad notandam & carpendam gentilium iniquitatem in nomen Christianum. Suggillata à Græcis ὑπώπια dicuntur, ob eam causam, quòd sub oculis maximè appareant. hoc autẽ uerbo μεταφορικῶς Cicero usus est lib. I. ad Atticũ, Auli uerò, inquit, filius ita se gerit, ut eius Consulatus Consulatus non sit, sed Magni nostri hypopion. Id est, ita se gerit Aulus in Consulatu, ut Consulatus eius nihil aliud quàm suggillare Pompeij pudorem uideatur, qui eum Consulem interposita autoritate sua fecit. hoc Latinè Tertullianus suggillationem dixit. Suggillatio est, inquit in cœlo iustitia uestra. hoc sensu, cum uos Romani legibus uestris in facinorosos homines aduertere soleatis seuerißime, dijs uestris inuidiam facitis, ac notam inuritis

Sæsire suapte sponte.

suggillare pudorem.

Suggillata.
Vibex.

ὑπώπιον.
Hypopion.

Suggillatio.

infamiæ, utpote qui de hominibus ipsi flagitiosissimis in deos recepti sunt errore antiquorum & consensu tamen gentium. Secundum hæc Ciceronis uerba interiores aulici, id est, aures & oculi Regis, qui primos ordines sanctioris consilij ducunt: qui indignos homines suffragatione sua nonnunquam promouent, & primarijs sacerdotijs & magistratibus, alijsq; uirtutis præmijs ornatos nebulones colendos populo nonnunquam fremente Nemesi præbuerunt: perpetuis notis faciem suam inußisse uidētur, memoriamq; nominis sui multiplici liuore atq; indelebili suggillasse. Quid enim ij in sese admisisse existimētur quibus excutienda dedit iuuenum præcordia princeps, si aut studio aut offensione aliqua ducti, præteritis & ingentis meriti & compertæ integritatis uiri, aut inertissimos homines aut indignissimos, atque interdum non tam nobiles quàm nothos ad rerum administrationem obtrudunt, diris ominibus cunctis hos illosq; prosequentibus? (In quo quidem genere nonnulli pseudocatones perniciosissimi, qui bonis uiris fronte magis quàm mente student) Non'ne tot suggillata in facie gestare uideri possunt, quot huiusmodi non dico homines promouerunt, aut uirtute præditos facta Principi impostura suppresserunt: sed quot huiusmodi homines indigna facinora ediderunt, quotq; in Repub. errata grauiorum meliorumq; uirorū inopia contigerunt? Cuius dicti ratio Ciceronis uerbis reddi potest libro III. de Legibus: Ego autem, inquit, nobilium uita uictuq; mutato mores mutari ciuitatum puto: quò perniciosius de Repub. merentur uitiosi summi in ciuitatibus uiri, quòd non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem. Neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam corrumpunt, plusq; exemplo quàm

In aulicos qui indignos promouent.

pecc

peccato nocent. Eorum aulicorum opera factum, ut omnem non modo succum & sanguinem, sed etiam colorem & speciem priscam amitteremus administrandæ reipublicæ, quam tamen propediem instauratum iri speramus, nisi hominum de se expectationem ij qui primos ordines ducunt, quoquo modo destituerint. Cæterum Lucæ XVIII. de malo iudice, Et si deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne in nouißimo ueniens suggillet me, ὑπωπιάζῃ με: recte ab interprete uersum, sed perperam à Lyrano enarratum. Oratores Græci hoc uerbo raro utuntur, quātum ego memini, sed pro suggillatione λωβὴν dicunt, & προπηλακισμόν. Et suggillare ἐφυβρίζειν, καθυβρίζειν, λωβᾶσθαι. Huiusmodi tamen multa silētio prætereūda nobis sunt, quæ iam nisi ab indoctioribus ignorari non credimus. Ὑπωπιάζειν. Λωβή. Προπηλακισμός. Suggillatio. Suggillare.

Ex l. ultima, In ius uocati ut eant.

Ex promißione non uidetur eos stetisse.) Sic quidem hic & in multis locis titulorum sequētium legitur. Sed stitisse fortasse legendum. Gellius lib. II. Indocti, inquit, ignorant stitisses uadimonium à Catone dictum, non stetisses: quoniam sisteretur uadimonium, non staretur. Apud Ciceronem tamen pro Quintio stetisse ubique legitur, fortasse eodem errore. Si stitisse legamus, uadimonium subintelligendum est, & homo enim & uadimonium sistitur. Stitisse.

Ex l. ij. Siquis cautionibus.

Si iudex uel alter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, lex iubet idem iudicij esse diffusum.) Politianus in Miscellan. cap. XLI. legendum existimat diffissum, sicq; in archetypis Florentinis legi affirmat. Diffindi enim non diffundi diem dicendum esse contendit Gellius lib. XIII. cap. I. Sed enim ego homines cum considerabā, alterū fidei, Diffusus dies.

alterum

alterum probri plenum, ſpurciſsimæq́; uitæ ac diffamatiſsimæ, nequaquam adduci potui ad abſoluendum. Iuſsi igitur diem diffundi, atque inde à ſubſellijs pergo ire ad Phauorinum philoſophum. Vbi etiam corruptum eſſe uerbum Politianus contendit. Et apud eundem quod uulgò legitur, Atque in rerum quidem definitionibus comperendinationibusq́; & alijs quibuſdam legitimis rebus: legendum exiſtimat, Atque in rerum quidem diffiſsionibus. Nec aliud quicquam aut ipſe aut alius quiſpiam, quod equidem ſciam, de hoc uerbo dixit. Ego uerò ne Politiano in totum aſſentiar, eo loco Liuij adducor libri noni ab urbe cond. Papyrius Dictator Iunium Bubulcum magiſtrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti triſte omen diem diffudit, quòd Faucia curia fuit principium duabus inſignibus cladibus captæ urbis & Caudinæ pacis: quod utroque anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit. Dictator poſtero die auſpicijs repetitis pertulit legem. Ex hoc Liuij loco & illo Gellij conijcere facile poſſumus, diffundere diem id eſſe aut olim fuiſſe, quod nos rem in craſtinum continuatam dicimus uel remiſſam. Tria enim erant apud antiquos pronunciandi genera: aut enim dies diffundebatur, id eſt, res in poſterum diem reijciebatur: aut comperendinabatur, id eſt, in tertium diem differebatur: aut iudex nõ liquere pronunciabat. quod & amplius pronunciare dicebatur, unde ampliatio in publicis iudicijs dicta, de qua ipſa & de comperendinatione nos alibi diximus. Gellius igitur cũ diẽ diffundi iuſsiſſet, ut eo die Phauorinum cõſulere poſſet, poſtridie ad iudicium reuerſus iurauit ſibi nõ liquere. Erat enim res eiuſmodi, ut neq; abſoluere petitione actoris reum, neq; damnare

Diffundere diẽ. *Tria pronunciandi genera.* *Comperendinare.* *Amplius pronunciare.* *Ampliatio.*

damnare commodè posset. Vt absoluerem tamen, inquit, in animum inducere non quiui: & propterea iuraui mihi non liquere. atq; in iudicatu illo solutus sum. Defunctus est igitur Gellius iudicandi necessitate inter priuatos Iudices à Prætoribus lectus, iurando sibi non liquere de iure litigantium. Ex quibus uerbis intelligere possumus quid illa significent Vlpiani uerba in lege Si de meis. infrà, De receptis arbitris. Proinde si fortè urgeatur à Prætore ad sententiam, æquißimùm erit si iuret sibi nondum de causa liquere, spatium ei ad pronuntiandum dari. Augustinus lib. XVII. de Ciuitate, usus hoc uerbo mihi uidetur: Iudæorum, inquit, populus propter Solomonis offensam tempore filij eius Roboam, qui patri succeßit in regnum, Deo uindicante diffusus est. Id est, in Iudam & Israel diductus. In recentioribus tamen exemplaribus non diffusus sed diuisus legitur. Dirimere tempus & diffundere, uel diffindere diem, cognata sunt uerba Ciceronis De diuinatione lib. I. Quid enim habet aruspex cur pulmo incisus etiam in bonis extis, dirimat tempus & proferat diem? Est enim dirimere διακόπτειν, διαλαμβάνειν, διϊστάναι, διαλύειν. Sic dirimi auspicia dicuntur, cùm rata esse nequeunt. Plinius lib. VIII. Nam soricum occentu dirimi auspicia annales refertos habemus.

Dirimere tempus. Διακόπτειν. Διαλαμβάνειν. Διϊστάναι. Διαλύειν.

Dirimi auspicia.

Ex lege prima, De edendo.

Eum quoq; edere Labeo ait qui producit aduersarium suum ad alium.) Legendum album, ut Politianus in Miscel. adnotauit. Intelligendumq; de albo Prætoris, in quo edicta Prætorum proponebantur: cuius crebra in iure mentio. Erat etiam album Iudicum, de quo illud Plinianum in præfatione intelligendum: Quid te Iudicem facis? cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Album uulgò matricula dicitur, ut album decurionum & similia. A quibusd

Album Prætoris.

Album Iudicum.

Matrix. Pictatium. Leucoma. busdam matrix, à quibusdam recentiorum pictatium. à Græcis leucoma quasi album, & λη ξιαρχικὸν γραμματεῖον. Vnde apud Pollucem περὶ ληξιάρχων legimus, ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ λευκώματι.

In l. Cùm ij quibus. §. Sed & personarum, De transactionibus.

Sequior. Vtrum frugi uitæ sint quæ aliàs sufficere sibi possint: an obsequioris, qui de alimentis pendeat.) Legi potest sequioris, pro deterioris: qua dictione aliqui recentiorum usi sunt, fit enim à secus, sequior. Hermolaus Barba. in Themist. usus est. *Nequam, & nequitia.* Vel legendum nequioris. Nequitia enim frugalitati opponitur apud Ciceronem, & nequam frugi.

Ex l. Veluti, eodem in titulo, De edendo.

Hæc uox iterum duas res significat. Altera est qua demõstratur tempus secundum, quod Græci dicũt.) Legendum ex *Δεύτερον.* uestigijs antiquorum exemplarium, quod Græci δεύτερον dicunt, id est, secundo, hoc est, secunda editione. Et paulò pòst: Altera quæ ad sequentia quoq; tempora pertinet, quæ Græ *Πάλιν.* cé.) Legendũ quæ Græcè dicitur πάλιν, hoc est, rursus. Hoc sensu edicti iterum edi iubebo, hoc est, altera editione, et iterum, hoc est, rursus, quod significat iterum iterumq;.

Ex l. prima, De ijs qui notan. infa.

In uiolatores mandati & societatis. Qui pro socio, tutelæ, mandati.) Huc pertinere uidetur Ciceronis illud dictum pro Roscio Amerino: In priuatis rebus si qui rem mandatam non modò malitiosius gessisset sui quæstus aut commodi causa, uerumetiam negligentius: eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. *Mandati iudicium.* Itaq; mandati constitutum est iudicium non minus turpè quàm furti. Credo propterea quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in ijs operæ nostræ uicaria fides

amic

amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omne commune præsidium, & quantum in ipso est, disturbat uitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius est in alia re magis utilis. Idcirco amicitiæ comparantur, ut commune commodum mutuis officijs gubernetur. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctißimas uiolat, amicitiam et fidem: nam neq; mandat quisquam ferè nisi amico, neq; credit ei nisi quem fidelem putat. Et paulò pòst: In rebus minoribus socium fallere turpißimũ est, æqueq; turpe atq; illud de quo antè dixi. neq; iniuria: propterea quòd auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cùm per eius fidem læditur cui se commiserit? Atq; ea sunt animaduertenda peccata maximè quæ difficillimè præcauentur. Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa apertiora uideant necesse est: socium cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officij lædimus. Rectè igitur maiores eum qui socium fefellisset, in uirorum bonorũ numero haberi noluerunt. Idem pro Roscio Comœdo: Si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fidutiæ, tutelæ, societatis. Aequè enim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ continet uitam: et pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit: & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. De fidutia nos alibi diximus.

Ex lege secunda.

Sed etsi eum exautorauerit, id est, insignia militaria detraxerit, infamem efficit.) Autorare obligare est: & autorati milites, ac sacramento astricti, et quasi obærati, hoc est, ære stipendiario obstricti ac iam non sui arbitrij. Cuius exempla multa apud Liuium & alios. Vnde autoramentum. Cicero in 1. Offic. Illiberales autem et sordidi quæstus mercenario- *Autorare & autorati.* *Autoramentum.*

rum omnium quorum opera non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces autoramentum seruitutis. Tranquillus in Tyberio: Munus gladiatorium dedit primum in foro, secundum in amphitheatro rudiarijs quibusdam reuocatis autoramento centum milium. Inde exautorare, autoratum & astrictum dimittere, & abire sinere, & suo arbitrio reddere. Id quod citra ignominiam fieri potest, & fit hodie, quod quictare sacramentum dicimus lingua uernacula. Liuius lib. VIII. Sine commeatu milites in pacato, in hostico errent: immemores sacramenti licentia sola ubi uelint exautorentur. Infrequentia deserantur signa, neq; conueniatur ad edictum. Idem libro VI. de bello Macedonico: Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis cùm disseruisset, milites autoratos dimisit. Hi Græcè ἀφειμένοι ab Aristotele in tertio Politicôn dicuntur ab: alijs ἀφειμένοι τῆς στρατείας: & aliter ἀπεζωσμένοι, id est, discincti. Herod. Τότε Σεβήρου ὑπόδειγμα, ὃς τοὺς Περτίνακα ἀποκτείναντας ἀπέζωσεν, εἰσῄει αὐτούς, id est, Exemplumq; Seueri subit eorum in mentem, qui eos exautorauit qui Pertinacem interemerant. Ignominiosæ autem exautorationis exemplũ est apud Lampridium in Alexandro: Seueritatis autem, inquit, tantæ fuit in milites, ut legiones integras exautorauerit, ex militibus Quirites appellans. Idem de exautorata legione apud Antiochiam, cùm nihilominus fremerent, exclamauit: Quirites, discedite atq; arma deponite. Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diuersoria uaria recesserunt. Simile illud Lucani in V. Vadite, meq; meis ad bella relinquite fatis: Inueniẽt hæc arma manus. Et paulò pòst: Vos desecta senes exhaustaq; sanguine turba Cernetis nostros, iam plebs Romana, triũphos: id est, iam pagani et Quirites

Exautorare.

Ἀφειμένοι

Ἀπεζωσμένοι

ex militibus facti. Et rursus: Iam certè mihi bella geram, discedite castris, Tradite nostra uiris ignauis signa Quirites. Est etiam apud Herodianum in secundo circa finem, exautoratorum Prætorianorum exemplum. Tranquillus in Augusto: Legiones immodestè missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exautorauit. Quanta autem fuerit seueritas castrensis apud Romanos, ex his uerbis Ciceronis pro Cluentio intelligi potest: Statuerunt enim ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, ut metus uidelicet ad omneis, pœna ad paucos perueniret. Quibus uerbis Cicero morem antiquum significat, quo more in decimum quemque militem sortitò animaduertebatur capitaliter: unde decimatas legiones legimus. Cæterùm quos quassatos nunc dicimus, antiqui ære dirutos uocabant. Festus: Aere dirutum, inquit, militem dicebant, cui stipendium ignominiæ causa non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. Hoc uerbo Cicero facetissimè in Verrem usus est, Actione sexta: Dij faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas. Cognoscerentur enim omnia istius æra illa uetera, ut non solùm in imperio, uerumetiam in stipendijs qualis fuerit, intelligatis. Renouabitur prima illa militia, cùm iste è foro abduci, non (ut ipse prædicat) perduci solebat. Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cùm frequens fuisset, tamen ære dirutus est. Id est, quamuis non esset emansor, sed frequens in castris aleatorijs, tamen ære dirutus est, id est, stipendia perdidit, alea scilicet omnia absumente. Idem in Antoniana XIII. Fraudator creditorum Trebellius, homo dirutus diruptusq; Quintus Cælius. Id est, tum her-

Seueritas castrensis.

Decimatæ legiones.

Sortitò in milites animaduertebatur.

Quassati.

Aere diruti.

Diruptus.

Herniosus.

niosus, tũ dißipato patrimonio expeculiatus, atq; omni ære exhaustus. Lusit enim Cicero per paronomasiam dirupti, id est, herniosi & diruti. Siquidem ære diruti milites æra non merebant, & quasi sine ære erant. Tales autem sunt quibus nihil reliqui esse dicimus, id est, quibus ad manticam res rediisse uulgari prouerbio dicitur. antiqui ad incitas redactos dicebant, uel etiam ad incitos si Isidoro credimus, id est ad ultimum inopiæ. Quod prouerbium à calculis lusorijs deductum est, qui loco cieri nequeunt.

Ad manticã res rediját.
Ad incitos redactus.

Ex lege Athletas.

Neq; themelici neq; sexustici.) Thymelici & xystici legendum nemo non nouit. Quanquàm ego xustici ab Vlpiano scriptum esse censeo, ut Sullanus dicitur, quo Cicero ad Atticum utitur: & sullaturit, à Sylla deducta uocabula: & poluposus in lege Qui clauum, infrà, de Aedilitio edicto. (Sic enim habent uetustißima exemplaria) & purrhicharius pro pyrrhicharius in lege Aut damnum, De pœnis. Verùm ut locus iste melius intelligatur, & quædam alia etiam iuris loca, complectenda semel compendio quodam genera ludicrorum duxi, quibus antiqui Græci ac Romani sunt usi. Theatricorum igitur artificum partim gymnici, partim scenici fuerunt: nam gladiaturam & agitatoriam satis erit perstringere. Scenici sunt qui scenicos agonas exercent, qui & Musici agones & Dionysiaci dicuntur, quasi Libero patri dicati. Quare & homines ipsi scenici uno uerbo à Græcis Dionysiaci artifices dicuntur, autore Aristotele & Gellio libro decimo. In his sunt comœdi, & tragœdi, id est, fabularum actores, mimi, pantomimi, archimimi, ethologi, ethopœi: omnes uno nomine hypocritæ, id est, alienæ personæ simulatores dicti: & eorũ actio hypocrisis, id est, alienæ personæ simulatio Latinè

Sullanus.
Sullaturire.
Poluposus.
Ludicrorum genera.
Gymnici.
Scenici.
Dionysiaci artifices.
Hypocritæ.
Hypocrisis.

tinè histriones ludionesq; aut etiam ludij dicuntur. Mimi imitatores sunt. Pantomimi, omnium personarum imitatores effictoresq;. Plinius in Panegyrico: Idem ergo populus ille scenici Imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoq; aduersatur, & damnat effœminatas artes & indecora studio secula. Tranquilius in Caligula: Nestorem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur. Archimimi, principes sunt histrionum. Tranquillus in Vespasiano: Fauo archimimus personam eius ferens, sustinensq; (ut est mos) facta ac dicta uiri, interrogantis palam procuratoribus quanti funus et pompa constaret, ut audiuit sestertium centies, exclamauit centum sibi sestertia darent, ac se uel in Tyberim proijcerent. Verba sunt histrionis significantis extremam Principis parsimoniam. Ethologi, morũ sunt effictores affectuumq; cuiuscunq; personæ. Cicero lib. 11. de Oratore: Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœnitas. Quibus uerbis Cicero nimiam in Oratore imitationem reprehendit, quasi mimicã non oratoriã. Hæc est enim huius generis, inquit, ut ita facta demonstres, ut mores eius de quo narres, ut sermo, ut uultus omnes exprimantur, ut his qui audiunt tum geri illa fieriq; uideantur. Ethologos Sudas inter theatristas enumerat. Sunt & Ethopœi ijdem, ut opinor, atq; ethologi, id est histriones qui mores imitantur eius personæ quam sustinent, autore Suda. Vnde Ethopœia Quintil. li. IX. id est, morum alienorum imitatio. cuius exempla licet apud eundem uidere. Meminit et Priscian. in Præexercitamentis. Ethos autem, inquit Quintilianus, uno uerbo Latinè dici non potest, hoc enim omnes mentis habitus continentur, à quo pictores quidam statuarijq; Ethici dicti sunt, ut Polygnotus & alij nonnulli, in quorum operibus mores & sensus expressi cernebantur.

Histriones. Ludiones. Ludij. Mimi. Pantomimi. Archimimi. Ethologi. Ethopœi. Ethopœia. Ethos. Ethici statuarij. Iconici pictores.

Iconicæ imagines. Huiusmodi enim artifices non modò iconicas imagines effingunt, id est, omnibus liniamentis ad exemplar expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expreßis propemodum spirantes. Sunt & inter scenicos thymelici, saltatores, chironomi. *Thymelici. Citharœdi. Citharistæ.* Thymelici sunt citharœdi, citharistæ, psaltæ, lyristæ, tibicines. Citharœdi qui & fidicines dicuntur, citharæ accinunt. Citharistæ citharam tantum pulsant, non etiam accinunt. Thymelici in orchestra actiones suas peragebant: Comici autem & Tragici actores (qui propriè scenici dicuntur) in scena, ut autor est Vitruuius. Propterea, inquit, apud Græcos thymelici à scenicis separantur. *Proscenium in scena.* Erat enim in scena proscenium, id est, locus ante scenam porrectus, ubi pulpitum excitatum erat quò actores fabularum prodirent, ita ut scena altior esset pulpito, pulpitum autem altius orchestra: *Orchestra. Pulpitum.* quæ ipsa locus erat saltantium, ob id orchestra dicta quasi saltatorium. Eodem errore themelici apud Augustinum libro septimo de Ciuitate circa finem legitur, glossularijs ipsis ita lectitantibus. Conformationem uerò theatri ac omnium partium eius descriptionem scire cupientibus, Vitruuius adeundus est lib. quinto de Architectura: tametsi non cuiusuis est hominis adire Corinthum, ut est in prouerbio, Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἐσθ' ὁ πλοῦς. *Chironomus.* Chironomi sunt gesticulatores, & Chironomia saltatio gesticulatrix: qualis est quam Mauricam uocamus. *Maurica. Leda. Chironomia.* Iuuenalis: Chironomō Ledam molli saltante Batillo, Tuscia uesicæ non imperat. Leda autem Chironomica erat saltatio. Alioqui chironomia lex gestus à Quintiliano dicitur in primo: Ab heroicis ipsa temporibus orta, & à summis Græciæ uiris atque ab ipso etiam Socrate probata, à Platone quoque in numero ciuilium posita uirtutum, à Chrysippo in præceptis de liberorum educatione compositis non omissa.

omissa. Quam artem Oratori necessariam esse ipse idem latè in undecimo docet. Hæc etiam Palæstra uocatur, & qui eam docent Palæstrici dicti sunt. Ab his enim præceptoribus motus gestusq; formantur, ut recta sint brachia, ne indoctæ rusticæ'ue manus, ne status indecorus, ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculiq; ab alia corporis parte dissideant. Quæ omnia antiqui ingenuis pueris & liberaliter educatis necessaria cognitu existimauerunt. Nostrate uulgus uno uerbo continentiæ hæc omnia significat. De hac intellexit Cicero primo de Oratore his uerbis: Sic censeo, neminem esse in Oratorum numero habendum, qui non sit omnibus his artibus, quæ sunt libero dignæ perpolitus: quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamen apparet atq; extat utrum simus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed ipse motus indicat didicerint'ne palæstram an nesciant. Et in Oratore perfecto: Vt enim, inquit, athletas nec multò secus gladiatores uidemus nihil nec uitando facere cautè, nec petendo uehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam: ut quicquid in his rebus fiat uiriliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit uenustum: sic oratio nec plagam grauem facit, nisi petitio fuit apta: nec satis rectè declinat impetum, nisi etiam in cedendo quid deceat, intelligit: Propterea idem in Bruto de Phalereo loquens: Sed non tam armis, inquit, institutus quàm palæstra, itaq; delectabat magis Athenienses quàm inflammabat. Quanquàm hoc in loco palæstram pro luctatorum certamine accipi puto: hoc sensu, circo magis ac ludicris certaminibus Phalereum, quàm iusto ac uero prælio ac certamini uulnifico aptum fuisse: hoc est, concionibus magis & epidictico dicendi genere ualuisse,

Palæstra.
Palæstrici.
Palæstra.

quàm forensi & concitatiore, ut ex sequentibus apparebit. Palæstra igitur decentiam illam significat, qua status, motus, flexusq; corporis, ac omnes omnino habitus uenustatem quandam leporemq; præ se ferunt: quam qui non didicerunt, ij apalæstri ab antiquis dicti sunt: ut apud eundem Ciceronem in Oratore perfecto: Itaq; qualis eorum motus quos apalæstros Græci uocant, talis eorum mihi uidetur oratio, qui non claudunt numeris sententias. Itaq; Quintilianus in nono significare uolens orationem forensem, nec planè numerosam esse debere, qualis Panegyricus ille est nobilis Isocratis, nec rursus numeris uacare, ita inquit, Sicut enim quos palæstritas esse uolumus, tamen esse nolumus eos qui dicuntur apalæstri, & reliqua. Hodie autem huiusmodi institutores nulli sunt, id est, palæstrici: quemadmodum nec Phonascos habemus, id est, formandæ uocis magistros, quales apud antiquos fuerunt, quorum ars Phonascia à Theophrasto dicitur. Qui tamen utriq; hodie non inutiles (ut opinor) essent ijs qui causas in foro agunt, aut quibus in magna hominum celebritate aliquando dicendum est. Saltationis antiquæ species tres fuerunt, Pyrrhicha quæ & enoplia à quibusdam dicitur, id est, armata: à quo pyrrhicharij uel purrhicharij dicti, in lege, Aut damnum, De pœnis: ubi corruptè purricharij legitur. sunt enim pyrrhicharij qui à Græcis pyrrhichistæ dicuntur, hoc est saltatores armati. Cordax, saltatio est obscœna & comica. Tertium genus saltationis Sicinnis appellatur, quæ satyrica esse dicitur. Plinius libro septimo: Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus. Est & alia quæ emmelia dicitur, id est, pacata saltatio. Plato li. III. de Legib. δύο δὴ τῶν ὀρχήσεων τῶν καλῶν εἴδη, τὸ μὲν πολεμικὸν, πυῤῥίχην, τὸ δ᾽ εἰρηνικὸν,

[Margin notes: Apalæstri. — Phonasci. — Phonascia. — Saltationis antiquæ species. — Pyrrhicha & enoplia. — Pyrrhicharij. — Cordax. — Sicinnis. — Pyrrhichistæ. — Satyrica. — Emmelia.]

κόν, ἐμμέλειαν ἐπονόμασαν. Duo, inquit, saltationis honestæ genera, unum quidem bellicum, quod pyrrhichen: alterum pacatum, quod emmeliam appellauerunt. De generibus saltationum multa Lucianus in capite περὶ ὀρχήσεως, id est, de saltatione. In gymnicis artificibus sunt athletæ, qui & pyctæ, id est, pugiles dicuntur: quod nomen & ad gallinaceos pugnaces tranlatum est, cuius exempla sunt apud Columellam libro nono, quod genus & apud Græcos frequentabatur, ut idem Columella & Lucianus dialogo de gymnasijs docent. Pollux athletarum nomine gymnicos omneis intelligi uoluit. Hi autem sunt Παλαιςαὶ, id est, luctatores: Δρομεῖς, id est, cursores: Πυκται, id est, pugilles Δισκοβόλοι, qui discum in sublime iaculantur: Ἁλτικοί, qui saltus pernicitate contendunt. Plautus de antiqua puerorum institutione loquens: Ante solem, inquit, exorientē nisi in palæstram ueneras gymnasij, profectò haud mediocreis pœnas penderes. Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu, saliendo sese exercebant magis quàm scorto. Quod de institutione Græcorum intelligendum. Romani enim id genus exercitamentis non utebantur. Gymnici autem agones dicuntur, quia nudi athletæ ijs ludis exercebātur. Plinius in septimo: Ludos gymnicos Lycaon in Arcadia primus inuenit. Inde gymnasia dicta, exercitationis loca: quæ tria Athenis fuerunt, Lyceon, Academia, Cynosarges: quæ tamen ipsa ab exercitatione corporum ad animorum postea traducta sunt. Vnde Academia pro Philosophorum schola ponitur. Cicero in Acad. Nam cum Speusippum sororis filiū Plato philosophiæ quasi hæredem reliquisset: duos item præstantissimos studio atq; doctrina Xenocratem Calcedoniū & Aristotelem Stagiritē: qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo: illi aut

Pictæ. Athletæ. Gymnici. Discoboli. Haltici. Gymnasia. Lyceum. Cynosarges. Academia. Peripatetici.

li autem qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cœtus erant & sermones habere soliti ex loci uocabulo nomen habuerunt. Apud Cynosarges pueri nothi exercebantur, qui nec à patre nec à matre ciuitatis ius habebant, autore Suda. Luctaturi uerò antiqui ceromate, id est, oleo cerato perfundebantur. unde qui eos ungebant Ceromatistæ dicti. Aphe puluis dicitur, quo post unctionem inspergebantur, ut corpora ceromate et sudore lubrica mutuas luctantium prehensiones admitterent. Vnde prouerbium illud natum, Citra pulueris tactum: quod Græci ἀκονιτὶ dicunt, id est, ἄνευ ἀγῶνος, sine certamine: quod de ijs dicitur qui facile aliquid assecuti sunt, & citra sudorem, quod & citra puluerem dici potest. Plinius libro trigesimo quinto: Citra pulueris tactum, quod Græci uocant ἀκονιτί. Quidam tamen citra pulueris iactum legunt, quod Græci dicunt ἀμαχεὶ, id est, citra pugnam. Puluis enim à pugnantibus excitari solet. Sed melius tactum legitur. Aphe enim tactus Græcè dicitur: quo nomine puluis ille inspersus significatur: quod Ouidius libro nono Metamorphoseon expreßit his uerbis de lucta Herculis & Acheloi loquens: Ille cauis hausto spargit me puluere palmis, Inq; uicem fuluæ tactu flauescit arenæ. De ratione autem ac modo huiusmodi institutorum, Lucianus multa dixit in tractatu de gymnasijs. Hoc autem genus luctæ palæstra dicitur, unde palæstritæ dicti qui eius sunt periti, & palæstrici. Quintilianus de palæstra illa loquens, de qua paulò antè diximus, cuius pars esse chironomia dicitur: Ne illos quidem, inquit, reprehendendos puto, qui paulum etiam palæstricis uacauerunt. Non de his loquor quibus pars uitæ in oleo, pars in uino consumitur: qui corporum cura mentem obruerunt. Hos enim abesse ab eo quem instituimus quàm longißimè

Cynosarges. Ceroma. Ceromatistæ. Aphe. Ἀκονιτί. Citra pulueris tactum. Ἀμαχεί. Ἀφή. Palæstra. Palæstritæ. Palæstrici.

gißimè uelim: sed nomen est idem ijs à quibus gestus motusq; formantur. Idem libro duodecimo: Et ut palæstrici doctores illos quos numeros uocant, non idcirco discentibus tradunt, ut ijs omnibus quæ didicerint, in ipso luctandi certamine utantur (Plus enim pondere & firmitate & spiritu agitur) sed ut subsit copia illa ex qua unum aut alterum cuius se occasio dederit, efficiant. His uerbis Quintiliani satis apparet quid palæstra athletica a palæstra illa differat, quæ motus & flexus decentiam docet. Palæstræ tamen appellatio artem omnem athleticam complectitur: ut apud eundem libro secundo: Vt si quis, inquit, palæstræ peritus cùm in aliquod gymnasium uenerit, expertus eorum omni modo corpus animumq;, discernat cui quisq; certamini præparandus sit. Et rursus: Nanq; erit alius historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen, alius studio iuris, ut nonnulli rus fortasse mittendi. Sic discernet hæc dicendi magister quo modo palæstricus ille cursorem faciet, aut pugilem, aut luctatorem, aliud'ue quid ex ijs quæ sunt sacrorum certaminum. Eódem pertinet illud Ciceronis supradictum de Demetrio Phalereo. At uerò Pugillatus quem Græci πυγμὴν appellant cæstibus exercebatur, quales à Vergilio libro quinto Aeneidos describuntur: In medium gemminos immani corpore cæstus, & reliqua. Qui autem halmate, id est, saltu certabant, hi halteribus utebantur (sic enim uocabant plumbeas pilas massulas'ue quibus utraq; manu se librabant, ut certius aßilirent.) Iuuenalis: Et lassata manu ceciderunt brachia massa. Discoboli discum iaculabantur, id est, lapidem rotundum ac pertusum, ut inquit Ammonius. Quintilianus in secundo: Quid tam distortum & elaboratum, quàm est ille discobolos Myronis? Cursores pars Stadiodromi uocitati stadium percurrebant: pars Diaulo-

Pugillatus.

Halteres.

Discoboli.

Stadiodromi.

Diaulodromi.

dromi dicti, cùm ad metam peruenerant flectentes, eò rursus recurrebant, unde cursum inierant. Diaulus enim dicitur huiusmodi circumactus curriculi, id est, curriculum duplum. Vitruuius libro quinto: In palæstris peristylia quadrata siue oblonga ita sunt facienda, uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionem, quam Græci uocant diaulon. Erant & Dolichodromi qui sexties, ut quidam putant, stadium curriculo obibant. Dolichus certè longißimus cursus dicebatur. Inter Athletas etiam erant qui Acrochiristæ dicebantur, summis inter se manibus depugnantes, nullo complexu hærentes, ut palæstritæ. Erant & Pancratiastæ, qui manibus pedibusq; quasi omni ope omnibusq; (ut dicitur) ungulis connixi certabant, à Pancratio, id est, huiusmodi certamine dicti, de quo latius dicendum cùm locus occurrerit. Autor est Festus pentathlos Græcè dictos esse & Latinè quinquertiones qui generibus quinq; certarent, id est, lucta, pugillatu, cursu, saltu, & pancratio. Et pentathlon Latinè quinquertium dictum, quòd certamina quinq; complectitur. Plinius libro trigesimo quarto de Myrone, Fecit & canem discobolon et Mineruam, Delphicos, pentathlos, pancratiastas. Xystici à xysto, id est, porticu dicti sunt, in qua per hyemem sub tecto exercebantur. Tranquillus in Augusto: Nec tamen eo minus xysticorum concertationes aut gladiatorum pugnas seuerißimè semper exegit. Vitruuius libro sexto de Græcanicis ædificijs loquens: Xystos, inquit, Græca appellatione porticus ampla latitudine dicitur, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Nostri autem hypætras ambulationes xysta appellant, quas Græci Παραδρομίδας dicunt. Idem libro quinto de palæstrarum ædificatione loquens: Hæc autem porticus ξύστος apud Græcos uocitatur,

Diaulus. Dolichodromi. Dolichus. Acrochiristæ. Pancratiastæ. Pancration. Pentathli. Quinquertiones. Pentathlon. Quinquertiũ. Xystici. Xystos. Hypetræ ambulationes.

tur, quòd athletæ per hyberna tempora tectis stadijs exercentur. Idem: Proximè autem xystum & duplicem porticum designentur, hypetræ ambulationes quas Græci paradromudas, nostri Xysta appellant, in quas per hyemem ex xysto sereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. Xystus igitur & Xystum significatione differunt, cùm tamen ambo Græcè sint idem, sed aliter Latinè usurpata sunt. Palæstræ autē, id est, ædificia exercendis et corporis & animi uiribus accommodata, Græcorum consuetudinis erant, Romanorum non erant: apud quos Ephebia non erant, id est, loca puberibus exercendis constructa, ut in illo Plautino exemplo uidimus: nec etiam Exhedræ in quibus Philosophi apud Græcos in palæstra sedentes disputabant, ut docet Vitruuius. Quidam Sciamachos adijciunt. Est autem sciamachia umbratilis pugna, ut Gellius transtulit. ad quam Iuuenalis alludens dixit: Ad pugnam qui Rhetorica descendit ab umbra. Vmbratilis autem pugna propterea dicebatur, uel quia quasi cum umbra sua, id est, nullo aduersario depugnabant, ut Plato utitur in Apologia Socratis: uel quia huiusmodi pugnæ simulacra sub tecto fieri solita erant, non ut uera pugna in sole & puluere. Hinc illud à Cicerone libro tertio, de Legibus μεταφορικῶς dictum est, Pòst à Theophrasto Phalereus ille Demetrius mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorum otioq;, non modò in solem atq; in puluerem, sed in ipsum discrimen aciemq; perduxit. Nam et mediocriter doctos magnos in Rep. uiros & doctißimos homines non minus in Repub. uersatos multos commemorare poßumus. Qui uerò utraq; re excelleret, & doctrinæ studijs & regenda ciuitate princeps esset, quis facilè præter hunc inueniri potest? Demetrius, inquit Cicero, non modò contētiones illas disputatrices, et philosophicas in scholis,

Παραδρομίδας *Xystum.* *Ephebion.* *Exhedra.* *Sciamachia.* *Vmbratilis pugna.* *In solem & puluerem.* *Demetrius.*

scholis, & sub tecto quasi umbratili prælia exercuit, sed etiam in uerum iustumq; prælium descendit armis illis Philosophici studij instructus, id est, ad concertationes contentionesq; administrandæ Reipublicæ cuiusmodi multæ in Democratia maximè existere solent, qualis erat Atheniensis Respublica, ubi Phalereus uitam egit. Plinius in octauo epistolarum: Nisi fortè uolumus scholasticas tibi atq; (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma, cùm castra, deniq; cornua, tubas, sudorem, puluerem, soles, cogitamus. Id est, cùm ea meditamur quæ in Senatu & in luce forensi dicenda nobis sunt. Vmbratilis pugna est hodie eorum lanistarum qui digladiandi artem profitentur. Qui cùm omnes numeros petendi cedendiq;, uulnera inferendi uitandiq; egregieq; tenere uideantur, aut etiam ubi punctim cæsimq; feriendum, siquando in solem pulueremq; prodeundum sit: id est, ex illa proclusione ad uerum uulnificumq; discrimen ueniendum, animo pleriq; concidere uidentur, nec artis suæ præceptorum meminisse. Enimuero athletæ certo quidam uictu utebantur, & necessariò ad comparandas uires firmitatemq; corporis. Quintilianus libro duodecimo de ijs loquens, qui ignorantiæ suæ atq; inertiæ patrocinantes, nullam esse eloquentiam nisi naturalem dictitant, ita inquit: Contenti illi quidem promere animi uoluntatem, nihilq; accersiti & elaborati requirentes; quicquid huic sit adiectum, id esse affectionis & ambitiosæ in loquendo iactantiæ, remotum à ueritate, fictumq; ipsorum gratia uerborum, quibus solùm natura sit officium tributum seruire sensibus. Sicut athletarum corpora etiam si ualidiora fiant exercitatione & lege quadam ciborum, non tamen esse naturalia, atq; ab illa specie quæ sit concessa hominibus, abhorrere.

Phalereus.

Vmbratilis pugna.

Athletarum uictus.

Huiuſmodi uictum athleticum Ariſtoteles ἀναγκοφαγίαν appellat in Politicis, quaſi cibi ſumendi neceßitatem. Panis quo utebãtur coliphium dicebatur, ἀπὸ τοῦ κώλου καὶ τοῦ ἶφι, id eſt, robore membrorum. Iuuenalis, Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ: Vos lanam trahitis. Celſus libro IIII. Si malum, inquit, inueterauit, athletico uictu corpus firmandum eſt. Athletico pro ualido & ad uires firmandas accommodato dixit. Quintilianus de ſcribendi exercitatione loquens, Quapropter hiſtoriæ nonnunquam ubertas in aliqua exercendi ſtyli parte ponẽda eſt, & dialogorum libertate geſtiendum. Ne carmine quidem ludere contrarium fuerit, ſicut athletæ remiſſa quibuſdam temporibus ciborum atq; exercitationum certa neceßitate, ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. Vnde athletica habitudo pro corpulenta & firma dicitur, quam Ariſtoteles ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Inde apud Plautum pugilicè & athleticè ualere, pro optimè & firmißimè. De huiuſmodi ananconphagia loquẽs Apoſtolus prioris ad Corinthios IX. ita inquit, πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ὑμεῖς δὲ ἄφθαρτον. Qui locus transferri ſic potuit, Omnis agone contendens in omnibus abſtinẽs eſſe didicit. Illi quidẽ ut corruptibilem coronã accipiant, uos autem ut immarceſcibilem. Quo loco Apoſtolus elegãti metaphora uſus eſt, quã ſemel ſuſceptam ad extremũ pertulit. Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω ὡς οὐκ ἀέρα δέρων, Ego uero ſic curro quaſi non temere: ſic pugillor quaſi non inaniter aërem cædens. Ἀλλ᾽ ὑπωπιάζω τὸ σῶμά μου καὶ δουλαγωγῶ, Sed diligẽter obſeruo corpus meũ & ſeruiliter exerceo: id eſt, ſed inſto corpori meo, & obnoxium mihi reddo acerbè omnia officia exigẽdo. Sic enim hic locus à Suda

Anancophagia.

Coliphium.

Athletica habitudo.

Pugilicè aut athleticè ualere.

Locus Apostoli enarratus. enarratur. His autem uerbis Apostolus uitam nostram instituendam esse docet ad exemplar athleticæ: Cùm enim paria nobis athleticis certamina obeunda sint, cautione certè pari & obseruatione uictus simili nobis quoq; utendum est. Scilicet ne corpus nostrum continentiæ & seuerioris uitæ lacertos in delicias mutet, atque in imbelliam euanescat licentioris uitæ. Interpres uerò locum illum parum scitè transtulit, quare enarrator Lyranus non satis intellexit. Agitatores. Agitatores dicti sunt aurigæ in curuli certamine, & ludis Circensibus, quorum factiones erant russati, albati, prasini, ueneti, à colore panni dicti, quibus Domitianus duas addidit. Iuuenalis Satyra x i. Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum uiridis quo colligo panni. Plinius libro v i i i. epistol. de Circensibus loquens, Quò magis miror tot milia uirorum, tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines uidere. Si tamen aut uelocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla: nunc fauent panno, pannum amant, & si in ipso cursu medioq; certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauorq; transibit, & repentè agitatores illos, equos illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquet. Tanta autoritas, tanta gratia in una uilissima tunica. Hæc ille de factionibus agitatorum loquens in ludis Circensibus, quibus quisque fauebat obtrectabat'ue pro suo arbitratu. Tranquillus in Calig. Agitatori Cythico comessatione quadam in Apophoretis uicies sestertiûm contulit. Desultores. Erant & Desultores, qui duos equos absque ephippijs agitantes, ex altero in alterum subinde mira pernicitate desiliebant. Liuius, Quibus desultorum in modum binos trahentibus equos in recentem equum ex fesso

trans

transsultare mos erat inter acerrimam pugnã. Hos Aelianus de aciebus instruendis ἀμφίπωπους appellat de antistomo phalange loquens: Valet autẽ hoc, inquit, instruendæ aciei genus potißimum contra barbaros, qui loca Histro amni uicina incolunt, quos Amphippos cognominant à mutatione equorum: ex alijs enim in alios trãssultare consueuerunt. Ab ijs desultoria leuitas prouerbialiter dicitur. Ioannes Picus, Homo, inquit, uariæ ac multiformis & desultoriæ naturæ animal. Desultoriam hominis naturam dixit quasi uersipellem, & subinde sese in aliam, aliamq; formam mutantem, ut Proteum factitasse fabulantur. A' Martiano Capella hoc sumptum, qui leuitatem desultoriam dixit, Leuitate, inquit, pernix desultoria gestiebat. Vsus est etiam Apuleius in principio Asini sui. Desultores ab alijs dicuntur quos Græci Celetes dicunt, id est, equites non bigis aut quadrigis in certamine utentes, sed equo uno insidentes, cuiusmodi certamen hodie quoque nonnullis in locis celebratur. Tranquillus in Cæs. Quadrigas bigasq; & equos desultorios agitauerunt nobilißimi iuuenes. Plinius lib. XXXIIII. Græci κέλητας tantum dicebant in sacris uictores: postea uerò & qui bigis uel quadrigis uicissent, unde & nostri currus nati in his qui triumphassent. Eosdem celetas interdum Plinius Celetizontas uocat participio Græco. Varro libro II. de Re rustica, Equiq; alij sunt idonei ad rem militarem, alij ad uecturam, alij ad admissuram, alij ad cursuram, alij ad prædam: non itidem sunt spectandi atque habendi. Itaque peritus belli alios eligit atque alit, ac docet, aliter quadrigarius ac desultor. Hoc uerbo usus est Papinianus in lege, Apud Labeonem. infrà, De præscriptis uerbis. Gladiatorum genera retiarij,

ἀμφίπωποι
Amphippi.
Desultoria leuitas.
Celetes.
Equi desultorij.
Celetizontes.
Gladiatorum genera.

ſecutores, mirmillones, hoplomachi, Thraces: quorũ exempla apud autores crebra ſunt. Horum autem magiſtri atq; *Laniſtæ.* inſtitutores Laniſtæ dicebantur. Verùm ut ad ſenſum Vlpiani prædicta accõmodare poßimus, adnotandũ id quod Pollux lib. III. de uocabulis rerum ad Commodũ Cæſarẽ *Agones Stephanitæ & Phyllinæ.* ſcripſit, agonum quoſdam Stephanitas & Phyllinas, qui ſacri dicuntur, appellatos: quorum præmia in corona & frondibus erãt. quoſdã thematicos dictos quaſi poſititios, *Argyritæ.* qui etiam Argyritæ dicebantur ab argenteo pecuniarioq; *Thematici.* præmio. Demoſthenes πρὸς Λεπτίνην, Εἶτα μεγίστας δίδοτε ἐκ παντὸς τοῦ χρόνου δωρεὰς τοῖς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας *Certamina ſacra.* νικῶσι τοὺς στεφανίτας. Quatuor autẽ in Græcia certamina ſacra fuerunt, quos agonas appellant, nemeæa, pythia, *Hieronicæ.* iſthmia, olympia. Inde hieronicæ dicuntur, qui in illis ſa- *Olympionicæ.* cris certaminibus uicerant, quo modo Olympionicæ, qui in olympico. Tranquillus in Nerone, Ac ne cuius ulterius hieronicarũ memoria, aut ueſtigiũ extaret uſquã, ſubuerti & unco trahi in latrinas omnium ſtatuas & imagines imperauit. Qui uerò quatuor hæc obierant & uicerant, pe- *Periodouictor.* riodouictores dicti ſunt, autore Feſto. Ingentes autem honores habitos eſſe olim hieronicis teſtis eſt Vitruuius libro IX. his uerbis, Nobilibus athletis qui olympia, epythia, iſtmia, nemeæa uiciſſent, Græcorum maiores ita magnos honores inſtituerunt, uti non modò in conuentu ſtantes cum palma & corona ferant laudes, ſed etiam cùm reuertantur in ſuas ciuitates cum uictoria, triumphantes quadrigis in mœnia, & in patrias inuehantur, eq; Repub. perpetua uita conſtitutis uectigalibus fruantur. Qui locus à Vitruuio ex Panegyrico Iſocratis ſumptus eſt. Tranquillus in Nerone, Reuerſus è Græcia Neapolim albis equis introijt diſiecta parte muri, ut mos hieronicarũ eſt.

Plin

Plinius in lib. VII. *de Pompeio loquens, Postea ad tot maria, & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uincentium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Idem lib.* XVI. *de coronis frondeis loquens, Nouißimè, inquit, & in sacris certaminibus usurpatæ, in quibus hodieq; non uictori dant, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur.* Cicero pro Flacco, *Quid si etiã occisus est à piratis homo nobilis Acinas olympiouices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius quàm Romæ triumphasse.* Hactenus ille. *Oleastri frõdibus olympionicæ coronabantur. Plinius libro* XV. *Athenæ quoq; uictores olea coronant. Græci uerò oleastro olympiæ. Lucianus* περὶ γυμνασίων *autor est hieronicarum præmiũ fuisse olympiæ coronam ex oleastro: apud Isthmũ ex pinu: in Nemeæa ex apio: in Pythijs mala ex sano Apollinis: Athenis uerò in Panathenæis oleum. Plinius de apio lib.* XIX. *Honos ei in Achaia coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Iuuenalis, Atq; apium Graiæ meruisse coronæ. Ex supradictis apparet quomodo intelligenda sit lex unica, De athletis, libro* X. *Codicis. Cæterùm musicis agonibus, id est, scenicis præerant critæ, id est, iudices, à quibus Critici poëmatum iudices dicti sunt, quales Aristarchus & Aristophanes grammatici fuerunt, de quibus Fabius libro* X. *Apollonius, inquit, in ordinem à grammaticis datum non uenit, quia Aristarchus atque Aristophanes poëtarum iudices neminem sui temporis in numerum redegerunt. Et in primo, Iudicio quidam ita sunt seuerè usi ueteres grammatici, ut non uersus modo censoria quadam uirgula notare, & libros qui falsò uiderentur inscripti, tanquam subdititios summouere familia* Critici.

permiserint sibi: sed autores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui & Mastigonomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, autoribus Polluce & Suda: Latinè designatores ab Vlpiano dicũtur. Legendum igitur hic, designatores quos Græci brabeutas appellant. sic enim in antiquo exemplari legimus literis pseudogræcis, ut ab imitãte exaratis. Tranquillus in Nerone, Luctabatur aßiduè, nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectauerat, quàm brabeutarum more in stadio humi aßidens, ac si qua paria longius receßissent, in medium manibus suis protrahens. Brabeutæ à uerbo brabeuo dicti sunt, quod constituere & arbitrari significat. Isocrates in Panegyrico, Ἐν μὲν γὰρ τῇ κληρώσει τὴν τύχην βραβεύειν, In sortitione enim fortunam omnia arbitrari & constituere. Inde brabium quod & brauium dicitur, præmium Hieronicarũ, hoc est, corona: ut apud Apostolum ad Corinthios, Omnes quidem currunt, unus uerò brabium capit, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον. Athlothetæ etiã in gymnicis ludis dicti, ut agonothetæ in musicis, hoc est, curatores constitutoresq; certaminum, ijdem scilicet qui brabeutæ, Archadius in lege ultima, De muneribus & honoribus, Mastigophori quoq;, qui agonothetas in sacris certaminibus comitãtur. Quo in loco anothetas corruptè in uulgatis exemplaribus legitur. Agonothetæ & athlothetæ Decemuiri erant sacris certaminibus præpositi, ut inquit Pollux. Eorum autem uiatores mastigophori dicuntur à flagris quæ gestabant, quasi flagriferi. Videamus cur designatores dicti sint Latinè, quos Græci βραβευτὰς appellant, Designare (inquit Donatus in Adel.) est rem nouam facere in utranq; partem, id est, & bonam & malam. Et

desig

Brabeutæ. Mastigonomi. Rhabduchi. Brauium. Βραβεῖον. Athlothetæ. Agonothetæ. Mastigophori. Designatores. Designare.

designata, rectè & prauè facta dicebantur. Inde illud Terentianum, Nam illa quæ facta sunt omitto, modò quid designauit: fores effregit, atque in ædes irruit alienas. Nam & designatores, inquit, dicti qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quòd in ipsis ludis multa fiant noua & spectanda, ut turba retineatur. Idem, Puto autem designationem, contractionem, conductionemq́; populi in unum intelligi. Hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio populi in se oculos, oraq́; conuertit, & spectaculo est uulgo: quemadmodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. Apuleius lib. VIII. de Asino, Infit uaticinatione clamosa conficto mendacio semetipsum incessere atque criminari, quasi contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. insuper iustas pœnas noxij facinoris ipse de suis manibus exposcere. Idem libro X. Post dies plusculos ibidem designatum scelestum & nefarium facinus memini. Horatius, Quid non ebrietas designat? operta recludit: Spes iubet esse ratas: ad prælia trudit inermem. designat, τί ἡ μέθη οὐ καινοτομεῖ, Designare etiam est ἀποδεικνύειν καὶ παρασκευάζειν καὶ ποιεῖν. Cicero in I. de Natura Deorum, Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem & mundum, mentis infinitæ ui ac ratione designari ac confici uoluit. Idem alibi, Non intelligẽs cœlum mũdi esse partem, quam alio loco ipse designauerit Deum. id est, ὃν ἀπέδειξε καὶ ἐποίησε θεόν, & designatio ἀπόδειξις καὶ παρασκευὴ καὶ ποίησις. Idem Cicero in eodem, Requiro ministros, machinas, omnem totius orbis designationem atq; apparatum. Et de diuinatione quodã loco, Neq; enim ignorant dij, quæ ab ipsis designata sunt: hoc est, ἀποδεδειγμένα καὶ παρεσκευασμένα, uel potius eo in loco pro προωρισμένα ponitur, quæ uulgò prædestinata dicuntur.

de ſignis enim rerum futurarũ ibi loquitur. Deſignati autem conſules uel prætores, ſunt ἀναδεδειγμένοι & ἀποδεδειγμένοι. Sunt qui deſignatores eſſe putent (rectè noſtra quidem ſententia) eos qui conſtituendæ funebri pompæ, aut etiam cuicunque præſunt, unicuique incedendi locum, ordinemq́; præſcribentes, ſimili ferè munere eorum qui Romæ magiſtri cærimoniarum uocantur. Cuius ſignificationis exemplum inuenimus apud Plautum, qui deſignatores ludorum ſcenicorum uocat his uerbis in prologo Pœnuli, Ni'ue lictor uerbum aut uirgæ mutiant, neu deſignator præteriens obambulet, neu ſeſſum ducat, dum hiſtrio in ſcena ſiet. Propterea Vlpianus brabeutas non iudices, & agonothetas intellexiſſe uidetur, ut Tranquillus in loco ſupradicto: ſed Maſtigonomos & Rhabduchos, qui uirgas geſtantes ſpectatores (ut fit) in officio continent in ſpectaculis, præſertim cum ipſi inter miniſteria nominentur. Sudas tamen rhabduchos, id eſt, uirgas geſtantes, etiam pro iudicibus intelligi uoluit, ut fortaſſe deſignatores utrunq; munus obire ſolitos exiſtimare poßimus, iudicandi arbitrandiq́; ludorum rationem, & ſpectatoribus moderãdi uirgarum terriculo. Verumenimuero quod paulo antè in fine legis ſecundæ dicitur, omnes in ſcenam propter præmium deſcendentes famoſos eſſe, mirari quiſquam iure poßit quomodo intelligendum ſit: an quòd in ſcenam ambitioſa oſtentatione prodeuntes infames non ſint? Auguſtinus libro II. de Ciuitate Dei, docet artem omnem ſcenicam probroſam Romæ fuiſſe, atq; etiam omnes ſcenicos Cenſoria nota tribu moueri ſolitos: apud Græcos uerò etiam in honore, nec eo quidem paruo habitos. Liuius tribu moueri ſolitos eſſe ait libro VII. ab urbe condita circa principium. Nos certè hunc locum in compendio

Magiſtri cærimoniarum.

Ῥαβδοῦχος.

pendio iuris ciuilis, quod est Romæ in bibliotheca Pontificis per indicis seriem ordine alphabeti sermone Græco compositum, in hæc uerba legimus, ὅτι πάντες οἱ διὰ πόρον εἰς ἀγῶνα κατιόντες ἄτιμοί εἰσι, καὶ οἱ διὰ φιλοτιμίαν ἐπὶ σκηνῆς προιόντες. οὐκ ἔστι δὲ παιγνική τέχνη ἡ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν ἄλλως ὑπουργούντων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσιν, Quòd omnes qui quæstus gratia in certamen descendunt, infames sunt, simul qui in scenam per ambitionem prodeunt. Verum ludicra athletica ars non est, nec eorum qui quouis modo sacris certaminibus subseruiũt. Hæc igitur semel de ludis & agonibus antiquorũ dicta sint, non modo ad hunc locum pertinentia, sed & alia multa, & Pandectarum, & Codicis Iustiniani. Quibus tamẽ & alia addemus, siquando locorum interpretandorum ratio id tulerit.

Ex l. Non debet, in titulo, De dolo malo.

Sed nec humili aduersus eum qui dignitate excellit debet dari, utputa plebeio aduersus Consularẽ præceptæ autoritatis.) Præceptæ, inquit Accursius, id est, præ alijs acceptæ. Ego uerò non præceptæ sed receptæ legendum affirmauerim, ea coniectura ductus, quòd nemo unquam Latinus aliter locutus est. Receptum enim id dicitur, quod à plerisq; prudentium approbatum est. Fabius in primo, Cædi uerò discipulos quanquam & receptum sit, & Chrysippus non improbet, minimè uelim. Et libro 11. Libera enim uel contra receptas persuasiones rationem sequenti sententia est. Et rursus in undecimo de Chironomia oratoria loquens, Auerso pollice demonstrare aliquid receptum magis puto, quàm oratori decorum dicitur. et ab eodem, In mores aliquid receptũ esse, pro eo quod Græci dicunt εἰς τὸν βίον παρεισῆχθαι. Inde recipere pro approbare.

Receptum.

Recipere.

bare. Idem libro VIII. de Metonymia loquens, Ex eo quod continetur, inquit, usus recepit bene moratas urbes, & poculum epotum, seculum felix. Inde ius moribus receptum, ut alibi diximus.

Ius moribus receptum & in mores.

Ex lege prima, De minoribus.

Et ideo hodie in hanc usque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur, nec antè rei suæ administratio eis committitur.) Hunc locum Accursius ita intelligendum putauit, duntaxat ut gestum ab adolescentibus ratum sit. non enim cogi adultos curatorem accipere, ut libro I. Instit. cauetur in titulo, De curato. Ego autem in hoc loco hærere soleo, moueorq; testimonio Capitolini, qui in Marco Philosopho (qui diuus Marcus uocitari in iure solet) ita inquit, Prætorem tutelarum primus fecit, cùm antè tutores à Consulibus poscerentur. De curatoribus uerò cùm antè non nisi lege Lectoria, uel propter lasciuiam, uel propter dementiam darentur, ita instituit, ut omnes adulti curatores acciperent non redditis causis.

Ex lege tertia, in §. Minorem. eodem in titulo, de bisexto.

Nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies Calend. intercalatur.) Id est, ut inquit Accursius, de medio tollitur, ut pro die non computetur. Intercalare interserere est, si Macrobio credimus: & mensis Februarius intercalaris ob hoc dicitur, quòd ei dies unus interseritur: diesq; ipse insititius intercalaris Latinè dicitur, & Græcè ἐμβόλιμος, atq; etiam ἐμβολιμαῖος eadem ratione, & ἐμβολισμὸς intercalatio. Quanquam apud antiquos præsertim Græcos non eadem ratio intercalationis erat: id quod Libanius docet in argumento orationis Demosthenis, quæ κατ᾽ Ἀνδροτίωνος inscribitur, & apud nos Macrobius.

Intercalare. Intercalarius mensis. Embolismos.

crobius. apud eos enim & dies & menses nō intercalares dicti sunt, sed exhæresimi, id est, exemptiles: propterea sic dicti, quòd ex mense eximi solebant, ut annus cum solis ac lunæ ratione cōgrueret. Cicero in Verrem, act. III. Consuetudo Siculorum est cæterorumq; Græcorum, quòd suos dies mensesq; congruere uolunt cum solis lunæq; ratione, ut nonnunquam si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summum biduum ex mense quos illi exhæresimos dies nominant. Intercalare igitur, interponere est & inserere, quod Græci ἐμβάλλειν dicunt, & παρεμβάλλειν. Vnde quod Elianus de aciebus instruendis παρεμβολὴν appellat, Theodorus eius interpres intercalationem dixit. Est autē huiusmodi intercalatio in re militari, cùm inserimus per directū interuallis præpositorum militum aliquos ex ijs quos postponi placuerat. Sensus est autem in hoc loco, etiā si bisextili anno & intercalari die natus est minor, id est, sexto Calendas Martij, qui dies est quartus, & uicesimus Februarij, nihilominus maiorem censeri anno quinto & uicesimo eodem die & momēto. quippe sextus dies Calendarum pro uno die cedit. Posterior enim dies Calendarum intercalatur, id est, posterior dies bidui (quod biduum pro sexto die Calendarum cedit) intercalari inseriq; fingitur, non prior, sicq; cùm priore in unum diem confundi. Malè igitur Accursius & inscitè intercalare de medio tollere interpretatus est, cùm sit non eximere, sed inserere interponereq;. Proinde nec sensum huius loci satis assecutus esse uidetur.

Exhæresimi dies.

Ἐμβάλλειν. Παρεμβάλλειν. Παρεμβολὴ, & Intercalatio.

Ex lege Minor, eodem titulo.

Dum ea quæ pro causa sunt dicta non allegat.) Accursius hunc locū quadrupliciter interpretatur, & in eodem tamen luto, ut aiunt, hærere mihi uidetur. Ego uerò inuersum

ſum textum arbitror: qui ſi rectè legatur, dilucidus apparebit, hoc modo, Dum ea quæ pro cauſa ſunt, nõ dicta allegat: id eſt, dum omiſſa eſſe cauſatur ea quæ cauſæ cõductura erãt. Accurſius uerò quẽcunq; textum arripuit, tuendũ ad extremũ arbitrabatur, etiã pugnante loquẽdi cõſuetudine, ut cum dicta pro dicẽda ab Vlpiano uſurpatum eſſe credi ſibi uoluit, & alibi præſtitum pro præſtandum. Cùm interim multa cõminiſcẽdo tam fœde ſeſe implicet in huiuſmodi mendis, quàm mus in pice ſolet, ut Græci in prouerbio dicunt. Cæterũ allegare pro in medium afferre, & uoce nũcupare, uerbũ eſt poſt Ciceronẽ (ut opinor) receptum. Quintilianus de exordio loquẽs, Nam tum dignitas eius allegatur, tum cõmendatur infirmitas. Idẽ, Sed ſi laudem eius ad utilitatẽ noſtræ cauſæ cõiunxerimus, ut allegemus pro honeſtis dignitatẽ illi ſuã, pro humilibus iuſtitiam. Trãquillus in Aug. Cum Lectorus adoleſcẽs in deprecãda grauiore adulterij pœna, præter ætatẽ atq; natales patricij generis, hoc quoq; patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac ueluti æditu um ſoli, quod diuus Auguſtus naſcẽs attigiſſet. Plinius Proculo, Adhibes preces, allegas exemplũ. hoc Cicero nõ allegare, ſed proferre appellat, ut lib. de Inuentione poſter. Oportebit eum qui ſibi ut ignoſcatur, poſtulabit, maiorũ ſuorũ beneficia, ſiqua extabunt, proferre: ſua etiã ſi poterit beneficia commemorare. Idem, Deinde cæteros proferre oportebit, quibus maiora delicta cõceſſa ſunt. Quod ex more Græcorum translatum eſt, qui προφέρειν dicũt, hoc eſt, προτείνεσθαι, προβάλλεσθαι δικαιολογεῖσθαι. Quare & in iudicio prolata dici poſſunt τὰ δικαιολογήματα. Et allegare citareq; leges, eſt Ciceroni proferre, ut in eodem libro, Deinde poſtulabit ut legem qua lege fecerit, proferat. Et pro Sylla, Multa mea in ſe, nonnul

Allegare.

Proferre.

nonnulla etiam sua in me proferebat officia. In Philip. II. Quid prandiorum apparatus? quid furiosam uinolentiam tuam proferam? Plinius ad Traianum utroq; eodem in loco usus est, de Archippo Philosopho: Ille nihil proferebat, quo restitutum se doceret, allegabat tamen pro restitutione libellũ à se Domitiano datum. Prætendere autem, est causari, προφασίζεσθαι, σκήπτεσθαι. Cicero in Vati. Tu qui te Pythagoricum soles dicere, & hominis doctißimi nomen tuis immanibus, ac barbaris moribus prætendere. Quintilianus de falsis Philosophis, Sed uultũ & tristitiã, & dissentientẽ à cæteris habitũ peßimis moribus prætendebant. Liuius in III. Appius decreto præfatus, quàm libertati fauerit, eam ipsam legem declarare, quam Virginij amici postulationi suæ prætendant, hoc est, obtendant. Quintilianus, Hi sunt enim qui suæ imbecillitati sanitatis appellationem, quæ est maximè contraria, obtendant, & obtẽtus πρόφασις: πρόσχημα, prætextus, color. Allegare autẽ Ciceroni est summittere, & deprecatores mittere, ut in Prætu. urbana, Petit à me Rabonius, & amicos allegat. Facile impetrat. Et allegatio in eadem, Cùm sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent. Id est, amicorum intercesiones τῶν φίλων ὑπερεντεύξεις. Idem in eundem Verrem, O dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus legationibus illam sibi legationem expugnauit? ποίαις παραγγελίαις. Multa sunt huiusmodi uerba uocabulaq́;, quæ post Ciceronem in usum frequentem recepta sunt, ut quidem ipse arbitror. Quorum quædam hic enumerabo, quæ in mentem mihi uenerunt. Sugillare, pro pudorem & existimationem lædere. Vlpianus, Si famosa actio non sit, uel pudorem non sugillet. Et suggillatio maiestatis Plinio lib. VII.

Prætendere. *Obtendere.* *Allegatio.* *Sugillare.*

λωβὴ προπηλακισμός. quo etiã uerbo Valerius sæpe usus est. Et Liuius lib. IIII. Viros domi militiæq; spectatos, primis annis sugillatos, repulsos, risui patribus fuisse: καθυβρισμένους, λελωβημένους, ἐφυβρισμένους, περιεωσμένους. Cicero ad Atticum libro I. Aut filius ita se gerit, ut eius consulatus, non consulatus sit, sed Magni nostri ὑπώπιον.

Incessere. Græcè dixit, quod Plinius sugillatum sæpe uocat. Incessere, pro lacessere, insectari, molestiam exhibere, conturbare: nunc datiuo, nunc accusatiuo iunctũ. Liuius, Tanta cura patres incessit, ut pariter eã susceptã neglectamq; timerẽt. Idem timor incessit Liuiũ, ne auxiliares circunuenirentur. Φόβος ἐνέσκηψεν λιβίῳ. Sallustius, Mulieribus insolitus timor incesserat. Vt Vergilius, Regibus incessit regnandi dira libido. Quintilianus de Seneca, Sed potioribus præferri eum non sinebã, quos ille destiterat incessere. Λόγοις βάλλειν, προπηλακίζειν.

Exprobrare. Exprobrare ἐλέγχειν, cùm re fit exprobratio, nõ uerbis. ut Seneca, Non te fœcunditatis tuæ, quæ exprobraret ætatẽ, puduit, τῆς τὴν ἡλικίαν ἐξελεγχούσης. Liberi enim grãdiores coarguũt matrẽ nõ esse iuuenẽ. Sic Plinius iunior, sic Tacitus, sic Trãquillus usi sunt. Cicero coarguere et arguere id uocat: Pro Sylla, Illũ multorũ literæ, ac nuntij coarguerãt. Pro Rabyr. Non intelligis quos uiros mortuos summi sceleris arguas? Dicitur & ab eodẽ refutare, & refellere ut in lib. de finibus, Ita enim uiuunt quidã, ut eorũ uita refellatur oratio.

Prætexere. Prætexere pro obtẽdere προφασίζεσθαι, colorẽ quærere. Vergilius, Nõ tamẽ Anna nouis prætexere funera sacris Germanã credit. Et prætextũ pro obtẽtu.

Prouocare. Prouocare pro uincere. Quintilianus in X. Elegia Græcos quoq; prouocamus. Plinius lib. XXXIIII. Accessit ars picturæ, & aurũ argentumq; cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare.

Quo

Facere ad stomachum & similia.

Auspicari.

Appetere.

Tolerare.

Quo modo intelligi potest illud Lucani in nono, Cogit tantos tolerare labores Summa ducis uirtus, qui nuda fusus arena Excubat, atque omni fortunam prouocat hora. Facere ad stomachum, & simulia. Martialis in Xenijs, Præterea, si quid non facit ad stomachum. Dioscor. ποιεῖ δὲ πρὸς ἐπιληπτικούς. Quintilianus in x. Nec uersicolorem illam, qua Demetrius utebatur, uestem bene ad forensem puluerem facere: id est, accommodatam esse. Seneca de Tranquil. uitæ, Quorundam parum idonea est uerecundia rebus ciuilibus, quæ promptam frontem desiderant. Quorundam contumacia non facit ad aulam. Id est, incommoda est & inepta. Auspicari pro incipere & aggredi, utique Plinius, Tranquillus, Seneca utuntur, & Liuius ut opinor quodam loco, pro quo Græci κατάρχεσθαι, ὁρμᾶσθαι, ἐνάρχεσθαι, ἐπιβάλλεσθαι, ἐξάρχειν, ἐνίστασθαι dicunt. Nusquam Cicero in ea significatione. Appetere pro instare, aduentare. Liuius, Iam nox appetebat, cum Thraces prælio decedunt. Curtius libro ix. Et fatum iam, cuius ineuitabilis sors est, appetebat. Cæsar libro vi. Gal. Iamq; dies appetebat septimus, quem ad diem ad impedimenta Cæsar reuerti statuerat. Nusquam autem Cicero quod meminerim usus est. Tolerare pro ἀποζῆν, & uitam quoquo modo agere, & per inopiam traducere & prorogare Cæsar non semel dixit, ut libro iii. de bello ciuili, Libenter etiam ex perfugis agnoscebamus equos eorum tolerari: reliqua uerò iumenta interijsse. Et rursus, Erat summa inopia, adeò ut folijs ex arboribus strictis, & teneris arborum radicibus contusis equos alerent, & cogerentur ijs rationibus equitatum tolerare. Id est, in summa pabuli inopia alere, ἐστενωμένως θρέψαι. Tacitus, Multos militia, quosdam exercendis agris tolerare uitam.

uitam. Hoc est, διακαρτερεῖν ἑαυτοὺς πονήρως ἀπαλλάττειν. Terẽtius lana ac tela uictum quæritans dixit, συλλεγομένη τὸν βίον, τυχόντως τὸν βίον πειζομένη, ὅπως δήποτ' οὖν διαζῶσα, uel τὸν βίον ἐργαζομένη. Columella libro VII. Pinguis & cãpestris situs proceras oues tolerat, gracilis & collinus quadratas. διακαρτερεῖ, Plinius libr. VII. pro uno spiritu currere dixit, Nunc quidem in circo cẽtum sexaginta passus tolerare nõ ignoramus. ἀπνευστὶ τρέχειν, uel quod illi dicunt, πρὸς τὸν δρόμον καρτερεῖν, uel ἐν τῷ τρέχειν καρτερεῖν. unde & ἀποκαρτεροῦντες dicti, qui inediam ad exitum usque tolerant. Quintilianus in VIII. Ἀποκαρτέρησιν luxuriosus simulauit. Vnde ille apocarteros apud Ciceronẽ lib. I. Tuscul. Imputare pro exprobrare

Imputare. & præmium reposcere. Tacitus lib. Vndeuicesi. Reip. haud dubie intererat Vitellium uinci. Sed imputare perfidiam nõ possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galba desciuissent. Id est, speciose non possunt à Vespasiano gratiam reposcere perfidiæ suæ. Idem lib. XVII. Non tamen quisquam in modum concionis, aut è suggestu locutus: neq; enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius aderat, non compescere ruentes ausus. Id est, nondum erat quisquã in locum Galbæ designatus aut destinatus imperio, à quo inire gratiam uiderẽtur ob defectionem à Galba, οὔπω γὰρ ἦν ὅτινι ἐνδείκνυσθαι δύναιντ' ἄν. Tranquillus in Tyber. Mirũ Agrippinã pãdatariam relegauit. cõuiciantiq; oculũ per Centurionẽ uerberibus excussit. Imputauit etiã quòd non laqueo strangulatũ in Gemonias abiecerat. Idẽ in Nerone, Cùm quidã crimen ultro faterẽtur: nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte succurrere, decorato flagitijs omnibus. Plinius lib. undetricesi. Stertinius imputauit principibus quòd quingenis

genis sestertijs contentus esset, χαίρσαδη ἔφη. Sic Plinius iunior in Panegyrico: Imputanti simulis, ἀπολογιζομένῳ ἐοικώς. Breuiare etiam Cicero non utitur, quod meminerim, quo Quintilianus sæpe usus est. Figurare uerbo rarißimè usus est, eiusq; compositis. Renuntiare pro nuntium remittere, & salutem ultimùm dicere, Cicero nunquam dixit. Quintilianus in decimo: Mea quidem sententia ciuilibus officijs renuntiabit. Imponere pro fallere. Visere pro uidere, quo Liuius & Plinij duo usi sunt, & alij: seu pro ad uidendum adire, uel uidere cupere, ut in Verrem de simulacro Dianæ: Colebatur à ciuibus, ab aduenis uisebatur. Alibi: Propter hoc unum uisuntur Thespiæ. hoc est, ἱστορούνται. Et uisendus. Idem: Nihil Syracusis quod magis uidendum putaretur. Subscribere pro fauere, & astipulari & assentiri, Cicero non usus est. Celsus de Asclepiade loquens: Vlterioribus diebus cubantis etiam luxuriæ subscripsit, primus uerò tortoris uicem exhibuit. Marcellus in lege: Non aliter, suprà, De adoptionibus. Non aliter enim uoluntati eius, qui arrogare pupillum uolet, etiam si causam eius ob alia probauerit, subscribendum erit, συγκαταθετέον. Traianus ad Plinium: Tuo tamen desiderio subscripsi. Columella: Quòd si uoto fortuna subscribet, agrum habebimus salubri cœlo. Liuius libro decimo ab Vrbe: Subscripsit orationi eius Consul. Id est, fauit, adiuuit. Et subscriptio, approbatio, astipulatio, ut Græcè ὑπογραφή. Subscribere uerò cum accusatiuo est causam sententiæ testari & addere. Cicero pro Cluentio: Video igitur Iudices, animaduertisse Censores in Iudices quosdam illius iudicij Iuniani, cùm istam ipsam causam subscriberent. Idem: Nam hæc quidem quæ de iudicio corrupto subscripserunt, quis est qui ab illis satis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? In Mar

Breuiare. *Renuntiare.* *Imponere.* *Visere.* *Visendus.* *Subscribere.*

cum Aquilium, & in T. Guttam uideo esse subscriptum.
Subscriptio. Et subscriptio pro censura. Idem: Ne subscriptio censoria, non minus calamitatis ciuibus, quàm proscriptio acerbißima poßit afferre. Subscriptores etiam erant aduocati,
Subscriptor. & adiutores patronorum in causis: qui etiam tanquam custodes patronorum adhibebantur, ne corrupti præuaricarentur. Qui defendit alterum (inquit Asconius) aut
Patronus. patronus dicitur, si Orator est: aut aduocatus, si aut ius
Aduocatus. suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut pro-
Procurator. curator si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis
Cognitor. causam nouit, & sic tuetur ut suam. Cicero in Diuinatione: Ac uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis & disertis. Est tamen hoc aliquid, etsi non est satis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatißimus & paratißimus esse debet. Subscribere etiam est iudicium dictare, quasiq; dicam scribere, ut Cicero loquitur. Plinius libro quinto Epistolarum: Post hoc ille cum cæteris subscripsit Centumuirale iudicium, mecum non subscripsit, Appetebat dies iudicij. cohæredes mei componere rem cupiebant. Idem: Scis te non subscripsisse mecum, & iam bien-
Despondere animum. nium transisse, omniaq; me usu cepisse. Despondere animum apud Ciceronem (ut opinor) nusquam legitur, pro eo quod Græci dicunt ἀπεγνωκότως ἔχειν, θανατᾶν, ἀπονενοημένως πρὸς τὸ ζῆν διακεῖσθαι, hoc est, deplorata spe uitæ esse, tædio lucis affectum esse. Plautus in Menæch. Pater eius postquam perdidit puerum, animum despondit. τοῦ βιῶναι ἀπέγνω. ἀλύειν ἤρχετο. Idem alibi: Quæso hercle animum ne de-
Facessere. sponde. Vtuntur Varro, Liuius, & Columella. Facessere pro concedere & abire, quo Terentius & Liuius usi sunt,
Fragrare. puto Ciceronem non usum, uel rarißimè. Fragrare non memini apud eundem me legisse, cùm apud Vergiliũ legatur:

Redol

Redolentq; thymo fragrantia mella. Non quiritare aut quiritari pro σχετλιάζειν, & ποτνιᾶσθαι, quo & Varro, & Plinius Iunior, & Quintilianus usi sunt. Apud Liuium lib. IX. de bello Maced. queritari legitur: Ne uox queritantis audiretur. Et libro X. Si comploratione nocturna excitus mihi queritātis interuenisset. Cādidus apud omnes ferè præter Ciceronem, est qui à Græcis εὐγνώμων, ἐπιεικής, χρηστός, ὑγιὴς τὴν γνώμην, & ἀφελής dicitur. At Cicero Græcè maluit dicere ad Atticum scribens: Illud de histrionis gestu tu cœleste suspicaris: ego ἀφελῶς scripsi. Sunt & permulta quibus uti uel noluit, uel non ausus est, ut refragari uerbo, quo tamen Liuius usus est, pro ἀντιπράττειν καὶ ἀντιπολιτεύεσθαι. Et Quintilianus, & Plinius iunior consummatum pro absoluto omnes præter eum dixerunt. Quintilianus in præfatione: Est certè aliquid consummatæ eloquētia, ἀποτετελεσμένη πάντη πάντως τελεία. Præsumere Quintilianus, et æquales eius dixerunt, quod Cicero et eius ætas dixit præcipere, ut præsumere cogitatione, quod nondum usu habeas. Quintilianus, & Plinius Octauio: Vt tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te præsumo. Et presumere spe, προκαταλπίζειν. Et præsumptiones Quintiliano lib. IX. id est, ἀντιλήψεις. Cicero in I. Officiorum: Illud etiam ingenij magni est præcipere cogitatione futura: & aliquantò antè constituere, quid accidere posit. Liuius: Quanquàm fama prius præcepta res erat. Idem: Spē uniuersæ uictoriæ, tentato paulatim euentu certaminum præcipere. Cæsar in VII. Quoniam hæc usu uentura opinione præceperat, προειλήφει. Grauari pro ægro animo aliquid facere uel ferre, cū accusatiuo Cicero non dixit, nisi me fugit. Quinti. in IIII. Præterea in omni partitione est utiq; aliquid potentißimum, quod cùm audiuit Iudex, cætera tanquam superuacua grauari solet,

Quiritari & queruari.

Candidus.

Refragari.

Consummare.

Præsumere.
Præcipere.

Grauari.

τ' ἀλλὰ βαρύνεσθαι εἴωθε. Plautus in Milite: Oro & quæso, ut eius mihi sit copia, quod cupiam ne grauetur. Vtitur & Vergil. infestare, Plinius, Celsus, Tranquillus, & alij dixerunt pro ἐνοχλεῖν, ἐπηρεάσειν, κακουργεῖν, λυμαίνεσθαι, quod apud Ciceronem non legitur. Boni consulere, quo & Fabius, & Plautus, & Seneca utuntur, pro in bonam partem interpretari, & benignè iudicare, Ciceroni uidetur non placuisse. Quintilianus in præfatione sexti: Boni autem consulere nostrum laborem, uel propter hoc cæcum est: quòd in nullum iam proprium usum perseueramus, ὀλογισεῖν μέντοι πρὸς τὰ ἡμῖν πεπονημένα οὐχ ὑγιές. Gliscere etiam apud eundem nō legitur, nisi me fefellit obliuio. Quo Liuius & Vergilius pro augeri usi sunt. Quidam ἀντὶ τοῦ ὀδυνεῖν καὶ ὀλιγομερεῖν utuntur, & πληθύειν. Idem pro substantia naturam semper dixit, nec essentiam: id est, οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Quo modo & Græci φύσιν pro substantia dicunt: ut Aristoteles in quarto τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, naturæ significationes exponens, his uerbis significat, μεταφορᾷ δ' ἤδη καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τίς ἐστιν. Non potest naturæ uocabulo id omne exprimi, quod ipse οὐσίαν uocat, ut ex eodem libro & sexto apparet eiusdem tractatus. Quare hac dictione substantia lingua Latina carere non potest. Quare Quintilianus non uerecundè usus est. Nam & substare uerbo, Cicero non abstinuit, ut in Topicis: Non esse rursus ea dico, quæ tangi demonstrariq; non possunt, cerni tamen animo atq; intelligi possunt, ut si usucapionem, si tutelam, si agnationem definias: quarum nullum substet quasi corpus: hoc est, substantia sit. Vbi in aliquibus exemplaribus subest, legitur. Translatitium, ἀντὶ τοῦ ἐπιφοράκτου, & aliunde sumpto dicere solet, ut edictum translatitium in Prætura urban

Infestare. Boni consulere. Gliscere. Substantia. Translatitius.

urbana, & translatitium caput legis ad Atticum. Recentiores autem translatitium dicunt, εἰκαῖον, ἐπίτυχόν, ἐγκύκλιον, & quasi triuiale, usitatum, obsoletum. Huius etiam nomenclaturæ sunt nouissimus, ciuilitas, id est, πολιτική. Principalis pro primario, uniuersalis, uisibilis, intelligibilis, sensibilis, possibilis, genuinus, id est, αὐτοφυής, causidicus, legalis, id est, νόμιμος. Pullatus pro plebeio, ut pullata turba ὁ εὐτελὴς ὄχλος καὶ συρφετώδης, quo omnes post eum usi sunt. Deprehendi pro æstuare dubitatione, conturbari, labascere, hærere. Quintilianus de patronis, qui causam non satis cognouerunt: Deinde (inquit) deprehenduntur: & causam quam ex suis litigatoribus discere noluerunt, ab aduersarijs discunt, διαπορoῦνται. Idem: Vt parua quædam animalia in angustijs mobilia, in capo deprehenduntur. Id est, ἀπορoῦνται. & non habent quò confugiant, inopia præsidij anguntur. Significat etiam ex tempore, & nec opinatò aliquid cogi agere. Plinius Arriano, libro sexto Epistolarum: Quid enim iucundius, quàm sub alterius inuidia, quandiu uelis, & in alieno auditorio quasi deprehensum dicere? καθάπερ δεῖ αὐτοσχεδιάζοντα λέγειν. Quintilianus in decimo: Scribendum ergo quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum. ab utroq; exclusi, debent tamen uincere, ut neq; deprehensus Orator, neq; litigator destitutus esse uideatur. Ab eodem deprehensi testes dicuntur, titubantes in testimonio dicendo, quos uariare uocamus. In quinto, Turbantur enim (inquit) & à patronis aduersæ partis deducuntur in laqueum, plusq; deprehensi nocent, quàm firmi & interriti profuissent. Exemplum pro pœna & supplicio. Tacitus de Christianis: Vnde quanquàm aduersus sontes, & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur. Liuius: Omnia belli exempla habita in se cædibus, rui-

Deprehendi.
Deprehensus.
Exemplum.

nis, incendijs, direptione urbis. Sic Aristides πάντα τὰ ἔσχατα παθεῖν. Cur id in usum uenerit apud antiquos docet Gellius libro sexto: Quibusdam uerbis idem Cicero rarissime usus est: ac uix iterum fortasse. ut in Tusculanis, Apud quos autem uenandi et equitandi laus uiget, qui hanc glo-
Petesso. riam petessunt, nullum fugiunt dolorem, τῆς δόξης ταύτης ἐφίενται. Plautus: Vltro amas, ultro expetessis. Alibi: Quanquam illum multæ sibi expetessunt. In tertio de Legibus: Domum cum laude repedandum, οἴκαδε ἀξιεπαίνως ἀνα-
Repedo. ποδιστέον. Et in tertio Tuscul. Non est enim in nostra pote-
Fodico. state fodicantibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio uel obliuio. lacerant, uexant, stimulos admouent, οὐ γάρ ἐστιν ἐφ' ἡμῖν τὸ μὴ προσποιεῖσθαι ἢ ἀμνημονεῖν νυττόν-
Refractarius. των ὧν εἶναι δοξάζομεν κακά. Refractarius ad Atticũ: Fuit enim mihi commodum, quòd in ijs orationibus, quæ Philippicæ nominantur, enituerit ille tuus Demosthenes. Et quòd se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος uideretur. Refracta-
Iniurius. rium σκληρόν, χαλεπόν, ἀντίτυπον, ἀπεμφαῖνον. Iniurium ἄδικον in tertio de Offic. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquebit'ne sapiens si potuerit? negat, quia est iniurium. Terentius: Tu nunc tibi id laudi ducis, quod fecisti inopia: iniurium est. Cicero pro Cornelio: In socios
Indulgere. uerò ipsos iniuriosum et contumeliosum est. Indulgere pro addictum esse, uehementius studere et propensè incumbere. ut, Indulge ordinibus, apud Vergilium. Cicero in Lælio: Videre licet eos prosperis rebus immutari: sperni ab ijs amicitias ueteres: indulgeri nouis. Quintilianus: Non multùm indulsere eloquentiæ Stoici ueteres, οὐκ ἄγαν προσέθεντο. Va-
Valere. lere pro posse cum infinitiuo usus est libentius: ut pro Cluentio: Nec Metellus, nec Popilius clarissimi uiri uim tribuni-

tiam

tiam sustinere ualuerunt. Et de Senectute: Nemo adhuc conuenire me ualuit, quin fuerim occupatus. In Lælio: Amicos quot haberet, dicere non ualeret. Culpare in Sallustium iterum dixit. Plautus: Hoc etiam ipsi culpabunt mali, κακίζουσι. Prædictus pro supradicto non adeò frequenter legitur, ut in Academicis: Quæq; ab ijs dicuntur, sic persequamur, ut nihil in prædictis relinquamus. Et pro domo sua: Si omnia solennibus uerbis, ueteribus & prædictis institutis acta esse dicerem. Liuius, Quintilianus, Plinius, Columella, & alij frequentius usi sunt. Munerare, pro Deiotaro, Munerari in præfatione posteriore, de Inuentione: Sanequam, ad Quintum fratrem. Et Brutus ad Ciceronem, & Sulpitius. Cicero: Nam quod de Pompeio Caninius agit, sanequam refrixit. Sulpitius ad Ciceronem: Sanequam pro eo ac debui, grauiter molesteq; tuli. Brutus: Sanequam sum gauisus. Temere pro ferè, contrà quàm Valla censuit. Ad Quintum fratrem: Id maiores non in beneficij loco, sed in laboris ac muneris non temere, nisi libertis suis deferebant. Liuius: Non temere incerta casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit. Minus autem in epistolis religiosus fuit: ut ad eundem Quintum: Ego me in Cumano & Pompeiano, præterquam quòd sine te, cæterùm satis commodè oblectabam. Id est, alioqui. Et ad Atticum libro septimo: Cùm sit necesse persuaderi Cæsari, ut tradat prouinciam atq; exercitum. Aut si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atq; obtinente prouinciam. Aut si per Trib. pleb. non patiatur, tamen quiescat rem adduci ad interregnum. quiescat pro sinat dixit. Plautus in Mercatore: Quiesce, inquam, istanc rem: ego rectè uidero. Multijugis pro multiplici. Ad Atticum libro XIIII. Veruntamen de Republica multa cognoui ex tuis literis, quas quidem

Culpare. *Munerare.* *Sanequam.* *Temere.* *Cæterùm.* *Quiescere.* *Multijugis.*

Dignatio. multijuges accepi uno tempore. Dignationem pro dignitate, & maiestate, hoc est, τὸ ἀξιωματικὸν, semel ad Atticum dixit: Plinius, Tranquillus, Tacitus. *Calculus.* Calculus pro ratione consilij capiēdi. Idem ad eundem libro octauo: Quare nunc saltem ad illos calculos reuertamur, quos tum abiecimus: ut non solùm gloriosis consilijs utamur, sed etiam paulò salubrioribus. Plinius in epistolis: Sed planè an sit recitandum examina tecum: omnesq́; quos ego moui in utraq; parte calculos pone, idq́; elige in quo uicerit ratio. Ab eadem libertate est illud, tricatus est, ad eundem libro decimo quarto: Publius tecum tricatus est. Et libro sequenti: *Tricari.* Vectenum accusat. Tricatur scilicet. *Punitus est.* Punitus est pro Milone, pro puniuit, Quintilianus figuratum esse ait. Et punitus sit, in secundo Rhetoricorum: Leges quoq; & iudicia demonstranda sunt, per quæ potuerit id peccatum, quòd sponte sua reus punitus sit, moribus & iudicio uindicari, ἐτιμωρήσατο. Citat & punitur pro punit Nonius in primo *Suppeditatus.* Officiorum: Suppeditatus es, pro suppeditasti. Ad Atticum libro decimo quarto: De Petulciano nomine quod mihi suppeditatus es, gratißimum est: & simile tuorum omnium. Antiquarij etiam hominis illud esse uidetur in Pisonem, ut caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit: ratio quidem hercle apparet, argentum decoctum, οἴχεται. Eiusdem generis est Faxint, in Verrem: & Cuia res, cuium periculum, in frumentaria, Apronius certiorem facit istum cuia res erat, quid rei esset. Sunt etiam quædam ipsius Ciceronis, quæ admodum placuisse posteris non uidentur. ut inualetudo, insanitas, inscientia, infinitio, immoderatio, tactio, inuidentia, confisio, fidentia. ut in *Sermocinor.* Tusculanis: Fidentia est firma animi confisio. De sermocinari uerbo Quintilianus dubitasse uidetur, ut in tertio

tertiam

tertiam adiecit προσομιλητικὴν, quam ſanè nobis permittamus dicere ſermocinatricem. Idem: Sermones hominum dicere διαλόγους malunt. quòd Latinorum quidam dixerunt ſermocinationem. Cicero in Prætura urbana, Reſpondit illa ut meretrix non inhumanè, libenter ait ſe facturam: & ſe cum iſto diligenter ſermocinaturam. Et in ſecundo Rhetoricorum: Cum quibus in rebus homines in conſuetudine ſcribendi aut ſermocinandi uti eo uerbo ſoleant, conſiderabitur. Inſatiabili nouo more, pro non ſaturante dixit. In ſecundo de Natura Deorum: Quorum omnium incredibilis multitudo inſatiabili uarietate diſtinguitur. Idem de Sole & ſideribus: Hæc enim quanquàm ad mundi cohærentiam pertinent, tamen et ſpectaculum hominibus præbent. Nulla eſt enim inſatiabilior ſpecies: nulla pulchrior, οὐδεμία γὰρ ὄψις ἧττόν κορεστική. Contra autem intolerantem pro intolerabili dicere ſolitus eſt, ut in II. de Oratore: Sed etiam ſuperioribus inuidetur ſæpe uehementer. Et eo magis ſi intolerantius ſe iactant. Et in Vatinium: Quoniam pecuniam aliorum deſpicis, de tuis diuitijs intolerantiſsimè gloriaris. Et intolerantiam pro intemperantia, inſolentia. De lege Agraria: Perſpicite quanta poteſtas permittitur. Non priuatorum inſaniam, ſed Regum intolerantiam eſſe dicetis. Quod imitatus eſt Tranquillus in Tyberio: Protulit Auguſti codicillos de acerbitate & intolerantia morum eius. À quo haud ita multùm abeſt, quod Liuius intolerantem pro impotente dixit. Et loquimur (inquit) de Alexandro nondum merſo rebus ſecundis, quarum nemo intolerantior fuit. Tacitus libro XII. Clementiam ac iuſtitiam, quantò ignorantiora barbaris, tantò tolerantiora capeſſeret, id eſt, tolerabiliora.

Inſatiabilis.

Intolerans.

Intolerantia.

Ex l. Succurritur. Ex quibus causis maiores.

Nam etiam inclusus ueluti latumijs uinculorum numero haberi placet: quia nihil intersit, parietibus, &c.) Lego, *Nam etiam inclusos ueluti latumijs, uinctorum numero, & reliqua.* Latumiæ, inquit Asconius, *lapidicinæ dicuntur, & loca cæsis lapidibus exacta, & carcer Syracusanus.* Cicero in Prætura urbana, *Lucius Suetus homo omnibus ornamentis præditus, iuratus apud uos dixit, multos ciues Romanos in Latumijs istius imperio crudelissimè per uim morte esse mulctatos.* Idem in eundem, Actione ultima: *Latumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum Regum ac tyrannorum, ex saxo in mirandam altitudinem depressum, & multorum operis penitus excisum. Nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri nec cogitari potest. Sed ubique lautumiæ pro latumiæ legitur.* Erat & carcer Romæ sic dictus, cuius meminit Liuius. *Sic autem appellari possunt omnia hypogea, quæ in saxo incisa sunt.* Sunt alioqui latumiæ uel latomiæ lapidicinæ, uel potius, ut Plautus protulit, lapicidinæ, id est, metalla saxaria, & ueluti saxifodinæ, cuiusmodi sunt ad urbem Parisiensem. Et latomi artifices ipsi, id est, lapicidæ, quo uerbo Liuius utitur. Philoxenus Poëta in latumias Syracusanas Dionysij tyranni iussu detrusus est ob egregium, & memorabile facinus huiusmodi. Dionysius in Poëtica laude præter modum ambitiosus, tragœdiam quandam parum emendatam composuerat: quam cùm ab omnibus laudari uellet & obtinuisset, nouissimè Philoxeno nobili Poëtæ, egregijque spiritus uiro emendandam tradidit. Homo assentationis imperitus tragœdiam protinus totam à fronte ad calcem, ut dicit

[Margin notes: Latumia. / Latumiæ. / Latomiæ. / Lapidicinæ. / Lapicidinæ. / Latomi. / Philoxenus.]

dicitur, una litura circunduxit. Sic enim inquit Plutarchus, ὅτι τὸν ἀνάπαλιν Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβάλλων, ὅτι τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι κελευσθεὶς, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν. Ferunt eum cùm aliquanto pòst ex tenebris illis extractus à Dionysio interrogaretur, quale sibi uideretur poëma quoddã eius (existimabat enim ferociã illam spirituũ Philoxeni in carcere perdomitam) confestim exclamasse, Πέμψον εἰς τὰς λατομίας, id est, Mitte me in latumias. Videlicet significans nullum carceris teterrimi cruciatum uiro celsi animi tam grauẽ esse, quàm ad laudes indignissimas cogi, more assentatorum. Si duos Philoxenos ætas nostra in comitatu regio, uel in aula potius interiore habuisset, quingenariam illam cohortem assentatorum, quæ moribus nostris, ne digitum quidem transuersum discedere ab ijs solet, qui primos ordines aulicæ autoritatis ducunt, ingenti omnium approbatione exautoratam ignominiosè uideremus. Modò Diuorum aliquis præstitisset, ut ne quouis aulico machinamento (ut assolet) deturbari inde præcipites possent, & (ut ita dicam) excuriari. sed rara hæc felicitas: quæ ut omnibus seculis exoptanda, sic paucis speranda est.

Περιγράφειν. Λατομίαι. Mitte me in latumias.

Ex l. Abesse, eodem titulo.

Qui ad ærarium delati aut in commentarium Principis delati sunt.) Hanc legem Accursius prorsus non intellexisse uidetur. Nos igitur alibi multa de ærario diximus, in queis & illud ex Cicerone & Tranquillo docuimus: Senatusconsulta ad ærarium deferri solita olim esse, legesq; in æreis tabulis incisas. In eodem ærario quod erat in æde Saturni, acta quoq; publica recondebantur ad memoriam publicam posteritati prodendam. Commentarius autem liber est, quem sibi quisq; nostrum priuatim facere consueuit, quasi quoddam memoriæ promptuarium eorum

Commẽtarius.

Diarium. Ephemeris. Registrum. Regestum.

quæ agimus, id est, Diarium & Ephemeris actionum nostrarum. Registrum uulgò uocatur, quòd Latinè Regestum dici potest, cùm Quintilianus regerendi uerbo utatur. Huiuſmodi autem librum factitaſſe ſibi Peincipes Romanos multis autoritatibus probari poteſt. Tranquillus in Tyberio: Commentario, inquit, quem de uita ſua ſummatim breuiterq; compoſuit, auſus eſt ſcribere Seianum ſe puniſſe, quòd compeẽriſſet furere aduerſus Germanici liberos filij ſui. Tacitus: Signo ultionis in delatores dato, petit à Cæſare Iunius Maricus, ut commentariorum principalium poteſtatem Senatui faceret, per quos noſceret quem quiſq; accuſandum popoſciſcet: de commentarijs Claudij & Neronis loquens. Cicero in prima Antoniana: An in

Cõmentarioli. Acta.

commentariolis, & chirographis, & libellis ſe uno autore prolatis, acta Cæſaris firma erunt? quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa perpetuasq; leges eſſe uoluit, pro nihilo habebuntur? Quibus uerbis Cicero ſignificat commentarios priuatam eſſe memoriam, acta autem debere eſſe memoria publica teſtata, quæ in ærario eſſe ſolebat. Traianus ad Plinium: Dediſſe me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua aſſueui, referri in commentarios meos iuſsi. Huiuſmodi commentarios, aut publi-

Improbandus mos Gallorũ.

cos, aut priuatos Principes noſtri, nec à maioribus accipiunt, nec poſteris relinquunt. Ita rerum noſtrarum eatenus memoriam habemus, quatenus ab auis tantùm ad nepotes per manus tradi poſſunt. Vnde fit ut fabulamenta multa pro rebus geſtis recepta ſint, unoquoq; auditis aliquid affingente: quibuſdam etiam noua atq; inaudita (quæ modò commoda uideantur aut plauſibilia) comminiſcentibus.

Commentarius & commentarium.

Commentarius igitur & Commentarium dicitur quicquid ita conficimus, ut memoriæ tantùm gratia, non plenæ nar-

ration

rationis facere uideamur, in quo scilicet capita tantum, & summas rerum adnotare solemus. A' Græcis dicuntur ὑπομνήματα. Quo uerbo Cicero ad Atticum usus est, de commentario Consulatus sui loquens. Inde commentarij Cæsaris dicti, in quibus res eius in Gallia, & bello ciuili gestæ non latè & plenè enarrantur, sed ueluti perstringuntur: id quod ex Cicerone in Bruto & Tranquillo in Cæsare apparet. Plutarchus, ἱστορικὰ ὑπομνήματα. Idem Cicero alibi, Ipsa illa Censoria contra Caium Domitium collegam, non est oratio, sed quasi capita rerum & orationis commentarium paulò plenius. Commentarium paulò plenius appellat id quod uulgò dicunt memorias bene amplas, quales aduocatis dari solent, cum causas acturi sunt, aut ijs qui rescripta regia conficiunt. Inde commentarienses non à commentario carceris loco dicti sunt, ut Accursio diuinare libuit, sed quia in commentarium custodias referebant, & ueluti diarium custodiarum conficiebant. In proposito igitur sensus est, Proconsulares Legatosq; eorum & prouinciarum Præsides, Procuratores Principum, Tribunos, Præfectosq; militum, eorumq; omnium comitatum, non aliter Reipublicæ causa abesse censeri, quàm si in acta ærarij quæ publica sunt, aut in priuatum commentarium Principis referendos se curarint: id est registrandos, ut uulgò dicimus, ut in commentarium relati potius, quàm delati legendum sit in fine legis. Hoc modo: Qui ad ærarium aut in commentarium Principis relati sunt. Similis error inter Iurisperitos inualuit, cùm inter reos delatos dicunt, qui iam in reatu sunt. Hoc est, quorum nomina delata sunt, & in acta iudiciorum relata. Cicero Philippica secunda: Absentem credo in reos relatum: absentem indicta causa iudicatum, ui oppressum et armis. Sic Vlpianus infrà ad leg. Iuliam, De adult. Ne quis

Commentarienses.

inter reos referat eum, qui tunc sine detrectatione Reip. causa aberit. Post delationem enim inter reos, & in reos referebantur olim. Deferre enim in ærarium dicebant, & referre in commentarios. An autem hunc sensum Accursius uel olfecerit tantum, ex glossematis eius intelligere licet.

Deferre in ærarium

Referre in commentarium.

Ex l. sequenti.

Eos qui notis scribunt acta Præsidum, Reipublicæ causa non abesse certum est.) Notis scribere, est compendioso scribendi genere excipiendo uti. Tranquillus de Tito Principe Romano, E pluribus comperi notis quoq; excipere uelocissimè solitum, & cum amanuensibus suis per ludum iocumq; certantem, imitari chirographa quæcunq; uidisset. Huiusmodi exceptores sunt hodie in curia Parlamenti miranda solertia omnia propemodum dicta, aduocatorum quoq;, nedum Iudicum excipientes. Quales olim etiam in iudicijs fuisse Romanis multis testimonijs constat. Tranquillus in Cæsare: Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur, ut pro Q. Metello: quam non immeritò Augustus existimabat magis ab actuarijs exceptam malè subsequentibus uerba dicentis, quàm ab ipso editam. Et Pædianus autor est orationem Ciceronis pro Milone exceptam esse, quæ adhuc tempore suo extaret: & alteram quam nunc habemus à Cicerone scriptam illa multò absolutiorem. Quidam autē oratores (ut Cicero docet in Bruto) orationes suas non edebant, contenti in foro egisse: quidam domi confectas in publicum emittebant. In curia autem nostra aduocati actiones suas ab actuarijs exceptas, otiosè recognoscere solent postridie, aut alio quouis die. Olim uerò in officio actorum, id est, apud acta, erant qui actuarij, qui scribæ, qui exceptores, quiq; etiam aliquando subadiuuæ dicti sint. Quæ ministeria hodie ferè omnia, aut eis similia in officio actor

Notis scribere.

Notis excipere

Exceptores.

Edere.

actorum amplißimæ curiæ esse cernimus. Huiusmodi autem exceptores, quorum hoc in loco meminit Modestinus, prouinciales fuisse crediderim, quin illam solertiam in qualibet prouincia profiterentur, & præsidibus in prouinciam aduenientibus operam nauarent: ideoq; Reipublicæ causa abesse non uideri, licet in comitatu præsidis essent. Exceptores ὑπογραφεῖς *à Græcis dicuntur, &* ὑπογράφειν *uerbum.*

Ex l. sequenti.

Qui operas in publico, quod uectigalium causa locatum est dat, Reipub. causa non abest.) Publicum non pro Repub. accipitur hîc, ut Accursius censuit, sed pro uectigali unde publicani dicti. Cicero ad Quintum fratrem: Hîc te ita uersari, ut & publicanis satisfacias præsertim publicis malè redemptis, ac socios perire non sinas, diuinæ cuiusdam uirtutis esse uidetur. id est, tuæ. Tranquillus in Caligulá, Additumq; ad caput legis, ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & quæ lenocinium fecissent. Tacitus libro decimo tertio, de Publicanis loquens: Ergo edicit Princeps ut leges cuiusq; publici occultæ ad id tempus proscriberentur: omissas petitiones non ultra annum peterent. Vlpianus etiam alicubi usus est. Publicum aliquando pro populi conuersatione & frequentia ponitur, ut cùm dicimus prodire in publicum, abstinere publico, uel non credere se publico, quod uulgò dicunt non se monstrare. Tranquillus in Claud. Senatũ per præcones propere conuocauit lacrymisq; et uociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac diu publico abstinuit. Et in Nerone: Quare nunquã postea publico se illud horæ sine Tribunis commisit procul et occultè subsequentibus. Hoc à Græcis ἐπιδημεῖν *dicitur. Demosthenes* κατὰ Μειδίου, Μυστηρίοις ἐπιδημοῦντος ἐπελάβετο. *Dicitur & in medium prodire.*

Publicum.

Publicani.

Prodire in publicum.

Abstinere publico.

Nec credere se publico.

Publico se committere.

Ἐπιδημεῖν.

In medium prodire.

Ex l.tertia, De recept.arbit.in fine.

Et quidem arbitrum cuiuscunq; dignitatis, coget officio quod susceperit perfungi, etiam si sit Consularis, nisi fortè sit in aliquo magistratu positus Consul fortè, & reliqua.) Hunc locum Accursius ignorantia uerborum non intellexit, pudendo errore ac fustuario propemodum digno. Nemo enim hodie ignorat Consulem tum dici, cùm est in Consulatu, hoc est, ὑπατεύοντα. Consularem, cùm magistratu abijt, τὸν ὑπατευκότα καὶ ὑπατικὸν ἄνδρα. Spartianus in Adriano: Consulares quatuor per omnem Italiam, Iudices constituit. Valerius libro septimo, de Quinto Metello: Fecit ea ut eodem tempore tres filios Consulares, unum etiam Censorium, duos Triumphales, & quartum Prætorium uideret. Consul igitur & Prætor & Dictator et Censor & Quæstor, à Consulari, Prætorio, Dictatorio, Censorio, Quæstorio differunt.

Consul. Consularis.

Ex lege prima. Nautæ, caup. stabul. §. Qui sunt igitur.

Nec enim debet (inquit Pomponius) per remigem aut mesonautam obligari, sed per se, uel per nauis magistros.) Mesonauta (ut Hermolaus existimauit) ita in naui uilis mancipij nomen est, ut mediastinus domi. Est enim mediastinus mancipium abiectius quod uilißima & sordidißima ministeria obire domi cogitur, domum uerrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum, quòd in media domo ad imperia omnium nutusq; excubare soleat. Exempla sunt apud Columellam libro primo capite nono, & decimotertio. Sunt & apud Ciceronem, & apud Vlpianum in leg. Item apud, infrà, De iniurijs, & in leg. Cùm de serui. De operis seruorum. Sic dicti sunt mesonautæ qui in media naui simili seruitutis conditione

Mesonauta. Mediastinus.

tione omnibus præsto sunt. Hoc tamen uerbum alibi nusquam legi, ne apud Græcos quidem. Verùm in naui multa sunt ministeria. Proreta, est qui proræ præfectus est, quemadmodum Gubernator qui puppi. Plautus in Ruden. Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero, ἐγὼ δὲ πρωρατεύσω. Vsus est Vlpianus hoc uerbo, in titulo De publicanis: Græcè Πρωρεὺς & Πρωράτης dicitur. Remiges sunt qui scalmis hærent, id est, labro nauis, ubi remi adnexi sunt, à quo Interscalmia spatia inter remiges dicta sunt. Celeustes, est qui remiges hortatur, quasi nauigationis moderator: qui à Plauto Latinè hortator appellatur, quòd ea hortamenta faciat, quæ uerbo Græco celeusmata dicũtur etiam à Latinis. Hoc uero celeusma quod & celeuma dicitur, in nauibus classiarijs assa uoce interdum, interdum tibia canebatur, ita ut remiges pro modulorum atq; harmoniæ ratione uel concitarent uel inhiberent remos. Pædianus autor est cani remigibus celeuma per symphoniacos seruos solitum olim esse, & per assam uocem, id est, ore prolatam, & (ut in Argo naui) interdum per citharã. Cicero in Diuinatione, Ab hac muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriã, quibus se in classe uti uelle dicebat. Quem locum Pædianus enarrans, Possumus, inquit, intelligere ad hoc symphoniacos seruos capi solere, ut in classe classicũ pugnantibus canãt, unde ipsi tubæ classis classicũ nomen est positum. Hieremiæ xxv. cap. Celeuma quasi calcantium cõtinetur aduersus omnes habitatores terræ. Quo uerbo allegoricôs Propheta significauit hortamentum mutuũ populos contrucidantiũ, quòd per celeuma uuas calcãtium quasi sanguinẽ experimentum intelligitur. Sic enim solẽt celeuma facere & nautæ & helciarij, id est, qui onera funibus moliuntur: uel qui naues deducunt, subducunt'ue

Proreta.
Gubernator.
Πρωρεὺς.
Πρωράτης.
Remiges.
Scalmus & interscalmium.
Celeustes & Hortator.
Assa uox.
Celeusma.
Symphoniaci serui.
Celeuma calcantium apud Hieremiam.
Helciarij.

ducunt'ue ad officia inuicem adhortātes: ut uno cōnixu pariter conspirantes, admoliri uniuersis uiribus poßint quod singulis nequeunt, ut fieri interim uidemus. Et cap. duodetricesimo, Nequaquam calcator uuæ solitum celeuma cantabit. Sunt etiā in naui qui uectores dicūtur, qui ob hoc tantùm in naui sunt ut uehantur, quo modo hoc in titulo accipiūtur: qui si milites sunt, Epibatæ dicuntur uerbo Græco, sed Latinis usitato, Latinè Claßiarij uocantur. Quanquam epibates & uectorē et claßiarium significat apud Demosthenē: ac ne uictorē quidē modò, sed etiā equitē, qui equo uehitur. Gregor. Μηδὲ καθάπερ ἵπποι θερμοὶ καὶ δυσκάθεκτοι τὸν ἐπιβάτην λογισμὸν ἀπορρίψαντες. Et uerbum Ἐπιβατεύειν in utraq; significatione accipitur apud autores magnos Græcorū. Nauicularij nauium sunt domini, qui Græcè naucleri dicūtur, meritorias naues habētes. quos patronos appellamus. Tacit. Atq; inde decursu in littora uim in mercatores aut in nauicularios audebant. Vnde nauiculariā facere. Cic. in Ver. act. ult. Quid eos qui hoc audiebāt arbitrabare? inanē te nauē esse illā in Italiam deducturum? nauiculariā te cùm Romā uenisses esse facturū? Hi & nauiculatores ab eodem dicūtur oratione pro lege Manilia. Vegetius tamen lib. IIII. nauicularios esse dicit, qui in classe singulis nauibus præsunt, quos Græci nauarchos uocāt. Cæterùm uerba quædā Græca hic desunt, quæ restitui nisi ab eo qui Florentinas Pandectas adierit, non possunt.

[Margin: Vectores. — Epibatæ. — Claßiarij. — Ἐπιβατεύειν. — Nauicularij. — Naucleri. — Nauiculariam facere. — Nauiculatores.]

Ex l. prima, De Iudicijs.

Qui Tribunali præest, uel aliam iurisdictionem habet.) Accursius parum constare sibi uidetur in huius uocabuli interpretatione. Videndum igitur quid sit tribunal. Asconius Pædianus in Diuinationem Ciceronis, Subsellia, inquit, sunt Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiusmod

[Margin: Subsellia.]

huiusmodi minora iudicia exercentium: qui nō in sellis curulibus nec tribunalibus, sed in subsellijs considebant. Erāt & subsellia iudicum, id est, eorum qui publicis iudicijs disceptandis operam dabant autore eodem Asconio in quarta in Verrē act. Cicero pro Cluentio, Accusabat Tribunus pleb. idē in concionibus, idem ad subsellia. Ad iudicium nō modò de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. Idem in Vatinium, Quæro ex te num quis reus post urbem conditam in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eumq; ui deturbarit, subsellia dißiparit, urnas deieceritt, eas denique res in iudicio deturbādo cōnuserit, quarū rerū causa iudicia sunt constituta? Hoc in loco tribunal Cicero Prætori aßignauit, qui iudicijs publicis præerat, & Quæsitor uocabatur: subsellia uerò iudicibus, qui reos sententijs suis tabellaribus iudicabant. Itaq; in Verrem, actione IIII. aram legum tribunal Prætoris et iudicum subsellia uocat. Fabius li. XI. Multa ex his quæ diximus mutari necesse est ab ijs qui dicūt apud tribunalia. Nam & uultus erectior, ut eum apud quē dicitur spectet, & gestus ut ad eū tendēs elatior sit necesse est. Tribunal Fabius ad differentiā subselliorum significandam dixit. Plinius minor, Cùm dicturus, inquit, apud Centumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Hoc in loco tribunal Prætoris intelligo qui Centumuiris præsidebat, ut suprà dixi. Quæ autem forma tribunalis fuerit, Vitruuius libro quinto de Architectura docet, de basilica Iulia loquens, quam ipse architectatus erat. In basilicis enim iura ferè reddebantur. In ea basilica ædem Augusti fuisse dicit, & in ea tribunal. Verba autem eius hæc sunt, Item tribunal est in ea æde hemicyclio schematis minoris cur-

Tribunalia.

Tribunalis forma.

uatura formatum. Eius autem hemicyclij in fronte est interuallum pedes quadraginta sex introrsus curuatura pedes quindecim, uti qui apud magistratus starēt, negotiantes in basilica ne impedirent. Quibus uerbis Vitruuius significat formā illius tribunalis non semicircularē fuisse, sed arcuatam. Non enim iusti ambitus pleniq; centri hemicyclium illud fuisse, sed ita modulatum ut in fronte, id est (ut mathematici dicūt) in chorda, sex & quadraginta pedes: introrsus uerò, id est, in linea perpendiculari, quæ quasi sagitta est in arcu, quindecim pedes pateret. Si enim iustum plenumq; hemicyclium fuisset, linea hæc perpendicularis trium & uiginti pedum esset introrsus, quæ media pars est diametri. Propterea schema uocauit Vitruuius curuatura hemicyclio minore formatū. Ex his dictis apparet magnificū aspectum tribunalis fuisse, nec immerito maioribus iudicibus aßignatum. In hunc uerò locū Accursius multa cerebri afflictatione incurrisse uidetur, nec ad extremū etiā intellexisse, quē tamen nemo posthac uolens, ac nisi obaudiens non intelliget. Erat enim tribunal Consulum, Prætorum, Præfecti urbis, Proconsulum & Præsidum in prouincijs, & Imperatoris in castris quod cespititium dicebatur. Plinius in Panegyri. Decora facies Consulis, multa post secula tribunal uiridi cespite extructum: nec fasciū tantum, sed pilorum signorumq; honore circundatum. Et ad tribunal igitur & ad subsellia in iudicem litigatoribus consentientibus, haud dubie iusta & plena est iurisdictio, quanquam alioquin non futura.

Cespititium.

Ex l. secunda in fine, eod. titulo.

Iis datur mulctæ dicendæ ius, quibus publicè iudicium est.) Mulctā dicere antiqui tum dicebāt, cùm ad populum & in comitio mulcta disceptanda irrogabatur, quod ipsi certare

Mulctam dicere.

certare mulctã dicebant. Liuius lib. v. secũdi belli Punici, Sp. & L. Caruilij cum rem inuisam infamemq; cernerent, ducentum miliũ æris mulctam Marco Posthumio dixerũt. Cuius certandæ cum dies aduenisset, conciliumq; frequens plebis adesset, una spes uidebatur esse, si Casca Trib. pleb. qui propinquus erat cognatusq; Posthumio, prius quàm ad suffragium tribus uocarentur, intercessisset. Idem paulò pòst, Hæc cum ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta essent, uimq; eam contra Remp. pernicioso exemplo factam Senatus decerneret, confestim Caruilij Trib. pleb. omissa mulctæ certatione rei capitalis diem Posthumio dixerunt, ac ni uades daret, prehendi à uiatore, atq; in carcerem duci iusserunt. His uerbis apparet moris fuisse, ut Trib. plebis mulctam dicerent, quæ postea populi suffragijs uel irrogaretur uel abrogaretur, uel etiam remitteretur, quo tempore mulcta certari dicebatur: non enim Tribuni damnare mulctæ poterãt, sed tantùm rogare populum, apud quẽ cum reus non iure mulctatum se contenderet, lis illa mulctatitia disceptabatur. Sic fit hodie cum iudicum edicta gestantes uiatores iubent uetant'ue quid fieri, mulctam dicentes, ni edicto pareatur. Cui si non paruerint, ij ad quos ea res pertinet, diem tum ad iudices dicunt, à quibus edicta manarunt, quo die commissam esse mulctam pronũtiatione iudicũ amplius audituri sint, id est, se incurrisse pœnas, ut nũc diximus. Cicero in Antoniana xi. Crassus Cõsul Pontifex maximus, Flacco collegæ flamini Martiali mulctam dixit, si à sacris discessisset: quam mulctam populus Romanus remisit, Pontifici tamen flaminẽ parere iussit. Plinius in Epistolis, Licinius Nepos Prætor acer & fortis mulctam etiam dixit Senatori. Egit ille in Senatu causam suam sic ut deprecaretur: emissa est mulcta. In duodecim

Mulctam certare.

Tribuni plebis mulcta dicebat.

Cõmittere mulctam.

De magistratibus. autem de magistratuum imperijs ita cautum olim esse legimus, Iusta imperia sunto, ijsq; ciuis modeste ac sine recusatione pareto. Magistratus nec obedientē & nocuum ciuem mulcta, uinculis, uerberibus'ue coërcento, ni par maior'ue potestas prohibeßit: ad quos prouocatio esto. Cùm magistratus iudicaßit irrogaßit'ue, per populum mulctæ, pœnæ certatio esto, militiæ ab eo qui imperabit prouocatio ne esto. De hoc uerba Ciceronis hæc sunt in tertio de Legibus, Nec uero solū ut obtemperent, obediantq; magistratibus, sed etiā ut eos colāt diligantq;, præscribimus, ut Charondas in suis legibus facit. Noster uerò Plato Titanum è genere statuit eos, qui ut illi cœlestibus, sic hi aduersantur magistratibus: Plato de magistratibus loquens in libris de Legibus, ita inquit, δεῖ γὰρ ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τοῖς κρόκοις, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν πρὸς τοὺς ἀρχομένους, Quo modo enim stamē ex alia ab licijs lana factitari uidemus, eandē rationē eorum esse oportet qui Rempub. regunt ad eos qui reguntur. Hoc autem dictū ad census differentias referendum esse ex Aristotele apparet lib. 2. Politicôn. A' Græcis τιμήματα dicūtur. Queādmodum enim Romani Seruij Tullij instituto ex censu in classes quinq; distributi erant (id quod docet Liuius) sic Solon Athenienses in quatuor timemata distribuisse dicitur, *Classes & timemata.* ut autor est Aristoteles. Is autem politiæ suæ rationem ita moderatus est, ut magistratus omnes & optimatibus ijsq; qui facultatibus excelleret, constitueret, qui ex tribus primis censibus constarent: quartam autem classem, quæ mercenariorum ordinem complectitur, à magistratibus summoueret. τὸ θητικὸν Græcè dicitur. *Τὸ θητικόν.* Propterea Aristoteles in tertio eorundem librorum dubitans, utrum in bene constituta Repub. optimates an populum dominari præstantius

tius sit, Solon, inquit, & nonnulli legumlatores creandis magistratibus populum & causæ à magistratibus dicendæ præficiunt: singulatim autem imperium habere non sinunt. Etenim omnes in unum conuenientes satis intelligere creduntur, & cum melioribus mixti ciuitatibus usui esse possunt (non aliter quàm impurum alimentum cum puro mixtum, uniuersum alimentum utilius pauciore alimento facit) Singuli autem disceptandis rebus non sufficiunt. Hanc tamen quæstionem ut dubiam Aristoteles copiosè ibidem exequitur. Alibi autem de hoc eodem loquens ita inquit, Solon autem uidetur potestatem maximè necessariam populo tribuisse, ut & magistratus crearet, & eos ad dicendam causam cogeret, id est, ut eos magistratus gesti rationem exposceret. Qui autem populus harum rerum compos non fuerit, eum seruum necesse est esse, & hostili animo in magistratus effectum. Apud nos uerò cùm magistratus creandi potestas ad Principem qui populi loco est, delata sit, causæ dicendæ ratio omnino exoleuit, ut alibi diximus.

Magistratus causam dicebant finito magistratu.

Huius autem instituti ratio (syndicationem nunc appellant) ex his uerbis eius eiusdem autoris, ubi de pleno regno loquitur, intelligi potest, ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους. ὁ δ᾽ ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ τὸ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί, *Enimuero, inquit, qui legem uolunt ciuitati dominari, ij uidentur Deum & leges dominari uelle. Qui uerò hominem dominari uolunt, ij addunt & feram. Siquidem huiusmodi quiddam est cupiditas, excandescentiaque magistratus ipsos deprauat, & uiros quamlibet etiam bonos. Atqui lex mens est appetitione uacans. Eodem pertinet illud Iso-*

De imperio legis & hominis.

Lex.

cratis in Panegyrico, quod etiam in Panathenaico repetijt ut scite dictum, ἐςὶ γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτεία, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις, Est enim anima Reipu. nihil aliud quàm politia, tantam in ea uim obtinẽs, quantã habet in corpore prudentia. Non omittẽdum autem uidetur bimembre præceptum Marci Catonis uel oraculum potius ad magistratus pertinens, quod quidem Plutarchus ita Græcè retulit, τὸν δὲ ἄρχοντα ἢ κριτὴν ἔλεγε δεῖν μήτε ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μήτε ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι, Magistratum autem, inquit, & iudicem dictitabat, nec de obtinendo iure orari oportere, nec de iniuria exorari. Quod utinam præceptũ magistratus ac iudices meminisse ita instituißẽt (mitto nunc alia) ut ærumnosa antelucanarum salutationum neceßitate litigatores defungerentur, porrigendorumq; supplicum libellorum solenni instituto. Alibi in XII. ita additum fuit, Omnes magistratus auspiciũ iudiciumq; habento, exq; ijs Senatus esto. De quo Cicero libro supradicto, Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur. Iudicia, ut esset populi potestas ad quam prouocaretur: Auspicia, ut multos inutiles comitatus probabiles impedirent moræ. Sæpe enim populi impetum iniustum auspicijs dij immortales represserũt. Quo in loco comitatus pro cõuentibus intelligo, hoc sensu, quòd sæpe comitia populi temere coacta auspicia disturbauerunt. quod fieri solebat obnunciatione Augurum. De hoc autem iure auguratus loquens in secundo, ita inquit, Quid enim maius est si de iure quærimus, quàm posse à summis imperijs & summis potestatibus comitia tollere? & consilia uel instituta dimittere, uel habita rescindere? quid grauius quàm rem susceptã dirimi si unus Augur aliter dixerit? quid magnific

Πολιτεία.

Præceptum Catonis.

Iudicia & auspicia omnibus magistratibus data.

Comitatus.

De iure auguratus & obnũciatione.

gnificentius quàm posse decernere ut magistratu se abdicent Consules? Idem lib. III. de magistratuum imperio loquens, ita inquit, Videtis igitur magistratus hanc esse uim ut præsit, præscribat quæ recta & utilia & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus. Verè dici potest magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. De mulctarum generibus & mulcta dicenda, Gellius satis multa dixit libr. x. Noctium Atticarum.

Ex l. Hæres. §. Si quis tutelam.

Et quasi à uiatore emit, uel ab eo qui transuehebatur.) In Annotationibus Politiani, & in antiquo exemplari legimus, uel ab eo qui παρέπλει, id est, ab eo qui præternauigabat.

Ex l. Sed etsi susceperit. eodem tit. De iudic.

Si libertis suis tesseras frumentarias emi uoluerit.) Tesseræ frumentariæ signa erant frumentaria quibus exhibitis frumentum à principe dabatur populo Rom. ut hodie quibusdã in locis nummi plũbei uel ærei, uel quid simile quod pro symbolo sit. Ex quo factũ est ut tessera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Tranq. in Aug. Romani populi cẽsum uicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negotijs auocaretur, in annum quaternorum mensiũ tesseras dare destinauit. Sed desiderãti cõsuetudinẽ ueterẽ concessit rursus ut sui cuiusq; mensis acciperet. Alibi frumentationes appellat his uerbis, Impetum se cepisse frumentationes publicas in perpetuũ abolendi, quòd earum fidutia cultura agrorũ cessaret. Idem, Frumẽtũ quoq; in annonæ difficultatibus sæpe leuißimo, interdum nullo pretio admensus est: tesserasq; nummarias duplicauit. Et rursus in Tessera frumentaria.

Nerone, Sparsa et rerum omnium missilia per omnes dies. singula quotidie millia auium cuiuscunq; generis, multiplex penus, tesseræ frumentariæ, uestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atq; etiam feræ mansuetæ, nouissime naues, insulæ, agri. Quibus uerbis intelligimus tesseras argentarias, iumētarias, uestiarias, nauicularias, agrarias, insularias, & huiusmodi alias. Eæ autem Romæ tantùm dari solebant, ut non sit mirum id quod Vlpianus hic censet, frumētariæ tesseræ legatū Romæ tantum nō etiam in prouincia deberi. Non admodum dissimiles erant tesseris frumentarijs quæ apud Athenienses σιτήσεις dicebantur, id est, annonæ, quæ bene de Repub. meritis dabantur, & ius epulandi publice in Prytaneo. Itaque Socrates in iudicio reus factus interrogatus à iudicibus ex more Atheniensium, quam pœnam commeruisse se maximè fateretur: Respōdit se meruisse ut amplissimis honoribus & præmijs decoraretur, & ut sibi uictus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur, qui honos apud Græcos maximus habebatur. Cuius in responso sic exarserunt iudices, ut capitis innocentissimū hominem condemnarent. Autor Cicer. lib. I. de Orat. Tesseræ tamē frumentariæ (ut arbitror) à Græcis σιτηρέσια dicūtur, id est, τὰ διδόμενα τισὶν εἰς τροφὴν, quæ Pollux li. VIII. inter honores publicos enumerat.

Tessera nummaria. *Σιτήσεις.* *Σιτηρέσια.*

Ex l. Antiqui, Si pars hære. petatur.

Sed & tres geminos Senatores cunctos uidimus Oratios.) Non tres geminos, sed tergeminos legendum censeo, atq; etiam affirmo, ne hoc in loco miserè cum Accursio cōflictemur. Plinius lib. VII. Tergeminos nasci certū est Oratiorum Curiatiorumq; exemplo. Suprà, inter ostenta adducitur, præterquā in Aegypto ubi fœtifer potu Nilus. Proximè supremis Augusti annis Fausta quædam è plebe Ostiæ,

Tergemini.

Ostiæ, duos mares totidem fœminas enixa famē quæ secuta est portendit. Idem, In Aegypto septenos utero simul gigni autor est Trogus. Liuius lib. 1. de Romanis & Albanis loquens, Forte, inquit, in duobus tum exercitibus erant tergemini fratres, nec ætate nec uiribus dispares. Oratios Curiatiosq; fuisse satis constat, nec ferè antiqua res est alia nobilior. tamen in re tam clara nominum error manet, utrius populi Oratij, utrius Curiatij fuerint, autores utroque trahunt: plures tamen inuenio qui Romanos Oratios uocent: Cùm tergeminis agunt reges, ut pro sua quisq; patria dimicet ferro: ibi imperiū fore unde uictoria fuerit. Apud Solinum tamen Fausta quædam ex plebe quatuor geminos edidisse legitur, corruptè (ut arbitror) pro quatergeminos. Idem Solinus, Trogus autor, inquit, affirmat in Aegypto septenos simul gigni: quod ibi minus mirum cùm fœtifero potu Nilus non tantum terrarum, sed etiam hominum materna arua fœcundet. Sensus igitur est Pauli, Sed & nos tergeminos Oratios uidimus, in ordine omnes senatorio. Quod de alijs Oratijs quibusdam intelligendum, quàm quorū Liuius Pliniusq; meminerunt, quanquam uerbum cunctos suspectū mihi uidetur. Verū quandoquidem Paulus hic superfœtationis meminit (Sic enim uocatur secundarius conceptus prægnantis, quàm superimprægnationē uulgus appellat, ut hic eius mulieris Alexandrinæ quæ post quadragesimum diem quintum edidisse dicitur) pauca hic Aristotelis uerba eò pertinentia subijcienda putaui, ex lib. IIII. de generatione animalium, in quo libro Aristoteles de ratione conceptuum copiosissimè disseruit. Homo autem, inquit, cum omnibus generibus ambigit. Nam & uniparum, & pauciparum, & multiparum interdum est (animal subaudiendū) sed maximè sua natura Superfœtatio.

uniparum est. Humore profectò caloreq; corporis multiparum est: seminis enim natura humida & calida est. Sed suæ magnitudinis ratione pauciparum atque uniparum est. Hinc tempus etiam uteri ferendi enorme unum hoc animal sortitum est. Cæteris enim unũ est tempus, homini uerò plura sunt. Quippe cum & septimo mense & decimo nascatur, atq; etiam inter septimũ & decimũ positis. Qui enim octauo mẽse nascũtur, et si minus, tamẽ uiuere poßũt. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπαμφοτερίζει πᾶσι τοῖς γένεσι. καὶ γὰρ μονοτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ, καὶ ὀλιγοτοκεῖ ποτε. μάλιστα δὲ μονοτόκον τὴν φύσιν ἐστί. διὰ μὲν τὴν ὑγρότητα τοῦ σώματος καὶ θερμότητα, πολυτόκον, τοῦ γὰρ σπέρματος ἡ φύσις ὑγρὰ καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ μέγεθος, ὀλιγοτόκον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τοὺς τῆς κυήσεως χρόνους μόνῳ τῶν ζώων ἀνωμάλως εἶναι συμβέβηκε. Ambigere autẽ cum omnibus generibus, Theodorus Aristotelis in ijs libris interpres pro eo accepit, quod est ancipitẽ naturã habere ad omnia animaliũ genera, uerbo nõ minus apto, ut uidetur quàm Aristoteles usus. Cuius uerba ideo huc trãstulimus, quod ille optimus Græcorũ interpres fuisse à doctißimis existimatur. Idẽ de urtica pisce, ἡ δὲ ἀκαλήφη ἐπαμφοτερίζει φυτῷ καὶ ζώῳ. Vrtica autẽ, inquit, est ambigẽs & plãtæ & animali: id est, mediũ quiddã inter animal et plantã. Cuiusmodi sunt quæ mediã naturã inter sensibilia & uegetabilia habẽt, ob hoc Zoophyta dicta (nos fortasse plãtanimãtes dicere possumus uel plantanimalia) ut ostrea, spongiæ, & similia inter animalia & stirpes ambigua. Nõ aliã ob causam illud Marci cap. ulti. dictum esse affirmãt, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Euntes in mũdũ uniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Homini enim cũ plãtis anima uegetabilis, cũ brutis sensus, cũ naturis intel

Ambigere.

Ἐπαμφοτερίζειν.

Zoophyta.

Plantanimantes.

Marci locus.

Omnis creatura.

intelligibilibus, id est, cum angelis mens & ratio conuenit: propterea omnis creaturæ appellatione significatur. Idem Aristoteles de superfœtatione loquens, Animaliũ uerò inquit, alia nũquã superfœtãt, alia superfœtãt. Quæ autẽ ex ijs magnitudine prædita sunt ut homo, si alter coitus proximè ab altero accesit, enutrire quod superfœtatũ est, possunt (iam enim id euenisse uisum est.) Sed si iam aucto conceptu coitus adhibetur, superfœtari quidẽ potest, sed raro: quoniã uterus magna ex parte ad partũ usq; se cõprimit. Si tamẽ aliquãdo accidit ut superfœtetur (iam enim id euenisse cõstat) perfici nõ potest, sed cõceptus abiguntur similes ijs quos abortus uocamus. Et paulò pòst, Sola, inquit, animaliũ mulier & equa, grauida coitũ patiuntur. Homo enim sua natura præfœcundũ animal est. Aliquid etiam in utero tum spatij tum excremẽti superest, quanquã non tantum ut uel alterũ posit alere. Mulier itaq; ob eam causam coitũ recipit. Equa autẽ soliditate suæ naturæ, et quòd aliquid spatij in utero supersit, amplius quidẽ quàm ut ab uno occupetur, sed arctius quàm ut alterum perfectè posit superfœtari. Μόνα γὰρ τῶν ζώων ὀχείαν ἐπιδέχονται κυοῦντα, γυνὴ καὶ ἵππος, διὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον φύσει πολυτόκον εἶναι, καὶ περιεῖναί τε τῷ μεγέθει τῆς ὑστέρας καὶ τοῦ περιττώματος, μὴ μέντοι τοσοῦτον ὥστε ἐκτρέφειν. *Et rursus, Sunt autẽ nõnulla superfœtãtia, quæ longo etiã interposito tẽpore coëundi posint enutrire cõceptũ quẽ superfœtarint, uidelicet ea quorũ genus semine genitali, & magnitudine corporis caret, & multa generat. Ita enim corpus eorũ principio cõstitutũ est. Quale corpus leporũ est, hoc enim animal supfœtat, uteri enim eorũ nõ se cõprimũt, quoniam excrementũ purgationis superest, quod mulieribus quoq; euenit: fit enim grauidis nonnullis purgatio, &*

interd

interdũ quæ ad finẽ usq; perseueret. Sed ijs præter naturã hæc euenit, quãobrẽ fœtus afficitur detrimẽto. Hæc nos ex Aristotele pauca de multis trãscripsimus, nõ qdẽ eo ordine quo ab eo scripta sunt: quæ enim sparsim ab eo dicta sunt, nos in unius sentẽtiæ seriẽ collegimus. Idẽ lib. VII. de historia animaliũ. Mulier & equa, inquit, omniũ maximè animaliũ grauidæ coitũ patiũtur. Cætera ubi grauida fuerint, fugiũt mares, ea scilicet quorũ natura superfœtare more leporis recusat. Verũ equa nũquam superfœtat, sed magna ex parte unũ tãtum generat. At uerò in muliere raro quidẽ euenit ut superfœtetur, sed factũ tamen aliquãdo est. Qui itaq; longo pòst tempore cõcepti sunt, nihilo perfici possunt, sed præmaturius dolorẽ quo & ipsi et primus fœtus intereat mouẽt. At uerò si proximè à primo cõceptu secũdus sit factus, absolui ediq; potest q superfœtarit, ut quasi gemini nasci uideãtur: quo modo Herculẽ & Iphiclẽ creatos esse fabulãtur. nã id etiã constitit adultera quadã quæ alterũ suo marito, alterũ adultero similẽ peperit. Iam & cum geminos quædã ferret, primũ uitalẽ peperit, secundum quinto mense elisit, qui statim mortuus est, Μοιχευομένη γάρ τις, τὸ μὲν ἐν τῶν τέκνων ἐοικὸς τῷ ἀνδρὶ ἔτεκε, τὸ δὲ, τῷ μοιχῷ, ἤδη δὲ καὶ διδυμα κυοῦσά τις ἐπεκύησε τρίτον. γενομένου δὲ χρόνου τοῦ καθήκοντος τὰ μὲν, τελεόγονα τῷ χρόνῳ ἔτεκε, τὸ δὲ, πεντάμηνον, καὶ τοῦτ' ἀπέθανεν εὐθὺς. His Aristotelis uerbis apparet geminos plerosq; uno cõcubitu cõcipi, nõnullos tamẽ pluribus. Id quod diuus Augustinus ignorasse uidetur, qui lib. V. de Ciuitate, cap. VI. contra Chaldæos loquens, qui se ex Genesi hominum fata prædicere posse profitentur, sic inquit At enim, inquiunt, plurimum uis horoscopi ualet. Hoc quàm nihil sit, iam satis disserui. Sed qualecunq; sit, in ortu ualere dicunt, nunquid non

Gemini. Hercules & Iphicles.

An gemini uno concubitu concipiantur.

non & in conceptu: ubi & unum cōceptum est manifestum est, & tāta naturæ uis est, ut cum cōceperit fœmina, deinde alterum cōcipere omnino nō poßit. Vnde necesse est eadem esse in geminis momēta cōceptus. Verū hoc fortasse secutus est Augustinus quod idem Aristoteles lib. IIII. de generatione dixit, Τῆς δὲ νῦν ῥηθείσης ἀπορίας μᾶλλον ἄν τις θαυμάσειεν ἐπὶ τῶν πολυτοκούντων, ἐπειδὴ φαίνεται πολλάκις ἀπὸ μιᾶς ὀχείας κυϊσκόμενα τὰ τοιαῦτα. Huius autem quæstionis, inquit, maximè quis miretur in ijs quæ multa pariunt, quòd plerunq; uno initu id genus animalia impleri cernuntur. Plinius lib. VII. naturalis historiæ uelut hæc ab Aristotele lib. VII. de historia animaliū mutuatus, Præter mulierem, inquit, pauca animalia coitum nouere grauida: unū quidē omnino aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiā medicorum & quibus talia cōsectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululum tēporis inter duos cōceptus interceßit, uterq; est perfectus, ut in Hercule & Iphicle fratre eius apparuit: et in ea quæ in genuino partu alterū marito similem, alterum adultero genuit. Item Procōnesia ancilla quæ eiusdem diei coitu alterū domino similē, alterū procuratori eius. Et in alia, quæ unum iusto partu, quinq; mensium alterū edidit. Aristoteles, Ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς, καὶ δέκα συνέβη καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν ἐπικυηθέντα. Idē lib. VIII. Lepus omniū prædæ nascens, solus præter Dasypodem superfœtat, aliud educās, aliud in utero pilis uestitū, aliud implume, aliud inchoatā gerēs partē. Et rursus li. X. Dasypodes omni mēse pariūt, & superfœtāt sicut lepores, à partu statim implentur. In quibus duobus locis Plinius hallucinatus esse creditur, qui dasypodē & leporē diuersa animalia esse putauerit, cum idem sit. Theodorus certè dasypodē ubiq; leporem

Dasypodes.

Plinius hallucinatus.

ex

ex Aristotele uertit: et ex Aristotele id satis percipitur, qui in locis supradictis dasypoda non lagon dicit. Duobus id prouerbijs ostendi satis putant: uno πρότερον χελώνη παραδραμεῖται τὸν δασύποδα. id est, Prius testudo cursu leporem præuerterit: quod in rebus, quas usuuenire non posse contendũt, usurpare solẽt. Altero, δασύπους τῶν κρεῶν ἐπιθυμεῖ. quod Terentius transtulit, Lepus tute es, & pulpamẽtum quæris. Si igitur Augustinus & Plinius uiri tanti cum opera nobilia conderent, in rebus tam apertis hallucinari potuerũt: næ homũculis nobis dari ueniam candidis à lectoribus par est, eorum quæ nõnunquam inscitius dicta à nobis uidebũtur. Quibus utinã ipsis ita hoc opere delectari, atq; nonnunquã adiuuari etiã cõtingat, ut cum primũ in manus id sumpserint, nihil præiudicatæ opinionis in utrãuis partem ad eius iudiciũ æstimationemq; attulerint. Verũ illi officij sui rationem uiderint: nos ad institutum reuertamur. Quod igitur circa finem huius legis dicitur, Quidam ergo prudẽtissimi iuris autores medietatem quandam secuti sunt, ut quod fieri non raro admodum potest, intuerentur: id est, quia fieri poterat ut tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt, ut ait Theophrastus. Ego hunc locum ita lego ut post uerbũ Assignauerunt, hãc lacunam his uerbis impleam, τὰ γὰρ δίκαια ἐν τοῖς ἐπιτοπλεῖστον καθεστηκέναι δεῖ, οὐκ ἐν τοῖς ἐκ παραλόγου, ut ait Theophrastus. Est enim dictum Theophrasti ex libris de Legibus, quorum meminit Cicero lib. v. de Finibus, quod Põponius retulit suprà, in titulo, De legibus, & nos illic ex Pandectis Florẽtinis restituimus. Sic igitur uertẽda Latinè hæc uerba sunt, Iura enim cõstitui oportet in ijs quæ plerũque, non in ijs quæ nec opinato accidunt, ut ait Theophrastus. Quoniam igitur plures quàm tergeminos nasci pontentific

tentificum esse solet, ut suprà ex Plinio uidimus, ideo Iurisconsulti rationem eius speciei habendam non putauerunt.

Ex l. Vtique, De rei uendicatione.

Culpa non intelligitur, si nauem petitam tempore nauigationis trans mare misit, licet ea perierit.) Vegetius libro IIII. de mensibus loquẽs, quibus tutius nauigatur, Ex die, inquit, tertio Iduũ Nouembris usq; ad diẽ sextũ Iduum Martij maria clauduntur, nam lux minima noxq; prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas, uentorum, imbrium, uel niuium geminata sæuitia, non solum classes à pelago, sed etiam commeantes à terrestri itinere deturbat. Post natalem uero (ut ita dicam) nauigationis, qui solenni certamine publicoq; spectaculo multarum gentium celebratur, plurimorum siderum, ipsiusq; temporis ratione usque in Idus Maias periculose maria tentantur. His uerbis apparet quod tempus nauigationis Paulus hic intellexerit. *Maria claudi.* *Nauigãdi tempus.*

Ex l. Hactenus, De usufructu.

Hactenus tamen ut sartatecta habeat.) Accursius nec hic, nec usquam alibi in iure quid sint sartatecta percepit. Sarte (inquit Festus) ponebant pro integre: ob quam causam opera publica quæ locãtur ut integra præstentur, sartatecta uocantur. Sarcire enim est integrum facere. Hactenus ille. Sartatecta exigẽdi cura ad Censores spectabat, interdum etiam ad Aediles, rarò ad Prætores, nec nisi cùm Senatus decreuerat. Cicero in Prætura urbana, Cùm L. Octauius, C. Aurelius Cõsules, ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sartatecta exigere neque ipsi neque ij Prætores quibus erat negotium datum: factum est Senatusconsultum, quibus de sartis tectis cognitum non esset, uti C. Verres, P. Cælius Prætores cognoscerent & iudicarent. Idem paulo pòst, Verres quæsiuit quis ædem Castoris sar- *Sartè.* *Sarcire.* *Sartatecta.*

tamtectam deberet tradere. Et rursus, Monumentum illa amplitudine, illo opere quamuis sartum tectũ integrumq́; esset, tamen aliquid inuenturum in quo moliri prædariq́; posset, arbitrabatur. Ex cuius orationis lectione facile intelligimus quo modo sartatecta locari solerent, exigiq́;. Simile est enim atque si hodie ædes diuæ Mariæ Parisiensis, aut etiam Basilica Palatina tuẽda locaretur, ea lege, ut redemptores suo lapide, sua calce ac sua etiã materia sartam tectam præberẽt, certo pretio in annos singulos addictam: quod fieri Romæ solebat minimo licitãtibus: curaq́; exigẽdorum huiusmodi operũ ad eos quos diximus pertinebat. Locãdorum uerò cura ad Censores spectabat, ut & uectigalium antequam cẽsura sublata esset. Vnde in XII. tab. de Censorio munere ita cautũ legimus, Censores populi, ciuitatis soboles, familias pecuniasq́; censento. Vrbis tẽpla, uias, aquas, ærarium, uectigalia tuento. Populiq́; partes in tribus distribuunto, & reliqua. Quod utinã institutũ in Francia hodie esset, ne Basilicæ & Regiæ ædes & magnificentissima proauorũ atauorumq́; nostrorum memoriæ monumenta, uetustati exedẽda nostri seculi incuria relinquerentur. Huiusmodi sartorumtectorũ exemplum est in lege II. De conditis in publicis horreis, Cod. Nã si per incuriã officij grauitatis tuæ sartorumtectorũ neglecta procuratione, aliqua pluuijs infecta perierint, ad damnum tuũ restrẽtur. Marcel. Ad legẽ Iuliam repetund. Ne in acceptum ferantur sartatecta tuẽda antequã perfecta, probata, præstita lege erunt. Et li. IIII. Regum. Quare sartatecta non instauratis templi? Et rursus, Vt instaurent sartatecta domus, si quid necessariũ uiderint instauratione. Vbi sartatecta pro sarciendis tegendisq́; diuus Hieronymus antiquitatis peritus posuit, quod interpres Lyranus inscitè enarrauit. Itaq;

idem

Idem Hieronymus lib. II. Paralipomenon quasi sese interpretans, Vt instaurent, inquit, templũ, & infirma quæque sarciant. Dicitur autem interdum cum coniunctione, sarta tectaq́;, & sartum & tectũ, cum plena est locutio, ut inquit Asconius, quo modo Cicero sæpe usus est. Ex hoc autem factum est ut sartum tectum habere, sit integrum & incorruptum seruare, & ut uulgus loquitur, intertenere, quod Latinè tueri dici debet. in qua significatione hic accipitur, & alibi non semel in Pandectis. Vtuntur & hac locutione antiqui metaphoricôs. Cicero ad equites Rom. pridie quàm iret in exilium, Si igitur aliquo tempore ijs hominibus consuluistis, quorum animus religione pietatis est defunctus, debetis quoque mihi prospicere, qui numini deorum consecratum sartum ac tectum ab omni periculo conseruaui: & uos ut tutam & tranquillam fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia. Quo tamen in loco non periculo, ut in omnibus exemplaribus legitur, sed piaculo lego: hoc sensu, ut Cicero significet animum suum integrum intactumq́; ab omni piaculo conseruasse: id est, indigno facinore & graui aliqua pœna expiando, ac nihil in sese scelestum admisisse. Idem ad Cælium lib. XIII. Epist. Si ullam in amicitia mea spem habes, si ea quæ in me officia Brundusij contulisti, uis mihi etiam gratiosa efficere, quanquã sunt gratissima, si me à tuis omnibus amari uides, hoc mihi da atq; largire, ut Marcum Curium sartum & tectũ, ut aiunt, ab omniq́; incommodo, detrimento, molestia syncerum integrumq́; cõserues, ὅπως αὐτόν τε δορυφορῆς πάσᾳ ἐπιμελέια, ἀβλαβῆ τε παρέχῃς. Plautus in Trinũ. ioculari metaphora usus est hoc uerbo, Sartatecta tua præcepta pater usque habui mea modestia. Hoc est, exacta & undique constante obedientia præceptis tuis

Sarta tectaq́; & sartum & tectum.

Ciceronis locus.

parui: nec unũ iota (ut uulgò dicitur) præteriui: quod Latinè dicitur omnibus numeris obedientiæ tibi parui: unguẽ latũ aut digitum transuersum à tuis præceptis non disceßi. Hæc habui quæ de sartis tectis in præsentia dicerẽ, uerbosè fortasse, sed ex his alijsq; quæ diximus dicemusq;, intelligi uolumus quàm multa uerba in iure aut perperã aut parũ intelligãtur à multis. Quorũ nõ pauca sciẽtes prudentesq; prætercũda duximus, ne uolumẽ in immẽsum excresceret. Cæterùm ex instituto nostro etiã hoc addemus, quòd sarta-tecta à Græcis ἐπισκευαὶ καὶ κατασκευαὶ τῶν δημοσίων dicuntur. Polyb. Πολλῶν ἔργων ὄντων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τιμητῶν διὰ πάσης Ἰταλίας εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων. Id est, cùm multa opera locata essent à Censoribus per omnẽ Italiã, ad sartatecta publica. Dicitur & ἐπισκευή. Plutarchus, Τῇ πόλει δοὺς εἰς ἐπισκευὴν πεντήκοντα τάλαντα. Demosthenes, Γενόμενος ἐπιμελητὴς τῆς τῶν τειχῶν ἐπισκευῆς.

Ex l. Item si fundi. §. Seminarios, eodem titulo.

Debet tamẽ cõscrẽdi agri causa seminariũ paratũ semper renouare quasi instrumẽtum agri. Accursius hunc locũ de frumẽto seminario intellexit, ut ex scholio uel glossula eius apparet super uerbo, Instrumentũ, citata per eum lege, Quæsitũ, infrà, De fundo instructo, ubi & hunc locũ allegat. Qui etiã quodã in loco Pandectarũ, seminarium locũ esse dicit ubi frumentũ electũ ad seminanda arua reponitur. Quod eius dictũ quantũ à uerò aberrauerit, ex ijs quæ dicemus apparebit. Seminarium igitur locus est subactus in quo semina aut uitiũ aut arborũ panguntur, ut cùm ad certã quantitatẽ excreuerint, in uinetũ uel arbustũ uel pomariũ transferantur. Quo tẽpore quæ prius semina dic- Seminarium.

ceb

cebantur, Viuiradices uocãtur: id eſt, plantulæ cum ſua ra- *Viuiradices.*
dice translatæ in aliud ſolum. Græcè φυτευτήριον dicitur. *Φυτευτήριον.*
De ſeminario uitiario & arbuſtiuo Columell. li. III. Qui
uineã uel arbuſtũ conſtituere uolet, ſeminaria priùs face-
re debebit. Sic enim ſciet cuius generis uitem poſiturus ſit.
Nã quæ pretio parata diſponitur, certã generoſitatis fidẽ
non habet: quoniã dubiũ eſt an is qui uendidit, legẽdis ſe-
minibus adhibuerit diligentiã. Semina Columella appellat *Semina.*
non grana, ſed ſurculos depactos, qui cùm radices egerunt,
in uinetũ transferuntur. Idem paulò pòſt, Optimũ eſt itaq;
eodem agro, quo uitẽ poſiturus eſt, uel certè uicino facere
ſeminariũ. Idem lib. VI. de oleis loquẽs, Seminariũ oliueto
præparetur cœlo libero, modò modicè ualido & ſuccoſo,
neq; denſo neq; ſoluto ſolo. Idẽ de pomario loquens, Semi-
na lege craſſa nõ minus quàm manubriũ bidentis, recta, læ-
uia, procera, ſine ulceribus, integro libro; ea bene & ce-
leriter comprehendent. Semina huiuſmodi aliquando etiã
plantæ dicuntur, & ſeminaria plantaria. Plinius lib. XIII. *Planta.*
de palmis loquens, Ergo plantaria inſtituunt, anniculasq; *Plantarium.*
transferunt, & iterum bimas: gaudent enim mutatione ſe-
dis. Et lib. V. At nunc etiam in plantarijs ferunt oleæ, trãſ-
latarumq́; altero anno decerpuntur baccæ. Et rurſus libro
XVI. Vulgoq́; dotem filiarum antiqui plantaria appella-
bant. Idem de ſtolonibus loquens & arborum ſobole, O- *Stolones.*
mnia ea, inquit, ſtatim opus eſt nutrici dari, atque in ſemi-
narijs adoleſcere, iterumq́; migrare. Nutricem appellat *Nutrix.*
Plinius ſeminarium in quo tenella adhuc ſemina educanda
depanguntur deponunturq́;. Vnde ipſe alibi, Quamobrem
& ſeminarij curam antè conuenit dici quam tranſeatur in
alia genera. Nã & huic principio eligi ſolum refert, quo-
niam nutricẽ indulgentiorẽ eſſe quàm matrẽ ſæpe conue-

 nit

nit. Inde illud Vergilij, Mutata ignorent subitò ne semina matrem. Seminarium nec uitiariũ nec arbustiuũ nostrates nũc faciũt, ut qui arbustiuas uites nullas habeãt, quæ à Græcis ἀναδενδράδες dicuntur quasi arbores scandẽtes, instituendisq; ipsi nouelletis malleolis & mergis utãtur. Marquotas Sotellasq; uocãtes, quos humi depactos postea non trãsferunt, ut Itali solebãt, quem morẽ nostrum Columella nõ ignorasse uidetur, qui lib. IIII. de uite ponẽda loquens sic inqt, Sationis autẽ duo genera malleoli uel uiuiradicis, quod utrũq; ab agricolis usurpatur, & in prouincijs magis malleoli, neq; enim seminarijs student, nec usum habent faciendæ uiuiradicis. Pomariorum autẽ seminaria nõnulli nostrorum instituere solent, ut Normanni, quæ pepinaria appellant, ex quibus uiuiradices adultas in pomaria transferunt. Theophrastus in libris de plantis, serendi genera multa tradit. Quædã enim plãtæ deposito semine serũtur, id est, plantula (σπέρμα etiam Græcè dicitur) unde seminarium quasi surcularium. nam legumina ferè & segetes fusim seri solent. Quædã igitur surculo seruntur, qui Græcè κλάδος dicitur. Quædam talea, quam Theophrastus ξύλον appellat, id est, lignum, ut olea & salix, Plantale uulgus appellat. Quædam auulso ramo ab arbore, παρασπὰς Græcè dicitur. Quædam prægrãdi ramo, qui ἀκρέμων dicitur. Quædam ramulo, id est, ἀπὸ τῶν βλαστῶν. Quædã multipliciter. De quibus idem lib. I. de causis plantarũ ita inquit, ὅσα δὲ πλείους γεννᾶται τρόπους ἔχει καὶ ἐν αὐτοῖς διαφοράν. τὰ γὰρ ἀπὸ παρασπάδος καὶ ῥίζης καὶ κλωνὸς, οὐ πάντως δύναιτ' ἂν καὶ ἀπὸ ξύλου καὶ ἀκρέμονος. καθάπερ ἄμπελος καὶ συκῆ, τὰ δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν βλαστῶν, ὥσπερ καὶ ἐλαία, Quæ autem pluribus exeunt modis, differentiam in ijs quoq; ipsis habere uidentur. Non enim quod

Margin: Arbustiua uitis. — Malleoli. — Mergi. — Serendi genera multa. — Sperma. — Κλάδος. — Talea. — Ξύλον. — Παρασπὰς. — Ἀκρέμων. — Βλαστὸς.

quod auulsione & radice et ramulo prouenit, ligno etiam prægrandiq; ramo exurgere potest, ut uitis & uicus. Neque quod contrà his ipsis proueniat, ramulis etiam potest, ut olea. Sunt etiam quædam quæ radice proueniunt, id est, ἀπὸ τῦ μοσχεύματ☉, quales sunt mergi, qui ubi radices egerunt, transferuntur: unde μοσχεύειν τὰ κλήματα, id est, uiuiradices ex sarmētis efficere. Theophrastus de palma loquens, τάς τε γὰρ ῥάβδες φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἀπαλωτάτας, καὶ ὅταν ἐμβιώσωσι μεταφυτεύουσιν, id est, uirgas etiam tenerrimas Babylonios uiuiradices efficere aiunt, adultasq; trāsferre. Hæc autē omnia Plinius li. XVII. à Theophrasto, Catone, Varrone, & Columella accepta, copiosè prosequitur. Verumenimuero seminarij significatio eleganti metaphora ad alia trāsfertur. Cicero in Antoniana XIII. Huc accedunt alaudæ, cæteriq; ueterani seminarium iudicum tertiæ Decuriæ: qui suis rebus exhaustis, beneficijs Cæsaris deuoratis, fortunas nostras concupierūt. Alaudarum legio Gallica quædam erat, ex quibus Antonius tertiam iudicum Decuriam fecit: quapropter iudicum seminariū legionem illā appellat. Quemadmodum enim ex seminario pomaria arbustaq; cōseruntur translatis inde stirpibus, sic ex Decuria illa iudicum forensium numerus supplebatur. Idem in Pisonem, de prouincia Macedonia loquens, quam Piso pro Consule obtinuerat: Ex illo, inquit, fonte & seminario triumphorum cum arida folia laureæ retulisses, cum ea abiecta ad portum reliquisti, tum tu ipse de te uideris fecisse iudiciū. Macedoniam Cicero seminarium triumphorum uocat: significans prouinciam bellicosam & identidem rebellem, triumphorum materiam nunquam non affatim Romanis Imperatoribus suppeditasse, qui quidem strenui ipsi impigriq; essent.

Μόσχωμα. Μοσχεύειν. Τὰ κλήματα. Alaudæ. Seminarium triumphorum.

essent. Curtius libr. v i i. de cohorte regia apud Macedonas loquens, Hæc cohors, inquit, uelut seminarium ducum præfectorumq; apud Macedonas fuit. Id est, hinc duces præfectiq; sumi solebant. Vnde Alexander Princeps Romanus dicere solebat seminarium Senatorũ equestrem ordinem esse, autore Lampridio: Propterea, inquit, libertinos nusquam in equestrem locum redegit. Et nos alicubi diximus honestiorum causidicorum ordinem Parisijs seminarium amplißimæ curiæ esse. Qui enim & ingenij & facundiæ & honestatis specimen patrocinijs aduocationibusq; officiosè benigneq; præstandis dederunt, ij popularem fauorem emeriti, eoq; apud aulam innotescentes, Principis mox beneficio in curiam asciscũtur. Proinde seminarium (inquit Celsus) quasi instrumentum est agri. Quemadmodum enim instrumentum id dicitur sine quo re aliqua uti commodè non possumus, ita sine seminario utile satis arboratori aut uinitori ager esse non potest: ut ex ijs quæ diximus apparet, duntaxat in ijs locis ubi seminaria institui solent: ut hodie apud Normannos.

Seminarium curiæ.

Ex l. sequenti.

Ex sylua cædua pedamenta & ramos.) Accursius hoc uerbum perperã intellexit, quod etsi hodie nemo nisi planè indoctus ignorat, tamen ut hæc res tota innotescat, aliquid ab autoribus rerum rusticarũ repetendum. Columella libro v. Adminiculandæ, inquit, uineæ melior est ridica palo: neque ea quælibet. nam est præcipua cuneis fissa olea, quercus & suber. Tertium obtinet locum pedamen teres. Varro lib. 1. de Re rust. Pedamentum iam fere trium generum. Vnum robustũ, quod optimum solet afferri in uineam è quercu ac iunipero, & uocatur ridica. Alterum palus è pertica, melior è dura. Tertium quod horũ inopiæ subsidio misit

Pedamen.

Pedamentum.

Ridica & Palus.

misit, arundinctum. Pedamentum igitur & adminiculum, aut fißile est, ut ridica, quo hodie plurimum utimur: aut teres, ut palus. Statumen etiam pedamentum dicitur. Columella libr. prædicto, Cùm mensem tricesimum exceßit posita uinea, id est, tertio autumno, uehementioribus statuminibus statim impedanda est. Sic enim lego, non impediendda, ut uulgò impressum est. Vitium quædam pedatæ sunt, ut nostræ: quædam subrectæ, quæ adminiculo non egent, ut Plinius lib. VII. docet. Et multæ sunt huiusmodi in Gallia. Pedatarum autem quædã iugatæ, quædam compluuiatæ sunt, quædam neutrum, ut circa Parisios. Sed nihil nunc ad rem. Et ista uix digna sunt quæ attingantur. Quemadmodum & specularia in lege, Sed etsi, hoc eodem titulo: quæ Accursius instrumenta domus esse dicit ab inspiciendo dicta. Plinius libr. XXXVI. Specularis, inquit, lapis facilimè in quamlibet tenues crustas finditur. Idem de Phengite lapide, Hoc, inquit, Nero construxerat ædem Fortunæ, quam Seiani appellatione dicebat à Seruio Rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce non transmissa. Ab hoc lapide specularia dicebantur integumenta ex speculari lapide, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis Saty. IIII. Quæ uehitur clauso latis specularibus antro. Hic autem Vlpianus de ijs specularibus intelligi uoluit, quibus fenestrarũ hiatus obstruebantur ad transmittendam lucem: quæ tamen exemptilia erant, ut cùm liberet auferrentur. Nunc uitro utimur. Plinius, In Arabia esse lapidem aiunt uitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus. Possumus & de specularibus intelligere quibus pars quædam domus ad uoluptatẽ operiebatur: ua-

Adminiculum.

Statumen.

Impedata uitis.

Pedata uitis & subrecta.

Specularia.

rium enim usum specularia præstabát. Martialis, Hybernis obiecta notis specularia puros Admittũt soles & sine fece diem. Est etiam exẽplum apud Pliniũ lib. XIX. ubi de cucumeribus loquitur. Huiusmodi autem specularia hyeme usui erant, æstate eximebãtur interdũ. Simile est illud in l. Malũ infrà, De uerborũ significationibus, Structurã loci alicuius ex tabulis factã,, quæ æstate tollerentur, hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo, quoniã perpetuo usui parata essent. Neq; ad rem pertinere, quòd interim tollerẽtur. Et in eadẽ paulò superius, Plumbũ, quod pro tegulis poneretur, ædificij esse Labeo ait. Sed id quod in ripa theij tegẽdi causa poneretur cõtrà esse. Vbi in antiquo exemplari legitur hypaethrij tegẽdi, neutrobi rectè. Itaque locus ille sic à nobis restitutus est, Sed id quod hypæthrij tegẽdi causa poneretur. Ae enim diphthongus in secũda syllaba ab ignaris in duas syllabas diuisa est. Sunt autem hypætria hypæthraq; loca sub dio exposita, id est, cœlo patente. Vitruuius libro I. Ioui, Fulguri & cœlo & Soli & Lunæ ædificia hypæthra constituẽtur. horum enim deorum & species & effectus in aperto mundo, atque lucenti perlucẽtes uidemus. Idem lib. V. Media uerò spatia quæ erũt sub diuo inter porticus adornanda uiridibus uidẽtur, quòd hypæthræ ambulationes habent magnam salubritatem. Latinè subdialia dicũtur & subdiualia. unde subdiuales deambulationes Plinius libro XVII. & subdialia pauimenta, lib. XXXVI. huiusmodi sunt loca quas terracias uocamus. Quod igitur ad obtegenda huiusmodi loca comparatũ est, siue uelum, siue aliud in tegumẽtum, Iabolenus ædificio non accedere censuit. Quo in loco Accursius hoc uerbum se non intelligere fassus est.

Locus ex quinquagesimo Digestorum libro restitutus.

Hypæthrion.
Hypæthron.

Subdialia.
Subdiualia.

Ex l. Aequissimũ. §. Si ædium, eod. tit.

Nerua scribit nec obstruere eũ posse, id est, claudere lumina

mina, inquit, Accursius. Obstruere luminibus uerbum est antiquũ iuris. Cicero pro domo sua ad Pontifices, Habitare, inquit, laxè & magnificè uoluit, duasq; magnas & nobiles domos coniungere, ac seuere contendit, ut Quintus Vestius sibi domũ uenderet. Cùm ille negaret, primo se luminibus eius obstructurum minabatur, & reliqua. Idem in Bruto per metaphorã usus est, Nam ut Philisti, inquit, & Thucydidis cõcisis sentẽtijs, interdũ etiã non satis opertis officit Theopompus elatione atq; altitudine orationis suæ (quod idem Lysiæ Demosthenes) sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Qui locus Ciceronis corruptè impressus est. Quemadmodum enim, inquit, claritati antiqui nominis Thucydidis tanquã luminibus Theopompus officit historicus grãdiloquentia styli tanquam altitudine ædificij, & Demosthenes orator Lysiæ: sic fusciorem illum splendorẽ orationis Catonianæ recentiores oratores sublimiore ac florido dicendi genere quasi præumbrãtes obscurauerũt. Proinde proprietatis dominus obstruere luminibus usufructuarij non potest. Propterea in l. Si is qui bina, infrà eodem titulo, non obscurare luminibus, ut ubiq; legitur, sed obstruere legendum contenderim. Hoc in Pandectis Græcis ἐμποδίζειν τῇ ἀπόψει dicitur. Elegantius tamen ἐπιπροσθεῖν à Gregorio dicitur, Οἷς ὁ ζόφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν. Alibi, Ἐπιπροσθοῦντος ὄρους φιλόπου, ἐπιπροσθεῖται ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς σελήνης ἐν τῇ ἐκλείψει. Dicitur & Ἐπισκιάζειν, quasi præumbrare: & ἀποκρύπτειν. Cùm accus. obstruere etiã significat cõtrastruere, quasi obædificare: quod Græci παροικοδομεῖν uocant. quod etiam Ἐπισκοτεῖν significare potest, & hoc in loco obstruere.

Obstruere luminibus.

Ciceronis locus.

Ex §. proximo.

Nec per cœnacula diuidere domũ. Atqui locare potest,

ſed oportebit quaſi domum locare.) Hunc locū haud dubie Accurſium nō intellexiſſe affirmare auſim. Cœnacula, loca ſunt altiora domus, ad quæ ſcalis aut cochleis aſcenditur. Hæc autem incolebant tenuiores & inquilini, ut Iuuenalis Saty. x. docuit, Lateranorum obſidet ædes Tota cohors, rarus uenit in cœnacula miles: id eſt, ad inquilinos & pauperes, qui in conducto habitant. Cœnatio uerò potentiorum erat, ut apud eundem, Et algentem rapiat cœnatio ſolem. Tertij Regum cap. VI. Et per cochleam aſcendebāt in medium cœnaculū. Cicero de lege Agraria, Romam in montibus poſitam & cœnaculis ſublatam atque ſuſpenſam, non optimis uijs, anguſtiſsimis ſemitis, præ ſua Capua planiſsimo in loco explicata, ac præ illius ſemitis irridebunt ac contemnent. Quibus uerbis Cicero indecoram urbis Romæ formam fuiſſe ſignificat propter cœnaculorum frequentiā, qualem Pariſijs uidemus. quod etiam Vitruuius lib. II. Architecturæ dicit his uerbis, Cùm enim aucto mirum in modum Romano populo neceſſe fuiſſet in cœnaculis habitari (Nam antea cum per urbis laxitatem licebat, unius tantum contignationis erant ædificia) ad ædificiorum altitudines deuentum & ædium frequentiam. Inde Cœnacularius Vlpiano, infrà, De pignor. acti. in l. Solutum: Videtur, inquit, tacite & cum domino ædium hoc conueniſſe, ut non pactio cœnacularij proficiat domino, ſed ſua propria. Quo in loco Accurſius modeſte obmutuit. Propterea cœnaculariā facere dicebantur, qui domus totas cōductas, per ſingula cœnacula inquilinis locabant, ut inde quæſtū facerent pluris in ſummā locando, quo modo accipitur in l. Si uero, infrà, De ijs qui deiecerunt. Ita enim cœnaculariā facere dicitur, ut argentariā & furnariam apud Ciceronē & Tranquillum. Cœnaculū à Græcis

Cœnacula. Cœnationes. Cœnacularius. Cœnaculariam facere.

cis ὑπερῷον dicitur. uel ut Marci ultimo ἀνώγεον. Ipse nobis demonstrabit cœnaculũ grande stratũ, illic parate nobis, ἀνώγεων μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. Sic autẽ uerti debuit, uel etiã uersum est, sed postea corruptum, ut quædã alia loca, Cœnaculũ grande, stratũ, paratum, illic parate. Et paulò antè. Vbi est refectio mea, ubi pasca manducem? Diuersorium non refectio uerti debuit, Τὸ κατάλυμα. Sed & totum illud caput oscitãter uersum est. In proposito autem sensus est, usufructuarium ut locare posse uniuersam domum, ita distrahere diuellereq́; locationibus cœnaculatim cubiculatimq́; non posse: quod sine incommodo domus fieri non potest, quæ à domus uniuersæ forma ad cœnacula transfertur.

Υπερῷον. Ανώγεων. Marci locus. Κατάλυμα.

Ex l. Vsufructuarius, eodem titulo.

Quia tametsi meliorẽ excolendo ædificium domini causam facturus esset, non tamen è iure suo facere potest.) Meo iure, tuo iure, suo iure, uerba sunt apud doctos frequẽtissima, sed certæ cuiusdã significationis. Est enim meo iure aliquid agere facereúe, idem quod mea facultate uel autoritate, uel concessa mihi omnium consensu libertate & potestate. Cicero in II. de Oratore, Duo illa quæ facilima uidẽtur (quoniam quæ difficiliora sunt non possunt) mihi pro meo iure sumo. Idem pro Roscio, Tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, uituperare. Non enim uereor ne quisquã alienũ me animũ habuisse à causa nobilitatis existimet. Id est, quanquam ego is sim cui maximè omniũ id facere licet citra reprehensionẽ. Et illud Terentianũ in Adelphis, Do, prætermitto, non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Verba sunt patris indulgẽtissimi. Ius est (inquit Donatus) quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas est quæ de iure multũ remittit.

Meo iure, tuo iure, suo iure.

Non

Non necesse est ergo sæuire patrē, tametsi potest suo iure. Cicero pro Cælio, Certè in armis mulitum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes cōmeatus multum iuuant, maximā uerò partē quasi suo iure fortuna sibi uendicat: & quicquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum: ac si diceret, nemo unquā fortunæ in bello non primas detulit partes. Vnde illud Satyr. Plus etenim fati ualet hora benigni, Quàm si te Veneris commendet epistola Marti. Inde iure suo decedere dicitur, qui non omnia pro iure suo agit. Idem pro Roscio Amerino, Esto, causam proferre nō potes, tametsi statim uicisse debeo, tamē de meo iure decedā, & ibi quod in alia causa non cōcederē, in hac concedā, fretus huius innocentia. Liuius lib. III. Caius Iulius Decemuir diem Sextio dixit, & accusator ad populū extitit, cuius rei iudex legitimus erat, decessitq; iure suo, ut demptū de ui magistratus populi libertati adijceret. Ὑφίεσθαι τῶν δικαίων τῶν ἰδίων dicitur: uel τῶν ἐμαυτοῦ. Plutarchus, Καὶ ταῦτα λέγω τῶν δικαίων τῶν ἐμαυτοῦ ὑφιέμενος. Potest & multis alijs modis dici. Vulgò dicunt præterire ius: uel, hæc est iuris præteritio, quam ego concedo. Cui opponitur iure suo agere, uel pro iure suo agere: quod etiā summo iure agere dicitur, id est, rigorē tenere, ut alibi docuimus. Hoc uerbo Diuus Augustinus libro XIIII. de Ciuitate usus est perelegāter: de mēbro enim genitali loquens, Merito, inquit, huius libidinis maximè pudet, meritò & ipsa membra quæ suo quodam (ut ita dixerim) iure non omni modo ad arbitrium nostrū mouentur, aut nō mouentur, pudenda dicuntur, qualia ante peccatum hominis nō fuerunt. Quinetiam ius pro potestate ponitur interdū. Liuius, Quæ ex ijs habere uictori, quibus mulctari eos uelit: ipsius ius atq; arbitriū esse. Plinius lib. II. natural

Decedere suo iure.

Suo iure agere.

Ius.

turalis hist. Imperfectæ uerò in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia, nullumq; habere in preterita ius præterquam obliuionis. Idē de interticula uitæ loquens lib. XIIII. Carbunculari hæc negatur, magna dote, si uerum est, aliqua in uite, cœlo non esse ius. Quid sit autem carbunculatio, nos alibi dicemus. Matthæi VII. Et admirabantur turbæ super doctrinam eius. Erat enim docens sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ & Pharisæi, ἦν γὰρ διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων. Nisi ad uerbum transferretur, transferri fortasse sic significantius potuit, Erat enim ueluti iure suo docens. Vnde Marci I. & Lucæ IIII. ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ. Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo eius. Admirabantur enim omnes Christum disserentem, & merito, utpote qui de diuinis iure suo dissereret, quæ ipse unus omniū hominum perfectè nosset. Ius etiam pro cōditione ponitur. Cicero de lege agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt. Libera meliore iuræ sunt quàm serua. Paulo pòst causam pro iure dixit, Soluta meliore in causa sunt quàm obligata. Immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Idem in Verr. Quæ est ista cōditio Siciliæ? Cur quæ optimo iure propter uetustatem, fidelitatē, propinquitatē esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur? Ius etiam uocatur, quod uim habet sanctionis & legis. Idem de legibus, citās uerba XII. tab. Quod is qui bellū gerat, imperaßit, ius ratūq; esto. Sic Vlpianus, De legibus, Nō ambigitur Senatum ius facere posse. Id est, Senatusconsulta omnes tenere, qui imperio Romano parent. Matt. locus. Ἐξουσία. Lucæ locus.

Ex l. Quid ergo, eodem titulo.

Interim tamē quamdiu summittātur & suppleantur capita quæ demortua sunt, & reliqua.) Iuriscōsultus hic proprio uerbo usus est. Est enim submittere, propagandæ sobolis Submittere.

gratia matricibus supponere, atque alēdos præbere fœtus. Columella libr. VIII. de ouibus loquens, Hoc qui faciet, seruare debebit, ne minori quadrimæ, ne'ue ei quæ excessit annos octo, prolem submuttat. neutra enim ætas ad educandum est idonea. Idem de bobus, Sed non est dubium ubi pabuli sit lætitia, posse omnibus annis partum educari: at ubi penuria est, alternis submitti. Idem, Summitti tamen & in uicina urbis quoque oportebit, cum præsertim boni pastoris uel cura prima sit omnibus annis in demortuarum uitiosarum'ue ouium locum, totidem uel etiam plura capita substituere. Vergilius in III. Georgicorum, Tu modo quos in spem statuis submittere gentis. Et in Tityro, Pascite ut antè boues pueri, submuttite tauros. Quod uerbum etiam ad uites transfertur. Columella lib. V. At econtrario ad meridiem plures palmites submittantur, qui laborantem matrem feruoribus æstiuis opacent. Idem, Itaque una tantùm materia iugo proxima, & unus infra eam custos submittendus, qui uitem mox in annum renouet.

Ex l. Quidam Hyberus, De serui. præ. ur.

Non licet autem tribulos habere admotos.) Sic quidē in multis libris legitur: sed in emēdatis tubulos legimus. Tubi & tubuli, id est, σωλῆνες, canales sunt fictiles uarijs usibus accommodati. Tribuli uerò uel ut Græcè dicitur τρίβολοι, machinulæ sunt ferreæ, dolosæ, trigona aut tetragona forma, quæ in quācunq; partē incubuerint, unū aut plures aculeos infestos protēdūt. Plutarchus in Apophth. Καταασπεῖραι τριβόλους σιδηρᾶς, ὅπως μὴ διαμένοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν, Spargere tribulos ferreos, ne hostes aggeribus insistentes pugnam illinc ciere possent. Polit. in Herodiano lib. IIII. Simulata fuga tribulos, aliaq; ferram

Tubulus. Tubus. Tribulus. Τρίβολος.

ferramenta acuminata proijciebant. Latinè murices dicuntur. Curtius lib. IIII. Bion quidam transfuga nuntiat Regi murices ferreos in terram defodisse Dariũ, quà hostem equitem emissurũ esse credebat. Valer. li. III. de Scipione Aemiliano loquens: Suadentibus quibusdam ut circa mœnia urbis quã obsideret, ferreos murices spargeret, ne subita eruptione hostes impetum in præsidia nostra facere possent, & reliqua. Hinc muricati gressus Fulgentio, id est, formidolosi & pauendi: Intuemur, inquit, arua quibus adhuc impressæ bellantium plantæ muricatos, quod aiunt, sigillauerũt gressus. Et formidine menti nondum exterſa hostes in uestigijs ponebamus: terrorem enim pro sui memoria miles hostis hæredẽ reliquerat. Tribulorum meminit Vegetius libro III. Lingua uernacula calciatrappæ uocantur. A' cuius similitudine eodẽ nomine herba spinosa uocatur utraq; lingua. Matt. VII. μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ τῶν τριβόλων σῦκα; Nunquid colligunt de tribulis ficus? Hanc lingua uernacula, eodem etiam nomine, quo decipulam ferream appellat.

Murices. *Muricati gressus.* *Matth. locus.*

Ex l. Arborem, eodem titulo.

Si uerò Heliocamino uel solario.) Heliocaminus ad uerbũ solaris fornax dici potest. Est autem solare uaporarium in aprico loco situm ad calorẽ solis excipiendum, quo antiqui utebantur. Plinius in Epist. lib. 2. de Diæta quadam loquens: In hanc heliocaminus quidam alià xystum, alià mare, utrâq; solem prospicit. Id est, utraq; parte soli opposita est. Solarium artem præter alia significata locum significat, in quo horæ ad solem denotantur, ueruto umbram faciente, uel pinnula, cuius rei inuentionem & rationem gnomonici profitentur. Cicero pro Quintio: Non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs uersatus est. Id est, in foro Romano ubi erat solarium. Solaria etiam sunt ipsa horoscopa uasa.

Heliocaminus. *Solarium.*

Ex l. Qui in sella, De seruitut. rust. praed.

Qui in sella aut lectica uehitur, ire non agere dicitur.) Accursius male de equo intellexit. Sella enim curulis intelligenda est, ut sella qua magistratus Romae uehi solebant. Iuuenalis: Vis'ne salutari sicut Seianus, habere Tantundem, atq; illis sellas donare curules, Illum exercitibus praeponere? Sella enim curulis uectabulum erat, quo sedentes magistratus gestabantur. quod gestatoriũ etiam dicitur, & gestatoria sella. Tranquillus in Nerone: Interdiu quoq; clàm gestatoria sella delatus in theatrum. Et gestationes, loca gestandis hominibus apta, quod sanitatis causa factitabant, ea forma qua coenationes ambulationesq; dicuntur. Plinius in Epistolis: Ortum & coenationem uidet, qua ortus includitur. gestatio buxo, aut roremarino, ubi deficit buxus, ambitur. Idem: Adiacet gestatio in interiore circuitu uinea tenera & umbrosa. Sicq; illud intelligi debet in lege, Aequissimum, suprà, De usufructu, Viridaria uel gestationes arboribus infructuosis opacas. Gestari autem, ἐξελαύνειν à Graecis dicitur, & διφροφορεῖσθαι. Ephippium autem de equo dicitur, non sella: unde ephippiarij equi dicuntur, ut clitellarij & dorsuarij, qui & dossuarij dicuntur, & iugales, & qui desultorij uocantur, id est, quibus equites sine ephippijs insident, ut suprà diximus.

Sella curulis. *Gestatorium.* *Gestationes.* *Ephippium.* *Genera equorum.*

Ex l. Lucius, eodem titulo.

Et dono tibi digitum in domum tuam, quae in hysothomo est.) Digitus hîc modum aquarium significat, cuius diametros digitalis est. Omnis autem modulus aquarius (inquit Frontinus) colligitur aut diametro, aut perimetro. Digitus igitur pro fistula digitaria intelligendus, aut etiam unciaria. Vnciae enim modulus habet diametri digitum unum.

Digitus. *Modulus aquarius.*

unum, & digiti trientem. Verùm de modulis alibi fortasse uidendum erit. Accursius nescio quid nugatur hic diuinaciter (ut solet) de digitis & rostris statuarum. Hysothomum autem terram inter duo maria interpretatur. quod si est, non hysothomum, sed isthmum legendum. Isthmus autem propriè collum significat, à cuius similitudine terra oblonga et angusta inter duo maria isthmos etiam dicitur. Cui porthmos, id est, fretum etiam opponitur, maris scilicet inter duos continentes angustiæ. Vnde per antonomasiam isthmus Peloponnesi *dictus inter* Aegæum & Ionium *mare quinq; milliam passuum interuallo, cuius fauces* Corinthus *obsidet.* Plinius *de* Peloponneso *loquens:* Angustiæ, *inquit, unde procedit,* Isthmos *appellatur.* Et *paulò pòst:* Angusta *ceruice* Peloponnesum *contingit* Hellas: Corinthiacus *hinc, illinc* Saronicus *appellatus sinus. Quibus uerbis* Plinius *significationem* Isthmi *expreßit. Sic enim* Isthmus *à latiore terra protinus gracilescit, ut ceruix à corporis compage deductior eminet. Vnde* Paristhmia *partes quædam in homine dicuntur à medicis circum fauces, quæ* Latinè Tonsillæ *dicuntur.* Isthmus. Porthmos. Paristhmia. Tonsilla.

Ex l. Proprium. in titulo, Communia prædiorum.

Seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. Et *paulò pòst,* Ita *ut tota seruitus ad eum qui receperit, pertineat.)* Aliás *excipere, inquit* Accursius: *uidelicet id commentus, quia uerbum hoc non intelligebat.* Recipere, *inquit* Nonius, *est exceptum facere.* Plautus *in* Trinummo: *Vbi nunc adolescens habet? posticulum hoc recepit, cùm ædes uenderet. Quo in loco habet pro habitat intelligendum. Est autem recipere antiquum uerbum iuris.* Cato Voconiam *legem suadens uerbis hisce usus esse dicitur,* Principio *nobis mulier,* Recipere.

cùm magnam dotem attulit, tamen magnam pecuniam recipit: quam in uiri potestate non committit, eam pecuniam mutuam dat uiro: postea ubi irata facta est, seruum receptitium sectari, atq; flagitare uirum iubet. Gellius: Quando mulier, inquit, dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neq; ad uirum transmittebat, ea recipere dicebatur. Sicuti nunc quoq; in uenditionibus quæ excipiuntur, neq; uæneunt. Receptitius ergo seruus mulieris est proprius, quē cum pecunia reliqua mulier receperat, neq; dixerat doti, sed retinuerat. Græcè ἐξαίρετος dicitur. Recipere etiam repromittere significat, & in sese suscipere. Marcus Tullius in 1. de Oratore: Quo quidem in genere Marcus Bucculeius homo, neq; meo iudicio stultus, & suo ualde sapiens, & à iuris studio non abhorrēs, simili quodam modo nuper errauit. Nam cùm ædes L. Fusio uenderet, in mancipio lumina uti tum essent, ita recepit. Fusius uerò simul atq; ædificari cœptum est in quadam urbis parte, quæ modò ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quod cuicunq; particulæ cœli officeretur, illa quamuis esset procul, mutari lumina credebat. Recipere ergo est præstaturum se promittere. sic Græci ἀναδέχεσθαι dicunt τὸ ἐφ᾽ ἑαυτῷ δέχεσθαι.

Receptitius seruus. *Ἐξαίρετος.* *Ἀναδέχεσθαι. Τὸ ἐφ᾽ ἑαυτῷ δέχεσθαι.*

Ex l. Venditor, eodem titulo.

Legem dederat ne contra eum piscatio tignaria exerceretur.) Sic quidem Accursius legit, & nescio quid de huiusmodi piscatione dicit. Nos uerò nō tignaria, sed thynnaria legendum arbitramur, haud dubia coniectura. Thynni enim pisces sunt prægrandes, à quibus Thynnoscopi dicti homines è littore editiore thynnos speculari soliti. Latinè thynnarij thunnarijq; dicuntur: quo uerbo Theodorus Aristotelis interpres in libris de Annalibus usus est. Est & uerbum apud Græcos θυννοσκοπῶ, id est, thunnos capto obser

Thynni. *Thynnoscopi.* *Thynnarij.* *Θυννοσκοπῶ.*

obſeruóq;. Ariſtophanes ἱππεῦσι de Cleone Athenienſi demagogo loquens, id eſt homine populariter factioſo quaſi quodam plebicola. Sic enim apud Athenienſes uocabantur duces quidam uulgi popularē auram concionibus aucupantes, κἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν: id eſt, peruigili ſpeculatione obſeruans. Siquidem, ut inquit enarrator, thunnarij in editiore rupe ſtantes, ſubeūtes retia thynnos tanquam è ſpecula deſpectant. Propterea factum eſt, ut Thynnoſcopia pro accurata, & inconniuenti obſeruatione accipiatur. Syneſ. ἀπὸ θυννοσκοπείου ἐπὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἀλάμενος, è piſcatore dux deſignatus. Thynnos autem ſimulatq; in retia inſinuaſſe uidebant, fuſcinis eos conficere adoriebantur, unde thynnizo uerbum, & thynnazo apud Græcos pro lācino et configo. Vtūtur et hodie in Hiſpania huiuſcemodi piſcatione, ut ex Hiſpanis hominibus audiui.

Demagogi. Δημάγωγοι.

Thynnoſcopia.

Θυννίζω. Θυννάζω.

Ex l. Sicuti, Si ſeruitus uendicetur.

Supráq; eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtineant.) Columnæ ſtructiles ſunt, quæ aut lapide quadrato, aut laterculis extructæ ſunt, quæ pilæ etiam dicuntur. Eſt enim hæc differentia inter columnas, quæ à Græcis κίονες, & pilas, quæ ςῆλαι ab illis dicuntur. Columnæ uno ſcapo canſtant, id eſt, lapide oblongo perpetuo. Pilæ ſtructura conſtant aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Propterea hic ab Vlpiano ſtructiles columnæ dicuntur. Noſtrates pilaria uocant. Plinius Græcè ſtelas uocat libro ſexto, capite uigeſimo octauo, & uigeſimo nono. Stelæ autem ſunt propriè lapideæ pilæ ſurrectæ, in quibus fœdera inſcribi ſolebant, ut omnibus innoteſcerent, & in quibus etiam homines proſcribi ſolebant. Iſocrates in Panegyrico circa finem utitur, & Demoſthenes identidem. Hodie ſtelæ propriè uocari poſſunt

Columna & pila.

Κίονες. Στῆλαι.

Stela.

lapideæ cruces, uel huiusmodi monumenta quæ in militaribus uijs extructa uidemus, literis interdum insculptis ad memoriam alicuius rei prodendam.

Cippi.

Latinè Cippi dicuntur, quales super sepulcra extruuntur. Pausa. ἐπὶ δὲ τῷ τάφῳ στῆλαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων ἔχουσι. Persius: Assensere uiri: nunc non cinis ille Poëta Felix? nunc leuior cippus non imprimit ossa? Et apud Horatium in 1. Serm. Mille in fronte pedes: trecentos cippus in agrum Hic dabat, hæredes monumentum ne sequerentur. et στηλίτης apud Demosthenem ἄτιμος, καὶ ἐν στήλῃ ἀναγραφείς. unde στηλιτευτικοὶ λόγοι, orationes infamantes, te programmata ignominiosa.

Colũnæ partes.

Columnæ partes sunt, scapus quasi columnæ corpus. supra scapũ capitulum, infra scapum spira, quæ basis sæpe appellari solet, infraq; spirã stylobates. Autor Vitruuius li. tertio.

Structilis.

Structilis igitur à structura dicitur. Idem li. quinto, de hypæthris ambulationibus loquens: Fodiantur & exinaniantur quàm altißimè, & dextra ac sinistra structiles cloacæ fiant. Idem libro octauo: Ductus autem aquæ fiunt generibus tribus: riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus.

Structiles canales.

Structiles canales appellat, structura & fabrica constantes, quales hodie Romæ semiruti uisuntur. Idem libro secundo: Itaq; pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitijs extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad summas utilitates perficiunt despectationes.

Structura.

Structura etiam à contignatione differt. Idem lib. quinto: Concamerationes uerò si ex structura factæ fuerint, erunt utiliores: sinautem contignationes fuerint, figulinum opus subijciatur. Eódem pertinent uerba eiusdem Vlpiani in lege, Si fortè. §. Modus, suprà hoc eodem titulo: Fortè ut

Lapis quadratus.

reficiat lapide quadrato, uel lapide structili, uel quolibet alio opere. Structuræ enim genera tria sunt: Quidam

enim lapides quadrati uocantur, id est, orthogoni, & ad normam respondentes, quos uulgò cæsos uocamus. Sunt alterius generis lapides rudes & informes, quæ cæmenta uocantur, quibus ad farcturas operum utuntur inter pilares, uel quadratas eductiones, quas artifices gambas appellant. Vtuntur & his lapidibus ad parietes uillaticos extruendos. Hoc genus structuræ incertum est & sine uenustate, quasi lapide temere in uento constructum. Est & tertium genus inter hoc & illud medium, ex lapide ordinario, nec temere congestum, nec ad perpendiculum respondens, sed tamen ordine coagmentatum. Vitruuius libro secundo: Itaq; non est contemnenda Græcorum structura. Non enim utuntur è molli cæmento polita: sed cùm decesserunt à quadrato, ponunt de silice, ceu de lapide duro ordinaria. Idem de hiantibus structuris loquens, & uitiosis: Quòd si quis noluerit in id uitium incidere, medio cauo seruato secundum orthostatas intrinsecus ex rubro saxo quadrato, aut ex testa & silicibus ordinarijs struat bipedales parietes. Ordinarios appellat non incertos, sed eiusdem formæ & ordinis, & inter se similes. Structilem autem lapidem Vlpianus, aut ordinarium, aut incertum intelligi uoluit. Hæc tamen magis lapidis genera, quàm structuræ dici possunt. Propterea Plinius libro tricesimo sexto, capite uicesimo secundo, structuræ genera quatuor ponit, isodomon, pseudisodomon ab æquabili inæquabiliq; structuara dicta emplecton, dictyotheton. Quæ si quis intelligere cupit, adeat Plinium: satis est enim nobis locum notasse, quod ad hunc locum attinet. Structura autem exacta qualis esse debeat, idem Plinius his uerbis docet: Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet. Normam nostri quadram uocitant,

Cæmenta.

Lapis ordinarius.

Ordinarij silices.

Structuræ genera.

Norma.

Libella. Perpendiculũ. libellam niuellum, perpendiculum plumbum. Vitruuius lib. VII. de tectorio opere loquens: Longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigantur.

Ex l. Qua actione, Ad leg. Aquil.

Si quis in colluctatione uel in Pancratio.) Diximus alibi multa de exercitamentis antiquis, pancratium autem dicendum huc reiecimus. Pancration. Est igitur pancration, certaminis genus, ex eo dictum (ut uidetur) quòd aduocatis omnibus corporis uiribus, omniumq; neruorum contentione transigitur. Calcibus enim etiam & cubitis non modò pugnis pancratiastæ utebantur, Pancratiastæ. omniq; petendi æmulum prehendendiq; modo. Lucianus πϵρὶ γυμνασίων, id est, de gymnasijs, Anacharsin Scythen his propemodum uerbis Solonem de institutis Atheniensium rogitantem ut admirabundum inducit: Quam tandē ob rem ô Solon iuuenes uestri hæc faciunt? Quidam enim eorum mutuò se supplantant: quidam obstricta gula strangulant: nonnulli inter se ui flectuntur, & in cœno more suũ uolutati mutuò se conspergunt, iamprimùm positis uestimentis pingui alter alterum affricantes placidißimè, mox nescio qua ui impulsi obtrudunt inuicem sese nutatu obuersario, frontesq; oblidunt pecudum more inter se obarietantes. & ecce tibi cruribus hic illum tollens, humi allidens, mox in eum sese librans erigi ultrà non sinit in cœno proculcatum, cruribusq; comprehensum cubitis in uentrem connixus fœdißimè miserum angit. & reliqua, quæ ille de exercitamentis Græcorum luculentißimè prosequitur. Ex quibus apparet huiusmodi colluctationes in cœno, & arena exerceri nudis corporibus solitas esse. Et paulò inferius, in persona Solonis: Huiusmodi autem, inquit, exercitamentorum id quod in cœno exercetur pale (id est lucta) uocatur

catur. Qui uerò in puluere exercentur, ipsi quoq; luctantur. Cùm uerò feriunt uicißim concertatione arrectaria, pancration dicitur. Τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην, παγκρατιάζειν λέγομεν. Et rursus, οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκονιμένοι καὶ αὐτοὶ παίουσιν ἀλλήλους προσπεσόντες καὶ λακτίζουσιν. Qui autem, inquit arrecti puluere obsiti sunt, feriunt et ipsi alter alterum petentes procursu calcitratuq;. Quintil. li. 11. de Instit. orat. Si uerò liberalior natura contigerit, & in qua meritò ad spem oratoris simus aggreßi, nulla dicendi uirtus omittenda est: sicut ille exercendi corpora peritus, non si docendum pãcratiasten susceperit, pugno ferire uel calce tantum, aut nexus modò, atq; in ijs certos aliquos docebit, sed omnia quæ sunt eius certaminis. Sunt qui pancratiastas pro pentathlis intelligi uelint, id est, ijs qui quinq; illa antiqua certamina Græciæ obierunt & uicerunt, παγκρατιάζοντας πάντων κρατοῦντας intelligi uolentes, id est, omnium uictores. idq; Hermolaus lib. trigesimo quarto emendationũ suarum scripsit. Quod unde acceptum sit nescio. Sudas certè pancratiasten manibus pedibusq; pugnantem interpretatur. Plinius li. trigesimo quarto: Fecit & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, pancratiastas. Gell. lib. duodecimo, Panætij sententiam quandam referens: Vita autem, inquit, hominum qui ætatem in medio rerum agunt, ac sibi suisq; esse usui uolunt, pericula negotiaq; ex improuiso aßidua, & propè quotidiana fert. Ad ea cauenda atq; declinanda perinde esse oportet animo semper prompto atq; intento, ut sunt athletarum, qui pancratiastæ uocantur. Nam sicut illi ad certandum uocati, proiectis antè brachijs consistunt, caputq; & os suum manibus oppositis quasi uallo præmuniunt, membraq; eorum omnia priusquam pugna mota est, aut ad uitandos ictus cauta sunt, aut ad faciendos

παγκρατιάζειν.

Pentathli.

Pancratiastæ.

parata: ita animus atq; mens uiri prudentis, consilia cogitationesq́; contra fortunæ uerbera, contraq́; insidias iniquorum quasi manus & brachia prætendens. Alioqui tamen apud Græcos παγκράτιον πένταθλον interpretantur, id est, pancratium pentathlum, nempe πυγμὴν, id est, pugillatum, δρόμον cursum, ἅλμα saltum, δίσκον discum, πάλην luctam, quos Hermolaus secutus est.

Ex eodem loco.

Committere. Nisi domino committente hoc factum sit.) Committere, est ad contentionem & concertationem exhibere. Vnde committi gladiatorum paria dicebantur in spectaculis & athletarum certaminibus, id est, ad digladiandum copulari, compararíq;. Similiter & Poëtæ & Oratores committi dicebantur, id est, bini ad ingeniorum ostentationem exhiberi.

Commissiones. Indeq; commissiones dictæ scenicæ scilicet & Poëticæ & etiam ludicræ, quas Prætores ludis præsidentes faciebant. Tranquillus in Claudio: Circenses etiam frequenter in Vaticano commisit, nonnunquam interiecta per quinos missus uenatione. Idem in Augusto: Componi tamen aliquid de se nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur. admonebatq́; Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri. Inde illud Satyricum, Committit uates, & comparat inde Maronem. Ex hoc autem factum ut committere pro iritare ponatur, & ad iram accendere. Tranquillus in Caligula: Non cessauit ex eo criminari alterum alteri, & inter se committere.

Συγκρούειν. Hoc Græci dicunt συγκρούειν. Isocrates, Τοσούτου δέομαι συγκρούειν τι τῶν ἐκείνου πραγμάτων ἢ ποιεῖν στασιάζειν.

Commissum bellum. Inde apud Liuium bellum commissum legimus, id est (ut uulgò dicunt) guerram apertam esse, cùm aliqua iniuria lacessente bellum inter duos populos irritatur, quasiq́; res ipsa indicitur.

Ex

Ex l. Si seruus. §. Si fornicarius.

Lego fornacarius à fornace.) Erat autem fornacarius seruus idem, qui pistrinarius uel pistor. Fornacalia (inquit Festus) feriæ sunt institutæ farris torrendi gratia, quòd ad fornacem quæ in pistrinis erat, sacrificium fieri solebat. Idem alibi: Fornacalia sacra erant, cùm far in fornaculis torrebant. Seruius autem Grammaticus autor est apud priscos molarum usum non fuisse. fruges enim torrebant, & deinde in pilis pinsebant: & hoc erat molendi genus, quod & suo tempore adhuc factitatum esse ait. Ex quo more illud Vergilianum esse in 1. Aeneidos: Et torrere parant flammis, & frangere saxo. Molæ autem postea inuentæ sunt asinariæ quædam, trusatiles, id est, hominum opera uersatiles. Gellius libro tertio de Plauto comico loquens: Sed enim Saturionem & Addictum & tertiam quandam comœdiam, cuius nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino cum scripsisse Varro, & pleriq; alij memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum scenicorum pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam rediisset, et ob quærendum uictum ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Hoc autem non sine ingenti labore, ac fatigatione uirium fiebat: propter quod factum est ut pistrinum pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoso ac molesto, uiresq; conficiente ponatur. Hieronymus in præfatione Danielis: Deniq; ego adolescentulus post Quintiliani & Tullij lectionem, cùm me in linguæ Chaldaicæ pistrinum reclusissem, & multò labore uix cœpissem anhelantia stridentiaq; uerba resonare, & quasi per cryptam ambulans rarum desuper lumen aspicerem, impegi nouißimè in Danielem. Pistrinum pro ærumna dixit studij difficillimi.

Fornacarius.

Molæ asinariæ & trusatiles.

Pistrinum.

Μυλὼρ

Μυλῶν à Græcis dicitur. Lucianus de uili mancipio, τὸν μυλῶνα ὥσπερ ἀνακτόρον προσκυνῶν. Aquariarum autem molarum loca quibus nunc utimur, moletrinas, ut arbitror, appellare possumus, ut ex Nonio colligo.

Moletrina.

Ex eadem, paulò post.

Cum eo planè qui uinum spurcauit uel effudit.) Spurcum Nonio tradente multa habet significata, sed tamen ex Festo enarrandum hìc uidetur. Spurcum, inquit, uinum dicebant, aut aqua mixtum, aut igne calefactum, aut mustum antequam deferuescat. Vt sit spurcare uinum, aqua infusa uitiare. Tametsi Græcorum uina legimus perfundi aqua solere ad lenitatem excitandam, sed marina & salsa, ut autor est Plinius libro decimo quarto: In Italia autem condiri musta mos erat. Prouerbium est apud Græcos, ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ, Perdidisti uinum aqua infusa. De ijs dictum qui beneficia commodè collocata, importunè commemorantes, eorum gratiam perdunt: aut qui res præclarè gestas paruulo aliquo errato dehonestant. Dici etiam potest de ijs qui liberalitates alioqui commendabiles illiberali detractiuncula delibantes ueluti præfloratas mittunt, nec synceras, nec meracas conferentes. Cuiusmodi eorum est factum, qui sibi ius aliquod in res donatas recipiunt, aut ius reposcendi si quãdo pœnituerit eos benignitatis, aut huiusmodi aliquid nec candidi, nec ingenui consilij comminiscuntur. Propterea Isocrates ad Demonicon scribens inter prudentiæ præcepta & hoc addidit, μὴ δὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι. Ac si dicas ad uerbum: Nec gratias ingratè gratificari. Quod multi, inquit, faciunt, qui cùm benefici quidem re uera sint, iniucundos tamen amicis opitulatores sese præstant. Nostra autem ætate inspurcare uinum dici possunt, qui erogationes & benignitates ingentes

Spurcum uinũ. Spurcare. Prouerb. Inspurcare.

gentes ab ambitiosa pictate profectas, gentilitijs insignibus, alijsq; commentis deprædicantes, quasi aquula in uinũ infusa deperdere uidentur. eas enim non magis religioni, ut opinor, quàm ambitioni expensas ferre possunt. sicq; recipiunt mercedem suam, inquit Dominus. Aquulam in uinum infundere.

Ex eadem, pauló inferius.

Si mulier pugno, uel equa ictu à te percussa eiecerit.) Eijcere uerbum, est ad immaturũ partum accommodatũ. Vnde eiecti partus dicuntur, pro abacti. quo uerbo Plinius libro duodetricesimo usus est. & eiectitia uulua, quæ à Græcis ἐκβολὰς dicitur, à Plinio lib. XI. A quorum imitatione hæc locutio tracta. Apud eos enim ecbolimi iecti eiectitijq; & abortiui dicuntur. Et ἐκβόλια, medicamenta, quibus medici utuntur, abigendis infantibus in utero enectis, quæ et φθόρια dicuntur. Verba sunt crebra apud Dioscoridem. Latina eiectoria, & eiectrices medicinæ dici possunt. Plinius libro decimo quarto: Thasiam uuam Aegyptus uocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Aegyptus et ecbolimam habet abortiuos facientem. Vbi in quibusdã libris ecbolada legitur, utrobiq; recté. Idem de Scammonite uino, Hoc uinum, inquit, phthoriam uocant, quoniam abortus facit. Sic enim in antiquis exemplaribus legitur manu scriptis, licet in impreßis ectromatium legatur uerbum subdititium. Ea autem medicamenta quæ sterilitatẽ afferunt, & conceptum adimunt, hoc est, uim concipiendi, Atocia dicuntur, Dioscorides de cedria loquens, περιχρισθεῖσα ᾗ αἰδοίῳ πρὸ τῆς συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι, Circumlita, inquit, genitali ante coitũ atocij uim habet. Aristoteles li. VII. de Animalibus, ἐκρύσεις, id est, effluctiones uocari tradit eas cõceptas corruptiones, quæ intra septimũ diẽ fiunt. Abortiones uerò ἐκτρωσμοὺς usq; ad quadragesimum uocitari. Cuius

Eijcere. Ἐκβολάς. Eiectitius. Ecbolia. Phthoria. Plinij locus. Atocia. Ἐκρύσεις. Effluctio. Abortio. Ἐκτρωσμοί.

dicti

dicti causam Censorinus explicat in libro De die natali. A quadragesimo igitur die partus immaturi dicuntur, eorum partim uitales, id est, ζώσιμοι καὶ βιώσιμοι, partim non uitales, ut quinto, sexto, octauoq; mense.

Partus immaturus.
Partus uitalis.

Ex eadem l. Si calicem diatetrum.

In antiquo emendatè diatretum legimus. Tretum enim et diatretum Græcè foratile, pertusum, tornatile, aut torno factum significat, à uerbo τιτρῶ καὶ διατιτρῶ, unde διάτρητον. Sunt igitur calices diatreti cælati, & tornatiles, quæ toreumata Græco uerbo dicuntur Sallustio, Ciceroni, Tranquillo. Martia. lib. XII. Epig. O quantum diatrecta ualent, & quinq; comati: Tunc cùm pauper erat non sitiebat aper. Aliter tamen ab interpretibus legitur ille locus. Quod autem sequitur de margaritis: Vt pertusis in linea uteretur, Linea hìc pro lineo filo intelligendum, id est, funiculo, qui per medios uniones transfigi solet. Vitruuius libro quarto ca. quarto: Nam si duæ columnæ æquè crassæ lineis circummetiantur, è quibus una sit striata, altera non striata, et circa strigilium caua, & angulos striarum linea corpora tangat, tametsi columnæ æquè crassæ fuerint, lineæ quæ circundatæ erunt, non erunt æquales. Hoc loco qui uulgò corruptissimè legitur, lineam Vitruuius pro funiculo posuit. Extricatos autem uniones Vlpianus eos intellexit, qui ex rudi & natiuo habitu arte gemmarij politi sunt. Est enim extricare quod Græci ἐκλέπειν dicunt, hoc est dempto cortice expolire. Accursius extricatas margaritas abinuicem separatas interpretatus est: naturam utiq; margaritarum ignorans: de quibus Plinius libro nono, ita inquit: Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus, intantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen Vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam

Calices diatreti.
Toreumata.
Extricatus.
Vniones.

apud

apud Græcos non est, nec apud Barbaros inuentores eius aliud quàm margaritæ. Cûm ergo nulli duo reperiantur cohærētes, unde ab unitate uniones dicti, extricare Accursius malè pro separare intellexit. Indiscreti tamen uniones apud Plinium intelligi possunt omnino similes, id est, similitudine indiscreta. Sic enim Plinius id uerbum usurpare solet, ut lib. VII. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumq; honorem eximiæ frontis. Idem Plinius de his loquens: Sani quidem concharum partus multiplici constant cute, non impropriè callum ut existimari corporis posit. itaq; purgantur à peritis.

Ex fine eiusdem legis.

Item si tectori locaueris lacum uino plenum curandum.) Legendum puto Vietori. Viere (inquit Nonius) uincire est & inflectere: unde illud Varronis li. I. de re Rustica: Vt habeam uimina in uiendo. Idem Varro de lingua Latina, lib. I. Viere, inquit, est uincire: unde apud Ennium: Ibant uiere uneriam corollam. Viere, inquit Festus, alligare: unde uimina et uasa uiminea. Donatus in Eunuchum: Vietus, inquit, mollis, flaccidusq; & flexibilis corpore: unde & uimina, uites, uietores dicūtur: et uiere, religare: quia uietis uirgis religare possumus. Hactenus Donatus. Terent. Hic est uictus, uetus, ueternosus senex. Plaut. in Mercat. Acheronticus senex, uietus, decrepitus. Gell. Poma præmatura uieta sunt & putria. Sunt igitur uietores cupparij, qui uitilibus cuppas sarciunt uinciuntq́;. Vitilia autem sunt quæcunq; sic lenta sunt, ut commodè flectantur, cuiusmodi sunt uimina. Græci Υμαντώδη et λυγιςικὰ uocant. exempla sunt apud Plin. li. XIII. ca. IIII. et li. XXXIIII. ca. XVI. Lacus autem sunt, qui torculari supponuntur ad excipiendū mustum et labra lignea, quib

Vietor. Viere. Vietus. Vitilia. Lacus.

quibus uindemiæ apud nos importantur, quibusq; ad balneũ utimur. Italia olim fictilibus uasis utebantur. Plinius libro XIIII. *Magna et collecto iam uino differentia in cella. Circa alpes ligneis uasis condunt, circulisq; cingunt: mitiores plagæ dolijs condunt, infodiuntq; terræ tota.*

Ex l. Si quis testamentum, eod. tit.

Quemadmodum, inquit, æstimatio inhibetur.) Sic quidem legit Accursius, *sed inhibitur haud dubiè legendum est. Inire æstimationem dicimus, ut inire rationem, hoc est, inuenire modum, & rationem alicuius rei æstimandæ: cuius uerbi frequentior est usus apud autores, quàm ut exemplo opus sit.* Meminit Laurentius *copiosè lib.* V. Elegant. Terentius *in* Heaut. *Crucior bolum tantum mihi esse ereptum tam subitò è faucibus. Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.*

Inire æstimationem seu rationem.

Ex l. Si ex plagis, §. primo.

Ille flagello quod in manu habebat, in quo dolor inerat, uerberare tabernarium cœpit.) Beroaldus *dolon hîc legendum censebat: nec ab re quantum mihi uidetur, cùm* Seruius *lib.* VII. *Aeneid. dicat,* Dolonem *flagellum esse intra cuius uirgam latet pugio, à fallendo* Græcè *dictũ, id est dolo, quòd decipiat ferro, cùm speciem igni præferat.* Tranq. *in* Claud. Reperti *& equestris ordinis duo in publico cum* Dolone, *ac uenatorio cultro, præstolantes alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud* Martis *ædem adoriretur.* Huiusmodi *hodie uisuntur.* Dolon *etiam minus est uelum in naui, ex* Polluce *&* Suda. Liuius *li.* XXXVI. *Cæterùm posteaquã* Prætoriam *nauem* Polyxenidæ *relictis socijs uela dantem uidere, sublatis raptim dolonibus,* Ephesum *petunt fuga.* Idẽ Polyxenidas *enim ut uirtute militum, haud dubiè superari se uidit: sublatis dolonibus effusè fugere intendit.*

Dolones.

Ex

Ex lege, Si uerò, De ijs qui deiecere.

Ex cuius cubiculo uel exhedra deiectum est.) Accursius diuinaci coniectura fenestram interpretatur. Vitruuius lib. v. de palæstrarum ædificatione loquens, quæ Græcanica non Italica ædificia erant: Constituantur autem, inquit, in tribus partibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes in quibus philosophi rhetoresq; , ac reliqui qui studijs delectantur, sedentes disputare poßint. Cicero libro v. de Finibus, Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum uirorum; tamen illa moueor exhedra. modò enim fuit Carneades, quem uidere uideor. Est enim nota imago, à sedéq; ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam uocem puto. Verba sunt Ciceronis fingentis dialogum illum suum in Academia Atheniensi habitum, ubi Academici disputare olim soliti erant. Idem de prouincijs Consularibus. Itaque ille alter & ipse est homo doctus, & à suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in exhedra helluatur. Verba sunt Pisonem mordaciter compellantis, quasi sub obtentu philosophiæ cum Græculis in exhedra, id est, in loco disputationum pergræcaretur, id est, perpotaret uerius, quàm cum Græcis dissereret. Exhedræ hodie dici possunt loca, quæ in peristylijs sodalium canonicorum aut monachorum, id est, claustris, uulgò capitula dicuntur. Exhedra enim Græcè à sedium frequentia & seßitandi commoditate nomen accepit. Idem Cicero primo de Natura Deorum apud Romanos exhedrarum usum fuisse docet his uerbis, Nam cum ferijs Latinis ad eum ipsius rogatu accersituq; uenissem, offendi eum sedentem in exhedra, & cum Caio Velleio Senatore disputantem. Hic autem pro cellula studiaria accipi uidetur, in qua grabbatulus ad meridiandum Exhedra.

accommodatus esse solet. quo modo & apud eũdem Ciceronem in III. de Oratore, de meridiana enim quiete loquẽs, Tum dedita, inquit, opera quiescentibus alijs in eam exhedrã uenisse, in qua Crassus lectulo posito recubuisset. cumq; eum in cogitationem etiam defixum sensisset, statim recessisse. Hieronymus libr. I. Paralippomenôn, cap. XXIII. Et erũt sub manu filiorum Aaron in cultu domini, in uestibulis, & in exhedris, & in loco purificationis, & in sanctuario. Quod autem sequitur, Quod si ex mediano cœnaculo quid deiectum sit. Medianum pro medio, architectonicum uerbum est, ut apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Similiter medianum cœnaculum hic dicitur, quod tamen pro mediano cubiculo cœnaculi intelligo. Est enim cœnaculum, ut alibi diximus, superius membrum domus, quod inquilini Romæ habitare solebant, quasiq; corpusculum, suis quoque membris constans, cubiculo, exhedra, cellula, & huiusmodi cubiculi appendicibus. Quod uerò superius paulo dicitur, Sed si quis hospitalia habeat, solus ipse tenebitur, id quo modo intelligi debeat, ex Vitruuio libro VI. conijcere possumus. Sic enim inquit, Præterea dextra ac sinistra domunculæ constituuntur habentes proprias ianuas, triclinia & cubicula commoda, ut hospites aduenientes non in peristylia, sed in hospitalia recipiantur. Adde quæ suprà in titulo, De officio Proconsulis, diximus.

Medianum. *Cœnaculum.*

Ex eadem l. De ijs qui deiecerunt.

Prætor ait, Ne quis in suggrunda protecto'ue.) Suggrundæ & suggrundia uocantur partes tecti prominentes, quibus stillicidia à parietibus arcentur. Qualia sunt ferè Lugdunensia tecta. À Græcis γεῖσοι & γεῖσα dicuntur. Inde uerbum suggrundatio Vitruuio libr. IIII. cap. II.

Hospitalia. *Suggrunda.* *Suggrundia.* *Suggrundatio.* *Vitruuius.*

Sub

Sub tectis, inquit, si maiora spatia sunt, columen in summo fastigio culminis. unde & columnæ dicuntur, & transtra, & capreoli. si commoda, columen & canterij prominentes ad extremam suggrūdationem. Quæ uerba mendosissimè in impressis libris leguntur, ut totus penè tractatus ille de architectura decem libris constans. Quare à paucissimis legitur. Alioquin etiam intellectu perdifficilis, &, ut Euripides tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit, si Laërtio credimus, δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενος, id est, Delio natatore indigens. In illa enim rerum uerborumq; obscuritate non mediocre etiam ingeniū, quasi æstuoso freto obrutus natator submergitur. Nobis uerò in ea lectione contigit præceptorem eximium nancisci Iucundum sacerdotem, architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritissimum: qui graphide quoq; non modò uerbis intelligendas res præbebat. Quo tēpore Vitruuium nostrum otiosè aliosq; nonnullos antiquos scriptores eodem benignissimè adiuuante emendauimus. Accedit Græcarum literarum mediocris, uel modica potius cognitio, quæ in eius autoris lectione multum confert. Est tamen ille autor Latinæ linguæ studiosis, nedum architecturæ utilissimus. Vt ad rem redeamus, suggrundationem Græci γείσωμα uocant, quod ad uerbum suggrundamentum dici potest: quod tamen uerbum Theodorus ex Aristotele grundam, & imbricamentum transtulit. Idem Aristoteles libro v. de genere animalium, nonnullorum animalium aures suggrundatas esse dicit, ἀπογεγεισωμένα ὦτα appellans. Quem locū interpres eleganter ita uertit, Auriculæ etiā longæ imbricatæq; amplius quasi grundis, intusq; anfractu longiore intortæ (quales nonnullarum quadrupedum sunt) melius auditum administrant,

Delio natatore indigens.

Γείσωμα.

Imbricamentū.

quippe quæ motum eminus excipientes ad censorium red-
dãt, ὅσοις τὰ ὦτα ἀπογεγεισωμένα πάῤῥωθεν, καὶ ὅσα τὴν
Protecta. ἑλίκην μακρὰν ἔχουσι. Protecta autẽ & proiecta partes
Proiecta. sunt domus prominentes, qualia sunt mœniana & podia
pẽsilia. unde aspectus est nobis in uicos & plateas. Proie-
Proiectura. cturæ Vitruuio prominẽtiæ sunt & ueluti supercilia quæ-
dam parietũ arcendis stillicidijs inuẽta: fabri larmieros ap-
pellant & intabulamenta. Quanquam etiam proprio no-
Corona. mine coronæ uocentur, siue structura, siue intestino opere
Opus intestinum. constent, quod minutiariam lingua uernacula dicimus. Vi-
truuius libro II. Summis parietibus structura testacea sub
tegula subijciatur altitudine circiter sesquipedali. ha-
beatq; proiecturas coronarum. Ita uetari poterunt, quæ so-
lent in ijs fieri uitia. Protecta à protegendo dicta sunt: est
Protegere. enim protegere, tectũ proijcere. Cicero in Top. Quoniam
Publius Scæuola id solum ædium esse dixit, quantum pa-
rietis communis tegendi causa tectum proijceretur: ex quo
tecto in eius qui protexisset, aqua deflueret, ius tibi uide-
Pergula. ri, & reliqua. Pergulam, cuius hic quoq; fit mentio, pro
parte domus exporrecta, & propẽdẽte accipi debere hoc
in loco eius generis, quas salientes artifices nostri appel-
lant, nemo semidoctus ignorat. Plinius lib. XXXV. de
Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula transeunti-
bus: atq; post tabulam latens, uitia quæ notarẽtur, ausculta-
bat, uulgum diligentiorem iudicem, quàm se præferens. In
his autem pergulis uenales res proponebantur: sicq; intel-
ligendum in lege, Hæres, suprà, De iudicijs.

Ex l. Tigni. in tit, Ad exhibend.

Vel ansam scypho iniunxeris, uel emblemata phialæ.)
Emblema. Emblema uermiculatum opus significat ex tessellis insi-
titijs aptum atq; consertum. Inde illud Ciceronis in Bruto
de Mar

de Marci Calidij oratione, Nullum nisi loco positum & tanquam in uermiculato emblemate (ut ait Lucilius) structum uerbum uideres. Et in Oratore perfecto de collocatione uerborũ loquẽs ex Lucilio, Quàm lepidè lexeis cõpositæ, ut tesserulæ omnes, arte pauimento, atq; emblemate uermiculato. Lexeis, inquit, id est, dictiones in oratione tam lepidè compositæ, quàm in pauimentis uermiculato opere factis tesserulæ. De quibus Plinius lib. XXXV. Interraso, inquit, marmore, uermiculatisq; ad effigies rerum & animalium crustis. Huiusmodi hodie uisitur in Italia in æde Senensi pulcherrimum opus. Emblemata etiam in uasis argenteis, aureisq; & Corinthijs ornamẽta erant apud antiquos, exemptilia cum libitum erat, cuiusmodi ætas ista non nouit, ut arbitror. Id autem ex Marco Tullio intelligi facilè potest in Verrem, actione V. in qua Verrem Siciliæ Prætorem criminosè refert Haluntinos uasa omnia, quæ tum apud Haluntium erant, in unum aceruum conferre coëgisse: quo facto Verrem ex omnibus uasculis emblemata, id est, pretiosissimam partem reuellisse: ita ut Haluntini domum pura nudaq; uasa referrent, id est, emblematis abstersis, & toreumata, id est, cælaturæ, & emblemata apud Verrem remanerent impudentissimo latrocinio. propter quod factum Verrem per paronomasiam uerriculum appellat. Verba Ciceronis hæc sunt, Vasa autem ad Verrem deferuntur: Cibiratæ fratres uocantur: pauca improbant. quæ probarent, ijs crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis delicijs cum argento puro domum reuertuntur. Quod unquam iudices huiusmodi euerriculum in illa prouincia fuit? Et paulò pòst, Tum illa ex thuribulis & patellis quæ uellerat, ita scitè in aureis poculis illigabat, ita aptè in scyphis aureis includebat, ut ea ad

Vermiculatum opus.

illam rem nata esse diceres. Emblema insertum quid & insitum significat iniunctumq́;: ideò factum ut emblema pro ornatu temporario, & exemptibili ponatur. Inde illud Fabianum lib. 11. Institutionis oratoriæ, de locis communibus loquentis, Hoc, inquit, adeò manifestum est ad forenses actiones pertinere, ut quidã nec ignobiles in officijs ciuilibus, scriptos eos, memoriæq́; diligentißimè mandatos in promptu habuerint, ut quoties esset occasio, extemporales eorum dictiones his uelut emblematis exornarentur.

Ex l. Iulianus. §. Quantum. eod. tit.

Poßit exequi actione quod destinauit, & in nullo casu quam intendit læsa.) Sic quidem ubiq; legitur post Accursium. Causa uerò non casu legẽdum esse nemo nisi tardißimus non intelligit, ut sit causa quam intendit in nullo læsa, id est, nullo modo. Quod autem sequitur, Nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere, simile illi in titulo, De damno infecto, repetita die repromittere. Verbũ est peculiare Iurisconsultorum: quemadmodũ & alia pauca ab alijs scriptoribus non recepta. Vt per aduersionem locare, uel conducere, uel emere, in iure frequentißima, & castratus pro eunucho natiuo, & uersicoloria, quæ natiuum colorem mutauerunt, & reliqua, quæ nunc in mentẽ non ueniunt. Repetere, est retrorsus petere, ut cum altè repetitam orationem dicimus. Cicero in III. de Oratore, Quorsum igitur hæc spectat tam longa, & tam altè repetita oratio? Altè repetita pro à principijs rerum exorsa dixit, quod ipsum interdum uitiosum est: unde illud Horatianum in Arte, Nec reditũ Diomedis ab interitu Meleagri, Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo. Et repetita longius interrogatio apud Fabium lib. V. At in eo, inquit, qui uerũ inuitus dicturus est, prima felicitas inter-

Repetita die.

Repetere.

rog

rogantis est extorquere quod is noluerit. Hoc autẽ non aliter fieri potest, quam longius interrogatione repetita. Respondebit enim quæ nocere causæ non arbitrabitur. Idem, Patronus quoque altius, & unde nihil suspecti sit repetita percunctatione, priora sequẽtibus applicando eò sæpe perduxit homines, ut inuitis quod prosit, extorqueat. Vulgò dicimus lõgißimè rem quærere, uel lõgißimè uestigare. Inde etiam repetita consuetudo & institutum dicitur, hoc est, longo interuallo relata, id est (ut clarius dicam) à longissimis retrorsum temporibus petita. Cicero in Diuinatione, Neq; enim magis animos hominum nocẽtium res ulla commouit, quàm hæc maiorum cõsuetudo longo interuallo repetita atque relata. Non ab re igitur hæc locutio repetita die à Iurisconsultis usurpatur, pro eo quod Antidatum appellant, ut infrà, De fide instrumentorum, Repetita quidem die cautionem interponi non debuisse, & reliqua: id est, die retrorsus ementita. Vbi dies pro tempore intelligi debet, cum fœminino genere sit positum, ut in illa locutione, annua, bima, trima dies. Iuuenalis Satyra x. Longa dies igitur quid contulit? Et Vergilius, Multa dies uariusq; labor mutabilis æui Rettulit in melius. Repetita die scribere uel aliud agere Græci dicũt, ἀνατρέχειν τῷ χρόνῳ. Cui opponitur prolata die, suprà in tract. De edendo. Repetita consuetudo.

Ex l. pri. De ser. corru. §. Quod ait prætor.

Sed persuadet Græcè etiam bonum consilium quis dando, potest suadere & malum.) Lego, sed persuadet Græcè καταπείθει etiam bonum, & reliqua. Quanquam id est ariolari, huiusmodi lacunas replere uelle sine exemplari prisco. Suadere, est hortantis & impellentis: persuadere, exorantis & perpellentis. Suadere actus & affectus, persuade- Suadere. Persuadere.

ſuadere effectus. Cicero in Philip. 11. *Duo tamen tempora inciderunt, in quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim, ea uelim reprehendas ſi potes. Vnum ne in quinquennium Cæſari imperium prorogaretur. Alterũ ne pateretur fieri, ut eius abſentis ratio haberetur. Quorum ſi utrumuis perſuaſiſſem, in has miſerias nunquam incidiſſemus.* Propterea *finem rhetorices nonnulli ad perſuadendi uim retulerunt, ut autor eſt Quintilianus in ſecundo: quod tamen ipſe non probat, ut qui officium oratoris in bene dicendi ſcientia, non euentu poſitum eſſe cenſuerit.*

Perſuaſio. Fides. Πίστις. Laurentius Vallenſis perſuaſionem propriè uocari poſſe *contendit, quam* Latini Chriſtiani *fidem,* Græci πίστιν *appellant: hoc eſt, certam quandam opinionem & ſantẽtiam, quam nobis perſuaſimus.* Id *quod mihi* Laurentius *rectè cenſuiſſe uidetur, cum à uerbo* Græco πέπεισμαι, *id eſt, perſuaſi mihi,* πίστις *apud eos dicatur, quam nos fidem dicimus.* Hoc *autem ex* Quintiliano *liquet, qui lib. v. ſic inquit,* Pro *certis autẽ habemus, quæ legibus cauta ſunt, quæ perſuaſione, ſi non omnium hominum, eius tamen ciuitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta ſunt.* Latinè *autem fides in hoc ſignificatu certam deriuationem non habet, ſed* Græcorum *imitatione uſurpatum eſt ab anteſignanis fidei* Chriſtianæ, *qui aliud uerbum ſignificantius eſſe nullum exiſtimabant. Suadendi & perſuadendi differentiam* Auguſtinus *libro* 11. *de Ciuitate, his uerbis expreßit, de* Platonis *politia loquens,* Confer *nunc* Platonis *humanitatem à ciuibus decipiendis poëtas urbe pellentem, cum deorum diuinitate honori ſuo ludos ſcenicos expetente.* Ille, *ne talia uel ſcriberentur, etſi non perſuaſit, diſputando tamen ſuaſit leuitati laſciuiæq́; Græcorum:* Iſti *ut talia agerentur, iubendo extorſerunt grauitati*

tati, modestiæq; Romanorum. Persuadere Græcè καταπείθειν dicitur, ut suadere πείθειν. Inde Pitho dicta est Dea dicendi præses, quam Ennius Suadā: Quintilianus persuadendi Deam, suadelam Horatius, Cicero leporem uocat. Hæc & flexanima dicitur, quasi animum flectens, à Græcis psychagogos, quasi ductrix & oblectatrix animæ. Huius autem deæ quàm sanctum olim numen apud Gallos fuerit, nos uerbis Luciani autoris Græci ostendemus, quæ nobis ob hoc uertenda esse duximus. Hercules, inquit, apud Celtas Ogmios lingua uernacula uocitatur. Eius autem speciem multum ab Hercule Græcorum abhorrentem, monstrificamq; pingunt. Senex est illis Hercules admodum confectus, inculto capite glabroq;, atq; extrema canitiæ, obrugata cute, uietus, retorridus, cuiusmodi ferè maritimos artifices uideamus ad ultimam senectutē perustos. Omnia deniq; magis eum quàm Herculem esse crederes. Atq; his huiusmodi cùm sit, habet nihilominus Herculis cultum, & gestamina. Amictus est enim leonino tergore: dextera, clauā tenet: arcumq; sinistra protendens, pharetram ex humero pendulam habet: et ut semel dicam, Hercules est usquequaque. Hunc autem eo habitu cùm uidissem, confestim arbitràtus sum commentum esse illud Gallicum, ludibriumq; quoddam hominum Herculis Græci diuinitatem suggillare maximè uolentium. Verùm (id quod in primis in ea tabula admirandum esse duxi) senex ille Hercules confertißimam quandam hominum multitudinem trahit, omneis auribus uinctos. Vincula porrò illi sunt habenulæ prætenues, auro electroq; fabrefactæ, spirulis collaribus honestißimis persimiles, δεσμὰ δὲ εἰσὶν οἱ σειραὶ λεπταὶ χρυσοῦ καὶ ἠλέκτρου εἰργασμέναι, ὅρμοις ἐοικυῖαι τοῖς καλλίστοις. Atq; ij tam exilibus uinculis ducti (quod mireris) ne fugam quidem

Pitho.
Suada.
Suadela.
Lepos.
Galli olim elegātiæ studiosi.
Hercules Gallicus.

circunſpectare uidentur, tametſi nullo propè negotio explicare ſe poſsint. Nec omnino reſtitantes, aut in diuerſum renitentes, reſupinatosq́; uideas. hilares illi uerò, lætitiaq́; perfuſi ſequuntur, ducentem ſe Deum laudibus efferentes, trahenti ſe ultro eouſq; obſecundãtes, ut præueniendi ſtudio uincula etiam laxa incontentaq́; relinquãt. Diceres eos triſtes futuros, ſi huiuſmodi uinculis eximi ſe ſentiant. Age, quod abſurdiſsimum mihi uiſum eſt, id uerò addere non uerebor. Cùm enim pictori reliquum iam nihil eſſet, unde cathenularum extrema innecteret (quippe dextera quidem claua geſtanda: ſiniſtra uerò arcu tenendo occupata) perfuſa dei lingua alligatos eos homines ductitari ab eius ſummo finxit, identidem duce ridibundo ad eos ſe cõuertente, Hæc ego, inquit, diutule cùm conſideraſſem, admirabundus & hæſitãs, atq; adeò indignatione plenus, ibi Gallus quidã qui tum fortè aderat, haud ignarus ipſe rerũ noſtrarum, ut qui linguam Græcam exactè doctus eſſet, ut poſtea patuit Græcè eo loquente, philoſophiæ quoq; more gentis ſtudens quantũ conijcere licet, Tibi (inquit ad me) mi hoſpes picturæ huius ſacramentum interpretari uolo: uideris enim nonnihil hac de re cõturbari. Nos igitur Celtæ ſermonem, non quẽadmodũ uos Græci, Mercuriũ eſſe dictitamus, ſed Herculi ſimilem ſermonem affingimus, quòd uiribus admodum præualere eum Mercurio, credimus. Quòd autem ſenex fingitur, ne id tute magnopere admireris, ſolet enim ſermo in ſenectute demũ uim ſuã iuſtam plenamq́; exhibere. Τὸν λόγον ἡμεῖς οἱ Κέλτοι οὐχ ὥσπερ ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες, Ἑρμῆν οἰόμεθα εἶναι, ἀλλ' Ἡρακλεῖ αὐτὸν εἰκάζομεν, ὅτι παραπολὺ Ἑρμοῦ ἰσχυρότερος οὗτος, εἰ δὲ γέρων πεποίηται, μὴ θαυμάσῃς, μόνος γάρ ὁ λόγος ἐν γήρᾳ φιλεῖ ἐντελῆ ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἀκμήν. Siquidem poëtæ ueſtri uerè id cenſuerũt,

iuniorum hominum mentem uolucrem instabilemq́; esse: senectutem autem scire dicere posse, & commodius iuuentute. Sic tibi apud Homerum ex Nestoris senis lingua profluere mel creditur, & Troianorum oratores floridam ore uocem emittere dicuntur. Proinde si auribus homines ad linguam illigatos senex hic Hercules, idem & sermo trahit, ne hoc quidem est cur mireris: utiq; qui linguæ auriumq́; cognationem noris. Ad summam Herculem: nos Celtæ hominem sapientem fuisse censemus, sermone omnia perficientem, flexanima illa suada quam uos Pithò dicitis, pleraq; eluctari peruincereq́; solitum. Telaq́; ipsius sermones fuisse interpretamur acutos, celeres, à scopo non aberrantes, plerunq; collimantes, animas quoque consaucientes. Vos certè ex Homero uerba uolucria esse dictitatis. Τὸ δ᾽ ὅλον καὶ αὐτὸν ἡμεῖς τὸν Ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγούμεθα ἐξεργάσασθαι, σοφὸν γενόμενον, καὶ πειθοῖ τὰ πλεῖστα βιάσασθαι. Hui quādiu de nugis? dixerint quidam fortasse, qui nullum præsentius numen esse sancta rusticitate putant. Cuius spiritu sese actos esse significātes, simplicitatem amare se, & exosculari scriptorum canonicorum aiunt, seculariaq; scripta propterea auersari, quòd inde dicendi lenocinia, non etiam sentiendi argumēta abunde comparari poßint: belliß imum hoc nactos se putantes inertiæ atque inscitiæ patrocinium. Ceu uerò fidei nostræ antesignani Tertullianus, Iustinus, Cyprianus, Lactantius, Nazianzenus, Basilius, Eusebius, ac reliqui probæ notæ scriptores, Leo, Hieronymus, atque etiam Augustinus, dicendi facultatem neglexerint, neque his potißimum armis contra gentilium scripta dictaq; depugnarint, licet non æquè certis ac fulgentibus. Id quod tamen

Hercules Gallorum.

Digreßio in Latinitatis contēptores.

ij adhuc

ij adhuc ſeſe ignoraſſe excuſare probabiliter poſſunt, qui barbara tantùm ſcripta intelligere, legereq; didicerũt. Homines utiq; noctuinis oculis, qui claré in tenebris cernentes Cimmerijs, ſplendore latinitatis, atq; elegãtiæ præſtringantur. Quos quid nominis appellem, non ſatis comminiſcor. Antiqui onos lyras appellitauerunt. Vnde illud Varronis dictum, Si quis mihi filius unus pluresúe in decem menſibus gignantur, ij ſi erunt ὄνοι λύρας (id eſt, aſini ad lyrã) exhæredes ſunto. Id quod ex Menandro Comico in prouerbiũ aſſumptũ eſt, ὄνος λύρας ἤκουε, καὶ σάλπιγγος ὗς, Aſinus, inquit, lyram audiebat & claßicum ſus. Quod de ijs dici ſolet, qui nulla uoce harmonica titillantur. Quo modo & iſti Priſcianomaſtiges (ut uulgus noſtrum loquitur) alternis uerbis impingentes, qui nullum uerbum niſi putidum auribus percipere cum ualeant, ſuauiloquentia offendi ſe ſimulant, ut fallaci & impoſtrice, cum reuera ad eloquentiam priſcam obſurdeſcant atque hebeſcant. Orationem enim Latinam ſi audiãt, ſuperciliosos uideas, contemptim tranſmittere ſe fingentes, quæ apprehendere nequeunt, ut ſit quod Græci dicunt, ὄνος τὰ ὦτα κινῶν. Quo prouerbio craßioris Mineruæ homines compellantur, qui cum interdum auriti æqué ut aſini ſint, nihil tamen exaudiẽtes, omnia intellexiſſe ſe emẽtiuntur, unà cũ ijs quæ dixeris: dicenda etiam connectentes. Hi ſunt qui humanitatis nomen leue, atq; etiam probroſum eſſe putant, quam, cum ſe dicunt aſpernari, eruditionem inſtitutionemq; ad bonas artes, atque adeò in bonis artibus & literis eam eſſe neſciunt, ut doctißimi tradiderunt. Quas artes qui ſynceriter appetunt, hi ab antiquitate dicti ſunt humanißimi: eò quòd uni omnium animantium homini huius ſcientiæ cura & diſciplina data eſt. Verùm, iſti neſciunt hæc eſſe rudimenta

Prouerbium ex Varrone.

Aſinus lyram.

Humanitas.

dimenta atq; incunabula uirtutis, quibus cum iuuenum animi ad ueræ gloriæ cupiditatem aluntur, tum sunt hæc eadem potentißima uitæ retinacula aut in rebus aduersis, aut in infirma ualetudine. Cæteræ res neque temporum sunt, neq; ætatum omnium, neq; locorũ: humanitatis studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium ac solatium præbent. delectant domi, in senectute animum tanquam emeritis stipẽdijs ambitionis, contentionum, cupiditatum, uoluptatum, receptui canere hortantur, omniumq́; rerum securum secum (ut dicitur) uiuere cogunt. Plena est exemplorũ uetustas, plena sententiarum, quæ iacerent in tenebris, nisi literarum accedẽte lumine (quod isti obtueri nequeunt) incolumia seruarentur. Quàm multas nobis imagines fortißimorũ uirorum elegãtiæ stylo expressas non modo ad intuendum, sed etiã ad imitandũ, scriptores Græci & Latini reliquerunt? quas in administranda Repub. magistratus sibi proponentes, animum & mẽtem ipsa cogitatione hominum excellentium confirmare debent. Nisi uerò existimabimus ea quæ acute aut sententiose dicta sint, perinde auribus insidere sordide ac laute, aspere ac rotunde, barbare ac Latinè dicta: aut eodem modo in sensus irrepere, eundem aculeum in animis audientium relinquere. Quasi uerò idem cibus fatuus iuxtà conditusq́;, fastidiosè & suauiter sumptus, perinde ad stomachum faciat. An nihil interesse putamus, ex quo filo textura quæq; fiat? An contexendo filo & candido & tereti, & egregie neto, artificis manum non referre, non artem, non texturæ genus credimus? Quod ipsum si cæcis etiam clarum est, nisi ab ijs defendi non posse, qui candida nigris, cretataq; (ut dicitur) carbone notatis, perplexa explicitis, dubia certis, controuersa confeßis, syn-

cera

cera adulteratis,proba improbris,cohærentia hiulcis,quadrantia inconcinnis, apta collisis, consentanea dißidentibus, optima deterrimis, odorata putidis, scita absurdis,acria hebetibus,lucida obscuris,salsa insulsis, sapientia fatuis, digesta inconditis,descripta confusis, consona absonis,culta horridis,selecta obuijs, Latina *barbaris, postremò qui humana brutis,lucem tenebris, decus deniq; dedecusq; permiscent, placita omnis æui delentes : quid causæ est cur non isti intemperijs acti uideantur, qui orationem ratione certa contextam (unde nomen contextus) qua una re maximè genus humanum brutis animantibus præstat: nihil à sermone fortuito & incondito interesse contendunt? qui alba (quod aiunt) linea discrimen rerum: & (ut inquit* Persius*) frontem de rebus,ac decorum ex hominibus tollunt?* Quid*: in damnandis uitijs æque grauem plagam facit fortuita confusaneaq; uerborum congeries,quàm dictionum constructio concinna quadrataq;, aut adamussim modulata?* Eadem *ui fertur effusus temere sermo, uixq; ore excidens,qua artificiosè emissa, ac tereti stylo intorta librataq; oratio?* Num *uirtutibus commendandis, artibus illustrandis, meritis hominum amplificandis, indignitate rerum exaggeranda,honestate asserenda, uoluptate explodenda,commiseratione in calamitosos citanda, ira placanda, componendis affectibus, hominibus in officio continendis, sæuitia execranda,placabilitate emerenda, uenia extorquenda?* Deniq; *uetustis nouitate danda, nouis autoritate, obsoletis nitore, obscuris luce,fastiditis gratia, dubijs fide,omnibus eò quod maximè interest aut temporum, aut locorum, aut personarum, aut causarum?* Num *his inquam omnibus transigendis (pergam enim & ineptus & immodicus esse indignationi indulgens) æque pollere*

potest

potest nuda & inermis, omniq; ornatu defecta oratio, ne dum barbara, ut proprietate commendabilis, translationibus atq; omni dictionis lepôre instructa? Verborum sordibus horrida & tenebricosa, atque sermonis lautitia nitens, & figurarum splendore illuminata? Nimirum pondera sensuum sententiarumq́; perferre ictum suum nequeunt, nisi & uerborum emphasi quasi libramento incitentur, & ambitu quodam complexuq́; certo incisorum membrorumq; destrantur. Adde quòd ut in plerisque rebus mire hoc natura fabricata est (ut Marcus inquit Tullius) sic & in oratione, ut ea quæ maximam utilitatem in se continerent, plurimum eadem haberent uel dignitatis, uel etiam uenustatis. Hæc illa est eloquentia quæ orbem terrarum duorum nominum gloria Demosthenis Græci, Latini Ciceronis impleuit, quorum hodie quoq; permulta ingenij monumenta circunferuntur, ubique propè terrarum honori magis habita, quàm in Francia, qua una in prouincia & Minerua & Musæ, & Mercurius, atque etiam (si dijs placet) Celticus ipse Hercules, Accursianorum Momo (sic enim uocant derisionis Deum) non modò concedere coguntur: sed etiam inde conuiciosè probroséq; quatiuntur. Id quod eo indignius esse mihi uidetur, quòd ab ijs hominibus humanitas in Francia ueluti fabula quædam iners theatro exigitur & exploditur: qui ne suspicari quidem unquam potuerunt nedum exaudire, quid illa profiteretur. Ab ijs (inquam) iudicibus eloquentia indicta causa damnatur, qui ne de facie quidem eam nouerunt: qui albáne an atra sit, iudicare nequeunt. Quòd si fato non Gallico, sed Francorum, facessere Gallia lepos omnis literarum cogitur, facessat sanè, quando ita genius fert huius regni. Sed suspendio arbor eligenda (ut aiunt) Prouerbium.

& ut Aristophanes inquit, ἐξ ἀξίου γοῦν ξύλου ἀπάγξασθαι. Si suspendio uita finienda est, ex digna saltē arbore pendēdum est. Sic si hoc semel decretū est, ut Francorum suffragijs humanitatis & eloquentiæ, id est, rerum pulcherrimæ studiū damnetur, ab ijs certé damnetur qui eam pernouerint. Nunc uerò quis cœlum terris non misceat & mare cœlo, si cæcutientes de dicendi coloribus, & de poëticæ canticis surdastri in consilium mutantur? qui eloquentiam blateratricem quandam esse putant, cuius sit propositum uoces inaniter fundere, non sententiarū pondera consectari. Ignorantes eam esse disciplinā quæ de magnis mire & sublimiter, de paruis proprie ac subtiliter, de mediocribus iucunde & grauiter, de omnibus sententiose & luculenter dicere perdoceat. Quæ ut legibus soluta, & inusitata quadam conditione, accusatrix eadem & causam dicens, atq; utrobiq; optima fide agens, suopte etiam tantū iudicio absolui, dānariq;, si res ita tulerit, sua facundia poßit. Verùm hæc ipsa dicendi facultas permultos illa quidem amatores, sed paucos imitatores habet, quod quondā de libertate dictum est. Quotus enim quisq; est ex istorum etiam numero durioris oris hominum, qui hanc facultatem uerbis eleuare solent, atque etiam aspernandam dicere: cui si inter differendum censendum'ue scitum aliquod uerbum in buccam forte uenerit, non flammam ore inardenti facilius opprimere poßit (ut prouerbio dicitur) quàm elegans dictum illud tenere? Vt enim hominis decus omnium confeßione est ingenium: sic ingenij ipsius lummen est eloquentia. Quid igitur hoc hominum genere facias qui humanitatem ex homine tollunt? Philippus Alexandri Magni pater cum causam aliquando duorum hominum malitia præditorum cognosceret, unum Græco uerbo fugere iußit

Eloquentiæ munera.

Prouerb.

iußit, id est, exulare, & alterum persequi. Εκέρδωσε τὸν μὲν φεύγειν, τὸν δὲ διώκειν. Sic ego, si quis me sententiam roget de istis obtrectatoribus elegantis humanitatis, facere fortasse ausim, ut & qui sordibus sermonis oblectari, et qui purè loquētibus obtrectare cupidè solent, hos quidē in Timonion quoddam, id est, in auiam solitudinem deportandos esse: illos uerò deportatis comites ire censeam, ut mōrari prima longa, posthac isti inter homines desinant, qui humanitate delectari nequeunt, & uerò qui offenduntur doctrinæ elegantia. Vt enim Timon ille Atheniensis Philosophus, humani generis odio infamis, Misanthropi cognomentum propterea meruit, sic isti nimirum peßimè de genere humano mereri censendi sunt, qui homines humanitate abdicare se iubent. Atque ideo claßicos & aßiduos autores (ut antiquo uerbo iuris utar) ex quorum lectione humanitas quæritur, omneis ad unum, uno illo addito elogio damnauerunt, quòd nihil ad stomachum facerent, alimentis assuetum Mineruæ sordidæ atque illotæ: scilicet sic est natura comparatum, ut prius cauum à conuexo (ut inquit Aristoteles) quàm hircosam inscitiam ab improbitate disiunxeris. Ex eorum sunt illi genere, qui literarū studium ad calculum uocandum putant: non ut par sit ratio acceptorum & expensorū, sed ut multò amplior acceptorum. Atque ideò eos in sese peßimè cōsuluisse pronunciare non erubescunt, qui humanioris studij curriculum ingredi institerunt & peragere. Videlicet studiosis hominibus literas decoxisse interpretantur, quos capturas forenses expiscari non uident, aucupiaq; Basilicana omni ope consectari: quem unicum finem studiorum esse communis prudentia statuit. Verùm illi suæ prudētiæ rationem uiderint, nos quod agitur, agamus. Suada à suadendo dicta est: unde illud

Timonion. *Misanthropos.* *Prouerb.* *Suada.*

illud Vergilij in VI. Et malè suada fames. Imitatione cuius Augustinus lib. XIIII. de Ciuitate, de præuaricatione primorum parentum loquens, Malè suada, inquit, uersutia in hominis sensum serpere affectans, & reliqua. Inde Cornelius Cethegus propter suauiloquẽtiam Suadæ medulla dictus est. Cicero in Bruto, Pitho uocant Græci cuius affector est orator, hanc Sudam appellauit Ennius. Eius autem Cethegũ medullam fuisse uult, ut quã deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. Pitho autem ut Sappho declinatur & Echo, & similia. Hæc à Græcis Psychagogos quasi flexanima dicta est, animos hominum quoquouersus ductitans, quasiq; arbitrij frænos regens & iudicij.

Suadæ medulla. Psychagogos.

Ex eadem lege.

Sed utrum ita demum tenetur, si bonæ frugi seruum pepulit ad delinquẽdum.) Frugi bonæ & bonæ frugi cùm dicebant, probum officiosumq; consummatè significabant, quãquam apud Gellium frugis bonæ legitur. Sic enim frugi bonæ dicũt, ut frugi hominem, ut Piso frugi. Cùm autem contrariũ huius significare uolebant, nequam hominem appellabãt, id est, prodigum, asotum, libidinosum, improbum, nihili, & interdum scelestum: præsertim cùm de seruis loquebantur. Hoc uerbo Iuriscõsulti interdum utuntur, ut hìc & alibi non semel. Apud Plautum in Cas. cùm Stalinus de uxore sua excãdescente diceret, Nũc in fermento tota'st, ita turget mihi, ædepol ego illam mediã ruptã uelim. Respondit Olympio uillicus, Credo pol esse, si quidè tu frugi bonæ es. Id est, si tu uirilis maritus es, media dirupta est, alludens ad hymenem muliebris genitalis. Frugi bonæ seruũ Græci οἰκέτην ἐπιεικῆ appellãt, quo uerbo cõsummata probitas significatur, ut alibi diximus. Isocrates in Areopag. Ἐν κα-

Frugi bonæ. Nequam. Οἰκέτης. Ἐπιεικής.

πηλείῳ

πηλέιῳ δ᾽ φαγεῖν ἢ πιεῖν, οὐδεὶς οὐδ᾽ ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε. Id est, In caupona esse aut ppotare nemo ne seruus quidē ausus dūtaxat frugi bonæ, de antiqs Atheniēsiū moribus loquēs. Inde ad frugē bonam se recipere dicebant, pro eo q̃ uulgaris sermo dicit, Ex nihili homine fieri hominem boni amantē, id est, frugi. Cicero pro Cælio, Equidem multos & uidi in hac ciuitate & audiui, nō modò qui primoribus labris gustassent genus hoc uitæ, & extremis (ut dicitur) digitis attigissent: sed qui totā adolescētiā uoluptatibus dedissent, emersisse aliquādo, & se ad frugē bonā (ut dicitur) recepisse, grauesq; homines atq; illustreis fuisse. Dicitur & euadere ad frugē bonā, de eo tamē q̃ ante nequā nō fuerat. Lact. lib. VI. de Pythagorea litera loquens, Si ducē nactus fuerit qui ducat ad meliora titubantem hoc est, philosophiā didicerit aut eloquētiā, aut aliqd honestæ artis quo euadat ad bonā frugē, quod sine labore maximo nō potest, honestā uitā disputāt peracturū. Ad frugē bonā redire. Lamprid. in Heliog. Milites se parsuros dixerunt, si ad frugem bonā rediret, εἰ χρηστὸς αὖθις γένοιτο.

Ad frugē bonā se recipere.

Euadere ad frugem bonā.

Ad frugē bonam redire.

Ex l. Liminarchæ, De seruis fugit.

Legendū Limenarchæ & hic et in l. Munerū, infrà, De muneribus et honoribus, Λιμενάρχαι. Nō enim à limine dicitur, ut Accursio placuit, sed dictio merè Græca est non bigena. Rarò enim antiqui huiusmodi dictionibus usi sunt quæ ex Latino peregrinoq; componūtur, qualis est epitogij cōpositio, & epirhedij, toga enim Latinū est cum præpositione Græca, & rheda Gallicū. Λιμὴν Græcè, Latinè portus dicitur, unde limenarcha. q locis maritimis præest, unde traiectus est ad exteras nationes. Hos autē Arist. lib. VI. Politicôn circa finē limenophylacas uocat, quasi portuū custodes. Limina uerò impij nō eo modo dicuntur quo

Limenarcha.

Bigena uitāda.

Λιμὴν.

Limina imperij.

Seruus ad limina. limen domus: unde seruus ad limina dictus, pro atriensi apud Apuleium in 11. de Asino: & apud Vergiliũ lib. IX. Aeneidos, Fidusq́; ad limina custos. Stationarij uerò milites (quorum hic fit mentio) milites sunt præsidiarij, quos ordinarios appellamus, qui in locis hostium finitimis stationes agitare solent, ad repentinos hostium incursus intenti. Ex his limitanei à limitibus dicti sunt. *Stationarij milites.* *Limitanei.*

Ex l. ultima, Si mensor fals. mod. dix.

Et si mensor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur.) Machinarius mensor ab Vlpiano dicitur ad decempedatoris differentiam. Geometræ enim uel geodætæ potius: id est, terræ diuisores, & agrimẽsores, non tantum pertica utuntur & decẽpeda, sed etiã machinula, qua formas quadratas aut trigonas designantes, earumq́; latera metientes, arearũ spatium facilè ex ijs colligunt, quo modo nostri hodie utuntur, partim eorum quadrata machinula utentes, partim orbiculata. Vtrũq; autem genus arrectas in ambitu pinnulas habet rimulis perspicuas, in meditullioq́; columellam rimulentã, hæ autem ad æquilibriũ, & ad lineã rimularum pinnulariũ ita inter se respondẽt, ut lineæ decussatæ à circunferẽtia ad centrũ machinulæ contẽdẽtes & coëuntes, per columellæ rimulas nulla offensione pertineant. per quarum linearum ductus mensores collimantes, orthogonos exactè deprehẽdunt. Tota enim machinula normarum anconibus conserta & apta est, quæ res responsus illos linearũ per mediã columellã efficit. Quam machinã qui uiderit, facilè hæc uerba intelliget, alioqui futura subobscura. Gnomon hæc machina ab Herodoto uocatur, quod uerbũ Laurentius Latinè normã uertit, & rectè. Est enim norma Latinè (quẽadmodũ Græcè gnomon) pars & geometrici & architectonici instrumenti, qua norma ut re- *Machinarij.* *Geometra & Geodæta.* *Gnomon.* *Norma.*

cti anguli à geometris, sic lapides ac structuræ orthogonæ, id est, rectis angulis exactæ, ab architectis & fabris deprehēduntur. Vulgò quadra uocatur, id est, squierra, ut canon id quod regula Latinè dicitur. Lucianus, ὁποῖον χρὴ τὸν κανόνα εἶναι καὶ γνώμονα τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν βίου, *Qualem, inquit, oportet canonē & gnomonem esse uitæ secundum uirtutem degēdæ. Leo Albertus lib. III. de Aedificatoria, Normam, inquit, ueteres conficiebant tribus rectis regulis in unū triangulū coniunctis, quarū una erat cubitos treis, altera quatuor, tertia cubitos erat quinq; longa. Hoc autē inuentum est Pythagoræ, ut autor est Vitruuius libro IX. unde Albertus supradicta mutuatus est. Quintilianus lib. XI. de pronūtiationis gestu loquens, Sinistrum brachium eousq; alleuandum est, ut quasi normalē illum angulū faciat, super quod ora ex toga duplex æqualiter sedeat.* (*Normalis angulus.*) *Normalem pro recto posuit, qualem norma efficit. Eadem ratione Censorinus de die Natali normalem lineam uocat, quā Græci catheton dicunt, Albertus perpendentem uocat, id est, perpendicularē. Talis enim linea à recto angulo normæ fit, & ipsa rectū angulum facit, proptereáq; ancones dicuntur in norma quasi flexus cubiti quē normalis figura efficit uel describit.* (Κάθετος. *Perpendicularis.*) *Vitruuius libro III. in fine de striatis columnis loquēs, Columnarum striæ faciendæ sunt XXIIII. ita excauatæ, uti norma in cauo striæ cùm fuerit cōiecta, circūacta anconibus striarū dextrā ac sinistrā tangat, acumenq; normæ circūrotundatione tangendo peruagari posit. Et lib. VIII. de chorobate loquens, quo aquæ perlibrantur: Ea, inquit, regula habet ancones capitibus extremis æquali modo perfectos, inq; regulæ capitibus ad normam coagmentatos, & interregulam & ancones à cardinibus compacta transuersaria. Ancones Vitruuius*

Ancones. appellat conflexum qui rectū angulū describit. Transfertur & ad alia. Vnde Plinius Latinè cubitum appellat lib. III. de Ancone urbe Italica loquens, uulgò nota: In ipso, inquit, flectentis se oræ cubito sita. his uerbis significās cur Ancon dicatur. Et lib. II. Conflexa in cubitos, aut cōfracta in humeros, sic enim Hermolaus emendauit. Vt enim in parietibus ancones, ita & in promontorijs dicuntur. Vitruuius uerò lib. VII. Longitudines ad regulam & lineā, altitudines ad perpendiculū, anguli ad normā respondentes exigātur. Plinius lib. XXXVI. de reticulato opere loquēs, Structurā ad normā & ad libellā fieri, & ad perpendiculum respondere oportet. Ad perpendiculum Græcè κατὰ κάθετον dicitur. Amussis autē, filū est quod fabri materiarij rubrica oblinunt, aut alio colore, à Græcis στάθμη dicitur: unde prouerbiū natum λευκὴ στάθμη autore Suda: Latinè alba linea dicitur. Gellius libro ultimo, Hi uaria lectitantes in quas res cunque inciderant, alba (ut dicitur) linea sine cura discriminis solam copiā sectari conuertebāt. Hoc autem prouerbium in eos ualet, qui sine discrimine aliquid faciunt, ut si in albo pariete alba linea utatur aliquis. Politianus hoc ita reddit, In albo lapide alba linea uel amussis alba, Græcorū more qui ἐν λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη dicunt. Plato in Charmide ab eodē traducto, Quòd enim ad formosos attinet, alba sunt regula carpentarij: omnes enim ferè qui ea ætate sunt, formosi mihi uidentur: id est, nullum discrimen facio, nullo delectu formosos omnes iudico. Amussis enim alba nullum discrimen in lapide albo etiam ipso facit. Ammonius in prædicamenta Aristotelis, Ὡς γὰρ ὁ τέκτων τῇ στάθμῃ κέχρηται ὀργάνῳ πρὸς διάκρισιν τῶν τε ὀρθῶν ξύλων καὶ τῶν καμπύλων, ὁμοίως καὶ ὁ οἰκοδόμος τῇ καθέτῳ διακρινούσῃ τοὺς ὀρθοὺς καὶ τοὺς μὴ

Amussis.

Στάθμη.

Alba linea.

μὴ τοιούτυς τῶν τοίχων. Vt faber, inquit, utitur amußi instrumento ad exigendam materiæ rectitudinem, sic structor utitur perpēdiculo, id est, catheto ad parietes dirigendos. Ex eo autem factum, ut gnomon forma geometrica dicatur normæ similis, hoc est, parallelogrammum cum supplementis duobus: cuius meminit Euclides in principio libri II. quæ forma à Martiano Capella Latinè norma uocatur in VII. de qua Aristoteles in Prædicamentis, τὸ τετράγωνον γνώμονος περιτεθέντος ἤυξηται μὲν, ἀλλοτειότερον δὲ ὀυδὲν γεγένηται. quo in loco Argyropylus normam pro gnomone rectè trāstulit. Quadrangulum (inquit Aristoteles) addito gnomone, id est, norma augetur quidem: nō autem aliud fit quippiā, id est, non transit in aliud schema geometricum. Quod si quis intelligere uelit, Euclides adeundus in 1. cap. lib. II. cuius hæc uerba sunt, παντὸς δὲ παραλληλογράμμυ χωρίυ, τῶν περὶ τὴν διάμετρον αὐτῦ ἐν παραλληλογράμμων ὁποιονοῦν, σὺν τοῖς δυσὶ παραπληρώμασι, γνώμων καλέισθω. Constat autem tetragonū, id est, quadratū duobus gnomonibus: duæ enim normæ iūctæ absolutum quadratum efficiūt. Sūt & alia significata huius uocabuli, ut gnomon pro umbilico solis, à quo ars gnomonice dicta, quæ solariorum rationē perquirit, ut suprà diximus, nūc ad rem nō pertinēs. Sēsus est autē huius loci, Siue mēsor machinarius falsum modū renunciauerit, ut agrimēsor et metator: siue architectus et redēptor, qui ipsi nō machinula, sed decēpeda & pertica utūtur, hoc edicto teneri. Decempeda autē à Græco decaptus dicitur: à masculino autem fœmininum factum est, ut inquit Priscianus, eodem modo quo à crater fit cratera fœmininum. Hac etiam agrimēsores & metatores interdum utuntur. Cicero in Antoniana XIII. Si uerò coloniarum & municipiorum

Tetragonum. Decempeda.

ſine ulla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis urbis, quam ille ad expiandas egeſtates latrocinij ſui concupiuit, quam iam peritus metator & callidus decempeda ſua Saxa diuiſerat? Saxa in loco proprium eſt nomẽ amici Antonij. Ab hoc decempedator dictus, qui decẽpeda metitur. Idem, Cauebat etiã Lucio Antonio qui fuerat æquiſſimus agri priuati & publici decempedator. Noſtri hodie mẽſores & metatores perticis uicenûm pedum aut uicenûquinûm utuntur, qua etiam antiqui utebantur: unde natum prouerbium, Vna pertica metiri & tractare, ut Plinius VIII. epiſt. Ex his etiam quos non una (ut dicitur) pertica, ſed diſtinctè gradatimq; tractaui, quãto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abijt: id eſt, quos non æqua benignitate proſecutus ſum, ſed pro cuiuſque merito, & quorum merita non ulna una (ut uulgò dicimus) menſus ſum. Ad metiẽdas uerò ſtructuras redemptores noſtri perticis ſenûm pedum utuntur, quas hexapedas fortaſſe appellare poſſumus, ut decempedas antiqui dixerunt: Eſt enim Græcè ut decapus ſic hexapus, niſi tutius eſt hexapodẽ ut tripodẽ dicere. Menſurarum nomina multa apud antiquos leguntur. Stadium pedum ſexcentenûm. Herodotus centenûm orgyiarum dicit in II. ubi de labyrintho loquitur. Αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυιαι δίκαιαί, εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπόδου μὲν τῆς ὀργυίης μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου, Iuſtæ, inquit, orgyiæ centũ. ſtadiũ implent ſex plethrorũ, ita ut orgyia ſenûm pedũ ſit & quaternûm cubitorum. Cubitũ uerò ſenûm palmorũ, & pes quaternûm. Plethrũ mẽſura eſt centũ pedũ (ut inquit Sudas) & ſexta pars ſtadij: Laurentius iugerũ ex Herodoto uertit. Diaulus mẽſura eſt duorũ ſtadiorũ. Milium, ſtadiorum eſt ſeptem ſemis

Marginal notes: *Saxa.* *Decempedator.* *Hexapeda.* *Menſurarum nomina.* *Stadium.* *Orgyia.* *Cubitum.* *Plethrum.* *Diaulus.* *Milium.*

Dolichos. *Diaulodromi.* *Schœnus.*

mis uel etiam VIII. *Dolichos, stadiorum* XII. *unde diaulodromi & dolichrodromi, de quibus alibi diximus. Schœnus, mensura est Aegyptiaca sexaginta stadia capiens, autore Herodoto, licet Plinius libro* V. *&* XII. *quadraginta stadia dicat, id est, quinque milia, nisi sit error notarum.*

Parasanga.

Parasanga quod uerbum est Persicum, teste eodem Herodoto triginta stadia complectitur, sic enim inquit in II. *de Aegyptijs loquēs,* ὅσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσιν ἀνθρώπων, ὀργυῇσι μεμετρήκασι τὴν χώρην, ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι. ὅσοι δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια, ὁ δὲ οχοῖνος ἕκαστος μέτρον ἐὼν Αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια, *id est, Quotquot enim inopes soli sunt, ij terram suam orgyijs metiuntur: qui uerò minus inopes soli sunt, stadijs: qui autem latifundia habent, parasangis metiuntur. Constat parasanga triginta stadijs: schœnus autem, quod ipsum uerbum est Aegyptiacum, sexaginta.*

Stathmos.

Stathmos, id est, mansio, milia continet XXVIII. *semis. Inde mansiones militares, quarum mentio fit in Codice Iustiniani. Stathmi, diuersoria sunt tabellariorum, id est,* τῶν ἀγγελιαφόρων καταλύσεις, *hoc est, certa quædam spatia quæ cursores uno actu conficere debent, postas hodie uocant à pegasarijs cursoribus imposito nomine, qui statis locis mansiones suas positas habent. Stathmus autem maxima est mensurarum.*

Pegasarij cursores. *Orgyia.*

Orgyia secundum Herodotum sex pedum est. Theodorus ex Aristotele interdum passum uertit, & Laurētius ubiq; ex Herodoto, interdū tres passus. Sudas, Ὀργυιά φησι τὸ μετὰ τῶν ἰδίων χειρῶν μέτρον, *Orgyia, inquit, mensura est quæ inter manus expansas continetur, uulgò brassa dicitur quasi amplexus, est autem trisyllabū uocabulum, ut harpyia diphthongum Græcam in penultima habens. Plinius ulnam*

appellat libro XVI. Arboris, inquit, craßitudo quatuor hominum ulnas cōplectētium implebat. Passus à passis manibus dici uidetur, alij passum quinque pedum esse putant, id est, duorum gressuum: ut sit gressus, id est, βῆμα cubiti unius & pedis, hoc est, pedum duorum semis. Cubitum sesquipedale. Pes quatuor palmorum. Palmus quatuor digitorum. Græcè palæste dicitur, antiqui Doron uocabāt: ideo (ut inquit Plinius) quòd doron, id est, donum propriè dicitur munus, quod manu datur, unde antidorum remuneratio: quo uerbo Vlpianus usus est in titulo, de petitione hæreditatis. Inde dorodocia, corruptio muneribus facta, quam Iurisconsulti sordium uerbo significare solent. Dicitur autem & de corrūpente & de corrupto, unde dorodocos iudices Demosthenes appellat, quos numarios nonnulli Latinorum appellant, id est, sordidos. Hesiodus dorophagos appellat, quasi doniuoros & dona esitātes. Nostro tempore nōnulli cupedipetæ, uel etiā cupediuori appellitari possunt, qui nisi ferina aut cupedijs incitentur, cunctantiores sunt Academicis, aut ipso etiā cunctatore Fabio. Nam porrectio libellorū ieiuna, uix unquā apud eos litem satis instructam inuenit. Ad sacrā igitur anchoram, id est, ad libellum (ut inquit Plautus) ferentarium recurrendum est, si litium finem, id est, ærumnæ exitū cupis, in foro quidem huiusmodi iudicum. Hic autem libellus ferentarius, ex foro cupedinis in forum iudiciale ferendus. Visceratores autē sunt litigatores quidam qui uiscerationem factitare solēt, quam Græci creanomiam appellant, id est, carnis dilargitionem. Quæ tamen hodie plerunque honestè fieri solet apud nos, ac citra sordium aut cupiditatis suspicionem. Vt à donis ad dora redeamus, Vitruuius libr. II. Doron autem, inquit, Græci appellabant palmum, quòd munerum datio Græcè doron

Vlna. Passus. Gressus. Cubitum. Pes. Palmus. Doron. Antidoron. Dorodocia. Sordidi. Dorodoci. Numarij. Dorophagi. Cupedipeta. Libellus ferentarius. Visceratores. Visceratio.

doron appellatur, id autẽ spargitur per manus palmum: ita quod est quoquo uersus quinq; palmorũ, pẽtadoron: quod quatuor, tetradoron dicitur. Hactenus ille. Ab hoc doro tetradori lateres dicti sunt & pentadori. Idem, Quae sunt, inquit, publica opera, pentadoro, quae priuata tetradoro struuntur. Palmus autem duplex est, maior & minor. Minor est quem diximus, id est, quaternûm digitorũ: Maior est duodenûm, qui etiam Spithama Graeco uocabulo dicitur, & Latino dodrans, cuius exemplum apud Pliniũ lib. VII. Cubitus aut cubitum sesquipede constat, id est, digitis XXIIII. à Graecis pygon dicitur, unde pygmaei dicti, autore Eustathio. uel ut quidam uolunt in secundo articulo digiti auricularis desinit, & XX. digitorum est. Apud Herodotum ab eo cubito differt qui Graecè πῆχυς dicitur. Sudas utrunque pro eodem accipit. Sunt & alia nomina apud Graecos, sed à Latinis non usurpata. Pes sedecim digitis constat, id est, palmis quatuor, & duodecim uncijs, id est, pollicibus: unde in mensura illa nomina ab asse deriuata usurpantur, semis, bes, dodrans, & reliqua: de quibus alibi dicemus latius, si locus occurrerit. Verùm quoniam & hoc in loco, ut in alijs multis in iure, architectorum fit mentio, dicendum esse putaui quid sit architectus, parum enim, ut arbitror, uulgò id intelligitur. Accursius certè in l. ultima, infrà, De iure immunitatis, architectos, tectorum principes esse perhibuit, quasi ex Graeco & Latino dictione coagmentata. Architectus est igitur quem Graeci architectona uocant, quasi structorum, qui Graecè tectones dicuntur, principem. Hic aedificiorum rationem communisci & instituere didicit, & graphide, id est, lineamentorum ductu & umbratili pictura eas formas describere, quae triplici specie

Tetradoros. Pentadoros. Palmus duplex. Spithama. Dodrans. Cubitus. Πῆχυς. Pes. Architectus. Graphis.

aisp

Ichnographia. dispositionum continentur. Ichnographia, orthographia, scenographia. Ichnographia est quæ uulgò plana forma uocatur. Hæc circini regulæq; modici continet usus: ex ea enim capiuntur formarum descriptiones in solis arearum, ichnographiaq; dicitur quasi uestigij descriptio, in quo quasi uestigio totum opus insistit. Orthographia. Orthographia est, cùm iam non planum opus imaq; operis uestigia imaginamur, sed subrectum, & frontem attollens, quasi erecti operis aduersiq; descriptio. Hæc est erecta frontis imago, modiceq; picta futuri operis figura. Scenographia. Scenographia uel (ut alijs placet) sciographia, est non iam uestigiaria, nec frontalis aut aduersaria tantùm operis futuri afformatio, sed etiã lateralis, id est, frontis & laterũ abscedentium prominentiumq; adumbratio, & ad circini centrum omnium linearum responsus, ut inquit Vitruuius, & propterea sciographia à nonnullis dicitur quasi adumbrata descriptio. Sciographia. Scenographia uerò dicitur quasi scenæ imaginaria excitatio, quod ex præfatione libri VII. Vitruuij intelligi potest: Democritus, inquit, & Anaxagoras scripserunt quemadmodum oporteat ad aciem oculorum radiorumq; extensionem certo loco centro cõstituto, ad lineas naturali ratione respondere: uti de incerta re certæ imagines ædificiorum in scenarum picturis redderent speciem, & quæ in directis planisq; frontibus sint figurata, alia abscedentia, alia prominẽtia esse uideãtur, modellã fabri uocant hodie.

Architectura. Architectura, inquit Vitruuius, est scientia pluribus disciplinis & uarijs eruditionibus ornata: cuius iudicio approbantur omnia quæ à cæteris artibus perficiuntur opera. Fabrica & ratiocinatio. Eius duæ sunt partes, fabrica & ratiocinatio. Fabrica est continuata ac trita usus meditatio, quæ manibus perficitur. Ratiocinatio est quæ res fabricandas solertia, ac

ratione proportionis demonstrare atque explicare potest. Architecturā omniū disciplinarum cognitione cōstare, & (quod maximè quis miretur) legum etiā ac iuris nonnulla peritia, Vitruuius lib. 1. persuadere contendit. Ne autem mirum uideatur nonnullis posse naturam humanam tantum numerum doctrinarum addiscere & memoria complecti, animaduertendum omnes disciplinas inter se coniunctionem rerum & cōmunicationē habere, unde encyclopædia dicta quasi orbiculata disciplinarū series: ueluti ductus quidam scientiæ ex multis disciplinis consertus & aptus, de qua nos alibi diximus. Quod tamen queādmodum intelligi debeat in architecto qui craßiore Minerua in literis uersatur, Vitruuius ipse his uerbis docet, Neque uerò debet, nec potest architectus esse grammaticus, ut fuit Aristarchus: nec musicus, ut Aristoxenus, sed nec amusos: nec pictor, ut Apelles, sed graphidos non imperitus: nec plastes quemadmodū Myron seu Poclycletus, sed rationis plasticæ non ignarus. Nec denuo medicus, ut Hippocrates, sed nō ἀνιατρολόγητος. Nec in cæteris doctrinis singulariter excellens, sed illis non imperitus. Aniatrologetos dicitur à Vitruuio rationis medicinæ imperitus. In omni autem opere magnifico, tres personæ considerantur, dominus, architectus, & structor, qui & officinator ab eo dicitur. Idem circa finem libri sexti, Itaq; omnium operum probationes tripertito considerantur, fabrili subtilitate, magnificentia, & dispositione. Cùm magnificenter opus perfectum aspicitur ab omni parte, impensæ laudabuntur: cùm subtiliter, officinatoris probabitur exactio: cùm uero uenustate, proportionibus & symmetrijs habuerit autoritatem, tunc fuerit gloria architecti. Addendum & illud ex eiusdem libro 1. Animaduertere autem debemus ex duabus

Encyclopædia.

bus rebus singulas artes esse compositas, ex opere & eius ratiocinatione. Ex ijs autē unū propriū esse eorum qui singulis rebus sunt exercitati, id est operis effectus. Alterum commune cum omnibus doctis, id est ratiocinatio, ut medicis & musicis & de uenarum rhythmo, & de pedū motu. At si uulnus mederi, aut ægrum eripere de periculo oportuerit, non accedet musicus, sed id proprium erit medici. Item in organo non medicus, sed musicus modulabitur, & reliqua quæ de cæteris persequitur Galenus libro IX. Therapeu. omnis artis & scientiæ duas partes facit, ut alibi diximus, methodon & ascesin, id est, uiam & exercitationem. Neq; enim possumus, inquit, alicuius nobis artis scientiā comparare, nisi & cōmentationum in uniuersum uiam quandā pernouerimus, & per singularū rerū exempla artis meditationē exercuerimus, χωρὶς τοῦ μέθοδον μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων, ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβάνειν παραδειγμάτων. Ab architecto qui Græcè architecton à Plauto dicitur, architectonicus deriuatur, id est, ad architectum pertinēs, & architectonica ars ipsa architecturæ uocatur. Quintilianus lib. 11. Aliæ quoq; artes minores habent multiplicem materiā, uelut architectonice: nanq; in omnibus, quæ sunt ædificio utilia, uersatur. Aristoteles in principio statim Ethicōn ad Nicomachum, architectonicas artes uocat, principes quasdam artes, quæ suffectas sibi alias artes habent, ueluti suggestrices quasdam & ancillantes. Sic enim propemodum inquit, Multarum autem actionum, artium & scientiarum multi sunt & fines: medicinæ, sanitas: fabricæ naualis, nauis: Imperatoriæ artis, uictoria: œconomicæ, id est, dispēsationis domesticæ, diuitiæ. Harum autē & huiusmodi nonnullæ sub unā quandā facultatem coēunt, ut uerbi

Omnis artis duæ partes.

Architectonicus.

Architectonicæ quædam artes.

grat

gratia ſub hippicam, id eſt, equitandi artem, artificium frænorum, atque omnis ad equitatum pertinentis inſtrumenti. Hæc eadem rurſus et præterea actio omnis bellica, ſub Imperatoriam artem. Et itidem aliæ ſub alias. In omnibus uerò artium architectonicarum fines expetendi magis ſunt omnibus iјs qui ſub ipſos coeunt: quippe cùm illa horũ gratia conſectari ſoleamus. Ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων εἰσὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ᾽ αὐτά, τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. Idem libro VI. de prudentia loquens, Εἴη δ᾽ ἄν τις καὶ ἀρχιτεκτονική, ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρώνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις, τὸ μέντοι εἶναι οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς, τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική, ἡ δὲ ὡς τὰ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα πολιτική. Quæ uerba ſic mihi trãsferri poſſe uidẽtur, Fuerit autẽ fortaſſe & prudentia quædã architectonica. Siquidẽ ciuilis ſcientia & prudẽtia cùm ſint idem habitus, non tamen eadem ſunt eſſentia. Etenim eius quidẽ prudentiæ quæ circa ciuilitatem uerſatur, Nomothetica, id eſt, legum ferẽdarum peritia, tanquam architectonica prudentia eſt: at quæ in ſingulis rebus occupata eſt, nomẽ eſt ei cõmune politicæ, id eſt, ciuili. Nomotheticen Ariſtoteles architectonicam prudentiam politicæ prudentiæ uocat, quaſi principem prudentiam, architecturæ rationem obtinẽtem. Architectura enim ſtructoriæ præſcripta dare ſolet, quæ ſequi ipſa debet, id eſt, deſcriptionem operis futuri deliniatam, quam graphidem antiqui uocant, & Latinè forma dicitur, uulgus noſtrũ nunc philographũ uel philographiam uocat uernacula lingua. Idem libro III. Politicorum, In omni arte tres homines conſiderandos eſſe dicit, opificem, architectonicum, & in arte inſtitutum eruditumq́;. Mouens enim illam quæſtionem, an eiuſdem ſit mederi,

Nomothetica.

Graphis.

Tres homines in omni arte cõſiderandi.

& ali

& an rectè medicina adhibita sit iudicare, & itidem de alijs artibus. Quemadmodum igitur, inquit, medicum approbare actiones suas inter medicos tantum oportet, sic & alios artifices inter sui similes. Medicus porrò est & opifex & architectonicus & tertius ille in arte eruditus. (Sūt enim huiusmodi nōnulli & circa omnes propè dixerim artes) Iudicium uerò concedimus nihilominus eruditis quàm scientibus, & reliqua. Ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ᾽ ὅ, τε δημιουργὸς καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην, εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάσας ὡς εἰπεῖν τὰς τέχνας, ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις ἢ τοῖς εἰδόσιν. Huius autem uocabuli usus frequens est apud autores. Cicero li. 1. de Finibus in persona Triarij Epicurei loquēs, Sed ut perspiciatis, inquit, unde omnis iste natus sit error uoluptatem accusantiū, totam rem aperiam: eaq; ipsa quæ ab illo inuentore ueritatis, et quasi architecto beatæ uitæ dicta sunt, explicabo. Idem in secundo irridēs Epicureos, Cur tādem sapiētia tanto opere laudatur? an quòd ita callida est, ut optimè poßit architectari uoluptates? Architectari dixit, id est, formā & rationē fruēdarū uoluptatum cōminisci, & præscribere, quēadmodū architecti opera maioris sumptus, & magnifica ingenti ratiocinatione architectari solent. Et in Bruto, Stoicos uerborum architectos appellat. Et de lege agraria, Nūc quisnam tam abstrusus usquā nūmus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? Et pro Cluētio, An illi qui Fabricij libertum quia minister in maleficio fuerat, patronum quia cōscius condemnassent, ipsum principem atque architectum sceleris absoluerent? Id est, qui omnia in scelere perpetrando arbitratus est. Et pro Roscio,

Architectus.

Architectari.

Verum

Verùm ut hæc mussa faciam quæ iam facta sunt, ex ijs quæ nunc maximè fiunt, non'ne quis potest intelligere omnium architectum & machinatorem unum esse Chrysogonum? Apostolus prioris ad Corinthios tertio, architectum se uocat in ædificanda ecclesia, quanquàm Christus Dominus noster re uera primus eam architectatus est. Propterea dicit idem, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δοθεῖσάν μοι ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ, Secundum gratiã Dei datam mihi, ut sapiens architectus fundamentũ posui, alius autem superstruit. Proinde & mensor et architectus et structor redemptor'ue et tabellarius, id est, logistes qui totius dimensionis rationem subduxit, à tabula abaci dictus tabularius, omnes hoc edicto tenentur, si fefellerint. Ad hunc locũ pertinere mihi uisum est quod Vitruuius in præfatione libri decimi scripsit: Nobili, inquit, Græcorũ & ampla ciuitate Ephesi lex uetusta dicitur à maioribus dura conditione, sed iure esse non iniquo constituta. Nam architectus cùm publicum opus curandũ recipit, pollicetur quanto sumptu id sit futurũ. Tradita æstimatione magistratui bona eius obligantur, donec opus sit perfectũ, eo autem absoluto, cùm ad dictum impensa respondet, decretis & honoribus ornatur. Cùm uerò amplius quàm quarta pars in opere consumitur, ex eius bonis ad perficiendum pecunia exigitur. Pauli locus.

Ex l. Si quis, De rebus cred.

Nam etsi colonus post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat.) Lustrũ quinquennale spatium significat, autore Festo, in quot annos prædia locari olim solebant, ut nunc in ter ternos, id est, nouenos. Lustrũ enim à luendo dictum est, id est, soluendo, ut Varroni placuit: ideò quòd quinto quoq; anno uectigalia tributaq; exigebantur. Plinius iunior: Nam priore lustro quanquam post magnas Lustrum.

remißiones reliqua creuerunt. Inde pleriq; nulla iam cura minuendi æris alieni quod desperant posse persolui, rapiunt consumuntq́; quod natum est, ut qui iam putant se non sibi parcere. Lustrum à Latinis uocatur quod Olympias apud Græcos dicitur, id est, quinquennium, ita tamen ut quadriennio exacto quinto quoq; anno ineunte lustrum peractum esse intelligatur. Plinius auunculus lib. 11. Omnium quidem si libeat obseruare minimos ambitus, redire easdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, non uentorum modo, uerùm et reliquarũ tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. Intercalarem annum dixit quem bisextilem dicimus.

Olympias.

Intercalaris.

Ex l. ultima, eod. tit. §. Labeo ait.

Cùm decem tu dari stipulatus sis, ideo non posse te decem dari oportere intendere, quia etiam reum locupletiorem dando promissor liberari poßit.) Hunc locum deprauatum esse puto, sicq́; restituendum, Cùm decem tu danda curari stipulatus sis, non ideo posse, & reliqua. Non ideo autem, pro non continuo, non protinus intelligendum. nam quòd Accursius dari curari legit, latinitas non admittit, nec loquendi Iurisconsultorum consuetudo. Latini enim ita loqui solent: Curabo faciendum, & mandaui faciendum, & delegaui, et conduxi, & recepi, et talia huiusmodi. Plinius in Epist. Is petit ut si sunt istic imagines, exscribendas pingendasq; delegem. Idem: Petis ut libellos, quos studiosißime comparasti, recognoscendos emendandosq́; curem. Cuius lucutionis rationem si quis fortè non nouit, adeat Laurentium Vallensem lib. 1. Elegant. cap. de Gerundijs.

Non ideo.

Ex l. Iusiurandum & ad pecunias, De iureiurando.

Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatum, concep

conceptio eius in arbitrio iudicantis est. Et paulùm infrà: Ideo si quid tale inciderit, officio Iudicis conceptio huiusmodi iurisiurandi terminetur. Hæc uerba Accursius neutrobi intellexisse uidetur. Concipere iusiurandum quid sit, ex uerbis Taciti intelligere possumus libro secundo, sic inquit, de delatoribus loquens: Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius, ut commentariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret quem quisq; accusandum poposcisset. Consulendum tali super re Princeps respondit. Senatus inchoantibus primoribus iusiurandum concepit. quo certatim omnes magistratus, cæteri ut sententiam rogabantur, Deos testes aduocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur: neq; se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse, trepidis & uerba iurisiurandi per uarias artes mutantibus queis flagitij conscientia inerat: id est, ijs qui delationum conscientia urgebantur, conceptionem, hoc est, formulam iurisiurandi mutantibus, ut solent qui fallaciter iurant. Idem alibi: Auxilia è Gallia hortantibus Præfectis statim à Vitellio desciscunt, uetus miles cunctabatur, sed adigente Flacco dixit sacramentum, non uultu neq; animo satis affirmans. Et cùm cætera iurisiurandi uerba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut leui murmure & plerunq; silentio transmittebant. Conciperent, inquit, id est, exprimerent, & integram sacramenti formulam pronuntiarent, ut illi qui asseuerantes & præfidenter iurant conscientiæ fiducia. Est ergo concipere, ad certam formulam exprimere. Celsus: Quicquid astringendæ obligationis causa dictum est, id nisi palàm uerbis exprimitur, omissum esse intelligendum est. Aut certè secundum promissorem interpretamur, quia stipulatori liberum

Concipere iusiurandum.

Concipere.

fuit uerba latè concipere. Paulus: Libellorũ inscriptionis cōceptio talis est. Inde conceptis uerbis iurare, id est dictatis à deferente iusiurandum, et ex arbitrio adiurâtis, hoc est adigentis ad iusiurandum pernotatis. Plautus in Pseud. Iurastin' te illam nulli uenditurum nisi mihi? BAL. fateor. CAL. nempe conceptis uerbis. BAL. etiam consultis quoq;. id est, non modò dictatis à te uerbis, sed etiam cogitatis, animaduersis, præmeditatis. Idem in eadem: Rogato me XX. minas si ille hodie illa sit potitus muliere. rogato obsecro, hercle gestio promittere. SIM. Nullum periculũ est (quod sciam) stipulari ut concepisti uerba. XX. minas dabin'? BAL. dabuntur. Idem in Bacchide: Ego iusiurandũ conceptis uerbis dedi daturum id me hodie mulieri ante uesperum. nunc pater ne peierem cura. Est autem uerbis conceptis peierare inexpiabili periurio sese contaminare. Valerius libro IIII. de Aphricano loquens: Centurias recognoscens equitum, postquam Licinium sacerdotem citatum processisse animad uertit, dixit illum se scire uerbis conceptis peierasse. Proinde si quis eum accusare uellet, usurum testimonio suo. A' Græcis, ut arbitror, Ἐπακτὸς ὅρκος dicitur, id est, alio dictante delatus. Isocrates: Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις. Pro quo tamen legimus sæpe apud Oratores, διαῤῥήδην ὀμνύναι. ad uerbum dici potest διὰ νομίμων λόγων, καὶ διωρισμένων λόγων, uel νενομισμένως. Is autem qui iusiurandi uerba concipit, & iuraturo dictat, præire uerba iurisiurandi dicitur. Plinius in Panegyrico, ad Traianum, de iureiurando Consulari loquens: Nescio iam, nescio pulchrius'ne sit istud quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti. In rostris quoq; simili regione te legibus subiecisti. Hoc modo Cancellarius hodie præire iusiurãdum solet ijs qui ad magistratus assumuntur & honores publicos,

Conceptis uerbis iurare.

Peierare conceptis uerbis.

Ἐπακτὸς ὅρκος.

Praire uerba iurisiurandi.

eos, & curia amplißima præfectis iurisdictionum, ijsq; qui in curiam ipsam adoptantur. hoc autem & sacramento adigere dicitur, quod Græci ἐξορκοῦν dicunt. Idem: Adigendũ te præbes in uerba Principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. Et rursus: Stabant candidati ante Curulem Principis, ut ipse ante Consules steterat: adigebantur in uerba in quæ paulò antè ipse iurauerat. Cancellarius in uerba Principis adigere eos propriè dici potest, qui in fidem Principis assumuntur, id est, beneficiarios regales. Idem in Epistolis ad eundem Traianum de quibusdam pseudochristianis loquens: Cùm præeunte me Deos appellarent, et imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinũ afferri) thure ac uino supplicarent. Præeunte me, inquit, id est, uerba præloquente. Plinius enim Bithyniæ Proconsul nefaria uerba concipiebat in Principis sui gratiam: quibus meticulosi quidam nec germani Christiani adacti, cultum Christo debitum, pœnarum terrore, dæmoniorum simulacris & Imperatoriæ imagini exhiberent. Et rursus in Panegyrico: Tu comitijs nostris præsidere, tu nobis sanctißimum illud carmen præire dignatus es. Capitol. in Marco Philosopho, de Saliatu loquens: Fuit in eo sacerdotio & Præsul & uates & magister, & multos inaugurauit atq; exaugurauit nemine præeunte, quòd ipse carmina cuncta edidicisset. Liuius libro VIII. de Decio deuouente se loquens: Agedum Pontifex populi Rom. præi uerba quibus me pro legionibus deuoueam. Præire hodie uerba damnationis actuarij aut eorum uicarij carnifici solent, cùm damnati facinorosi ad supplicia trahuntur, sed de scripto id faciunt. Id enim de scripto præire dicitur. Plinius auunculus, lib. XXVIII. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid uerborum prætereatur aut præposterum dicatur,

Adigere sacramento. ἐξορκοῦν.

Adigere in uerba.

Praire.

Praire de scripto.

Ἐξηγεῖσθαι. tur, de scripto præire aliquem. A Græcis præire ἐξηγεῖσθαι dicitur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας (si rectè memini) Ὑπογραμματεύων γὰρ ὑμῖν αὐτὸς ἐξηγεῖτο τὸν νόμον τοῦτον τῷ κήρυκι. id est, Cùm enim scribæ officio fungeretur, ipse apud uos (ad Iudices loquens) pronuntianti præconi legis

Προοδοποιεῖν. huius uerba præibat. Dicitur & προοδοποιεῖν.

Ex l. Seruus, de conditione indeb.

Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit.) Magis apud Pollucem in coquinario instrumento enu-

Magis. meratur. Sin enim inquit lib. 11. Ἡ δὲ μάκτρα καὶ μαγὶς

Mactra. ἐκλήθη καὶ σκάφη, Mactra, inquit, & magis & scapha appellatur. Est autem mactra (ut Gellius inquit) arca panaria, quæ alio nomine κάρδοπος à Græcis appellatur. Mactram lingua uernacula bucham appellat, in qua & panis & conspersio quæ dicitur, siue massa triticea καὶ τὸ φύραμα reconditur: à uerbo Græco μάττω dicta, quod subigere, con-

Massa. spergere, pinsere, commollireq; significat. Vnde massa dicta triticea uel ordeacea conspersio, quæ Græcè maza dicitur.

Magma. & magmata apud medicos unguentorum ueluti massulæ, quasiq; pastilli, quæ Plinius lib. XIII. unguentorum fæces interpretatur, id est, unde unguentum expressum est. Diosco

Μάγματα. rides μαγίδας & μάγματα pro eodem accipit, quasi magis sit magna. Sudas pro parte panis subacti, quasi pro offula. Idem Pollux lib. VII. Magis, inquit, & mactra, uas in

Magis. quo farinæ subiguntur. Et rursus lib. X. Quæ autem tripodibus imponuntur, & trapezæ, id est, mensæ & magides appellantur. Sic hodie uocitari potest orbiculatum instrumen-

Dulciarij pistores. tum quo panifices et dulciarij pistores quos pastillarios dicimus, subigendis farinis opificij sui utuntur, rondellum appellant. hoc tamen in loco pro genere lancis eiusdem formæ accipitur, ut ex Plinio lib. XXXIII. patet his uerbis: Cornelius

lius Nepos tradit tympana, se iuuene, appellata stateras & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Platellum nostri uocant. Magas uerò magadis instrumentum est musicũ, quadrata tabula constans, leuiter conuexa, intentis in ea citharæ fidibus. Dicitur etiam ea pars lyræ in quam plectrũ illiditur, id est, ubi percußio fit chordarũ manu dextra. Iugũ uerò dicitur, ubi sinistra manu chordæ premũtur. Vnde Gregorius per metaphorã, τὶς ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐπὶ στήθους μαγάδα, Quis est qui cicadæ magadẽ in pectusculo dedit? Lucianus μαγάδιον uocat, de Mercurio loquens citharam cõpingente. πήχεις γὰρ ἐναρμόσας τῇ χελώνῃ καὶ ζυγώσας, ἔπειτα καλάμους ἐμπήξας, καὶ μαγάδιον ὑποθείς. *Magas.* *Iugum.* *Magadium.*

Ex l. Si ut cert. §. Interdũ. in tit. Com.

Vel si quis ludo sedens Prætor scenicis commodauit.) Sic quidem ubiq; legitur, astipulante etiam Accursij glossemate. Perperam uerò adhuc lectum esse facilè, ut arbitror, demonstrabimus. Prætor hoc in loco pro Imperatore populi Ro. accipitur, qui ludos faciebat pro uictoria de hostibus habita. Iuuenalis Satyra x. Quid si uidisset Prætorem in curribus altis Sedendem, & medio sublimem in puluere circi? Et paulò inferius: Et sibi Consul Ne placeat, curru seruus portatus eodem. Prætorem & Consulem pro eodem posuit. Docuimus alibi ex Asconio, Prætorẽ olim dictum esse omnẽ magistratum cui exercitus pareret. Vnde Prætoria porta in castris, & Præfectus prætorio dictus. Idẽ Saty. VIII. Quãti sua funera uendant, Quid refert? uendunt nullo cogente Nerone. Nec dubitant celsi Prætoris uendere ludis. Sic igitur legendum haud dubiè affirmauerim, Vel si quis ludos edens Prætor. Dicimus enim edere ludos, et edere spectacula. Trãquill. in Cæs. Edidit spectacula uarij generis, munus gladiatorũ, ludos etiam regionatim urbe tota. Ludi etiã pluraliter *Prætor.* *Edere ludos.* *Ludi.*

mul & pro ipsis choragis. ut sit choragium locus unde omnia promuntur ad ludos necessaria. De choragis multa Libanius in argumento orationis Demosthenis quæ κατὰ Μειδίου inscribitur. Choragia Græcè χορηγία dicitur. Vnde perissochoregia uerbum compositum in lege posteriore, De frumento Alexandrino, li. xi. Cod. perissochoregiæ nomen penitus amputetur, & tesseræ designentur. Quo in loco (ut comicum uerbum usurpem) purus putus ipse est Accursius, id est, ipsißimus & sui simillimus. Perissochoregius, inquit, officij nomen est quo qui fungitur, iuxta Regem est, à peri quod est iuxta dictus. Et quia malè in officio uersatus est, ideo hoc nomen officij sublatum est. Diximus alibi quid sint tesseræ frumentariæ: loco autem tesserarum irrepserat aliud nomen perissochoregia, quasi redundans frumenti dilargitio, quod tanquam inuidiosum & liberalitati Principis non conueniens Imperator tollendum curauit iußitq́;, & antiquum ac legitimum tesseræ uerbum reponi. Operæpretium est pertinaciam quorundam æstimare, qui portenti simile esse putant, aliquod in iure dictum, eos qui Doctores iuris uocantur, latuisse, quasi uerò non trecenta Iurisconsultorum uerba in Pandectis tantum demonstrare poßimus, quorum ipsi partim perperam intellexerint, partim intacta præterierint. Nec tamen in ijs numero eximia quædam Iurisconsultorum dicta, ignoratione antiquitatis ab ipsis deuorata, ut dicitur: id est, quæ ipsi aure hebeti exaudita ac non regustata transmiserunt. Quòd si nobis aliquando per otium & ualetudinem facere licuerit, ijs (ut spero) persuadebimus, qui non magis in recentiorum doctorum uerba, quàm in priscorum autoritatem: & in ipsius deniq; ueritatis nomem dignitatemq́; iurarunt. Sin nobis in hoc scribendi curriculo intersistentibus,

Perissochoregia.

Deuorata uerba.

alius quiſpiam doctiorum anteuerterit, præclarè nobiſcum actum eſſe arbitrabimur, qui præterquam quòd huic incœpto impares nos eſſe ſerò tandem ſenſimus, rei etiam inuidiã facilius cùm aliò perferremus. Quòd uerò ad eos pertinet qui non modò ignorantia præditi, ſed etiã perditi ſunt: non magnopere laboro, imò uerò certè ſcio actũ me (ut aiunt) agere, ut qui non ignorem geminum in his opus eſſe, dedocendi quæ malè didicerint, & docendi meliora. id quod ætas illa uix admittit, quæ callum multum diuturni iam erroris obduxit. Propter quod, inquit Fabius, Timotheus clarus in arte tibiarum, duplices, ut ferunt, ab iis quos alius inſtituiſſet, ſolebat exigere mercedes, quàm ſi rudes traderẽtur. Sed rurſus illud Apollonij Tyanei in mentem uenit, quod memoriæ prodidit Philoſtratus lib. v. in uita eiuſdẽ Apollonij: Veſpaſiano, inquit, Apolloniũ interrogante quo pacto imperium Romanum conſtituere poſſet, ſceleratiſſimis imperijs Neronis ſuperiorumq́; Principum infame, hunc in modum Apollonius, Αὐλητὴς ἔφη τῶν πάνυ σοφῶν, τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς παρὰ τοὺς φαυλοτέρους τῶν αὐλητῶν ἔπεμπε, μαθησομένους πῶς δεῖ μὴ αὐλεῖν. τὸ μὲν δὴ πῶς δεῖ μὴ ἄρχειν, μεμάθηκας ὦ βασιλεῦ παρὰ τούτων οἳ πονήρως ἦρξαν. τὸ δ' ὅπως δεῖ ἄρχειν, σπουδάσωμεν, *Fuit olim, inquit, tibiarum arte quidam præſtantiſſimus, qui diſcipulos ad ſe uentitantes ad uiliſſimum quemq; tibicinum audiendum ire iubebat, uidelicet ut ab eis diſcerent quo modo non canere tibijs oporteret. Agedum ô Imperator, cùm tu iam didiceris quo modo imperitandum non eſt, eorum exemplis qui malè imperitauerunt, uideamus iam quo modo imperandum ſit. Fortaſſe igitur & nos iuuabit malis aliquando autoribus uſos eſſe, antequam literæ meliores octingentorum plus minus annorum incuria obrutæ emerſerunt. Literarum*

Timotheus tibicen.

Tyaneus.

rum enim Latinarum lucem, quæ patrum memoria affulgere in Italia, cis Alpes nostra cœpit, præ tenebris illis barbaricis uisendam auidius intuebimur. Nos igitur pro cuiusq; ingenio aut propositi compotes, aut irriti erimus: utra pars autem in summam uoti nostri præualeat, id uerò iudiciorum alea uiderit, quæ arbitrari rerum euenta, non hominum merita, expendere plerunq; solita est. Nos utcunq; cesserit, æqui boni faciemus.

Ex l. Si necessarius, De pignor. act.

Si annua bima trima die x x x. stipulatus fuero.) Hæc locutio frequens est apud Iurisconsultos, de qua Laurentius libro quarto Elegantiarum, ita inquit: Annua bima trima die apud Iurisconsultos pro tempore biennij, triennij quadriennij ponitur, quod tamen Iurisperiti nostri non intelligunt. Hactenus ille. Hæc locutio eiusmodi est, ut cùm à nemine non percipiatur (quotus enim quisq; hæc uerba quid uelint non nouit?) à paucis tamen eius ratio satis intelligatur. Huiusmodi & aliæ sunt in iure, ut præiudicium, et iustum filium esse, et expensum acceptumq; ferre, et locare conducereq; præbendum faciendumúe, uel etiam redimere, et obreptitiæ preces, et huiusmodi alia, quæ si quando in ordinē incurrerint, dicentur. Dies cùm absolutè dicitur, tempus significat, et tūc fœminino genere pronūtiatur. Vergilius: Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui Rettulit in melius. Iuuenalis de Priamo loquens: Longa dies igitur quid cōtulit? id est, quid ei longæuitas profuit? Huius autem exemplum insigne est apud Ciceronē in Verrem, actione prima: Itaq; cùm ego diem in Siciliam inquirendi postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam, biduo breuiorem diem postularet. Diem inquirendi uocat dilationem inquisitionis faciendæ, quam nos informationem uocamus. Quo in loco Asconius, Dies, Dies.

Dies, inquit, fœminino genere tempus dicitur, & ideo diecula, breue tempus & mora. Dies horarum XII. masculini generis est, unde Hodie aduerbium, quasi hoc die. Hactenus Asconius. Terentius in Andria: Eho tu impudens non sat habes, quod tibi dieculam addo, quantum huic promoueo nuptias? Dieculam, id est, horam, inquit Donatus: & hypocoristicôs, inquit, id est, diminutiuè tempusculum significat. Ab eo enim quod est hæc dies sumitur diecula, pro mora parui temporis. Plinius libro nono Epistolarum: Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum amittere auocamenta, & cicatricem pati possit, quam nihil æquè ac necessitas ipsa, & dies, & satietas doloris inducit. Dies, id est, tempus longum, quo dolendo satiamur. Quo in loco in omnibus exemplaribus aduocamenta corruptè pro auocamenta legitur, perperam d interiecta. Sunt enim auocamenta τὰ ἡδέα τῶν ἀπασχολημάτων, negotia iucundiora, animum à mœrore auocantia, id est, reuocantia. Cicero ad Atticum: Dies autem, inquit, non modò non leuat luctum hunc, sed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur uetustate, hic non potest. Dies autē pro tempore positum apud Esaiā identidem legimus: Et erit in die illa. Augustinus lib. II. de Ciuitate Dei circa principium: Scripturarum, inquit, more sanctarum diem poni solere pro tempore, nemo qui illas literas quamlibet negligenter legerit, nescit. Quin & sensu anagogico dies unus pro mille anis ponitur, ut idem eodem libro docet in ca. VII. in posteriore epistola Petri, ca. III. ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοὶ, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς μία ἡμέρα, Vnum autem ne lateat nos charissimi, quòd una dies apud Dominum, ut mille anni, & mille anni ut una dies. Vnde Chiliastæ dicti sunt quidam, quos ipse Augustinus miliarios

Diecula. Hodie. Locus Plinij emendandus. Auocamentū. Locus Petri. Chiliastæ.

rios uocat, in quorum errore ſe aliquando fuiſſe fatetur. cuius autor fuiſſe, aut certè aſſertor Lactantius uidetur, ut ex libro eius ſeptimo diuinarum Inſtitutionum intelligere poſſumus, capite decimo quarto, ad cuius operis imitatio-nem Auguſtinus opus illud egregium & operoſum de Ciuitate Dei inſtituiſſe uidetur, atq; adeò ad eius præſcripta pleraq; formaſſe. ſed tanquam ex commentario ſumeret, copioſius omnia executus eſt, uidelicet maiore Chriſtianorum dogmatum cognitione fretus: permultum tamen ab eo adiutus, ut is antea nonnihil à Tertulliano, & ab Euſebio fortaſſe & Cypriano. Neq; uerò mirum eſt diem pro tempore poni, cùm & horæ pro diebus ponantur. Cicero in Verrem Actione ſecũda: Menſes mihi tres cùm eripuiſſetis ad agendum maximè appoſitos, reliquum omne tempus huius anni me uobis remiſſurum putaſtis, ut cùm horis noſtris nos eſſemus uſi, tu binis ludis interpoſitis quadrageſimo pòſt die reſponderes. Horas ſuas uocat (inquit Aſconius) uiginti dies qui accuſatori dabantur ad accuſandum legitimi, totidemq; defenſori. Idem: Hîc tu fortaſſe eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis (inquit idem Aſconius) mirè dixit cùm ſint dies, ut oſtenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias uocant. Annua igitur bima trima die ſtipulari eſt, anno binnio triennio ſoluendum ſtipulari.

Hora.

Legitimi dies.

Ex l. Solutum, §. Solutam. eod. tít.

Non enim credibile eſt hoc conueniſſe, ut ad uniuerſam penſionem inſulæ friuola mea teneantur.) Friuola (inquit Feſtus) uaſa ſunt propriè fictilia quaſſa. Vnde uerba friuola dicta, quæ minus ſunt fide ſubnixa. Plinius libro ſeptimo de Generatione hominis loquens: Miſeret

Friuola.

atq; etiam pudet æstimantem, quàm sit friuola animalium superbißimi origo, cùm plerunq; abortus fiat odor à lucernarum extinctu. Friuolam pro fragili & infirma dixit, & ueluti friabili: nam et friuolum à uerbo frio dictum, non immeritò existimatur, id est contero, cõminuo: et friabile θραυστὸν, ψαθυρὸν, χαῦνον, κραῦρον, εὔθρυπτον. Hîc autem friuola pro supellectili tenui, et uili accipiuntur, qualis eorum esse solet, qui in cœnaculis habitant: quo modo & Satyricus usus est Satyra quinta: Et ne te teneam Romanorum omnia Regum Friuola. Quibus uerbis paupertatem Regum Romanorum significauit, quos etiam Samiolis uasis usos esse constat. Idem in tertia: Viuendum esse illic ubi nulla incendia, nulli Nocte metus, iam poscit aquam, iam friuola transfert Vcalegon, tabulata tibi iam tertia fumant. À Græcis γρυτάρια dicuntur, id est, τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σκευάρια λεπτά. Vnde & Grytopolæ ab eis uocantur, qui huiusmodi supellectilia uenditant, quos Latinè Friuolarios appellare possumus. Nonnulli Fribolarios dicũt, ut Albeolos pro Alueolis. Nostrate uulgus quinquallierios eos appellat.

Γρυτάρια.
Grytopolæ.
Friuolarij.

Ex l. ultima, eiusdem tituli.

Respondi secundum ea quæ proponerentur, ob id quòd eo nomine intertrituræ accidisset non teneri.) Intertritura & intertrimentum damnum rei detritæ significat. Varro libro primo de lingua Latina: Detrimentum, inquit, à detritu dicitur, quòd ea quæ trita sunt, minoris pretij sunt. Ab eadem mente intertrimentum, ab eo quòd duo quæ inter se trita sunt, etiam diminuta sunt, à quo etiam intertrigo dicta. Hactenus Varro. Liuius libro 11. de bello Macedonico: Carthaginienses eo anno argentum in stipendiũ aduexerunt: id quia probum non esse Quæstores renuntiauerunt, experientibusq; pars quarta decocta erat; pecunia Romæ

Intertrimentũ, et Intertritura.

Romæ mutua sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. Intertrimentum Liuius pro euanida argenti parte accepit, quæ in excoctione deperit, Dechetum aurifices appellant. Vsus est alibi eodem modo, eadem decade. Cicero in Prætura urbana, de æde Castoris loquens, quam P. Iunius sartamtectam tradere debebat: L. (inquit) Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. Is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo sine ullo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. Quo tamen in loco in impressis libris nutrimento mendosè legitur. Asconius autem: Detrimentum, inquit, unius partis esse potest. Intertrimentum uerò dantis & accipientis. secundum quod Cicero intertrimentum pro communi conficiendi alicuius negotij iactura posuit, quam uulgus perditam utrinq; appellat. Intertrigo malum est quoddam cum femina equitatu, alia'ue simili de causa atteruntur, aduruntur'q;, à Græcis παράτριμμα dicitur. Dioscorides autem paratrimma, id est, intertriginem uocat, cùm pes pedem, uel ungula ungulam terit, ut in genere ueterinario contingit. Columella libro octauo: Subluuies & intertrigo pice liquida, uel alumine & sulphure, atque aceto mixtis litæ eruentur. Hodie in equis & mulis intertalliare uocamus, cùm scilicet uitioso ingressu calces maximè posteriores, aut etiam suffragines atteruntur. Verùm quandoquidem in mentionem incidimus intertrimenti, & intertrituræ, quæ damnum rei detritæ significant, ut intertrimentum auri & argenti excocti, addendum & aliud non absimule. Versuram enim facere honesta lucutione apud Romanos dicebatur, quod nos nunc dicimus pecuniam ad interesse mutuari, uel ad iacturam finantiæ. Cicero ad Atticum libro quinto: Salaminij cùm Romæ uersuram

Intertrigo.

Παράτριμμα.

Versuram facere.

facere

facere uellent, non poterant, quod lex Gabinia uetabat. Et paulò pòst: Fit gratia Bruti Senatusconsultum, ut ne'ue Salaminijs, ne'ue qui eis dedissent, fraudi esset, pecuniam numerauerunt, & postea uenit in mentem fœneratoribus nihil se iuuare illud Senatusconsultum, quòd ex syngrapha ius dici lex uetaret. Idem in Verrem, Actione tertia: Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibis eos homines uersuram à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent: id est, multis de causis pecuniam fœneratitiam sumpsisse. In uulgatis exemplaribus usuram corruptè legitur. Hinc natum prouerbium apud Lactantium libro secundo Institutionum: Cùm igitur, inquit, ortum rerum tribuis naturæ, ac detrahis Deo, in eodem hæsitans luto, uersuram soluis. Quod ex Terentij Phormione sumptum est, cuius hæc uerba sunt: In eodem luto hæsitas, uersuram solues Geta, præsens quod fuerat malum in diem abijt, plagæ crescunt nisi prospicis. Id est, debitas tandem pœnas dabis etiam cum fœnore: simili conditione atq; ij solent, qui ut syngrapham unam dissoluant, & una cautione se liberent, pecuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt. in dies enim deteriorẽ conditionem suam faciunt, quod frugi homines non solent. Huiusmodi commentis multos quotidie uidemus fortunis omnibus euerti, qui dum tueri in publico fidem suam uolunt, ære alieno usquedeò se obruunt, quoad ad extremum fide labefactata, cùm iam uersuram facere non possunt, aut foro cedere, aut solum etiam uertere cogantur. Labefactatam autem fidem nunc appello, quod nos creditum perditum dicimus. Tranquillus: Redijt certè nihilò opulentior, ut qui propè labefactata fide omnia prædia fratri obligaret. Id est, cùm iam

Versuram soluere.

Labefactata fides.

uersuram facere non posset à fœneratoribus. Tueri autem fidem suam, est seruare illæsam famam locupletis debitoris. Cicero ad Atticum libr. XI. *Literas tuas accepi pridie Nonas Februarij, eoq́; ipso die ex testamento creui hæreditatem. Ex multis illis & miserrimis curis est una enata, si (ut scribis) ista hæreditas fidem & famam meam tueri potest. Idē, Ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertiûm bis & uicies. Huius pecuniæ permutatione fidem nostram facilè tuebere.* Et fidem suam liberare pro eo dicebant, *quod nunc negociatores & coactores tenere promissum dicunt, & non deesse promisso. Idem pro Flacco, Pecunia petitur ab* Hermippo, *Hermippus ab* Heraclia *petijt. Ipse tamen* Fusijs *satisfacit absentibus, & fidem suam liberat.* Vlpianus *in l. Si uerò, infrà, Mandati, Si autem sub maioribus usuris fœnus accepit ut fidem suam liberaret, non dubito debere eum mandati iudicio & usuras consequi. Est & illa locutio in iure frequens, fidem alicuius sequi, pro eo quod est eligere aliquem, cum quo rem habere, aut negotium esse à nobis uelimus. Sic enim dici solet de ijs quos aut locupletes, aut probos debitores esse credimus. Vsus est* Vlpianus *in lege prima, suprà, De rebus cred. Est etiam exemplum in l. secunda, Cod. De bonis aut. iudi. poßid. Est & illa locutio, Fide sua esse iubere, id est, sponsorem se constituere, & appromissorē, & periculum in se recipere,* εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεσθαι. *Cuius exemplum eiusdem in lege, Vbi autem, De uerb. oblig. Paulus, Si filiusfa. ita stipulatus fuerit, quãtam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? Inde etiam alia locutio, Fide alicuius sumere, id est, non sua, sed aliena cautione. Cicero pro eodem Flacco, Nam hunc Hermippum hominem eruditum, cui debeat esse notißimus percußit. eius enim fide sumpsit à Fusijs.*

Tueri fidem suam.

Fidem suam liberare.

Fidem alicuius sequi.

Fide sua esse iubere.

Fide aliena sumere.

H Securus

Securus Hermippus Tennum proficiscitur, cum iste sese pecuniam quam huius fide sumpserat à discipulis suis, diceret Fusijs persoluturum. Idem in epist. Et si quid satis dandum erit, amplius eo nomine non peti: cures ut satis detur fide mea, id est, fideiußione & sponsione, ἐπ' ἐμῆ

Aßidui. ἐγγύῃ τοῦτο γένηται. Aßidui autem fideiussores dicebantur locupletes, quam Burgesiacã cautionem nũc dicimus. Gel-

Aßiduus. lius libro XV. Aßiduus in XII. tabulis, & pro locuplete, & facilè munus faciente dictus, ab aßibus, id est, ære dando, cùm id tempora reipublicæ postularent, aut à muneris pro familiari copia faciendi aßiduitate. Cicero in Topicis, Ex uerbi ui argumentum sumitur hoc modo: Cùm lex Aelia Sãctia aßiduo aßiduum uindicem esse iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuples enim aßiduus, ut ait Aelius, appellatus est ab asse dando. Idem Gellius libro XVIII. Ite ergo nunc, & quando fortè erit ocium, quærite an quadrigam & arenas dixerit è cohorte illa antiquiore, uel oratorum aliquis, uel poëtarum, id est, claßicus aßiduusq́; aliquis scriptor non proletarius. Aßiduum hic Gellius pro locuplete, & probatißimo autore posuit, quem Græci ἐχέγγυον καὶ φερέγγυον uocant, hoc est, ἀξιόχρεων, cuius sit tanta in literis autoritas, ut fidem eius se-

Claßicus. qui debeamus, quasi idonei sponsoris alicuius uerbi. Claßicus eiusdem penè significationis est. Dixìmus alibi ex Liuio populum Romanum in classes ex censu distributum fu-

Τιμήματα. isse. Quomodo & apud Græcos τιμήματα dicebantur, ut

Claßici. ex Aristotele docuimus. Ab hoc igitur more claßici dicebantur, non omnes qui in claßibus erant, sed primæ tantùm claßis homines, qui centum & uigintiquinque milibus æris, amplius'ue censi erant. Apud Græcos πρῶτον τίμη-

Infra classem. μα dicitur, id est, primus cẽsus. Infra classem autem appel-

lantur,

lantur, qui in secunda & sequẽtibus claßibus erant, id est, qui minore summa censi erant. Meminit Gellius in VII. Propterea (ut inquit Festus) claßici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur, hoc est, primæ claßis homines, quasi primæ autoritatis, & idonei ueritatis sponsores. Ita metaphoricôs Gellius autores claßicos appellat, quasi testes idoneos Latinæ puritatis, & primæ notæ scriptores: quales sunt Cicero, Quintilianus, Liuius, Cæsar, Plinius, Vergilius, Horatius, Catullus. Contrà, Proletarij capite censi dicti sunt. Gellius tamen libro XV. Qui in plebe, inquit, Romana tenuißimi pauperrimiq; erant, neq; amplius quàm mille & quingenta æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. Qui uero nullo aut perquàm paruo ære censebantur, capite censi uocabantur. Extremus autem census capite censorum æris fuit CCCLXXV. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto, & re & nomine, quàm capite censorum fuit. Nam & asperis Reipublicæ temporibus, cùm iuuentutis inopia esset, in militiam tumultuariam legebantur, armaq; ijs sumptu publico præbebantur, & nõ capitis censione, sed prosperiore uocabulo à munere, officioq; prolis edendæ appellati sunt, quòd cum re familiari parua minus possent Rempublicam iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent. À Græcis τὸ θητικὸν τίμημα dicitur, id est, mercenariorum census, uel opificum. In lege autem Aelia Sanctia, ita cauebatur, Aßiduo uindex aßiduus esto. Proletario ciui quiuis uolet uindex esto. Hodie igitur claßicos testes & aßiduos dicere possumus omni exceptione maiores, & irrefutabiles, κρείττους ἀντιγραφῆς, quales in testamentis signandis adhibebantur. Contrà uerò proletarios, & capite censos, tenues et ex pullata

Claßici testes. *Claßici autores.* *Proletarij.* *Capite censi.*

Diobolares. turba ſumptos, hoc eſt, leues & (ut uulgus loquitur) diobolares (quo modo & antiqui diobolares meretrices dixerunt autore Feſto) quos ipſos inopia ipſa refellit, quos fames magis, quàm fama commouere creditur. Vnde illud Iuuenalis, Iures licet & Samothracum, Et noſtrorũ aras, contemnere fulmina pauper Creditur, atq; deos dijs ignoſcentibus ipſis. Propterea Græci huiuſmodi plebeculam

Συρφετόν. συρφετὸν appellãt, et συρφετώδη ὄχλον τὸν ἀγυρτώδη, id eſt, quiſquilias, & quaſi dicas turbã quiſquilioſam, à leuitate inditis uocabulis. Cicero ad Atticum, de iudicio Clodiano loquẽs, Elapſum ſcito eſſe de manibus uno hoc iudicio ſtatũ illũ Reipublicæ, ſi iudicium eſt, triginta homines populi Romani leuiſsimos ac nequiſsimos, nummulis acceptis ius & fas omne delere: & quod omnes non modò homines, uerũ etiam pecudes factũ eſſe ſciant, id Caluum, & Plancũ, & Spongiã, & cæteras huiuſmodi quiſquilias ſtatuere non eſſe factum.

Verſuram facere. Vt ad uerſuram reuertamur, Verſuram facere uel ſoluere (ut inquit Donatus) eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſoluere, quaſi nudato Petro, Paulum tegere, ut uulgò dicunt, & ut ita dicam nomen nomine expungere. Cui nõ abſimile eſt illud Græcũ ἥλῳ τὸν ἧλον ἐκκρούειν, id eſt, clauo clauum elidere: quod etiã de ijs dicitur, qui flagitium flagitio tegere, & obliterare contẽdũt, quod Græcè dicitur ἁμαρτήματι ἁμάρτημα ἀπειθεῖν ἐξελάσαι. quod Terẽtius his uerbis trãſtulit, Malitia alia aliã trudit. Ad uerbũ dici poteſt, Culpam culpa exigere, ſcelus ſcelere expungere. Hoc tamen prouerbium Ariſtoteles aliter in Politicis interpretatur. Quos autè huiuſmodi uerſuras facere diximus, de ijs prouerbiũ lepidiſsimũ apud

Echinus parturiens cũctatur. antiquos Græcos fuit ἐχῖνος τὸν τόκον ἀναβάλλει, uel ἀναβάλλεται, Echinus parturiẽs cũctatur, Echinus partũ

procr

procrastinat, Echinus parturiens diem de die ducit. Echini enim terrestres, id est, erinacei existimantur propter aculeos catulorum suorum partum morari solere, ac deinde aculeatioribus factis catulis ægerrimè eniti. Hoc igitur prouerbium in eos usurpari solet, qui in perniciem suam morarum causas innectunt, cuiusmodi sunt illi uersuram facientes, qui dum fidem suam labefactari ad tempus aliquod nolunt, ad extremum fortunis omnibus euertuntur. Cæterùm creui hæreditatem, quo in superiore exemplo Cicero ad Atticum usus est, uerbo antiquo iuris, adij hæreditatem significat, ut antea dictum est. Creui (inquit Festus) modò hæreditatem adij, modò maior ætate, uel censu factus sum, modò dimicaui, modò diuisi. quæ omnia à duobus uerbis cresco & cerno trahuntur. Idem Cicero ad Dolabellam, A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meq́; aliqua ex parte in societatem tuarum laudum uenire patiare. quãquam mi Dolabella (hæc enim iocatus sum) libẽtius omnes meas (si modò sint aliquæ meæ) laudes ad te transtulerim, quàm aliquam partem exhauserim ex tuis. Peto à te, inquit, ô Dolabella, ut sinas me hac fama frui rerum à te præclarè gestarum, quasi particeps fuerim tuorum consiliorum, id quod omnes falsò existimant. Alibi idem à cresco dixit, Galeonis hæreditate creui: id est, locupletior, & maiore censu factus sum. Porrò Collybus id detrimentum pecuniæ est, quod in ratiocinijs emptionem auri appellant, & uulgò cambium dicitur, cùm pecunia ad exteras nationes exportanda est, & apud nummularios alijs nummis commutanda. Vt si argentea moneta aurea mutetur, aut genera quædam pecuniæ abrogata & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in una prouincia, alio quo genere permu-

Creui hæreditatem.

Creui.

Collybus.

tanda sint, rato receptoq́;, & promulgato in ea prouincia. Id enim quod ex summa apud nummularium decedit, & ueluti deperit, collybus uerbo Graeco appellatur. Cicero in Verrem, actione IIII. Ex omni pecunia quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant. primum pro spectatione & collybo. deinde pro nescio quo cerario. Haec omnes Iudices non rerũ certarũ, sed furtorum improbissimorum sunt uocabula. Nam collybus esse quî potest, cùm utantur omnes uno genere nummorũ? Collybũ appellat pecuniae permutationem, & nummorum quasi intertrimentũ. Tranquillus in Augusto, Manibus, inquit, collybo decoloratis Nerulonensis mensarius. Quo in loco pro cõtrectatione pecuniae ponitur, qua nũmularij liuentes manus habere solẽt. Collybus inquit Pollux ἀργυρίου ἀλλαγή, id est, pecuniae permutatio. Ab hoc Collybistae dicti nummularij. Spectatio autẽ in exẽplo Ciceronis probatio est pecuniae. Spectatores autem sunt, quos Graeci argyrognomonas appellãt. Haec ex diuerticulo, & ut Graeci dicunt, ἐκ παρέργου dicta sunt. Sed fidẽ nostrã liberare uoluimus. Circa principium enim opusculi nostri polliciti sumus, ut quisq; locus nos cõmonefecerit huiusmodi uerborũ iuris antiqui, aut etiam ad mores nostros pertinẽtium, ita nos esse dicturos, quid de ijs compertum habeamus, atq; etiam fortasse quicquid de ijs ab antiquis autoribus seruari hodie potest, qui quidem ipsi in manus hominũ uenerint, aut certè ex officinis prodierint.

Collybistae. *Spectatio.* *Spectantes.*

Ex l. pri. §. Nauem. De exercit. act.

Schedia.

Siue sinedria sit.) Legendũ puto siue schedia sit. Schedia Graecè, ratis est Latinè, id est, nauigium temere factum & inconditum, ut trabes connexae & sine fabrica compactae, quae nauigij uicem praebent: id est, Sudas

das inquit, ἡ ἐκ τ͂ τυχόντων πεποιημένη ναῦς. Ponitur & pro ponte, & pro loco fluminis, quoquo modo iuncto, eodem autore. Herodotus certe pontem quo Darius Bosphorum iunxit, schediam uocat. Festus, Schedia, inquit, genus nauigij inconditum, id est, trabibus tantùm inter se nexis factum: unde mala poëmata schedia appellantur. Schedion dicitur à Græcis extemporaneum, id est, quicquid inelaboratum, quicquid temere factum est, nec satis confectum, quod ἀπεσχεδιασμένον dicitur. A rate Ratiarius dicitur, ut nauicularius, non opifex, sed negotiator, ut l. Qui ratiario, suprà proximo titulo. *Schedion.* *Ratiarius.*

Ex eadem lege. §. Igitur.

Sed si ut certis mercibus eam locet puta legumini, cannapæ.) Legendum canabi. Canabis herba est, ex cuius cortice funes intorquentur. Plinius libr. XIX. Deinde utilissima funibus canabis seritur à fauonio. Et paulo pòst, Ipsa canabis uellitur post uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Canabis in Gallia & telis texendis, & funibus faciendis accommodata est, à lineo tenuitate differens & cādore. Quod autem sequitur, Quædam enim naues onerariæ, quædam (ut ipsi dicunt) emphatæ sunt: melius in quibusdam embatæ legitur. Est autem uulgare uerbum aut nauticū, quod ad hanc significationē attinet, alioquin tamē Græcum ἐμβαταὶ uerbū in hoc significatu apud scriptores, nec Græcos, nec Latinos repertum, à uerbo ἐμβαίνω deductum, quod conscēdo nauem significat. Quòd si epibatæ legatur, sensus nō alius erit. Epibatæ enim milites classiarij dicuntur, hoc est, milites in nauibus merentes, quo uerbo nonnulli Latinorum usi sunt. sed apud Græcos epibatæ pro uectoribus accipiuntur, id est, ἀντὶ τ͂ ὀχουμένων. Naues igitur epibatæ ἐπιβαταὶ, quasi scāsiles castrēsi, aut *Canabis.* *Embatæ.* *Epibatæ.*

etiam nauali uerbo dici possunt, quæ uectoribus traijciendis aptæ sunt. Ἐπιβαίνω enim conscendo nauem significat.

Actuariæ naues. Actuariæ naues à Latinis dicuntur, id est, quæ remis aguntur, non modò uelis.

Ex l. sec. Ad legem Rhodiam de iactu. §. primo.

Aut si quid exarmauerit.) Hoc uerbũ Accursius inscitè interpretatur. Exarmare ea forma dicitur qua excalciare, hoc est, armis dispoliare, ut Cæsar locutus est. À Græcis ἀφοπλίζω dicitur. Exarmare nauẽ, est armamentis suis spoliare, ut malo, rostro, antenna, carchesio, clauo pede, anchora, & reliquis. Exarmare feras, est dẽtes, ungues, uel alia noxia membra adimere, uel etiam tutamina, quæ Græci ἀμυντήρια appellant, quibus uim propulsare nata sunt. Lãpridius in Heliog. Habuit & leones, & leopardos exarmatos in delicijs, quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam & tertiam mẽsam iubebat accumbere, ignorantibus cunctis quòd exarmati essent, ad pauorem & ridiculum excitandum. Exarmare accusationem Plinius lib. III. epist. metaphoricôs dixit, pro debilitare & infirmare his uerbis, È testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, ut accasationem exarmaret, Norbanum, Licinianum, Legatum, & inquisitorem, reum postulauit tanquam in causa Castæ præuaricaretur. Huius uerbi usus multiplex esse potest, si quis uim eius intellexerit. Præterea in eodem titulo urinatores Accursius malè interpretatus est. Sunt enim urinatores, qui à Græcis ὕφυδροι κολυμβηταὶ dicuntur, id est, natatores subaquatiles. Latinè eos quidam ab urna dici uolũt, cùm in aquã mergitur. Homerus κυβιστῆρας uocat à uerbo κυβιστῶ, quod in caput ferri, deuoluiq; significat. Huiusmodi est enim

Margin notes: Exarmare. — Ἀφοπλίζω. — Ἀμυντήρια. — Exarmare accusationem. — Vrinatores. — Cybisteteres.

enim habitus urinantium, cùm gurgites subeunt. Et urinari, in caput mergi est, quo uerbo Plinius sæpe utitur. Columella lib. IX. de anseribus loquens, inurinare dixit, neutra uoce. Cybisteteres etiam à Græcis, quasi urinatores dicti sunt saltatores quidam, qui in caput conuolui manibus, pedibusq; adductis didicerunt. Quod genus saltationis aut exercitij cybistema dicitur à Luciano in capite de gymnasijs. Factitari id hodie à petauristis uidemus, cùm corpore in spiram contracto in caput prouoluũtur. Trinabola lingua populari dicitur. À cubo, id est, tessera uerbum id deductum, qui cùm in alueolum iacitur, hoc modo conuoluitur. Inter urinatores sunt purpurarij, quos Græci porphyreis appellãt: Laurẽtius ex Herodoto purpuratores transtulit. Et spongiatores, id est, spongiarũ piscatores, σπογγεῖς à Græcis dicũtur. Et cõchyliarij, id est, κογχυλιευταί. Plautus conchytas appellat, qui cõchylia conquirũt in mari. In Codice Iustiniani murileguli dicuntur quasi muricarij, à muricibus legendis. Vrinatorem dudũ uidimus sacerdotem ranæ modo in caput se mergẽtẽ, diuaricatis sursum cruribus pessum euntem, ac per riparum caua gurgitumq; pisces latitantes perscrutantem referentemq;. Vrinari. Purpurarij. Spongiatores. Σπογγεῖς. Conchyliarij. Conchytæ. Vrinator insignis.

Ex eodem titu. l. Qui leuandæ.

Volutius Metianus ex lege Rhodia libro Epitomatorum.) In uetusto exemplari Epitomarum emẽdate legitur. Epitome genere fœminino opus concisum dicitur, & Latinè breuiarium. Tranquillus in Augusto, Fecit & breuiariũ totius imperij, quãtũ militũ sub signis ubiq; esset, quantum pecuniæ in ærario, & fiscis, & uectigaliorũ residuis. Sic Plinius, Vt pariter, inquit, totius culturæ breuiarium quoddam peragatur. Pro eo accepit quod uulgò borderellum dicimus. Breuis etiam & breue dicitur in l. ult. De cõ- Epitome. Breuiarium. Breuis & breue.

ueniendis fisci debitoribus, C.*lib.*x. *Inter chartulas confiscati breuis quidam asseueratur inuentus,qui nomina debitorum contineret.*Lampridius de Alexand.*Milites suos sic ubiq; sciuit,ut in cubiculo haberet breues,& numerum,& tempora militātium.*Flauius in Aurel. Breue,*inquit,nominum cōscripsit.* Diximus alibi quid sit Breuiarium Principis hodie,quod & breue & breuis dici potest.Inualuit autem peruersa consuetudo, ut Epitoma neutro genere dicatur,unde Epitomata libros Flori inscribūt.Id autē nec analogia,nec usu,nec autoritate doctorū defendi potest: errore uerò eorū inductū est qui epitoma, ut epithema & anathema,& similia dici putauerunt: cui errori similis est eorum,qui diacones & diaconibus dicūt, quasi diacon in recto,ut Dracon & Solon dicatur. Quod autē sequitur,Deprecatio endæmonis, uerba sunt è Græco ad uerbū traducta:ubi nicomedēsis,nō nicomedis legendū est,νικομηδέως.

Epitoma. *Diaconi.*

Ex l.secunda, eiusdem tituli in princ.

Amissarum mercium domini,si merces uehēdas locauerint,ex locato cum magistro nauis agere debēt.) Hoc uerbum (inquit Accursius) promiscuè accipitur. Horum uerborum locare & conducere frequens est usus hic, & in titulo, Mādati. Propterea ut eorum usus intelligatur, sciendum est præter notam eorum significationem esse & aliam elegantem, tum apud Iurisconsultos, tum apud alios scriptores usitatam. Quāquam enim locator sit plerunque qui pretium accipit, & cōductor qui dat, ut sit locator dominus, conductor inquilinus : tamen nonnunquam uiceuersa euenit,ut locator pretium det,cōductor accipiat.Cicero in Verrem,actione secunda,Quum L. Octauius,C.Aurelius Consules ædes sacras locauissent,nec potuissent omnia sartatecta exigere, & reliqua. Idem, Locatur opus, id quod mea

Locare. *Conducere.* *Locator.* *Conductor.*

mea pecunia reficiatur. Et *rursus*, Hoc *tu* D. *milibus locauisti, atque in illis columnis dico esse, quæ à tuo redemptore commotæ nõ sint.* Et *iterum*, Qui *redemerit, satisdet damni infecti.* Iulianus, Si *quis uitulos pascendos, uel sarciendum quid poliendum'ue conduxit, culpam eum præstare debere.* Vlpianus, Si *quis seruum docendum conduxerit, eumq́; peregre duxerit, &c.* Conducere igitur de eo dicitur, qui pretium accipit, quod & redimere dicitur. Vnde redemptor huiusmodi cõductor dicitur, qui & manceps à Cicerone & Tranquillo dicitur. Cicero libro II. de Diuinatione, *Magis enim id munere deorum factũ est quàm casu, & redemptorum, qui columnam illam de Torquato conduxerant faciendam.* Idem in Prætura urbana, *Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse uidet.* Idem in secunda actione in eundem, *Etenim qua stultitia ipse fuissem, si quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione uiderent, cùm ita cauerent, si post* Calendas Ianuarias *in consilium iretur, in eam diem, cùm potuissem uitare, incidissem.* Redemerunt, *inquit, id est, qui susceperunt procurationem corrumpendorum iudicum, & conduxerunt corrumpendum iudicium.* Labeo in l. ultima huius tituli, locare & conducere pro eodem accepit. Laurentius Vallensis promiscuam huius uerbi loco significationem esse dixit de gerundijs loquens libro I. Elegantiarum. Locare enim sepulturam faciendam, inquit, tam significat dare alicui faciendam, quàm se ad faciendam eam locare. Cuius dicti nec rationem iniui, nec exemplũ ullum memini, præterquàm hoc Labeonis, ubi & ego errorem esse non dubito: & pro locasset, legendũ locasses secunda persona. Quod enim nos locare opus dicimus, uel locare

Conducere. *Redimere.* *Redemptor.* *Manceps.* *Locare.*

Μισθοῦν & Ἀπομισθοῦν. fundum, hoc Græci μισθοῦν dicũt, & ἀπομισθοῦν, id est, dare faciendũ opus mercede cõstituta, uel fruendũ fundum pẽsione accipiẽda & stipulata Demosthenes, Παρ' ὧν οὗτοι εἰς πραττόμενοι ταλάντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας: id est, A quibus isti cũ talentũ exegerũt, talẽto naues præbẽdas locãt. quasi dicat, nihil suæ pecuniæ impendunt. Idẽ, ἐμίσθωσε Πασίων μὲν τράπεζαν τούτῳ: id est, Mensam huic Pasion locauit: certa scilicet pecunia non data uel promissa, sed accipiẽda. Qui autẽ cõducit, Phormio, scilicet ἐμισθώσατο, id est, cõduxit à Pasione. Sic μισθοῦμαι τὸ ἔργον, cõduco opus faciendũ, ut redẽptores operũ solent. Μισθοῦμαι. Idẽ, ἢ ὀπώραν πρίαιντο, ἢ θέρος μισθοῖντο ἐκθερίσαι, Aut poma legenda redimerẽt, aut messem demetendã conducerẽt. Idem in Timocratẽ, τὰ τέλη ὠνουμένους καὶ μισθώματα μισθουμένους, pro publicanis & mãcipibus dixit. Cõductores etiã ἐργολαβοῦντες dicũtur. Ἐργολαβοῦντες. Quo uerbo etiã metaphorice uocãtur apud oratores homines forẽses iudiciorũ corruptores & sycophantæ, quos Cicero sequestres emissarios, & interpretes iudiciorũ corrũpendorũ uocat. Cæterùm uerbũ spectaret, quod hic legitur, mihi suspectũ mendi uidetur, Quominus remissa sibi ea pœna spectaret.

Ex l. Quicunque, De instit. act.

Idem ait, Si libitinarius quem Græcè uocãt, seruũ pollicitorẽ habuerit.) Lego, Si libitinarius quem Græci ταφέα uocãt, seruũ pollinctorem habuerit. Ταφεύς. Pollincere. Pollinctor. Pollincere est mortuũ curare, à quo pollinctor dictus huiusmodi curator. Plautus in prologo Pœnuli, Eorum alter uiuit, alter est mortuus. Propterea apud uos dico cõfidentius, quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat. Et in Sticho, Hodie pollinctura est. Ezechiels XXXIX. Vt sepeliant eum pollinctores in ualle multitudinis Gog. Pollucere. Pollucere autem est Herculi

culi sacrificium facere: quod quia lautè fieri solebat, ideo pullucibiliter à Plauto in Mostel. pro lautè & splendidè ponitur, Pergræcamini, parasitos pascite, obsonate pollucibiliter. Et pollucibilis cœna à Macrobio pro opipara & splendida usurpatur. Pullucere enim uerbũ est ad sacra pertinens, ut ex Marco Catone apparet his uerbis, Ioui dapali culignam uini quãtumuis polluceto. Et rursus, Cùm pollucere oportebit, sic facito. Pollu&ctores igitur à pollinctoribus differũt, in quo Hermolaus Barbarus uir præstãtis doctrinæ falsus est, ut uidetur, qui duo hæc uerba confundit in emendationibus Plinianis. Quare apud Plinium lib. XXXII. pollincere & pollinctũ cõtra fidẽ antiquorũ exemplariũ legit: in quibus sic legimus, Numa constituit ut pisces, qui squamosi non essent, ni pollucerẽt patrimonia, commentus ut cõuiuia publica & priuata cœnæq; ad puluinaria facilius cõpararẽtur, ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerẽt, eáq; præmercarẽtur. Polluctum, ut ex uerbis Plinianis apparet, cœna est pollucibilis & opipara. Pollinctũ uero cœna feralis, quæ gentili more in rogum delata cũ corpore cremabatur. Persius, Sed cœnã funeris hæres Negliget, iratus quòd rem curtaueris. Plautus in Sticho, Hæc uenisse iam opus est quantũ potest, ut decimam partem Herculi polluceã. Idem in Ruden. Spectatores uos ad cœnã uocẽ, ni daturus nihil sim, neq; sit quicquam polluchi domi. Id est, si nobis esset cœna tam lautè apparata, quàm esse solet eorũ, qui uotiuũ epulũ faciũt, hoc est, polluctum, ad cœnã uos uocassem. Epulum autẽ funebre dicitur, quod in funere potentiorum fiebat, quale hodie quoq; factitari uidemus. A' Græcis περίδειπνον dicitur, quã circumpotationem à Cicerone uocatam existimo in secundo de Legibus. Moris autem fuit apud antiquos, ut decimam partem

Pollucibiliter.

Pollucibilis cœna.

Polluctor.

Plinij locus.

Polluctum.

Pollinctum.

Epulum funebre.

Περίδειπνον.

partem bonorum suorũ Herculi uouerent, quæ pars Herculanea dicebatur. Plautus in Trinum. Nam iam de hoc obsonio diminui modò quinq; nũmos, mihi detraxi partem Herculaneam. Et in illo exemplo superiori, Vt decimam partem Herculi polluceam. Et pollucere patrimonium in illo exẽplo Pliniano, pro decimare: hoc est, decimam partem uotiuo epulo in Herculis honorẽ impendere. Hoc Plutarchus in Σύλλᾳ sic Græcè scripsit, Ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην τῷ ἡρακλεῖ, ἑστιάσεις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτελεῖς. Et ijsdẽ penè uerbis in Crasso. De huiusmodi decima (quod minimè Accursius suspicaretur) intelligendũ illud Vlpiani dictũ in l. secunda, De pollicitationibus, Si decimã quis bonorum uouit, decima nõ prius esse in bonis desijt, quàm fuerit separata. Plautus in Mostel. de homine maximè prodigo, Is uel Herculis, inquit, conterere quæstũ potest.) Id est decimas, quæ Herculi uouẽtur. Pollucere hodie patrimonia dici possunt, qui decimã facultatum suarũ in erogationes pias uouerũt, quod nõnullos superstites nos factitasse optima fide scimus. Multæ sunt huiusmodi uoces antiquæ, quarũ usus multiplex hodie esse potest, si quis uetustatem interpollare solertia quadam, & in usum nostrum instaurare didicerit. Libitinarij à libitina dicti sunt, ut inquit Varro, in cuius æde (ut Acron autor est) constituti erant, qui efferenda corpora conducebant, & funebribus necessaria præbenda. Tranquillus in Nerone, Triginta funerũ milia in rationem libitinæ uenerunt. Liuius, Pestilentia in agris, forisq; & cõciliabulis, & in urbe tanta, ut uix libitina sufficeret, τὸ κηδευτικὸν πλῆθος: id est, opere libitinariorum. Horatius, Autumnusq; grauis libitinæ quæstus acerbæ. Ii igitur ad quos funera pertinebant (qui & funus facere, & parentare, & iusta facere, persolu

Herculanea pars.

Decimare.

Libitinarij.
Libitina.

ſoluereq́; dicuntur) libitinarijs funera accuranda locabant, illiq́; præbenda omnia cōducebant. In qua re adminiſtranda ſeruorum opera utebantur pollinctorum, qui à Græcis νεκροφόροι dicuntur, quaſi defunctiferi: quorum appellatione ueſpillones, ſandapilarijq́; continentur. Huiuſmodi ſunt apud nos hodie uulturij illi codonophori, id eſt, tintinnabula geſtantes, quos anteambulones atratos Latinè appellare poſſumus, & ferales præcones, ex quorum grege ſunt funerum indictores, quorum omnium uota ſunt eadem quæ Orci. Hos diris omnibus ad morientium ueſtibula ultro aduolare uidemus, ut in prouerbiū uenerint horum apud nos uota, ut apud antiquos libitinariorum. Quorum tamen improbitas ſacerdotali iā auaritia uincitur, alijs ſuper alia quotannis capturarum nominibus excogitatis.

Necrophori. *Veſpillones.* *Sandapilarij.* *Codonophori.* *Anteambulones atrati.* *Ferales præcones.*

In eadem lege. §. ſequenti.

Si pecunia accepta præſenti, ut per dies ſingulos panem ei præſtaret, cōturbauerit.) Hoc uerbū non eſſe intellectum ab Accurſio minimè mirādū eſt, cum à nullo enarratorum rectè interpretatum uideam. Cicero pro Plācio, Verum fac me multis debere, & in his Plancio: utrum igitur me cōturbare oportet? an cæteris cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen debitoris quod urget nunc competitor diſſoluere? qui locus ſic mihi legendus uidetur, an cæteris, cum cuiuſq; dies uenerit, nomē debitoris, hoc quod urget, nunc cum petitur diſſoluere? Idem ad Quintum fratrem, Iocum autem Cæſaris de ſua egeſtate ne ſis aſpernatus. ad quem ego reſcripſi nihil eſſe, quod poſthac artis noſtræ fidutia conturbaret. Cōturbare, decoquere, & pecuniam ſuam diſsipare ſignificat. & propriè de ſeruis dicitur, qui cū rationibus dominicis paria nō faciūt, ut in l. Quidā, infrà, De in rem uerſo. Plena autem locutio eſt cōturbare rationes, ut in Eunucho

Conturbare. *Conturbare rationes.*

Conturbare fortunas. Terentij, Ita conturbasti mihi rationes omneis. Vel conturbare fortunas, ut Cicero ad Cælium in octauo epist. Sic intelligi debet conturbabit Atlas apud Martialem in nono Epigrammatôn, Grandis in æthereo licet auctio fiat olympo, Coganturq; Dei uendere quicquid habent: Conturbabit Athlas, & non erit uncia tota Decidat tecũ qua pater ipse Deûm. id est, cœlum totum tibi decoquet. Sic in decimo, Hic pretiosa fames, conturbatorq; macellus. Sic conturbatorem macellum dixit, ut in septimo conturbatorem aprum; Noster te nõ capit ignis Conturbator aper, uilius esurio. Qui enim ex macello uiuebant Romæ, & cupedijs mensas & apro onerabãt: ad extremum patrimonia uorabant, & decoctores uel inopes certè fiebant. Iuuenalis locus. Iuuenalis, Sic Pedo conturbat, Matho deficit. Quem locum nullus enarratorum (nisi fallor) intellexit. est enim uerbum iuris antiquum, quo Vlpianus & Alphenus tanquam noto sunt usi.

Ex l. illud. §. Si cuius dolo. De trib. act.

Sed re comparata si non tribuat, dolo non caret.) Lego comperta pro deprehensa, explorata, rescita.

Ex l. prima, Ad senatusc. Mac. in principio.

Qui pecuniam ne quid amplius diceretur in certis nominibus crederet.) Accursius hunc locum inscitè interpretatus est. Nomen. Nomen interdum pro causa ponitur. Tranquillus in Galb. Nam cùm in uerba eius absentis iurantibus donatiuum grandius subito præpositi pronũciassent, neque rem ratam habuit, & subinde iactauit se legere militẽ, non emere, atq; eo quidem nomine omnes, qui ubiq; erãt, exacerbauit. Cicero in Verrem, actione III. Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabãt multis nominibus eos homines uersuram à Carpinatio

fecisse

fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Nomina Cicero appellare solet causas & negotia, & personas, quibus in cōficiēdis rationibus expēsæ pecuniæ feruntur. Idem in Frumētaria, Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione & collybo, deinde pro nescio quo Ceratio. Idē in II. actione, His nominibus solis Gneo Dolabellæ ad sestertiûm tricies litē esse æstimatam. Id est (ut inquit Asconius) his titulis et capitibus criminum. articulos uulgò nūc dicimus. Arrianus Iurisconsultus, Exautoratus, inquit, eo nomine non utiq; infamis erit. Sensus est igitur huius loci, Macedonem incertis nominibus in creditum ire instituisse, ne manifestus aliquādo fraudis ac scelerū fieret. Non enim credendi causas & negotia, in quæ pecuniam mutuam dabat, in cautionibus asscribi uolebat, ut interdū fit, cùm turpi de causa mutuati certa quadā de causa mutuum nos accepisse cauemus. De significatione huius uocabuli satis multa diximus in titulo, De officio Proconsulis. Nomen igitur hic Accursius malè pro cautione intellexit, quanquam sæpe ita accipiatur: ut apud eundem Ciceronem, Cùm pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia uendidisse diceretur. Et apud Columellam libr. I. Nam uel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixisse seuerissimè fertur. Id est, non interpellando.

Ex l. Quòd si seruis. §. pri. De in rem uerso.

Sed si pecunia accepta domum dominicā exornauit tectorijs. Et paulo pòst, Pati debet dominus creditorem hoc auferre sine domus suæ uidelicet iniuria.) Mirari forsitan quis possit, quomodo tectorium sine domus noxa possit auferri. Quod ut intelligamus, sciendum est perfectorum ope-

Expolitionum genera. rum expolitionem tribus rebus contineri, ruderatione, quo nomine & statuminatio, & nucleus comprehenditur: albario opere, & tectorio, sub quo & marmoratum & arenatum opus, & trullissatio intelliguntur. Quorum omnium explicationem Vitruuius libro VII. de Architectura prosecutus est. Albarium opus. Tectorium. Tectorium autem super trullissationem fiebat: tribus interdum inductis corijs ex arenato, totidemq́; superinductis ex marmorato deinceps extenuatioribus, adeò numeris omnibus exactum, ut longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigerentur. Ita enim demum emendata tectoriorum in picturis erat species. Ita nulla nec eminentia, nec lacuna in opere intuentibus uidebatur, nec humorem tectorium remittebat. Pigmentis uerò madente adhuc tectorio inductis, totum rursus baculis prouolutis subigebatur, fricationibusq́; læuigabatur, usque eo ut speculorum modo rerum imagines redderet. Vitruuius, Quæ autem, inquit, tectoria fundata arenati & marmorati soliditate sunt, cùm sint politionibus crebris subacta, non modò fiunt nitentia, sed etiam imagines expressas aspicientibus ex eo opere remittunt. Arenatum. Arenatum autem est apud Vitruuium, Varronem, & Plinium, Marmoratum. quod fit ex calce & arena. Marmoratum quod ex calce & marmore tuso triplici uarietate cõminuto, prout trium coriorum exigebat usus. Varro libro I. de Re rustica, Parietes & solum opere tectorio marmorato loricãdi: Ideoq́; in ijs cameras marmorato, & parietes pauimentaq́; laudabiliter faciunt. Et rursus, Vbi libraueris de glarea & calce, arenatum primo corio facito. Plinius lib. XXXVI. Tectorium nisi ter arenato & bis marmorato inductum Mortarium. est, non satis splendoris habet. Arenatum hodie mortarium

hoce

uocamus, cùm mortarium Latinè sit locus, ubi arenatum rutro subigitur. Vitruuius de tectorio loquens, Cùm ab arena præter trullissationem non minus tribus corijs fuerit deformatum, tunc è marmore grandi directiones sunt subigendæ, dum ita materies temperetur uti cùm subigatur non hæreat ad rutrum, sed purum ferrum è mortario liberetur. Idem, Græcorum uerò tectores non his rationibus solum utendo faciunt opera firma, sed etiam mortario collocato calce & arena ibi confusa, decuria hominum inducta ligneis uectibus pinsant materiam, & ad certamen subacta tunc utuntur. Tectorium continet arenatum & marmoratum, quæ supra trullissationem fieri solita sunt, & omnino hodie obsoleuit. Albarium uerò ex pura calce fit, & hodie est in usu. Trullissatio ex gypso fit, frequens hodie, ut & arenatio. Trulla enim instrumentum est, quod uernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim linendis muris, & arenato gypsatoq; inducendis utuntur. Tectorium uerò opus adcò olim durescebat in crustas, ut in abacorum usum, & speculorum facilè eximeretur, quod ex Vitruuio intelligere possumus libro VII. his uerbis, Itaque ueteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis utuntur, ipsaq; tectoria abacorum & speculorum diuisionibus circa se prominentes habēt expreßiones. Abacus nunc tabula est complanata, qua logistæ, quos algoristas dicimus, numeros subinde deletiles ducunt. Abacus autem in opere intestino genus id scrinij est super quod in triclinijs argentea uascula exponi solent, Dressorium lingua uulgari dictum. Cicero in Verrem, actione V. Diocles est Pamphili gener Popilius cognomine, ab hoc iste abaci uasa omnia, ut exposita fuerunt abstulit. Iuuenalis Satyra VI. de tectorio tanquam

Albarium.
Trullissatio.
Trulla.
Tectorij induratio.
Abacus logistarum.
Abacus in triclinijs.

exemptili dixit, Tandem aperit uultum, & tectoria prima reponit: Incipit agnosci. Per tectoriũ fucamẽtum muliebre significans, quod ponitur, deponiturq́; pro earum arbitrio ad splendorẽ & nitorem malarum. Eadem ratione (ut arbitror) dictũ illud est à Persio Satyra v. Dignoscere cautus Quid solidũ crepet, & pictæ tectoria linguæ. Tectoriũ à Græcis κονίαμα dicitur, & κονιάτης tector. In Actis apostolorũ cap. XXIII. τοῖχ@ κεκονιαμέν@, paries albario opere, uel tectorio illitus dicitur, τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε. Et Matth. XXIII. τάφοι κεκονιαμένοι, Sepulchra albario illita. Lib. x. Cod. in titulo, De excusat. artificum, Albinij quos Græci coniatas appellant.

Tectorium. Κονίαμα.

Ex l. Ideo, De compens.

Ideo condemnatus quòd arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non uidebitur.) Accursius edulitatem famem interpretatur: ego uerò ædilitatis lego. Ad Aediles enim cognitio mensurarum, & annonæ pertinebat: qui propterea Græcè agoranomi dicuntur, id est, foro uenalium legem imponentes, & macello ius dicentes. Hæc cognitio ad procuratores regios delata est: quorum ianua pistoribus, & huiusmodi hominibus, quibus ius dicere solẽt, non tam patere uulgò creditur, quàm hiare. Certè ut illi seuerè, aut comiter cum circumforaneis hominibus agunt, ita nos ut bono aut malo pane uescamur necesse est. De Aedilibus ita in duodecim tabulis cautum est, Suntoq́; Aediles curatores urbis, annonæ, ludorumq́; solennium, ollisq́; ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto.

Agoranomi.

Ex l. prima. §. pri. in tit. Depositi.

Eum tamen deponere tumultus, uel incendij, uel ceterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullã aliam

caus

causam deponendi habuit, quàm imminens ex causis supradictis periculum. Tumultus hoc in loco quomodo intelligendus sit ab Accursio, & sequacibus eius Iurisperitis, parum animaduersum esse puto. Seruius grammaticus in octauum Aeneidos, Tria, inquit, genera olim militiæ fuerunt. Sacramentum, quæ legitima erat militia, cùm singuli milites iurabant. Tumultus, id est, bellum Italicum, uel Gallicum, in quibus ex periculi uicinitate erat timor multus. & quoniam singulos interrogare non uacabat, qui conuenerant, simul iurabant, & dicebatur ista militia coniuratio. Qui enim ducturus erat exercitũ, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo uexilla, unum roseum quod pedites euocabat, & unum cæruleũ quod erat equitum (Nam cæruleus color est maris, à cuius Deo constat equum inuentũ) dicebat, Qui Rempub. uult saluã esse, me sequatur. Erat & euocatio cùm ad diuersa loca diuersi cogebantur exercitus. Hactenus Seruius. Vergilius, Extemplò turbati animi, simul omne tumultu Coniurat trepido Latium. Cicero in Antoniana VIII. Potest enim bellũ esse sine tumultu, tumultus sine bello esse non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur: unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quòd erat domesticus, tumultũ Gallicũ, quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant. Grauius autẽ esse tumultum, quàm bellum hinc intelligi licet, quòd bello Gallico uacationes ualent, tumultu non ualent. Hactenus Cicero. Liuius libro VIII. ab Vrbe cond. Nondum perfunctos cura Priuernatis belli tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud ferme unquam neglecta patribus. Et paulò pòst, Mamercus, inquit, cui Gallicum bellum uenerat, scribere exer-

Tumultus.

Militia genera tria.

Sacramentum.

Euocatio.

citum iussu sine ulla uacationis uenia, quin opificum quoque uulgus, & sellularij minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem libro VII. Dictator cùm tumultus Gallici causa iustitium edixisset, omnes iuniores sacramento adegit, ingentiq; exercitu ab urbe profectus est.

Tumultus insignia. Insignia autem omnia tumultus Cicero uno in loco expreßit Antoniana V. his uerbis, Rem sine mora administrandam, & confestim gerendam censeo, tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi dico oportere, delectum haberi sublatis uacationibus in urbe & in Italia. Idem in octaua, Delectus tota Italia decreti sublatis uacationibus, saga cras sumentur. Ex prædictis satis apparet omnia in tumultu præproperè administrari publicè, priuatimq; solita, cùm bellum urgens, & quasi muris imminens solennes actus non admittit.

Tumultuariũ. Indeq; factum ut tumultuarium pro præpropero & subitario, & rapidè facto aut quæsito accipiatur.

Αὐτοσχέδιον. Παρατύχον Græcè αὐτοσχέδιον dicitur, & παρατύχον, & tumultuaria manus οἱ προστυχόντες. Idem Liuius libro I. de bello Macedo. Duabus legionibus subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, Caium Appium Præfectum sociorum hac tumultuaria manu per Vmbriam agrũ Boiorum inuadere iußit. Tumultuarium & subitarium pro eodem posuit. Quod uerbum si Accursius intellexisset, melius uerba Iuliani enarrasset in l. Nauis, suprà, De institoria actione, Ibiq; tumultuarijs armamentis comparatis ad præsens Hostiam nauigauit. Vbi tumultuaria Iulianus pro subitaneis, & ex tempore conquisitis, non iustis & planè fabrefactis eleganter accepit. Proinde in huiusmodi tumultu fraudem admittere pœnale erat, non in quolibet.

Tumultus iustus. Nobis autem iustum tumultum esse dixerim, uel

olim

olim potius fuisse (Nunc enim omnia nobis cum illis conueniunt) Britannorum, id est, Anglorum claßis appulsum ad littora nostra, aut Germanorum ad Burgundiam, aut Campaniam incursionem, & si quod eiusmodi bellum est, cuius tumultuosi nuntij esse, trepidiq; soleant. Sic enim uocabantur. Tranquillus in Nerone, Cœnæ quoque tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut malum ijs qui descissent minaretur. Et tumultuari uerbum eôdem ferme pertinebat. Idem in Galb. Carthagine noua conuentum agens tumultuari Gallias comperit. Quo modo & à Græcis θορυβεῖν usurpatur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας, Καὶ μὴν καὶ μετὰ ταῦτα ὁσάκις πρὸς πορθμῷ ἢ πρὸς μεγάροις ἀκούοντες δύναμιν Φιλίππου καὶ ξένους, ἐθορυβεῖτε. Θορυβεῖν, id est, tumultuari dixit, pro in tumultu esse, & quasi tumultum decernere: id ferme quod lingua uernacula dicimus emoueri, aut etiam mutinari: quod uerbum à mutiendo, id est, mussando, deductum est. Populus enim multa in huiusmodi cõsternatione summißim dicere solet, quæ apertè non audet. Plutarchus in Cæsare, ψηφίζεσθαι ταραχὴν pro tumultum decernere dixit. In tumultu, ut ex uerbis illis Ciceronis & Liuij apparet, iustitium indicebatur: id est, iudicialia fora claudi, ac silere iura iubebantur: uacationes non ualebant, ut hodie in Gallia cum bannum & retrobannum edicitur, & id uerbum adijcitur, Priuilegiati, & non priuilegiati. Nos euocationem fortasse, & subeuocationẽ Latinè dicere possumus, sublatis uocationibus edictã. Euocare enim uerbum ad uocationem bellicam accommodatum est, ut ex uerbis Seruij grammatici suprà uidimus. Cicero pro Rabirio, De te ipso inquã Labiene quæro, cùm ad arma ex Senatuscõsulto Cõsules euocassent, cùm armatus Aemulius in comitio

Tumultuari.

Θορυβεῖν.

Ψηφίζεσθαι ταραχήν.

Euocatio.

Subeuocatio.

Euocare.

ſtetiſſet, & reliqua. Euocatorum etiam meminerunt Cæſar & Tranquillus, ſed nihil nunc ad rem. In tumultu etiam ſagatus populus Roma. erat. Eſt enim ſagum ueſtis index belli, ut toga pacis. quam tamen Conſulares non geſtabant. id quod oſtendit Cicero in Antonia. VIII. Equidem patres conſcripti quanquam honore uſi togati eſſe ſolent, cùm eſt in ſagis ciuitas: ſtatui tamen uobis, cæteriſq́; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq́; perturbatione populi Rom. non differre ueſtitu. Non enim ita nos gerimus hoc bello Conſulares, ut æquo animo populus Roma. uiſurus ſit noſtri honoris inſignia. Sagati etiamnum erant ad bella exeuntes, ut paludati Conſules, & reliqui exercituum duces, qui Imperatores etiam uocabantur. Sagum autem militare, ac bellicum geſtamen fuiſſe, cùm ex Nonio, tum ex Tranquilli uerbis in Auguſto intelligimus: Conſulatum (inquit) XX. ætatis anno inuaſit admotis hoſtiliter ad urbem legionibus, miſsiſq́; qui ſibi nomine exercitus depoſcerent. Cùm quidem cunctante Senatu Cornel. Cẽturio princeps legationis reiecto ſagulo oſtendens gladij capulum, non dubitaſſet in curia dicere, Hic faciet, ſi non feceritis uos. Capitolinus in Mar. Philoſopho, Per Brunduſium ueniens in Italiam, togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe iuſsit: nec unquam fuerunt ſagati ſub eo milites. Eſt alioqui ſagum ueſtis ſtragulæ genus non diſsimilis cilicio. Tranquillus in Othone, Ferebatur & uagari noctibus ſolitus, & inualidum quenque obuiorum, uel potulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare. Plinius libr. XVI. de uiſco loquens, Sacerdos candida ueſte cultus arborem ſcandit, falce demetit, candido id excipitur ſago. Vtitur & Hieronymus Exod. XXVI. Cæterùm quòd Tranquillus in ſublime

Sagum. (margin)

lime ſago iactare dixit, uulgò bernare dicunt, id eſt, ſago excutere ſurſum uerſus. A' ſago ſagaria negotiatio dicitur in l. Cum duobus, infrà, Pro ſocio. Quod uerbum Accurſius mirè interpretatur. De paludamento quæ chlamys eſt Imperatoria, ut diximus, id eſt, eorum qui exercitus educebant. Valerius libro 1. de Craſſo loquens, qui apud Parthos occubuit, Pullum, inquit, ei traditum eſt paludamentum, cùm in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari ſoleret. Plinius in Panegyr. Geſtus Conſulatus non hoc urbis otio & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, ut illi ſolebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam, id eſt, pro prætexta, quæ conſulare geſtamen erat in urbe, paludamentum, quod geſtamen eſt bellicum, & caſtrēſe, ſumere. Trāquillus in Vitel. Vrbem quoque ad claßicum introijt paludatus, ferroq; ſuccinctus inter ſigna, atque uexilla ſagulatis comitibus. Iuuenalis, Cumq; paludatis ducibus præſente marito Ipſa loqui. Paludamentum hodie cottam armorum uocamus. *Paludamētum, à quo paludatus.*

Ex l. ſi hominem. §. Quoties. eod. titu.

Quoties foro cedunt nummularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum.) Foro cedunt (inquit Accurſius) id eſt, litigare nolunt, ſed bonis cedunt: quaſi de foro iudiciorū Vlpianus intellexerit, quod lōge ſecus eſſe oſtendam. Foro igitur cedere dicebantur argentarij, cum tabernis, id eſt, menſis ſuis cedentes quæ in foro Romano erant, aliò habitatū migrabant. Argētarij enim Romæ tabernas in foro publico cōductas habebant. Plautus in Aſinaria, Quatriduum hoc unum modo foro operā aßiduā dedi, dum reperiam qui quæritet argentū in fœnus. Terentius in Phormione, Sed trāſi ſodes ad forū, atq; illud mihi argētum rurſus iube reſcribi Phormio: id eſt, per mēſæ ſcripturam red- *Foro cedere.* *Argentarij in foro tabernas habentes.*

di. Plautus in Persa, Mirum quin tibi crederem, ut ipse mihi faceres quod partim faciunt argentarij, ubi quid credideris, citius extemplò à foro fugiũt, quàm ex porta ludis cum emissus est lepus. Idem in Gurgul. In foro infimo boni homines atque dites ambulant, sub ueteribus ibi sunt qui dant, quiq́; accipiunt fœnore pone ædem Castoris, ibi sunt subito quibus credas malè. In æde autem Castoris, quæ in foro erat Romano, solebant pecuniæ mercatorum fœneratorumq́; deponi. Vnde illud Iuuenalis Satyra XIIII. Quanto capitis discrimine constant Incrementa domus, ærata multus in arca Numus, & ad uigilem ponendi Castora numi. Quem morem Venetijs hodie quoque seruari aiunt. Herodianus lib. I. in templo Pacis diuites pecunias suas deponere solitos esse ait. indeq́; crebra in iure mentio pecuniarum in æde sacra deponendarum. De huiusmodi tabernis intellexit idem Vlpianus in l. Qui tabernas argentarias, infrà, De contrahenda emptione: quo in loco Accursius nihil prorsus intellexit. Id autem ex Vitruuio libro V. intelligi potest, ubi de foris ædificandis loquitur: Italiæ uerò urbibus, inquit, non eadem ratione est faciendum, ideo quòd à maioribus consuetudo tradita est gladiatoria munera in foro dari. Igitur circum spectacula spatiosiora intercolumnia distribuantur, circaq́; in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianaq́; in superioribus coaxationibus collocentur, quæ ad usum & uectigalia publica rectè erunt disposita. Inde circumforaneum æs Ciceroni pro fœneratitio: sic enim inquit ad Atticum, Tusculanum & Pompeianum me ualde delectant, nisi quòd meipsum illum uindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed hoc circunforaneo obruerunt. Cedere foro uulgus facere bancquam ruptam dicit, hoc est, negotiationem mensariam

Aes circumforaneum.

Cedere foro.

abrum

abrumpere. Quod & solum uertere dicitur. Iuuenalis Satyr. XI. Hi plerunq; gradus, conducta pecunia Romæ, Et coram dominis consumitur: inde ubi paulum Nescio quid superest, & pallet fœnoris autor, Qui uertere solũ, Baias & ad ostia currunt, Cedere nanq; foro iam non est deterius quàm Aesquilias à feruenti migrare suburra. Vertere solum, est aliò migrare, hoc est, regionem mutare, siue exilij causa, siue ob æs alienum. Cicero in Antoniana V. Sunt item lecti iudices qui forte excusabuntur: habent enim legitimam excusationem exilij causa solum uertisse, nec esse postea restitutos. Idem pro domo sua, Qui erant, inquit, rerum capitalium damnati, non prius ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò uertẽdi, id est, mutandi, soli causa uenerant. Antiqui enim uertendo solo legum pœnas euitare poterant, ut ex Liuio nonnullis in locis, & ex Cicerone intelligere possumus in oratione pro Cecinna, de ademptione ciuitatis loquente, Exilium enim, inquit, non supplicium est, sed perfugium portusq; supplicij. nam qui uolunt pœnam aliquam subterfugere & calamitatẽ, eò solũ uertunt, hoc est, sedem & locũ mutant. Itaq; nulla in lege nostra reperietur nec apud cæteras ciuitates maleficiũ ullum exilio esse mulctatum. Sed cùm homines uincula, neces, ignominiasq; uitant, quæ sunt legibus constitutæ, cõfugiunt quasi ad aram in exilium. Qui si in ciuitate legis uim subire uellent, non prius ciuitatem, quàm uitam amitterent. quia nolunt, non adimitur ijs ciuitas, sed ab ijs relinquitur atque deponitur. Hactenus Cicero. Liuius libro VI. de bello Macedonico, de Fuluio perduellionis reo loquens, Igitur prius quàm dies comitiorum aderat, C. Fuluius exulatum Tarquinios abijt. id ei iustum exilium esse plebs sciuit, id est, plebiscito decreuit.

Vertere solum.

De exilio.

Domi sese cõtinere exilij loco. Adde quod idem Cicero in oratione in Vatinium dixit, domi sese continere exilij loco Romæ habitũ esse. Cumq́;, inquit, non maiestate Imperij, non iure legum, sed ianuæ præsidio & parietum custodijs Consulis uita tegeretur, quæro miseris'ne uiatorem qui Marcum Bibulum domo ui extraheret? ut quod est in priuatis semper obseruatum, id de Tribuno plebis Consulis domus exilium esse nõ posset? Cedere igitur foro, & solum uetere, dici propriè potest de argentarijs, qui & nummularij dicuntur & mensarij mensularijq́;, & Græcis uerbis trapezitæ et collybistæ, qui & ipsi rursus duorum sunt generum. Nam minutuli illi nũmularij, id est, campsores uulgò dicti, quos Græci argyrognomonas uocant, quasi pecuniæ spectatores, & collybistas, & ἀργυραμοίβους, publicam causam habere non uidentur: nec rationem accepti expensiq́; facere, ut argentarij illi & mensularij, qui nõ tam pecuniarum permutationẽ, quàm maiorẽ negotiationem exercent. quibus olim moris fuit pecunias custodiendas dari, fœnerato interdum, interdũ gratuito. Hos Demosthenes τραπεζίτας uocat. Et ἀφορμὴ dicitur pecunia quæ apud eos deponebatur, ut in oratione ὑπὲρ φορμίωνος. Romæ autem argentarij etiã auctionibus interueniebant. cuius exemplum est in l. Filiæ. ff. De solutionibus, & pecunias ibi à licitantibus stipulantes, auctionantibus repræsentabant. Cicero pro Cecinna, Ebutio negotium datur: adest ad tabulam: licetur Ebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cecinnæ, partim pretio: fundus addicitur Ebutio: pecuniam argentario promittit Ebutius. Quintilianus in undecimo, Et forsitan in hoc sunt adiuti qui auctione dimissa, quod cuiq; uendidissent, testibus argentariorum tabulis reddiderunt: quod præstitisse Hortensium dicunt. de arte memoriæ

Argentarij. Mensarij. Mensularij.

Argyrognomones. Collybistæ.

Aphorme.

loq

loquens. Hos ego inuenio ἀργυροπράτας uocatos in Pandectis Græcis, uel ἀργυροπράκτας fortasse, ab exigendis uenditarũ rerũ pretijs. Merito igitur huiuscemodi argẽtarij publicam causam habere dicuntur à Caio in titulo, De edendo. Horum nunc instar ferè sunt apud nos qui uinarij uenditores pecuarijq; dicuntur, & cetarij piscarijq;, operã negotiatoribus præbẽtes identidem commeantibus, ne in foro diu sedere cogãtur, & à singulis emptoribus pretia expectare. Qui foro cedunt, ἀνασκευάζειν τὴν τράπεζαν dicũtur apud Demosthenẽ πρὸς Ἀπατούριον. & ἀνασκευάζεσθαι. Idem alibi, Ἡδέως δ᾽ ἂν ἔγωγε πυθοίμην ὑμῶν εἰ ὀργίζεσθε τοῖς ἀνεσκευασμένοις τῶν τραπεζιτῶν. Dicũtur & μετοικίζεσθαι, quod significat solũ uertere, & ἀναστατῶσαι τὴν τράπεζαν. Decoquere uerò dicũtur qui priuatã causam habẽt: id est, χρεοκοπεῖν. Et decoctores dicti sunt id genus ferme hominũ qui Asoti dicũtur uerbo Græco, id est luxu & ganeæ studio perditi, & Latinè nequam uerbo significantissimo: eorumq; uitiũ asotia & nequitia, quam Gellius luxum & popinationem interpretatur. De quibus Cicero in II. de Finibus bonorũ & malorũ loquẽs ita inquit, Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mensam uomãt, & de conuiuijs auferantur, crudiq; postridie se rursus ingurgitent: qui solem (ut aiunt) nec occidentem unquã uiderint nec orientem, qui cõsumptis patrimonijs egeant. Nemo nostrũ istius generis asotos iucunde putat uiuere. De huiusmodi quodã asoto iocus est ille oratorius apud Ciceronẽ relatus in secundo dialogo de Oratore, Gallus olim testis in Pisonẽ, cũ innumerabilẽ Magio Præfecto pecuniã dixisset datam, atq; Scaurus tenuitatem Magij redargueret, Erras, inquit, Scaure, ego enim non Magiũ cõseruasse dico, sed tanquã nudus nuces legeret, in uentr

Argyropractæ.
Decoquere.
Decoctores.
Asoti.
Nequam.
Asotia.

Decoquere. uentrem abstulisse. Decoquere igitur est uorato patrimonio creditoribus fidē non præstare, aut certè fidē suam obstrictam per inopiam non liberare. Plinius lib. XXXIII. Non erat apud antiquos numerus ultra centū milia. Itaq; & hodie multiplicatur, ut decies centena milia aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit numusq; percussus. & sic quoq; æs alienum etiamnum appellatur, uel potius etiam tantum. Postea diuites cognominati, dummodo notum sit eum qui primus accepit hoc nomen, decoxisse creditoribus suis: de Crasso loquens qui diues cognomento dictus est, cuius meminit Valerius lib. VI. cap. II. Decoctores in Frācia paucis annis permultos uidimus, qui obliguritis haustisq;, aut in aleam deperditis, aut in Venerem profusis, aut in cultum fastumq; effusissimum absumptis, non modò patrimonijs, sed etiam publicis priuatorumq; pecunijs, partim ad aras asylaq; confugerunt, partim solum uerterunt, partim etiam in carcerē emigrauerunt. Decoctoribus Romæ certus locus in spectaculis assignatus erat, ut insignes omnibus essent, etiam si infortunio aliquo, non nequitia decoxissent. Cicero in Antoniana II. Tenes'ne memoria prætextatum te decoxisse? patris inquies ista culpa est, concedo. etenim pietatis est plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd sedisti in XIIII. ordinibus, cùm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus: quamuis fortunæ uitio non suo decoxissent. Spartianus de constitutionibus Adriani Principis loquens, Decoctores, inquit, bo-

Catamidiare. norum suorum si suæ autoritatis essent, catamidiari in amphitheatro, & dimitti iussit. Id est, deridendos omnibus per theatrum præberi. A' uerbo Græco catamidio, quod deridere & ludibrio habere significat: ut id propemodum

Polygamorum pœna. ludibrij genus esse suspicer, quo polygami afficiuntur, id

est,

est, qui multis uxoribus eodem tempore abutuntur, cùm mithellati in scalario suggestu, lasciuientis plebeculæ scurrilitates obaudire perfricta frõte ad aliquot horas coguntur. Mithrari id appellant. Cui non dißimile est illud quod traduci Latinè dicitur, & Græcè παραδειγματίζεσθαι, Matthæi 1. Μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, Ioseph autem uir ipse iustus nolens eam traducere, uoluit occultè dimittere. Liuius libro 11. ab Vrbe cond. de Volscis loquẽs publico consilio ac uoce præconis à spectaculis exactis, Vos, inquit, omnibus ciuibus, peregrinis populis spectaculo abeuntes fuisse: uestras coniuges, uestros liberos traductos per ora hominum. Huiusmodi traductio hodie chariuarium uocatur in quibusdam urbibus. Tranquillus in Vespas. Inter aduersa temporum & delatores mãdatoresq; erant ex licentia ueteri. hos aßiduè in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissimè traductos per amphitheatri arenam, partim subijci in seruos ac uænire imperauit, partim in asperrima insularum aduehi. Verùm decoquere uerbũ & ad alia transfertur. Columella in principio libr. XII. Nam quamuis interdum emendatum sit perperam factum uel imprudentia uel negligentia: res tamen ipsa iam domino decoxit. Nec mox in tantum exuberat, ut iacturam capitis amißi restituat, & quæstum resarciat. Decoxit, id est, frugum fœturam quasi fœnus debitum non reddidit. Hæc autem significatio ex eo tracta est, quòd decoquere paulatim diminuere significat & coquẽdo absumere. Liuius, Eo anno Carthaginienses in stipendium argentũ aduexerunt, id quia probum non esse Quæstores renunciauerunt, experientibus'que pars quarta decocta erat, mutua pecunia sumpta intertrimẽtum argenti suppleuerunt. Quintilianus in 11. Materiam esse

Traducere. παραδειγματίζεσθαι.

Traductio.

Decoquere.

primum

primum uolo uel abundãtiorem, atq; ultra quàm oporteat fusam, multum deinde decoquent anni. Id est, diminuent, limabunt, atterent, & quasi exugent. Vnde decoquere mustum uel aliud ad tertias & ad quartas Columellæ libro XIII. & Plinio sæpe. Argentum decoctum Cicero in Pisonem pro pecunia in luxum, & ganeam absumpta posuit, his uerbis scommaticè & mordaciter in Pisonem dictis, Ita enim sunt rationes perscriptæ scitè & literatè, ut scriba ad ærariũ qui eas retulit, perscriptis rationibus secum, ipse caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit. Ratio quidem hercle apparet, argentum decoctum, œchetæ uel ocheto, ὤχετο. Id est, reliqua non comparent, non extant. Verba autem sunt Plauti ex Trinummo, à Cicerone per Parodiam, id est (ut Fabius inquit) per cantici ac sermonis similitudinem, in orationem suam translata: quæ tamen in omnibus Ciceronis exemplaribus deprauatissimè leguntur. His enim uerbis describitur habitus hominis profusi, de reliquijs rationum suarum anxij. Cedere autem foro eodẽ modo dictum est quo cedere patria. Iuuenalis; Cedamus patria: id est, migremus Roma. sic cedere urbe, cedere uita. Cicero ad Octauium, Cedam urbe, quam per me conseruatam, ut esset libera, in seruitute uidere non potero. Cedam uita, quæ quanquam solicita est, tamen si profutura est reipub. bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata non dubitanter occidam: atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse uideatur. Cedam uita honestè dictum, pro eo quod est, ultro ad mortem accedam, mortem mihi consciscam. Sic cedere legibus, pro Milone, Si ille Milo Clodij morte patriam liberare uoluisset, non dubitaturum fortem uirum quin cum suo periculo salutem populi Romani attulisset, cæderet æquo animo

Locus Ciceronis restitutus.

Cedere patria, urbe.

Cedere uita.

Cedere legibus.

animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam: uobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipsa seruasset. Cederet legibus, id est, quamuis commendabili facinore edito, exilium tamen sibi conscisceret, ne leges uiolare uelle uideretur, si in urbe maneret. Cedere fortunæ, id est, succumbere. Cedere oneri uel etiam honori, ut apud Vergil. per datiuum dicta, aliam significationem habent. Cedere Græcè ὑπεκχωρεῖν dicitur ὑπεκφεύγειν, ἐξίστασθαι, ὑπείκειν, ἐνδιδόναι, μεθίστασθαι, secundum uarios significatus. *Cedere fortunæ, oneri, &c.* *ὑπεκχωρεῖν.*

Ex l. Publia. §. ultimo.

Item costrophinati decem.) Sunt qui legant cistofori, quod nummi genus est apud Liuium libro septimo, de bello Macedonico, quod non probo. nominatiuus enim cistophori ad uerbum debetis, referri non potest. Hic locus igitur uix emendari potest, nisi inspectis archetypis Florentinis. Sunt autem & alia nonnulla loca huiusmodi, quæ non tam doctrinæ sunt quàm fortunæ. ut quisq; enim aut in antiquißimum aliquod exemplar fortè inciderit, aut etiam maiore aliquo fato archetypos legerit, facilè hæc emendabit, si tamen locus ille incolumis extiterit: sunt enim in ijs multa loca in quibus literæ uetustate exoleuerunt, ut animaduertisse mihi uideor cùm eas inspicerem. Cistophori Cicero ad Atticum libro undecimo, meminit his uerbis: Ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertiûm bis et uicies. Huius pecuniæ permutatione fidem nostram facilè tuebere. Quod autem sequitur, Ex ratione patris uestri decem & quod excurrit: hunc sensum habet, decem aureos & aliquot denarios uel sestertios. Summa enim excurrens Latinè dicitur, quam lingua uulgaris ruptam appellat: ut cùm dicunt solidos fractos, id est, brisatos. Augustinus libro duodecimo de Ciuitate: Quapropter quod nos modò quærimus post quinq; millia & *Summa excurrens.*

quod excurrit annorum, possent & posteri post annorum sexcenties millies eadem curiositate requirere. Idem libro decimo sexto: Vt ergo istum numerum minorem credamus esse ueriorem, de mille sexcentis quinquaginta sex annis ducenti quadraginta detrahuntur: nunquid credibile est per mille quadringentos (& quod excurrit) annos qui restant usq; ad diluuium progeniem Cain generationibus uacare potuisse? In priore exemplo excurrentem summam uocat minorem millenaria, id est, sexcentos plus minus annos, qui tum ultrà quinq; millia à constitutione mundi numerabantur, cùm illum librum scriberet. Mortuus est enim Augustinus anno mundi supra quinquies millesimum circiter sexcentesimo tricesimo. In posteriore exemplo excurrens id appellat, quod ultra centenarium progreditur: id est, sedecim: ut cùm dicimus centum quadraginta, aut quamcunq; summam infra centum, quæ in ordinem centenarium incurrere non potest. Excurrere enim id dicitur quod ordinem aut modum, id est, mensuram numerum'ue egreditur. Cicero in Oratore perfecto, de numeris Oratorijs loquens: Mutila, inquit, quædam sentit auris quasi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur. productiora alia & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Excurrentia appellat uerba quæ ultima rhythmum legitimum adducuntur. Inde excursio Oratoria, quæ et excursus dicitur. À Græcis παρέκβασις. Cuius meminit Quintilianus in quarto, de Narratione loquens. Quadrans autem summa dicitur & solida in qua nihil excurrit. Cicero in Prætura urbana: Expensa Chrysogono seruo sester. sexcenta milia, & accepta pupillo Malleolo retulit. quo modo ex decies sester. sexcenta sint facta. quo modo dicta eodem modo quadrarint, ut illa

Excurrere.

Excursio Oratoria.

Παρέκβασις.

Quadrans summa.

de

de Gn. Carbonis pecunia reliqua sester. sexcenta facta sunt. quo modo expensa Chrysogono lata sunt. cur id nomen infimum in lituraq́; sit, uos existimabitis. Fraudem Cicero in Orationibus Verris arguit ex eo quòd accepti & expensi eadem erat quantitas, ita ut expensi pagina quadraret cum accepti. Quadrarint (inquit Pædianus) id est, solida facta sint, ut neq; plus quicquam, neq; minus inueniatur in summa. Vbi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta quadrare & solidare, uel solida fieri in expenso & accepto, quin aut plus aut minus reperiatur. Hoc Græci ἀπαρτίζειν dicunt quasi adæquare, & ex æquo implere, Ἀπαρτίζειν. et ἀπαρτιλογία dicitur ἀπηρτισμένος καὶ πλήρης ἀριθμὸς: Ἀπαρτιλογία. id est, summa quadrans & rotunda, cùm summa alteram summam æquat.

Ex l. Si quis mihi. Mandati.

Pheristerium & hypocausta.) Sphæristerium legendum Sphæristerium. esse, uno esse ac simplici uerbo nemo hac ætate ignorat: quanquam Accursius solers etymologicus aliter existimauerit. Locum autem in balneis fuisse sphæristerium exemplis apparebit, quamuis huius uerbi Vitruuius non meminerit. Tranquillus in Vespas. Valetudine prosperrima usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteraq́; membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamq́; unius diei per singulos menses interponeret. Plinius ad Apollinarem: Apodyterio, inquit, suppositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresq́; circulos capit. Idem lib. III. Vbi hora balinei nuntiata est, est autem hyeme nona, æstate octaua, in sole si caret uento, ambulat nudus, deinde mouetur pila uehementer & diu. Nam hoc quoq; genere exercitationis pugnat cum senectute. Lamprid. in Alexand. pro loco ad pilarem usum accom-

modato accipere uidetur his uerbis: Post lectionem operam palæstræ aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus dabat. Spherizo Græcè pila ludo significat, autoribus Suda & Polluce. A quo Sphæristæ dicuntur sphærularis ludi studiosi: et Sphæristici, eius ludi periti. Hypocaustum autem seu hypocausis (utroq; enim uerbo idem significatur) locus est in balneis, quod succensum uel subustum Latinè interpretari possumus. Huius autem os præfurnium uocatur. Ab hoc hypocausto cellæ caldariæ & tepidariæ calorem teporemq; concipiebant, promuscuo usu ex eodem hypocausto ad uirilia muliebriaq; caldaria tepidariaq;, ut Vitruuius docet. Hypocausto superposita erant ahena tria, unum frigidarium, aliud tepidarium, et tertium caldarium, ita collocata ut ex tepidario in caldarium quantum aquæ exiret, tantum ex frigidario in tepidarium influeret. Hypocaustis Gallia utitur, sed publicis plerisq; & sui generis: id est, non similibus antiquorum: Germania etiam priuatis passim, ut ferunt.

Sphæristæ. Sphæristici. Hypocaustum. Præfurnium. Cella caldaria, &c. Ahena tria.

Ex l. tertia, Pro socio.

Quæritur quæ sit iusta hæreditas, utrum quæ iure legitimo obuenerit, an etiam quæ ex testamento. Hæc dictio Iustus apud Iurisconsultos frequens, non satis (ut arbitror) intelligitur. Caius de arrogatione loquens: Is qui adoptat, inquit, rogatur an uelit eum quē adoptaturus sit, iustum sibi filium esse. Iustum intelligo non uerum, ut aliqui censent, sed omnibus partibus (ut ita dicam) filiationis ueri filij uicem obtinentem, naturalis & legitimi filij loco cedentem. In leg. In uniuersis: Qui dare tutores uel curatores poßint, Cod. Minor ante impetratam ueniam ætatis non habet iustam personam litem instituendi. Iustam pro idonea & plena intelligo. Iustum uadem (inquit Festus) idoneum sponsorem

Iustus.

sorem uocabant. Sic iustum prælium. Liuius: Deinde eos qui in montibus erant, leuibus prælijs fatigauit: postremo coactos in aciem descendere iusto prælio deuicit. Iusto pro pleno intelligo, id est, quod uerè & propriè prælij nomine censeri posit. Sic iustum exilium. Idem libro sexto secundi belli Punici, de Fuluio perduellionis reo loquens: Priusquam dies comitiorũ aderat, Caius Fuluius exulatum Tarquinios abijt, id ei iustum exilium esse sciuit plebs: id est, plebs decreuit spontaneum exilium Fuluio, plenum & uerum esse, aut pro pleno ac legitimo exilio cedere. quod formale nunc appellant. Simile est ac si dicamus fideicomissarium non esse iustum hæredem, id est plenum, uel planè hæredem. Iustum enim est omnibus numeris plenum, quod Græci ἀκριβὲς dicunt. Galenus identidem utitur ἀκριβὲς ἐρυσίπελας, id est, iustum plenumq; erysipelas, et huiusmodi alia appellando lib. XIIII. Therapeut. Iusta magnitudo hominis dicitur non tamẽ mediocris, quàm plena et congrua, quæ scilicet minor est enormi, nihilo tamen defecta. À Græcis ἱκνούμενον μέγεθος dicitur. quod Theodorus ex Theophrasto debitam magnitudinem transtulit. Dicitur & ἐνδεχόμενον. Idem Theophrastus ἱκνούμενον καιρὸν, pro iusto tempore dixit. Aristoteles in principio quarti Politicorum, de gymnastica loquens: τὴν ἱκνουμένην ἕξιν, καὶ τὴν ἱκνουμένην ἐπιστήμην, pro iusta habitudine, & pro iusta scientia dixit. Hanc autem iustam habitudinem Plautus athleticam appellat: hoc est, plenam, duntaxat in eo qui gymnasticam exercet. alioqui illa habitudo plenior est iusta, ut Quintilianus ait, & nos alibi diximus. Sic iustam palæstræ scientiam apud Aristotelem intelligere oportet omnibus numeris palæstricis perfectam, qualis olim erat in pentathlis, qui quinq; certamina obibant. Leonardus exactam transtulit,

Ἀκριβὲς.

Iusta habitudo.

ſed ſignificantius iuſtam dicere potuit. Dicitur etiam iu-
ὑπάρχον. ſtum Græcè ὑπάρχον, & ad uerbum δίκαιον. Columella lib. II. Iuſta enim fieri nequeunt cùm induruit ager. Id eſt, plenæ operæ, & iornatæ integræ, ut uulgus loquitur. Idem lib. tertio: Iugerum uineæ quinq; operis ablaqueatur, quinq; foditur, tribus occatur. Iugerum ualentis & iam conſtitutæ uineæ quatuor operis putatur, ſex alligatur, arbuſto eiuſmodi nihil poteſt aptè finiri: quoniam inæqualitas arborum non patitur operis iuſta comprehendi. Sic in Sexto: Iuſta cibariorum conficere. Et in decimo, de apibus: Iuſtis operum peractis recipiunt ſe, nec remeant ad aquam. Plinius libro XXXIII. Miſcent æra falſæ monetæ, alij è pondere ſubtrahunt, cùm ſit iuſtum, LXXXIIII. è libris ſignari. Iuſtum ubiq; poſitum eſt pro pleno: hoc eſt, nec redundanti nec deſectuoſo. Tranquillus in Claud. Gladiatoria munera plurifariа ac multiplicia exhibuit. Anniuerſarium in caſtris Prætorianis ſine uenatione apparatuq;, iuſtum atq; legitimum in ſeptis. Ibidem extraordinarium & breue dierumq́; paucorum. Iuſtum & legitimum munus dixit, pro eo qui ex formula munerum dabatur. id eſt, in quo nihil deerat
Γιγνόμενον. prorſus nec rerum, nec dierum, nec apparatus. γιγνόμενον. id à Demoſthene dicitur identidem et δίκαιον. ὦ ἢ δικαίαν ὦ δὴ γιγνομένην χάριν παρ᾽ ἡμῶν κομίσασθαι. Id eſt, iuſtam ac legitimam gratiã. Et γιγνόμενον τόκον, legitimam uſuram uocant. Et γιγνόμενον ἀργύριον ἀποδοῦναι, probos et legitimos nummos reddere, id eſt, δόκιμον. Herodot. in II. Αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυιαι δίκαιαι, εἰσὶ σϛάδιον ἑξάπλεθρον, iuſtæ ulnæ
Iuſti dies. uel orgyiæ. Iuſti dies alia et noua quadam ratione dicti ſunt (ut uidetur) in l. XII. tab. his uerbis: Aeris confeßis rebusq́; iure iudicatis triginta dies iuſti ſunto: pòſt deinde manus iniectio eſto. De his Gellius lib. XX. ita inquit, Confeßis igi-

tur

tur æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa quam dissoluerent: eosq; dies Decemuiri iustos appellauerant, uelut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem, quibus diebus nihil cum ijs iure agi posset. Iustos igitur dies dicere possumus, qui de rigore (ut dicimus) dantur, & quibus pauciores dari non possunt. Iusti etiam dies dicebantur trigiata dies cùm exercitus esset imperatus, & uexillum in arce positum, ut autor est Festus. Macrobius libro primo Saturnalium: Præliares, inquit, dies ab iustis non separauerim. Siquidem iusti sunt, triginta dies continui, quibus exercitui imperato uexillum ruffi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes quibus fas est res repetere, uel hostem lacessere. Iustos dies hodie quadraginta dies dicere possumus, qui legitimis hæredibus dantur ad constituendum ac deliberandum an hæredes esse uelint, & si qui sunt eiusmodi dies quibus cum aliquo institutum sit. quo uerbo, id est iustitio, significare possumus id genus rescripti principalis quod statum uocamus, quasi litis sistendæ gratiam, quæ militibus extra regnum merentibus ad aliquot menses indulgeri solet. Status enim à sistendo dicitur, ut status dies dicitur dies constitutus, quem nūc præfixum uocant. Festus: Status, inquit, dies dicebantur iudicij causa constitutus. Iustitium autem, iuris statio est, quasi inhibitio. quod uerbū olim licet publicam iuris cessationem significaret, quo tempore lege agi non poterat, nec tria uerba Prætori dicere licebat, do, dico, addico: potest tamen & priuam iuris cessationem moribus nostris significare. Antiqui indicere iustitium dicebant. Liuius li. x. ab Vrbe cond. His nuntijs Senatus conterritus, iustitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iussit. Iustitium autem remitti dicebatur, cùm pristinam

Iustitium.

Status.

Dies status.

Iustitium.

Indicere iustitium.

Remittere iustitium.

facultatem tractandarum litium publicè restituebant. Idem eodem libro: Itaq; & supplicationes ob rem bene gestam Consulis nomine decernunt, iustitium remittunt, quod fuerat dies decem & octo. supplicatioq; perlæta fuit. Supplicationes erant quas processiones dicimus. Cessum hodie tollere dicunt, pro sacrorum cessationem remittere. Indicere enim & remittere interdictum dici debet. Hoc autem fortasse sacristicium dici potest, ut interstitium & iustitium. Verumenimuero in proposito iusta hæreditas dicitur, id est, uerè & planè hæreditas, quæ iure legitimo obuenit, id est, cognationis nomine, ἡ κατὰ ἀγχιστείαν κληρονομία. Hic enim titulus hæredis plenissimus est, & omnibus partibus iuris nixus. Hæres (inquit Festus) apud antiquos pro domino putabatur. Hæredium, paruum prædium. Varro libro primo de Re rustica: Quantum autem ad antiquos nostros ante bellum Punicum pendebant bina iugera, quot à Romulo primùm diuisa dicebantur uiritim: quæ quod hæredem sequerentur, hæredium appellauerunt. Plinius lib. XI. In duodecim tabulis legum nostrarum nusquã nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uerò hæredium. Columella in præfatione: Quintus Cincinnatus obsessi Consulis & exercitus liberator ab aratro uocatus ad Dictaturam uenit: ac rursus fascibus depositis, quos festinantius uictor reddiderat quàm sumpserat Imperator, ad eosdem iuuencos & quatuor iugerum auitum hærediolum redijt. Id est, εἰς τὸ χωρίδιον τὸ πατρῷον. Hæres igitur propriè, id est, dominus bonorum defuncti dicitur: cui legitimo iure, id est, cognationis id obuenit, quasi debitum sit id bonum, non aduentitium. unde hæredium dictum quod huiusmodi hæredem sequeretur. nos hodie proprium uocamus, quod illi hæredium auitum uocabant. Quo modo autem iustum

Supplicationes. *Remittere cessationem sacrorum.* *Sacristicium.* *Iusta hæreditas.* *Hæres.* *Hæredium.*

stum pro uero, ita & uerum pro iusto uicißim accipitur. Verum. Cicero ad equites Romanos: Nam neq; maius est defendere unum quàm populum, neq; uerius à singulis quàm ab omnibus repetere officij præmium & frui. Verius pro iustius & æquius dixit. Idem pro Muræna: Atenim agit mecum austerè & Stoicè Cato, negat uerum esse, allici beneuolentiam cibo, negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. Verum, inquit, id est, iustum, par & æquum. Et in Sallustium: Quem honorem ita geßit, ut nihil uænale non in eo habuerit, cuius aliquis emptor fuerit: ita egit, ut nihil non æquum atq; uerum duxerit, quod ei facere collibuisset. Et pro domo sua: Sed quid ad te qui neges esse uerum, quenquam ulli rei extra ordinem præfici? Vbi perperam in plerisq; libris pro uerum iuris legitur. Vergilius libro duodecimo Aeneidos: Parcite iam Rutuli, & tela inhibete Latini Quæcunq; est fortuna, mea est, me uerius unum Pro uobis fœdus luere & decernere ferro. Horatius, ad Mecœnat. Metiri se quenq; suo modulo ac pede uerum est. Vtitur & Liuius & Iurisconsulti interdum. Sic intelligitur fortasse illud Prouerbiorum xx. Misericordia & ueritas custodiunt Regem. Veritas enim pro Iustitia ponitur. Græcè tamen sic legitur, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλεῖ, Misericordia & ueritas custodia Regi. ut ad uerbum de ueriloquio intelligamus. Cicero pro Deiotaro: Quæ mihi ad spem obtinendæ ueritatis grauißima sunt: ad motum animi & ad omnem impetum dicendi leuiora. Veritatem pro Iustitia posuit: hoc est, πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ τυγχάνειν τῶν δικαίων. Iustum autem à Græcis non pro uero, sed pro digno ponitur, ut δίκαιος ἐγκωμίων τυγχάνειν, ἀντὶ τοῦ ἄξιος. Δίκαιος. sic illud Ciceronis etiam intelligi potest. Sed quid ad te,

qui negas uerum esse quenquam Reipublicæ extra ordinem præfici? id est, dignum & par esse. Qui enim iusti sunt, hos dignum & par est rerum publicarum administrationi & honoribus præfici. Et uice uersa qui digni sunt honoribus, eos quoq; cæteris præferri iustum est. Sed plerunq; aliter fieri moribus receptum est. Sic est enim ratio huius temporis comparata, quatenus ad ius distributiuum attinet, ut in eo iure dicendo reddendoq́;, fortuna, id est, cæca rerum humanarum arbitra, longè primas partes haud dubiè obtineat, atq́; in eius sententiam pleriq; eorum qui in consilium mittuntur, pedibus ire soleant, atq; in diuersissimam partem ab dignitate transire. Ita fit, ut ex dignitatis solitariæ ac destitutæ sententia uix decima quæq; res decernatur. quippe quæ in ijs decretis paucissima puncta plerunq; ferre soleat, in queis numerantur sententiæ, non ponderantur. Adde quòd qui apud nos Principibus à memoria absunt, quorum auribus & oculis & iudicio Principes omnia ferè credunt, ij (ut Aspendius ille citharistes) plurima sibi intus, id est, in interiore illo ac sanctiore consilio canunt. studijs enim suis sæpius, aut etiam commodis, quàm Reipublicæ consulere creduntur. Huc accedit quòd quantumuis quidam innotuerint, & claritate nominis & integritate famæ, haud unquam fermè sola uirtutis commendatione apud aulam penitus insinuantur. Principes enim nostri acres interdum oculos habere dicuntur & acutos, aures plerunq; hebetiores. Mitto quòd nonnulli quasi admissionis officio præfecti, ad aulicos aditus stationes agunt draconteа uigilantia, ut nemo nisi amicus aut ab eis excussus, atq; etiam eorum pace, id est, fide data, autoratus, penitus admittatur, ut mirum non sit obnoxiè interdum gestos magistratus à uiris etiam grauioribus. Proinde nisi suffragatorem aut paraueris, aut

Digressio in mores præsentes inuehens.

Aspendius citharistes.

nactus

nactus sis, qui uiam tibi ad aulam interiorem muniat, næ ille arduus magis accessus quàm dexter ascensus est literæ Pythagoricæ. Quare non cuiusuis est Corinthum adire (ut dicitur) sed quorum meritis fortuna subscribens suffragatores conciliauit. Iam uerò moribus aulicis constitutum esse usitatumq; nouimus, ut ne absentium nomina recipiantur in mandandis magistratibus. Atqui modestiores aut ambitus ignari, petitores profiteri se non solent: excipio quosdam beatos quibus dormientibus omnia superi conficiunt, aut etiam qui in crepundijs, non in toga magni fiunt. Honores igitur aut ab ijs teneri necesse est, qui opibus & necessitudinibus præualent, aut ab ijs certè prostitutæ frontis petitoribus, qui ambiendo, efflagitando, sese uenditando, aulicos obtundere atq; etiam enecare sustinent. Sic enim assolet interdum, faciuntq; homines cynomyia procaciores. (Sic muscam caninam uocant) ut quod impetrare non possunt, extorqueant: quod exorare aut emereri nequeunt, eblandiantur & extundant. Præstat autem egregios uiros in secessu latere, aut in uita priuata consenescere, quàm turpiter & obnoxiè in prætexta innotescere. Magnumq; est solatium hoc modo præteritis, obsolentia uidere in hominibus indignis honorum insignia. Maius & illud ex dicto Catonis senioris, qui cùm multas erectas statuas spectasset eorum qui præclaras res gesserant: Equidem, inquit, malo homines de me percunctari, quannam ob causam Catoni quoq; statua posita non est. Autor Plutarchus his uerbis: περὶ ἐμοῦ ἦ, ἔφη, βούλομαι μᾶλλον ὀρωτᾷν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται Κάτωνος. Sunt & literarum auocamenta, quæ homines aula ac Republica aut interdictos aut reiectos, summa cum trãquillitate secum ipsos (ut dicitur) uiuere, quasiq; apud se esse hortantur: id quod ijs

Catonis dictũ.

ijs non licet, qui uel in aula uel in magistratibus uitam agunt: & plerunq; uitam in aulæ comitatu. Quando enim ipsis secum loqui aut commentari secum licet? Vtcunq; felices eos esse censeo, quibus in huiusmodi tempestate in portu nauigantibus, id est, à gubernaculis Reipublicæ aut deiectis, aut inhibitis, spectare imperitorũ temerariorumq́; naufragia, ac securis esse licet. Nec ideo tamen compressas (ut aiunt) manus tenere libet, sed (quod unum possunt) exaudibili uel uoce, uel stylo testari, publicam se uicem dolere: cæterùm meliorem fortunam uectoribus, mentem uerò optare æquiorem rectoribus. Quibusdam etiam fortasse paulò uehementioris animi suaue nonnunquam fuit Achillei (quod aiunt) uoti compotes se uidere, quod uotum Furius Camillus Liuiano elogio nobilis Imperator concepisse aut etiam nuncupasse dicitur, olim exilio indignißimo solum uertere coactus, moxq́; urbe à Gallis capta, summo Reipublicæ tempore publico decreto honorificentißimè reuocatus, uelut unicum accisarum rerum Romanarum subsidium: Precatus est enim à Dijs immortalibus (inquit Liuius) ut si innoxio sibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore desiderium sui ingratæ ciuitati facerent. quod idem Achilli antea bello Troiano contigerat, ut prouerbio Græco & Homeri carmine testatum est. Nunc tamen omnes sperant fuisse hunc uerius quàm esse statum Reipublicæ. Affulsere enim haud ita multis mensibus aulica ex arce crebri ueluti ignes, prænuntij (ut speramus) iamiam aduentantis atq; adeò ineuntis felicioris seculi. Quæ si nos expectatio (quod ominari uereor) quoquo modo destituerit, præcisa nimirum spes erit in posterum rerum constituendarum. Decretoria certè utranq; in partem hæc tempestas in multorum annorum conditionem erit. Vsque-

Votum Achilleum.

adeo

adeò multa paucis annis præsentißimo numine administrata cernere nobis licuit. Quippe (ut alia nunc mittam) alienißimo Reipublicæ tempore duorum Principum nostrorum altero ex confertißimis hostibus diuina manu recepto, hoc deinde in aduersa ualetudine conclamato, moxq́; contra omnis æui medicorum placita incolumem sese murante, quæ duo aut ostenta aut miracula inclinationem quandam temporum significasse mihi uidentur: proximis retrorsus principatibus, quantum ipsi uidisse aut meminisse possumus, aut etiam audisse, summa uotorum fuit, ut ne ad extremum afflictas res nostras accisasq́; adeò uideremus inertia publica, atq; etiam ne de focis arisq́; dimicandum nobis esset. Tanta malorum Ilias (ut aiunt) impendere nobis quasi saxum Tantalo uidebatur. Huius principatus ea est ratio (quo nequitia propè dixerim in frugalitatem uertit) ut nisi ad tranquillitatem redditam, ad res nostras ex afflictis excitatas, ex accisis redintegratas, sartasq́; & tectas ex semirutis redditas, constitutæ etiam Reipublicæ gloria accesserit, præsumptæ indicijs haud obscuris magnæ cuiusdam spei permultis mortalibus constare ratio non uideatur: sicq; tanquam debito, aut certè promisso non contemnenda ex parte fraudari existimentur. Obliuiscuntur enim homines qui dudum nihil nisi extremum quodq; deprecabantur, nunc se de lucro uiuere, ut dicitur. Ac nisi maxima quæq; labes Reipublicæ abstergeatur, nisi quicquid maximè dolet percuretur, hoc statu rerum non acquiescent. Prægestit igitur animus noster uidere (id quod iam fieri cœpit) cùm honores & magistratus ab ijs hominibus gerentur, quibus non magistratus dati, sed crediti ac commißi uideri poßint. Cùm maiores magistratus ijs demum uiris mandabuntur, qui in

De magistratibus.

in minoribus imperijs continentia & integritate famæ pignora multa magnaq́; dederint prudentiæ atq; innocentiæ. Quippe cùm constet in hac nostra Republica huiusmodi cautione in primis opus esse, in qua cùm perpetuos magistratus, tum uerò causæ dicendæ immunes esse receptum est. Lamachus Dux quidam Græcorum increpitans ordinum ductori erratum quoddam bellicum, cùm errorem ille deprecans non ultrà se admissurum id confirmaret: Perinde uerò, inquit quasi in bello iterum peccandi locus sit. Sic apud nos in magistratibus collocandis uix est emendabilis error. Peruelim autem in primis uidere cùm ij homines iuri dicundo sedebunt, aut certè præsidebunt, qui nec de iustis orari se, nec de iniustis exorari sustineant, quod uerbis Plutarchi nos alibi diximus, Μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μὴ δ' ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. Moribus enim bonis conuenit (ut opinor) ut qui honores publicos gerunt, meminerint se non magis singulorum ciuium magistros, quàm legum atq; uniuersitatis ministros esse debere. Quarum legum omnes ideo serui sumus, ut liberi esse poßimus. Tum ciuitatis administros orari non oportere, aut etiam obsecrari libello, ea ut munera obeant, ea negocia suscipiant, quæ actus sui ipsi esse nouerunt. Nunc uerò utilitatis causa paucorum receptum est, quæ quisq; muneris sui esse nouit, ea ut beneficij sui faciat: quæ neceßitatis esse leges iusserunt & constitutiones, ea ut arbitrij esse existimentur. Et quo fit ut si eas operas quas debent præstiterint, benignitati acceptæ referantur conniuentia publica. Atqui ingenui animi officium est, cùm is nihil promereatur, gratiam quoq; inire nullã uelle. Sed locus hic spinosus est fortasse, atq; id periculum est ne incautius incedens, aculeum quendam molestum seræ

resip

Lamachus.

resipiscentiæ referam. Et melius uiderint eius ordinis du- ctores ad quem ea res pertinet, quid sui muneris sit, quoq; modo omnia sibi officia constare posthac in Rempublicam poßint. Enimuero constituendæ Reipublicæ summa in eo ferme uertitur, si ijs hominibus primi imperij magistratus concedentur, qui publica uice commoueri soleant, quod rarißimum genus est: quiq; citra aras tantum (ut dicitur) obsequiosi esse didicerint. Multi enim dum gratiosi apud omnes ordines esse cupiunt, nihil pensi habere putantur quin per fas nefasq; ab omnibus gratiam ineant: plerunq; etiam falsam, quod illiberale magis est. Sed hoc nimirum est illud: Cùm multi sint gradus honorum, natura autem comparatum sit, ut ambitiosißimus quisq; genesim se summam habere persuasum habeat: quidam aucupanda omnium gratia, colligenda comitatis fama, auram quandam popularitatis excitaturos se sperant, qua uel ad summũ honorum apicem aut tractim aut persultim, per uarias rerum inclinationes attolluntur. Ita nulla propè cura uectorum, rectores clauum sibi, non multitudini moderantur, nec tam officij quàm commodi rationem habendam esse putant. Qui mores eousq; inoleuerunt infelicitate præteritorum temporum, ut huiusmodi popularitatis aucupatio prudentia summa uocitetur. Nota sunt uocabula huiusmodi artificij, dißimulatores appellant. Conniuentes & obaudientes in loco, aut etiam obsurdescentes. Cunctatores & (ut Pythagoricorum uerbo loquar) Echemythos, quod significat sermonis homines parcißimos: qui aures duas habere se, unicam tantum linguam in causis (si Diuis placet) publicis meminerint. quod tamen ipsum ne ex Philosophiæ præceptis ac non philotimiæ potius manare uideatur: Echemythos

Conniuentes. Cunctatores. Echemythi.

cum

cùm dicunt, non tacendorum tenaces, sed dicendorum palàm, & uerò uociferandorum intelligunt. En præclaram Echemythiam, multò certè Pythagorica utiliorem, duntaxat eorum rationibus. Sed sit hæc prudentia, quando ita magnis uiris uisum est, modò hoc constet apud omnes, utiliore ista quàm honestiore prudentia neruos omneis imperiorum succisos esse, feruorem omnem charitatis publicæ priuatæq; extinctum, omnes spiritu magnitudinis animi fractos, omnia publica prodita, magistratuum deniq; maiestatem imminutam ac prostitutam esse. Nisi uerò existimamus charitatem illam publicam (quam zelum appellamus) in huiusmodi animis cum illa echemythia incuriæ filia uersari insidereq; posse, perinde quasi ira eos non sit fortitudinis (ut sapientissimi uiri dixerunt) quæ indignitate rerum in animis eorum hominum accenditur, qui nihil humani alienum à se putant, id est, qui publicam omniumq; uicem non dolere, cùm opus est, non possunt. Verùm isti cùm omneis animi uires in ambitionem effuderunt, cùm recto & honesto salutem multam dixerunt, cùm omneis rationes ad utile retulerunt: secundo flumine nauigandum esse dictitant, atq; etiam obsecundante uento, id est, in partes fortunatorum subinde transeundum. O` pietatem singularem, nec minus prudentia illa commendabilem. Neq; enim in tantam uecordiam prolapsuros se aiunt, ut Gigantum exemplo Theomachiam meditentur. Theomachos autem antiqui appellarunt, qui etiam contra Deos bellum suscepisse memorantur à Poëtis non sine allegoria. Atqui apud nos Dij uulgi sermone dicuntur, qui immodicam potentiam aut in Republica, aut in aula maioribus fatis adepti, suprà priuatum fastigium se coli in ciuili insolentia sustinent: nec uerò Dij huiuscemodi unius tantum ordinis sunt.

Echemythia.

Theomachi.

sunt. maiorum enim sunt minorumq́; gentium. minoribus hi hostijs, maioribus illi coluntur: utrique tamen diuinos primum honores ut omni memoria, sic hac ætate adepti: neque enim sunt deorum pronepotes. Huiusmodi igitur humanos Ioues (ut comico uerbo loquar) aucupes quidam gratiæ, ambitione perditißimi, anthropolatriæ ritibus colendos suscipientes, omni ope placare, atque omnibus (quod dicitur) ungulis adnituntur, uel humano (si ita res ferat) sanguine litare ijs parati. Sauguinem nunc appello non caput, sed fortunas hominum. Visi sunt enim qui claris facinoribus improbitatis editis, tanquam pignora perpetuæ deuotionis dedisse magnis dijs illis existimarentur. Ex quo tandem factum, ut dum deuotißimus quisque maximè placere numinibus suis cupit, respub. studijs huiusmodi priuatis fœdißimè distraheretur, atque hos tamē pro tanta pietate (ut cernere est etiam hodie) utilitatem uelis remisq́; (quod aiunt) consectantes, prosequitur surgens à puppi uentus eunteis, usqueadeo præsentißima numina coluisse eos constat. Contrà autem qui antiquißimam curam honestatis habent, hos omni uento fauoris destitutos, ad scopulos etiam offensionum impingere, in uadisq́; inopiæ & interdum egestatis adhærescere uidemus. hoc uerò quid est aliud tandem quàm fortunæ triumphantis, uirtutis triumphatæ atque traductæ spectaculum edere bonis omnibus lamentabile? Eorum porrò honestiores, & qui famæ suæ consulunt, in occulto id faciunt. Quidam uerò uisi sunt tam apertè sese uenditantes, quasiq́; Regibus suis (ut dicitur) palàm supparasitantes, nec sese nec magistratuum insignia respicientes, ut plus exemplo quàm peccato nocerent. Super omnes tamen perniciosißimi omni æuo fuerũt pseudocatones quidam, qui uel Roscium illum histrio- *Pseudocatones.*

num decus hypocrisi, id est, arte mimica superant, quos tamen præcordia charitatis populus esse credit: ut quorum omnia dicta factáq; multis simulationum inuolucris obtegantur. Sinuosissimos enim mentis recessus habentes, fronte insuper omnia animi sensa obtendunt, oculis & uultu quicquid commodum est ementiuntur, apud populum quidem qui hebetioribus oculis introspicere per faciem uultuosam nō potest, tectorioq; histrionico omnia assimulantem. Hi sunt qui ex insidijs uulnificè feriunt, iaculis etiam uenenatis reipublicæ uitalia consauciantes. Horum nec ictus inopinati prouideri, nec uulnera cæca sanari possunt. Hi sunt deniq; qui ad prima subsellia non euadere, sed erepere, atque arduum quodq; inceptum, non corona aut operibus expugnare, sed cuniculis arteq; sinonia solent: uulpina pelle peruincentes, id quod Herculibus leonino tergore amictis etiam desperandum esset. Proinde magnæ operæ pretia facere, mereriq; uidebuntur aures & oculi Principis, si ut iam fieri cœptum est (tametsi una aut altera hirundo uer non facit, ut dicitur) ab huiusmodi personatorum hominū imposturis cauerint, qui (ut est uicinia quædā uirtutum ac uitiorum) aut seueritatem superciliosa fronte, aut charitatem immodica comitate, aut clementiā ambitiosa placabilitate, aut quoduis aliud præstantis animi ornamentum, exquisito lenocinio ementiri didicerūt. Hactenus animi causa ineptire nobis licuerit, & planè ἀκαιρολογεῖν.

Ex l. Cum duobus. §. Si in coëunda, eodem titu.

Aut agrum pollicitatori damus.) Legendum puto *agrum colendum licitatori damus. Id est, colono partiario plurimo omnium licitāti. Sic enim fieri solet, ut hanc mendam ex compendio scribendi inoleuisse credam, duabus di-*

ctioni

ctionibus in unam coagmentatis, hoc modo, agrum col.licitatori. Fuisse autem morem per notas scribendi in iure ciuili, satis ex Valerio Probo constat. Accursius autem facile deceptus est, propter uerbum pollicitus est, quod praecedit. Pactum est (inquit Vlpianus) duorum consensus atq; conuentio. Pollicitatio uerò offerētis solius promissum quo modo accipitur per totū titulum, De pollicitationibus. Plinius ad Traianum in libris integris, Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra caueam. De ijs uerò quæ in contractibus promittuntur, pollicitationem dici, uel promissorem pollicitatorem uocari nusquā lectū est, licet polliceri uerbum ad omnia promiscuum sit. Adde quod cùm dixerit, ueluti si pecus pascendum, debuit subiungi agrum colendum. Nos tamen æstimandum relinquimus, ne in re non cōperta audacius iusto periclitemur. Verùm ex eo quod sequitur, Pretium enim operæ artis est ualementū, uel uelamentum potius: sensus mea quidem sententia elici uix potest, qui quidē congruus sit elegantiæ Vlpianæ, nisi quis hunc sensum esse putarit, operæpretium enim artis est uelamentum: pro eo quod est magni æstimandū est, & magni pendendum. Liuius in præfatione operis, Facturus'ne operæpretium sim si à primordio urbis res populi Rom. perscripsero, nec satis scio, nec si sciam, dicere ausim. Operæpretium dixit pro re in primis censenda & magni facienda. Idem alibi, Ibi dies aliquot frustra absumpti: & quia uix operæpretium erat abscesseret: id est. uix tanti fuisset urbs capta ut tēpus tandiu tereretur. Et alibi, Fraus fidē in paruis sibi præstruit, ut cùm operæpretiū sit cùm mercede magna fallat: id est, ut uulgò dicimus, cùm res tanti sit. Quod etiam Latinè dici potest, cùm tanti esse cœperit periclitari. Operæpretium.

Et rursus, Quales igitur experiundo cognouerit, perinde eorum operæpretium faciat: id est, tanti eorum operam atque industriam æstimet. Idem, Tempus est opulenta uos ac ditia stipendia facere, & magna operæpretia mereri: id est, magna præmia militiæ. Cicero pro Roscio, Si nihil in ista pugna Roscij quod operæpretium esset fecerunt, quam ob causam à Chrysogono tantis præmijs donabantur? Id est, nihil quod ualeret, ut uulgus loquitur. In exemplis autem supradictis uarios in usus hoc uerbũ accipitur. A Græcis προὔργου τι ποιεῖν dicitur: id est, τὸ ἐν προτιμήσει παντὸς ἄλλου ἔργου: id est, quod omni operi, omni rei præuertendum est. Synesius, Ὅτι καλῶς οἰεισὺ προὔργου τι ποιήσειν εἰς τὸ φιλόπατρι, Quoniã operæpretiũ quoddam facturus tibi uideris ad patriæ charitatẽ pertinens. Aristoteles, Ὡς οὐδὲν προὔργου ὄντος: id est, tanquã nullum sit operæpretiũ, tanquã infructuosum sit. Dicitur autẽ operæpretiũ & pretium operæ, ut uerisimile & simile ueri, & per tmesin, pretium enim operæ: qua figura Cicero & Gellius frequenter utuntur. Velamentum autem ornamentum significat & prætextum. Curtius libro VI. Nec aut commercio linguæ, aut supplicũ uelamentis inhiberi crudelitas potest. De sacerdotum infulis & insignibus loquẽs. Tacitus, Mox uelamenta & infulas pro muris ostentant. Oratores ad Romanos cùm infulis & uelamentis miserunt, id est, σὺν ταῖς ἱκετηρίαις καὶ στέμμασιν ἔπεμψαν. Velamenta dixit gestamina sacra quibus obuiam euntes uicti uictorum acerbitatem mitigare solent urbibus expugnatis. Iuuenalis, Clari uelamen honoris Sufficiunt tunicæ summis Aedilibus albæ. Quòd si legas ualementum, ut sit, Pretiũ enim operæ & artis est ualemẽtũ: hoc est, ἀντάξιος γὰρ ἡ τιμὴ, τῆς τε ἐργασίας καὶ τῆς τέχνης, occurrit non esse

Velamentum.

esse dictionem Latinam ualementum, nec Vlpiano conuenientẽ. Proinde neutra lectio (ut existimo) omne feret punctum: sed Accursius nos admonuit hunc locum citra praeuaricationis crimen praeteriri silentio non posse, qui multum in eo aestuasse uidetur post Azonem.

Ex l. Si fratres. §. Item si in communem, eodem tit.

Si uicini semipedes inter se contulerint, ut ibi congratitium parietem inter se aedificarent.) Congratitius paries quid sit, ne ipse quidem Papinianus huius legis autor unquam nouit. Concratitium autem unius literae immutatione legendum esse ex Vitruuio apparebit. Vt enim ille refert, cum iam aucto mirum in modum Romano populo necesse esse coepisset in coenaculis habitari (Nam antea cùm per urbis laxitatem licebat, unius tantùm contignationis erant aedificia) ad altitudines aedificiorum deuentũ est & aedium frequentiam. Huiusmodi aedificijs cùm lateritij parietes accommodati non essent, ad alterius generis structuras necessario transitum, id est, lapideas, caementitias, testaceas. tandemq; inopia rerum angustiaq; cogente ad cratitias deuentum est. Verba autem eius ex secundo Architecturae libro ascripsimus, Leges, inquit, publicae non patiuntur maiores craßitudines, quàm sesquipedales constitui loco communi. Caeteri autem parietes ne spatia angustiora fierent, eadem craßitudine collocantur. Lateritij uerò nisi diplinthij aut triplinthij fuerint sesquipedali craßitudine, non possunt plus quàm unam sustinere contignationem. In ea autem maiestate urbis & ciuium infinita frequentia innumerabiles habitationes opus est explicare. Ergo cùm recipere non posset area planata tantam multitudinem ad habitandũ in urbe, ad auxilium altitudinis aedificiorum res Concratitius.

ipſa coëgit deuenire. Itaque pilis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmētitijs altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad ſummas utilitates perficiunt deſpectationes. Et paulò pòſt, Cratitij uerò parietes uelim quidem ne inuenti eſſent: quantum enim celeritate & loci laxamento proſunt, tanto maiori & cōmuni ſunt calamitati, quòd ad incendia uti faces ſunt parati. Itaque ſatius eſſe uidetur impenſa teſtaceorum eſſe in ſumptu, quàm compendio cratitiorum eſſe in periculo. Etiamq; in tectorijs operibus rimas faciunt arrectariorum & tranſuerſariorū diſpoſitione. Et rurſus in VII. Sin autem in cratitijs tectoria erunt facienda, quibus neceſſe eſt arrectarijs & tranſuerſarijs rimas fieri, id ut non fiat, hæc erit ratio. Concratitius igitur paries in propoſito, paries eſt cratitius inter duos cōmunis. Verumenimuero, ut uerba Vitruuiana intelligātur, quæ à multis fortaſſe non percipiuntur, aliquid ad explicationem eorum uerborum addendum eſt: utique poſtea quàm nos ita huius operis rationem inſtituiſſe non ſemel teſtati ſumus, ut quæcunque aut res, aut uerba ab antiquitate repetenda in ordinem dicendorum incurrerent, ea ut omnia pro ingenij, aut memoriæ facultatula attingeremus, ac ſiqua præterea in ipſo ſcribendi feruore ſuccurrerent quæ ad ea pertinere uiderentur: non enim uetuſtatis promptuarium memoriam noſtram exiſtimari uolumus. In quibus tamen ſæpenumero ſtylum inhibere ſoleo, ueritus ne ſcribendi libidini nimium indulgere uidear, aut quaſi ieiunam materiam nactus ſim, extra rem quam nunc agimus, abſurda ſcribendi diuerticula quærere. Verùm interdum rerum quædam turba, aut dici aut perſtringi ſe debere admonentium, ex portu me quaſi quidam æſtus in altum (ut dicitur) refert.

Concratitius paries.

Ibiq;

Ibiq́; me reputantem quàm multa à multis cognitu digna, pleraque non admodum abstrusa ignorentur, libido quædam inceßit uel ea persequendi quæ stomachum mouere fortasse fastidiosis poterunt. Sed quid facerem? publica uice moueor, pudet me nostræ sortis, apud quos solos lingua Latina exoleuit. Ille igitur affectus quem zelum uulgò dicimus, qui publicam uicem dolere æquè ac priuatam officiosum hominem cogit, sinus interdum nostros implens, per altum uelificari nos perpulit. In quo tamen delicijs nostrorũ seruiuisse mihi uideor. Noui enim, noui tandem quorundam eorum stomachum usque eò delicatum, ut nisi repetantur omnia sæpius, & multipliciter retractentur, quasiq́; subigantur, ut mansos (ut dicitur) cibos & colliquefactos, tanquam infantibus in osculum ingeras, concoquere uix poßint, ac mox etiam reijciant. Huiusmodi delicias hominum libellis quibusdam è Græco uersis expertus sum. In eis enim σκοτεινὸς alter uisus sum, neque quicquam profuit, legem operis excusare apud eos homines qui omnia una (ut aiunt) pertica metiuntur, quo minus ob libellum unum unus & alter criticulorum censoria nota ex numero me scriptorum in perpetuum expungerent, qui nec Plinio ipsi, nec Quintiliano, nec Tacito, nec reliquis eiusdem ætatis parcerent, si hac ætate scripsissent. Eorum nunc seueritatem ueritus, autore Aristophane usus sum, Indoctius dicere instuui, ut apertius atq; explanatius dicerem: quod ille ita Græcè faciendum admonuit, ἀμαθέστερον φράσον καὶ σαφέστερον. Faciendum igitur mihi putaui, ut quoad eius fieri posset, ad intelligentiam omnium descenderem, nisi fortè sicubi per rerum maiestatem hoc mihi nõ licuit. Lateritij igitur parietes Vitruuio dicũtur, qui ex crudo latere fiebant, cuiusmodi parietũ ruinas

Lateritij parietes.

Later & testa. Romæ dudum uidimus silicis duritia. Lateres autem ex terra albida fiebant, & cretosa, siue etiam rubrica, aut masculo sabulone, diuq́; eos siccescere sinebant, ut docet Vitruuius: Itaque utiliores erunt (ut inquit) si ante biennium fuerint ducti: nam antè non possunt penitus siccescere. *Testaceus.* Testacea autem structura ex latere cocto fit: quem *Laterculus coctilis.* Curtius laterculum coctilem appellat, quali hodie Gallia etiam utitur ad caminos & fumi emissaria, & farcturas ædificiorum inter pilas lapideas, & inter eas eductiones aut lapideas aut materiarias, quæ ossa ædificiorum ab *Diplinthij parietes.* architectis appellantur. Diplinthij & triplinthij parietes dicũtur à duplici & triplici ordine laterum, qui Græ- *Cæmenta.* cè plinthi uocantur. Cæmenta sunt quæ à lapide quadrato cæsoq́; differunt, ut alibi diximus. Vitruuius libro II. Incerta uerò cæmenta alia super alia sedentia, inter se imbricata, non speciosam sed firmiorem quàm reticulata præ- *Imbricatum.* stant structuram. Imbricata appellat inter se hærentia imbricum modo. Sunt autem imbrices tegulæ conuolutæ, quales Lugduni uisuntur. Liuius, Cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Accursius aliter censuit in lege, Qui domum, infrà, Locati. His parietes uillatici fiunt, & ea structura quæ incerta uocatur, & uenustate caret. *Farctura.* Fiunt & ijs farcturæ, quibus aut interstitia pilarum, aut caua operum implentur. Vitruuius, Sed nostri celeritati studentes erecta collocantes frontibus seruiunt, & in medio farciunt farctis separatim cum materia cæmentis. Itaque tres suscitantur in ea structura crustæ, duæ frontium, & una media farcturæ. Græci non ita: sed plana collocantes corijs alternis in craßitudinem instruẽtes, nõ media farciunt, sed è suis frontatis perpetuam, & in unam craßitudinem parietum consolidant. Præterea interponunt singulos

perpe

perpetua craßitudine utraque parte frontatos, quos diatoros appellant, qui maximè religando confirmant parietum soliditatem. Hactenus Vitruuius. *Coria sunt in architectura singuli ductus structuræ, qui uno tenore ducuntur, aut in altitudinem, aut in craßitudinem, aßidentias nostri artifices uocant, id est, aßietas.* Lapides *utraq; parte frontati, sunt qui utraq; parte parietis faciem certam ostẽdunt, ex quibus fiunt, quæ uulgò catenæ & crura dicuntur, quibus totius operis firmitas constat, quæ eam rationem in ædificio habent, quam oſſa in homine.* Græcè Diatori dicuntur, *quaſi perpetua soliditate utrinque extantes, uel ut in quibuſdam exemplaribus legitur diatoni, id est, ab una parietis parte ad aliam pertinentes, pertendentesq;.* Artifices ob hoc *perpennas appellant, quaſi perpetuo lapide constantes, id est, solido.* Contignationes *uulgò estagia dicuntur: quarum supremæ, aut etiam superiores cœnacula dicuntur.* Στέγαι Græcè *uocantur. unde* τρίστεγον *in* Actis *apostolorum pro tertiæ cõtignationis cœnaculo.* Et πύργος δεκάστεγος *apud Strabonem, pro turri decem contignationum.* Plana *autem area dicitur, quæ plano pede instituitur, & ad planam terram, ut lingua nostra dicam.* Quæ *sic dicitur ad differẽtiam hypogeorum, contignationum, concamerationum, palationum.* Hypogeorum *appellatio complectitur cellas uinarias, carnarias, olearias, penuarias, promptuarias.* Concamerationes *sunt, quæ arcuato opere constant.* Vitruuius *lib.* VI. *Aedificia quæ plano pede instituuntur, si fundamenta eorum facta fuerint, ita ut in prioribus libris de muro & theatris à nobis est expositum, ad uetustatem hæc erũt sine dubitatione firma: Sin autem hypogea concamerationesq; instituentur, fundationes eorum fieri debent craßiores, quàm quæ in superio-*

Coria.

Frontati lapides.

Contignatio.

Tristegon.

Plana area.

Hypogea.

Concamerationes.

Palatio. ribus ædificijs structuræ sunt futuræ. Palatio id fundamenti genus est, quod in aquis, aut in uliginosis, aut congestitijs locis fieri uidemus, à palis qui in terram depanguntur dictum uocabulum. Idem libro I I. de alno loquens, Itaque quia non nimis habet in corpore humoris, in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebrè fixa, recipiens in se, quod minus habet in corpore liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & sustinet immania pondera structuræ. quæ uerba mendosè uulgò le-
Fistucatio. guntur. Palatio quæ uulgò pilotium dicitur, fistucatio etiam appellatur, à fistuca machina uulgò nota, qua etiam pauitores utuntur utrinque ansata. hac enim pali magna ui
Fistuca. in terram adiguntur. Est & alia fistuca magnæ molis, qua trabalis materies in terram pangitur, aut in alueum fluminis, quæ funibus tollitur, & pondere suo remissa alliditur, cuiusmodi Parisijs sæpe uisitur. De hoc genere intelligendum illud Cæsaris in I I I I. de bel. Gal. Hæc cùm machinationibus immissa in flumen defixerat, fistucisq; adegerat. De secundo illud Vitruuianum in V I I. Si plano pede erit ruderandum, quæratur solum si sit perpetuo solidum, & ita exæquetur, & inducatur cum statumine rudus: Sin autem omnis aut ex parte congestitius locus fuerit, fistucationibus cum magna cura solidetur. Vtitur
Festuca. & Plinius libro X X X V I. Quidam festucam & festucare legunt per e. Leo Albertus qui de ædificatoria scripsit, non fistucam, sed figisticam legit apud Cæsarem. Co-
Coaxatio. axatio autem, opus est axibus constans. Axes enim transuersis tignis impositi contignationum sola fulciunt. ex eo autem opere intertignia constant, quod genus apud nos non est usitatum, sed alibi fortasse dicitur. Verùm huiusmodi paries quem Papinianus concratitium appellat, Latinè

propriè

proprie intergerinus appellatur, qui à uicinis constructus ueluti intergerit, id est, communiter gerendo est. Vulgus medianum appellat, cùm medianus Latinè aliter accipiatur, ut antea diximus. Plinius lib. XXXV. de ædificijs Græcorum lateritijs loquens, Romæ, inquit, non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus, quàm unam contignationem tolerat, cautumq; est ne communis craßior fiat, nec intergerinorum ratio patitur. Festus, Intergerini parietes dicuntur, qui inter confines struuntur, & quasi intergerunt. Cratitius uerò dicitur ab asseribus, qui arrecti transuersiq; in modum cratis texuntur, quos Vitruuius arrectarios transuersariosq; appellat. Intergerinus. Arrectarij & transuersarij.

Ex l. Actione. §. Morte. eod. tit.

Itē dolus & culpa in eo quod ex antegesto pendet, tam ab hærede quàm hæredi præstandū est.) Si prǣstādū legas, dolū & culpā quoq; necesse est ut legas cōstructione Græca. Verg. lib. XI. Aeneid. Alia arma Latini Quærēda, aut pacē Troiano ab rege petēdū est. Liuius, Itaq; bellum cùm haud dubijs hostibus gerēdū, perdomādūq; feroces animos esse. Cicero ad Atticū lib. IIII. Iterādum eadē ista mihi, δεύτερον ταῦτα ποιητέον. *Quod Seruius adnotauit. Si dolus & culpa legatur præstāda sunt, legendū erit schemate tam Latinis q̄ Græcis usitato. Liuius, Magna res in principio statim belli Chalcis, & Euripus adēpta Regi forent. Idē, Formijs portā, murumq; de cœlo tacta nuntiabatur.*

Ex l. prima, De contrah. empt.

Sabinus Homero teste utitur.) Locus est ex septimo Iliados circa finem,

Νῆες δ᾽ ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν οἶνον ἄγουσαι,
Ἔνθεν ἄρ᾽ οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ᾽ αἴθωνι σιδήρῳ,

Ἄλλοι

Ἄλλοι ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν.
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.
Affuit ex Lemno ratibus tunc copia uini,
Cæsarie insignes redimunt hinc uina Pelasgi.
Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Plinius libro XXXIII. Vtinam posset è uita in totum abdicari Aurum sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertum. Quantum feliciore æuo cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit. Ita enim ut opinor commercia uictus gratia inuenta. Alios corijs boum, alios ferro, captiuisq; rebus emptitasse tradit. Quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret, cùm Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore etiam constat Romæ. Hactenus Plinius. Locus autem cantatißimæ illius permutationis, cuius meminit Plinius, apud Homerum legitur libro VI. Iliados his uerbis,

Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε.
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.
Iuppiter eripuit mirè hic præcordia Glauco,
Qui cùm Tydide demens crepitantia mutat
Arma, subæratis auro uisenda corusco.

Est autē huiusmodi historia, Diomedes Græcus, & Glaucus Troianus cùm in medio pugnæ feruore inter se obuiā facti essent, uterque magna sui fidutia fretus, in eoq; iam

essent, ut manu conserturi uiderentur, inuicem (ut fit) sciscitantes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandē hospitiumq́; auitum agnouerunt. quo facto cùm pugnare nollent, atque ideo diuersi abire cœpissent, ibi Diomedes Glaucum ita alloqui cœpit,

Τεύχεα δ' ἀλλήλοις ἐπαμείψομεν, ὄφρα καὶ οἵδε.
Γνῶσιν ὅτι ξεῖνοι πατρώϊοι εὐχόμεθ' εἶναι.

Heus tu (inquit) quin arma inuicem cōmutamus, ut omnibus his innotescat paternum auitumq́; hospitium nobiscū intercedere. Quo dicto confestim ex equis desilientibus illis, & mutuis complexibus accepta, dataq́; fide, in tantam amentiam Glaucus Ioue mentem eripiente prolapsus est, ut arma aurea ac centum bobus æstimata, æreis armis nouemq́; bobus æstimatis continuo commutaret. Huius autem permutationis meminit Iustinianus in proœmio Pandectarum his uerbis, Quia uestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis uirtutis Glaucus & Diomedes inter se faciunt dissimilia permutantes. *Permutatio Diomedis & Glauci.*

Χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Id est, aurea æreis, centenaria nouenarijs, sic enim Græcè in Pandectis archetypis legitur. Quo in loco operæ pretium est legere Accursij hominis diuinaculi fanaticum deliramentum, cuius inscitia locus ille pulcherrimus iam diu obsoleuit. Gellius libro 11. de Græcarum & Latinarum comœdiarum cōparatione loquēs, Sed enim (inquit) postquam in manus Menander uenit, à principio statim dij boni quantum stupere atq; frigere, quātumq́; mutare à Menandro Cæcilius uisus est? Diomedis hercle arma et Glauci non dispari magis pretio æstimata sunt. Ad hoc alludens Cicero ad Atticum libro VI. ita inquit, Habes ad omnia

non

non ut postulasti χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Pomponius enim Atticus ut cõijcere licet, scripserat his uerbis aut huiusmodi Ciceroni, Vide ut pro epistola ista quam ad te scripsi, nõ magnopere commemoranda, aliam scribas mihi: sed tam bonam, tam uenustam, ut uidear ego æreas literas aureis permutasse. Propterea Cicero respondet ad omnia se ita respondisse, ut paria cùm Attico fecisse se putaret, non meliora scripsisse. Plutarchus in Theseo. Nummũ præterea statuit, bouemq́; in eo incidit, uel ob Marathonium taurum, uel ob Minois ducem, uel quòd ad agriculturam ciues prouocare uellet. Ab eo (inquit) nummo dicitur hecatombœon, quod est centum boum, & decabœon decem boum nomen traxisse. Pollux etiam libro IX. autor est bouem genus nummi fuisse Atheniensibus, à bouis forma sic dictum, quæ in eo sculpta erat, ex quo Homerum hecatombœon enneabœonq́; dixisse. Quod igitur in Institutionibus Iustiniani eodem in titulo dicitur, Proculum alijs Homericis uersibus nixũ, opinionis eius autorem fuisse, quæ uenditionem à permutatione distingueret, de ijs uersibus intelligi puto, cuius hic extremus, Chrysea chalceijs, hecatombœa enneabœis.

Bos. Bos enim, quod uerbum est Græcum, nummum aliquando *Prouerbium.* significat, unde prouerbiũ natum Βοῦς ἐπὶ γλώττης, id est, bos super linguã, quod de ijs dicebatur, autore Suda, qui loqui liberè non audebant multæ metu deterriti, quam luere eos oportebat, qui paulò licẽtius loquerentur. Apud Pollucem legitur Βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ βέβηκεν, id est, bos linguæ insidet, de ijs (inquit) dictum, qui pretio silentium uænale habuissent. Eôdem pertinet illud quod in Demosthenem Athenis exclamatum est. Demosthenes enim pecunia à Milesijs corruptus, cùm postridie à concione flagitar

gitaretur, ut in eos orationem haberet, excusauit synanchen, cùm in concionem obuoluta ceruice prodijsset. Vnus autem ex turba suspicatus id quod erat, exclamauit non synanchen eum pati, sed argyranchen, quasi dicas argentanginam: quibus uerbis significauit silentium Demosthenis pecunia à Milesijs redemptum. Synanche Latinè angina dicitur: morbus est fauces præcludens ac strangulans, unde nomen utraque lingua accepit. Ab ignaris medicis non synancha, sed squinantia dicitur, simili errore atque epilensia pro epilepsia, & sciatica pro ischiade, uel ischiaco dolore, qui & ischiadicus dicitur, & scotonia pro scotomate, id est, uertigine, & huiusmodi alia permulta, quæ iam tamen apud nos nisi ab ignarißimis non ignorantur, propter linguæ Græcæ cognitionem, quam artis professores apud nos assecuti sunt. Verum quod in principio huius legis dicitur, Eaq́; materia forma publica percussa, usum dominiumq́; non tam ex substantia præbet, quàm ex qualitate: hoc quo modo intelligi debeat ex Aristotele, apparebit libro quinto Ethicorum. De iure enim commerciario loquens, quod ipse allacticon appellat, in hanc propemodum sententiam, inquit, Enimuero omnia quæ in commercium cadunt, comparabilia quodammodo esse oportet, quam ob caussam nomisma in usum uenit, fit'que quodammodo medium: omnia enim metitur, & exuperantiam & defectum: ut (uerbi gratia) quot tandem calcei æquare, aut domum, aut cibaria poßint. Proinde ut est structor ad sutorem, totidem calcei sunt ad domum, aut ad cibaria. Alioquin nec cemmercium, nec communio erit. Commercium porro non erit, nisi æqua quadantenus hæc sint. Vnum itaque esse oportet, quo hæc omnia metiri poßimus.

Synanche.

Medicina uocabula reposita.

Id autem

Id autem est reapse quidem indigentia, quæ cõtinet omnia. Quippe si nulla re homines indigeãt, aut si non eodẽ modo, aut iam commercium non erit, aut certè non idem. Idcirco ueluti succidaneum quiddam pro indigẽtia subijt hominum instituto, numus, indeq́; nomen habet à nomo, id est, lege dictus: lege siquidem non natura numus est. Ideoq́; in nobis situm est, an mutare numum, an abrogare uelimus. Διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι ὧν ἐστὶν ἀλλαγή, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον. πάντα γὰρ μετρεῖ. Et paulo inferius, Δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας, τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην. καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Hic locus poscere uidetur omnino, ut uideamus quantũ ualeat autoritas poëtica. Accursius igitur in eodem Institutionum loco: Nota argumẽtum (inquit) quòd autoritates philosophorũ & poëtarum sunt in causis allegandæ, quanquam interdum redarguantur ut hic. Hoc dictum Accursianum, quòd ad poëtas attinet, falsum uidetur (nõ enim redarguitur illic dictũ Homeri, sed Iurisconsulti unius dictũ alia Homeri autoritate reprehenditur. Sed hoc mox uidero) quod uerò ad philosophos pertinet, etiam inscitissimũ. siquidẽ iuris sciẽtia, ut alibi diximus, pars est ciuilis scientiæ, quæ rursus ipsa pars est moralis scientiæ. Porrò moralis sciẽtia, tertia pars est philosophiæ, etiã cũ philosophia angustissimis finibus circumscribitur. Latius enim patet philosophia, cum pedissequis suis comitata orbem illum doctrinarũ complectitur, qui encyclopædia dicitur, ut alibi uidimus. Sed hoc Accursio inauditum, qui nullam partem philosophiæ præter hãc iuris attigit.

Numus.

Autoritas poëtica quantũ ualeat.

Philosophia.

Encyclopædia.

attigit. Nunc ad poëtas ueniendum. Quintilianus igitur libr. x i i. In primis uerò (inquit) abundare debet orator exemplorum copia, tum ueterum, tum etiam nouorum, adeò ut non ea modò, quæ conscripta sunt historijs, aut sermonibus, uelut per manus tradita, quæ'que quotidie aguntur, debeat nosse, uerùm ne ea quidem quæ sunt à clarioribus poëtis ficta negligere. Nam ea quidem propria, aut testimoniorum, aut etiam iudicatorum obtinent locum. Sed hæc quoque aut uetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quàm plurima. Vnde etiam senibus autoritas maior est, quòd plura nosse & uidisse creduntur, quod Homerus frequentißimè testatur. Item lib. v. de autoritate loquens, Nam illa septem præcepta sapientum, non'ne quasdam uitæ leges existimamus? Si causam ueneficij dicat adultera, non Marci Catonis iudicio damnata uideatur, qui nullam adulteram non eandem esse ueneficam dixit? Iam sententijs quidem poëtarum non orationes modò sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum, qui quanquam inferiora omnia præceptis suis ac literis credunt, repetere tamen autoritatem à plurimis uersibus nõ fastidierunt. Neque est ignobile exemplum, Megareos ab Atheniensibus, cum de Salamine contenderent, uictos Homeri uersu, qui tamen ipse non in omni editione reperitur, significans Aiacem naues suas Atheniensibus iunxisse. Hactenus Quintilianus. Interpres uerò Demosthenis in ea oratione, quæ de falsa legatione inscribitur, id est, περὶ παραπρεσβείας, Contendentibus (inquit) Atheniensibus cum Megareis de Salamine insula, Solon Atheniensis Homericis uersibus causam suam iudicibus approbasse dicitur, uersum commentitium Homericis uersibus intercalando. Cùm

Homeri autoritas.

enim Homerus dixisset, ἄιας δ' ἐκ σαλαμῖνος ἄγεν δύο καὶ δέκα νῆας, id est, ut Lapus ex Plutarcho uertit, Bis senis Salamine Aiax cum nauibus ibat, addidit Solon hūc uersum,

Στῆσε δ' ἄγων ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Cecropidum quo castra loco posuere phalanges.

Hoc modo docuit Salamina omni memoria Atheniensium fuisse, sicq; disceptatoribus Lacedæmonijs Salamina Megareis abiudicata. Autore etiam Plutarcho, qui eius historiæ in Solone meminit. Et est quisquam qui post tanta testimonia, poëtarum autoritatē in iudicijs nihil ad rem pertinere contendat, uel Accursio iudice? Quid? num in dubium fortè uenit utra præualere debeat autoritas, Quintiliani? qui in foro & Senatu Romano, id est, in Iurisconsultorum seminario Consularis etiam uersatus est: an Accursij? hominis ut minimè mali, ita qui nec poëtas unquam, nec oratores legerit, ne Latinos quidem ullos autores præter hos Iuriscōsultos, quorum elegantiam ac doctrinā permultis luculentisq; uestigijs ignorantiæ suæ impreßit, quæ sagacißimè persecuta iuris peritorum cohors quingenaria, ijsdem erroribus alijs atque alijs ætatibus subscribens, trecentis circiter annis ad extremū indignitatis perduxisse uidetur. Faciunt sanè quidam iuris studiosorum improbitate sua, ut dum omnia uitæ instituta præ sua sorte despiciunt, aliorum silentium rumpant, & stylum etiam ultra modum lacessant. Itaque inuitus facio, ut identidem in istos humanitatis obtrectatores infesto stylo me conuertam. Non enim alioquin id magnopere mea refert, qui nec poëticā nec oratoriam profiteri, nec ullam omnino humanitatis partem, aut uelim, aut poßim. Verùm utriusque studio delectari me non inficior, quo nomine sæpe malè me ab nonnullis audisse commemini. Agedum uideamus de Homero, quid proceres

In humanitatis oblocutores.

ceres scriptorum censuerint, ut stomachum tantisper hisce hominibus moueamus. Iuuat etiam paucis in illos destomachari, qui patientia literatorum iritati, in literarum delicias petulantißimè debacchati sunt: sic se quammaximum dolorem nobis inurere existimantes. Iamprimum igitur Cicero in v. Tuscul. Traditum est (inquit) Homèrum cæcum fuisse, at eius picturam non poësim uidemus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus animorum, qui ferarum non ita expictus est, ut quæ ipse non uiderit, nos ut uideremus, effecerit? Plurchus in eo libro, quem de Homero composuit, qui liber nondum Latinus ex professo factus est, licet Politianus uir ille quidem excellentis doctrinæ, sed animi non satis ingenui, ex eo libro rerum summas ad uerbum transcribens, quasiq; flores præcerpens, non erubuit id opus pro suo edere, in quo nullam præterquàm transcribendi ac uertendi operam nauauerat. In eo igitur libro Plutarchus in hunc propè modum inquit, Duas autem Homerus poëseis reliquit, Iliadem & Odysseam, ab Aristarcho grammatico in numerum librorum diuisas, utranque secundum alphabeti Græci numerum & ordinem. In Iliade bellum Iliacum scripsit, & res ad Ilium gestas à Græcis, Barbarisq; propter Helenæ raptum: in primis tamen consectatus edita in eo bello ab Achille strenuitatis ac fortitudinis exempla. Odyssea Vlyßis reditum in patriam complexus est, uarijs mæandris errorum implicitum, uimq; etiam mentis atque consilij præstantißimi solertiam, quibus Vlysses errorum difficultates superauit, inimicosq; homines sibi, suisq; struentes insidias, ex sententia animi sui ad extremum ultus est. Proinde (inquit)

De Homero doctiorum sententia.

Plutarchi opus.

Homeri poëses.

Homerus uniuerso opere ambas hominis partes complexus est. Quippe qui in Iliade uim fortitudinemq; corporis persecutus, animi præstãtißimi specimen in Odyssea exhibuit. Et eodẽ libro circa finẽ, Cæterũ (inquit) perquàm scitũ est illud, quod à quodã dictũ est olim, Poëticã picturã esse loquentẽ: picturã uerò poëticã silentẽ. Ecquis est igitur, qui aut prius, aut amplius Homero, uel sententiarũ sensuumq; cõceptu, uel uerborũ in carmine delectu, deos, homines, loca, actiones uarias, ac multiplices excoluerit? Hic est enim unus qui uerborũ materie omnifaria animalia effinxerit: præsertim strenuißima quæq;, leones, pardos, apros. Quorum impetus animæ affectusq; ueluti deformãs, humanisq; rebusq; accõmodè cõponẽs, utrasq; proprietates expreßit. Καὶ γὰρ εἶπέ τις τῶν σοφῶν ὅτι ἐστὶν ἡ ποιητικὴ, ζωγραφία λαλοῦσα, ἡ δ' ζωγραφία, ποιητικὴ σιωπῶσα. Τίς οὖν πρῶτος ἢ τὶς μᾶλλον Ὁμήρου, τῇ φαντασίᾳ τῶν νοημάτων, ἢ τῇ εὐφωνίᾳ τῶν ἐπῶν, ἐκόσμησε θεοὺς, ἀνθρώπους, τόπους, πράξεις ποικίλας. ἀνέπλασε δὲ τῇ ὕλῃ τῶν λόγων καὶ ζῶα παντοῖα, καὶ μάλιστα τὰ ἀλκιμότατα, λέοντας, σῦας, παρδάλεις, ὧν τὰς ἐφορμὰς καὶ διαθέσεις ὑπογράψας, καὶ ἀνθρωπείοις πράγμασι παραβαλὼν, ἔδειξεν ἑκατέρας τὰς οἰκειότητας. De Homero loquẽs Columella in præfatione ita inquit. Nam neque territus Cicero cesserat tonantibus Demostheni Platoniq;, nec parens eloquentiæ Deus ille Mæonius uastißimis fluminibus facundiæ suæ posteritatis studia restinxerat. Deũ Mæoniũ à patria Homerũ appellans. De hoc Cicero pro archia ita inquit, Quàm multos scriptores rerũ suarũ Alexander secum habuisse dicitur: at is tamen cùm in Sigeo ad Achillis tumulum astitisset, O fortunate (inquit) adolescens, qui uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uerè. Nam nisi illi ars illa extitisset,

Homeri præstantia.

idem

idem tumulus qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quintilianus in decimo, de legendis autoribus Græcis ac Latinis loquens, Igitur ut Aratus ab Ioue incipiendum putat, ita nos rite cœpturi ab Homero uidemur. Hic enim queadmodum ex oceano dicit ipse amnium uim, fontiumq; cursus initium capere, omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortũ dedit. Hunc nemo in magnis rebus sublimitate, in paruis proprietate superauit. Et paulò pòst, Quid? In uerbis, sententijs, figuris, dispositione totius operis, non'ne humani ingenij modum excessit? ut magni sit uiri uirtutes eius non æmulatione, quod fieri non potest, sed intellectu sequi. Verùm hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit. Hactenus ille. Itaque fremant licet literarum bonarum inimici: imò uerò si placet & stomacho & cachinnis disrumpantur: nunquam tamen efficiẽt, ut non hunc Plinius libro II. naturalis historiæ, literarum principem iure appellasse uideatur. Et libro VII. ingeniorum felicissimum: Magni etiam Alexandri elogio omnis æui memoriæ consecratum. Et libro XVII. ingeniorum fontẽ. Vt non hunc deniq; Iustinianus legum sanctionumq; genius, omnis uirtutis parentem, in præfatione Pandectarum meritò esse dixerit, eiusq; poëtæ testimonio Iurisconsulti identidem in responsis suis utantur, ut autoris grauissimi. Hactenus de Homero. De poëtica uerò hoc dici in uniuersum potest, quod Quintilianus in libro X. scribens ex sententia Theophrasti philosophi nobilissimi, A' poëtis, inquit, & in rebus spiritus, & in uerbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Ecce autem de integro nugæ, inquiunt isti, quid (malum) nobis cum Homero, aut Mæonio, aut Mantuano? Quid

Poëtica laudes.

cum dicendi lepôre, cum studiorum amœnitate, cum politioribus literis, cum omni deniq; carminum, numerorumq́; ratione? Viderint ista malè feriati homines, qui gratuita ac ieiuna, ingrataq́; studia consectantur: nobis nullum festiuius acroama esse potest, quàm cùm ad strepitũ altercationum forẽsium aduocati apparitorũ uoce uocantur, aut cum ad pomeridianas illas capturas litigatores, consultoresq́; constituunt, & fœnerandũ studijs tẽpus, argentumq́; censemus, non condonandum deperdendumq́;, quod mente quidam capti solent facere, à musis infatuati, qui nunquam rem faciunt. Nam *quid dißimulo, aut quæ me ad maiora reseruo? cum eousq; indignitas creuerit, ut me aliquando propinquorum nonnulli, istorum successu permoti, seuerè simul & amicè admonuerint, ut ab his nugis literarum ad frugem bonam palatini quæstus tandem me reciperem, neq; hic ingeniolum qualecunq; est, nihil agendo atque etiam operam ludendo (ut dicitur) à serijs studijs, ac nostris hominibus dignis diutius distinerem.* R*espicerem hunc & illum (sordidißimum quenq; mihi, & ad rem attẽtißimum obijcientes quasi frugalitatis exemplar) non tu te respicis (aiebant) non tu te cohibes ab insano isto frugiperdæ philologiæ studio?* Q*uòd si tam* A*ccursij admirator, quàm* C*iceronis fuisses, haud dubiè ista aßiduitate studij pauculis annis ad frugem bonam euasisses.* C*ultor enim iuuenum purgatas inserit aures* F*ruge palatina.* S*olentq́; nunc certatim petere hinc iuuenesq; senesq;* F*inem animo certum, miserisq; uiatica canis. hoc illud est, scilicet, homines imperiti, expertesq́; disciplinarum elegantiæ, nihil æquum esse censent, nisi quod ipsis placitum est: omnesq́; insanire putant, qui non secum sentiant.* E*cce autem iterum: maius enim certamen restat cum illis, qui*

cum

cum multorum iudicio in Accursiana doctrina non mediocres esse credantur, suo uerò tam magni sint, ut caput ad fornicem Fabij submittere etiam possint (ut Crassus olim orator de Memmio quodam dixit) nullum Iurisperitum esse posse putant, uel uolunt potius, non eundem Latinitatis contemptorem. Atque ideo in obtrectationem meliorum literarum præcipites acti, nullo delectu autores omneis Latinos, præter Iurisconsultos antiquos (quos elegantiæ studiosos scribendo fuisse non percipiunt) interdicere suis solent. Quanquam reuera non aqua & igni (ut est in prouerbio) pluribus locis uti possimus, quàm oratorum, historicorum, poëtarum autoritate: ex quorum lectione Latinitatis & eloquentiæ cognitio exiistit, id quod attestari possunt honestiores, facundioresq; Iurisperiti, & iudices, & causidici, quales iam non pauci sunt, quibus tamen isti qui numero præualent, eadem de causa tanquam transfugis, aut deliris infensi sunt, qui ab illa uera germanaq; (ut ita dicam) Accursianitate desciuerint. Ex huiusmodi Areopagitarum numero (proh pudor) extiterunt aliquot non pridem Stoicorum simiæ, qui in amplissima curia pro tribunali censuerint poëtas omneis cremandos, poëticamq; adeò trans Alpes relegandam, unde inauspicatis auibus eam uenisse superciliose fremebant: dira etiam ijs imprecantes, qui ad nos poëtas & oratores, literasq; huiusmodi quasi certam reipublicæ perniciem attulerunt: tragœdias enim mirificas in uenerando illo consessu, non sine assensu excitauerant, arrepta occasione ob uecordiam cuiusdam facinorosi perditissimi, qui nescio quid de Ioue, atque alijs poëticis numinibus in dira dementia, furoreq; somniauerat, homo uix prima literarum elementa edoctus. Scomma.

Quorum sententia (ut fama est) risu paucorum, sed prudentiorum excepta, ac confestim suppressa, memoriæ tamen eximi non potuit. Manauit enim ad populum, tametsi autores ut arbitror ignorantur, quorum utique temeritate nota turpitudinis amplißimæ curiæ aliquandiu hæsit. Hi tam mihi bene meriti de republica nostra uidentur grauißimi censores, quàm de imperio Romano, atque etiam de genere humano Caius olim Princeps cognomento Caligula, furia faxq́; orbis terrarum, qui Homeri carmina, ac Liuij Maronisq; scripta, Platonisq; autoris Græci uesania stimulante abolere concupiuit: nec tamen inceptare ausus est: qui etiam Iurisconsultorum superbiam non ferens, deierauit se haud dubiè effecturum, nequid præter æquum bonumq́; respondere illi possent. Hi autem quamquam in nulla aut iuris, aut autoritatis arce, præsidium oppugnandis Latinis scriptoribus constituere possunt: meliora tamen iura superioraq́; interdum simulatione circunueniūt. Diximus superius iudicio multorum in Accursiana ipsos, scientia dicam, an inscitia? (quæ tamen sæpe homines in cœlum effert) non mediocres esse. Exemplum certè priscæ iuris prudentiæ, Iurisconsultorum decus, columen denique Reipub. dices te intueri, si incedentes uideris, non etiam si homines excusseris. Ita fit ut in istis, quæ populari trutina examinantur, omnes ferme tribus ferant (ut dicitur) id est, ut omnium ciuium iudicio de literis, aut antiquandis, aut probandis hi sentire rectißimè, suoq́; iure uideantur. Augustus Cæsar primus Romanorum Princeps, ac de iure ciuili optimè meritus, ut etiam ex multis elogijs Iurisconsultorum apparet, Homeri Mantuani poësim ciuilis iuris autoritate antiquiorem habuit, id quod testantur notißima eius carmina:

Sed

Sed legum seruanda fides, suprema uoluntas
Quod mandat fieriq́; iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum ueneranda potestas,
Quàm tot congestos noctesq́; diesq́; labores,
Hauserit una dies.

Eant igitur ignorantiæ patroñi, frontem perfricent, & se plus uidisse, quàm Augustum dicant, Principem utraq; lingua non mediocriter doctum, sapientia singulari prædi-tum: sub cuius imperio lux etiam æterna humano generi affulsit. Vereor mediusfidius ne plura dicam in homines infantißimos, aut uehementius fortè contendam, quàm modestis hominibus audire uel uacet, uel libeat. Proinde suscepti patrocinij fidem exoluisse mihi uideor, quod iure meo quodammodo suscepisse me puto. Melius uerò hanc causam egerint, qui poëticam & oratoriam, & huiusmodi facultates profitentur, imo uerò congruentius literis periclitantibus Iurisperitorum quidam patrocinabuntur, qui probæ doctrinæ non expertes sunt, & reuerentes. Rem ego abunde (ut arbitror) exposui, illi argumenta explicabunt, & iudices in consilium commodius mussuri sunt. Qua uerò de re agitur operæpretium est interim meminisse id est autem huiusmodi, Num iuri æquitatiq; consentaneum sit, num bonis moribus conueniat, num ex usu, aut è dignitate reipublicæ, num in rem famamq; huius regni esse uideatur, homines (ut parcißimè dicam) Priscianomastigas, id est, tertio quoque uerbo (ut est in prouerbio uulgi Priscianum per Latini sermonis inscitiam cædentes, censuram omnis generis literarum agitare, poëtarumq; Aristarchos oratorumq; fieri, atque inusitata non modò inclementia, sed etiam demẽtia à caluo ad caluum, Græcos Latinos, bonos malos, recentes antiquos, omnisq; memoriæ,

omnis generis, omnis meriti eadem nota ex numeris, aut albo legendorum expungere. Neque uerò me præterit quid isti de Græcarum literarum studiosis loquitari soliti sint, ignorantes id quod Liuius lib. I X. ab urbe cond. tradidit, morem suo tempore fuisse, ut Romani pueri literis Græcis erudirētur. Quod etiam Quintilianus ab infantia fieri debere contendit. Ignorantes Romanos philosophiam, atque omnes ingenuas artes à Græcis habuisse, in queis & decem legum tabulas, ut fassus est Cicero in II. de Finibus, ipse quidem minimè inter Græcos popularis, utpote qui Græcis omnia derogare soleat: quiq; uideri uoluerit (id quod erat) facultatem dicendi, atque omnes orationis lepôres à Græcis hausisse, quasiq; clauam Herculi, sic Græcorum nationi decus eloquentiæ detraxisse. Non animaduertentes illa uerba eiusdem ad filiū in præfatione librorum de Officijs, Tamē ut ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina coniunxi, neque id in philosophia solùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendū, ut par sis in utriusque orationis facultate. Audiant igitur M. Catonem Censorium, Senatorē omnibus numeris ciuilis facultatis consummatißimum, ita apud Ciceronem dicentem in Catone Maiore, Literas Græcas senex didici, quas sic auidè arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiēs, ut ea mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti uidetis. Discant nunc deniq; linguam Latinam, linguæ Græcæ imitatricem esse, quasiq; quandam Græcorum linguæ simiam, ac sine Græcæ linguæ cognitione Latinam mancam atque debilem esse: quod nemo doctiorum diffitebitur. Nisi uerò credimus ducenta Pandectarum loca sine eius cognitione satis intelligi posse, aut nisi inficias ibimus totum penè titulum, De excusationibus, à iuris autoribus Græcè scriptum fuisse,

De literis Græcis.

fuiſſe,ſicq́; à Tribuniano relictum: quod ipſum facilè eſt cernere ex genere ſtyli, qui ſordidus & obſcurus uidetur cùm ſtylo Iuriſconſultorum compoſitus: nec ex Græco tra ductus,ſed extortus utriuſq; linguæ ignorantia, quomodo & in multis alijs locis Pandectarum. Sed quid cum ijs hominibus agas, qui ne audierunt quidem quid gallus gallinaceus in lege Pompeia, à gallo ſemiuiro differat? aut quid ius Prætorium à iure Apitiano? Non'ne concedas interdum ut excuſatione ſummæ ignorantiæ, ſummæ improbitatis odium deprecentur? Proinde libēter eos poſtremum nunc (ut dixi) allocuturus admonuerim, ſi paucorum annorum ſtudio literatiſsimos eſſe ſe uulgò perſuaſerunt, in uno tantùm genere literarum occupati, gaudeant in ſinu (ut dicitur) & glorioſè ac ſuperbè, atque etiam contumelioſè loqui deſināt. Iamiam enim futurum eſt (ut auguror) ut quod adhuc pauci perſpexerunt, omnibus luculēto quorundam rubore innoteſcat. Fientq́; fortaſſe nonnulli aſini inter ſimias, qui nunc ferocia ſubnixi inciuiliter incedunt. Res ipſa iam clamitat, omnia fora palatiaq́; perſonant, diu fallere imponereq́; populo non poſſunt. Omnibus palàm fiet altiſsimam illam, & uaſtam multorum ſcientiam multo minus operis, quàm oſtentationis habere. Vtar hic exemplo (ſi quid iudicij habeo) quàm appoſitiſsimo. Titus Quintius Imperator populi Romani Græcia à ſeruitute liberata, ac ſuis legibus reſtituta celeberrimus, cùm ei Aegei in Achaia datum eſſet concilium, eoq́; Antiochi legati, & Aetolorum accedentes huiuſmodi orationem habuiſſent ad Achæos fide Romanorum adducendos, equitum innumerabilem uim traijci Helleſponto in Europam, partim loricatos, partim ſagittis ex equo utentes, quibus copijs equeſtribus, uel totius Europæ exerc

De commentarijs recentiorū Iuriſperitorū.

exercitus obteri, & obrui poſſent, ſi in unum eſſent coacti: ad hæc multiplices copias peditum addentes, nominibus quoq; gentium uix fando auditis Achæos terrerẽt, Dacas, Medos, Elymeosq́;, & Caduſios, Tyrios, Sidonios, Aradios appellãtes. Ad ea Quintius Aetolorũ omnẽ ferociam dicere in uerbis, nõ in factis eſſe, & in cõcilijs magis concionibusq́;, quàm in acie apparere. Regẽ Antiochũ peditũ equitumq́; nubes iactare, & maria conſternere ſuis claßibus. Eſt autẽ (inquit) res ſimilima cœnæ Chalcidenſis hoſpitis mei, hominis & boni & ſciti cõuiuatoris. Apud quẽ ſolſtitiali tẽpore comiter accepti, cùm miraremur, unde illi eo tẽpore anni tam uaria, & tam multa uenatio: homo non quàm iſti ſunt glorioſus, renitẽs, condimẽtis ait uarietatem illã, & ſpeciẽ ferinæ carnis ex mãſueto ſue factã. Hoc idem dici aptè in copias regis, quæ paulò antè iactatæ ſunt, poſſe, & in uaria genera armorum, & multa genera gentiũ inauditarũ. Dacas enim & Medos. & Caduſios, & Elymeos uiros omnes eſſe, haud paulò mãcipiorũ melius propter ſeruilia ingenia, quàm militũ genus. Autores hiſtoriæ Liuius in v. de bello Macedo. & Plutarchus in Problematis, Εἰπεῖν δὲ τὸν ξένον ὅτι ταῦτα πάντα χοίρειά ἐστιν, ἡδύσμασι καὶ σκευασίαις διαφέροντα, μὴ τοίνυν θαυμάζετε τὴν βασιλικὴν δύναμιν λογχοφόρους, καταφράκτους πεζεταίρους ἀφιπποτοξότας, πάντες γὰρ σύρειοί εἰσιν ὁπλαρίοις ἀλλήλων διαφέροντες. *Ad ea hoſpitẽ dixiſſe, Omnia hæc quæ uides, ſuilla carne cõſtant, condimentis & apparatu differunt. Proinde (inquit) regiã iſtã potentiam, ne magnopere ſtupẽdam putetis, lanceatos, cataphractos, pedites, ex equo ſagittis figentes. Omnes enim Syrij ſunt, armis inter ſe ad ſpeciem ingẽtis exercitus diſtincti. Hanc Quintij ſimilitudinem omnibus numeris in iſtos quadrare prom*

promptius est intelligere, quàm ut à nobis sigillatim explicare necesse sit. Omnia *enim cohærentia in oculos (ut ita dicam) æstimantis incurrunt.* Nam *quo modo* Antiochij Legati *peditum equitumq́; nubes monstris quibusdam uerborum, atq; alia quæ suprà dicta sunt iactare uidebantur, eadem isti uaniloquentia doctores priscos, modernos (uerbis enim eorum utar) & mediæ cuiusdam ætatis intonant.* Adde *& legistas, canonistas, cismontanos, ultramontanos, & huiuscemodi sesquipedalia uerba, quibus imago uocis plenioris in locis cameratis consiliorum resultat.* Iam Baldi, Bartholi, *aliorumq́; doctrinas quasdam distinguunt, ueluti philosophiæ sectas multipliciter partientes, simul ad miraculum excitandum nomina quædã autorum citant, ne nomẽculatoribus quidẽ nota.* Palmarium *est enim inter eos ignobilißimi cuiusque & omnibus inauditi autoritatem afferre.* Translatitium *uerò & obsoletum ueteres commemorare, id est, omnium optimos, sed qui iam ad manum sunt omnibus, & ueluti obsorduerunt.* Tam *sunt sua cuiq; uerba quædam mirifica, omnium tamen barbarica:* Hoc *enim unum maximè inter omnes conuenit.* Adde *quòd interim doctores suos honorificentißimis appellationibus inter diuos propemodum referunt, eorumq́; adnotata quædam apophthegmata pro oraculis ediscunt.* Huiusmodi *illi sonitu uerborum inani non modo pullatam turbam, sed etiam primarios homines literarum ignaros in stuporem adducunt: quasi arcana sapientiæ ex altißima mente proferant.* Niuibus *enim hybernis crebriora, copiosioraq́; iura allegasse dicuntur, omniaq́; maiorum placita inaudita facundia recensuisse.* Quod *cùm ipsi obaudientes audiunt, digito se cœlum attingere propediem posse confidunt, etiam si in omni genere litera-*

rum, præter hoc unum ab imis unguibus ad uerticem summum toti ex inscitia concreti sint. Verùm hoc illud est eis Amaltheæ cornu, ubi inest quicquid uolunt: hæc illa est eisdem encyclopædia. Vnus eis Accursius omnium instar est, omnisq; generis autorum. Ex eius recondita doctrina uel lac gallinaceum (ut dicitur) haurire didicerunt. sub Accursij nomine intelligi alios glossularios uelim iuris pontificij, quando eadem autoritate præditos esse uidemus. Ceu uerò nesciamus unius, aut Alexandri Felini lectione, aut alterius recentiorum mirificam istam doctrinæ speciem facilè præberi posse, qui ex antiquorum ipsi commentarijs ad unum excußis, rerum summas haurientes, huius scientiæ breuiaria summo studio & labore composuerunt: aut perinde quasi doctorum illa turba (haud dubiè peringeniosa) alia aliáq; semper, aut in aliam potius, atq; aliam uersa speciem, antiquis addiderit, ac non exquisitis lenocinijs uetusta iterum iterumq; interpolans, non sine stellionatus crimine insignem imposturam fecerit. Siquidem posteriores præreptam sibi à prioribus ingenij gloriam indignantes, quæ ab illis inuenta, ac literis mandata compererant, ea uarijs mangonijs interpolata, magna ex parte posteris pro suis tradiderunt interuersa maiorum suorum laude. At uerò recentiores cùm nec noua comminisci possent, nec uetera toties interposita ultrà aliquid moliendi argumentum ullum præberent (quod unum reliquum erat scribendi argumentum) & antiquos & recentes & inter medios forulis omnibus excußis, nullo negotio legendos huic ætati dederunt, frementibus istis qui cornicum (ut aiunt) oculos à cornicibus confixos indignantur. Sexcenta enim uolumina, quæ ad speciem operosißimi studij aperta in bibliothecis habere solent, situ

pler

plerūque obsita, ad paucißima uolumina esse redacta scriptoribus illis male feriatis succensent: scientiamq; antehac omni machinamento ad obscuritatem adductam, in medium positam nunc omnibus esse. Equidem ipse quid de ijs doctorum commentarijs sentiam, bona fide fatebor ad extremum. Memini enim legisse me apud Pliniū uerba quædam ad hunc locum admodum pertinentia. Is igitur de commentitijs & magicis quibusdam herbis loquens, quæ uirtutes mirificas, & supra fidem uiolentas habere monumentis Democriti & aliorum traduntur, libro uicesimosexto naturalis historiæ ita inquit, Mirum est profecto hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initijs, si in ulla re modum humana ingenia nouissent. Sed hæc est in omni re animorum conditio, ut à necessarijs orsa primum cuncta uenerint ad nimium. Hactenus ille. Quemadmodum igitur herbarum inuentione saluberrimæ rei, derogata tandem est fides suadente Asclepiade (ut idem Plinius inquit) qui nouam medicinæ rationem instituisse, & ad compendium artem redegisse dicitur: ita legum interpretatio iuris prudentibus olim concessa sub Augusto, & eius successoribus, ab Iustiniano postea seuerißime interdicta est, ut labori studentium consuleretur. Et ut herbariæ medicinæ inuenta nimia magorum uanitate abrogata sunt, qui uires herbarum supra fidem tradebant: sic iuris interpretandi spes omnibus abscissa est sub Iustiniano Principe propter Iurisconsultorum insanam scribendi libidinem, qui stylo temperare iam non posse cernebantur. Quod rursus idem facere pergunt nostri seculi Iurisperiti, multo tamen antiquis illis deteriores. Hocq; perpetuum est (ut uidetur) utpote cum Cicero non dubitauerit

Seruio Sulpitio palàm in iudicio præsenti'que obijcere, cum multa præclara legibus essent constituta, ea Iurisconsultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata esse. Atque etiam ea quæ olim à Iurisconsultis, tanquam arcana petebantur, postquam opera Flauij scribæ peruulgata, atque in manibus iactata, & excussa sunt, inanissima prudentiæ reperta esse, fraudis autem & stultitiæ plenissima: & sic quoque nunc in manu sunt illis istius scientiæ peritissimis, qui Gallicè reipublicæ iuridiciale imperium moderantur. Melius igitur ipsi uiderint, an hoc statu rerum res iuridiciales rectè, atque ordine administrari possit. Vnum hoc si addidero, finem dicendi faciam, quanquam huius orationis difficilius est mihi quidem certè exitum quàm principium inuenire, dicentiq; non tam copia quærenda erat, quàm modus magnopere adhibendus, quem nescio cur tenere non potuerim. Hoc igitur affirmauerim, Franciam sub regio imperio liberam esse posse, si per istorum intemperias licuerit in posterum, qui prouinciam suis legibus post hominum memoriam uiuere solitam, id est, institutis patrijs, & regum constitutionibus, haud ita multis annis, legibus non Romanorum (ferendum enim esset) sed Gotticorum hominum fœdissimè manciparunt. Contrà uerò humanitatis doctrina, plus operis, minus ostētationis habet. Quæ quo labore comparetur, quid ad uitam transigendam conferat, uel unico dicto Isocratis autoritas grauissimi apparebit. Ad Demonicum enim de præceptis sapientiæ scribens post multa exhortamenta ita inquit (Græcè enim eius uerbis prius dicā ex meo instituto, ne quid comminisci uidear, præterquàm quòd nonnihil eadem opera literarum Græcarum cupidos hoc labore subleuabo, Græca in Latinum sermonem uertēdi) χρὴ δὲ μὴ μόνον τοῖς ὑφ᾽ ἡμῶν

εἰρημένοις

ἀρεμένοις ἐμμένειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιητῶν τὰ βέλτιστα μανθάνειν, καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν εἴτι χρήσιμον εἰρήκασιν ἀναγινώσκειν. ὥσπερ γὰρ τὴν μέλιτταν ὁρῶμεν ἐφ᾽ ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθιζάνουσαν, ἀφ᾽ ἑκάστου δὲ τὰ χρήσιμα λαμβάνουσαν, οὕτω χρὴ καὶ τοὺς παιδείας ὀρεγομένους, μηδενὸς μὲν ἀπείρως ἔχειν, πανταχόθεν δὲ τὰ χρήσιμα συλλέγειν. μόλις γὰρ ἐκ ταύτης τῆς ἐπιμελείας τὰς τῆς φύσεως ἁμαρτίας ἐπικρατήσειεν, Te autem oportet non his solùm quæ diximus acquiescere, sed & optimum quodq; dictum Poëtarum ediscere, ac si quid alij quacunq; dicendi facultate præpollentes scitè dixisse uidentur, id perlegere. Quomodo enim apes uidemus uarijs stirpium germinibus insidētes, ab unoquoq; desumere, quod sibi maximè sit usui: sic eos qui doctrinæ desiderio capti sunt, ut nihil intactum relinquere, sic undiq; colligere, quod sit operæpretium conuenit: uel hac autem diligentia uix nature uitia peruincere poterunt. Nam & Quintilianus libro 1. de encyclopædia loquens, & mathematicis artibus, quibus Oratorem carere commodè non posse contendit, ita inquit: Similiter Oratorem qui debet esse sapiens, non Geometres faciet aut Musicus quæq; his alia subiungam: sed hæ quoq; artes ut sit consummatus iuuabunt. nisi fortè antidotum quidem, aut alia quæ oculis & uulneribus medentur, ex multis atq; interim cōtrarijs quoque inter se effectibus componi uidemus, quorum ex diuersis fit illa mixtura una, quæ nulli earum similis est ex quibus constat, sed proprias uires ex omnibus sumit. & multa animalia mellis illum inimitabilem humanæ rationi saporem uario succorum, ac florum genere perficiunt. nos mirabimur si oratio qua nihil præstantius homini dedit prouidētia, pluribus artibus eget? quæ cùm se non ostendunt in dicendo nec proferunt, uim tamen occultam suggerunt, & tacitè quoq;

sentiuntur. Eôdem illud pertinet eiusdem Isocratis, τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε, Vt enim corpora laboribus modicis et ad naturam accommodatis, sic animum bonorum scriptorum lectione augescere natura comparatum est. Eodem quoq; pertinet illud Basilij Magni in oratione, qui Paræneticus inscribitur, quam ad exhortationē iuuenum scripsit, docens eos quomodo rationem studiorum suorum instituere debeant. Is igitur de uita beata loquens, quam unam omnibus neglectis exoptandam esse ait, in hanc propemodum sententiam inquit: Est igitur operæpretium existimare certamen quoddam propositum nobis esse, ut si quod unquam maximum, cuius ineundi gratia nihil intentatum nobis relinquendum sit, quin omni ope, atq; scrinijs omnibus excußis contendamus, ut undiq; ad id instructi, præmeditatiq; simus. Et poëtis enim & historicis, & oratoribus, & omni deniq; homini adhærendum, unde aliqua modò spes sit ad institutionem animæ futurum quid in rem fore. Quomodo autē tinctores nouimus pigmentis quibusdam tingendas res primùm inficientes, ut colores melius combibere poßint, floridos mox colores purpureum, aut alium quemuis inducere solitos: eodē nos quoq; modo si iustam recti, honestiq; opinionem in animis nostris insidere uolumus, cùm his externis, secularibusq; disciplinis instituti, quasiq; initiati fuerimus, tum demum sacris illis scriptis, arcanisq; disciplinis audiendis admittemur, ac ueluti solem in aqua cernere præsueti, deinde lumen ipsum, obuersis etiam oculis intuebimur, ὥσπερ οὖν οἱ δευσοποιοὶ παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὅ τι ποτ' ἂν ᾖ τὸ δεξόμενον τὴν βαφήν. οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἄν τε ἁλουργὲς, ἄν τε τι ἕτερον ᾖ· τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος

ἡμῖν

ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὁρᾶν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Quoquò igitur se uerterint isti, manifesti sint, aut iniquitatis necesse est, aut summæ ignorantiæ, qui testimonijs et Græcorũ, et Latinorum, et Gentilium, et Christianorum reuincuntur. Qui tamen (ut opinor) qua sunt animi pertinacia, ut quæq; res quandocunq; nata erit, de hoc non conquiescẽt, quin odio suo indulgeant, omnia undiq; crimina colligentes, arripientes, comminiscentes, quæ delendo humanitatis nomini esse uideãtur, atq; eloquentiæ memoriæ hominũ nostrorũ eximendæ. Sed iam uela contrahã. Vereor enim ne aut rei indignitate transuersus, aut indignatione incõsulta, in altum rursus ferat. Tantam'ne autem esse proteruitatem quibusdam, quicquid scire se posse desperent, quicquid non didicisse pudeat, quicquid inchoare pigeat, ut id sibi damnare permittant: tantam uæcordiam, ut inertiæ suæ neuum luculento Reip. uulnere resecare non dubitent? tantam peruersitatem, ut quòd apud Cimmerios alti sint, et tenebricosis literis instituti, ideo serenißimos scriptores capitaliter oderint, insectẽtur ijs, obtrectent deniq;, quoniam glande barbarica distenti sint, idcirco à frugibus Latinis omnes arceant? Sed retrò inhibendus impetus. Melius enim hoc uiderint professores ipsi, quorum summa res agitur. ego me tandem ad meum munus, pensumq; reuocabo serius, ut sentio quàm oportuit.

Ex l. In uenditionibus, eod. tit.

Ego in uino consentio, quia eadem est usia, si modò uinũ acuit.) Vsia Græcè, Latinè essentia dicitur (si Plauti uerbo uti non recusamus, quod Quintiliano non admodum displicuit) quæ usia & hyparxis & hypostasis dicitur. quo *Vsia.* *Hyparxis.* *Hypostasis.*

uerbo medici pro ſedimento urinæ utuntur, quaſi ſubſidentia. Aliqui tamen uſiam eſſentiam eſſe propriè dicunt, hypoſtaſin autem ſubſtantiam, quæ & ſubſiſtentia dicuntur. Sunt etiam ὑποστάσεις diuinæ, quas Latini perſonas uocant. unde τριὰς τρισυπόστατος dicta ἢ τριπρόσωπος. Acuit

Acere uinum. autem præteritum eſt ab aceo. acere enim uinum dicitur, cùm in acetum degenerauerit, Græci ὀξίζειν dicunt, & παροξίζειν. Cato de Re ruſt. Vinum in dolijs hoc modo uenire oportet. Vini in culeos ſingulos quadragenæ et ſingulæ ur

Acidum uinũ & mucidum. næ dabuntur, quod neq; aceat neq; muceat. Acidum uinum dicitur, quod coacuit. à Græcis ὀξίνης dicitur, & ὀξίζων. Mucidum eſt quod emucuit, id eſt, quod mucorem reſipit. Plinius li. XIIII. Proprium autem inter reliquos humores

Vappa. uino muceſcere, aut in acetum uerti. Vappa dicitur, cùm odorem ſaporemq; amiſit, ut inquit Acron. Græci ἐκτροπίαν uocant. ab huiuſmodi uitio uini uappa probroſum nomen eſſe cœpit homini, cùm à priſtina ſolertia, & animi uigore, & induſtria degenerare cœpit. Horatius in I. Sermonum: Non ego auarum, Cùm ueto te fieri, uappam iubeo, ac nebulonem. Plinius libro ſupradicto Vitium muſto quibuſdam in locis iterum ſponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit ſapor, uappæ accipit nomen,

Vinum fugiẽs, probroſum etiam hominum cùm degenerauit animus. Vinum etiam fugiens dicitur dubium, & in uitium inclinans

Fugere. eodem autore. Et fugere in uino Latinè dicitur, quod uulgò non ſeruare dicimus. Cicero lib. III. de Officijs: Qui uinum fugiens uendat ſciens, debeat'ne dicere? Non neceſſe putat Diogenes, Antipater uiri boni exiſtimat. Fugiens Cicero

Fugax pomũ. pro ætati cedente dixit. Inde Plinius mala perſica fugacia appellat his uerbis lib. XV. Pretiumq; ſingulis triceni numi fuere, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius.

tius. longissima nanq; decerpto bidui mora est, cogit se uanundari. A Græcis hoc ἐξίςαϑαι dicitur, & uinum fugiens ἐξιςάμενος οἶνος, et quod iã fugit, id est, uappa ἐξεςηκὼς, detritũ uulgò dicimus et præteritũ. Theophrast. ἅλες βάλλονται εἰς κεράμους οἴνου ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξίςαϑαι μὴ δὲ ὀξίζειν ἐν χερῶς, Sal, inquit, in dolia uini mittitur, ne uinũ facilè aut fugiat, aut acescat. Interpres tamen desinere & senescere ubiq; uertit, cùm melius fugere esset, & magis Latinum, uir alioqui doctissimus, et uerba reddere Latina Græcis solitus. Contraria autẽ fugiendi qualitas à Theophrasto παρίςαϑαι dicitur, quod idem Theodorus consistere uertit, cùm uinum firmitatem et austeritatem propriam retinet. Fugere autem cedere est, unde uina quæ ætatem ferre non possunt, id est, fugientia, annis cedere dicuntur, ut cedere oneri dicimus onus non perferre. Ab eadem ratione fictitiæ gemmæ scarificationi cedentes fugere dicuntur. Plinius li. xxxv. Fictitiæ gẽmæ scarificationis candicantiam fugiunt. Vbi fortè candicãtia septimo casu legi debet. Fugientes etiam literæ dicuntur exolescentes, quæ uetustati cedũt, id est, ἐξεῤῥυηκότα γράμματα, quasi defluentes dilabentesq́; quod fit etiam cùm membranæ præpingues, literas non retinent.

Vinum consistens.

Annis cedens.

Gemmæ fugiẽtes, & litera.

Ex l. Qui fundum, primo responso, eodem titulo.

Nam si ita dictum sit, ut emptor, & reliqua.) Hunc locum Accursius obscurum esse dicit, uidelicet constructionem non percipiens, licet mentem assecutus sit. Mihi satis clarus uidetur, si rectè ac distinctè legatur. Hoc autẽ modo eum lego, ut post uerbum Nihil ei profuturum, distinguam, id est, colon apponam: deinde inferam. Si ita pactum esset. & initium alterius membri faciam, hoc sensu, Si uerò ita pactum. Et alioquin in hoc textu tria esse errata existimo. Primum est

eo in loco ubi legitur, Quærebatur an id quod minoris esset, consequi à suo uenditore posset. Legendum enim censeo: An id quo minoris esset: ut sit quo pro quanto, ut sæpe apud magnos autores legimus, & intelligamus quantò is modus minor esset. Secundum est illic: Et domino renuntiet intra id quanti modus agri minor sit. Legendum enim quanto, id est, quanto spatio. nam si quanti legatur, ad pretium referri necesse erit, quod non congruit. Tertium est in fine, Posse eum quo uel qui potius, minoris modus agri fuisset repetere. ubi similiter minor is duobus uerbis legendum, qui minor is, id est, quantò is minor. Renuntiatio autem, cuius hîc fit mentio, id est, testimonij genus, quod reportum uulgò dicunt, cuiusmodi edere solent architecti & magistri uniuscuiusq; opificij cùm opus est, qui propterea publicè sacramento adiguntur. Qui tamen plerunq;, ut bene aut malè appositi sunt, uel comiter aut secus accepti, commodè aut incommodè renuntiare solent, fidem publicè præbitam ualere iubentes. Maximè autem refert uter ligatorum ad corrumpendam renuntiationem præuerterit, ut occupantis haud dubiè melior sit conditio, unumq; demum litigatori occupato perfugium, si licitationem operarum animosè uicerit. Multa sunt huiusmodi scelera, nec tamen moribus nostris crimina quorum ab uniuersis impunitas est perpetua, cùm à singulis capitalia esse censeantur: & quorum quæstio aut rarò, aut nunquam decreta est: quæ quidem non frustrà ad extremum fuerit, quanquàm publica & certæ autoritatis fama, ea sint testatissima. Vt enim ab omnibus accusantur, ita à nullo damnantur. In causa est segnis conniuentia magistratuum, qui nulla memorabili charitate Reipublicæ affecti sunt. quos ut suspectos legum tutores remoueri decebat. Huiusmodi re-

Renuntiatio.

nunt

nuntiationis fit mentio in titulo: Si mensor falsum modum dixit. Est enim renuntiatio Legatorum. Cicero in Philippica VI. Cùm enim Legati renuntiarint (quod certè renuntiabunt) non in uestra potestate, non in Senatus esse Antonium, quis erit tam improbus ciuis, qui illum ciuem habendum putet? Idem in IX. de Seruio Sulpitio loquens, in legatione defuncto, Nec uerò dubito quin si ille uir renuntiare legationem potuisset, & reditus eius uobis fuerit & Reip. salutaris futurus. Quod etiam nunc processum uerbalem dicunt, renuntiatio dici debet, qualis est uiatorum & apparitorum: omniumq; eorum qui edicta aut sententias Iudicum aut curiæ exequuntur. Renuntiare autem magistratum, id est, quod nominare dicimus, atq; etiam proclamare, ut Venetijs more memorabili factitari uidimus ad comitia honoris gratia admißi. Primò enim aliquot sortitione deliguntur (si tamen satis animaduerti) qui suo arbitrio renuntiare magistratus poßint ac designare, quasi prærogatiuæ ius habeāt. Ab hac prima renuntiatione suffragia omnium disquiruntur, exactis prius omnibus qui renūtiatum hominem aliquo iure neceßitudinis contingant. Suffragijs autem disquisitis, quæ ipsa calcularia sunt (discurrentibus enim subselliatim mira celeritate calculigerulis, in sitellam conijci pillulares calculos mos est) qui comitijs præsunt septem uiri (ut opinor) editiore loco atq; undiq; conspicuo sedentes, inspectantibus omnibus numerant, & ex euentu suffragiorum aut magistratum renuntiant, aut ad prærogatiuam illam decuriam iterum rem reijciunt, quando quidem comitio renuntiatus non placuit, hoc est, maiori parti nobilitatis. Ea est autem ratio comitiorum, ut nec ulla prorsus impostura in suffragia euntibus fieri poßit, nec in suffragia mißi aliquo studio deprauari, quò minus id censeant quod maximè aut è Repub. Renuntiare.

aut è dignitate Reipublicæ futurum uideatur. Romano autem more res explicabatur suffragijs tributim centuriatim uelatis, prout comitia aut curiata aut centuriata erant. de quibus alibi diximus. Cicero in Philippica secunda: Ecce Dolabellæ comitiorum dies, sortitio prærogatiuæ: quiescit Antonius, renuntiatur, tacet. Prima classis uocatur, renuntiatur. Deinde (ut assolet) suffragia. tum secunda classis uocatur. Renuntiatur (inquit Cicero) id est, undiq; exaudibli uoce nuncupatur & proclamatur, ut cæteræ classes, si ita uisum esset, prærogatiuæ classis exemplum sequerentur. Erat enim prærogatiua tribus uel classis quæ sortitò obtinuerat, ut prima in suffragia iret, & quem ei uideretur, creandum renuntiaret. Idem pro lege Manilia: Nam cùm propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centurijs cunctis renuntiatus sum, facilè intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. Idem pro Muræna: Neq; enim uestrum quenquam fugit, cùm multi pares dignitate fiant, unus autem primus solus poßit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis & renuntiationis, propterea quòd renuntiatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadem omnium. Renuntiare à Græcis ἀναγορεύειν dicitur. Valerius lib. III. Manibus Tribunorum pro Rostris Consul Piso collocatus, cùm hinc atq; illinc eum ambijssent, ac Palicanum suffragijs Consulem creatum an renuntiaturus esset, interrogaretur, primò respondit non existimare se tantis tenebris offusam esse Rempublicã ut huc indignitatis ueniretur. Deinde cùm perseueranter instarent, ac dicerent, age si uentum fuerit? non renuntiabo, inquit. Hæc autem renuntiatio extrema, Consulis est, aut eius magistratus qui comitia habuit. peractis enim omnibus designati magistratus exaudibiliter nuncupantur.

Ἀναγορεύειν.

In

In titulo, De in diem adiectione.

Addictione legi debere nemo nunc ignorat, uel refragantibus exẽplaribus. Laurentius enim Vallensis iamdiu id admonuit. Emendari itaq; hic per totum titulum & paßim in iure debet. Neq; uerò de die hîc agitur emptioni præstituta, sed de re addicta in diẽ certum, id est, uænundata. Addicere est licitanti rem auferendam permittere, hoc est lingua uernacula deliberare. Quo modo accipitur Cod. in titulo: Ne pro dote mulieri bona quondam mar. add. Ex quo factum ut addicere pro destinare deuouereq́; ponatur. Cicero libro III. de Officijs: Cùm is qui morti addictus esset, paucos dies commendandorum suorum gratia postulasset. de duobus Pythagoricis loquens. Addicere etiam est auctionem facere, hoc est, bona sua proscribere & licitantibus obijcere. quod ἀποκηρύττειν Græcè dicitur. Quintilianus: Omnes facultates in pretia collegi. rus, seruulos, & omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Ob hoc addicti uocati sunt homines obærati, qui & nexi dicuntur, qui lege XII. tabularum ob es alienum creditoribus in temporariam seruitutem addicebãtur. Hos ἀγωγίμους Græci dixerunt, id est, καταδεδικασμένους, quos creditori ducere domũ à Prætore permittebatur. Quod ius à Solonis lege manauit. Plutarchus in Solone, οἱ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, Qui oppigneratis corporibus mutuabantur, creditoribus addicebantur. Liuius lib. II. ab urbe condita: Sed et bellum Volscum imminebat, & ciuitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemq́; flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienũ. Et paulò pòst de quodam insigni iniuria in uinculis habito ob eandem causam, qui cùm euasisset, ad populum iniuriam creditoris expostulare cœpit: propè, inquit, in concionis modum. Sabino

Addicere.

Ἀποκηρύττειν.

Addicti & nexi.

Καταδεδικασμένος.

bello ait se militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruerit, sed uilla incensa fuerit, directa omnia, pecora abacta, tributum iniquo suo tempore imperatum, aes alienum fecisse. id cumulatum usuris, primò se agro paterno auitoq; exuisse, deinde fortunis alijs: postremò uelut tabem peruenisse ad corpus. ductum se à creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam. Inde ostentare tergum fœdum recentibus uestigijs uerberum. Ergastulum. *Ergastulum Liuius appellat locum in quo mancipia deteriora in uinculis opus facere cogebantur, ut metallarij serui solent. Idem li. VIII. Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initium libertatis factum est quòd necti desierunt. Mutatum ius ob unius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. Lucius Papyrius is fuit, cui cùm Senatusconsulto Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quem ætas formaq; ad misericordiam elicere poterant, ad libidinem et contumeliam animum accenderunt, & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primò perlicere adolescentem sermone incesto est conatus.* Inire nexum. *Inde inire nexum, est lege nexus addici. Quare apud Liuium loco supradicto non nexũ dedisset: sed nexum inisset legendum puto. Idem libro VII. Non eadem domi quæ militiæ erat fortuna plebi Ro. Nam etsi unciario fœnore facto leuata usura erat, sorte ipsa obruebantur inopes, nexumq; inibant. Hoc ius reuocatum est per Diocletianum in lege, Ob æs alienum, De act. & obligat. Cod.* Neruus. *Nexus etiam neruus uocabatur à Plauto in Pœnulo: Vtinam mihi argentum reddas priusquam in neruum abducare. Terentius in Phormione: Cæterùm cùm argentum repetent, nostra causa scilicet in neruum potius ibit. Nexu igitur obligati sunt, quorum corpus ut pignus, capi potest obligationis iure atque conditione.*

Erat

Erat & nexus quod & nexum dicebatur, transferendi rerum dominij genus. Cicero pro Muræna: In ijs rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit, id est, qui mancipio dedit & promisit: qui euictionem præstare spopondit. Huiusmodi autem addicti apud Hebræos quoq; fuisse uidentur, ut quarti Regum capite quarto: Ecce creditor uenit, ut tollat filios meos ad seruiendum sibi. Quintilianus lib. VII. de Finitione loquens, serui & addicti differentiam his uerbis ponit: Seruus cùm manumittitur, fit libertinus, addictus recepta libertate est ingenuus. Seruus inuito domino libertatem non consequitur, addictus dissoluto ære alieno inuito creditore consequitur. Ad seruum nulla lex pertinet, addictus legem habet. Propria liberi quæ nemo habet nisi liber, prænomen, cognomen, nomen, tribum, habet hæc addictus. Addictorum autem lex quondam fuisse durissima uidetur: cuius idem meminit in tertio: Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed iure concessa, ut in XII. tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legem mos publicus repudiauit. Et aliquid æquum, sed prohibitum iure, ut libertas testamentorum. Gellius lib. XIX. Confessis igitur æris ac debiti iudicatis XXX. dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa quam dissoluerent, eosq; dies iustos Decemuiri appellauerunt uelut quoddam iustitium: id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam & cessationem, quibus diebus nihil cum ijs iure agi posset. Pòst deinde nisi dissoluerent, ad Prætorem uocabantur: & ab eo quibus erant iudicati addicebantur. Erat autem ius interea paciscendi: ac nisi pacti forent, habebantur in uinculis dies LX. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebantur, quantæq; pecuniæ iudicati essent

Lex durissima

essent, prædicabatur. Tertijs autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tyberim peregrè uænum ibant. Sed eam (inquit) capitis pœnam, sanciendæ fidei gratia horrificam atrocitatis ostentu, nouisq; terroribus metuendam reddiderunt. Nam si plures forent, quibus reus esset iudicatus, secare si uellent atq; partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt. Verba legis hæc sunt: Tertijs nundinis partis secanto. si plus minus'ue secuerint, se fraude esto. Et paulò pòst: Dissectum esse antiquitus neminem equidem neq; legi neq; audiui, quoniam sæuitia ista pœnæ contemni non quita est. Inde tria uerba illa Prætoria. Macrobius in 1. Saturn. Fasti dies sunt, inquit, quibus licet fari tria uerba solennia, do, dico, addico. His contrarij sunt nefasti. Et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest. In lege, Ita, suprà, Mandati, circa principium, abijcere corruptè pro addicere legitur: Quid enim fiet si exiguo pretio hi cum quibus tibi communis fundus erat, rem abijcere uel neceßitate rei familiaris uel alia causa cogerentur? Addicere enim pro uænundare legi debet. Tranquillus in Cæsare: Bello ciuili super alias donationes amplißima prædia minimo addixit. Quo in loco numo rectè quidam legunt. Est enim prouerbiale Addicere numo, quòd nostrates dicunt, fragmento panis uendere. quod donationis est instar, cum obtentu uenditionis rem donantes, inuidiam donationis uitamus, aut pudori accipientis consulimus. Valerius libro v. Marco, inquit, Cornuto Prætore funus Hirci & Pansæ iussu Senatus locante, qui tunc libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt, quia ij pro Republica dimicantes occiderant, perseuerantiq; postulatione extuderunt, ut exequiarum apparatus sestertio numo ipsis præbentibus addiceretur

Addicere numo.

Mem-

Meminit Vlpianus in l.Si quis,infrà,Locati,Si quis conduxerit numo uno,conductio nulla est.

Ex l.pri. §.ult.De peric.& com.rei uend.

Si doliare uinum emeris.)Doliare uinum quid sit,ex Marci Catonis uerbis scire possumus. hîc enim de lege doliaris uini loquens, ita inquit, Vinum in dolijs hoc modo uænire oportet.uini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur.quod neq; aceat neq; muceat id dabitur.In triduo proximi boni uiri arbitratu degustato.si non ita fecerit, pro degustato erit. Quot dies per dominum mora fuerit quo minus uinum degustetur, totidem dies emptori procedent.Vinum accipito ante Calend.Januarias primas:si non antè acceperit,dominus uinum admetietur.quod admensum erit,pro eo domino resoluito. Si emptor postulauerit, dominus iusiurandum dabit uerum fecisse. Locus uinis ad Calend.Octobris primas dabitur.Si antè non deportauerit,dominus uino quod uolet faciet. Doliare uerò uinum dicitur ad uini pendentis differentiam. de quo idem sic inquit:Lege hac uinum pendens uænire oportet. uinaceos illutos & fæcem relinquito.Locus uinis ad Calend. Octobris primas dabitur. Si non ante eas optaueris,dominus uino quod uolet faciet. Quod uinum per corbem admetiendum Vlpianus censet, id Cato per labrum culeare pertusum in fundo faciendum præcipit. *Vinũ doliare.* *Vinum pendẽs.*

Ex l.Ex empto,De actio.empt.§.ult.

Satis autem non dantem condemnari,quanti plurimi actorem periclitari oportet.) Elegantia Vlpiani & Latinè loquentium consuetudo poscunt, ut quanti plurimo legatur & hîc & multis alijs in locis, ubi sic scriptum esse à Iurisconsultis uel affirmare ausim. Sic paulò superius: Quanti minor modus, pro quanto. Et alibi: Quanti pretij in arca *Quanti plurimo:non, quanti plurimi.*

area habeo, pro quantum pretij. Hoc autem in loco quanti plurimo sic resoluitur, tanti damnari debet uenditor, quanti periclitari oportet emptorem, cum plurimo periclitatur, id est, plurima pecunia. Cicero in Frumentaria: Quæro si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quàm plurimo uenderet. & reliqua. Non enim periclitari plurimi dicimus, sed plurimo, ut fortunis periclitari dicimus, id est, periculum uitæ & fortunarum adire. Idem Vlpianus lege sequenti: Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit. Id est, quanti explicari potest cum minimo explicatur, & quanti diligentissimus explicare se potuisset. Tanti autem & quanti genitiuo enuntiantur adiuncta quidem uerbis sibi accommodatis, sed per ablatiuum respondetur illis. Quanti emusti suili uel magro. Scæuola: Si fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris uilissimo distracta est. Post cōparatiua uerò ablatiuo enuntiantur. Iuuenal. Quanto delphinis ballena Britannica maior. Sic igitur quāto minor modus, non quanti. Idē: Quanto metiris pretio quòd ni tibi deditus essem. Plinius libro XXXVI. Docuit neminem minoris talento decem annis. Pomponius suprà: De in diem addicti. Si fundus in diem addictus fuerit pluris, ut quædam ei accedant quæ non accesserant priori emptori, si non minoris sint hæ res, quàm quo pluris postea fundus uænierit, uenditio prior ualet: id est, quàm quanto pluris: non quanti. Sunt enim in hoc genere modi quidam loquendi non cuiuis facilè intelligibiles, ut illud Ciceronis in quarto Finium: Omnia quæ secundum naturam sint, æstimatione aliqua esse digna, eáq; pro eo quantum in quoq; sit ponderis æstimanda. Iabolenus suprà, Mandati, A reo autem fideiussor non aliud triticum repetere poterit, quàm quo pessi-

mo tritico liberare se à stipulatore licuit. Plinius libro secundo: Solem abesse à luna undeuiginti partes, quantum lunam ipsam à terra, multi prodiderunt. id est, decies & nouies plus quàm luna à terra abest. Sed frigida hæc uidebuntur fortasse, ideoq; huiusmodi multa intacta scientes prudentesq; præterimus.

Ex l. sequenti.

Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit.) Defungi est explicari negotio aliquo aut molestia, & finem ei imponere. Liuius: Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Idem: Tempestas cum magnis procellis coorta, coëgit plerosq; tabernacula in foro statuere. eadem paulò postea, quum undiq; differenasset, sublata, defunctosq; fato uulgò ferebant, quòd inter fatalia uates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Quorum uerborum sensus est, uulgò ita dictitatum, populum Romanum eiusmodi castrorum imagine quæ in foro fuerat, uideri cum fatis decidisse, quæ diram olim castrorum metationem in medio foro minitari credebantur. Defunctos igitur fato, id est, solutos & exemptos, nec ultrà illi fato obnoxios. Idem lib. x. At ex parte altera Pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iusseratq; Proprætorem esse, uociferari uicisse Romanos defunctos Consulis fato. Id est, Consulis sese deuouentis spontanea morte, ab imminentibus periculis liberatos & exemptos. Tranquill. in Nerone: Britannia Armeniaq; amissa, ac rursus utraq; recepta, defunctũ se fatalibus malis existimabat. Liuius li. II. Sed adeò coorta erat infensa plebs, ut unius pœna defungendum esset patribus. Id est, ut Marci Coriolani dãnatione ab illa populari consternatione liberandus esset Senatus. ἀπαλλάττεσθαι et ἀπαλλάττειν id

Defungi.

Ἀπαλλάττεσθαι.

id à Græcis dicitur. Demost. Ἀλλὰ καὶ τούτων πολλοὶ χεῖρον ἡμῶν ἀπαλλάχασι: id est, Sed eorũ permulti duriore, quã nos conditione defuncti sunt, id est, ἀπηλλάγησαν. Aphth. Ὅτι ᾧ ἂν Ἀντιφῶν σύμβουλος γένοιτο, ἄριστα ἐκεῖνος ἀπηλλάττεν εἰς τὰς δίκας, Nam quicunq; consulebat Antiphontem, is præclarè in iudicijs defungebatur: id est, optimum exitum litis habebat. Elegantius autem uoce actiua dicitur apud eos, quàm paßiua. Simile est autem ac si dicamus: Vnius Christi morte defungendum humano generi fuisset, id est cum seueritate iustitiæ æternæ decidendum, quod Caiaphas, Ioannis undecimo, propheticè dixit homo minimè omnium propheta: Ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, Conducibile est nobis, ut unus homo moriatur pro populo. Similiter dicere possumus, Christianorum dogmatum hanc summam esse, filij hominis morte humanum genus defunctum esse, id est, ab omni molestia & anxietate immunentis atq; etiam grassantis in hominibus mortis liberatum esse, & à diuturno reatu exemptum, nexuiq; hostili perpetuo ereptum: Quod quidem ad eos pertinet quibus participes esse contigit orthodoxæ religionis, & eius sacramenta amplecti fideliterq; retinere. Propterea defuncti absolutè dicuntur qui mortem obierunt, quasi ærumnis seculi liberatos & exemptos significemus. Defunctumq; etiam more Græcorũ pro cadauere intelligimus substantiuè. Vnde scitum illud Plinianum in 11. Naturalis hist. de terra habitabili loquentis: Et ut publicos gentium furores transeam, hæc est in qua conterminos pellimus, furtoq; uicini cespitem nostro solo affodimus: ut qui latißimè rura metatus fuerit, ultraq; famam exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? uel cùm ad mensurã auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem defunctus eius obtineat?

Ἀπαλλάττειν. Defunctus.

Græci

Græci necron hoc modo accipiunt, quo Lucianus uti solet. Defungi etiam dicimus, non toto conatu, non magnopere aliquid accurare, sed tepidè & instrenuè: & eo tantum animo, ut officio functi uideamur, & quatenus satis sit aduitandam reprehensionem aut emerendam ueniam. Liuius lib. I. de Remo & Romulo, Sorte quadam diuinitus super ripas Tiberis effusus lenibus stagnis, nec adiri usque ad iusti cursum poterat amnis, & posse quamuis languida mergi aqua infantes spem ferentibus dabat: Ita uelut defuncti regis imperio in proxima alluuie ubi nunc ficus ruminalis est, pueros exponunt. Defunctos regis imperio dixit eos qui satisfecissent regis imperio. Ille enim in aquam fluentem pueros demitti iusserat, hi in stagnantibus aquis exposuerunt. In quibus tamen sperabant mersum iri itidem, ut in amne. Inde defunctoriè agere, pro languide & remisse. Vlpianus in l. secunda, Ad Tertul. Non solum autem quæ non petit coërcetur, sed etiam quæ defunctorie petijt, uel priuilegio munitum uel oneratum tribus tutelis. id est, neglectè & oscitanter. Hoc autem & perfunctoriè dicitur ab eodem, in l. Aut, qui, infrà, Quod ui aut clàm, Neque quidem perfunctoriè aut obscurè dicere aut denuntiare debet: id est, non bona fide, nec ex animo, nec iusta denunciatione. Lingua uernacula per acquictum dicitur, ut cum dicimus rogatus rogo, hoc tantum laborantes, ut orasse uideamur, non ut exorasse, quod facere ambitiosi homines solent ab omnibus gratiam inire uolentes, uel falsam si ita res ferat, aut re aut uerbis mentientes ea se amicitiæ gratia fecisse, quæ ne facere quidem conati sunt. Perfungi tamen plus est quàm defungi. Est enim perfungi, ad extremũ obire munus suum, & strenuè operam nauare. Liuius lib. VI. secundi bel. Puni. Romani Consules perfuncti quòd ad Ca-

Defungi.

Defunctoriè.

Perfunctoriè.

Perfungi.

pumattinebat cura, Caio Neroni *ex legionibus quas ad Capuam habuerant, sex milia peditum & trecentos equites decernunt.* In l. unica, Cod. *Qui numero tutelarum se excusant, Si tres tutelas uel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas administras, onere quartæ tutelæ non grauaberis.* Defunctoriè hic non transitoriè susceptas, aut etiam simpliciter affectatas significat, ut Accursius diuinauit, sed eo animo susceptas ut in numerũ cedãt, & ut Græci dicunt, προφάσεως ἕνεκα, id est, quæsito prætexto, ut sub leuium tutelarũ obtentu iustis ac molestis tutelis eximatur. Hoc enim significat defunctoriè munus suscipere. Defunctoriè & perfunctoriè Græcè πρὸς ἀφοσίωσιν uel ἀφοσιώσεως ἕνεκα & ὁσίας ἕνεκα dicitur, et per uerbũ ἀφοσιοῦσθαι, quasi defungendi gratia, hoc est, parcè & more delibantis. Isocrates in Panathenaico circa finem, Οὐχ ὁμοίως δὲ διελέγοντο περὶ τούτων τοῖς ἀφοσιουμένοις, ἀλλ' ὑπεραιπαινοῦντες, Neque uerò defunctoriè de his disserebant, quasiq; delibantibus similes, sed in laudes effusi in cœlum ferebant. Vtitur hoc & Herodotus sæpe. Hoc idem penè translatiuè etiã dicitur Latinè. Martianus, *Præuaricatorem esse eum ostendimus, qui colludit cum reo & trãslatiuè munere accusandi fungitur.* Trãslatiuè, inquit, id est, uulgari & non accurata diligẽtia utitur. Vlpianus in lege prima, De iure patronatus, *Patronorum querelas aduersus libertos præsides audire, & non translatiuè exequi debent.* Translatiuũ enim & translatitium, uel ut aliqui loquũtur, tralatitium, uulgarè & publicum dicitur, & ut Græci dicunt ἀδιάφορον, hoc est, indifferens, quod significat non eximium, sed plebeium, & (ut ita dicam) circulare, hoc est, εἰκαῖον, τὸ τυχὸν, quod & ἐγκύκλιον dicitur: id est, in orbem uel ordinem cogendum, Ἀγοραῖον. Plinius in epistolis, *Nec tuæ naturæ*

Defunctoriè suscipere.

Προφάσεως ἕνεκα.

Πρὸς ἀφοσίωσιν.

Ἀφοσιώσεως & ὁσίας ἕνεκα.

Ἀφοσιοῦσθαι.

Translatiuè.

Translatiuum.

Translatitium.

Εἰκαῖον, τὸ τυχόν.

Ἐγκύκλιον.

Ἀγοραῖον.

turæ est translatiua hæc, quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere. Et ego te constantius amo, quàm uerear ne aliter ac uelim accipias, nisi te Calendis statim Consulem uidero. Tanslatiua officia appellat uulgaria, & ab omnibus usurpata, non ab intimis modo, & ijs qui exquisitè amicitiam colunt. Cicero in Verr. action. II. *Sed in re usitata satis est ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc uetus edictum translatitiumq; esse.* id est, non nouum & nuper inuentum, sed ab omnibus Prætoribus antea usurpatum, & ex ueteribus Prætorum albis translatum. Vnde Plinius maior pro usitato accepit, & pro eo quod frequentatur. *Translatitium, inquit, in Aegypto & octauo mense gigni.* id est, uulgò solitum & consuetum. Alibi pro importato libro x. *Translatitiorumq; inuecta mori.* Contrà uerò antiqui cùm fieri aliquid non perfunctoriè nec translatiuè, sed accuratè & enixè & totopere intelligi uolebant, bona fide facere dicebant, & ut uulgò dicunt, ad bonum etiamnum: hoc est, citra ullum figmentum, quasi ἀπηκριβωμένως, κατεσπουδασμένως, σπουδαίως, ἐπιεικῶς etiam dici potest, & ἀνενδότως. Plautus in Aulul. *Dic bona fide, tu istuc aurum non surripuisti? Lyconid. bona non. Euch. istuc quoq; bona?* Idem in Capt. *Bona fide tu mihi istæc uerba dixisti? Erg. bona.* Terent. *Bona'n' fide? Syr. bona hercle.* Quintilianus in x. de secessus amœnitate loquens, *Nanq; illa ipsa quæ delectant, necesse est uocent ab intentione operis destinati. Neque enim se bona fide in multa simul intendere animus totum potest. & quodcunque respexit, desinit intueri quod propositum fuerat,* ἀντὶ τοῦ ὁλοσχερῶς, ἀτεχνῶς. Plinius libro x, optima fide dixit, pro citra omnem prorsus

Bona fide.

Optima fide.

ſimulationem remißionemq́;. Sic enim inquit, de Cæſare loquẽs, Illa fuit uera & incõparabilis inuicti animi ſublimitas, captis apud Pharſaliã Pompeij Magni ſcrinijs epiſtolarũ, iterumq́; apud Thapſum Scipionis, ea optima cõcremaſſe fide atq; nõ legiſſe, ἁπλῶς καὶ κατὰ πίστιν. *Ariſtoteles in* VIII. *Ethicõn,* κατὰ πίστιν συναλλάξαντες.

Ex eadem lege. §. ultimo.

Veluti cùm futurum iactum retis à piſcatore emeris, aut indaginem plagis impoſitis à uenatore, uel pantheram ab aucupe.) Indago (inquit Seruius) *ferarum inquiſitio eſt.* Vergilius lib. IIII. Aeneid. *Dum trepidant alæ, ſaltusq́; indagine cingunt.* Inde indagare pro ueſtigare. Hic autem indago pro *effectu & propoſito indaginis accipitur, id eſt, pro captura, quo modo & Græcè therama (quod Gellius indaginem uertit) non magis uenatũ ſignificat, id eſt, actũ quàm effectũ, hoc eſt,* τὸ θηρευθέν. Nõnulli tamẽ cenſent (quibus ego aſſentior) indaginem apud Vergiliũ nõ *ferarũ indagationẽ, ſed plagarũ ſeriem ſignificare in uarros arrectarũ, id eſt, in furcas uenatorias, qualem deſcribit Lucan. in* IIII. Pharſaliæ, *Aut dũ diſpoſitis attollat retia uarris Venator, tenet ora leuis clamoſa moloßi. et reliqua.* Et in VI. *Magnoq́; receſſu Amplexus fines, ſaltus, nemoroſaq́; teſqua, Et ſyluas, uaſtaq́; feras indagine claudit.* Polit. in Herodianũ li. II. *de militibus prætorianis ab exercitu Seueri circundatis, Quos ubi uelut indagine armorum concluſos captiuosq́; habuit, magna uoce ita ad eos uerba fecit.* Plinius in Panegyr, *de delatoribus loquens in inſulas deportatis à Traiano, Memoranda facies, delatorum claſſis, permiſſa omnibus uẽtis, coactaq́; uela tẽpeſtatibus pandere, iratosq́; fluctus ſequi quoſcunq; in ſcopulos detuliſſent. Et paulò pòſt, Cùm inſulas omnes quas modò Senatorum*

Indago. (margin)
Varri. (margin)

rum

rum, iam delatorum turba compleret, quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repreßisti mille pœnarum indagine inclusos, id est, sanctionum seuerißimarũ terrore à delationibus coërcitos cohibitosq;. Quo in loco indagine non inquisitione exposuerim, ut quidam censuerunt, sed ambitu potius & septo, & ueluti cancellis circundatis. Est enim indago propriè id quod à Græcis στοιχισμὸς dicitur, id est, αἱ λεγόμεναι στάλυκες κατὰ στῖχον κείμεναι. Stœchi enim Græcè uarri sunt. unde stœchismos indago, id est, plagarũ expãsio uarris subrectarũ, ferarum lustra & stabulationes ambiẽs, quos dumeta ferina uenatores appellant, à uerbo stabulari eôdem pertinente uocabulum deductum. Stabulari enim de feris dicitur, hoc est, uersari & locũ capere. De indagine Demosthenes in 1. Philip. Καὶ οὐχ οἷός τε ἐστὶν ἔχων ἃ κατέστραπται, μένειν ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ ἀεί τι προσπεριβάλλεται, καὶ κύκλῳ πανταχῇ μέλλοντας ὑμᾶς καὶ καθημένους περιστοιχίζεται, Neq; uerò potest (de Philippo loquẽs) ijs urbibus acquiescere, quas iam ditioni suæ subegit, sed latius latiusq; in dies suarũ expeditionum ambitũ circũscribẽs, cunctantes uos ignaueq; sedentes tanquã indagine cingit. Alioquin indago inquisitionẽ significat, quæ Græcè thera & therama dicitur. Vnde sciatheras instrumentum gnomonicon, quo etiam architecti metandis urbibus utebantur. Hoc enim sciathera octo cœli regiones exactè colligentes, uẽntorum uim molestam urbibus, oppositis platearum angiportorumq; angulis frangebant aut amoliebantur: aurasq; corporibus salubres platearum directionibus admittebant, ut docet Vitruuius libro 1. Sunt autem plateæ uerbo Græco uici in urbibus latiores, quas uias Cicero Latinè appellare solet, uulgò autem pro areis accipiuntur. Vitruuius de colligendis regionibus loquens,

Στοιχισμὸς.

Stabulatio.

Stabulari.

Sciatheras.

Platea.

Collocetur,inquit,ad libellam marmoreũ amußium medijs mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam ut amußium non desideretur. supráq; eius loci centrum medium collocetur æneus gnomon indagator umbræ, qui

Σκιαθήρας. Græcè σκιαθήρας dicitur. Ab hoc Sciathericon horologiũ

Sciathericon. apud Plinium dictum est lib. I I. id est, umbræ indagatorium. Est autem solarium quo hodie utimur ad horas æquales æquinoctialesq; colligendas, antiqui autem ad in-

Iactus. æquales & temporales. Iactus uerò retis etiam iactus absolute dicitur. Valerius lib. IIII. cap. I. circa finem, À piscatoribus in Milesia regione uerriculum trahẽtibus quidam iactum emerat. Vbi historia memorabilis à Valerio narratur ad hunc locum pertinens, cuius admonuisse sufficiat, si quis adire Valerium uelit. À Græcis hoc tractũ,

Bolos. apud quos bolos, id est, iactus in eadem significatione accipitur, autore Suda. Quo uerbo aleæ etiam iactus signi-

Plauti locus. ficatur. Vnde iocus ille Plautinus in Rudente malè ab aliquibus enarratus, Oh Neptune lepide salue, nec te aleator ullus est sapientior. Profectò nimis lepidè iecisti bolon, periurum perdidisti. Verba sunt Trachalconis serui existimantis lenonem naufragio perijsse. Perdere autem perimere & euertere interdum significat, unde iocus resultat: & aleatores autem & piscatores bolon iaciunt. Perdidisti igitur Neptune hominem perditißimum: id est, lenonem maximè perdendum. propterea Neptune aleam pulchrè iecisti, pulcherrimum iactum fecisti. Idem in Curgul. Si uis tribus bolis βάλλειν chlamydẽ. Id est, si uis tribus iactibus mittere uel opponere chlamydem. Mil. Quin tu is in malam crucem cum bolis cum bullis. Ab hoc εὐβολεῖν Græci pro uenereum iacere dicunt, qui in alea felicißimus est iactus: de quo Cicero in I. de Diuinatione, Quatuor

tali

tali eiecti, casu uenereum efficiunt: num etiam centum uenereos si CCCC. talos ieceris casu futuros putas? Bolus priore producta frustum significat. Terent. in Heaut. Crucior bolum tantum mihi esse ereptum subito è faucibus. Panthera autem hic pluraliter intelligo, potius quàm pantheram genere fœminino. Pantheron enim retis genus est ex eo nomen habens quòd omnes aues concludat, eadem ferè ratione qua panagron, quod rete piscatorium est. Thera uenatum significat & aucupium. unde Pantheron dictum, & ὀρνιθοθήρας auceps. Est autem huiusmodi rete quod nostri saltabūdum appellant, quod cùm humi exporrectum est, & in oblongam tenuitatem contractum, tegitur quisquilijs, ne ab auibus prouideri posit. Deinde cùm opus est, adducto magna ui fune, repentè expanditur, inescatasq; aliquot diebus auiculas uno ictu uniuersas contegit. Hoc reti nostri ad passeres & sturnos utuntur, & ad grues & otidas, quas stardas uocant, quasi tardos anseres. Hic autem in plurali per metonymiā accipitur pro captura, eo modo quo indago. Ab eadem tamē etymologia panthera dici possūt, quicquid auceps ceperit. Sudas huius uocabuli meminit, licet non interpretetur. Quid si non panthera, sed patherama legam? id est, quicquid aucupio ceperit. Aliud est retis genus bimembre, quod duabus alis cōstat, humiq; expansum deuolantibus auibus adducto fune in se complicatur ad eas irretiendas, nec semel, ut illud simplarium genus, sed identidem contrahitur, expanditurq;. Hoc ad corydalos utuntur, & ad eas auiculas quas peregrinas appellant, de quo hic intelligi nō potest non magis, quàm de eo genere aucupij uenatorij, quod hodie ubique gentium notum & frequentatum, mirum est priscis inauditum fuisse. Neq; enim Aristoteles, neq; Plinius, qui genera Panthera.

aquilarum accipitrumq; tradidere, usquam eius rei meminerunt, nec alius prorsus ueterum scriptorum qui extant, ut arbitror. Iulius tantùm Firmicus lib. v. cap. VIII. mentionem prædonum accipitrum, & falconum facit, qui tempore Constantini Imperatoris fuit, Constantini Magni filij. Quin & Plinius libr. x. ita inquit, In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. hi ex syluis & harundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt. rursus captas aucupes diuidunt cum eis. Idem genera accipitrum sedecim meminisse se dicit, nec tamē prosequitur, ne nominatim quidem, cum Aristoteles genera tantùm decem ponat, ut fortasse erratum esse in notis numeri apud Plinium suspicari debeamus. Quæcunq; enim de aquila & accipitre dicit, ex Aristotele ad uerbū uertisse uidetur. Hodie nomina seruari (ut arbitror) uix possunt, quo modo permulta in reliquis auibus piscibusq;. Primam differentiam faciūt pugillarium & pinnariorum: quidam enim prætento pugno reuocantur emißi: alterum genus non nisi pinnarum scapo reuocatur. Secunda differentia est inuolantium & deprimētium, quòd alterum genus inuolare prædam solet, alterum tantum deijcere ac deturbare. Est & alia differētia eorum qui sublimes prædam in uepretis latentem circunuolitare solent, & cum à canibus aut uenatoribus excitata est (Sic enim uocauerim potius, quàm aucupes) superne sese librare, deuolantes, subuolantes, prouolantes spectanda celeritate, sic interdum prædam lancinantes, ut humi afflictam enecent elisis interaneis: quod testari oculata fide possumus, qui eius oblectamenti studiosis magis in prima & plena pubertate, quàm literarum fuimus. puncti im subrigi casitareq; quasi lineis rectis appellāt. hi autem omnes ex genere pinnario

De aucupio accipitrario.

Accipitrum differentia.

nario sunt. Grauiores & qui sublimi uolatu lustrare prædam, atque humi conditam prodere ac circumscribere circinatu non solent, quales sunt omnes pugillares, & nonnulli pinnariorum, arboripetæ dicuntur & statarij, porrectoq; uolatu contendunt. Qui autem mansiones obseruare non assueuerunt, temere transuolantes, errones æppellantur & stationis desertores. Quidam sublimipetæ prædam non nisi uolantem petunt, quam si prouolatu assequi nequiuerint, in fruteta cadentem subsequentibus magistris emucatu produnt, sagittæ modo sursum uersus elisi. Humipetæ deorsum cum præda deferuntur. Sunt quos sublimiuagos dicant, qui neglecta interdum præda iam designata, cùm disserenauit, ad meridiem plerunque apricatione delectati, in nubes licentius attolli solent, & diu ex hominum prospectu auferri expatiantes, quasi quidam emansores, id quod prouidentes magistri receptui cõtinuo stentorea uoce canunt, interim scapum oblongo loro rotantes, quos oportet uocalißimos homines esse uocisq; præconiæ. Si uerò nubilauerit, nullum est periculum. Nidularios mansuefactarij uocant, qui ex nidulo rapti sunt, & domi adoleuerunt. Ramales sunt qui iam ferme adulti & nido oberrantes, ramulatim uolitantes capiuntur. Hos (ut arbitror) præferunt, celeritate enim nidularijs præualent. Nidularij ut obsequiosißimi, sic deterrimi. Peregrini ut in primis uolucres, sic contumaces, & maiore negotio curabiles, ut qui ab infantia non obduruerint. Hi tamen duorum generum, hornotini præstantißimi putãtur: id est, qui antequam deplumescant, mansuescunt. anniculi, qui aut bimi, aut trimi & deinceps, feri capti sunt, ad obsequium redigi non possunt. Accipitribus ingluuiem reiecisse letiferum, quod nonnullis generibus contingit si paulò incautius curentur.

Aduentitij hodie pinnarij anniuersaria negotiatione ex Creta importantur, sacros sacellosq; appellant, quasi ἱέρακας & ἱερακίσκους. Supradictis autem generibus alij aliter utuntur. Campestres appellant perdicarios, leporarios, picarios, cornicarios, miluarios. Lacustres & riuularios lacunariosq; dicunt, anatarios atque ardearios. Vidimus pridem accipitrem ex genere perdicariorũ palumbis magnitudine, gruem tractim deturbantem, uisenda solertia oculis inuolatam, ita ut præda torpens & in terram decidens secum auem inuolatricem detraheret, & humi cùm cecidisset, raptim à cane leporario exciperetur, ad id condocefacto, stupente Principe Carolo, qui ob rei miraculum quingentis aureis licitus est. Adnectuntur eorum pedibus tintinnabula, cum orbiculis argẽteis indice circumscriptis, ut si amißi inuenti fuerint, ad dominos referantur, repertos autem suppreßisse inter nobiles iure recepto criminosum est. Sæpe enim euagari longißimè & ultra famam solent ij qui sublimiuagi dicuntur. Anniuersaria cura plumas in auiarijs amittunt. Ineunte autumno accipitrarij saginam auiarij medicamentis exinaniunt (extenuare id appellant, quod nostri exaginare dicunt) rursusq; ad prædam instituunt, inediaq; perdomitant, inditis in os stupeis turũdis caruncula præditis aut inuolutis ingluuiem eorum ludificantes: simul enim sic euocatis pituitis & excrementis uolaciores reddi perhibent, simul famem iritari, atque ita ad obsequium redigi. Hyeme etiã ad gelu sub dio nonnullos noctu alsisse iuuat, nonnulli si alserint, continuo inhorrescunt, cum morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere ueterani difficilius extenuantur, & minus uolucres sunt, sed ad prædam solertiores & minus obnoxij. terram enim uolatu stringentes, deuolantem auem

excip

excipere nouerunt, aut angustißimis finibus latebram eius circunscribere, ne uenatores aberrent. Tyrones ut uolaces & rapidi, sic errones & expatiatores. Magna nunc gratia huius artificij, quod mirum est olim inauditum fuisse, præsertim cùm uenationis genera omnia (ut arbitror) fuerint antiquis percognita & usitata.

Ex l. Iulianus. §. Quod autem diximus, eodem titulo.

Hic non debuit facilis esse ad temerariã indicationem.) Indicatio hoc in loco quid significet, pauci (ut opinor) percipiunt. Indicare (inquit Nonius) promittere atque addicere est: quæ significatio mirè hic quadrare uidetur, atque haud scio an usquam alibi ita expressam legerimus. Indicare igitur æstimare est, et pretium rei uænalis statuere. M. Tullius in III. de Offic. Quintus quidem Scæuola Publij filius, cùm postulasset ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idq; ita uẽditor fecisset, dixit se pluris æstimare: addidit centũ milia nummorũ. Nihil expressius his exemplis. Sed apud Ciceronẽ multi uulgariter intelligunt indicare pro demonstrare. Indicare uendentis est, τιμᾶσθαι, ut mercari & liceri emptoris. Plautus in Persa, Indica, fac pretiũ, τιμῶ, τάττε τὴν ἀξίαν. Dord. Tua merx est, tua indicatio est. Id est (ut uulgò dicũt) qui bouẽ uænalẽ habet, is pretiũ imponit. Idem, Vin' bene emere? age, indica prognariter. Hoc est, æstima, dic quanti uẽdes uno uerbo. Et rursus in Aulula. Venio ad macellum, rogito pisces, indicãt caros, agninã caram, caram bubulam. Licetur emptor, id est, πλειστηριάζει, quod etiã ὑπαρθεματίζειν dicitur. Fortasse autẽ apud Plautũ sic legendũ, Rogato pisces: indicãt caro: agninã caro: caro bubulã. ut hic apud Vlpianum, Asseuerauit autẽ bonæ frugi & fidũ, & caro uendidit

Indicatio.
Indicare.
πλειστηριάζειν
ὑπαρθεματίζειν.

dit? Quod autem sequitur, Atqui ignorauit: atqui una est particula, καὶ μὴν, ἀλλὰ μὴν, per hypophorā posita, & obiectiue pronūtianda. Indicat uēditor, id est, τιμᾶται. quā-quam Lucianus aliter expreßit his uerbis, πόσον πράττεις με ὑπὲρ τούτου, Quāti hūc indicas. Indicatio æstimatio est, atque etiam probatio. Plinius lib. XXII. Mellis causas atq; differentias nationesq; & indicationē, in apium ac deinde florum natura diximus. Vbi imperiti, aut qui nō satis animaduerterunt, iudicationem legūt. Indicatura etiā in eundem sensum ab eodē dicitur in præfatione his uerbis, Hæc fidutia operis est, hæc indicatura: id est, pretium & æstimatio operis, & quo maximè opus probatur, & censetur. Idem lib. XXXVII. Traditur Hismeniam coraulē multis fulgentibusq; gemmis uti solitum, comitante fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iußisse enumerari: & cum duo relati essent imminuto pretio, malè mehercules curatū dixisse. multum enim detractum erat gemmæ dignitati. Qui locus uulgò corruptißime legitur. Vbi etiam nos non enumerari, sed C. id est, centū numerari legimus. Et rursus, Nec est hodie Murrhini alterius præstātior indicatura. Hoc autem in loco indicatio significantißimè accipitur pro uerbosa illa ac scurrili propemodum uenaliū rerū cōmendatione, qua uenditores uti solent emptoribus alliciendas. Sic enim solent ultrò gratißimas res futuras emptoribus spondere, & futurū ut bene secum actū esse dicant. Maximè autem omnium Iurisconsultorum Vlpianus proprietatis atq; elegantiæ studiosus fuisse mihi uidetur.

Τιμᾶσθαι. Πράττειν. Indicatura. Plinij locus.

Ex l. Limes & labra, eodem titulo.

Funes non limes proculdubio legendum censeo. Hunc autem errorem litera maiuscula et miniata induxit, quales fieri

fieri in capitibus legum solent, funesq́; haustorios intelligendum. At uerò labra crateres lapideos significant, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Crater est enim quem uulgò peluim appellãt in fontibus manu factis, id est, salientis aquæ conceptaculũ. Plinius in v. Epist. In hoc fonte crater, circà siphunculi plures miscẽt iucũdißimũ murmur. Idem, Stibadio aqua uelut expressa cubantiũ pondere siphũculis effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atq; ita occultè temperatur, ut impleat nec redundet. Sunt alioqui labra uasa uinitoribus accõmodata, quẽadmodũ lacus & cuppæ, quibus labris apud nos uindemiæ exportãtur in uehiculis. Labra etiam lapidea balneis usum præstant, fossæq́; lapideæ in balneis labra uocabantur, cuius significationis exẽpla sunt apud Vitruuium lib. VII. πυελοὶ & πλυνοὶ Græcè dicuntur, hoc est, solia balnearia. Salientes autem capita sunt fistularum, atq; etiam ipsæ tubulorũ fistularumq́; scaturigines, quæ & siphunculi dicũtur & sipunculi, ab aquæ expreßione tanquam ex siphone salientis. hos Græci κρουνοὺς uocant. Lucianus, Ἐμφορῦμαι χανδὸν ὑποθεὶς τῷ κρουνῷ τὴν κεφαλήν. Vnde Enneacrunos fons Atticæ ab nouem salientibus sic dictus. Et κρουνίζειν uerbum Galeno, quod fundere aquam gracili saliente significat. Cicero ad Quintum fratrem, Piscina & salientibus additis mira suauitate uillam habiturus es. Vitruuius lib. VIII. Collocentur in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ in tria receptacula cõiuncta: uti cum abundarit, ab extremis in medium receptaculum redundet: ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes. Accursius de his omnibus aliter prorsus censuit.

Labra. Crater. Salientes. Siphunculi. Κρουνοί. Enneacrunos fons. Κρουνίζειν.

Ex l. Fundi. §. Si ruta. eod. in tit.

Si ruta & cæsa excipiantur.) Quid sint ruta & cæsa

Vlpianus hic, & in l. sequenti apertè docuit. aliquid tamen his addendum. Cicero in fine Topicorum de rutis & cæsis ita inquit, scribens ad Trebatium hominem Iuriscons. Nam ne præterirem aliquid quod ad argumentũ in omni ratione reperiendum pertineret, plura fortasse, quàm à te desiderata erant, sum complexus: feciq; quod sæpe liberales uenditores solent, ut cùm ædes fundum'ue uendiderint rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori quod ornandi causa aptè & suo loco positum esse uideatur. Sic nos ad id quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam uoluimus non debita accedere. Inde illud Craßi In Lucium Brutum Bruti Iuriscons. filium, ex II. libro de Orat. Quid patri nuntiari uis? cui rei, cui gloriæ, cui uirtuti studere? patrimonio'ne augendo? at id non est nobilitatis: sed fac esse, nihil superest, libidines totum dißipauerunt. An in iure ciuili? est paternum. sed dices te cùm ædes uenderes, ne in rutis quidem & cæsis solum tibi paternum reliquisse. Prouerbialiter à Crasso dictum est in hominis nequitiam, qui adeò effusus fuit paternis bonis addicendis & dissolutus, ut nihil cauerit sibi in rutis saltem & cæsis recipiendis, in quibus ut ex illis uerbis Ciceronis apparet, maiorum memoria conseruari solebat. Crassus enim cùm Brutorum gentis imagines in funere anus cuiusdam ferrentur, quæ ex familia Brutorum erat (ut moris fuit antiquis) scommatis occasione arrepta ita ad Brutum in foro inquit, unde pompa funeris uideri poterat, Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu illam mortuam? tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modò imitandis, sed ne collocandis quidem locum tibi ullum reliquisti? Plinius libro XXXV. de ijs loquens, Aliæ, inquit, in foribus & circa limina animorum ingentium imagines

Ruta & cæsa recipere.

nes erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. In rutis igitur & cæsis huiusmodi imagines & stemmata familiarium erant. Neque uerò Mutius in titulo, De uerborum significatione, rutorum cæsorum significationem tam arctè complexus est, quàm hic Vlpianus fecit: In rutis, inquit, & cæsis ea sunt quæ terra non tenentur, quæq; opere structili tectorio'ue non continentur. Secundum quæ uerba opus intestinum in rutis & cæsis continetur: quod cùm ex dicto loco Ciceronis in Topicis intelligitur, tum uerò ex ijs quæ §. superiore de pluteis dicuntur. Est autem opus intestinum, instrumentum domus, ut scamna, sedes, grabati, abaci, subsellia, fulcra, plutei, armaria, scrinia, foruli, loculamenta, mensæ, tripodes, monopodes uel potius monopodia, dorsualia quæ igni opponuntur cùm accumbimus, repagula, & claustra lignea, & omnia denique quæ materia constant. Vitruuius libro I I. de abiete loquens, Ima autem cum excisa quadrifluuijs disparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur. Idem libro V I. de cauedijs displuuiatis loquens, Itaque redundantes canales restagnant, & intestinum & parietes in eis generibus ædificiorum corrumpunt. Vbi intestinum pro fenestris posuit. Et rursus alibi, Habent autem hæ domus uestibula egregia, & ianuas proprias cum dignitate, porticusq; peristyliorum albarijs & tectorijs, & ex intestino opere lacunarijs ornatas. Materiaria autem incrustatio, quam lambritium dicunt, tectorij uicem implet. Coaxatio enim quæ & coassatio dicitur, tabulis id genus conserta est, quibus cuppæ & lacus conficiuntur. Asses enim quæ & axes dicuntur, tabulæ sunt sectiles non absimiles scandulis, quibus

Opus intestinum.

Incrustatio materiaria.

Coaxatio & coassatio.

Asses & axes & assamenta.

quibus tecta tegularum uice in quibusdam locis teguntur.
Σανιδώματα. Plinius assamenta etiam appellat lib. XVI. ut Græci σανιδώματα. Coaxatione antiqui ad intertignia utebantur, quod nuper in usum rediit. Lignea uerò incrustatio tympanis
Orthostatæ. & orthostatis compacta est, panella & mordesias à mordendo appellant artifices, & tenones quasi tenaces. Axes ii sunt excauati cardinatiq; quibus tympana un-
Arrectaria & transuersaria. dique ambiuntur & continentur. Arrectaria etiam transuersariaq; iugamenta dicuntur. Cardo summa pars est iu-
Cardo. gamenti quod in cauum inditur. Contabulatio generale
Contabulatio. nomen est. Asseres ab assibus differunt. Sunt enim asseres
Asseres. oblongi, trientali circiter materia, latitudine ferè ac crassitudine æquales, uulgo membraturæ dicuntur.

Ex eadem lege.

Castellum. Castella plumbea putea opercula puteorum epitonea.) Lego castella plumbea putealia, id est, opercula puteorum, epistomia. ut fortasse hæc uerba, id est, opercula puteorum, sint ex margine in textum addita. Castella in aquæductibus duplicem usum præbent. Sunt enim castella conceptacula quædam laxiora certis spatiis emodulata, ex quibus aqua per fistulas in uaria loca distribuitur, id est, in uillas & prætoria nobilium indultu principali, ut docet Frontinus in libro de Aquæductibus. Vitruuius lib. VIII. Ductus aquæ fiunt generibus tribus, riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus, quorum hæ rationes sunt: Si canalibus, ut structura fiat quàm solidissima, solumq; riui libramenta habeat fastigiata ne minus in centenos pedes semipede. Eæq; structuræ confornicentur, ut minimè sol aquam tangat. cumq; uenerit ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctum ad recipiendum aquam triplex immissarium. Collocenturq; in

castello

castello tres fistulæ æqualiter diuisæ in tria receptacula coniuncta, uti cùm abundauerit, ab extremis in medium receptaculum redundet. Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes, in altero in balneas quæ uectigal quotannis populo præstent. Ex quibus tertio in domos priuatas ita ne desit in publico. Immissaria Vitruuius & receptacula pro iisdem accipit. Lacus autem pro iis conceptaculis aquæ in quibus mulieres lintea abluebant. Canales structiles semiruti hodie Romæ uisuntur. Tabulis & fistulis Gallia utitur. Castellorum altera est utilitas, quòd aqua per canalium aut tubulorum angustias magno spiritus impetu elisa, cùm in castellorum laxitatem inciderit, impetum illum à spiritu elidente per angustias cõceptum amittit, qui alioquin aquæductibus propter rapiditatem noxius esse posset. Propterea crebra in aquæductibus erant castella certis spatiis astructa. Vlpianus autem hic de priuatis castellis intellexit, hoc est, de quibusdam conceptaculis atque immissariis aquæ uel tubis deriuatæ, uel haustæ machinis, quæ cùm usus uenit per emissarium, uel per saliẽtes emittitur ad eum locum quo emitti opus est. Vitruuius libro x. de organis haustoriis loquens, Cùm autem altius extollendum erit, eadem ratio communicabitur sic. Rota fiet circum axem ea magnitudine, ut ad latitudinem quæ opus fuerit conuenire possit. circum extremum latus rotæ, figentur modioli quadrati, pice & cera solidati. Ita cùm rota à calcantibus uersabitur, modioli pleni ad summum elati, rursus ad imum reuertentes infundent in castellum ipsi per se quod extulerint. Idem de ctesibica machina loquens, Ita ex interiore loco castello collocato ad saliendum aqua subministratur. Epistomion æramentum est quo ora salientium obtu-

Lacus. Epistomion.

rantur & laxantur cùm opus est, dum manu dicitur uertibulum illud pertusum, quod admittit uel arcet aquam, prout hoc aut illo modo uersatur. Epistomion enim Græcum est quasi oris obturaculum dicas. Hoc ad hauriendum ad quotidianum usum uinum in hypogeis utimur, fontem appellantes. Vitruuius libro x. de hydraulicis organis loquens, Singulis autem canalibus singula epistomia inclusa sunt, manubrijs ferreis collocata, quæ manibus cùm torquentur, ex arca patefaciunt nares in canales. Idem, Motione uerò uectium uehementiore spiritus uehemens compressus epistomiorum aperturis influit, & replet anima canales. Epistomion accepit pro eo obturaculo quod in musicis organis spiritum cōtinet & laxat ut opus est. Vbique tamen apud eum epithomion corruptè legitur. Varro libr. I I I. de re Rustic. Epistomijs, inquit, uersis ad unumquenq; actum sic ut influat in cōuiuium. Epistomizo uerbum contineo & suffræno significat. Vnde epistomion dictum, quia ori uasis pertusi opponitur, ut fluentem liquorem cohibeat, & rursus transmittat cùm opus est. Fistulæ porrò applumbatæ sunt quæ eliquato plumbo in lapidum cauis ferruminatæ sunt, quæ interdum extra parietes prominent, interdum introrsus latent eminente tantùm mamma ærea, quæ Mastos uerbo Græco dicitur, cuiusmodi paßim uisuntur Parisijs. Ferè enim mastis erumpunt non epistomijs, cùm perenniter fluant. Sigilla parua sunt signa, id est, simulacra in suis ædiculis collocata quasi parietū honestamenta. Iuuenalis, Si quis in ædicula Deus unicus. Vel etiam simulacra columnarum abacis insidentia.

Epistomizo. *Fistulæ applumbatæ.* *Mastos.* *Sigilla.*

Ex l. Si uenditor, eodem titulo.

Si de plumbeo castello fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in equum lateribus circunstructum.) Legendum

est in specum, licet Accursio aliter uisum sit. Specus enim inter opera aquariorum numerantur. Frontinus de Aquæductibus, Quicunq; post hanc legem rogatam, riuos, specus, fornices, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum, quæ ad urbem ducuntur, forauerit, ruperit, & reliqua. Idē, Placere circa riuos qui sub terra essent & specus citra urbem & extra urbem ad continentia ædificia, utraq; ex parte quinos pedes uacuos relinqui. *Specus.*

Ex l. Creditor, in fine, eodem tit.

Ante domū mari iunctam molibus iactis pyram constituit.) Legendum pilam. Pilæ lapideæ in ædificijs sunt columnæ structiles, aut structuræ ex lapide cæso, quasi quædam ædificiorum femora, quibus mutili (quos coruos uocant) incumbentes trabes & epistylia sustinent, de quibus alibi diximus. Pilæ etiam opera sunt informia quæ in aqua construuntur, cuiusmodi magnifica Genuæ uisitur. molem uulgò appellant. Earum usus est ad tuendas à fluctibus naues intra portus & naualia. De quarū constructione Vitruuius lib. v. sic inquit, Deinde super eam exæquationem pila, quàm magna cōstituta fuerit, ibi struatur, eaq; cū erit extructa, relinquatur ne minus duos menses ut siccescat. Tunc autem succidatur margo quæ sustinet arenam, ita arena fluctibus subruta efficiet in mari pilæ præcipitationē. Huiusmodi pilā Vergilius lib. ix. describit his uerbis, *Pila.* *Mutuli.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quoddam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam ponto iaciunt: sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq; uadis illisa recumbit.

Huiusmodi autē fiebant ex puluere Puteolano qui in aqua lapidescit. Fiunt & alia ratione intra aquam circundatis tabulationibus, quas arcas Vitruuius appellat ab arcendis

aquis ab opere. Alij aquaria ſepta uocant. Noſtrates fabri & ſtructores baſtardellos dicunt, cuiuſmodi dudum in ponte Pariſienſi uidimus ſuſcudatis lignis ad perpendiculum depactis, ne aqua per rimas erumperc poſſet. Sunt au-

Suſcudes. Securicla. Securiclatus. tem ſuſcudes ſubcudesq́; , lignea retinacula quæ etiam ſecuriclæ à forma dicuntur quaſi ſecuriculæ, quibus duo tigna tenaciſsima inter ſe uinciuntur, unde ſecuriclati cardines apud Vitruuium lib. x. licet uulgò ſecuridati legatur. noſtri (ut arbitror) hirundinũ caudas appellãt. Cato, Subcudes iligneas adindito; eas ubi confixeris, clauis corneis occludito. Apud Auguſtinum lib. xv. de Ciuitate, ſuſcudines legitur. Vitruuius lib. x. cap. VIII. de tympano ad molendam farinam loquens, Secundum id tympanum maius, item dentatum planum eſt collocatum, quo continetur axis habens in capite ſummo ſubcudem ferream quo mola contincttur. Quod Vitruuius ſubcudem hic appellat, noſtri ferrum molendini appellant, ex quo forma ſubcudis intelligi poteſt. In codicibus tamen impreſsis locus ille mutilatus eſt. Deſunt enim decem uerba à uerbo priore continetur, uſque ad alterum idem uerbum.

Ex l. penultima, eiuſdem tituli.

Catadromus. Puta enim eum fuiſſe ſeruum qui per catadromum deſcendere, aut in cloacam demitti ſolitus eſſet.) Catadromus de quo miranda cecinit, id eſt, uaticinatus eſt Accurſius, Latinè decurſorium ad uerbũ transferri poteſt. Dromos enim curſum ſignificat. Tranquillus in Nerone, Nobiliſsimus eques Romanus elephanto ſuperſedens per catadromon decucurrit. Id eſt, per ſtadium in quo equites decurrere ſolebant imaginario prælio, ut fit ſæpe in Gallia Principe ſpectante: licias uocant. Nonnulli catadromum

Hippodromus. & hippodromũ pro eodẽ accipiunt. Eſt autem hippodromus

mus equorum curriculum, in quo de pernicitate certatur citra simulachrum pugnæ. Neutra autem significatio hic conuenit. Quid enim simile catadromo cum cloaca? aut quid seruo cum decursione equestri? Propterea suspicor locum hunc mendosum esse. Decurrere autẽ quid sit, unde decursorium dictum, docet Liuius libro x. de bello Macedonico his uerbis, Mos erat lustrationis sacro peracto decurrere exercitum, & diuisas bifariam acies concurrere ad simulachrum pugnæ. Regij iuuenes duces ei certamini ludicro dati. Gellius lib. VII. Vt in decursibus, inquit, ludicris aut simulacris præliorum fieri uidemus. Vergilius de Palantis funere loquens in undecimo, *Decurrere.* *Decursorium.*

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis.
It cœlo clamorq; uirûm clangorq; tubarum.

Huiusmodi autem decursione equites Romanos uti solitos ex Tranquillo apparet in Nerone, Deductus, inquit, in forum tyro populo congiarium, militi donatiuum proposuit indicta decursione. Torneamenta edicere hodie appellant, aut etiam indicere.

Ex l. Videamus, in titulo, Locati.

Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in uilla urbana fœnum componeretur.) Quid sit uilla urbana, non omnes, credo, Accursius scire uoluit, quum de hoc nihil dixerit. Ab aliquo igitur antiquorum id requirendum. Is erit Varro, qui libro I. de re Rustica sic inquit, temporum suorum luxuriam taxãs, Fructuosior certè fundus est propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiã, quam ad horum luxuriam dirigas ædificationem. Illi enim ad fructuum rationem faciebant, hi ad libidines indomitas. *Villa urbana.*

Itaque illorum uillæ rusticæ erant maiores, quàm urbanæ, quæ nunc sunt pleræq;. Idem paulò pòst, Item cætera ut essent in uilla huiusmodi, quæ cultum quærerent, prouidebant: nunc contrà, uillam urbanam quàm maximã, ac politißimam habeant, dant operam, ac cum Metelli *ac* Luculli *uillis peßimo exemplo ædificatis certat.* Villam urbanam Palladius prætorium appellat his uerbis, *Ipsius etiam prætorij situs sit loco aliquatenus erectiore & sicciore, quàm cætera propter iniuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aspectu.* Tranquillus in Augusto, *Ampla & operosa prætoria grauabatur.* Id est, iniquo animo ferebat Augustus uillas quasdam elegantius & sumptuosius extructas. & in Calig. *In extructionibus uillarũ & prætoriorum omni ratione posthabita, nihil tam efficere cupiebat, quàm quod effici posse negaretur.* Vlpianus etiam alibi prætorium, quod hic uillam urbanam, appellauit his uerbis, *Plenum autem usum habere debet, si & uillæ & prætorij ei relictus est.* Villa rustica est ea pars uillæ, quã uillicus colonus, uel uinitor, uel arborator habitandam sibi obtinet, & familiæ uillaticæ, atq; instrumento omni rustico condendo, aut continendo. Villa urbana, quæ & prætorium dicitur, ea pars est quam dominus sibi recepit. quæ quia elegãtius amœniusq; ædificari solet & instrui, ideò urbana uocatur, quasi urbani nitoris & elegantiæ plus habẽs, quàm rusticæ. Propterea Vitruuius huiusmodi ædificia pseudourbana appellat. sic enim inquit libro VI. *Earum autem rerum non solùm erunt in urbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, præterquàm quod in urbe, atria proxima ianuis solent esse, ruri in pseudourbanis statim peristylia.* Columella uillam tripertito distribuit, partem unam urbanam, rusticam alteram, & tertiam fructuariam appel

Prætorium. *Villa rustica.* *Villa urbana.* *Pseudourbana.* *Villæ partes.*

appellans. In proposito igitur nihil mirum dominum uillam sibi urbanam recepisse in locatione fundi, ne fœnilis usum colono præberet.

Ex l.seq. Item quæritur si cisiarius.

Cisium uehiculi genus est biroti, ut inquit Nonius. Marcus Tullius in II. Philippic. Cùm hora diei decima ferè ad Saxa rubra uenisset, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans perpotauit ad uesperum. Inde cisio celeriter ad urbem aduectus domum uenit capite inuoluto. Ita enim locum illum legunt Nonius & Gellius, licet corruptè caßia in impreßis libris legatur. Hoc autem uerbo utitur Plinius libro duodetricesimo. Multa sunt autem nomina uehiculorum, ut carrum qui & carrus dicitur, plaustrum, carpentum, & sarracum, quod uehendis marmoribus, & grandi materiæ accommodatum est apud Vitruuium & Iuuenalem, Longa coruscat Sarraco ueniente abies. Supradicta igitur uocabula sunt onerariorum uehiculorũ. Gestatoria uerò sunt carruca, cisium, essedum, rheda, petorritum, & staticulum. Cicero in eadem Philip. Vehebatur in essedo Tribunus plebis. lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lectica mima portabatur. sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequißimi. Plinius lib. XXXIIII. Argẽtum incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorumq; iugis. Cœpere inde esseda, & uehicula, & petorrita exornari, similiq; modo ad aurea quoq; & argentea staticula luxuria peruenit. quæq; in scyphis cerni prodigium erat, hæc in uehiculis atteri cultus uocatur. Hactenus Pli. Ex cuius uerbis apparet multum olim usum gestatoriorũ fuisse etiã uiris. Vidi certè nuper gestatoriũ currũ Præfecti prætorio in quodã lib. pictum quadrirotum, æratũ, aut inauratum magnifica specie,

Cisium. Vehicula oneraria. Vehicula gestatoria.

extante in eo sella curuli. Lampridius in Alexandro, Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus, ut argentatas haberent, permisit: interesse Romanæ dignitatis putās, ut ijs tantæ urbis senatores uterentur. Erant & sacra uehicula, quæ Thensæ uocantur, autoribus Seruio & Festo. Tranquillus in Cæs. Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia, & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa. Ferculis autem pompa traducebatur, & deorum simulacra gestabantur. Idem in eodem, Pontico triumpho inter pompæ fercula trium uerborum prætulit titulum. Cur autem sic uocarentur, diuus Augustinus lib. 11. De ciuitate Dei docet. Sic hodie uocari possunt gestatoriola, quibus Eucharistia, & sanctorum reliquiæ in supplicationibus circunferūtur. Pilenta muliebria erāt uectabula, quibus matronæ gestabantur, autore Festo: quibus tamen solis castis uti licebat, ut inquit Seruius. Vergilius in VIII. Castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus: id est, pensilibus. Sunt autem pensilia gestatoria, quos tremulos currus uocamus. Bigæ, trigæ, quadrigæ, ad curule certamen, & sacra certamina pertinēt. His enim uerbis nō tam uehiculum, quàm equi bijuges, trijuges, quadrijuges significantur.

Vehicula sacra. *Thensæ.* *Fercula.* *Vectabula muliebria.* *Pilenta.* *Gestatoria pensilia.* *Bigæ, &c.*

Ex l. Ex conducto. §. primo.

Calamitas.

Si uis tempestatis calamitosæ contigerit.) Calamitatem (inquit Donatus) propriè grandinem rustici dicunt, quòd calamum, hoc est, culmum, ac segetem comminuat. Plinius libro XVIII. naturalis hist. Ordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Vnde Cicero metaphoricôs in Ver. actione II. ita inquit, Eademq; ui & iniuria cùm pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te tanquam ali-

quam

quam calamitosam tempestatem, pestemq; peruasisse demonstro. Idem alibi de eodem, Quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, ut non Legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas peruadere uideretur. Non potuit Cicero significantius Verris Prætoris furta ac rapinas & iniurias exprimere. Quo uerbo uocari potest nostro tẽpore militum improbitas pagatim grassantium, qui quacunque iter faciunt, impotentißimæ petulantiæ uestigia ad finem anni uertentis impressa relinquere soliti sunt, usqueadeò omnia diuexata, omnia exhausta, omnia disiecta, quasiq; grandine, ac procella proculcata, obtritaq; digreßis illis uisuntur, simul ignorante Principe, simul ijs quos editiore loco positos hic turbo percellere non potest, nihil ad se attinere eam calamitatem interpretantibus. Quis enim (si ad normam ueritatis loqui uolumus) publica uice commoueri, aut certè permoueri in huiusmodi rebus uisus est, eorum quidem qui populo apud Principem adesse & debent, & possunt? Noui unum & alterum eorum, qui summarum rerum actui aliquãdo præfecti fuerunt, quos compertum habeo difficilimis plebis temporibus, cùm ad eos huiusmodi calamitates deferrentur (Sunt enim quocunque tempore uiri boni, qui uicem miserorum non dolere nequeunt) cumq; his alijsq; permultis ærumnis iamiam cessura plebis inopia diceretur, ad Principemq;, & sanctius Principis consilium referri de hac re debere primo quoque tempore: hactenus uice publica commotos esse, ut responderent, non sibi id negotium esse, ut afflictæ plebeculæ illachrymando, periculum non quidem sibimetipsis, sed fortunis suis creatum irent, & tanquam popularibus ærumnis piacularem fortunam suam subderẽt, publicæ calamitatis succidaneam, sic enim loqui solent, bellißimum

In eos qui uicem calamitosa plebis nõ dolent.

esse putantes, improbius quàm facetius dictum risu etiam prosequi. Atenim huiusmodi nuntij, nec Principibus festiui sunt, & in nonnullorum aliquando potentium offensionem incurrunt. Ita'ne uerò tauris ipsi à natura datum esse fatebuntur, ut pro uitulis imbelliq; armento summa ui, summoq; discrimine cum leonibus dimicent: ad se autem præter naturalem hominum inter homines commendationem, etiam in magistratibus aut honoribus positos, popularia incommoda pertinere negabunt? primos honores ipsi gerant, coli se à populo supra modum quoque uelint? stipendia immensa, & (quod indignitatem auget) collatione plebeculæ corrasa mereant, & calamitosæ plebis querelas nihil ad se pertinere dictitent? Videant quæso rectum'ne sit, aut num id tueri citra grauem animæ noxam poßint. Verùm illi fortasse plus uiderunt. Vt enim in membris & partibus corporis humani aliqua sibi tantùm quodammodo nata esse uidentur, ut aures & oculi, alia cæteris membris subseruire, suumq; munus obire aliorum causa nata sunt, ut crura, ut manus, ut pedes: sic aures & oculi reipublicæ, id est, hi quos primos ordines in administrandis rebus ducere Princeps uoluit, more hominum sæpe faciunt, ut sibi suisq; consulere in communibus rebus agendis, id est, publicis, satis habeant: reliquos omneis uectores, qui procul gubernaculis agunt, & plebeculam præsertim quæ ad scalmum interdiu noctuq; adhærescere cogitur, & remis incumbere, tanquam asinum ad clitellas, sic ad inopiam & ærumnam natos esse censeant: ut clauum tenentibus ipsis, & omnibus felicibus feriatis esse liceat, atque etiam si dijs placet, laboribus ærumnosorum frui. Quasi uerò non eadem naui, id est, eodem periculo tempestatum, & gubernatores, & remiges, & uectores,

res,per huius uitæ uarios euentus, quasi per fretum aliquod undabundum, transmittantur. Aut quasi remigio disiecto otiosè etiam, ac placidè uelificari poßint. Atqui isti, ut uidetur, cùm ad summa honorum fastigia euaserunt, rem ita inter se componunt, ut inuicem Plautinum illud dicant, Si tu proreta huic naui es, ego gubernator ero: atque ita distributis sibi suisq; primis quibusque muneribus, summißim inter se (quasi ad populares, & oppidanos homines loquentes) dicere solent, Nunquam sic cura deorum Se premit, ut uestræ morti, uestræq; saluti Fata uacent, procerum motus hæc cuncta sequuntur, Humanum paucis uiuit genus. Deos autem more nostro nunc appello (ut antea diximus) quos immodica potentia uiuos, uiuentesq; inter diuos retulit, in quorum manibus tanquam in cardinibus summa rei Gallicæ uertitur. Qui tandiu in cœlo esse solent (ut Ciceronis uerbo utar hic appositißimo) id est, omnium ore celebrari, ac nominis sui fama, fora ac conciliabula, omnesq; conuentus, circulosq; implere, quandiu fortunæ collibuit. Quorum diuinitas toto hoc imperio quamlibet latè patet ipsum, locis omnibus, omnibusq; horis, omnium uocibus inuocatur, nominatur, agitur rea, laudatur, arguitur, & interdum cum conuicijs colitur. Volubilis tamē & cæca existimata, uaga, incōstans, incerta, uaria, indignorumq; fautrix, desultoria celeritate subinde in alium, aliumq; transiens. Cui omnia expensa, omnia feruntur accepta, & quæ in nostrorum hominum ratione sola utranq; paginam facit, ut inquit ille. Vt enim quicquid publicè priuatimq; rectè secus'ue cesserit, ita benè eos, aut malè audire ilico necesse est. Quibusdam uerò eorum in ista beatitudine tanta humanitatis obrepit

In cœlo esse.

oblin

obliuio (quasi ad lethæas aquas biberint) ut se ueluti onagros omni lege solutos, omnis ærumnæ ac laboris immunes esse, nimia fortunæ indulgentia cæci interpretentur, nec populariũ calamitatibus ueluti iniquis asellorum clitellis condolescant. In quo tamen longè mihi falli uidentur homines ambitiosissimi. Amplissimum est enim homini uiribus, aut corporis, aut animi præualenti, aut etiam opibus, quãplurimos homines iuuisse: Deus est mortali iuuare mortalem (inquit Plinius) & hæc ad æternam gloriã uia, & Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem & Pollucem in cœlum (ut inquit Marcus Tullius lib. II. de Legibus) merita uocauerunt. Quod quomodo intelligi debeat, ex uerbis eius colligi potest lib. III. de Natura Deorum, Atqui (inquit) in plerisq; ciuitatibus intelligi potest augendæ uirtutis gratia, quo libentius Reipublicæ causa periculum adiret optimus quisq;, uirorum fortium memoriam honore Deorum immortalium consecratam. A quo etiam mutuatus ex professo Lactantius libro I. Institu. ita inquit, Suscepit autem uita hominum, consuetudoq; communis, ut beneficijs excellentes uiros in cœlum fama, ac uoluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber. Et rursus, In plerisque autem ciuitatibus intelligi potest acuendæ uirtutis gratia, aut quo libentius Reipublicæ causa periculum adiret optimus quisque, uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratã. Sed hoc nimirum est illud. Quẽadmodum membrorum, id est, partium corporis alia uidentur propter usum à natura esse data, ut manus, ut pedes, ut ea quæ sunt intus in corpore: alia nullam ob utilitatem, sed quasi ad ornatum, ut cauda pauoni, pennæ uersicolores columbis, uiris mammæ & barba: sic eorum qui

Deus qui fias.

ad

ad primos magistratus uocantur, quasi ad unum corpus Reipublicæ administrandum, quidam rebus egregiè gestis perficiunt, ut non sibi nati esse, sed omnibus uideantur: quibus morte extinctis gloria perpetua succedit, quidam socordia tanta præditi sunt, ut non magistratus gerere, sed magistratuum personam induisse uideantur, ut Reipublicæ suarum interim partiũ si minus ratio, at numerus certè constet. Sed fuisse nobis huiusmodi homines speramus Reipublicæ præfectos, ut alibi dictum est. Omnia iam nobis meliora non modò fore, sed etiam esse spopondimus. Et alioquin hoc Principe iandiu in portu nauigare uidemur. Qui cùm ad semiermem huius Reipublicæ nauem, atque in alto luxus, & incuriæ publicæ fluitantem nauarchus accessisset, in multos eam tumultus ingruentium, instantiumq; bellorum iamiam incursuram, sacra quadam anchora frugalitatis haud dubiè stabiliuit. Vt ad rem redeamus: Terentius in Eunucho, Sed ecca ipsa egreditur nostri fundi calamitas. Propterea factum ut calamitas pro dispendio & sterilitate accipiatur. Cicero pro lege Manilia, Nam in cæteris rebus cùm uenit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Calamitosus ærumnosus est, malis calamitatibusq; prægrauatus, inquit Nonius. Cicero in Diuinatione, Honoris amplissimi esse puto, & accusare improbos & miseros, calamitososq; defendere. Inde calamitosus ager Catoni, & calamitosum periculosumq; cœlum. Calamitas etiam in ludis scenicis dicebatur, cùm fabula exigebatur. ut in prologo Hecyræ, à Græcis πταῖσμα dicitur, cùm alioqui calamitas λύμη & οἰνοφθορία dicatur, et περίστασις. Vlpianus igitur omnis antiquitatis peritißimus ut hic, sic ubiq; ferè ser

Calamitosus. Calamitas.

sermonis proprietatẽ seruauit. His enim uerbis talem procellam significauit, quæ segetes frugesq; procellere solet, qualem Vergilius 1. Georgicorum describit,

Omnia uentorum concurrere prælia uidi,

Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis

Sublimè expulsam eruerẽt, & reliqua. Hæc χαλαζοκοπία à Græcis dicitur, id est, grando procellosa. Cæterùm

Sturnus. sturnus, cuius hic Vlpianus meminit, auis est maculosa, quæ

Psarus. Græcè Psarus dicitur, magnitudine merulæ, ut inquit Aristoteles, gregatim uolans ut passer. Sturnellus uulgò dicitur. Auis est docilis, ut turdus, & galerita, & monedula,

Graculus. & reliquæ humanæ uocis imitatriculæ. Graculus, genus est monedulæ, coracias ab Aristotele dicitur à coruina nigritie, rostro tamen rutilo, docilis etiam, & facilè mansuescens. Huiusmodi uidentur ad uiuarium Vincenarium innumeræ, rostro ferè nigrante. Et sturni & monedulæ aues sunt gregariæ quotannis migrantes, remigrantesq́;, nonnunquam tanta ui earum ingruente, ut frugibus & uitibus latè depopulatis sterilitatem afferant.

Ex eodem §.

Rauca. Si raucis aut herbis segetes corruptæ sint.) Rauca uermis est, cuius Plinius in uitijs segetum non meminit: sed in XVII. de cultura talearum loquẽs, Olea, inquit, ubi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniã uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur, & transeunt. Idem in XVIII. Nascuntur & uermiculi in radice, cùm sementem imbribus secutis incluserit repentinus calor humorẽ. Gignuntur & in grano cùm spicæ in pluuijs calor inferuescit. De herbis autem noxijs idem ita inquit, Nam lolium & tribulum & carduum lappamq́;, non minus quàm rubum, inter frugũ morbos, potius quàm inter ipsius terræ

pestem

pestem numerauerim. Lolium herba est, quæ Græcè æra dicitur, de qua idem alibi, Triticum enecat æra, ordeum festuca, quæ ægilops dicitur, lentem herba securidaca. Et hæ quidem complexu necant. Aeræ granum minimum est in cortice aculeato, quod cùm est in pane, celerrimè uertigines facit. herba uulgò nota est, bibraia à nostris dicta. Aegilopem Vergilius Latinè auenam appellauit in hoc uersu, Infelix lolium & steriles dominantur auenæ. Plinius, Primum omnium, inquit, frumenti uitium auena est, & ordeum in eam degenerat, sicut ipsa frumenti fit instar. Quippe cum Germaniæ populi edant eam, neque alia pulte uiuant. Runcatio contra inutiles huiusmodi, aut etiam noxias herbas inuenta est. Vnde runcare uerbum, quod Græcè βοτανίζειν dicitur, id est, herbas noxas uellere, & runcatio botanismos. Plinius libro XVIII. Postea pauci runcant, quod botanismon uocant. Idem, Runcatio cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis frugum radicem uindicat, segetemq; discernit à cespite. Et rursus, Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas, ποασμὸς à Theophrasto dicitur. Sarritio quæ à Græcis σκάλισις dicitur (ut sarrire σκάλλειν) sarculo perficitur. Vnde etiam Sarculatio dicitur, de qua idem Plinius, Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat teporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, ordeum, semen, fabam bis sarrire melius.

Lolium. Aera. Aegilops. Auena. Runcatio. Runcare. Sarritio.

Ex eodem.

Sed & si labes facta sit, omnemq; fructum tulerit, damnum coloni non esse. Et paulo pòst, Sed & si uredo fructũ oliuæ corruperit.) Labes hoc in loco pro ruina et agri cõsidẽtia accipi potest, quæ Græcè συνίζησις dicitur. Labes

Labes.

enim

enim à lapsu dicitur, ut inquit Seruius in illum Vergilij locum, Hinc mihi prima mali labes. Est autem labes agri, cùm ager repentè terræmotu, aut quauis alia ratione subsidet in uastam uoraginem, quæ Græcè chasma dicitur, id est, hiatus terræ, quo uerbo Vlpianus usus est suprà, De periculo & commodo rei uenditæ. Vnde chasmaticus terræmotus dictus, cùm mouente terra huiusmodi hiatus existunt. Plinius libro II. de terræmotu loquens, Hiatus uerò alias remanet ostendens quæ sorbuit, alias occultat ore compresso, rursusq; ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunque deuoratis, agrorumq; tractu hausto. Aristoteles chasmatiam appellat in libro De mundo, τῶν δὲ σεισμῶν, οἱ μὲν συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται, Terremotuum, inquit, hi qui soli cõsidentias in cauernas faciunt, chasmatiæ dicuntur. Lucæ XVI. inualuit erratum, ut chaos pro chasmate legatur, his uerbis, Et in omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est. ubi Græcè χάσμα μέγα ἐστήρικται, id est, chasma magnum firmatum est, legitur. Est enim error librariorum, aut eorum, qui locum emendare se putauerunt, non interpretis. Cuiusmodi alia inoleuerunt in ijsdem libris. Simile est Ecclesiastici cap. VII. Noli amare mẽdacium aduersus fratrem tuum. ubi interpres scripserat, noli arare, μὴ ἀροτρία ψεῦδος ἐπ' ἀδελφῷ σου. antea enim dixerat, Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Sed ridebunt illi, qui euangelia Græca, & totum instrumentum nouum fidei nostræ, id est, Apostolorum & Euangelistarum editionem, nullius autoritatis esse credunt, præiudicio illo utentes, quòd hæc nostra traductio ab uniuersa ecclesia occidentis recepta sit. Quasi uerò errata etiam nominatim recepta sint, aut quasi hæc traductio

Chasma.

Chasmaticus terræmotus.

Chasmatia.

Locus emendatus in Luca.

Locus restitutus in libro Ecclesiastico.

ctio publico decreto Græcæ origini prælata sit, ab ijs præsertim qui Græcè prorsus nihil sciuerunt, id est, qui post Hieronymum, Ambrosium & Augustinum fuerunt. Quod simile est, atq; si traduces ex uite, aut arbore ductas, præstantiores stirpibus ipsis esse contendant unde sint enatæ. Huiusmodi hominum pertinaciam Hieronymus insectari multis in locis solet. nec ab re id fecit. Iniquum est autem & literis incommodum, opinionem seculorum aliquot errore constanter assertam, facilè extorqueri è manibus mordicus retinentium non posse. Cùm autem ille liber Sapientia Solomonis inscriptus Græcè sit mirè sententiosus, Latinè ita corruptus est, ut sæpe absurdi sint sensus & incongrui partim errore interpretis supra modum oscitantis & imperiti: partim emendatorum culpa; ut capite II. Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum: Ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, Quoniam fumus, spiratio, uel anima in naribus nostris: & modica scintilla in motu cordis nostri. Sic enim uerti debuit, nisi interpres præ imperitia & stupore ingenij ὁ λόγος, id est, sermo, pro ὀλίγος, id est modicus, intellexisset. Quod sequitur: Qui extinctus cinis, erit corpus nostrum. legi debet, quæ extincta, scintilla scilicet. In eodem ca. Quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. lego: Quoniam Deus creauit hominem ad naturam non interituram, et effigiem proprietatis suæ fecit illum. Ca. III. Maledicta creatura eorũ, quoniã felix est sterilis: ἐπικατάρατος ἡ γένεσις αὐτῶν, Execrabilis eorum genitura, quando beata sterilis non inquinata. Et paulò pòst: Filij adulterorum cùm

In libro Sapientiæ.

Q consum

consummatione erunt. lego, Liberi adulterorum imperfecti erunt, id est, non consummati. Error est emendatorũ, Τέκνα μοιχῶν ἀτέλεστα. Et inferius: In die agnitionis allocutionis. lego: In die dijudicationis solamen, uel solatium, ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως παραμύθιον. Cap. IIII. circa finem: Et quare minuerit illum dominus. legendum munierit: id est, securitate donarit, ἠσφαλίσατο. Error est librariorum, aut enarratorum. Cap. VII. cùm multa perperam sint uersa, tum illud in fine absurdissimè de sapientia, Attingit ergo à fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, διαπνεῖ δὲ ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας ὀῤῥωστῶς, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς, Perspirat autem ab extremo ad extremum firmiter, & administrat omnia commodè. Et in cap. sequenti: Doctrix est enim disciplinæ Dei, et doctrix operũ illius, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης. καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ, Initiatrix est enim scientiæ Dei, & inuentrix operum eius. Vbi interpres corruptum exemplar secutus est, & permultis in locis. Illud miror in ca. I. Et hoc quod continet omnia scientiam habet uocis, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει σοφίας, Cognitionem habet sapientiæ, uel notitiam: quanquàm sunt huiuscemodi multa temere immutata. Appetit autem tempus, cùm hæc & alia huiusmodi à plerisq; intelligentur, propter literarum Græcarum studium. Sed ut in uiam redeam, est etiam chasma cœleste, cuius meminit Plinius lib. II. & Seruius lib. IX. Aeneid. De labe autem Cicero lib. I. de Diuinatione sic inquit: Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cùm ad infinitam altitudinem terra desedisset, Apuliaq; maximis terræmotibus conquassata esset. Quibus portentis magnæ populi Romani, perniciosæq; seditiones denuntiabantur. Verùm quoniam uredinis Vlpianus hìc meminit, & paulò pòst infrà: Agri

Labes.

terram

terræmotu corruentis, propterea non labes hic sed tabes legendum existimo ex Plinio & Theophrasto. *Tabes.* Plinius libro decimo septimo, de uitijs & morbis arborum loquens: Quædam, inquit, temporum causæ aut locorum, propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant: sicut tabes cùm inuaserit arborem aut uredo, uel flatus alicuius regionis propius, ut est in Apulia atabulus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauerit citra brumam, exurit frigore arefaciens, ut nullis solibus postea recreari poßint. Hoc genere conualles, & apposita fluminibus laborant, præcipueq; uitis, olea, ficus. quod cùm euenerit, detegitur statim in germinatione. Quæ uerba Plinij ad uerbum ferè ex quarto Theophrasti, de plantis transcripta sunt, qui hanc tabem ἔκπληξιν τῶν δένδρων uocat, quasi perculsionem aut stuporem arborum, cùm stirpes arescunt tabido morbo exucti, eo modo quo homines ægri longa tabe emaciati, defectiq;. Id tamen quod Plinius ex Theophrasto dicit, exurit frigore arefaciens, ut nullis solibus postea recreari poßint, nos ita apud Theophrastum legimus, ἀποσκάζει γὰρ τὰ δένδρα, καὶ οὕτως αὖα ποιεῖ καὶ ξηρὰ, ὥς οὐδ' ἂν ὑφ' ἡλίου καὶ χρόνου πολλοῦ γένοιτ' ἄν. διὸ καὶ καλοῦσι καυθμόν. Id est, Exurit autem arbores, eousq; arefaciens, ut ne sol quidem eodem modo multo tempore arida facere poßit, quare & uredo uocatur. *Vredo.* Qui sensus congruentior uidetur, sed Plinius in tumultuaria lectione aliud exemplar secutus est. Similis uredini est sideratio, quæ Græcè σφακελισμὸς dicitur, & Latinè etiam carbunculatio. Plinius lib. decimo septimo: Sideratio tota è cœlo constat, quapropter & grando in his causis intelligi debet, et carbunculatio, quod pruinarum iniuria *Sideratio.* *Carbunculatio.* euenit. Hæc enim uerno tempore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinũ

oculos, quod in flore carbunculum uocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa præsidet, ac ne aura quidem ulla depellitur, quoniam non fit nisi immoto aëre & sereno. Proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatum uapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus & uites. Idem libro decimo octauo: In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio uuis sidere illo, quod caniculam appellamus, unde carbunculatæ dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandinis procellæ, nec quæq; unquam annonæ intulere caritatem: agrorum quippe mala sunt. carbunculus autem regionum latè patentium. Hactenus Plinius. Columella libro quarto: Sed ea tamen præcipua est, si nec nimis celeriter frondet: & primo quoq; tempore deflorescit, nec nimis tardè mitescit, quin etiam pruinas, et caliginem, et carbunculum facilè propulsat. Huc autem pertinet, quod dicitur in lege, Si merces. §. Vis maior, infrà hoc eodem titulo, Vis maior, quam Græci appellant, non debet conductori damnosa esse. Quo in loco libenter quæsierim ab Accursianis Iurisperitis, quid per uim maiorem Iurisconsultus Caius intelligi uoluerit. Hæremus, inquiunt, dic ipse. Agedum audiant Plinium libro decimo octauo, de sterilitatum causis loquentem his uerbis: Ante omnia autem duo genera cœlestis iniuriæ meminisse debemus, unum quod tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur, quæ cùm acciderunt, uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, ueluti arcturo, orione, hœdis. Alia sunt quæ silente cœlo, serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cùm facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculum appel-

Vis maior.

Horrida sidera.

lantib

lantibus, omnibus uerò sterilitatem. Ex his uerbis apparet uim maiorem esse, quam Vlpianus suprà calamitosam tempestatem uocauit. Columella libro primo: Nam ubi sedulò colitur ager, plerunq; compendium: nunquam nisi, si cœli maior uis, aut prædonis incessit, detrimentum affert. Quo modo autem Caius Græcè appellauerit, ex antiquis exemplaribus conijcere non potui, nisi quòd thian in secundo uerbo legisse uthi uideor, id est, diuinam: sed quòd sit substantiuum uocabulum, non facilè dixerim. Vis diuina appellatur in titulo, De damno infecto. Theophrastus libro quinto, de causis plantarum τὴν ἀπὸ τοῦ δαίμονος αἰτίαν appellat: id est, causam diuinitus demissam, uel ut interpres uertit, Deorum numine urgentem, cuius exemplum χαλαζοκοπίαν ponit, id est, grandinem pollicentem. Dicitur etiam à Græcis μεγάλη παρασάσις. Hæc autem quatuor est generum. Repentini enim flatus exhalante terra coorti, rursusq; in terram deiecti, obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentium modo tonitrua edunt & fulgura: qui maiore illati pondere incursuq;, si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ Ecnephias uocatur à Græcis, quasi è nube erumpens: sin uerò depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne, hoc est, sine fulmine, ecnephian illum faciunt, qui typhon à Græcis, id est, uibratus appellatur, & à Latinis uertex. Defert hic secum aliquid abreptum è nube gelida conuoluens uersansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida uertigine, præcipua nauigantium pestis. Qui etiam illisu ipso repercussus, correpta secum in cœlum refert, sorbetq; in excelsum. Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella, nec sine fragore, turbinem uocant, proxima quæq;

Grandinum iiij genera.

Ecnephias.

Typhon. Vertex.

prosternentem : idem ardentior accensusq; dum fuerit, *Præster.* præster uocatur, amburens contracta pariter & proterens. autor idem Plinius libro secundo, & ante eum Aristoteles libro tertio Meteorologicôn, qui δίνην, id est, uertiginem appellat, quam Plinius uerticem. In libro tamen de Mundo strobilon appellat, ubi genera multa ponit uentorum, quos uiolentos uocat. Proinde ex prædictis colligere possumus *Sterilitatum causæ.* sterilitatum causas alias intestinas, alias externas esse. Interiores causæ sunt, quæ ex *Vermiculatio.* re ipsa oriuntur, & damno coloni cedunt, ut uermiculatio cùm enatis uermiculis & bestiolis segetes, arbores'ue infestantur, quod uermiculari dicitur, & à Græcis σκωληκοῦσθαι, & θηριοῦσθαι. Eadem ratio est herbarum exitialium, contra quas runcatio inuenta est: aut earum in quas fruges ipsæ degenerant, cuiusmodi est auena in ordeo, aut lolium in tritico. Theophrastus ἐξαιροῦσθαι uocat, quasi loliescere, *Luxuria.* id est, in lolium degenerare. In eadem causa etiam est luxuria segetum, cùm nimia pabuli ubertate lasciuiunt, quod *Syluescere.* ἐξυβρίζειν dicitur, & in arboribus ὑλομανεῖν, id est, syluescere. & itidem de alijs. Externæ causæ duorum sunt generum, aut enim iniuria humana accidunt, ut si uiator aut prædo aliquid abstulerit. huiusmodi causæ damno coloni cedunt. aut iniuria cœlesti: & hæ rursus bifariam distribuuntur. aut enim ui maiore accidunt, quæ & calamitosa dicitur, in quo genere est grando procellosa, turbo, uertex, & reliqua, quæ tempestatis nomine censentur. Sub hoc genere chasma nunc & labem agri comprehendi uolumus, tametsi aliud genus sit. Aut ui silente, & quæ nullo sentiente obrepit, & hoc genus cum superiore damno coloni cedit. In eo sunt uredo, quæ Græcè καυθμὸς dicitur, pruina quæ πάχνη, irroratio, uel ut Plinius appellat roratio.

tio, quæ ῥοὰς, tabes quæ ἔκπληξις, carbunculatio, sideratio, quæ ipsa tamen tanquam genus multas species complectitur. Sideratio enim tota (inquit Plinius) è cœlo constat. Pruina est quæ lapsa persidet & gelat, nec fit nisi immoto aëre & sereno. Hoc genere alternis propè annis in Gallia uites, arbores & frumenta interdum præcocia uitiantur. Etenim pruina à perurendo dicta est, quasi perurina: urit enim germina cùm sole liquefacta est, ut sæpe uidimus. Vulgò gelu uocamus. Aristoteles in libro de Mundo, Κρύσταλλος μέν ἐστιν ἀθρόον ὕδωρ ἐξ αἰθρίας πεπηγός. πάχνη δὲ δρόσος πεπηγυῖα: Gelu, inquit, est aqua conferta, à serenitate cœli concreta. Pruina uerò ros concretus. Gelu igitur est glacies, pruina est quod gelu uulgò dicitur. Carbunculatio & carbunculus in arboribus est (quantum ego conijcere possum) eiusmodi corruptio, quam uulgari sermone pruinam appellamus, quæ uerno tempore adurit lactescentes germinum oculos, & cùm flores adusserit, carbunculus tum uocatur. Apud Theophrastum nomen eius non memini me legisse. At uerò in uitibus carbunculatio, quæ circa Idus Augusti in Italia accidit, uitium est, cùm uuæ non satis folijs tectæ, præferuidis solibus interdum retorridæ fiunt & exuctæ, ex quo tandem acescunt, ut quodam uredinis carbone exustæ, aciniq; tunc præcoquuntur in callum, ut quodam in loco Plinius ait. Quod fit ad canis ortum interlunio accidente. Quanquàm Plinius paulò pòst ita inquit: Pleriq; tamen dixere rorem inustum sole, agri frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falsum esse arbitror, omnemq; uredinem frigore tantum innoxio constare sole. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium hoc non euenire nisi noctibus, & ante solis ardorem deprehenditur, totumq; lunari

Sideratio.

Pruina.

Gelu.

Carbunculatio.

ratione constat, & reliqua, quæ ille solertißimè indagata, prosequitur magis, quàm explicat, ut mihi quidem uidetur. nec mirum, quippe qui in his multa dixisse se affirmet à nullo antè dicta, utcunq; certè memorabilia. Hæc igitur uitia Plinius noctu contrahi existimat, non interdiu. Vnde illud ab eodem dictum est: Alia sunt quæ silente cœlo, serenisq; noctibus fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hæc et magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculum appellantibus. Et rursus: Cœlestis, inquit, sterilitatis alterutrum fore in causa, hoc est, plenilunium, aut interlunium, non erit dubium: & in hoc admirari mirabilem naturæ benignitatem succurrit. Iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idq; quando futurum sit facilè nosci. Sic quoq; non sine remedio. Deinde remedium addit. Vnde iterum alibi de carbunculo loquens: Non difficili remedio, inquit, nisi calumniari magis rerum naturam homines, quàm sibi prodesse mallent. Tum astruit historiam Democriti, qui primus intellexit, ostenditq; cœli cum terris societatem. Rubigo in segetibus est, quam Theophrastus eruginem appellat, id est, ἐρυσίβην: quo genere (ut ipse inquit) frumentacea præcipuè corripiuntur, & inter ea triticum præcipuè & ordeum, ἐρυσίβη δὲ σῆψίς ἐστι τοῦ ἐφισταμένου ὑγροῦ, Est au-

Erugo. tem erugo incidentis segetibus humoris putrefactio. Propterea cùm multum pluerit, humor ille abluitur, nec in eruginem putrescit. Cùm uerò rores permulti stillauerint, & sol subsecutus cum tranquillitate fuerit, tunc erugo putrescit. Ideo in locis editioribus minus fit, in conuallibus autem plerunq;, ubi uenti consilescunt. Cuius tamen pro parte in causa lunaris calor, proptereaq; plenilunio, id est,

præual

præualente luna magis fit. Quæ uerba Theophrasti ex libro quarto, de Causis plantarum, Plinius supradicto loco reprehendere uidetur. Rubigo uel erugo (nisi fallor) est quam nauillam nostrates agricolæ uocant. Spicæ enim marcidæ fiunt hoc uitio, & in puluerem fœtidum confriatiles. Rubigo.
A' rubigine rubigalia dicta, id est, festi dies amoliendæ rubigini instituti ab antiquis, quales sunt supplicationes amburbiæ, aut ambaruales, quæ hodie propter eiusmodi causas factitantur. Plinius: Rubigalia Numa constituit, quæ nunc aguntur ad septimum Calendas Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Rubigalia.
Roratio quam Theophrastus rhoada, quasi defluxum, appellat, morbus est uitium, quem uulgo colaturam uocamus. de quo Plinius libro uigesimo septimo: Siderationis genus est in uitibus deflorescentibus, roratio. Theophrastus lib. quarto, de plãtis: Roratio, inquit, fit cùm uitis deflorescens irrorat. Fit autem id genus affectionis cùm acini defluunt, et qui remanent paruuli sunt. Idem Plinius alibi: Peßimum est inter omnia cùm deflorescentem uitem, & oleam percutit imber, quoniam simul defluit fructus. Propter hoc uitium floralia ab antiquis instituta suut autore Plinio his uerbis: Floralia instituerunt anno urbis quingentesimo ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene deflorescerẽt. Fuerunt et Florales ludi, quæ Floralia etiam dicuntur in honorem Floræ instituti, qui cum omni obscœnitate rerum uerborumq́; celebrabantur. Vnde natum prouerbium: Florales agentem spectari à Catone. Horum meminit Lactantius lib. 1. Valerius lib. 11. cap. v. Augustinus lib. 11. de Ciuitate. Roratio. Floralia.
Erucæ sunt, quas Græci campas appellant, unde Pityocampæ, id est erucæ in pinu nascentes. inter uenenata numerantur in lege, Eiusdem, Ad legem Corneliam de Sicarijs: ubi corruptè legitur hoc uerbum. Plinius, Eruca. Pityocampæ.

Sunt eadem causa, id est, ex imbre nascentes, & erucæ aliarum animal, eroduntq; frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, ut in Mileto: ac depastam arborē turpi facie relinquūt.

Sideratio. Nascitur hoc malum tempore humido & lento. Sideratio apud Plinium morbus est arborum afflatarum sidere, quocunq; modo id acciderit. Peculiare autem nomen siderationis est sub ortu canis siccitatū uapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores emoriuntur, præcipuè ficus & uites. À Græcis sideratio astrobolismos dicitur, quasi sideris perculsio, quam sphacelismon quidam appellant, ut inquit Theophrastus li. quinto, de causis, qui sideratas arbores astrobletas appellat, quasi sidere perculsas. Siderantur autem, inquit, præcipuè plantæ nouellæ, ac surculi suæ causa imbecillitatis, quod accidit cùm siccata tellure humorem trahere nequeūt. quapropter plurima pereunt sub sidus. At maiores ætate utpote ualidiores magis resistunt, et alimentum longè trahūt. Idem sphacelismum morbum esse radicis ait libro quarto, de plantis, Οταν αἱ ῥίζαι μελανθῶσι, id est: Cùm radices nigrescunt. Siderationis nomen ad homines per similitudinem translatum est arescente corpore. Vnde homines hoc modo

Siderati. affecti ἀστροβλῆτες, & Latinè siderati dicuntur. Hoc etiam σφακελίζειν ab Aristotele, et Paulo Aeginita dicitur. Aristoteles, Ψιλούμενα τὰ ὀστᾶ τῶν ὑμένων σφακελίζει. id est, Ossa suis mēbranulis nudata siderātur. Aeginita, sphacelon, id est, siderationem appellat partes carnis in corpore marcidas, et iam sine sensu, ut in carsinomate perfecto cōtingit, id est, Νέκρωσις σαρκὸς ὅταν ἀναίσθητα γένωνται τὰ τοῦτο παθόντα μόρια, Gangrenas uerò uocat morbum eūdem nōdum incurabilem. Plinius lib. IX. Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & aliâs semper fulgure sopitur, id est, obtorpescit. Nam Aristoteles in libris de Animalibus,

καρῦτ

κεραυνοῦται ὑπὸ βροντῆς dixit. Herodotus, σφακελίσαντος ἢ σαπέντος τοῦ μηροῦ, id est, Siderato & marcente femore. Sunt autem & alij morbi, corruptionesq; arborum & frugum apud Theophrastum, & apud Plinium: sed supradicta maximè ad rem pertinere mihi uisa sunt. Sideratio autem arborum communis est omnium. Plinius: Arborum, inquit, communes quidam morbi, quidam priuatim generum. communis uermiculatio, sideratio, & dolor membrorum. Vermiculantur magis minus'ue quædam, omnes tamen ferè. Addendum & illud quod Theophrastus lib. quarto de hist. plantarum ait: Affectiones quasdam temporarias ἔνια τῶν κατὰ ὥραν, id est, statis anni temporibus euenientes, necare solere arbores, quas nemo morbos dixerit, ut tabem, & quam uredinem appellant. Cæterùm quod statim sequitur, Idemq; dicendum est, si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulerit, hunc intellectum habet, non si aut populabundus, aut pabulabundus exercitus segetem abstulerit, id ad colonum pertinere: sed si per lasciuiam, id est, per ludum improbiorem, & noxium aliquid damni dederit: ut solent petulantes uiatores. Varro libro primo, de Re rustica: Inter septa, inquit, primum est naturale sepimentum, quod obseri solet uirgultis aut spinis, quod habet radices uiuæ sepis, ac uiatoris prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem. Lasciuire, est petulanter agere, ut equi indomiti solent, aut qui diu in otio fuerunt, qui aut calcitrare præter solitum, aut lusitare, exultareq; solent. Propterea Liuius libro secundo ab Vrbe condita: Appius, inquit, Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus, non miserijs ait, sed licentia tantum concitum turbarum, & lasciuire magis plebē quàm sæuire. Id est, plebem nimio otio magis petulantem se præbere, quàm ueram seditiondition

Lasciuia.

Lasciuire.

dition

ditionem meditari, nulla satis digna iniuria nobilitatis concitatam. De plebe enim tanquam de equis, qui ab aurigante reguntur, locutus est. Idem: Correpti à Patribus Consules, cùm quid ergo se facere uellent, percontarentur, decernunt ut delectum quàm acerrimum habeant. Otio enim lasciuire etiam arbores dicuntur, cùm nimia pabuli ubertate eluxuriant, id est, ἐξυβρίζειν. Arrianus lasciuiam sic intelligi uoluit in lege, Omne delictum, infrà, de re militari, Per uinum autem, aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est.

Ex l. Sed addes. §. Illud nobis.

Fiscus. Fiscos autem quibus ad premendam oleam.) De fisco & eius deriuatis nos alibi satis multa diximus. Hoc autem in loco fiscus pro qualo oleario ponitur, qui ceruici torcularis supponitur, ne fraces in lacum cum oleo defluant. uel etiam pro qualo in quo oliuæ ponuntur, cùm prelo supponuntur, ut amurca, id est oleum craßius aliquantisper exanietur, id est, exudet, & per uimina perfluat. Columella lib. decimo tertio: Sereno cœlo manibus distringi oportebit, & substratis tegetibus, aut cannis cribrari & purgari, tum diligenter mundatam protinus in torcular deferri, & integram in fiscis nouis includi, prelisq; subijci, ut quantum possit, paulisper exprimatur. Idem alibi: Deinde intrita oliua nouo fisco includitur, & prelo subijcitur, ut tota nocte exprimatur. Et rursus, de condiendis oliuis loquens: Postero die cribratur, & nouo fisco inclusa prelo supponitur, uehementerq; premitur, ut exudet quantulumcunq; habet amurcæ. Plinius libro x v. fiscinam appellat. unde fiscella Fiscella. diminutiuum Vergilio: Fiscellam texit hibisco. Trapetum Trapetum. mola est olearia, ut inquit Seruius. Vergil. in secundo Georgicorum: Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.

Ex

Ex eodem, Quòd si regulis olea prematur.

Vt prelum & suculam, et regulas, & tympanum, et trochleas, & reliqua.) Regula & fiscus eundem usum, ut arbitror, præbent in olei factura. Columella eodem libro: Aut regulis, inquit, si consuetudo erit regionis, aut certè nouis fiscis sansæ exprimi debent. Idem alibi: Suspensa mola oleam frangito, eamq; uel in regulas, uel in nouos fiscos adijcito, subiectamq; prelo sic premito, ne uasa intorqueas: sed tantũ ipsius preli pondere, quantuluncunq; exprimi patiaris. Meminit regularum Plin. x v. in principio. Prelum trabs est, qua uua uel oliua premitur, autore Seruio, à premendo dictum. Vergil. Tum spisso uimine qualos Collaq; prelorum. et reliqua. Nostri hodie in torcularibus cochleis utuntur: per quarum capreolatos anfractus tollitur, demitti turq; prelũ, aut succulæ, aut rotæ uersatione. Prela etiã dicuntur instrumenta pressoria, quibus pannarij, chartarij, & librorum impressores utuntur. Plin. lib. x i i. de chartis loquens: Premũtur deinde prelis, et siccantur sole, atq; inter se plagulæ iunguntur. Cochlea in torculari lignum est erectum, clauiculatim, id est, spirulatim, et capreolatim striatum, quod per medium prelum striatum et ipsum, transactũ, uertigine sua tollendo, demittendoq; prelo inuentum est: uulgò uisa torcularis dicitur. unde et cochlea in ædificijs dicta, quæ scalæ cochlides etiam dicũtur. ob id sic dictæ, quòd anfractuosæ sint in modum cochlearis testæ, et quòd clauiculata et tortili structura à triclinijs in cœnacula euadant. cuiusmodi ferè sunt in ædificijs Gallicis scalæ. Eademq; ratione cochlea dicitur haustorium organum, quod uulgus pompam appellat, cuiusmodi uidimus dudum in ponte Parisiensi, cùm pilarum fundamenta iacerentur. In medio enim eius rota est, quæ dum

Regula. Prelum. Prela. Cochlea.

dum à calcantibus uersatur, machina introrsus clauiculatim detornata, inter strias & strigles aquas exorbet ex aquario septo, & retrorsus emittit. Huius autem machinæ conficiendæ ratio à Vitruuio in decimo describitur.

Sucula. *Sucula machina est tractorij generis. Constat autem ex tereti ligno, duobus aut pluribus uectibus traiecto, utrinq; æqua extantibus longitudine. Hæc dum uersatur, funis, qui ductarius dicitur, circum eam obuoluitur, onera sensim adducens. Huiusmodi machina hodie uietores, id est, cupparij uina ex hypogeis subuehunt, aut in ea demittunt, turnum eam appellantes.* Vectes. *Vectes autem baculi sunt ualidi per mediam machinam traiecti, quibus manu ductis machina dum* Vectiarij. *uersatur, funem ductarium aduoluit. Ab his uectibus uectiarij dicti sunt homines, qui uectes uersanda sucula manu ducunt. Hæc autem machina trium generum est. Vnum genus iam dictum, porrecta scilicet sucula & iacens, duobus tignis incumbens ad parietem admotis: qualis etiam paßim uisitur, cùm uina, aut doliaria, aut culcaria, ex hypogeis educuntur. Alterum genus est erectum, suis fulcimentis, & sua ueluti basi nixum. quod non ductu brachiorum, ut illud, primum uersatur, sed ambientibus machinam uectiarijs, ac brachijs, & pectore connitentibus. Huiusmodi etiam Parisijs uidimus, qua lapides cædendi à nauigijs extrahebantur. Simia (ut arbitror) à fabris appellatur. À Vitruuio etiam* Ergata. *ergata dicta. Tertium genus est etiam erectum quaternis tignis fibulatis constans. quod genus Parisijs uidimus, cùm in ponte sublicio fabri sublicas in aquam magna ui adigerēt. Hac enim machina ad tollendam fistucam utuntur, quæ fistuca identidem sublata demissaq́;, sublicas in alueum defigit. Hoc autem genus alterno brachiorum ductu, quomodo & illud primum uersatur, eodem uestigio uectia-*

rijs

rijs insistentibus. Vitruuius libro decimo de Tractorijs machinationibus loquens: Cùm autem funis habet caput ad suculam religatum, & uectes ducentes eam uersant, funis inuoluendo circum suculam extenditur, & ita subleuat onera ad altitudinem, & operum collocationes. Idem: Vectibus autem coacta sucula uersabitur, erigetq; per se machinam sine periculo. ita circa dispositis funibus, aut retinaculis in palis hærentibus, ampliori modo machina collocabitur, trochleæ & ductarij funes ut suprà scriptum est, expediantur. Hactenus ille. Trochlea totam illam machinationem significat, quæ continet rotulam, & axiculam per rotulam traiectum, circa quem rotula uersatur, & præterea ductarium funem, qui circa orbiculum æneum currit, qualem in puteis uidemus. A` Græcis τροχίλιον dicitur. Huiusmodi meminit Cato libro de re Rustica: In instrumento torcularis, in quo suculas quinq;, funes ductarios quinq;, trochleas decem oportere esse tradit. Quintilianus metaphoricôs usus est libro undecimo, his uerbis: Iam tussire & expuere crebrò, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, etsi non utiq; uocis sunt uitia, quia tamen propter uocem accidunt, huic loco potissimùm subijciantur. Vitruuius alterius generis trochleam describit multiplici machinatione instructam, qualem aliquando uidimus, quam & rechamum interdum appellari dicit. Sinautem, inquit, colossicotera amplitudinibus & ponderibus onera in operibus fuerint, non erit suculæ committendum. Sed quemadmodum sucula chelonijs retinetur, ita axis includatur, habens in medio tympanum amplum, quod nonnulli rotam appellant, Græci peritheon uel peritrochium uocant. In his autem machinis trochleæ non eodem, sed alio modo comparantur. Habent enim & in

imo,

Trochlea.

Rechamus.

imo, & in summo duplices ordines orbiculorum: ita funis ductarius traijcitur in inferioris trochleæ foramen, uti æqualia duo capita sint. Hæc uerba apud Vitruuium ita
Colosſica onera. deprauata sunt, uix ut intelligi queant. Colosſica onera, sunt onera magnæ molis, quales sunt colosſi. Plinius: Ne-
Colosſicotera. ro, inquit, Princeps iusſerat colosſeum se pingi. Colosſicotera autem comparatiuum est Græcum, pro grandiora, uastiora, colosſi instar habentia. Chelonia utrinq; su-
Chelonium. culam continent, à similitudine testudinis dicta. Chelonium enim tegumentum est testudinis animalis. Eius autem integumenti similitudinem habent chelonia, id est, re-
Tympanum. tinacula, quibus intra tigna sucula retinetur. Tympanum rota est, quæ à calcantibus uersatur, qualem pasſim uidemus in ea machina, qua saxa subuehuntur in magnificis
Geranion. ædificationibus, uerbo Græco Geranion, id est, grus dicitur, quo uerbo etiam lingua uulgari appellatur. In ea trochleæ sunt in summo carchesio, id est, in uersatili & superiore parte machinæ, & in trochlea ductarius funis, qui circum tympanum aduoluitur, & à fune dependentes, qui forfices dicuntur, quibus onera euehenda prehenduntur. Vitruuius: In quadris autem tignorum, quo loci sunt diuaricata figuntur chelonia, in quæ conijciuntur sucularum capita, ut faciles axes uersentur. Hæ suculæ proximè capita habent foramina bina, ita temperata, ut uectes in ea conuenire posſint. Ad rechamum autem imum ferrei forfices religantur, quorum dentes in saxa forata accommodantur. Idem alibi: Harum autem machinarum, quæ suprà sunt scriptæ rationes, non modò ad has res, sed etiam ad onerandas, et exonerandas naues sunt paratæ, aliæ erectæ, aliæ planæ in carchesijs uersatilibus collocatæ: nec minus sine tignorum erectionibus, in plano etiam eadem ratione, &

temp

temperatis funibus, & trochleis, subductiones nauium efficiunt. Tympanum etiam machina haustoria dicitur, quæ dum uersatur, aquã adnexis permultis modiolis haurit, & iterum circumactu defundit, qualẽ in põte Parisiensi uidimus, dum pilæ intra septa aquaria substruerentur. a Vitruuio in decimo describitur. paßim in pistrinis aquarijs uidẽtur. Ex iam dictis (ut arbitror) apparet quomodo intelligenda sint hoc in loco supradicta Vlpiani uerba. Instrumẽtum enim torcularis describẽs fiscos, prelum, suculã, regulas, tympanum, trochleã enumerauit. Erant autem torcularia, quæ & torcula dicebãtur, alterius etiam generis apud antiquos, quã apud nos paßim uiderim, ut ex Vitruuio colligere possumus libr. VI. Ipsum autem torcular, inquit, si non cochleis torquetur, sed uectibus & prelo premitur, ne minus longum XL. pedes constituatur. ita enim erit uectiario spatium expeditum. Latitudo eius ne minus pedum senundenum. nam sic erit ad plenum opus facientibus libera uersatio & expedita. Quo in loco corrupte trochleis pro cochleis impressum est. Torcular autẽ tam olearium, quàm uinarium apud antiquos legitur. Idem, Torcular autem proximum sit culinæ: ita enim ad olearios fructus commoda erit ministratio. Quod autem hoc in loco sequitur, Item æneum quo olea calida lauatur: legendum ahenum, ex Catone in enumeratione instrumenti uillici.

Tympanum haustorium.

Torcularia.

Ex lege, Sed addes, §. Si inquilinus.

Si inquilinus arcam cameratam in ædes contulerit, & ædium aditum Dominus coangustauerit.) Camerata arca est arcuata & confornicata. Camera fornix est, unde camerata uehicula, quæ Græci camarota uocãt, qualia sunt pensilia, quibus matronæ gestantur. Huiusmodi arcam hic Vlpianus intellexit: quales etiam hodie fiunt corio contectæ.

Arca camerata.

Camera.

Camarota.

Camera quam Graeci camaram uocant, fornix, arcus, testudo, cognata sunt uocabula: sed tamen nonnihil inter se differentia, si quis scrupulosius inquirat. Cameratum opus, & concameratio ad similitudinem pergularum hortēsium factum est, quae iunipero conflectuntur ad ambulationes opacandas: nomen lingua nostra à cunabulis infantium habet, quo genere in hypogeis uinarijs structurae fieri solent. Plinius de cucurbitis libr. XIX. Vires sine adminiculo standi nō sunt, uelocitas pernix, leni umbra cameras, & pergulas operientes. Inde haec duo prima genera, camerarium & plebeium quod humi creditur. Camerarium genus cucurbitae uocat, quod in pergulas arrepit in hortis, non quod humi serpit. Tranquillus in Augusto, Tonitrua & fulgura paulo infirmius expauescebat, ut ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum, & concameratum locum se reciperet. Varro libro III. de re Rustica, Peristeron fit ut testudo, magna camera tectus. Et paulo pòst, Intrinsecus, quasi leuissimo marmorato toti parietes, ac camerae oblinuntur, ne mus, aut lacerta adrepere ad columbaria possit. Peristerona Varro columbarium appellat, ut ornithona auiarium & gallinarium: qui testudinem & cameram pro eodem accepisse uidetur. Testudo ex duobus arcubus constat in centro se secantibus. À Graecis ψαλὶς dicitur. Quatuor enim arcuatae pilae inuicē trāsuersae, & crucem configurantes, testudinem absoluunt. Huic figurae proximum est hemisphaerium, nisi quòd exactè sphaericum est, ut Romae Pantheron. Fornix non unius est generis, ut fornices subcuneales in theatris, quorum hodie uestigia extant aliquibus in locis. Ab hoc confornicatum opus dicitur. Accursius cameratam arcam, habentem plures cameras interpretatur, scilicet de arca Noë intelligi uoluit

Cameratum opus. Concameratio. Peristeron. Testudo. Hemisphaeriū. Fornix. Confornicatum opus.

uoluit Vlpianus. Adde quòd cameram Accursius pro cubiculo intellexit, quam significationem Vlpianus nunquam nouit. Dignus (credo) interpres propter quem edictum illud Iustiniani de sacrosanctis Pandectis nullo commentario profanandis, antiquaretur. Admirari certè sæpe soleo hominis fidutiam'ne dicam an confidentiam? in ijs rebus intrepidè enarrandis, quæ ætate eius omnibus Iurisperitis ignotæ prorsus erant. Sexcenta sunt huiusmodi, quorum permulta, uel admonitione indigna nunc putamus. Puerile est enim iam ista non nosse, non ingeniorum præstantia, sed temporum felicitate. Cuius generis illud est (ut specimē aliquod demus) in primo statim libro Pandectarum, in titulo, De offi. Præfecti uigilum. ubi insulam Accursius impropriè pro domo accipi dicit. quod si uerum est, miror quid Tranquillus in Nerone intelligi uoluerit, cùm dixit, Formam ædificiorum urbis nouam excogitauit, & ut ante insulas, ac domos porticus essent, de quarum solarijs incendia arcerentur. Et rursus, Tunc propter immēsum numerum insularum domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spolijs adornatæ. Nimirum domus & insulas pro eodem à Tranquillo accipi nemo sanæ mentis dixerit. Proinde insulæ (inquit Festus) dictæ propriè, quæ non coniunguntur communibus parietibus cum uicinis, circuituq; publico, aut priuato cinguntur, à similitudine uidelicet earum terrarum, quæ fluminibus ac mari immīnēt, suntq; in salo: à Græcis οἰκία περιάμφοδος dicitur. Ab insula insularius dictus, qui lingua uernacula conciergus uocatur: cuiusmodi homines esse solent in domibus Principum, quæ insulæ plerunque sunt, id est, à priuatorum domibus distinctæ. Hoc uerbo insularius Pomponius usus est in lege, Si ita, De usu & habi-

Accursij errata quædam.

Insula.

Insularius.

bitatione. Eiusdem inscitiæ est, quòd Accursius compilatis horreis, pro ruptis exposuit, in l. Dominus, hoc eodem titulo, qui expilatam fortè hæreditatem pro effracta interpretari potuisset. Hos autem eius errores hodie ij demum sequuntur inter iuris studiosos, qui nefas esse putant alios libros quàm iuris attingere. quos ipsos ab alijs elegantioris sermonis amantibus tam facilè internoscas, quàm hircosos & alliatos ab unguentatis & nitidis.

Ex l. In naue, eodem in tit. Locati.

Veluti cùm argentum pusillatum fabro daretur ut uasa fierent.) Quid si pastillatum legam? ut informe argentum infectumq; aurifici datum esse intelligamus. Sunt enim pastilli à pane per diminutionem dicti, autore Festo, massæ cuiuscunq; materiæ, unde pastilli medicinales. Horatius libro I. Serm. Pastillos Ruffinus olet, Gorgonius hircum. Trochisci Græcè dicuntur ab orbiculari forma. Pastilli medicis arida sunt medicamenta, contrita humore non pingui, aut uino uel aceto incocta, quæ à coctione rursus inaruerunt, quæ cùm utendum est, subinde eiusdem generis humore diluuntur, deinde uulneribus illinuntur: non autem imponuntur ut emplastra. Plinius lib. XXXV. de Stimmi quod in argenti metallis inuenitur, Quod ibi subsedit, inquit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in sole siccatur, ut non perarescat iterum, in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Pastilli, emplastra, malagmata, cognata sunt genera in instrumento chirurgico: inter se tamen differentia, ut latè docet Celsus lib. V. medicinæ. Vno hodie uerbo unguēta appellantur praua loquēdi consuetudine, cùm unguenta nō medicamentaria sint, sed uoluptaria, & ad suaueolentiam & delitias inuēta: ut diapasmata quæ aridis odoribus cōstant, ut inquit Plinius lib. XIII. & lib. XXI.

Pastilli.

Vnguenta.

*xxi. Diapasmata, inquit, fiunt ad sudores coërcendos, ut à balneis inarescant corpora. Vnde illud Plautinũ in Mostel. Non omnes possunt olere unguenta exotica, sicut tu oles: sine me alliatũ fungi fortunas meas. Exotica unguenta appellat ab externis gentibus importata & pretiosa. Pastillatũ igitur argentũ intelligere possumus, in pastillos formatũ, cuiusmodi hodie argentum Germani promercale afferunt, quas cendreas appellant. Ac nihilo secius tamen pustulatum legendum contenderim ex Tranquillo in Nerone his uerbis, Exegitq; ingenti fastidio & acerbitate nummũ asperũ, argentum pustulatum, aurum obryzum, ut plerique omnem collationem palam recusarent. Vbi pustulatum argentum pro purgatißimo & excoctißimo posuit, cuiusmodi aurũ obryzũ à Græcis appellatur τὸ πολλάκις ἑψηθέν, hoc est, multipliciter excoctum. Inde obryzati nummi in l. ultim. De ueteris numismatis potestate, lib. xi. Codicis, & obryzati solidi lib. xii. in lege unica De oblat. uotorum. licet obryciati corruptè legatur. Vnde autem pustulatum dictũ sit, non facilè dixerim. Pustulæ sunt apud Celsum lib. v. Id genus morbi quod uulgò uariolas & rubeolas uocant, morbus in ætate puerili maximè eueniens, ut inquit ille, rarò in medio corpore, sæpe in eminentibus partibus. Inuenio apud Gelliũ lib. vi. Alphenum Iurisconsultum Seruij Sulpitij discipulũ, Digestorum lib. xxx. scriptum reliquisse, in fœdere quod inter Romanũ populũ & Carthaginienses factũ est, cautum fuisse ut Carthaginienses quotannis populo Romano darent certũ pondus argenti puri puti. Vbi purum putum Gellius intelligi uoluit expuratum excoctumq;, atque aliena omni materia carens, omnibusq; ex eo uitijs detractis emaculatum & candefactum. quo uerbo antiquos uti solitos esse ait. Pro-

Pustulatum argentum. *Obryzũ aurũ.* *Pustula.* *Purus putus.*

pterea Plautus in Pseudolo ridicule ita inquit, Oho purus putus est ipsus noui herus polymacheroplacides: quasi diceret ipse est omnino, & nullus alius prorsus uerus, non adulterinus est, translatione ab argento tracta cùm merum prorsus & omni parte uerũ est. uerba sunt lenonis in epistola symbolon militis agnoscentes. Idem alibi in eadem, Purus putus sycophanta est. hoc est, merus sycophanta, in quo nihil probitatis inest, ex omni uitio concretus, qualis delator & calumniator esse debet. Festus, Putum (inquit) antiqui pro puro dicebant, unde putum aurum putatum dici solet, id est, expurgatum. Meminit & Nonius.

Putatus.

Ex eadem lege.

Quòd si separatim tabulis aut eronibus aut in alia cuppa clausum uniuscuiusque triticum fuisset.) In antiquis ubiq; heronibus legitur: ut fortasse beronibus legendum sit. Sunt enim Berones sacci quasi perones à pera dicti. Plinius lib. XXXI. de templo Ephesiæ Dianæ loquens, Summa miracula epistylia tantæ molis attolli potuisse: id consecutus est architectus ille beronibus arena plenis molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo. Aliqui tamen peronibus apud Plinium legunt, quasi perones à pera dicantur. Quo uerbo Vitruuius circa finem libri quinti usus est his uerbis, Arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco qui finitus erit constituantur: & inter destinatas arcas creta peronibus ex ulua palustri factis calcetur. Alioqui pero rusticum est calciamentũ, ut inquit Seruius. Vergilius lib. VII. Aeneid. Crudus tegit altera pero. & Iuuenalis Saty. IX. Nil uetitum fecisse uolet quem non pudet alto Per glaciem perone tegi. Vnde peronatus arator Persio. Tibilia sunt laxa, quibus nostrates rustici utuntur, sic dicta (ut arbi-

Berones.

Perones.

Tibialia.

tror) quod peræ modo sint informia. In uetusto Plinio eronibus legitur, quare nihil hic constituo. Paro genus est nauigij apud Festum, unde myoparo piraticum nauigiũ. Brigantinus hodie aut Galio uocatur. Cuppæ uasa sunt uinaria prægrãdia, ea forma (ut arbitror) qua lacus torcularis. Parones. Cuppa.

Ex lege, Qui fideiussor existit apud mancipem pro colono.

Manceps est (inquit Festus) quisquis à populo aliquid emit conducitue, quia manu sublata significat autorem se emptionis esse. Mancipes (inquit Pædianus) erant publicanorum principes, Romani homines qui decumas quæstus sui causa redimebant, aut publica pascua, quorũ ratio scriptura dicebatur. Hi enim exigẽda à socijs suo periculo redimebant, & populo repræsentabant prospiciẽtes commodis suis. Cicero in Diuinatione, Mancipes à ciuitatibus pecuniam exegerunt. Horũ autem tabelliones scripturarij dicebãtur ex Nonio & Festo, id est, ij qui eorum rationes faciebãt, quales hodie sunt, quos clericos & cõmissarios uocant octauanorum & uicesimanorum. Hi enim ephemeridas faciunt, id est, diuturna, papyros diarias appellant, & præterea breuiaria, id est, epitomas, summas acceptas cõtinentes, quæ summaria uocãt. Scriptura tamẽ propriũ nomẽ erat uectigalis, ut portoriũ & decima. Cicero in Verrem, actione III. Furta quoq; istius permulta nominatim ad socios perscripserat, eaq; sine portorio Syracusis erant exportata. Portum autẽ & scripturas eadẽ societas habebat. Ita factum est ut esset permulta quæ ex societatis literis dicere in istũ ac proferre possemus. Portum & scripturã pro duobus uectigalibus posuit. Idem pro lege Manilia. Nam cùm hostium copiæ nõ longè absint, etiam si irruptio nulla facta sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, Manceps. Scriptura. Scripturarius. Ephemeris. Breuiarium.

mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal cōseruari potest. Scripturam pro eo posuit quod ex pascuis publicis pēsitatur. Varro libr. 11. rerum Rusti. Itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum: atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerit, lege censoria committant mulctam. Scripturarius ager (inquit Festus) dicitur in quo ut pecora pascantur certum est, quòd publicanus scribendo conficit rationem cum pastore. Scriptura huiusmodi hodie est eorum mancipum qui glandarios & pascuos saltus redimunt. Mancipum fide-

Prædes. iussores, prædes propriè appellantur, ut alibi diximus. Cicero epist. libro 11. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ: ut & mihi & populo cautum sit sine uecturæ periculo. Manceps ab eodem in Prætu-

Manceps. ra urbana pro redemptore sartorum tectorum accipitur, Si opus (inquit) pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancupe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse uidet. Tranquil. in Vespas. pro priuato redemptore posuit his uerbis, Non negarim iactatum à quibusdam, Petronij patrem è regione Transpadana fuisse, mancupem operarum quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturā agrorum quotannis commeare solent, id est, conductorem mercenariorum & operariorum seruorum, ut operis eorum ad quæstum uteretur. Plinius libro x. de coruo loquens, qui populum salutare solitus erat, Hunc siue emulatione incitatus manceps proximæ sutrinæ, siue iracundia subita, ut uoluit uideri, excrementis eius posita calceis macula, exanimauit. Mancupem pro magistro officinæ dixit, quasi operis opificum redemptis uteretur ad quæstum. Vel propolam uoluit intelligi, id est, uenditorem qui res minoris em-

ptas

ptas pluris postea uendit. Plinius iunior metaphoricos usus est epist. libro I I. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes. conuenitur à conductis & redemptis. Mancipes, inquit, id est, ij qui causidicos in causis agendis cōducta ad hoc corona uulgi plaudentis laudandos redemerunt. Secundum quod mancipes uocari possunt emissarij homines in creationibus antistitum, qui emerendorum suffragiorum curam ac nonnunquam etiam emercandorum sibi deposcere solent, quasiq; creandos pontifices redimere, omnem ambiēdi depeciscendiq; molestiam, atque etiam inuidiam in sese transferentes. Quorum diligentia interdum factum est, ut homines honorum præcupidi, sed qui cupiditatem ante rem peractam promere uererentur, ambitus infamiam apud multitudinem interim elucrarentur: quasi inuiti & restitantes ex umbratili uita ad lucem & solem gerendorum honorum attraherentur. Verùm in tanto iam lumine simulatio existens fallere porro nequit, præsertim cū re peracta impune prodere se posse sciant, nec iam simulationis grande aliquod operæ pretium esse intelligant. Et alioqui scitum est illud Biantis, ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει. cuius Aristoteles meminit in V. Ethicorum, Magistratus (inquit ille) aut primaria dignitas uirum qualis sit ostenderit.

Ex l. Qui domum, eodem titulo.

Terram in eam aream amplius, quam fundamenta cæmentitia locatoris erant, congeßit.) Cæmentum non calcem & arenam commixta significat, ut Accursius putauit, sed lapides, ut alibi diximus. Liuius, Cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Cæmenta sunt lapides temere cæsi atque etiam rudes, id est, uulgares, non quadrati aut ordinarij, quales sunt quibus farturæ inter pilares du- Cæmentum.

ctus fiunt. Cato de re Rustica, Villam aedificandum si locabis nouam à solo, faber haec faciat oportet, parietes omnes calce & caementis, pilas ex lapide angulari. Erit igitur in proposito sensus, ut intelligamus inferiorem partem caementitiam fuisse, cuiusmodi parietes sorbere humorem non solent, quo abundant propter calcis copiam, ut docet Vitruuius. Superiorem autem partem lateritiã uel cratitiam, id est, ex crudo latere nondum perarefacto. Cratitij enim parietes exuctiores cito fiunt: & ideo auidius humorẽ admotum imbibunt, quo tandem exputrescunt. auctor Vitruuius his uerbis, Cum enim linuntur, recipientes humorem turgescunt, deinde siccescendo contrahuntur, & ita extenuati disrumpunt tectoriorum soliditatem. Lateritij uerò antequam assiccati sint, humore uitiantur. Huiusmodi parietes Galliae ignoti sunt, ut opinor. Fundamẽta igitur caementitia pro parte inferiore parietis intelligenda sunt, quasi'que quadam basi ex lapide constructa. Solent enim parietes sursum uersus sensim extenuari, atque ex leuiore materia substrui. Conductor autem in culpa fuit qui area conducta improuidentius usus est, altius aggesta humo quàm quanta esset caementitia structura, quae humori obnoxia non erat. Quod uerò sequitur, Parieti eius qui locauerat humore praestituto: legendum arbitror perstillato, aut aliquid simile.

Ex l. cum in plures. §. Mandaui, eod. titu.

Mandaui tibi ut excuteres quanti uillam aedificare uelles, renunciasti mihi ducentorũ impensam excutere.) Excutere. *Excutere impensam Accursius malè pro exigere interpretatur. Excutere autẽ praeter notas significationes has quoque exquisitiores habet. Accipitur enim interdum excutere proscrutari, & diligenter inquirere. Tranquillus in Claudio,*

Neque

Neq; ægrū quēquam uisitauit nisi explorato prius cubiculo, culcitrisq; & stragulis prætētatis & excussis. id est, diligenter contrectatis & diuentilatis, ne gladius intus esset. Cicero pro Roscio Amerino, Nihil est Glaucia quod metuas, nō excutio te. si quid fortè ferri habuisti, non scrutor. Plautus in Aulularia, Excutedum pallium, ne inter tunicas habeas. Plinius libro septimo, A ianitore semper excussa nequid inferret cibi, deprehēsa est uberibus suis alens eam. Hoc modo excutiūtur hodie deprehēsi improbiores fures, quos Plautus Zonarios sectores appellat in Trinummo. Aristoph. comicus βαλαντιοτόμυς, id est, crumenisecas uocat. Sic enim crumenisecca Latinè dici potest, & crumenisex, ut fœniseca & fœnisex ab antiquis dicitur falcarius operarius: & crimē ipsum crumenisеciū, uel crumenisiciū potius, ut fœnisеciū & fœnisiciū, quibus uerbis Varro & Columella utuntur. Quo modo & uenisеca & uenisеciū pro phlebotomia, quo nonnulli utuntur. Huiusmodi igitur ueluti præstigatoribus oīa pertētātur ad interulā usq; & diuentilātur, ut si quis uncinus usquā latet is decidat: quod excutere uno uerbo dicitur. Excutere etiā est commouere se, & spiritus omneis sensusq; suos ad intelligētiā colligere & excitare, quod fit cùm res aliqua intellectu difficilis obijcitur nobis. Cicero in II. de Offic. Explica atq; excute intelligentiam tuam. Inde factum ut excutere sit diligentius æstimare & exactius aliquid expendere: quo modo hic accipitur. Vlpianus, Si tibi mandauero ut excuteres uires hæreditatis. Et alibi, Si tibi mandauero ut uires excuteres eius cui erā crediturus. Cicero pro Plācio, Facilis est illa occursatio et blāditia popularis: aspicitur, nō attrectatur, procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur: id est, non accuratè æstimatur. Valerius lib. VII. excussum consil

Zonarius sector.

Crumenisеca.

Excutere.

consilium & exploratum pro eodem ferè posuit. Excutere est etiam nomen exigere, & debitorem appellare: in qua significatione in iure persæpe accipitur. Paulus, Non prius pupillus ad magistratus reuerti potest, quàm omnes tutores excußi fuerint, id est, quàm actione tutelæ expertus sit, an ab eis suum seruare poßit. Inde factum ut excutere pro spoliare, & pecunijs exhaurire accipiatur. Cicero de Aruspicũ respõsis, Non ignouit, mihi crede, non, nisi fortè ignotũ putas, quòd te iudices dimiserunt excussum et exhaustũ, suo iudicio absolutũ, omniũ condẽnatum. Id est, exhaustũ pecunijs quibus eos corrupisti, & (ut uulgò dicitur) deplumem te reliquerũt, nihil tibi reliqui fecerunt.

Ex l. Si uir uxori, De præscrip. uerb.

Vt eos fundos si ipse uellat, eodẽ pretio mulier trãscriberet uiro,) Transcribere (inquit Seruius) tradere significat. Vergilius in VII. Aeneidos, Turne tot incassum fusos patiere labores, Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis? Μετατάττειν Græci dicunt. Hic autem sermo tractus est de pecunia: nam scribere est dare. Horatius, Scribe decem Nerio. non est satis? adde Cicutæ Nodosi in tabulas centum. Rescribere uerò reddere. Terentius, Argentum illud denuo rescribi iube. Hactenus Seruius. Verùm rescribere apud Horatium non significat tradere, sed iuris uerbo mutuum sumere, ut inquit, Porphyrio. Rescribere uero restituere. Donatus autem in Phorm. Quoniam ad numerationẽ, inquit, pecuniæ antecedit scriptura: ideo rescribere dicebant pro renumerare. Terẽtius, Sed transi sodes ad forũ, atq; illud mihi argentũ rursum iube rescribi Phormio. Phor. Quid? egóne? perscripsi porrò illis quibus debui. id est, per scripturam reddidi uel dedi, ut inquit Donatus. Hic enim sermo sumptus est à rationibus fœnerator

Transcribere.

Μετατάττειν.

Rescribere.

ratorum. Scribere enim est per mensæ scripturam dare. Transcribere (inquit Agretius) dicitur cùm ius nostrum in alium transit, quæ significatio hoc in loco quadrare uidetur: ut sit transcribere fundum, iure cesso tradere. Transcribere in libris censualibus dici debet, cùm res censualis ab uno nomine in aliud trāsfertur, quod uulgò super aliū onerare dicunt. Quo modo & in rationibus, cùm id quod mihi expensum latum est, in aliud nomen transfertur, & nomen meum ex rationibus eximitur. Hoc modo accipitur in lege ultima, Codice, De prædijs nauicul. Hac tamen, inquit, pactione seruata, ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam autores transcripti prædij teneantur obnoxij. Caius in lege Aliquando, suprà, Ad Velleianum, Si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat. Liuius libro v. de bello Macedonico, Instabat alia cura, quòd ciuitas fœnore laborabat, & cum multis fœnoribus legibus constricta auaritia esset, uia fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur ijs legibus nomina transcriberent. Seneca, Philosophia te in uirum transcripsit: μετέταξέ σε εἰς ἄνδρας. Scribere. Transcribere.

Ex eodem titulo, in l. Si apud te.

Non enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus.) Fugitiuarij apud antiquos fugitiuorum seruorū reprehensores erant, qui eam operam profitebātur, ut fugitiuos inuestigatos reducerent. Hoc uerbo Varro metaphoricòs quodam modo usus est libro tertio de re Rustica, Idoneus, inquit, sub dio sumendus est locus cochlearijs, quem totum circùm aqua claudas, ne quas ibi posueris ad partum, nō liberos earū, sed ipsas quæras. Aqua inquā fundēda ne fugitiuarius sit parandus, id est, φυγαδοθήρας, id est, ne si locus fugæ pateat cochleis, cogaris postea tanquam Fugitiuarius.

quam fugitiuos seruos sic cochleas fugitiuas persequi & uti ministerio reprehensorū. Ferūt piratas hodie fugitiuarijs canibus uti ad reprehensionē remigum uinctorum, qui ad salmum damnati aufugerunt. Fugitiuarius autē ea forma dicitur qua thunnarius, de quo alibi diximus. & anataria quædam aquila apud Plinium, id est, anatum insectatrix, quā Aristoteles nessophonon appellat. & leporaria, quàm ille lagophonon, à necandis leporibus & anatibus inditis nominibus.

Aquila anataria.

Ex l. Apud Labeonem.

Si cùm emere argētū uelles, uascularius ad te detulerit.) Vascularius est qui uasa argētea & aurea facit. sunt enim inter aurifices uascularij, cælatores, inauratores, & bractearij: id est, qui aurū malleis tusum, & ad quāuis tenuitatem ductile, rebus inaurandis inducunt. Cicero in Verrem, actione v. Verres postea quàm tantā multitudinem collegerat emblematū, ut ne unū quidē cuiquā reliquisset, instituit officinā Syracusis. In regiā maximam palàm artifices oēs cælatores ac uascularios cōuocari iubet, ipse suos complures habebat. Eò conducit magnā hominū multitudinē, menses octo continuos opus ijs nō defuit cùm uas nullū fieret nisi aureum. Cælatores qui sint docet Fabius his uerbis libro 11. Cælatura est quæ auro, argento, ære, ferro, opera efficit. Nam sculptura etiā lignum, ebur, marmor, uitrum, gemmas: præterea ea quæ suprà dixi complectitur. Hactenus ille. Toreutice sculpturā, uel ut aliqui loquuntur, scalpturā & cælaturā complectitur, à qua tormenta huiusmodi opera dicūtur, aut sculpta aut cælata ex quacūq; materia quæ in delitijs habeatur: quo uerbo Cic. Sallustius, & reliqui utuntur. Latinè tornata opera quædam dicuntur à torno instrumento quo huiusmddi opera fiūt. Nam cælum

Vascularius. Bractearij. Cælatura. Sculptura. Toreumata. Tornata opera.

ferrum

ferrum est cælatoris. Fabius in fine secundi, Neque enim scientia desiderat instrumentum, ut cælator cælum, & pictor penicilla. Tornus instrumentũ est quo uasa detornantur, id est, scalpuntur & striatim interdum cauantur. Hic autem non unius generis est, sed diuersis artificibus uariè accommodatus. Torni exemplum uidemus in officina eorum opificũ quos fulcrarios appellare possumus, qui spõdas & fulcra lectorum fabricantur, & turbines pueriles, & rhombos muliebres, quibus fila agglomerantur. qui & crepitacula lignea puerilia, & huiuscemodi opera tornatilia faciũt. Ferramentũ est manubrio inclusum, fune appenso obuolutum, quod pede artificis ducitur & manu dirigitur. *Tornus.* *Ferramentum.*

Ex l. penultima, De pignoribus.

Fœneratus à te denaria sexaginta rogaui te non certificatorem, sed suppositionẽ à me accipere.) Hic locus Græcè à Scæuola scriptus, ab imperito quodam ineptè traductus est, quo modo permulta in Pandectis loca, quæ tamen posthac intacta præteribo, ut admonitione nulla indigentia. Sic autem uerti debuit: Fœneratus à te denarios uel denaria L X. orandum te duxi ne sponsorem à me, id est, βεβαιωτὴν, sed pignus acciperes. Et quod sequitur, Et ut seuero homini credidisti, uel securo potius dicendum fuit, ut fido homini. Pignus est quod Græcè hypotheca, quasi obligationi suppositũ dicitur, uel quasi ob fidem debiti suppositum, quod Latinè pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur. Terentius in Phormione, Ager oppositus est pignori ob decẽ minas, ædiculæ item ob decem alias. Tacitus in libro XIX. Credebatur affectam eius fidẽ præiuuisse domo, agrisq́; pignori acceptis. Quo modo etiam Iurisconsulti aliquando utuntur. Hoc Græcè ὑποθέσθαι, id est, supponere dicitur. Inde ille *Pignus.* *Hypotheca.*

titulus,

titulus, De rebus eorum qui sub tutela sunt, non alienandis uel supponendis: quanquam ille qui pignori opponit, id est, mutuum sumens ὑποτιθέναι dicitur: hoc est, ὁ δανειζόμενος. Creditor uerò & fœnerator dicitur ὑποτίθεσθαι, id est, pignori accipere. Aeschines, Υπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, Publicos ei reditus talento oppignerarunt. Demosthenes κατὰ Αφόβου, Ποῖ ἂν τραποίμεθα, εἰς τὰ ὑποκείμενα τοῖς δανείσασιν, ἀλλὰ τῶν ὑποθεμένων ἐστίν. ὑποθεμένους & δανείσαντας pro iisdem dixit, id est, pro creditoribus pigneratitiis. Dicitur etiã ab eodẽ τίθεσθαι pro pignus accipere. ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον, Καὶ ὅτι τὸ χωρίον τὸ ἐκ γειτόνων μοὶ τοῦτο οὐδεὶς ἐθέλοι οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι, Quòd nullũ uicinũ mihi fundum uel emere uel pignori accipere uellet. Et paulũ infrà itidẽ, Οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι. Pignerari ex eorũ imitatione est pignora accipere, uel etiam pignus capere. Cicero Philip. IX. In fuga fœda mors, in uictoria gloriosa: etenim Mars ipse ex acie fortissimũ quẽq; pignerari solet. Pignerari dixit pro eo quod est quasi pignus accipere & sibi asserere, quasiq; obnoxiũ sibi debitũq; rapere. cuius dicti hic sensus est, Fortissimus enim quisq; primus in prælio occũbere solet. Tranquillus in Claud. Armatos pro concione in nomen suum iurare passus est, promisitq; singulis quindena sestertia: primus Cæsarum fidẽ militis etiã præmio pigneratus: id est, quasi pignore obligatã obnoxiãq; sibi & autoratã sumens. Liuius, Postea conscientia sibimet exiliũ cõsciscẽtes, bona tantum quæ publicari poterãt, pignerãda pœnæ præbebant. Iuuenalis per actiuum dixit, Cuius & albeolos & lænam pignerat Atreus. Atreus autem pro fœneratore ponitur. Est enim pignerari id quod uulgò per executionẽ capere dicimus: hoc est, pignora capere. quod Demosthenes Αψασθαι

ὑποτιθέναι. ὑποτίθεσθαι. Τίθεσθαι. Pignerari. Pignero.

Ἀψασθαι τῶν κτημάτων dicit, dicitur & ἐνεχυράζειν καὶ κατενεχυράζειν. Cicero in Verrem, acti. IIII. Cùm in his quidē rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, id est, de aratoribus ea iura constituebas quæ omnibus alijs essent cōtraria. Edixerat enim Verres ut publicani possent iure suo ab aratoribus decumarum nomine quantum uellent capere, non iudicis autoritate (ut assolet) pignora eorum capere. Bona uerò publicè poßidere, id est, quod in manum regiā ponere dicimus. Cicero Philip. x I. Itaque non assentior solùm, sed etiā gratias ago Quinto Fusio, dixit enim seuerā, grauem, req; publica dignam sententiam, iudicauit hostem Dolabellam, bona eius censuit publicè poßidenda. Quò cum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere?) dixit tamen si quis eorum qui post se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum.

Ἀψασθαι τῶν κτημάτων.

Pignerator.

Ex l. Si prior, in principio, Qui potiores in pig. hab.

Vt primam tantùm pecuniam expensam ferat, nō etiam quam postea credidit.) Expensum ferre dicimus, & acceptum referre, quod & accepto ferre à Iuriscōsultis dici solet, tracta à ratiocinationibus metaphora. Duæ enim partes rationū sunt: prior accepti est, & posterior expensi, receptam uulgò dicimus & impēsam. Cic. in Ver. acti. III. Nūc ad sociorum tabulas accepti & expensi reuertemur. Acceptum referre, est scribere se accepisse: hoc est, in acceptorum paginam referre. Tranquillus in Tiberio, Nihil quicquā post adoptionem pro patrefamiliâs egit, aut ius quod adoptione amiserat, ulla ex parte retinuit. Nam neque donauit quicquā, neq; manumisit, neq; hæreditatem quidem,

Expensum ferre & acceptum referre.

Acceptum & expensum.

aut legata percepit ulla aliter, quàm ut peculio referret accepta: id est, in peculium ascriberet. Cicer. in II. Philip. Ego enim amplius sester. ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Inde acceptilatio non accepti relatio dicta. Vnde illud metaphoricè ab eodem dictum in eadem Philippica, Omnia denique quæ uidimus (quid autem mali non uidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Id est, horum omnium malorum in causa fuisse solum Antonium existimabimus. Antonio, inquit, imputabimus, & ideo parem uicem reddendam ei arbitrabimur.

Προσλογίσασθαι. Hoc Græci προσλογίσασθαι in utroque significatu dicunt, & ἀνατιθέναι. Seneca tamen, philosophiæ acceptum fero

Ἀνατιθέναι. quòd surrexi, dixit: pro acceptum refero. Expensum ferre, est scribere se pecuniam dedisse, ut inquit Asconius, ut

Nomina. cùm per singula expensi nomina summam quãdam expensam ascribimus. Nomina autem uocãtur in rationibus quos nũc articulos dicimus, quo uerbo Cicero in Verrinis identidem utitur, ut alibi diximus: Homo, inquit, amentissimè tabulas cùm cõficeres, satis te elapsurum omni suspicione arbitrare, si quibus pecuniam credebas, ijs expẽsum non ferres? neque in tuas tabulas ullum nomen referres? Idem, Cùm tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent, quid proderat tibi expensum illis non tulisse? Gellius lib. XVI. Dixi probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis, expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, testium intercessione. Ex consuetudine autem antiquorum hæc tracta sunt qui tabulas conficiebant, de quibus alibi dicendum. Cicero ad Atticum libr. II. Fecisti mihi gratum quòd Serapionis librum ad me misisti, pro eo præsentem pecuniam solui tibi imperaui, ne tu expẽsum muneribus ferres. id est, ne te donasse eum mihi existimares: uolo

enim

enim eum emptũ mihi esse. Plaut. in Aul. Bene igitur ratio accepti atq; expensi inter nos conuenit, tu me amas, ego te amo, meritò id fieri uterq; existimat. Id est, uterque nostrum sese obnoxiũ alteri putat mutuis beneficijs, quod nõ faciunt qui beneficia inuicem exprobrant, quod enim alter expendisse se contendit, alter accepisse se inficiatur. Hinc illud Plinianum in 11. naturalis historiæ, Toto quippe mundo & locis omnibus, omnibusq; horis omnium uocibus fortuna sola inuocatur, una nominatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utranq; paginam facit. Id est, quicquid lucri aut damni quasi expensi & accepti mortales faciunt, omnia fortunæ ascribunt. Dicitur & referre datum. Cicero pro Flacco, Cùm illam, inquit, pecuniam nominatim Flacco datam referant. Referre ad ærarium rationes & quæstores & reliqui magistratus dicebantur, pro eo quod nunc computum reddere dicunt. Cicero, Audistis rationem tribus uersiculis relatam. Idem, Solus est hic qui nunquam rationes ad ærarium referat. Et in Pisonem, Rationem ad ærarium retuli continuò, sicut tua lex iubebat. Referre autem est rationibus ascribere, hoc est, impensam uel receptam facere, ut uulgus loquitur. Tranquillus in Vespas. Expugnatus autem à quadam quasi amore sui deperiret, quum perductæ pro concubitu sester. quadraginta donasset, admonente dispensatore quemadmodum summam rationibus referri uellet, Vespasiano inquit adamato. Dicitur & referre in rationes, ut referre in publicas literas, quod Iuuenalis referre in acta dixit, hoc est, registrare. Dispungere rationes, est cõputum (ut nostri dicunt) examinare. Vlpianus,

Referre rationes ad ærariũ.

Referre.

Dispungere rationes.

Diſpungere,inquit,eſt conferre accepta & data. Idem alibi, Percontandas,inquit,atq; examinandas rationes & diſpungendas atq; diſcutiendas. Et iterũ alibi, Vtrũ ſemel an etiã ſæpius recognitio & diſpunctio concedẽda ſit creditoribus. Expunctæ autẽ rationes dicuntur, cùm ultima manus calculo & diſpunctioni impoſita eſt. Hermo. Iuriſconſul. Reipubl. rationes ſubſcriptæ & expunctæ, aduerſus eum quidem qui adminiſtrauerit, ultra xx. aduerſus uerò hæredẽ ultra x. annos retractari non poſſunt. Expungere enim eſt punctis circunducere & tollere, & quaſi rem iam confectam eximere è codice: ut expunctus miles dicitur, qui è numeris exemptus eſt, & ære dirutus. Plautus in Curcul. Miles pulchrè centuriatus eſt expuncto in manipulo. Sic apud Perſium, Pupillum'ue utinam quem proximus hæres Impello expungã. Apud Tertullianũ expungere reum & pœnæ eximere, ut contraria ponuntur, quia expungere eſt tollere, aut deſignare ut tollendum & damnãdum. Græci uocãt διαγράφειν & ὀβελίζειν. Sũma rationũ quadrãs dicitur, in qua nihil excurrit, & in qua nulla ſunt reliqua, id eſt, cùm æqualis eſt ſumma accepti & expenſi. Cicero in Verrem, Expenſa Chryſogono ſeruo ſexcenta milia & accepta pupillo Malleolo retulit. Quo modo igitur ſexcenta eodem modo quadrarint, ut illa de Gnei Carbonis reliqua ſeſter. ſexcenta facta ſint, uos æſtimabitis.

Expungere rationes. *Διαγράφειν. Ὀβελίζειν. Sũma quadrãs.*

Ex l. Reſcriptum, De Diſtra. pig.

Quia ex contractu qualiquali obligatione à debitore interpoſita.) Qualiſqualis pro qualiſcunq; dicitur eo modo quo quiſquis pro quicunq;. Iuuenalis, Maiorum primus quiſquis fuit ille tuorũ. Et quantuſquantus pro quantuſcunq; autore Donato. Terent. in Adelph. Nimium inter uos Demea ac pernimiũ intereſt, tu quãtuſquantus nil niſi

Qualiſqualis & ſimilia.

sap

ſapientia es. Ille futilis, ſomnium. Sic quotquot pro quotcunq;, & utut pro utcunq;, ubiubi pro ubicunq;. Terentius in Andria, Iam ubiubi erit, inuentum tibi dabo, & mecum adductum tuum Pamphilũ. Vbi Donatus hæc uerba adnotauit, Vbiubi, in prima parte uim ſuã tenet, in ſecunda productionem: & eſt quemadmodum utut, quaqua, undeunde, pro utcunq;, quacunq;, undecunq;.

Ex l. prima. §. Sed ſciendum, De Aedilitio edicto.

Ego puto Aediles tollendæ dubitationis gratia bis idem dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet.) Vbi inter bis & idem areola relicta eſt ſcribẽdo Græco, hanc lacunã hoc uerbo replendã cenſeo ἐκ παραλλήλου, hoc modo, bis ec parallelu idem dixiſſe, id eſt, per alternitatẽ, uel ut Gellius uertit, ex geminatione. Græci enim cùm duo uerba idẽ ſignificãtia iunguntur, ec parallelu, id eſt, alternitate quadam poſita eſſe dicũt, quaſi geminato ſenſu, quale eſt illud ex ultimo Iliados libro, Βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id eſt, Vade i, Iri citata. Et alibi, Βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε, Vade i noxie ſomne. Gellius lib. XII. ita inquit, Cæterùm quis tam obtuſo ingenio eſt, quin intelligat apud Homerũ uerba duo idẽ ſignificantia, non fruſtra poſita eſſe, ut illa, Βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε, καὶ, Βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id eſt, Vade i ſomniũ agens, &, I, perge Iri citata, neque ec parallelu, id eſt, ex geminatione (ut quidã putant) ſed hortamentũ eſſe acre iuſſæ imperatǽq; celeritatis. Vergil. Vade age nate dea, ſimilia ſunt δεῦτ' ἄγε, & ἀμφιπερίστρωφα. Sẽſus eſt igitur in hoc loco, uerba hæc edicti, Quid morbi uitij'ue cuiq; ſit, ab Aedilibus per geminationẽ appoſita eſſe tollendæ dubitationis gratia, cùm idem propè ſignificent. Meminit horum uerborũ Gellius lib. IIII. ex monumẽtis ueterum Iuriſconſul-

torum. Cicero libro IIII. Tusculan. Morbum appellant, inquit, totius corporis corruptionē: ægrotationem morbū cum imbecillitate: uitium cùm partes corporis inter se dissident, ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaq; illa duo, morbus, ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: uitium autem integra ualetudine ipsum ex se cernitur.

Ex §. Exempli.

Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset.) Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qui uerbo Græco enthei dicuntur, et θεοφορούμενοι, quòd nō sua sponte, sed diuino numine ferantur, cuiusmodi Cumæa Sibylla à Vergilio describitur in sexto, Cui talia fanti Ante fores subitò non uultus non color unus, Non cōptæ mãsere comæ, sed pectus anhelū: Et rabie fera corda tumēt, maiorq; uideri, Nec mortale sonans, afflata est numine, quando Iam propiore Dei, & reliqua. Huiusmodi erant Galli matris Deûm Cybeles, qui propterea Corybantes dicuntur quasi furibundi saltantes. Illi enim in sacris suis uel sacrilegijs potius caput quatiebant, & urinantium more in caput se iactabāt, unde & Cybele dicta à uerbo cybisto, quod in caput rotari significat, ut petauristæ solent. Iuuenalis Saty. II. Et crine senex fanaticus albo Sacrorū antistes. Liuius, Galli matris magnæ à Peßinūte occurrere cum insignibus suis, uaticinātes fanatico carmine deam Romanis uictoriā dare. Idē lib. IX. de bel. Maced. de bacchanalibus loquens, Viros uelut mente captos cum iactatione fanatica corporis uaticinari. Quintilianus in XI. Frequens etiā capitis nutus non caret uitio, adeò caput iactare, & comas excutientē rotare, fanaticum est. Fanatici à fanis dicti sunt: fana autē à fando, quòd ea

Fanatici. Enthei.

Pont

Pontifex certa uerba fando dedicat, autore Festo. Inde Profani dicti sunt βέβηλοι, ἀμύητοι qui sacris initiati non erant, quod Vergil. lib. VI. significat, cùm inquit, Procul ô procul este profani, Conclamat uates. Nunc laicos uocamus, quasi populares. Laicum enim uulgò attrectabile significat, sicut sacrum dicitur & sanctum cuius tactu populo interdictum est. Sic accipiuntur laici panes primi Regum, cap. XXVII. ad sacrorum differentiam, & Ezechielis ultimo. Profana urbis propriè accipiuntur pro ijs partibus, quæ usibus populi & usui promiscuo dedicatæ sunt. Propterea profanos appellaui ubique homines sacris non initiatos. Non enim libens facio, ut Græcis uerbis utar, ubi Latina suppetunt idem significantia. Fanaticus autem seruus hoc in loco pro maniaco accipitur, quales sunt qui melancholici dicuntur. Aegineta lib. III. de mania & melancholia loquens, Τινὲς δὲ δοκοῦσιν ὑπὸ τινῶν μειζόνων ἐφορᾶσθαι δυνάμεων, καὶ προλέγειν τὰ ἐσόμενα καθάπερ ἐνθεάζοντες, οὓς καὶ ἐνθεαστικοὺς ἰδίως ὀνομάζουσιν, Sunt qui uideantur, inquit, à maioribus quibusdam potētijs regi, & futura prædicere, instar eorum qui numine afflati dicuntur, quos etiam peculiari nomine entheasticos appellant, id est, fanaticos. Hoc idem bacchari paulò pòst Vlpianus uocat, hoc est, Baccharum more lymphaticè uaticinari. Quanquam Accursius occupari interpretatur, diuinacior ipse interdum omnibus fanaticis. Ex quo apparet quid illa uerba eiusdem Vlpiani significēt, Et aliqua profatus esset. Profari enim Latinè dixit, quod Græci prophetare dicunt, id est, futura prædicere. Cæterùm Plato lib. II. de Legibus, poëtarū genus thion, id est, diuinum, & entheasticon, id est, Deo plenum diuinitus inspiratū uocat. Quo nomine meritò ac uerè uocitari possūt uates nostri, id est, prophetæ, qui

Profani.

Laicum.

Profari.

Entheastici.

aduentum lucis æternæ in mundum prædixerunt. Ii enim demum enthei & entheastici fuerunt, & theophorumeni, id est, diuino illo spiritu pleni, quo ad ueritatem proferendam & ducebantur & ferebantur. Quos uerò antiqui sic uocabant, dæmonistici dici debent, quem enim Deum putabant dæmon erat, id est, genius deprauatus. Dicemus & mox aliqua eôdem pertinentia.

Dæmonistici.

Ex eodem loco, Superstitiosum, iracundum.

De superstitione Cicero libro II. de Natura deorum, Non enim, inquit, philosophi tantùm, uerùm etiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarēt, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ita factum est alterū uitij nomen, alterū laudis. Idem in primo, de atheis quibusdam loquens, id est, qui deos esse nullos affirmabant, atque adeò omnem uim diuinam tollebant: Horum enim sententiæ, inquit, non modò superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis deorum, sed etiam religionem, quæ deorum cultu pio continetur. Cuius dicti meminit Augustinus libro IIII. de Ciuitate, si quis latius hoc persequi fortè uelit. Fabius, Vt à diligenti, inquit, curiosus, à religione superstitio distat. Augustinus lib. VI. de Ciuitate, Quale autē illud est quòd Varro religiosum à superstitioso ea distinctione discernit, ut à superstitioso dicat timeri deos, à religioso autem tātùm uereri ut parentes, non ut hostes timeri? Græci superstitionem δεισιδαιμονίαν appellant, & desidæmonas superstitiosos, ab inconsulta & absurda diuinæ potētiæ formidine. Huiusmodi

Superstitio.
Religio.
Athei.

modi meticulos, scrupulos nunc appellant non inepto uerbo, & inde superstitiosos scrupulosos. Inest enim semper aliquid quod malè eos habeat, & tanquam lapillus, id est, scrupulus in calceo identidem punctitet. Sic accipi*tur ab* Vlpiano *in l.* Quæ *sub*, De condit. *institutionum,* Propterea *factum ut superstitio pro inani etiam obseruatione ponatur.* Fabius *in* IIII. *Amentis est enim superstitione præceptorum contra naturam causæ trahi.* Poni*tur etiam à doctis superstitio pro ea quam hæresim uocamus.* Idem *libr.* III. *de laude & uituperatione loquens,* Et *est conditoribus urbium infamiæ contraxisse aliquam perniciosam cæteris gentem, qualis est primus* Iudaicæ *superstitionis autor, de* Mose *loquens.* Eadem *de causa* Tacitus *libro* XV. Christianorum *dogma exitiabilem superstitionem appellat, uidelicet temporibus suis inseruiens, quibus in* Christianos *maximè sæuitũ est.* Cice. *in* Partitionibus, Cer*nenda autem sunt diligẽter ne fallant ea nos uitia quæ uirtutem uidentur imitari.* Nam *& prudentiam malitia, & temperantiã immanitas in uoluptatibus aspernãdis, & magnitudinem animũ superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia inanis, & iustitiã acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & illam disputandi prudentiam concertatio captatioq; uerborum, & hanc oratoriam uim inanis quædam profluentia loquendi.* Quo *in loco* Ci*cero superstitionem pro desidæmonia, id est, inconsulto deorum timore accepit.* Hæresis *autem uerbum apud uulgus infame, opinionem firmatam de aliquo dogmate significat, quales sunt quæ sectæ dicuntur.* Cicero *in præfatione* Paradoxorum, Cato *autem ea sentit quæ non sanè pro-* *Hæresis.*

bantur in uulgus, & in ea est hæresi quæ nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumētum, sed minutis interrogatiunculis, quasi punctis quod proposuit efficit, de secta Stoicorum loquens: Sectas enim, id est, hæreses dicimus habitus animorum & instituta philosophiæ circa disciplinam, ut autor est Seruius in librum x. Aeneid. Aug. libr. VIII. de Ciuitate, Aristoteles uir excellentis ingenij cùm sectam Peripateticam condidisset, quòd deambulans disputare consueuerat, plurimos discipulos præclara fama excellens uiuo adhuc præceptore in suam hæresim congregauit. Lactantius lib. IIII. Institutionum, religionis nomen aliter interpretatus est, Hac inquit, conditione gignimur ut generati nos Deo iusta & debita obsequia præbeamus: hunc solum nouerimus, hunc sequamur: hoc uinculo pietatis obstricti Deo & religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit: non ut Cicero interpretatus est à relegendo. Et paulo pòst, Quid ergo est? nimirum religio ueri cultus, superstitio falsi. Et omnino quid colas

Religio. *interest, non quemadmodum colas. Religionis uerbo significantissime antiquitas usa est. Plinius in epist. Sed parentibus solis ius præceptores conducendi relinquatur, ijsdemq; religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur. Id est, solicita & anxia cura probos præceptores idoneosq; deligēdi liberis suis. Columella religiosè pro solicitè & accuratè dixit, Nihil, inquit, curiosè administrant, nihil religiosè.*

Obstringere religione. *Obstringere religione & obligare dicebant pro eo quod dicimus conscientiæ metum incutere. Cicero in Philip. II. Obstrinxisti populum Romanū religione, Augur Auguri, Cōsul Consuli obnuntiasti: δεισιδαιμονίαν τὸ δήμῳ περιέθηκας. Id est, de cœlo seruasse te dixisti, ne populus eo die comitia haberet: & uitium obuenisse*

dixisti

dixisti (uerba sunt auguralia) ut comitia disturbares, & populũ alligares, & morareris hac obnuntiatione. Verebantur enim Romani aliquid agere uetantibus auspicijs, ne malè cederet si contra deorum monita agerent. Idem de Aruspicum responsis, *Quæ tanta religio est qua non in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli responso ac uerbo liberemur?* id est, ut nunc loquimur, qui tantus conscientiæ scrupulus? Liuius libro VI. secundi belli Punici, *Instructis utrinq; exercitibus in eius pugnæ casum in qua urbs Roma præmium uictori esset, imber ingens grandine mixtus, ita utranq; aciem turbauit, ut uix armis retentis in castra sese receperint. Et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. Vbi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos uersa est,* οἱ δὲ καλχηδόνιοι τοῦτο ἐνθύμιον ἐποιήσαντο δεισιδαιμόνως, id est, Pœni interpretati sunt id dijs nõ placere, ut pro urbe Roma capiẽda cõfligerent, uel ut urbs Roma armis oppugnaretur. *In religionem uerti.* Plaut. in Curgul. *Vocat me ad cœnam, religio fuit, denegare nolui.* Verba sunt parasiti, significãtis se (ut uulgi uerbis loquar) cõscientiam fecisse, si homo ipse parasitus ad cœnam uocatus non iret. Cicero in I. Philippica, *Cùm innumerabiles,* inquit, *religiones in Rempub. inducerentur,* id est, anxietates & formidines impendentis quasiq; aduentantis iræ diuinæ. Exoluere religione, est huiusmodi scrupulum adimere. *Exoluere religione.* Liuius lib. IX. ab Vrbe condita de Spurio Posthumio loquens, Caudinæ pacis autore, *Dedamur per feciales nudi, uinctiq; exoluamus religione populum, siqua obligauimus, ne quid diuini aut humani obstet, quo minus iustum piumq; de integro ineatur bellum.* Et paulò pòst,

Nam

Nam quòd deditione nostra negant exolui religione populum, id istos magis ne dedantur, quàm quia ita res habeat dicere, quis adeò iuris fecialium expers est qui ignoret? Idem lib. 11. Edicimus itaq;, Omnes qui in uerba iurastis, crastina die iurati ad lacum Regillum adsitis. Cauillari tum Tribuni, & populum exoluere religione, priuatum eo tempore Quintium fuisse cum sacramento addicti sunt, Id est, cœperunt Tribuni dicere nulla religione sacramenti obstrictum esse populum qui in uerba priuati hominis iurasset, nec metuendum periurium si imperio eius non paruissent.

Ex eadem lege, circa finem.

Etiam si per luxuriã id factum.) Sic quidẽ ubiq; legitur, sed corruptè omnino. Propterea non per luxuriã, sed plurifariã legendũ esse puto, hoc sensu, Etiam seruũ fanaticum hoc edicto redhiberi non debere, non modò si semel, aut uno modo id fecerit, sed etiã si plurifariã. Vitium enim esse animi fanaticè uaticinari, de quo hoc edicto nihil cauetur. Et alioqui luxuria in hoc sensu Latinũ nõ est, id est, ut crapulã significet & uinositatem. Luxuria enim & luxus profusam impensam significat. Luxuria (inquit Festus) morum est solutio. Luxa enim mẽbra dicuntur è suis locis mota, à quo luxuriosus in re familiari solutus. Est etiam luxuria & luxuries segetum quã Plinius inter uitia frugum ponit, id est, redundantia germinis. Cic. de Orat. In eius oratione (ut in herbis rustici solent dicere in summa ubertate) inest luxuries quædam quæ stylo depascenda est. Id est, scribendi frequentia & aßidua meditatione reprimenda illa naturalis ubertas quæ interdum redundat.

Luxuria.

Ex l. secunda, Vel melancholici.

Melancholici.

Melancholici sunt qui morbis melancholiæ, id est, atræbilis

bilis uexantur, qui morbi animi sunt non corporis. Apud Aeginetam medicinæ autorem caput est in tertio de mania & melancholia, ut suprà diximus. Melancholici igitur ut manici, qui & maniaci dicuntur, mente capti sunt. Unde Cicero in III. Tuscul. de insania & furore loquens, eos enim, inquit, sanos intelligi necesse est, quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit. Qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Et paulò pòst, Græci autem maniã unde appellẽt non facilè dixerim: eam tamen istam distinguemus nos melius quàm illi. Hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus. Græci uolunt illi quidã, sed parũ ualent uerbo. Quem nos furorem, melancholiã ipsi uocant, quasi uerò atra bili solùm mens, ac non sæpe uel iracundia grauiore uel timore uel dolore moueatur. Quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacẽ, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominũ esse rerũ suarũ uetant XII. tabulæ. Itaq; non est scriptum si insanus, sed si furiosus esse incipit. Stultitiã enim censuerunt, id est, inconstantiã sanitate uacantẽ, posse tamẽ tueri mediocritatẽ officiorũ & uitæ cõmunem cultum atq; usitatum. Furorem autem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cùm maius esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est ut furor in sapientem cadere poßit, non poßit insania. Secundum hæc Ciceronis uerba insania est quã Græci maniam: furor, quam ipsi melancholiam appellant. Idem alibi philosophicè insaniam interpretans ita inquit, Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaq; censebant. His enim rebus mentem uacuam appellant insaniã, propterea in perturbato animo sicut in corpore sanitas esse non poßit. Celsus libro III. Insaniam Latinè appellari dicit, quam

Furor.

Insania.

quã Græci phrenesim uocant, & phreneticorũ uel phreniticorum potius, id est, insanorũ tria genera facit. Est autem phrenesis, siue ut Græci scribunt phrenitis, acutus morbus in febre superueniẽs, cũ ægrotãtes desipiunt, & aliena loquũtur. Plin. lib. XXVIII. Athletæ torpentes, uenere restituuntur, uenere uox reuocatur, cùm ea candida declinat in fuscã, medetur & lumborũ dolori, oculorum hebetationi, mente capitis, ac melancholicis. Aristoteles in Probl. tricesima sectione, multa de melancholicis subtiliter & luculentè disputauit, ex quo problemate nõnulla ad hunc locum attinentia ascribẽda his putauimus. In quibus autẽ, inquit, habitu melancholico natura constiterit, mox ijs multa & uaria morborũ genera exoriuntur, prout alius aliã habitus intemperiem sortitus est. Exẽpli gratia, in quibus multa & frigida bilis est atra, ij stolidi sunt & ignaui: in quibus permulta & calida, ij perciti & ingeniosi, amasij, propẽsi ad omnẽ excandescentiã & cupiditatẽ: nõnulli etiã loquaciores: multi etiam propterea quò ille calor sedi mentis in uicino est, morbis uesaniæ implicantur, aut instinctu lymphatico inferuescũt, ex quo Sibyllæ efficiuntur & Bacchæ & omnes qui diuino spiraculo instigari creduntur, cũ scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit. Interpres uir doctißimus morbos uesaniæ uocauit, quos Aristoteles manicos dixit: & spiritu lymphatico inferuescere pro entheasticum fieri & fanaticum, ut suprà diximus. Lymphati sunt quos Græci nympholeptos uocant, quasi nympharum spiritu correptos. Vnde & lymphationes nocturnæ apud Plinium. Πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς ἢ ἐνθουσιαστικοῖς, ὅθεν σίβυλλαι καὶ βακχίδες καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες.

De melancholicis ex Aristotele.

Lymphati.

Ex lege

Ex lege quarta, Nec gulosos nec impostores.

Impostores (inquit Accursius) qui imponunt aliquid alicui. Impostores dicuntur uersuti & fallaces homines: & impostura huiusmodi fallacia, ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro ueris supponat. Inde imponere pro decipere simpliciter accipitur. Tacitus libro XVII. Falluntur quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Sic Plinius in epistolis, Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Pollio in Galienis, Cùm quidam gemmas uitreas pro ueris uẽdidisset eius uxori, atque illa re prodita uindicari uellet, rapi quasi ad leonem uenditorem iußit, deinde cauea caponem emittit: mirantibusq; cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici iußit, imposturam hic fecit & passus est, deinde negociatorem dimisit. Φεναχισμὸς à Græcis impostura dicitur, & φενακίζειν imponere, quo uerbo Demosthenes identidem uti solet. Verbum ab eo tractum quòd φενάκη adulterina coma dicitur, quem Latini uno uerbo galericulum appellant, ut Græci πηλίδιον apud Demosthenem περὶ παραπρεσβείας. Ibi enim πηλίδιον, τὴν ἐπιτηδευτὴν κόμην intelligo. Tranquillus etiam capillamentum. Impostores etiam à Græcis plani dicuntur, sed certi cuiusdam generis impostores, insigni uersutia præditi: quo uocabulo potius quàm Latino Cicero pro Cluẽtio usus est: Hic ille planus, inquit, improbißimus quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ quam condiderat, spe atque animo iam incubaret, contrahit frontem. Recordamini faciem atq; illos eius fictos simulatosq; uultus. queritur se ab Oppianico destitutum, & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq; ea uitia quæ à natura habebat, etiam studio

Impostores. Impostura. Φεναχισμὸς. Φενακίζειν. Φενάκη. Galericulus. Πηλίδιον. Capillamẽtum. Plani.

studio atque artificio quodam malitiæ condiuisset, pulchrē asseuerat se ab Oppianico destitutum. De planis ita inquit Eustathius Homeri interpres in Odysseam, Ἐστι δὲ πλάνος ὁ τέχνην ἔχων τινὰ καὶ τὸ ἀποπλανᾶν τοὺς θεωμένους, ὁποῖοι Κηφισόδωρός τε καὶ Παντολέων καὶ Ματρέας, ὃς κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀθηναίου ἔλεγε πρὸς αἴνιγμα, θηρίον τι τρέφειν ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίει, Planus est, inquit, qui artem quandam profitetur imponendi etiam spectantibus, quales fuerunt Ciphissodorus & Pantoleon et Matreas apud Alexandriam, qui ut autor est Athenæus historicus, huiusmodi ænigma proposítabat, Alere se feram quandam quæ semet ipsa æsitaret, ita ut nunc usque Matreæ fera nō inuenta sit. Fortasse, autem, inquit, aut iram aut inuidiam aut animi ægritudinem significare uoluit, aut huiusmodi aliquem affectum, Ὡς καὶ ζητεῖσθαι μέχρι τοῦ νῦν τὸ Ματρέου θηρίον, τὸ δὲ ἴσως ἢ φθόνον δηλοῖ ἢ λύπην. Huiusmodi autem impostores in delitijs olim regum fuisse ex Plinij uerbis conijcere licet libro x x x v. Non fuerat, inquit, Apelli gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo. Quo regnante Alexandriam ui tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio, inuitatus ad regis cœnam uenit: indignantiq; Ptolemæo, & uocatores suos ostendenti ut diceret à quo inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete deliniauit, agnoscente uultum plani rege ex inchoato protinus. Gellius libro x v. hæc ignorasse uidetur, qui pro sycophanta planum intelligendum putauit apud Laberium & Catonem. Qui etiā addubitasse uidetur, an uerbum Latinum esset. Impostorem insignem ætas patrum nostrorum uidit Franciscum Villionum, quo uno nomine plani diffinitio maximè intelligi potest. Iudæi Christum dominum nostrum contumeliosissimo

Planus.

Matreas.

sissimo nomine planum uocauerunt, Matthæi XXVII. *Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc uiuens: Post tres dies resurgam.* Κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι πλάνος εἶπεν ἐκεῖνος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. *Qui locus haud dubiè sic uerti debuit: Domine, memoria tenemus quòd impostor ille dixit: Post tres dies resurgo. Impostorem enim uocabant quasi præstigias quasdam pro miraculis ederet, & ueluti circulatorijs strophis populum ludificaretur.* *Matthæi locus*

Ex eodem loco.

Tamen si ita fatuum uel murionem uendiderit.) Legendum morionem. Moros Græcè stultus dicitur, unde morion diminutiuum, quo etiam Latini utuntur. Moriones sunt fatui quos in delitijs Principum esse uidemus. Plinius in Epistolis: Scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Idem: Si quid mole à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. Lampridius in Alexandro: Nanos & nanas & moriones & uocales exoletos & omnia acroamata & pantomimos populo donauit. Eiusdem generis sunt Sanniones à sanna, id est, ab ore distorto dicti. nisi quòd sannio ex mimorum genere fuisse uidetur. Cicero in secundo dialogo de Oratore: Atq; hoc etiam animaduertendum est, non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum quàm sannio est? sed ore, uultu, imitandis moribus, uoce, deniq; ipso corpore uidetur. Salsum hunc possum dicere, atq; ita ut non eiusmodi esse Oratorem uelim, sed ut mimum. Huiusmodi sanniones uidemus in pompis quæ per urbem traduci solent, & in ludis theatralibus & in saltationibus chironomicis, scurrili ipsos gesticulatione risum populariter excitantes. Moros igitur unde morion dictus, fatuum & stupentem significat. Vnde morari uerbum Latinum prima producta factum. Cuius *Morion.* *Sannio.* *Morari.*

exemplum in scommate illo Neroniano apud Trãquillum: Certè omnibus rerum uerborumq; contumelijs mortuum insectatus est, modò stultitiæ, modò sæuitiæ arguens. Nam & mōrari eum inter homines desijsse producta prima syllaba iocabatur, multaq; decreta ut insipientis atq; deliri pro irritis habuit. Mōrari pro stupidè & fatuè & delirè agere dixit: quod Græci μωραίνειν dicunt. Vnde Matthæi v. Vos
Matth. locus.
estis sal terræ: quòd si sal euanuerit, in quo condietur? Qui locus sic uerti debuit: Quòd si sal infatuatus fuerit, id est, si desipuerit, hoc est, salis & condimenti saporem amiserit, ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ. Sequitur enim: Ad nihilum ualet ultrà, nisi ut conculcetur ab hominibus. Fatui cibi dicuntur insipidi & inconditi. Martialis in Xenijs: Vt sapiant fatuæ fabrorũ prandia betæ, O quàm sæpe petet uina piperq; coquus? Fatuas betas dixit salsi saporis expertes. Fatuũ lapidem pro insipido Hermolaus Barbarus ex Themisthio transtulit, hoc est, nullius saporis, quem Græci achylon dicunt. Quemadmodum autem insipientem hominẽ dicimus translatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem, & salem fatuum dicimus, non qui euanuit, id est, in nihilum abijt, sed quia sapientia, aut sapore caret.

Infatuati.

Fatuus.

Ex lege, Idem Offilius.

Idem ubi neq; matutino tempore uidet, neq; uespertino, quod genus morbi Græci uocant. eluscationem quidam esse putant.) Hermolaus Barbarus in Emendationibus Plinianis hunc locum ita legit: Quod genus morbi Græci nyctalopas uocant. Luscitionem eam quidam esse putant. & reliqua. Luscitiosi, qui & luscìosi & nuscitiosi dicuntur, sunt ut quidam existimant, quos Græci nyctalopas appellant, qui & manè & uesperi exiliter admodum uident, nec ferè nisi interdiu. Alij lusciosos eos esse putant, qui uesperi

Luscitiosus.
Lusciosus.

speri plus uident, quàm meridie, uel adhibito lumine. Luscitiosi (inquit Festus) sunt qui parum uident propter uitium oculorum, quiq; plus uesperi uident, quàm meridie. Nonius: Lusciosi inquit, ad lucernam non uident. Et myopes minus uidentes uocantur à Græcis. Varro: Vesperi non uident, quos appellant lusciosos. Plinius libro undetricesimo: Fimum quoq; Gallinaceorum, duntaxat rubrum lusciosis illinendum monstrant. Idem: Earundem auium sanguis nyctalopas sanat. Idem libro octauo: Caprinum iecur restituit uespertinam aciem ijs, quos nyctalopas uocant. Plautus in Milite: Mirum est te lolio uictitare. PAL. Quid iam? SCE. quia lusciosus. PAL. Verbero tu quidem cæcus, non lusciosus. Existimo tamen hunc locum ita legendum esse: Sed & μύωπα morbosum esse constat. Idem: Vbi homo neq; matutino. & reliqua. Ita ut ibi: Sed &, initium sit alterius sensus, nec à prioribus dependentis. Myopes enim & nyctalopes cognata sunt uocabula, & alioqui textus cohærentior erit. Ducor etiam coniectura ex Gellio sumpta libro quarto, ubi de edicto Aedilium loquitur. Sic enim inquit περὶ νωδοῦ, id est, de edentulo, De myope quoq; qui lusciosus Latinè appellatur, dissensum est. Alij enim redhiberi omnino oportere, alij contra, nisi id uitium morbo contractum esset. Quæ uerba apud Gellium, corrupta atq; etiam inuersa structura leguntur. Fulgentius: Lusciosos, inquit, dicunt, qui interdiu parum uident, Græcè myopes dicuntur. Nyctalopes igitur & myopes idem esse putantur, & pro ijsdem à nonnullis accipiuntur. hoc est, pro ijs, qui interdiu propter uisus hebetem uim contueri nequeunt, nec nisi clausis oculis, à conniuentibus oculis myopes nomen habentes. Nyctalopes à nocturnis, quasiq; noctuinis oculis. Alij nyctalopes à myopibus Myopes. Nyctalopes.

distingunt, eodem ad utrunq; significatum etymo subseruiente, ut sint myopes, qui iam inde à principio ortus sui, nisi admota oculis contueri nequeunt. Cuiusmodi multos uidemus, qui res intuendas oculis propè contingunt, et limis etiam, semiclusisq; oculis aspiciunt. Aristoteles in Problematibus, sectione XXXI. διὰ τί οἱ μύωπες συνάγοντες τὰ βλέφαρα ὁρῶσιν, Cur myopes contractis palpebris uident. Μυωπάζειν δὲ λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γηρῶντες τοῖς μυωπάζουσιν, τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόρρωθεν βλέπουσι. id est, Myopes autem dicũtur, qui ab ortu primo proxima quidẽ uidẽt, remota uerò non uidẽt. Senibus autem uitium huic contrariũ accidit. siquidem senes admota non uidentes, longè reducta uident. Idem: Νυκτάλωπας δὲ λέγουσι ὅταν μὲν συμβῇ τὴν μὲν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν. νυκτὸς δὲ γενομένης οὐδ' ὅλως, Nyctalopas dicunt cùm interdiu uident, occidente uerò sole hebetius uident, ad plenam uerò noctem ne paululùm quidem. Nyctalopia uitium ipsum est ut myopia. Dioscorides tamen nyctalopa pro uitio identidem accipit.

Ex eadem lege.

Quæsitum est an balbus et blesus & atiphus, isq; qui tardius loquitur, & uarus & uaricus sanus sit.) Hunc locum cùm essem Florentiæ in Pisanis Pandectis ita legi: An balbus & blesus & atypus, isq; qui tardius loquitur, & uarus & uarius. Apud Gellium lib. quarto, sic etiam corruptè legitur: Balbus autem & atyphus uitiosi magis, quàm morbosi sunt, ut equus mordax, aut calcitro uitiosus magis, quàm morbosus est. Aristoteles in Probl. segmento undecimo, tria genera huiusmodi uitiorũ ponit, βαλλότητα, ψελλότητα, ἰσχνοφωνίαν, uel etiam, ἰσχοφωνίαν, ut apud He-

[illegible]νια.

rodotum legimus in antiquo exemplari, id est, blæsitatem, balbutiem, linguæ hæsitantiã. Τραυλότης, inquit, id est, blæsitas, est τοῦ γράμματός τινος μὴ κρατεῖν, καὶ τοῦτο οὐ τὸ τυχόν: id est, literam aliquam exprimere non posse, eamq; non quãlibet, sed certam. Ψελλότης, id est, balbuties, τῷ ἐξαιρεῖν τι ἢ γράμμα ἢ συλλαβὴν, est literam exterere, uel syllabam: id est pronuntiando eximere & prætermittere. Hæsitantia est, syllabam syllabæ iungere propere non posse. Hæc tria uitia expreßit Vlpianus, & aliud præterea, quod atypi nomine uocauit, quod quid sit nondum inueni, nec inuenturum me spero. Existimo tamen ab etymologia uocabuli eos esse atypos dictos, qui non satis expedito plectro linguæ uterentur, quasi aërem non ferientes, uel quasi non satis uerba exprimentes, conformantes'ue. Sic enim uulgus dicere solet de ijs qui malè uerba exprimunt. Aegineta ancyloglossum appellat uitium linguæ, aut congenitum, astricta lingua infanti nascenti membranulis quibusdam duriusculis & breuioribus: aut agnatum, id est, accidentarium, cùm ulcus sub lingua cicatricem duriorem obduxit. Est autem uinculum neruosum, quod filum uulgariter nuncupatur. Eximitur autem hoc uitium instrumento chirurgico, quod ancylotomon appellant, id quod cùm puero eximeretur, uidi. Αγκυλόγλωσσον, inquit ille, πάθος ἐν τῇ γλώσσῃ, ποτὲ μὲν ἐκ φύσεως, ποτὲ δὲ ἐξ ἐπικτήτου. Aristophanes in comœdia quæ Spheces, id est Vespæ inscribitur: Traulos, id est, blæsos esse significat, qui l pro r exprimunt. Cicero tamen in primo de Orat. balbum in eo significatu accepit de Demosthene loquens: Cumq; ita balbus esset, ut eius ipsius artis, cui studeret primam literam non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius esse locutus putaretur. de litera ρ loquens, quæ prima est in Rhetorica. Vari sunt pedibus

Τραυλότης. Blæsi. Balbi. Hæsitantes.

Ancyloglossum.

Αγκυλόγλωσσον.

Vari.

incuruis, & in se contractis, cuiusmodi spadones & castratos uidemus. Vnde etiam uaræ manus. Ouidius nono Metamorphoseos: Tenuiq; à pectore uaras In statione manus. id est, incuruas. Iis contrarij sunt ualgi, qui altrinsecus prominentes suras habent, & in diuersum actas, quales cancri habent, & lacertæ autore Aristotele, qui Aegyptios huiusmodi esse tradit in Problematis, eadem ratione qua capillum crispum habent, & à calore intortum. Hi à Græcis βλαισοὶ dicuntur, ut illi ῥαιβοί. Valgos (inquit Festus) Aurelius intelligi uoluit, qui diuersas suras habent, sicut è contrario uari dicunt incurua crura habentes. Aristoteles, διὰ τί οἱ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες βλαισοί εἰσιν; Cur Aethiopes & Aegyptij blæsi sunt cruribus? Sic enim transtulit interpres, qui blæsos Græcè protulit, quos Festus ualgos Latinè appellatos esse dixit. Blæsitas autem non modò uitium est linguæ, sed etiam eorũ uitium, qui oblæsum gressum habẽt, quæ ratio est uocabuli apud Græcos παρὰ τὸ βλάπτω. Vatij sunt, qui pedes extrorsus obtortos habent, ijdem ut arbitror, qui ualgi. Varro libro secundo de re Rustica, de canibus loquens: Sint cruribus rectis, ac potius uaris quàm uatijs: id est, in se potius, et introrsus intortis, quàm extrorsus. Plinius libro undecimo: Vola homini tantùm, exceptis quibusdam. Nam et hinc cognomina inuenta plauci, planci, scauri, pansæ. Sicuti à cruribus uari, uatiæ, uatinij, quæ uitia & in quadrupedibus. Alioquin uari apud Celsum libro sexto, maculæ sunt oris, ut lenticulæ & ephelides, unde homines uarij dicti. Idem libro quinto, de pustulis loquens, quæ exanthemata dicuntur Græcè: Ea, inquit, modò rubent, modò colorem cutis non excedunt, nonnunquam plures similes uaris oriuntur. À uaris uarius homo dictus, ut lynces uariæ. Vnde iocus Ciceronis apud Quintilianum in sexto,

Valgi. Blæsi. ῥαιβοί. Vatij. Vari, et Ephelides. Varius.

in

in Isauricum: Miror quid sit, quòd pater tuus homo constantißimus te nobis uarium reliquit. Vbi intelligi uoluit uaris in facie distinctum.

Ex lege, Qui clauum.

Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere, ueluti hircosum strabonem. Hoc enim ex ingluuie oris accidere.) Hic locus haud dubiè deprauatus est, uel mutilatus potius. Quid enim straboni cum hircoso? aut quid ingluuies ad oculos distortos pertinet? Hircus fœtor est alarum, quem Plinius alarum grauεolentiam appellat, & aliquando uirus alarum. À Græcis itidem tragos dicitur. Vnde tragizontes pueri ab Aristotele dici putantur libro septimo, de historia animalium, ab alarum odore, quasi hircientes, cùm pubescentes uenerem agnoscere incipiunt, & uocem in sonum asperiorem inæquabilioremq; mutare. Neq; enim, inquit, acuta præterea uox est, neq; grauis, neq; tota æquabilis, sed similis fidibus incontentis & asperis, ὁμοία φαινομένη ταῖς παρανενευρισμέναις καὶ τραχέαις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alexander tamen Problematum libro primo τραγῶντας eos uocat, metaphora (ut ipse inquit) ab hircorum uoce ducta propter arteriæ asperitatem. Alioquin omnis grauεolentia tragos à Græcis dicitur, unde ὑπερτραγίζειν τῇ ὀσμῇ Dioscoridi pro admodum olere. Idem: τὸ περὶ τὴν ὀσμὴν βρομῶδες τράγον καλοῦσι. Et tragomaschali dicti, qui uirus alarũ olent, id est, hircosi, ut Plaut. appellat. Gell. li. XI. Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennij, ut licet scripti sint inter hircosos, poßint tamen inter unguẽtatos placere. Quo in loco tamẽ metaphoricè accipitur. Fortasse igitur hic legendũ ueluti hircos, uel tragõ, uel sic, ueluti hircosum tragonta, uel quid simile. Est autẽ Græcũ, quod imperiti Latinis literis perperam scripserunt. Nihil tamen constituo.

Hircus. Hircientes. Ὑπερτραγίζειν. Tragomaschali. Hircosi.

Vix enim rationem inire poßis, cur ab oris fœtore Iurisconsultus ad alarum fœtorem abruptè transierit, quasi exemplum subdendo eius, quod antè dixerat. Sed illuuie legendum esse, non ingluuie, facilè conijcio. Ingluuies enim non oris est, sed illuuies, quæ Græcè ἀλουσία dicitur.

Illuuies. Ἀλουσία.

Ex lege, Quæritur, De eo qui urinam facit.

Vlpianus his uerbis morbi genus significauit, quod à Græcis ἐνουρεῖν dicitur, id est, immeiere Latiné. quem qui patiuntur, lectos permingere solent. Morbus est plerunq; puerilis, ut inquit Paulus Aegineta, χάλασις τοῦ τραχήλου τῆς κύστεως μυὸς, τοῦτο τὸ πάθος ἐργάζεται, Luxatus, inquit, ceruicis uæsicæ musculus hoc uitium efficere solet.

Ἐνουρεῖν. Immeiere.

Ex eadem lege, Si quis habeat antiacham.

Hic locus luculento errore corruptißimè legitur in omnibus exemplaribus. sic autem haud dubiè emendandus: Si quis habeat antiadas, an rhediberi poßit, quasi uitiosus quæritur, & si antiades sunt quas existimo, id est, inueteratos, uel etiam inueterati, & qui iam discuti non possunt faucium tumores, qui antiadas habeat, uitiosus est. Antiades Græcè, tonsillæ Latinè dicuntur, de quibus Plinius, Tonsillæ, inquit, in homine, in sue glandulæ. Ab Aristotele in primo de histor. animalium paristhmia uocantur, quasi iuguli isthmon, id est, angustias obsidentes. Cicero in secundo de Natura Deorum: Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quò primum illabuntur ea quæ recepta sunt, & oris utraq; ex parte tonsillas attingens, palato terminatur. Stomachum hoc in loco Cicero propriè pro gula & gutture accipit. Est enim stomachus, ut Galenus inquit, στόμα τῆς γαστρὸς, id est, os uentriculi. Antias nomen

Antiades. Stomachus.

men est tam particulæ, quàm morbo accommodatum, ut uua. *Vua.*
de qua paulò superius legimus: Item si uua in gutture intumuerit. Quamuis Aristoteles in anatome: In ore, inquit, penitiore particula est alia staphilophoros, id est, uuigera. Columella nomine, uenæ insidens: quæ si nimio humore intumuerit, staphylæ, id est, uua uocatur & strangulat. Celsus uuam appellat & morbum, & particulam. Alexand. Probl. lib. secundo, κιονίδα, id est, columellam uel columnellam à similitudine columnæ uocitari ait, cùm ex rheumate oblonga fuerit. Vuam autem, id est, σαφύλην, cùm in acinum intumuerit. Tonsillarum exemplum est apud Celsum lib. VII. Tonsillæ quæ post inflammationes induruerunt. Antiades autem à Græcis appellantur: cùm sub leui tunica sint, oportet digito circunradere & euellere. Si ne sic quidem resoluuntur, hamulo excipere, & scalpello excidere. Tum ulcus aceto eluere, & illinere uulnus medicamento, quo sanguis supprimatur. Quo tandem in loco mendosè antidyades pro antiades in impreßis libris legitur. Paulus lib. tertio: ἔστι δὲ ἀντιὰς ὄγκος σκιῤῥώδης τῶν παρισθμίων, Antias, inquit, est tonsillarum affectio, cùm in tumorem obduruerunt. Idem lib. VII. Quemadmodum autem adenes, id est, glandulæ, cùm induruerunt, chœrades, id est, scrophulæ uocitantur: ita & tonsillæ inflammatione supra modum adauctæ, uorandi spirandiq́; meatus altrinsecus insidentes, antiades uocitatæ sunt, καὶ τὰ παρίσθμια φλεγμήναντα, καὶ ὑπεραυξηθέντα, τῇ τε καταπόσει καὶ τῷ πνεύματι ἐξ ἐναντίας ἀλλήλων τεταγμένα, ἀντιάδες ἐκλήθησαν. Discutere autem uerbum est medicinale. Tubercula enim aut discutiuntur, aut emittuntur. Discutiuntur interdum, id est, dissoluuntur, discutiunturq́; incipientia ne suppurent, quod fieri solet, cùm in aliquem locum incommodum humores in-

Columella. *Tonsillæ.* *Discutere.*

gruunt. Emittuntur autem ſuppurantia & iam concocta, aut naturæ ſponte, aut ſcalpello, uel cauterè adhibito, quod fit cùm humores ad locum oportunum erumpentes, eliciuntur etiam medicamentis, & euocantur, ut ulcera prorſus exanientur, id eſt, pus & ſaniem egerant. Inde diſcuſſoria medicamenta dicta, quæ Græci diaphoretica uocant. exempla apud autores ſcatēt. Diſcutere alioqui diſijcere eſt et diſturbare. Fabius libro ſexto: Non autem commouere tantùm commiſerationem oportet, ſed etiam diſcutere. Idem: In diſcutiendæ tamen oratione huiuſmodi ſcenæ.

Diſcuſſoria.

Ex lege, Quæ bis in menſe.

Quæ bis in menſe purgatur, ſana non eſt. Item quæ non purgatur.) Huius dicti cauſam uerbis Plinianis reddemus libro ſeptimo Naturalis hiſtoriæ, de menſtruis muliebribus loquentis. ſic enim inquit: Et hoc tale tantumq́; omnibus tricenis diebus malum in muliere exiſtit. Quibuſdam uerò ſæpius menſe, ſicut aliquibus nunquam, ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia, ſemine è maribus coaguli modò hæc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporaturq́;. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus eduntur, aut ſanioſi, ut autor eſt Nigidius. Paulus duo uitia circa hoc ponit, ἐμμηνων ἀποχὴν, id eſt, menſtruorũ retentionem, cùm menſtrua ſiſtuntur, & ὑπερκάθαρσιν, id eſt, immodicã purgationem, cùm mulier plus iuſto purgatur, quæ & αἱμοῤῥαγία τῆς ὑστέρας uocatur. Ad huiuſmodi uitia medicamenta inuenta ſunt, qui peſſi dicuntur, & ex lana confecti in muliebria induntur.

Ex l. Quis ſit fugitiuus, circà princip.

Item apud Iulianum relatum eſt, Fugitiuum ferè ab effectu animi intelligendum eſſe. Sic quidem ubiq; legitur,

prӕt

præterquam etiam quòd Accursius ita agnoscit,ut ex citatis ab eo locis apparet. Quod mihi mirum uidetur, cùm nemo sit hodie ferè iudicio quidem non carens, qui non facilè intelligat,non effectu animi,sed affectu legendum esse. Fugitiuus (inquit Iurisconsultus) ab affectu animi, id est,habitu animi,& proposito intelligendus est, non autem ab effectu, id est, à fuga ipsa. Fuga enim, id est, effectus non continuò fugitiuum facit, nisi comes quoq; sit affectus. Quemadmodum & uice uersa affectus non fugitiuum facit, nisi sequente effectu. quippe non solùm consilij, sed etiam facti fugere est. Similis est error tertio abhinc paragrapho, Fugitiuum esse ab effectu animi cuiusq; æstimandum. Vbi affectu proculdubio legendum est.

Ex eadem lege. §. Idem ait.

Si autem in hoc tantùm latuisset, quoad iracundia dominorum efferuesceret.) Efferuescere ita dicitur, cùm homo ira excandescit. Efferuescere enim ebullire est. Columella libro decimo tertio: Tertia die quàm calcaueris, conditu ram effundito. Sed antequam condias, musti aliquantulum in seriam de seria transferto, ne in condiendo cum medicamento efferuescat et defluat. Id est,ne ebulliendo circunfundatur.Cicero in II.de Orat.Oratione autem celeri & concitata,& uerbis efferuescentibus.Idem de Prouincijs Consularibus: Mithridaticos impetus,totumq; pontum armatum, efferuescentem in Asiam.id est, feruendo erumpentem, ἐκβρασσόμενον. Legendum igitur deferuescat, quod contrarium est efferuescendi. Cicero in quarto Tuscul. de ira percitis loquens: Iis autem sunt subtrahendi ij, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant, aut rogandi sunt, orandiq;, ut si quam habent ulciscendi uim differant in tempus aliud, dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè

Efferuescere.

Deferuescere.

certè significat ardorem animi inuita ratione excitatum,& reliqua. Deferuescere igitur dicitur,ut deflagrare. Lucanus: Sic deflagrare minaces Passus. Et Liuius: Spes interdum subibat deflagrare iras uestras, purgari suspiciones posse. Et deflagrare seditionem, Tacitus. Et desæuire pro mitescere,Lucanus: Nec dum desæuiat ira Expectat. quod Liuius exæuire dixit, de tempestate loquens ἀντὶ τοῦ ἀφυβρίζειν. Efferuesceret tamen defendi potest eodem utrobiq; sensu,quanquàm contrariæ sint significationes duorum uerborum. Quemadmodum enim quoad uiuet,& quoad morietur, uidentur duæ res dici contrariæ, cùm tamen idem tempus demonstrent, ut autor est Gellius, & quoad Senatus habebitur, & quoad Senatus dimittetur: sic etiam quoad ira dominorum efferuesceret,id est,quoad domini excandescerent, & quoad ira deferuesceret, id est, quoad mitescerent ipsi,eodem sensu dici possunt. Quin & Cicero efferuescere ut Vlpianus pro deferuescere usus est, hoc est, ἀποβράζειν ad Varronem scribens: Tibi igitur censeo latendum, dum efferuescit hæc gratulatio. nisi sit dum pro tantisper dum et interim dum,cum indicatiuo. Terent. in Heaut. Tantisper dum id quod uolo facis. Idem: Quid malum? ætatem censes uelle id adsimularier? Vnus est dies, dum argentum eripio: pax: nihil amplius. Quod autem sequitur: Cùm dominum animaduerteret uerberibus se afficere uelle, præripuit se ad amicum. Legendum proripuit,id est,raptim sese è conspectu eius abstulit. Cicero de Arusp. resp. Attamen ignarus ille qui Consules essent,exanguis atq; exæstuans se ex curia repentè proripuit cum quibusdam fractis iam atq; inanibus minis. Vsus est etiam Martianus in l. secunda, De captiuis,& postlim. reuersis. Subducere uerò se est sensim, & clanculum discedere, ita ut nullus animaduertat. Terent. in

Margin notes: Deflagrare. Desæuire. Exæuire. Quoad. Proripere. Subducere.

in Eunucho: Vbi primùm poterit, se illinc subducet scio. Idem proruere pro proripere dixit: Vix elocuta est hæc, foras simul omnes proruunt se. abeunt lauatum, ita ut fit domini ubi absunt. Significant enim hæc uerba impetum eundi. Idem in Adelph. Syre obsecro uide, ne ille prorsus se irruat. Liuius in secundo secundi belli Punici: Itaq; procul in conspectos immitterentur equites, sublatis raptim signis, quam citatißimo poterant agmine sese abripuerunt. Apuleius in octauo Asini: Arrepto nudo gladio per mediam ciuitatem cursu furioso proripit se, proculdubio nescio quod scelus gestiens. Proruere.

Ex eadem l. §. Apud Labeonem.

Si quis in asilum confugerit.) Asylum scribendum per y Græcũ & unicum l. Asyli meminit Liuius li. I. ab urb. cond. Ab asylo Asylia dicitur pro eo iure libertatis et ueniæ, quod Asylia. *quis apud aras consequitur, quam immunitatem ecclesiæ uulgò uocant. ut in illo exemplo, εἰς τὸ θέσφον καταφεύγοντες ἀσυλίαν εἶχον. Aedem igitur asylam, uel ut Græci loquuntur asylon dicere possumus, & simulacrum asylum, id est, in qua, uel ad quod ius est asyliæ confugientibus. Philost. Καὶ ἄσυλος ἦν ἀνδριὰς τοῦ Τυβερίου, id est, ad statuam Tyberij confugientibus ius erat asyliæ. uel ad uerbum, Asylos* Asylos. *enim erat statua Tyberij. Græci enim huiusmodi nomina composita communi genere efferunt, ut diagonios linea apud Vitruuium lib. VI. quæ diagonalis à plerisq; dicitur. Et lib. V. Ab eo loco per centrum parallelos linea ducatur. Sic & perimetros & diametros. Et linea cathetos apud Censorinum pro perpendiculari, quam normalem etiam ipse uocat, & apud eundem Vitruuium li. IX. aquarum expreßio automatos, id est, spontanea. Asyli etiam dicuntur à Græcis homines à uiolentia tuti, ut sunt sacrosancti, quos*

atting

attingere sine piaculo non licet, nec prehendere, quales erant Tribuni plebis apud Romanos. Plutarchus in Probl. Τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν καὶ ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον, Honore, inquit, Tribunum sacrosanctum Romani faciunt & asylon. Pollux, Ἄσυλοι δὲ ἦσαν οἱ κήρυκες, καὶ ἐξῆν αὐτοῖς πανταχόσε ἀδεῶς ἰέναι, Asyli erant caduceatores, & licebat eis tutò quoquo uellent ire.

Ex l. Si quis uenditor.

Si constantem aut laboriosum, aut curacē, aut uigilacem, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit, & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger, & tardus comessor inueniatur.) In aliquibus libris commensor legitur, neutrum rectè. Ad intelligentiam igitur huius loci commemorandum esse ratus sum id quod Donatus in Phormionem adnotauit, Quaternos olim frumenti modios quolibet mense seruos à dominis suis accipere solitos, idq; demensum appellatum esse. Verùm à mense an à demetiendo incertum. Ex quo more Terentianum illud manasse, Quod ille unciatim uix demenso suo suum defraudans genium comparsit miser, id illa uniuersum arripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Hactenus ille. Plautus in Sticho: Vos meministis quot Calendis petere demensum cibum, qui minus meministis, quod opus sit facto facere in aedibus. A' Graecis σιτομέτριον dicitur, quasi frumenti mensura. Luc. XII. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; Quis putas est fidelis dispensator et prudēs, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mēsuram? Sic enim habet traductio uulgata. Quem locū si Hieronymus transtulisset, ut fecisse falsò creditur, sic ad uerbū ut arbitror dixisset: Quisnam est fidelis ille;

Demensum.

Σιτομέτριον.

Lucae locus.

ille, ac prudens dispensator, quem constituet dominus super familiam suam, uel in familia sua, ut det illi in tempore demensum? De futuro enim loquitur, non de præsenti, aut præterito. Constituet enim per futurum scriptum esse ab interprete credo, non constituit, sed postea deprauatum esse. alioquin permultis in locis Euangelij temporis error manifestus est his, qui Græcè uel tantulum intelligunt. Quo in loco insignis est Lyrani hallucinatio, qui tempus tritici, tempus Euangelij interpretatur, quasi Christus appellatione tritici intelligendus sit, cùm nulla in eo loco tritici mentio sit. Interpres enim non tempus tritici intellexit, sed mensuram tritici in tempore. Quanquam etiam Græcè non tritici dicatur, sed frumēti, id est, σιτομέτριον, non πυρομέτριον. Serui enim quolibet frumento uescebantur, non tritico. Dispensatores igitur serui, id est, atrienses & primæ autoritatis, seruis reliquis frumentum Calendis admetiri solebant, quod demensum dicebatur. Ex qua consuetudine dictum illud Euangelicum allegoricè emanauit. Frugi porrò serui, id est, parsimonia utentes, & modico cibo contenti, ex eo quod de quaternis modijs comparcere poterant, peculium sibi comparabant, unde etiam interdum à dominis sese redimebant: aut aliâs arbitratu suo utebantur, ut ille Terentianus Geta, qui munusculum nuptiale herilis filij uxori dedisse dicitur. Serui autem nequam, id est, prodigi & luxuriosi, nullum aut tenue peculium habebant. luxu enim & comessationibus, id est, perpotationibus nocturnis demēsum suum, atq; omne peculium dilapidabant. Quare hic non comessor quod nihil significat, sed comessator lego. Comessari est quod Græci κωμάζειν dicunt, unde comessatores dicti, qui nocturnis, aut intempestiuis conuiuijs indulgent, qui à Græcis comastæ dicuntur. Plinius lib. uigesimo secundo Athenis comess

Comessator. Comessari.

comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientum frequentabant. comessabundi, id est, comessatum euntes, hoc est, perpotatum, uel madidi et uinolenti. Curtius lib. octauo: Ibat uehiculis pro copia cuiusq; adornatus comessabundus exercitus, armis quæ maximè decora erant circum pendentibus. Hoc est, μετ᾽ ᾠδῆς ϰυφῶν. Idem: Si quid uictis saltem aduersus comessantes animi fuisset, mille hercle uiri modò sobrij, septem dierum crapula graues in suo triumpho capere potuerunt. Liuius libro x. de bello Maced. pro eo conuiuio accepit, quod ad multam noctem agitatur post cœnam. Quod uerbo eleganter ficto ab Hermolao Barbaro Pocœnium appellare possumus. Demetrius enim apud Liuium iam cœnatus ita ad comites inquit: Quin comessatum apud fratrem imus? τὶ οὐκ ἐισκωμάζομεν εἰς ἀδελφοῦ. Vtitur & in hac significatione Tranquillus.

Pocœnium.

Ex eadem lege.

Venditor qui optimum cocum esse dixerit, optimum in eo artificium præstare debet.) Mirari quispiam poßit culinaris ministerij tantam rationem habitam à Iurisconsultis esse. mirari autem desinet, qui Liuium libro nono de bello Maced. legerit: Luxuriæ, inquit, peregrinæ origo ab exercitu Asiatico in urbem aduecta est. Inde primùm psaltriæ, sambucistriæq;, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis. Epulæ quoq; ipsæ, & cura, & sumptu maiori apparari cœptæ. Tunc cocus uilißimum antiquis mancipium, & æstimatione, & usu, in pretio esse: & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. Vix tamen illa quæ conspiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ. Plautus in Aulul. Cocus ille nundinalis est, in nonum diem solet ire coctum. id est, uulgaris & uilis, qui non nisi nundinis conducitur, cùm plebs ex agris conuenit. Serui igitur coci erant

Culinaris ratio.

in

in pretio propter eorum operas, quæ magno locabantur, tanquam artificiales non ministeriales. Plinius libro IX. *Adhuc, inquit, coci triumphorum pretijs parantur, & equorum pisces. nullusq; propè iam mortalis æstimatus pluris, quam qui peritißime censum domini mergit.*

Ex leg. Si uero, eod. titu.

Sabinus scribit ex priore causa, quæ statim, inquit, ut uenit id mãcipium, eo nomine agere posse cœpit.) Sic quidem legit Accursius astipulantibus exemplaribus, sed in luto hæret, ut dicitur. Ego uerò structuram inuersam esse censeo, cuius generis errata multa in antiquis scriptoribus deprehendere licet. Sic igitur legendum censeo, ut sensus perspicuus reddatur. Sabinus scribit ex priore causa (quæ statim, inquit, ut uenit, id mancipium cœpit) eo nomine posse agere. ut sit sensus, Redhibitionis tempus licet dicti, promißi'ue nomine competat, à uenditione tum demum subsecuta procedere. quippe cùm ex eo promisso ante uenditionem agi nõ potuerit. Cœpit igitur non ad agere infinitiuum, sed ad nominatiuum causa refertur.

Ex l. Redhibere.

Vel si quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit, uel dolo malo uel culpa eius factum sit quò minus perueniret, hisdem diebus reddi.) Lego hisdẽ de rebus reddi. De enim interdum pro uel propter significat. Cicero libr. I. Epist. *Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego quia non idem in causa tua faciam, uitam mihi acerbam esse putem.* De me, inquit, id est, propter me. Terentius, *Quantum me amas de fidicina hac?* Hisdem igitur de rebus reddi, id est, propter hasdẽ res reddi, uel pro his rebus rectè præstari. ut in lege, Aliud, De uerborum signifi. Rectè autem *De.*

dari uel præstari prisca est locutio. Cato, Rectè hæc dari fieriq́;, satisq́; dari domino, aut cuius erit promittito, satisq́; dato arbitratu domini.

Ex l. Cùm autem, circa finem.

Pædius etiam illud nõ putat esse spectandum, cuius contemplatione testator seruum hæredem scripserit, quia etsi uenditio remansisset, nihil hæc res emptori proderat.) Remansisset (inquit Accursius) id est, facta non esset. Ego nec Accursij autoritate, nec exemplarium testimonio adduci possum, ut credam Vlpianum sic ineptè locutum. Propterea non si uenditiore mansisset, sed si uenditoris mansisset legere hic soleo, & intelligo seruus legatarius.

Ex l. Aediles, circa finem.

Sic & quanta pecunia pro eo homine soluta.) Emendatius in antiquis legitur & si quanta. Quod autem sequitur, Cuius'ue pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, nõ liberabitur: sic resoluitur, Vel si ea pecunia non liberabitur cuius pecuniæ obligatus erit eo nomine. Est autem figurata locutio frequẽs in edictis Prætorum, & in priscis formularum cõceptionibus, cùm antecedẽs casum relatiui sequitur, quod tum ferè est, cùm relatiuum præcedit. Cicero pro Ligario, Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriamini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Idem in 11. Epist. Est enim tibi grauis aduersaria cõstituta, et parata incredibilis quædam expectatio, quam tamen una re facilima uinces, si hoc statueris, quarum rerum gloriam adamaris, quibus rebus hæ laudes comparantur, in ijs esse elaborandũ. Liuius per accusatiuum, Quem cœperant exules montem, herbidus, aquosusq́; est. Obligatus autem pecuniæ dicitur, ut obligatus furti. Gellius lib. VII. Quod cui seruandum datum est, si usus est, siue quod utendum acceperit, ad aliam rem atq; acceperat

Obligatus pecuniæ.

acceperat usus est, furti se obligauit. Idem, Qui alienum tacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur. Sic compertus criminis dicitur apud Liuium, Duæ uestales eo anno stupri compertæ. Et rursus, Cùm sacrilegij compertos in uinculis Romam misisset. Et manifestus criminis apud Ciceronem. Legimus & apud eundem Liuiũ, quosdã tantæ pecuniæ damnatos, quantum exoluere non possent. Sic æris confessos, & debiti iudicatos Gellius dixit libro XIX. Sic Græci Εάλω φόνȣ, ἑάλω κλοπῆς. Aristoph. Πότερον παρανοίας ἕλω, Nunquid delirij eum cõuincere me uis? Sic anquirere capitis apud Liuiũ, & arcessere capitis apud Ciceronem, & apud Sallustium arcessere captæ pecuniæ. Cæterùm in l. Illud. §. j. infra eodẽ titulo, Vt pecuniæ cuius nomine obligatus erit, liberetur. Lego, Cuius pecuniæ nomine obligatus erit, liberetur. Alioqui Latina constructio non erit, id est, à Iuriscõsultorum stylo, & præsertim Vlpiani abhorrens. Est autem hic sensus. Vt ea pecunia liberetur, cuius pecuniæ nomine obligatus erit.

Compertus stupri.

Confessus æris.

Ex l. Qua uulgò, eodem titulo.

Si aduersus ea factum erit, solidi ducenti præstabũtur.) Solidos pro aureis accipi nemo leguleorũ nescit, adnotante id Accursio lib. IIII. Institutionum. Appellationis autẽ causam aliquando inquirẽtibus nobis Lampridius se obtulit, qui de Alexandro principe Romano loquens, Vectigalia, inquit, publica in id contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent: hoc est, trigesimam partem. tuncq; primùm semisses aureorũ formati sunt. tunc etiam cùm ad tertiam partem aurei uectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quòd minus non posset. quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans ut

si uectigal contrahere potuisset, & eos ederet. Sed cùm nõ potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantùm solidosq́; formari. Formas binarias, ternarias, quaternarias, & denarias etiam atque amplius usq; ad quinquagenarias quoq; & centenarias, quas Heliogabalus *inuenerat, resolui præcepit, neque in usu cuiusquam uersari: atq; ex eo ijs materiæ nomen indiciũ est. cùm diceret plus largiendi hãc esse imperatori causam, si cùm multos solidos minores dare posset, dans decem uel amplius, una forma* xxx. & L. & C. *dare cogeretur.* Ex his uerbis Lampridij, *quæ uulgò corruptissimè leguntur facilè intelligimus solidos primùm dictos esse aureos nũmos certi cuiusdã, suiq; ponderis quasi integros.* Erant *dimidiati aurei, et tertiarij à tertia parte dicti, qui semisses tremissesq́; dicebãtur: quemadmodũ binarij, ternarij, quaternarijq́;, & deinceps dicti sunt, qui binos aureos, & ternos, & quaternos, denosq́; penderẽt. Sic intelligendi tremisses in l.* Iubemus, De erogatione *mil. an. lib.* XII. Cod. Trientales *autem* Latinè *dici possent.* Proinde *solidos nostros primùm argenteos nummos fuisse conijcio duodenarios, id est, duodecim turonijs uel* Parisinus *ualentes. deinde semisses nummos factos, id est, dimidiatos.* Postea *quadrantes seu quartarios, quos liardos dicimus.* Postremò *sextantes, sescunciales, unciales, & semunciales, qui oboli dicebantur.* Trientes *autem & quadrantes apud antiquos nomina signatæ pecuniæ fuerunt, ut alibi fortasse dicetur.*

Solidi. Semisses. Tremisses.

Ex l. Si tamen, in fine.

Simplariarum uenditionũ causa ne sit redhibitio in usu est.) Accursius *sibi non constat in huius uerbi enarratione. quod mihi mirũ uidetur, cùm omnibus obuium sit id quod errabunda ipse indagine inuestigare conatur.* Constat

enim

enim (ut arbitror) simplarias uenditiones esse, pro quibus necesse uenditor non habet de dupla emptori repromittere, quarum meminit Vlpianus in l. Emptori, infra, De euictionibus. Ita enim simplariæ uenditiones à Pomponio dicuntur, ut simplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebantur, quæ in simplum, duplum, quadruplum dabantur. Vnde quadruplatores dicti delatorium genus, qui eo sese quæstu tolerabant, ut ea persequerentur, quorũ ex legibus quadrupli erat actio, quorum crebra mentio apud antiquos. Eadem ratione armaturæ simplares, duplaresq; à Vegetio dicũtur lib. II. de re militari: quas qui gestabant, singulas & duplas consequebãtur annonas. Et à Modesto de uocabulis rei militaris torquarij simplares duplaresq;: quòd qui illa præmia uirtutis & decora militiæ meruissent, singulas & binas præter alios consequebantur annonas. Sic hodie in sacerdotalibus collegijs sacerdotia quædam simplaria dici possunt, & quædam duplaria: à simplice dupliceq; stipe, uel sportula in concessu ecclesiastico accipiẽda. Propterea simplarias res dictas ab antiquis quidã putant minutas, & nullius propè pretij, pro quibus scilicet in simplum tantùm uenditori cauendum esset. Simplaria. Quadruplatores. Simplares.

Ex l. ultima, eiusdem tituli.

Seruus tam ueterator quàm nouitius dici potest. & reliqua.) Si quis hoc dictum Venuleij cum Vlpiani dicto conferat in l. Præcipiunt, suprà eodem hoc titulo, discrepantia hæc duo dicta omnino inueniet. Propterea Laurẽtius Vallensis hunc locum notans ita inquit, Quid tam contrarium, quàm hæ duæ Iurisconsultorum sententiæ? quid magis absurdum, quàm non dico inter eas non iudicasse, sed eas aut ambas scripsisse, aut contrarias esse nõ uidisse? & complura in rebus (ut coniectura ducimur) esse debent, cùm

in uerbis tot sint, & tã manifestè contraria. Hactenus ille. Neq; uerò ignoro hoc dictũ Laurentij ijs persuaderi non posse, qui Iustiniano credunt nullas in Pandectis duas leges sibi contrarias esse: hoc est (ut uerbo eius utar) nullam antinomiam. Sic enim inquit in lege priore Cod. De ueteri iure enucleando. Quo in loco Accursius adnotandum censuit, nulla duo dicta in iure aut cõtraria, aut similia esse. Quod conniuentibus oculis credi oportere legulei censent, nec sine ingenti piaculo in dubium reuocari posse. Propterea ne litem nostram faceremus (ut dicitur) uerba Laurentij ascripsimus, uiri haud dubiè doctißimi, ac iudicij singularis. Nonnulla tamen & alia loca in Pandectis adnotasse mihi uideor, in quibus consarcinandis Tribonianus dormitasse deprehenditur. Libera enim uel contra receptas opiniones rationem sequenti sententia debet esse. In l. Per seruum, De usu & habita. Deniq; si fructus deducto usu legatus sit, inutile esse legatum Pomponius lib. v. scribit. In l. Huic stipulationi, titulo sequenti, Ergo & si fructus sine usu obtigerit, stipulatio locum habebit. Non uideo quo modo hæc dicta non dißidere possunt. & quò magis mireris, Vlpianus utrobiq; loquitur, nisi fuerit error librariorum, qui Vlpianũ pro alio quouis prænotauerint. Põponius in l. Si pœnæ, De cond. indebiti, Quanuis debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Et paulò pòst, Quãuis enim debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Paulus eodem titulo in l. Repetitio, Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit, tametsi ab alio quàm à uero debitore solutum est. Vlpianus, De contrahenda emptione, in l. Quid tamen, Si & ego me uendere aurum putarim & tu emere, cùm æs esset, uenditionem esse con

Antinomiæ in Pandectis.

se constat, quia auri aliquid habuit. Nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, ualet uenditio. Iulianus eodem titulo in l. Cùm ab eo, Mensam argento coopertam mihi ignoranti pro solida uendidisti imprudens, nulla est emptio, pecuniaq; eo nomine data condicetur. Et in titulo, De uerborum oblig. in l. Hoc iure, Hoc iure utimur, ut ex hac stipulatione, Si Lucius Titius ante Calendas Maias in Italiam non uenerit, decem dare spondes? non antè quicquam peti possit, quàm exploratum sit ante eam diem in Italiam Titium uenire non posse, neque uenisse, siue eo uiuo, siue eo mortuo id acciderit. Vlpianus in l. Stipulationes, infrà eodem titulo, Nec si insulam fieri quis stipulatus sit, expectandum ut tãtum temporis prætereat, quanto insula fabricari possit. sed ubi iam cœpit mora faciendæ insulæ fieri, tunc agetur, diesq́; obligationi cedit. Et rursus inferius Papinianus in l. Insulam, Insulã intra biennium illo loco ædificari spondes? ante finem biennij stipulatio non committitur, quamuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum residui temporis sit, quo ædificium extrui non possit. Neque enim stipulationis status, cuius dies certus in exordio fuit, ex pòst facto mutatur. Idem'que & in stipulatione iudicij sistendi causa facta placuit, scilicet ut ante diem stipulatio non committatur, si certum esse cœperit pareri stipulationi residuo tempore non posse. Vlpianus in l. Cùm quidam, De iure fisci, Cùm quidam capitis reus emancipasset filium, ut hæreditatem adiret, rescriptum est non uideri in fraudem fisci factum, quod acquisitum non est. Paulus infrà, in l. In fraudem, In fraudem fisci non solum per donationem, sed quocunq; modo res alienatæ reuocãtur, idemq́; iuris est, & si non quæratur, æquè enim in omnibus

fraus punitur. Vlpianus in l. Si filiusfam. De iudicijs, Iudex tunc litem suam facere intelligitur, cùm dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo autem malo hoc facere uidetur, si euidens arguatur eius uel gratia, uel inimicitia, uel etiam sordes. Caius in l. ultima, De uarijs & extraordinarijs cognitionibus, Si iudex litem suam fecerit, non propriè ex maleficio obligatus uidetur: sed quia nec ex contractu obligatus est, & utique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo uidetur quasi ex maleficio teneri in factum actione. Nisi ista & huiusmodi contraria omnino inter se, atque etiam pugnantia sint, non uideo cur aientia, & negantia pulchrè conuenire non poßint. Nec tamen ignoro nihil tam dissonum esse, quod Accursius interpretatione illa ariolatrice, & desultoria (ut ita dicam) leuitate à Martino in Ioannem, & inde rursus in Azonem, aut Bulg. ac subinde in alium, atq; aliũ transeundi, & uero in Apollinem, si aliud comminisci nõ queat, consentaneum etiam & quadrans esse, persuadere ijs non poßit, qui lege Pythagorica, ut alibi diximus, in autoritatem eius à præceptoribus adacti sunt. Sed uideamus quid sit litem suam facere, quandoquidem id inter Iurisconsultos non conuenit. Cicero libr. II. de Orat. Quid si quæ uitia, aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in aduersarijs exprobrando, non intelligas te in iudices inuehi, mediocre peccatum est? Quid si cùm pro altero dicas, litem tuam facias? aut læsus efferare iracundia, causam relinquas, nihil'ne noceas? id est, si ita agas, ut non alienam causam, sed tuam agere uidearis. Gellius lib. IX. Ad hæc ego rescripsi, nihil amplius quàm uerba Marci Catonis, quibus uerbum utrunq; de quo ad me scripserat, decideretur. Nam & Varro satis apertè quid dici

Litem suam facere.

oporteret,

oporteret, edocuit: & ego aduersus eum qui doctus esse dicebatur, litem meam facere absens nolui. id est, nolui rationibus cum eo contendere, sed tantum autoritatem Varronis secutum me esse ostendi, ne contentione implicarer, aut rei periculum susciperem. Nostro tempore litem suam facere iudices uidentur interdum, cùm nimium in alterum litigatorum propensi, non tantum disceptatoris, & arbitri partes, sed etiam causidici usurpant, studium suum præ cupiditate prodentes. Quomodo & aduocati cùm studio litigatoribus suis placendi, in aduersarios simul contumeliosissimis uerbis, simul grassatorijs ultibus inuehuntur, id se in commentarijs habere dictitantes. Perinde quasi fidem aduocationis implere non possint, nisi & inimicitias litigatorum suorum causa susceperint. At enim causæ inseruiendum. etiamne antequam causam pernouerint: etiam eousque, ut ex professo inimici personam induant? est certè quatenus causæ id poscere uideantur, sed multi non tam liti, quàm litiganti subseruiunt. Litem suam facere Græci ποιεῖν κρίσιν ἰδίαν dicunt. Liuius lib. III. ab Vrbe condita circa finem, litem in rem suam uertere dixit, pro eo quod est rem inter duos cõtrouersam adiudicare sibi. quod est cùm iudex ita cum litigatoribus agit, ut ei iure suo cedant. Orare, inquit, ne pessimum facinus peiore exemplo admitterent iudices, litem in suam rem uertendo. Tribonianus autem huius operis, id est, Pandectarum architectus, qualis uir fuerit, ex Sudæ monumentis apparebit: sic enim ad uerbum Græce inquit, Tribonianus natione Græcus, cùm omnis religionis contemptor erat, tum uerò in primis à Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, ut qui Iustiniano Principi persuaserit mortem eum non oppetiturum esse, atque in coelum cum carne assum-

Litem in rem suam uertere.

Tribonianus.

ptum iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta ui ingenij præditus, ut doctrina præstantissimus euaserit, ac nulli æuo suo secūdus. Cæterùm auaritiæ eousque indulgens, ut lucro uænale ius habendum semper duxerit. Nam & leges ferme sordida dinundinatione antiquare idētidem, ferreq; instituerat, ut cuiq; commodum esset. Hic cùm diu post honorē adeptū superuixisset, morbo tandem interijt, nihil prorsus molestiæ à quoquam unquam passus. Erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoq; morbum doctrinæ præstantia facile obumbrare poterat, τῶν δὲ νόμων ἡμέρας ἐκ τοῦ ἐπιπλείστου ἑκάστης, τοὺς μὲν ἀνῄρει, τοὺς δὲ ἔγραφεν ἀπεμπολῶν τοῖς δεομένοις κατὰ τὴν χρείαν ἑκατέρου. ἔτη δὲ πολλὰ ἐπιβιοὺς τῇ τιμῇ, ἐτελεύτησε νόσῳ, οὐδὲν ἄχαρι πρὸς οὐδενὸς παθών. ἦν γὰρ αἱμύλος, καὶ τ' ἄλλα ἡδύς, καὶ τῆς φιλοχρηματίας τὸ νόσημα ἐπισκιάσαι ἱκανώτατος τῇ τῆς παιδείας περιουσίᾳ. Idem de Iustiniano loquēs ita inquit, Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὀρθοδοξότατος, ἦν δὲ ἀμάθητος γραμμάτων ἁπάντων, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, ἀναλφάβητος, Iustinianus Romanorū Imperator in primis orthodoxus: hic literarum omniū expers fuit, atq; etiā (quod aiunt) analphabetus. Analphabeti à Græcis dicuntur homines, qui ne elemētarias quidē literas nouerūt, quas Fulgētius quasi uerbo è uerbo ducto, abecedarias appellat in tertio Mythologicôn. Hic tamē est, qui omnia iura in pectore condita habuisse creditur, atq; etiam in promptuario quodā omnis antiquitatis, ne quid usquā in iuris ciuilis uoluminibus, uel tantulum discreparet. Verùm ut ad rem redeamus, Martianus in lege, Interdum, infrà De publicanis, Veterana, inquit, mancipia sunt, quæ anno in urbe seruierunt. Nouitia autē intelliguntur, quæ anno nondum seruierunt. Mirum igitur quid sit, quòd non spatio seruiēdi æstimandum

Iustinianus.

Analphabetus.

Litera abecedaria.

mandum

mandum ueteratorem Celsus ait, sed genere & conditione seruiendi. Veterator seruus quis sit, nemo ignorare potest qui Comicos legerit. à Græcis nisi fallor πολίμβολος dicitur, & παλίμπρατος, qui diuturna ac multiplici, & sæpe commutata seruitute astutus, & uafer euasit. Hoc autem uerbum transfertur, & ad liberos homines. Cicero in II. de Finibus, Acutum, uersutum, ueteratorem, facilè ut excogitet quomodo occultè sine ullo conscio fallat. Idem in Bruto, de Cethego oratore loquens, Huic de rep. satis suppeditabat oratio: totam enim tenebat eam, penitusq; cognorat. Itaque in Senatu consularem dignitatem assequebatur, sed in causis publicis nihil, in priuatis satis ueterator uidebatur. Veterator aduocatus dici hodie potest, qui diu ac multum in foro uersatus, omnes litium trahendarum anfractus, omnes ambagiosas fugitandi ludificationes, omnes prehensiones, nexusq; lubrici litium certaminis tenet, qui in ancipiti forensium salebrarum marte, bellissimè insidias disponere, atque etiam prouidere nouit. sed is propriè (ut uno uerbo absoluam) qui eam se artem scire, atque exercere profitetur, qua arte causa inferior, superior euadere, uel reclamante æquo, bonoq; possit. Idq; quod Græci dicunt τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν. quam olim professionem factitasse sophistas Cicero in Bruto, & Gellius in quinto meminerunt. Veterator in omni arte & instituto dicitur, qui ea astutia, ac subdola solertia utitur, quam lingua uernacula ruzam uocamus. Inde ueteratorium pro subdolo ponitur & impostorio. Cicero in Bruto, de Turio oratore loquens, At in inueniendis componendisq; rebus mira accuratio, ut facilè in nullo diligentiorem, maioremq; cognouerim: sed eam ut citius ueteratoriam, quàm oratoriam diceres.

Veterator.

Veteratorium.

ἀρ

ἢν μέν τοι πανȣ̃ργικὸν προθυμότερον ἢ ῥητορικὴν ἂν εἴποις. Idem de Iulio Cæsare, qui postea Rempub. oppreßit, Hanc cùm habeat præcipuã laudẽ in cõmunibus, nõ uideo, cui debeat cadere. ſplendidã quandã, minimeq́; ueteratoriã rationẽ dicendi tenet, λαμπράν τινα ἥκιστά τε πανȣ̃ργον κατασκευὴν τῆς φράσεως ἰδέαν παρακατέχων, uoce, motu, forma magnifica & generoſa quodãmodo. Idẽ in Prætura urbana, Nihil ab isto uafrũ, nihil ueteratoriũ expectaueritis: omnia aperta, omnia perſpicua reperiẽtur. Propterea honestos & probos aduocatos diu in foro uerſatos, ueteranos nõ ueteratores appellauerim, ut milites ueteranos, quibus

Tyro. opponũtur tyrones, id est, nouicij. Idẽ in Diuinatione, Apuleium eſſe uideo proximũ ſubſcriptorem, hominẽ non ætate, ſed uſu forenſi, atq; exercitatione tyronẽ. id est, non tam

Tyrocinium. ætate nouiciũ, quàm inertia. Inde tyrocinium dictum, cùm in forum primum oratores futuri deducebantur, quaſiq́; oratoriæ arti initiabantur, & agendis cauſis. Huiuſmodi enim artis exercendæ auſpicamentum tyrocinium dicebatur, tuncq́; oratores dicebantur tyrones. Tranquillus in Nerone, Deductus in forum tyro, populo congiarium, militi donatiuum propoſuit indicta decurſione. Idem in Augusto, Decimumtertiũ Conſulatum biennio pòst ultrò petijt, ut Caium & Lucium filios amplißimo præditus magistratu, ſuo quẽq; tyrocinio deduceret in forum πάντα τινὰ εἰς τὸ δικαστήριον παράγων ἐν τῇ αὐτȣ̃ πρωτοπειρίᾳ. uel ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγκαινίῳ. Idẽ in Tyber. Neronẽ & Druſum patribus cõmẽdauit, diemq́; utriusq; tyrocinij cõgiario plebi dato celebrauit. Plin. lib. VIII. Tanaquil prima texuit rectam tunicã, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur, nouæq́; nuptæ. Togam autem puram ſumebant ado-

Toga pura & uirilis. leſcentes tyrocinij die, poſita prætexta puerili. Hæc toga

quæ etiam uirilis dicebatur, in Capitolini Iouis tẽplo ſumebatur, autore Valerio lib. v. A' Græcis hoc δοκιμασθῆναι εἰς ἄνδρας dicitur καὶ εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆναι, ut Iſocrates in Panathen. & ſimpliciter δοκιμασθῆναι, ut Demoſthenes κατὰ Μειδίου, Εἰσέφερον ἀπὸ τῆς δόξης ὧν ὁ πατήρ μοι κατέλιπε, καὶ ὧν δίκαιον ἦν με δοκιμασθέντα κομίσασθαι, id eſt, εἰς ἄνδρας ταχθέντα, id eſt, cũ in meã tutelã ueniſſẽ, ut Iuriſcõſulti loquũtur. Aulici dicũt ex pueris aſſeclis excedere, quos uulgò pediſſequos regis appellant. Terentius hoc modo ex ephebis excedere dixit, Nã is poſtquã exceſſit ex ephebis Soſia, liberius fuit ei uiuendi poteſtas. Et excedere è pueris, Cicero pro Archia. Trãsfertur & ad alia tyrocinium, & pro cuiuſque artificij rudimento ponitur. Plinius lib. VII. Valeria Emboliaria reducta eſt in ſcenã ludis pro ſalute diui Auguſti uotiuis, annum centeſimumquartum agens, quæ producta fuerat tyrocinio à Marco Pompeio Aedili plebis ante annos nonagintaunum. Tyrocinium mimæ uocauit Plinius, ut tyrocinium patroni & oratoris, tracta metaphora à tyrocinio militari. Tyrones autem milites ſunt οἱ νεοσύλλογοι καὶ τῆς στρατιᾶς πρωτόπειροι. Cicero I. de Orat. Fateor enim callidũ quẽdam hunc & nulla in re tyronẽ ac rudẽ, nec peregrinũ ac hoſpitẽ in agendo eſſe debere, φημὶ δὲ ἐν οὐδενὶ πράγματι πρωτόπειρον δεῖν εἶναι ἢ ἀνάσκητον. Idem in Salluſt. At hercle lapſus ætatis tyrocinio, poſtea ſe correxit, id eſt, inſcitia & ignorãtia. Plinius de nauibus dixit per metaphoram lib. XXIIII. Zopiſſam eradi nauibus diximus cera marino ſale macerata. optima hæc à tyrocinio nauium. Tyrocinium nauium uocat, cùm primum mari committuntur, & ueluti in Neptuni militiam conſcribuntur. Facere tyrocinium, & ponere rudimentum Latinè dicitur, id quod

Ex aſſeclis excedere.

Facere tyrocinium.

uernac

uernacula lingua caput operis facere dicunt. id est, initium opificij, cùm opifices specimen artis edentes magisterio decorantur, ἀποθέσθαι τὴν ἀνασχυσίαν. *Tyrociniũ etiã Latinè dicitur, quod uulgus nostrum deuirginationem appellat, id est, artis cuiusq;, aut instituti auspicatum, & industriæ propriæ probationem & experimentum. Tyrocinium igitur animi hoc in loco Venuleius eleganter pro simplicitate, & rudimento posuit: elegantius tamen ipse, quàm uerius locutus, his uerbis, Nouicium autem non tyrocinio animi, sed cõditione seruitutis intelligi. Et paulò antè, Sed ueteratorem non spatio seruiendi, sed genere & causa æstimandum Celsus ait.*

Specimen edere.

Ex lege, Si ita quis, De euicti.

Sanum esse, furem non esse, uespertilionem non esse.) Vespertilio (ut arbitror) uerbum est circunforaneum, & ex formula uænalitiorum sumptum, pro eo fortasse quem alibi myopem dixit, id est, qui interdiu exiliter uidet, & uesperi iustam aciem habet, qui luscitiosus Latinè dicitur, ab auium (ut uidetur) uespertilionum similitudine. Ouidius lib. IIII. Metamor. Lucemq; perosæ Nocte uolant, seroq; tenent à uespere nomen. Vt autem uespillonem legatur pro sandapilario, sensui non congruit. Sudas autor est Chærephonta quendam philosophum nycterida, id est, uespertilionem ob id dictum, quòd philosophando expalluisset, & supra modum emaciatus esset. Martianus in lege, Qui decem, infrà, De solutionibus, Num ergo & si uespertilionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit? Iurisconsulti autem interdum eam licentiam sibi permittunt, ut uerbis triuialibus & circunforaneis, aut castrensibus pro legitimis, & purè Latinis utantur. Quo fit, ut difficilior sit interdum uerborũ apud eos enarratio,

Vespertilio.

Nycteris.

cum

tùm ea uerba apud autores nunquam reperiantur. Quid si uersipellem legamus? Plinius libr. VIII. Homines in lupos uerti, rursumq; restitui sibi, falsum esse confidẽter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista uulgò infixa sit fama, in tantum ut in maledictis uersipelles habeantur, indicabitur. & reliqua. Meminit etiam August. lib. XVIII. de Ciuit. *Versipellis.*

Ex lege, Herennius, eod. titu.

Et quæstione mota fisci nomine autorem laudauerat.) Laudare (inquit Noni.) significat nominare. Plau. in Cap. *Laudare.*

Iouem supremum testem laudo Egio me infidelem non
futurum Philocrati.

Quo tamen in loco non testem laudo, sed testem do uulgò legitur: sed mendosè, ut ex Nonio apparet. Vnde apud Maronem in III. Georg.

– Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Illaudati, id est, ne nominandi quidem. Laudare (inquit Macrobius in XVI. Saturnalium) significat prisca lingua nominare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor laudari dicitur, id est, nominari. Illaudatus ergo Busiris, id est, illaudabilis, & nunquam nominandus. Hæc ille à Gellio accepta lib. II. Noctium Atticarũ. Laudare tamẽ quod uerbum est ipsum iuris, si quis diligenter aduertat, non modò nominare, ut Gellius & Macrobius & Nonius dixerunt: sed etiam nominatim citare significat, & appellare: hoc est, iudicio dictato interpellare. M. Tul. li. III. de Ora. de Carneade loquens, Huius ego etsi multos auditores cognoui Athenis, tamẽ autores certissimos laudare possũ, μάρτυρας ἐπιγράφεσθαι δύναμαι, & socerum meũ Scæuolam, qui eum Romæ adolescẽs, & Q. Metellũ familiarẽ meum, *Autor laudatur.*

qui

qui illum à se adolescente Athenis iam affectum senectute multos dies auditum esse dicebat. Idem in eodem, Atq; hæc quidem ab his philosophis, quos tu maxime diligis Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor, quòd autoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. id est, his philosophis nominatim citandis, & tanquam ad testimonium dicendum euocandis: quos autores harum rerũ habeo. Idem pro Flacco, His tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente autore, inquit, nominato & teste huius criminis citato. Gellius libro III. Varro undecimo mense nasci hominem posse dicit, eiusq; sententiæ Aristotelem laudat autorem. Pomponius in l. Tenetur, supra, De act. empt. Si tibi iter uẽdidero, ita demum autorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutem uolueris. Laudare autorem Modestinus & Pomponius, quomodo & Cicero, pro nominatim citare posuerunt, ὀνομαστὶ τὸν πράτην παρέχεσθαι καὶ βεβαιωτὴν, & ad sui defensionẽ accersere appellareq;, quod uulgò summare dicimus. In quo significato etiã accipitur in lege secunda, De in litem dando tutore, Cod. Id autem Gellius Macrobiusq; significare mihi uidentur cùm dicunt, laudare prisca lingua esse nominare appellareq;. Appellare enim est iudiciũ dictare, ut Iurisconsulti loquuntur. Græci δίκην λαγχάνειν uocant, uel etiam citra iudicium interpellare. Columel. libr. I. de officijs patrisfamiliâs erga colonum loquens, Nec sane est uindicãdum nobis quicquid licet: nam summum ius antiqui summam putabant crucem. nec rursus in totum remittendum: nam uel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixisse seuerißimè fertur. id est, non interpellãdo. hoc enim appellare elegãtiores autores, non interpellare uocãt. Cicero pro Quintio, Quis tam negligens

Appellare.

gligens

gligens? quis tam tui Sexte dißimilis? qui cùm res ab eo quicum contraxiſſet, receßiſſet, & ad hæredem perueniſſet, non hæredem cùm primùm uidiſſet, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? ſi quid in controuerſiam ueniret, aut intra parietes, aut ſummo iure experiretur? id eſt, repoſceret debitum, & rationem cum eo iniret, & id quod cõtrouerſum eſſet, aut domeſticis arbitris, aut forenſibus committeret. Et in 1. de Offic. Cauendum etiam ne maior pœna quàm culpa ſit, & ne iiſdem de cauſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. Plinius in epiſt. Libera tandem hendecaſſyllaborum meorum fidem, qui ſcripta tua communibus amicis ſpoponderunt. appellantur quotidie & efflagitantur, ac iam periculum eſt ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. id eſt, ne actione dictata cogantur exhibere ſcripta tua. Quòd autẽ autor ſit uerbum iuris, & eum ſignificet à quo quis ius in re comparauit, aut aliâs quæſiuit, ſatis ex ſuperioribus exẽplis liquet. Quibus autoritas Ciceronis accedit, qui in ulti. in Verrem acti. ita inquit, Nam ſtatim L. Metellus, ut iſti ſucceßit, ex C. Sacerdotis & Sexti Peducei inſtituto frumentum Mamertinis impetrauit. tum illi intellexerunt ſe id quod à malo autore emiſſent, diutius obtinere non poſſe. Autoritas etiam nomen eſt unum ex iis quæ dominiũ rerum perficiunt. Idẽ de Aruſp. reſpõſis, Multæ ſunt domus in hac urbe Patres conſcripti, atq; haud ſcio an penè cunctæ: iure optimo, ſed tamẽ iure priuato, iure hæreditario, iure autoritatis, iure mancipij, iure nexi. Quo modo intelligi debet Venuleij dictũ in lege ult. De euictionibus, Si alienam rem mihi tradideris, & eãdem rem pro derelicto habuero, amitti autoritatẽ, id eſt, actionẽ pro euictione placet. ἀποβάλλεσθαι τῆς κτήσεως τὴν βεβαίωσιν. Illud Ciceronis, iure autoritatis, ſignificat

Autor.

Autoritas.

gnificat iure usucapionis, quam præscriptionem uocant: quæsito ab autore cuius causam sequitur, qui ab eo rem quæsiuit quouis modo legitimo & ciuili, id quod liquet ex oratione eiusdem pro Cecinna: Lex, inquit, iubet usum & autoritatem fundi esse biennium: ac utimur eodem iure in ædibus quæ in lege non appellantur. id est, de quibus lex siluit. Vsum & autoritatem uocauit usucapiendi conditionem, quæ olim erat biennij in rebus soli: ut autor est Iustinianus in II. Institut. Et in Topicis, Item quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par est: ut quoniam usus & autoritas fundi biennium est, sit etiam ædium. Apud Gellium autem lib. XVI. illa legis Atiniæ uerba, Quod subreptum erit, eius rei æterna autoritas esto, hoc significare censeo, quod in causa furti ceciderit, nullo tempore quamuis longißimo usu & autoritate quæratur. Rei, inquit, furtiuæ, nō annuus usus sit & autoritas: aut bima trima'ue dies, sed æterna. res enim furtiuæ & ui possessæ usucapi lege XII. tabul. & l. Attilia non possunt, ut dicit Iustinianus. à Gellio tamen Attinia lex dicitur non Attilia: nisi mendum est. Sic intelligenda uerba eiusdē Ciceronis pro Cecinna. Fundus à patre relinqui potest: at usucapio fundi, hoc est, finis solicitudinis ac periculorum litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. Aquæ auctus, haustus, iter, actus, à patre: sed rata autoritas harum rerum omnium in re ciuili sumuntur. Ad quam significationem autoritatis allusit Plautus in Trin. his uerbis, Quòd si exquiratur ab stirpe autoritas: unde quique auditum dicat, nisi id appareat, famigerator cum damno sit. Cæterùm à laudando, id est, nominando autore, Laudimias quas uulgò dicimus, deductas esse puto. Emptor enim nominare autorē suum domino soli tenetur intra paucos dies, & ab eo rem mancipio accipere, quod

re, quod uulgò insæsinari dicunt. alioqui mulcta committitur. Quin & alaudij appellatio ab eodẽ uerbo profecta esse uidetur, quòd qui prædia eo iure habeant, laudare autorem suum nemini tenerentur, ut qui nullum soli dominũ agnoscant nec patronum, id est, qui in nullius fide sint: sic enim Latinè dici debet. Cicero pro Plancio, Eorumq́; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium quod erat in fide mea, petere contendi. Et alibi in eadem oratione, Iter à Vibone Brundusium terra petere contendi, cùm omnia illa municipia quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea iudices essent. Moris autem fuit apud antiquos, ut prouinciales & socij populi Rom. in clientelam sese darent proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant non modo publicè, sed etiam priuatim, ijq́; ut clientes eorum dicerẽtur, id est, πελάται, & fœminæ πελάτιδες, inter se uero hospites. Ferebat autem id huiusmodi necessitudo, ut cliẽtes perpetuò patronorũ suorũ patrocinio caput ac fortunas suas tuerentur, uicissimq́; ipsi patronos suos omni obseruantia atq; obsequio colerent & uenerarẽtur. Plutarchus in Romulo, Ἑτέρους δὲ τοὺς δυνατοὺς ἀπὸ τῶν πολλῶν διῄρει, πάτρωνας ὀνομάζων, ὅπερ ἐστὶ προστάτας. ἐκείνους δὲ κλίεντας, ὅπερ ἐστὶ πελάτας. Cicero in Diuin. Clarissimi uiri nostræ ciuitatis tẽporibus optimis hoc sibi amplissimũ pulcherrimumq́; ducebãt, ab hospitibus cliẽtibusq́; suis, ab exteris nationibus quæ in amicitia populi Romani ditioneq́; essent, iniurias propulsare, eorũq́; fortunas defendere. M. Catonẽ illũ sapientẽ, clarissimũ uirũ & prudentissimũ, cũ multis graues inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos Consul fuerat, iniurias. Hoc ius necessitudinis nõ personale, sed gẽtiliũ erat, & ad agnatos & gentiles transiens. Idem, Scit hoc Caius Mar-

Alaudium.

In fide esse.

Clientes.

cellus, scit is quē adesse uideo Lentulus Marcellinus, quorum fide & præsidio Siculi maximè utuntur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. Idem in Verrem act. v. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni. Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam uirtutem esse aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem tam splendidæ prouinciæ abducere, & auferre à certißimis antiquißimisq; patronis: tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modò totius Siciliæ, sed unius tenuißimi Siculi clientelam tueri potes? Idem Philip. II. Vexauit Puteolanos, quòd Caium Caßium, quòd Brutos patronos adoptassent. Dicebantur autem illi conferre se in fidem ac clientelam patronorum: patroni autem clientis in fidem recipere. Idem pro Roscio Amerino, Nam cùm multos ueteres à maioribus Roscij patronos hospitesq; haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem ac clientelam contulerunt. Hoc in loco de priuata clientela locutus est, id est, unius familiæ, non de publica, ut superioribus exemplis. Gellius huius neceßitudinis meminit lib. v. Massurius, inquit, Sabinus in lib. Iuris ciui. III. antiquiorem locum hospiti tribuit quàm clienti cuius uerba hæc sunt, In officijs apud maiores ita obseruatum est. primùm tutelæ: deinde hospiti: deinde clienti: tum cognato: postea affini. Idem ex oratione Cat. Aduersus cognatos pro cliente testantur: testimonium aduersus clientem nemo dicit. Patrem primùm: postea patronum proximum nomen habere. Hunc morem clientelarū uetustißimum Gallis fuisse autor est Cæsar lib. VI. de bel. Gallico his uerbis, In Gallia non solum in omnibus ciuitatibus atq; in omnibus pagis partibusq;, sed penè etiam singulis domibus factiones

In fidem se cōferre.

Clientela.

sunt

ſunt. Earum factionum ſunt principes qui ſummam autoritatem eorum iudicio habere exiſtimantur, quorum ad arbitrium iudiciumq́; ſumma omnium rerum conſiliorumq́; redeat. Idq́; eius rei cauſa inſtitutum eſſe uidetur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilij egeret. ſuos enim opprimi quiſq; & circunueniri non patitur. Neque aliter ſi faciat, ullam inter ſuos habet autoritatē. Hæc eadem ratio eſt in ſumma totius Galliæ, nanq; omnes ciuitates in partes diuiſæ ſunt duas. Cùm Cæſar in Galliam uenit alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi cùm per ſe minus ualerent, quòd ſumma autoritas antiquitus erat in Heduis, magnæq́; eorum erant clientelæ, Germanos atque Arioviſtum ſibi adiunxerant, eosq́; ad ſe magnis iacturis pollicitationibusq́; perduxerant. Prælijs uerò compluribus factis ſecundis, atque omni nobilitate Heduorum interfecta, tantum potentia anteceſſerant, ut magnam partem clientium ab Heduis ad ſe traducerent, obſidesq́, ab ijs principum filios acciperent, & publicè iurare cogerent nihil ſe contra Sequanos conſilij inituros. Et paulò pòſt, Aduētu, inquit, Cæſaris facta commutatione rerum, obſidibus Heduis redditis, ueteribus cliētelis reſtitutis, nouis per Cæſarem comparatis: quòd ij qui ſe ad eorum amicitiam aggregauerant, meliore conditione atque imperio æquiore ſe uti uidebant, reliquis rebus eorum gratia dignitateq́; amplificata, Sequani principatum dimiſerant. Et rurſus, Hi autem qui propter ueteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant, ſe Rhemis in clientelā dederunt. Hos illi diligēter tuebantur, ita & nouam & repentè collectā autoritatē tenebant. His uerbis accuratè perpenſis, ac ne perpēſis quidē, ſed tantùm animaduerſis, nemo eſt (ut arbitror) qui nō hanc noſtram

feudorum consuetudinem ab illa clientium obseruantia in patronos, & fide patronorum in clientes, oriundam esse iudicet. Itaq; quos uasallos uocant, clientes Latinè appellare soleo: & clie͂telam, obseruātiam ipsam & obsequium: quod homagium dicunt, clientaris officij sponsionem agnitionemq;. In usibus feudorum apparet clientelam & beneficium olim hoc uocatum fuisse: & res beneficiarias uocatas, quæ hoc iure poßidentur, & abnegare beneficium eos qui non agnoscunt. quanquam clientela interdum clientium multitudinem significat, ut famulitium famulorum & ministerium ministrorū. ut in lege Deniq;, De pignoribus. & equitium equorum armentum. & custodia eos qui custodiuntur, id est, reorum multitudinē & sodalitium sodalium cœtum. & comitatus comitum, id est, assectatorum. & operæ operarios apud Suetonium, & apud Ciceronem homines redēptos & cōductos. Sicut apud Græcos θεραπεία obsequium significat, & clientiū turbā, ἑταιρεία sodales & sodalitatē: sic δουλεία, ἱππεία, πρεσβεία, στρατεία τὸ πλῆθος significant. In fide autem alicuius esse, id est, quod feudū tenere ab aliquo dicunt. Fides enim auxiliū & tuitionē significat. Cæs. lib. II. de bel. Gallico, Cæsar honoris Diuitiaci atq; Heduorum causa sese eos in fidem recepturum & conseruaturum dixit: id est (ut uulgi uerbo dicam) in saluam gardiam. Cicero in Pisonem, Eumq; seruis symphoniacis & alijs muneribus acceptis timentem multumq; dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua uenire iußisti. Id est, sub tua assecurantia, ut uulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominumq; fidem implorare, id est, auxilium, ut solent ij quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua uis infertur. Verba autem ad eam rem pertinentia sunt hæc, Inijcere manum prædio clientelario

Beneficiū ipsū abnegare.

In fide esse.

In fidem recipere.

rio, id est, sæsire feudum. Et emancipare prædium, ut alibi diximus, pro eo quod est à clientela sese eximere, & ut uulgò dicunt, deponere fidem, & alium in locum suum substituere. Patronus mancipio dare fundum dici potest, & in fidem suam clientem accipere: id est, in patrocinium & tutelam. Cliens autem mancipio accipere, & fidem patroni sequi, & in fidem se conferre, & clientelam exhibere, uel obsequium præstare, & huiusmodi alia, & alienato prædio obsequium exuere, uel clientelam. Is autem qui patronum agnoscere non uult, controuersiam sui facere dici potest, & clientelæ se eximere, & clientelam beneficiaramq; conditionem inficiari. quod si temere faciat, in fraudem, id est, pœnam incidisse dicitur, id est, prædium commisisse. Committere autem uulgò confiscare dicunt. Cicero in Verrem, actione III. Est in eo testamento quo ille hæres esset, scriptum, ut statuas in palæstra deberet ponere: faciemus ut palæstritæ negent esse positas, petant hæreditatem, quòd eam palæstræ commisisse dicãt. Paulus, De negotijs gestis, Si periculũ erat, ne prædia in publicum cõmitterentur. Inde commissa in titulo, De publicanis. Sunt & illa uerba, Catalogum rerum clientelarium subclientelariumq; exhibere, id est, enumeramentum, ut etiam uulgò dicitur, annuum patrono offerre, aut quintum quenq; subquintumq; nummum pretij. Iusta obsequia exhibere, dare manus supplices atque obsequiales, osculum obsequiosè porrigere, in uerba iurare, sacramento adigi. At uerò patronus obsequia admittere dici debet, & osculo in fidẽ recipere. Et uerba præire, & iureiurando discinctum clientem adigere, manus iniectionẽ remittere. Manum iniectam tollere, in fidem suscipere: quod sine fraude sua aliorumq; fiat, id est, saluo suo alienoq; iure. Liuius lib. I. Fecialis regẽ

Mancipio fundum dare.

Controuersiam sui facere.

Committere.

interrogauit, Rex facis'ne me tu regium nuntium, populiq; Romani Quiritium uasa conutesq; meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Dicitur & apocham admissæ clientelæ dare, & cliens antapocham exhibitæ, quod aduotamentum lingua uernacula dicitur: id est, agniti patroni testificatio, & rerum clientelarū enumeratio. Quod uulgò tolerātiam appellāt, precarium clientelare Latinè dici potest. ut cùm dicimus patronum clienti indulsisse, ut precario possideret, uel clientem precarium obtinuisse, uel annū, uel quinquennale, uel aliud quantulumcunque, quod minoribus uiginti annis necessario datur, ab ijsq; suo iure postulatur. Iurisconsulti precarij uerbo utentes, precario rogare dicunt, & precario concedere. Non me latet precarium esse, quod quandoque reuocari potest: id est, quod nec statutum tempus, nec certum usum habet, sed aliud uerbum non habemus quo magis id significare possimus. sunt enim precaria quadam ad certum tempus concessa: unde interdictum de precario natum. Prædia autem olim quædam pensitantia dicebantur, quædam immunia. Pensitationum tria erant genera, ut inquit Asconius, canon, obligatio, indictio, de quibus alibi diximus. Quæ immunia prorsus erāt, id est, ut nunc loquimur, alaudialia, ea optimo iure prædia dicebantur. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt. Libera meliore conditione sunt quàm serua. capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient. Soluta meliore in causa sunt quàm obligata. eodem capite legis tuæ subsignata omnia: si modo Syllana sunt, liberantur. Immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua crebra uectigal pendam, qui mancipio fundum accepi, si à Sylla

Quod sine fraude sua, alierūq; fiat.

Precarium.

Pensuare.

Optimo iure prædia.

à Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Qui uerò rerum prædialium periti erant, ij prædiatores uocabantur, quo nomine hodie appellari possunt homines in iure prædiatorio periti. Cicero pro Cornelio Balbo, Etenim Quintus Scæuola ille Augur cùm de iure prædiatorio cōsuleretur, homo Iurisperitißimus consultores suos nonnunquam ad Furium & Casellium prædiatores reijciebat. Idem ad Attic. libr. x i i. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis x x v. spopondisse dicit Flauius, & si reus locuples est, & Apuleius prædiator liberalis: tamen uelim des operam ut inuestiges ex cōsponsorum tabulis sit'ne ita. Libera indictio uel arbitraria dici potest de ijs, qui uulgò taleabiles ad uoluntatem dicuntur. Est enim libera domino indictio in huiusmodi obnoxios uel ascriptitios homines, ut arbitratu suo inducere quantamuis collationem ei liceat. Prædiatores.

Ex l. Cùm quidam. §. Fiscus. in titu. De usuris.

Fiscus ex suis contractibus usuras non dat, sed ipse accipit, ut solet à fornicarijs qui tardius pecuniam inferunt.) Fornicarij sunt opifices & propolæ & institores qui tabernas è fisco conducunt sub fornicibus, ut ibi merces suas uænales habeant, cuiusmodi esse solent in porticibus fori uænalium, id est, macelli, quas fallas appellant. Fornices autem arcus erant in memoriam rerum à triumphalibus uiris gestarum extructi, quasi monumenta uictoriarum. Cicero libro i i. de Oratore, Etiam illa ridentur quæ minuendi aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur, uelut tu Crasse in concione, ita sibijpsi magnum uideri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabij demitteret. Fornicarij. Fornices.

Ex l. Seia, suprà, eodem titul.

Niſi ſua quaque die uſuræ ſoluerentur. & infrà, Non tamen in ampliorem quantitatem uſurarum conueniri poſſit, quàm eius penſionis nomine quæ egreſſa eſt diem præſtitutum.) Senſus expoſcit ut etiam refragantibus exemplaribus, non quaque die ſed quæque. nec quàm penſionis, ſed præterquam penſionis legatur.

Ex l. Si bene collocatæ, eod. titu.

Dummodo non acerbum ſe exactorem nec cõtumclioſum præbeat, ſed moderatum & cum efficacia benignum & cum inſtantia humanum. nam inter inſolertiam incurioſam & diligentiam non ambitioſam multùm intereſt.) Sic quidem legit Accurſius: qui etiam hæc uerba interpretando ineptire mihi uidetur. Ego uerò locum hunc mendoſum eſſe, ſicq́; emendandum cenſeo. Nam inter inſolentiam curioſam, & diligentiam non ambitioſam multũ intereſt, niſi legamus iniurioſam inſolentiam, id eſt, ἐφυβριςικὴν.

Solers. Solers eſt acer & induſtrius, cui opponitur nõ inſolers, ſed iners. Ideoq́; non inſolertia, quod Latinum non eſt, ſed inſolentia lego. Eſt autem inſolentia, cùm eo genere peccamus quod uſitatum non eſt. ut cùm inſolentem hominem dicimus, ſignificantes præferocem & ultra modum uſitatum elatum. Græci ἀλαζόνα uocãt. Cicero in ſecundo de Oratore, Tum ſi erunt honeſtiora atque grauiora, tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis quantumq́; faſtidium. Inſolẽtiam pro faſtu inaudito aut inſolito poſuit. Et pro Cluentio, Iam inſolentiam noratis hominis, noratis animos eius ac ſpiritus Tribunitios. Quod odiũ dij immortales? quæ ſuperbia? quanta ignorantia ſui? quàm intolerabilis arrogãtia? Idem in Bruto, Inſulſitatem enim & inſolentiam tanquam inſaniam quandã orationis odit. ſani-

Inſolentia. *Ἀλαζών.*

tatem

tatem autem & integritatem, quasi religionẽ & uerecundiam oratoris probat. Et in Oratore perfecto, Gorgias autem auidior est eius generis, & ijs festiuitatibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur. Insolentius non pro elatius aut fastidiosius dixit, sed pro immoderatius & præter modum solitum. Sic insolentẽ exactorem Vlpianus intellexit durum & acerbum, & omnino nihil remittentem. Curiosus est qui à Græcis periergos dicitur, à nimia & inusitata cura agendarum rerũ, propter quod in uitio ponitur periergia, id est, anxietas, & ueluti diligentiæ redundantia. Ambitiosus aucupator est gratiæ, id est, philotimos. Cicero pro Cluentio, Hoc in reo qui absoluit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui condemnauit, constans existimatur. Idem pro Muræna, Quibus Lucius Lucullus tantum laudis impertit, quantum neq; ambitiosus Imperator, neq; inuidus tribuere alteri in communicanda gloria solet. Tranquillus in Augusto, Neq; post bella ciuilia in concione, aut per edictũ ullos militum commilitones appellabat, ambitiosius id esse existimans quàm aut ratio militaris, aut temporũ quies, aut sua maiestas postularet. Ambitiosus in his exemplis pro gratiæ præcupido ponitur, & affectantius blandiente ad emerendum fauorem. Ambitio enim præter notum significatũ, obsequium gloriosum significat. Tranquillus in Othone, Nullo officij aut ambitionis in quẽquam genere omisso. Ambitus etiam pro aucupatione gratiæ & uitiosa emerendæ famæ cupiditate à Quintiliano ponitur libro IIII. Est enim, inquit, nonnunquam prauis iudicibus hic ambitus, aduersus amicos, aut pro ijs quibuscum simultates gerunt, pronuntiandi, faciendiq; iniustè, ne fecisse uideantur. Idem lib. XII. Summouendum uerò est utrunq; ambitus genus, uel potentibus contra

Curiosus.
Periergos.
Ambitiosus.
Ambitiosus.

contra humiles uenditandi operam suã : uel illud etiam iactantius minores utiq; contra dignitatẽ attollẽdi. non enim fortuna causas uel iustas uel improbas facit. Ambitiosa decreta, infrà, De decretis ab ordine faciendis, non ea intelligenda sunt, quæ per largitionem facta sunt, ut Accursius intellexisse uidetur, sed que per gratiam. Tria enim sunt quæ iudicia corrũpere solent, ambitio, odium, & sordes, id est, auaritia. Quintilianus in IIII. Sed præcipua in hoc dicentis autoritas, si omnis in subeundo negotio suspicio sordium aut odiorum aut ambitionis abfuerit. Plinius in III. Epist. Etenim tum maximè fauor & ambitio dominatur, cùm sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Tranquillus in Domit. Plerunq; & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas Centumuirorũ sententias recidit. nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit. Liuius, Consul cùm satis ambitiose partẽ utranque fouendo incerta respondisset, & reliqua. Idem libro IX. de bello Maced. Carminaq; à militibus in Imperatorem dicta, ut facilè appareret in iudicem indulgentem ambitiosumq; ea dici, triũphumq; magis militari fauore quàm popu-

Sordes. lari celebrem. De sordibus iudicum Cicero Philippica I. Vt enim quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissimè seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitq; ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quàm in turpes iure coniectus. Idem in III. Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus. At uerò huius domi inter ciues illius appendebatur aurum, numerabatur pecunia unà in domo, omnes quorum intererat totum imperiũ Rei-

Δωροδοκία. publicæ nundinabantur. Sordes δωροδοκίαν Græci uocãt,

Δωροδόκοι. et sordidos indices δωροδόκους. À recentioribus etiã quibusdam fures huiusmodi iudices dicuntur, imitatione Græcorum

corum qui κλέπτας appellant, ut à Lampridio in Alexādro, & Vopiſco in Aurelio. Iudicia autem obſcœna, id eſt, ſtupris & adulterijs corrupta, conſtuprata à Cicerone luculento uerbo uocantur. Sic enim ad Atticum inquit libro 1. Etenim poſt profectionem tuam primus (ut opinor) introitus fuit in cauſam fabulæ Clodianæ. In qua ego nactus (ut mihi uidebar) locum reſecandæ libidinis & coërcendæ iuuentutis, uehemens fui, & omnes profudi uires animi atq; ingenij mei, non odio adductus alicuius, ſed ſpe non corrigendæ ſed ſanandæ ciuitatis, afflicta Republica empto conſtupratoq; iudicio. Ambire alioqui eſt magiſtratum uel honorem petere, allegatis ob id amicis: Latinè etiā prehenſare uocatur. À Græcis itidem φιλοτιμεῖσθαι, φιλοργονεῖσθαι, σπουδαρχεῖν, μνᾶσθαι, ἀρχαιρεσιάζειν, δεξιοῦσθαίq; dicitur, id eſt, manibus rogādo prehendere, ut candidati ſolebāt: id eſt, qui magiſtratuū petitores ſe profitebantur in comitijs. Tranquillus in Cæſare, Sed cùm editis iam comitijs ratio eius haberi non poſſet, niſi priuatus introiſſet urbem, ambiētiq; ut legibus ſolueretur multi contradicerent, & reliqua. Sic Salluſtius, Singulos, inquit, è Senatu ambiendo effecerunt. id eſt, prehenſando blanditijs exorando. Et ambitus huiuſmodi contentio gratioſa & blanda dicitur. Tacitus, Patres odio delatoris ut curia eijceretur, contra Agrippinæ ambitum peruicere. Ambitio autē duplex erat. Vna, lege uetita, unde leges de ambitu latæ, cùm tributim pecuniæ diuiſorum miniſterio diſtribuerētur: hoc eſt, τῶν ὄχλων δεκασμός. Altera nō uetita, quæ ſine largitione fiebat. Cicero in Salluſt. Cedo ſi fuerim in honoribus petendis nimis ambitioſus. non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem profiteor: ſed illam pernicioſam contra leges, cuius primos ordines

Κλέπτας.

Conſtuprata iudicia.

Prehenſare.

Φιλοτιμεῖσθαι. Φιλοργονεῖσθαι, &c.

Ambitio duplex.

Ambitiosum. Καλλωπισμένον. Sallustius ducit. Ambitiosum etiã enixum dicunt & affectatum, quod Græci κακεσπουδασμένον dicunt, id est, ingenti studio factum. Tacitus libro duodecimo, de Othone loquens, Funus eius maturatum ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Spartia. in Adria. Aurum coronariũ in prouincijs minuit, & quidem difficultatibus ærarij ambitiose ac diligenter expositis. Φιλοτίμως. Tractum id à Græcis, qui φιλοτίμως dicunt ἀντὶ τοῦ ὑπερμέτρως, ἐπιμελῶς, id est, enixè præter modum. Sic enim ambientes agere solent. In proposito igitur diligentia non ambitiosa est iusta & accurata, nec nimia nec affectata aut famæ aucupatrix. Nimiam & ambitiosam diligentiam notans Cicero in libro de claris Orat. ita inquit, Caluus cum literis eruditior quàm Curio, tum etiã accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus. Quod quanquam scienter eleganterq; tractabat, nimium tamen inquirens in sese, atq; ipse sese obseruans metuensq; ne uitiosum colligeret, etiam uerum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis & acutè audientibus erat illustris: à multitudine autem & à foro cui nata eloquentia est, deuorabatur. Nimia religione, inquit, id est, anxia & nimia diligentia ac cura, nunquã satis sibi faciẽte, ὑπερμέτρῳ εὐλαβείᾳ. Eôdem etiã pertinet dictũ illud Plinij de Apelle loquẽtis lib. xxxv. Aliam etiã, inquit, gloriã usurpauit, cùm Protogenis opus immẽsi laboris ac curæ supra modũ anxiæ, miraretur. Dixit enim sibi omnia cum illo paria esse, aut illi meliora. sed uno præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam.

Ex l. Et in contraria, eodem tit.

Si mutuatus sum pecuniam, ut creditorem tuum absolu

ſoluam.) Non impropriè hic ponitur abſoluere, ut credidit Accurſius, ſed elegantiſſimè. Terentius in Adel. Ibo ad forum ut hunc abſoluam. id eſt, reddito pretio dimittam. Nã ueluti ligati ſunt quibus debetur aliquid, ut inquit Donatus. Idem in eadem, Obſecro hercle hominem impuriſſimum quãprimum abſoluitote, ne ſi irritatus ſiet, aliqua ad patrem hoc permanet. de lenone loquẽs qui x x. minas aſſiduè flagitabat ab Aeſchino. Simile eſt liberare et dimittere creditorem, quod lingua uernacula expedire appellat. Vlpianus, Si filiusfa. accepit mutuã pecuniã, ut eũ liberaret, qui ſi peteret, exceptione non ſummoueretur, Senatuſconſ. ceſſabit exceptio. A` Græcis hoc ſumptũ. Ariſtoteles in VIII. Ethic. Οὐχ ὁμοίως ἢ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει: id eſt, Niſi autem ut cõtraxerit, ita diſſoluatur uel dimittatur, expoſtulabit. de creditore loquẽs qui in diẽ debitorẽ ſibi obligauit. Idẽ, Γίνεται γὰρ τὰ ἐγκλήματα μάλισθ' ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. Demoſthenes πρὸς Απατούριον, Τὸν μὲν τρόπον τοῦτον ἀπήλλαξε τοὺς χρήστας Απατούριος, Hac ratione ſuos creditores liberauit Apaturius. Et κατὰ τιμοκράτους, Απαλλάξαι τὸν γραψάμενον, Id eſt, accuſatorẽ corrũpere, id eſt, διαφθεῖραι. Et hic idẽtidẽ Paulus, Si mulier pacta ſit, ut ex fructibus fundi quẽ dedit in dotem creditor mulieris dimittatur, an ualeat pactũ? Liuius li. VI. ſecũdi belli Punici, Non ad Romam obſidẽdã, ſed ad Capuæ liberãdã obſidionẽ Annibalẽ ire. id eſt, ad Capuam obſidione liberãdã.

Abſoluere creditorem.

Liberare creditorem.

Ex l. Nihil intereſt, De nauti. fœnore.

Quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductũ eſt, ad finem centeſimæ non ultra duplum debetur.) Hic textus inuerſus eſt ab Accurſio & alijs, qui centeſimam uſuram ſortem æquare credebãt, quæ opinio iandiu exploſa eſt Hermolai

molai Barbari diligentia. Sic igitur hunc locum lego, Ad finem non ultra duplum centesimæ debetur. Hoc sensu, non posse traiectitiam pecuniam ultra duas centesimas mereri. Duæ autem centesimæ poterant deberi pro duobus commeatibus. id est, pro pecuniæ traiectu, & mercium retro importatione ex ea pecunia comparatarum, ut in lege prima huius tituli. Propterea Pollux libro VIII. fœnus nauticum duorum generũ ponit, Heteroplum & Amphoteroplum. Heteroplum est cùm commeatus tantùm periculum fœnerator suscepit. Amphoteroplum cùm remeatus quoque. Centesimæ autem duorum generum erant. aliquæ enim perpetuo fœnore ducebantur, & duodenos quotannis nummos merebant, quos Plinius ad Traianum duodenos asses appellat, his uerbis, Pecuniæ publicæ uereorne ociosæ iaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui uelint debere Reipub. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Alteræ centesimæ cùm renouatione fœnoris anniuersaria ducebantur, quas usuras usurarum appellant. Cicero uerbo Græco Anatocismon appellat. sic enim scribit quadam ad Atticum epistola libro V. Interim cùm in edicto translatitio centesimas me obseruaturum haberem cum anatocismo anniuersario, ille ex syngrapha postulat sibi ius dici. Idem, Clamare omnes qui aderant nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset. Idem, Senatusconsultum modò factum est postquam tu es profectus in creditórum causa, ut centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos noui, certè habes subductum. Perpetuo fœnore dixit pro uno & eodem, sine anatocismo. Anatocismus enim usuræ est anniuersaria renouatio, ut

Heteroplum. *Amphoteroplum.* *Centesimæ duplices.* *Anatocismus.*

tio, ut Cicero ipse docet in sexto ad eundem, his uerbis: Magnam ego pecuniam confeceram ut soluerent, centesimis sexennij ductis cum renouatione singulorum annorum. Centesimas quidem opinantur ex eo dictas, quòd quolibet mense centesimum nummum mereant, id est, duodenos asses annuos: cui opinioni facilè assentior. Centesima.

Ex l. Quinquaginta, De probat.

Ab utroq; ergo eius rei probatio exigenda est.) Lego ab utro, interrogatiué.

Ex l. Cùm de ætate, eodem titulo.

Et durum & iniquũ est cùm de statu ætatis alicuius quæritur, et diuersæ professiones proferuntur, ei potißimum stare quæ noceat.) Accursius & qui eum secuti sunt, profeßionem depositionem testium interpretantur, ignorantia latinitatis lapsi, & hìc, & in lege, Etiam, & lege ultima, infrà eodem hoc titulo. Profiteri est publicè & apud acta aliquid ultrò aenuntiare, quod uulgò insinuare uocant. Curtius lib. IX. Alexander priusquam secerneret quos erat retenturus, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur. graue esse plerisq; compererat, et quanquàm ipsorum luxu contractũ erat, dissoluere tamẽ ipse decreuerat. Idem: Rex satis gnarus mensas totis castris poni iußit, & decem milia talentorum proferri, tum demum fide facta profeßio est. Fiebat etiam profeßio in sensu peragendo. Vlpianus: Vitia priorum censuum editis nouis profeßionibus euanescunt. A' Græcis ἀπογράφεσθαι dicitur, & profeßio ἀπογραφή. Lucæ II. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, Hæc profeßio prima facta est, & reliqua. profiteri etiam merces dicimus, hoc est, uectigales facere, & publicanis non subducere. Vnde merces improfessæ à Martiano

Profiteri.

Ἀπογράφεσθαι.

Ἀπογραφή.

Merces professæ & improfessæ.

tiano dicuntur in leg. Interdum, infrà, De Publicanis: Quarum nomine negotiatores uectigal non pependerunt, id est, ἀτελώνητοι. Antiqui porrò liberos natos sibi profitebantur apud acta. Iuuenalis Satyra nona: Tollis enim & libris actorum spargere gaudes Argumenta uiri, foribus suspende coronas, Iam pater es. Capitolinus in Marco Philosopho: Inter hæc liberales causas ita muniuit, ut primus iuberet apud Præfectos ærarij Saturni unumquenq; ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine imposito. Per prouincias tabellariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret quod Romæ apud Præfectos ærarij: ut si fortè aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret, inde ferret. Atq; hanc totam legem de assertionibus firmauit. Idem in Gord. Nam illud satis constat quòd filium Gordianum nomine Antonini signo illustrauit, cùm apud Præfectum ærarij more Romano professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Scæuola in lege ultima, infrà, Mulier grauida & à marito repudiata, enixa filium absenti marito, ut spurium in actis professa est. Fiebat autem professio addito die & Consule, propterea professione ætas facilè probari poterat. ut in lege prima, Codice, Si minor se maiorem dixerit. quod mirum est Accursio hoc in loco excidisse. Eadem latinitatis ignorantia, aut etiam fœdiore lapsus est idem lege sequenti, ubi hæc uerba: Morem ei geri, pro morem iudiciorum seruari interpretatur, quo modo etiam interpretatus est in lege, Quod si possessor, suprà, De rei uendic. palmarium sibi esse ratus hoc uerbum enarrauisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. Cicero in II. de Oratore: Quæ est enim alia causa nisi quod nobis & horum adolescentium studio qui te attentissimè audierunt, morem gerere uoluisti. Morem gerere Cicero pro

Ἀτελώνητοι. Professio liberorum natorū. Morē gerere.

obseq

obſequi dixit. Dicitur *& morigerari.* Idem in Oratore perfecto: Voluptati autem aurium morigerari debet oratio. Ipſe ad Atticum libro decimo tertio, ſic Græcè dixit: Ad id autem quod uolumus ἀφίδρυμα, nihil aptius uidetur quàm lucus quem ego noram. Sed celebritatem tum nullam habebat, nunc maximam. In hoc τῦ τύφυ μυ πρὸς θεῶν ζοποφόρησον. In hac mea inſolentia & faſtum obſecro te per Deos mihi morigerare. hoc eſt, indulge & patientiam accommoda, τὴν χάριν ταύτην χάρισαί μοι. Sunt & alia huiuſmodi non pauca, ut alibi diximus, omnia fuſtuario digna ſiquidem hoc tempore dicta eſſent, ut in lege Teſtium, infrà, De teſtibus, circa principium: An ad ea quæ interrogaueris extempore uerisimulia reſponderit. Vbi hoc uerbum extempore, id eſt, confeſtim & in præſentia, idem Accurſius non intellexit. *Morigerari.* *Extempore.*

Ex l. Qui teſtamentum, eodem tit.

Titio centum do lego, quæ ideo ei non caui, quòd omnem fortunam et ſubſtantiam, ſi quam à matre ſuſceperat, in ſinu meo habui ſine ulla cautione.) In ſinu meo dixit, pro in occulto & penitus apud me & in poteſtate mea. Simile illud Ciceronis in III. Tuſcul. Tantùm iſtos admonebo, ſi maximè uerum ſit ad corpus omnia referre ſapientem: ſiue (ut honeſtius dicam) nihil facere niſi quod expediat, ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam, quoniam hæc plauſibiliora non ſunt, ut in ſinu gaudeant, glorioſè loqui deſinant, id eſt, ſecũ et cum ſuis gaudeant, nec gaudium ſuum in uulgus edant, et palàm faciant. Sic intelligo illud ſcitè dictum ab eodem ad Q. fratrem: Mihi crede in ſinu eſt, neq; ego diſcingor. Ac ſi diceret, in poteſtate habeo, neq; periculum eſt, ut imprudenti mihi uel immemori excidat, & ita in poteſtate mea eſſe deſinat. Vel in ſinu, hoc eſt, in occulto: neq; periculum eſt *In ſinu habere.*

ut indicio meo mihi excidat, qui noui tacenda silere et continere. Plin. in Panegyr. *An Senatum populumq́; Rom. exercitus, prouincias, socios transmissurus uni, successorem ex sinu uxoris accipias? summæq́; potestatis hæredem tantum intra domum tuam quæras?* Ex sinu uxoris, id est, ex familiaritate penitißima et intima amicitia. Cic. ad Atti. li. 11. *Itaq; in sinu aut in familiaritate adolescentis, et cum eo (ut res indicat) sæpe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis in Pompeium impetum facere.* Plinius in eodem Panegyr. *Gestus Consulatus non in hoc urbis*

Sinus. *otio et intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes.* Sinū hîc pro securitate posuit. Alibi: *Confugit in sinum tuum concussa Resp. ruensq́; imperium super Imperatorem, Imperatoris tibi uoce delatum est.* id est, in præsidium. Quod autem dicit hîc Iurisconsultus, *Quæ mihi pertulit*, hunc habet intellectum, quæ apud me esse siuit, nec à me repetijt.

Ex l. Si arbiter, eodem titulo.

Potest enim memoria non teneri intra annum puta factū, cùm interim nemo sit eorum qui meminerit quibus Consulibus id uiderit.) Necesse est (nisi fallor) ut hæc particula, non, expungatur, & affirmatiuè legatur. aut ut teneri non intra annum, legatur. potest enim hoc memoria teneri. Nam præterquam quòd sensus id exposcit, particula etiam interim quæ hîc aduersatiua est, nos ita credere cogit, ut sit sensus, Potest enim fieri, ut multi meminerint non ante annum id factum, nec tamen meminerint certum diem aut Consulem

Interim. quo Consule id factum sit. Interim autem pro tamen hoc in loco accipitur, ut apud Ciceronem pro Sylla: *Quod flagitium Lentulus non cum Antonio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cùm interim Sylla cum ijsdem illis, non modò noctem solitudinemq́; non quæreret, sed ne*

medioc

mediocri quidē sermone et congressu coniungeretur. Quod *simile est ac si diceret:* Et *tamen Sylla tum cum illis non con iunctus erat.* Et paulò pòst: Et *hoc infinitè similiter sursum uersum accideret, cùm memoria operis facti non extaret.* Lego uel repugnantibus exemplaribus: Et *hoc infinitè similiter sursum uersus acciderit, tum memoriam operis facti non extare.* Sic enim sensus explicitus elucebit. Nec uerba duo subaudiri necesse erit, ut Accursius ineptulè censuit. Pandectarum enim libris à Iustiniano ad Accursium per multa ignorantiæ secula, per alios atq; alios axemplarium traduces deinceps propagatis, & (quod super omnia est) manibus Latinè nescientium, nihil magnopere mirandum, multas mendorum labes inoleuisse: partim ita indelebiles, ut quò magis attingantur, eò illustriores fiant: partim facilè eluibiles, quæ potißima pars est, nisi fortè autoritate Accursij agnoscentis sacrosanctæ factæ esse credantur. Cuius ego ut Iurisperiti autoritatem sequi, non ut literatoris soleo. Simile est in lege penultima, infrà, tit. proximo: *Si res gesta sine literarum quoq; consignatione ueritate factum suum præbeat.* Vbi probet legendum esse, mirum est Accursium non uidisse. Sunt & alia huiusmodi quæ scientes præterimus: satis est enim specimen eorum dedisse.

Ex l. Testiũ, De testib. circa princip.

An honestæ & inculpatæ uitæ, an uerò quis notatus & reprehensibilis.) Inculpatus uerbum est significantius, quàm uulgò esse putetur. Quemadmodum illaudatus quod ei è regione opponitur. Gellius lib. secundo, de illo loco Vergiliano loquens: *Aut illaudati nescit Busyridis aras:* Sed enim, inquit, qui in omni re atq; omni tempore laude omni uacat, is illaudatus est, isq; omnium peßimus deterrimusq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio inculpatum facit. Inculpatus autem *Illaudatus.* *Inculpatus.*

autem instar est absolutæ uirtutis: illaudatus quoq; finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est μάντις ἀμύμων *Iliados 1. Inculpabilis auspex,* ἄψογος. *Eadem ratione Vergilius dixit inamabilem paludem. Ex hoc Gellij dicto apparet inculpatum testem à Callistrato dictum esse exploratæ fidei, ac nulla unquam inconstantia testimonij labefactatæ, & moribus probatißimis, & integræ famæ. Hoc nomine propriè uocari possunt heroës illi quos nouem probos appellant, ab eo indito nomine quòd clarißimam illam fortitudinis gloriam nulla usquam indignitate temerasse & delibasse creduntur. Quanquàm uerbo Homerico amymones significantius dicantur, hoc est, qui nihil unquam risu & subsannatione dignum admiserunt.* οἱ μὴ ἔχοντές τι τῆς μυγμῆς ἄξιον, ἤγουν τοῦ διὰ τῶν μυκτήρων ἤχου, οἱονεὶ ἀμύγμονες. *Ac si dicas, in quos nihil obtrectatoribus aut cauillatoribus licet. Inculpati etiam Latinè dici debent equites splendidioris nominis, quos equites sine opprobrio appellamus, significantes eos perpetuo ac constanti militiæ tenore nullum prorsus in sese dedecus admisisse.*

Inculpati heroës nouem.

Amymones.

Ex eadem l. paulò pòst.

Qui & cuius dignitatis, & cuius æstimationis.) Lego, Qui & cuius dignitatis & cuius existimationis sint, & qui simpliciter uisi sunt dicere ueritatē. Vtrum unum eundemq́; præmeditatum sermonem attulerint, an ad ea quæ interrogaueris, extempore uerisimilia responderint. Quo in loco Accursius ignorantia latinitatis fœdè hallucinatus est. Sic enim ipse legit: An ad ea quæ interrogaueris extempore, uerisimilia responderint, cùm certo certius sit post uerbum interrogaueris subdistingendum esse, & inde inferendum uno spiritu, extempore uerisimilia responderint. Accursius

enim

enim de tempore super quo interrogantur testes intellexit, cùm sit sensus prorsus alius. Extempore enim à Iurisconsulto aduerbialiter positum est pro in præsentia, & illico & impræmeditatè, quod à Græcis per imitationem Latini acceperunt, qui ἐκ καιρῦ dicunt, & ἐπὶ καιρῦ, hoc est, ἐκ τῦ παραχρῆμα. Aestimare igitur debet Iudex, an unum & eundem sermonem testes & domi præmeditatum attulerint, an ad ea quæ nec opinatò interrogati sunt, extempore, id est, derepentè uerisimilia responderint, quod indicium est puri ac synceri testimonij. Debet enim (ut aiunt) è re nasci testimonium, non autem uelut è commentario proferri. Quintilianus in decimo: Maximus uerò studiorum fructus est, & uelut præmium quoddam longi laboris extempore dicendi facultas. Eant igitur barbarici uindices, qui linguæ Latinæ cognitionem nihil ad studium iuris ciuilis conferre, atq; etiam obesse deprædicare non erubescunt: perinde quasi qui à Cicerone & Quintiliano, & reliquis eiusdem aut proximæ classis scriptoribus Iurisconsultorum intelligentiam petat, is à nymphis uinum poscat (ut dicitur) aut aquam à Libero. Videlicet ipsi ignari, iuris huius conditores latinitatis & elegantiæ consultos nedum iuris fuisse. Verùm hoc illud est potius: Habet amatores multos antiqua illa linguæ Latinæ puritas, sed paucos ex professo: quemadmodum & libertas in tyrannide. Quotus enim quisq; eorum etiam qui non modò elegantiam detestari solent, sed etiam qui Grammaticæ contemptum profitentur, non in censendo scribēdoq; caperata fronte barbariem illam enixè excutere uidetur, & ueluti trochleis decimum quodq; uerbum non deterrimū ex intima mente ducere? Ac si quod fortè fortuna probum & elegans ore exciderit, protinus attentionem quasiq; plausum præstigiæ petere? Sed

Extempore.

Ἐκ καιρῦ.

Ἐπὶ καιρῦ.

ſcilicet quod aſſequi ſe poſſe deſperant, fugitare etiam auerſariq; uideri uolunt. Attendant igitur tandem (Si mens tamẽ diu potatis erroribus ebria aliquid eos ſanum conſiderare permittit, ut diuus inquit Auguſtinus) Animaduertant Accurſium (quem ipſi ſibi Ciceronis et Quintiliani, et omnium antiquorum inſtar eſſe uoluerunt) non ſatis lotis manibus ad tractandam iuris interpretandi materiam acceßiſſe, tametſi in principio ſtatim Pandectarum deterrente eum Caio: ut mirum non ſit tam maculoſos Iuriſconſultorum libros nunc eſſe, qui ſordidis manibus tandiu contrectati ſint. Cæterùm exiſtimationis hìc, non æſtimationis legẽdum eſt. Librariorum enim errore factum eſt, ut ubiq; in iure hæc uerba confuſa ſint, cùm multũ ſignificatione differãt. Aeſtimatio conſideratio eſt & perpenſio eſt: exiſtimatio iudiciũ & arbitratus. Exiſtimatio ab æſtimatione proficiſcitur. rebus enim æſtimatis, id eſt, perpenſis & excußis, poſtea iudicamus & arbitramur. Sed iam exiſtimatio pro fama uſurpari cœpit: quemadmodum & opinio, ut Græcè δόξα. Fama ſiquidem ex uulgi iudicio naſcitur. Propterea exiſtimatum hominẽ Gellius appellat qui in primis cenſetur. Nam quos Euripides τοὺς δοκοῦντας uocauit in Hecuba, ille exiſtimatos uertit. Contra inexiſtimatos τοὺς ἀδοξοῦντας. Cicero in ſecundo de Oratore, de exordio loquens: Ex ijs autem, inquit, apud quos agetur, ſententias duci decebit, ut beneuolos, bene exiſtimantes efficiamus: id eſt, bene de reo iudicantes. Exiſtimator eſt opinator & δοξαστής. Cicero in Orat. perfecto: Illud tamen meminerimus, ita nos potius acturos, ut omnia quaſi exiſtimatores uideamus loqui, non ut magiſtri. Et in Bruto: Exiſtimator doctus & intelligens. Et exiſtimatio eſt opinio, ὑπόληψις, quod tacitum eſt iudicium, δοξαστικὸς exiſtimator qui ui præditus eſt opinandi. Ariſtoteles in

Aeſtimatio. Exiſtimatio. Οἱ δοκοῦντες. Οἱ ἀδοξοῦντες.

in VI.Ethic. καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη δεινότης καὶ φρόνησις, æstimator autem est Iudex. In secundo de Finibus: Quia te habeo æquißimum eorum, quæ mihi communia tecum sunt, æstimatorem & Iudicem. Curtius: Immodicus æstimator sui, celebrare quæ gesserat, cœpit. est enim æstimare, τιμᾶν, ἀνακρίνειν, σταθμᾶσθαι, καταθεωρεῖν. Sunt enim huiusmodi non pauca lubrici erroris, quæ apud autores Latinos inscitia librariorum emendatorumq́; mutuò succedentia inueniuntur: quorum tamen aliqua non facilè à quolibet deprehenduntur, ut hoc æstimo pro existimo, & uiceuersa, hoc pro illo centum in locis iuris. Cicero in Verrem, actione III. in fine: Craßi, inquit, & Antonij, ut opinor, ad causam non accederent, neq; in alterius impudentia sui pudoris æstimationem amitterent. ubi existimationem legendum. Et itidem in quarto: Sic iudico & indico. Quintilianus in secundo, de genere orationis loquens: Nam mihi aliam quandam uidetur habere naturam sermo uulgaris, aliam uiri eloquentis oratio. Cui si res iudicare modò satis esset, nihil ultra uerborum proprietatem elaboraret. Quo in loco indicare legendum, pro eo quod est simpliciter rem enuntiare, non figuratè aut ornatè dicere. Græcè ἀπαγγέλλειν & ἑρμηνεύειν. Apud eundem angustius pro augustius, sic enim, inquit, de claris pictoribus loquens: Nam Zeusis plus membris corporis dedit, id amplius atq; augustius ratus, atq; ut existimant Homerum secutus, cui ualidißima quæq; forma etiam in fœmininis placet. Sed angustius pro augustius uulgò in impreßis legitur. Augustius autem magnificentius significat, & plenius maiestatis, ἀξιωματικώτερον, σεμνότερον, σεβαστότερον, ἱερώτερον, ἀξιοπρεπέστερον, σεβασμιώτερον, θεοπρεπέστερον. unde Augusti Imperatores dicti. Direptus pro diremptus.

Indicare.

Augustius.

Cicero in Officijs, circa finem: Quò magis reprehendendos Calliphonem & Dinomachum puto, qui se directuros controuersiam putauerunt. Dirempturos enim legi debet à uerbo dirimo. Et in lege penult. De iure dotium, Si directo matrimonio petitur, ex causa & persona id tribuendum puto. dirempto legi debet. Liuius li. IIII. ab urb. cond. Decemuiros connubium diremisse ne incerta prole auspicia turbarentur, καταλῦσαι. Vendicare pro uenditare. Cicero in Lælio: Quanquàm à multis ipsa uirtus contemnitur, & uendicatio quædam atq; ostentatio esse dicitur. Venditatio legi debet. Sic apud Quintilianum in duodecimo uendicandi pro uenditandi. Summouendum uerò est, inquit, utrunq; ambitus genus uel potentibus contra humiles uenditandi operam suam, uel illud etiam iactantius minores utiq; contra dignitatem attollendi. Est autem uenditare ostentare, tracta ab institoribus metaphora, qui merces suas ostentare præcupidè solent. Et uenditare sese alicui, est per assentationem operam suam ultrò spondere, quasiq; uænalem ostentare. Græci hoc ἐνδείκνυσθαι dicunt, Demosthenes περὶ παραπρεσβείας, οὗτοι δ' ἐχαρίζοντο πάντα ἐνδεικνύμενοι καὶ ὑποβρκολακεύοντες ἐκεῖνον. Cicero ad Atticum: Sermo hominum à Philotimo ad me scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus Dij boni? qui nunc quo modo occurrunt? Quo modo autem se uenditant Cæsari? Vbi tamen uendicant corruptè legitur. Id est, sese in clientelam Cæsari dedunt, & in eius partes adiungunt, ἑαυτοὺς προσνέμουσι τῷ καίσαρι. ἑαυτοὺς παραδιδόασι χρῆσασθαι ὅτι βούλοιτο. Hoc autem uerbum rarum est apud omnes fermè autores et ubiq; deprauatum esse. Detineri etiam, id est, distringi, quod Græci περισπᾶσθαι dicunt. In Philip. XI. Nos alio bello detineri putat, ubi distineri legendum. Liuius libro I. secund

Vendico. Ἐνδείκνυσθαι. Detineri. Περισπᾶσθαι.

ſecundi belli Punici: Oppida ad omnia tuenda obeundáq; multimoda arte detineri cœpti ſunt. pro diſtineri. Apud Tacitum corruptius legitur: Interim Galbam duæ ſententiæ detinebant, ἀνθεῖλκον δύο γνῶμαι. Diſtinere, occupare & diſtringere, unde diſtentus pro occupato. Cicero de Natura Deorum circa finem. Et ad Atticum diſtentiſsimus pro occupatiſsimo, quod etiam à diſtendo deriuari poteſt. Liuius: Diſtendit ea res Samnitium animos. Et in tertio ab Vrbe condita: Reliquo exercitu haud procul mœnibus Tuſculi conſidunt: ut diſtenderent hoſtium copias, ἐφ᾽ ᾧ περισπᾶν τὰς δυνάμεις τῶν ὑπεναντίων. Deduco pro diduco, in lege, Idem, ſuprà De rei uendicatione, Si plumbum cum argento mixtum ſit: quia deduci poßit, nec communicabitur, nec communi diuidundo agetur: ſed ſi deduci non poßit. ubi diduci utrobiq; legendum, pro dirimi, diſtingui. Quintilianus libro tertio circa finem: Nec diſcentem per ambages fatigabit, nec corpus orationis in parua momenta deducet. pro diducet, διαστελεῖ. Cicero in Academicis: Situs earum rerum & interualla aut contrahimus aut deducimus. pro diducimus. Eſt enim diducere diſtinguere, diuidere. Quintilianus in undecimo: Argumenta diducet in digitos, & propoſitionum & partitionum captabit lepôrem. Idem de pronuntiatione: Stare diductum, uel rigidum, uel ſupinum, uel incuruũ, uitioſum eſt. Diductum, id eſt, diuaricatis diſtentiſq; cruribus, διαβεβηκότα, διεσκελισμένον. Et quis, pro ecquis, & quod pro ecquod, & quid pro ecquid, ſexcentis in locis apud Ciceronem. ut, & quemnam pro ecquemnam. Ecquis interrogatiuum eſt pro nunquis. Perſtringere aciem uel oculos, & præſtringere, quidam idem ſignificare putant, quæ identidem apud autores ſuccidanea inuicem aut errore

Diſtinere & Diſtentus.

Diſtendere.

Diduco.

Ecquis.

Præſtringere.

aut

aut opinionum uarietate legimus. Malim tamen præstringere dici. Vnde præstigiæ & præstigiatores dicti. Est enim præstringere, obtenebrare, caliginem offundere: ut sol præstringit oculos obtuentiũ. πόριασράπτει, καταλάμπει, δυσωπεῖ. Et præstigiatores, qui celeritate lusitandi, & ludibria illa oculorum factitandi præstringunt uisum intuentium, ut miracula facere credantur. Cicero in 1. de Diuinatione: Quorum utrumq; præstringere aciem mentis solet. Et ad Brutum: Qui splendore falsi honoris obiecto, aciem

Perstringere. boni ingenij præstringi posse confidunt. ἀμβλύνεσθαι. & acies gladij præstricta, ἀπεστομωμένη. Perstringere uerò est leuiter attingere, προσάπτεσθαι, προσψαύειν, & metaphoricôs pro leui dolore afficere, καθάπτεσθαι τινός. Cicero circa finem Bruti, Consulatusq; meus qui illum leuiter perstrinxerat. id est, dolore nonnullo affecerat. Proinde pro

Offundo. perinde. Effundo pro offundo. Cicero de Finibus libro III. Obscuratur enim & effunditur luce solis lumen lucernæ. Vbi offunditur scribi debuit, pro circunfunditur & obruitur, περιλημύπεται. Et lib. 1. de Natura Deorum: Multis etiam sensi mirabile uideri eam nobis potißimùm probatam esse Philosophiam, quæ lucem eriperet, & quasi noctem quandam rebus effunderet. De Academia loquens, ubi itidem offunderet scribi debuit. Et insigni errore sexcuplex et

Sescuplex. sexcuplum per x pro s sescuplex & sescuplum, id est, hemiolium uel sesquialterum. de quibus alibi fortasse dicemus. Consensus Iudicum, pro consessu. Leniter pro leuiter, id est, remißè, quod Græci ἠρέμα dicunt. Leue pro non arduo. Curtius: Rupes leuiore submissa fastigio: id est, sensim sese attollente. ubi etiam lene legi potest. Sic Plinius Iunior, Leuiter & sensim consurgentem cliuum, dixit, ἡσυχῆ προσάντη. Confirmatio pro conformatio. Cicero libro 1. de

Natur

Natura Deorum: Quæ compositio membrorum, quæ confirmatio lineamentorum, quæ figura, quæ species humana potest esse pulchrior? Cõformatio legi debet, ὑποτύπωσις. ut apud Quintilianum: Confirmationes uerborum pro conformationes. Et confirmatio orationis pro conformatione. & aliâs persæpe. Energia pro enargia apud eundem in octauo: Itaq;, inquit, energia cuius in præceptis narrationis feci mentionem, inter ornamenta ponamus. Cuius uirtus est res de quibus loquimur, clarè atq; ut cerni uideantur enuntiare. Enargia per a scribi debet, id est, euidentia & rerum repræsentatio, &, ut Cicero inquit, illustratio. Energia enim per e in secunda syllaba efficientiam significat. Sic apud Ciceronem in Academicis: Eosq; qui persuadere uellent esse aliquid quod comprehendi & percipi posset, inscienter facere dicebant, propterea quòd nihil esset clarius energia ut Græci appellant, perspicuitatem aut euidentiam nominemus. Enargia per a legi debet. Inimicum pro mimico apud Plinium in septimo Epistolarum, ad Montanum: Maximè tamen (inquit) hic me titulus admonuit quàm essent inimica & inepta quæ interdum in cœnam, in has sordes abijcerentur. Quo in loco ex antiquis codicibus mimica legimus, id est, histrionica. Aduocamentum pro auocamento, apud eundem ad Geminum lib. IX. qui tamen in antiquis octauus inscribitur: Ero ergo suspensus pro homine amicißimo, dum admittere aduocamenta & cicatricem pati poßit. Vbi auocamenta sine d legendum, haud dubiè pro solatijs quæ mentem à mœrore & animi ægritudine auocant, διαγωγὰς ἀπὸ τῶν λυπῶν ἀσχολούσας. Lactant. lib. de Opificio Dei: Traducitur autem mens cogitatione cæca, & sibi auocamenta inuenit, ne saluberrimam quietem corporis interrumpat. Auocamenta animæ appell

Energia.

Enargia.

Mimicum.

Auocamentũ.

appellat ea uiſa quibus in ſomnum corpus delabitur. Sic apud Quintilianum lib. x. Nanq; illa ipſa quæ delectant, neceſſe eſt auocent ab intentione operis deſtinati: neq; enim ſe bona fide in multa ſimul intendere animus totum poteſt. Vbi aduocent per d corrupte uulgò legitur. Et in hac ipſa lege. §. ultimo, Et multò minus milites aduocandi ſunt à ſignis. auocandi ſine d legendum eſt, ἀνθελκτέοι. Adijcio & addico (de quibus alibi dictum eſt) errore librariorum identidem mutuò ſuccidanea ſunt, ut proprius & propius, frequẽter in his libris. Quædam non erroris ſed iudicij ſunt, ut fiſtuca et feſtuca pro eodem: de quibus alibi dictum. Vindico et uendico. exuccum pro exucto. demenſum pro dimenſo, cuius meminit Nonius. monimentum pro monumento. autor et author uel auctor. ſimilare pro ſimulare. perducere puellã pro producere, id eſt, προάγειν. et perductor pro productore, id eſt, amantium internuntio & administro libidinis. qui Græcè προαγωγὸς & προαγωγεὺς dicatur. Sunt & alia huiuſmodi multa, ſed iſta nunc in mentem uenerunt.

προάγειν. Perductor. Productor.

Ex eadem l. §. Idem diuus.

Quæ crimina obiecerit.) Hic locus haud dubiè in omnibus libris mutilatus eſt. Sic autem emendari poſſe uidetur, ut unum uerbum incuria librariorum ablatum reſtituatur, et aliud in locum ſuum reponatur hoc modo: Noſti quæ crimina obiecerit apud me Alexander Apro. quem quia non probabat, & reliqua. remiſi ad prouinciæ præſidem.

Ex l. Inuiti, eod. titulo.

Item is qui exercitui præbendam conduxerit.) Sic in omnibus libris legitur hic locus. Fortaſſe autem ſic reſtitui poteſt: Item is qui exercitui quæ opus ſunt præbenda conduxerit. Liuius libro tertio, ſecundi belli Punici: Prodeundum igitur in concionem Fuluio Prætori eſſe, indicandasq; populo

pulo

pulo publicas necessitates, exhortandosq́; qui redempturis auxissent patrimonia, ut Reip. ex qua creuissent tempus accommodarent, conducerentq́; ex lege præbenda quæ ad exercitum Hispaniæ opus essent. Fortasse etiam sic: Item is qui exercitui præbendam annonam conduxerit.

Ex eodem tit. circa finem.

Produci testis non potest, qui antè in eum reum testimonium dixit.) Accursius locum implicitũ interpretatione sua implicatiorem reddidit. Existimo autem locum aut mutilatum esse, aut inuersum: sicq́; legi debere: Produci testis non potest in reum, qui antè in eum testimonium dixit.

Ex l. Plurimũ, De iur. & fact. ignor.

Sed Caßius ignorantiam Sabinum ita accipiendam existimasse refert, non deperditi et securi hominis.) Existimo non deperditi legendum esse, sed desidia præditi & securi hominis. Securus est dissolutus sine ulla cura, quem supinum Iurisconsulti uocare solent, id est, socordem & desidem. quo modo & Græci ὕπτιον, τοῦτ' ἔστιν τὸν ἄπρακτον. Quintilianus de Tautologia loquens li. octauo: Hæc enim quanquàm non magnopere summis autoribus uitata, interim uitium uideri potest, in quod sæpe incidit etiam Cicero, securus tam paruæ obseruationis. id est, negligens & contemptor, ἀφροντιστῶν. Lucanus in primo Pharsaliæ, de leone loquens: Per ferrum tanti securus uulneris exit. Prouerbiorum decimoquinto: Omnes dies pauperis mali secura mens, quasi iuge conuiuium. Quem locum Lyranus ineptè interpretatus est ignorantia huius Latini uocabuli. His enim uerbis beata illa securitas significatur, quam Democritus Euthymiam appellauit: id est, animi rectam, placidamq́; constitutionem, malorum impendentium cura uacantem. Cicero libro quinto, de Finibus: Demeriti autem securitas, quæ est

Securus.

Euthymia.

animi

animi tanquam tranquillitas, quam appellant Euthmiam, eò separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas est ipsa beata uita. Idem in v. Tuscul. Qui autem illam maximè optatam securitatem (securitatem autem nunc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata posita est) habere quisquam possit, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Securitati dissolutæ opponitur aliud uitium curiositas, quam Græci periergiam appellant. Quintilianus in octauo, de ornatu loquens: Est etiam quæ periergia uocatur, superuacua ut sic dixerim operositas, ut à diligenti curiosus, à religione superstitio distat. Hæc est quæ paulò pòst in l. Nec supina, curiositas delatoria uocatur. Delatorum enim appellatione intelliguntur sycophantæ, id est, criminatores, cuius appellationis rationem Plutarchus in Solone exequitur. Et quadruplatores, quorum Festus & Pædianus meminerunt. Quadruplatores dicti sunt criminum publicorum delatores, qui pro delationis præmio quartam partem in bonis delatorum consequebantur. Et ut aliqui dicunt, eorum rerum accusatores qui conuicti quadrupli damnari solebant, ut aleæ, aut pecuniæ grauioribus usuris fœneratæ quàm quibus per leges licebat. Vnde quadruplari uerbum Plauto in Persa: Neq; quadruplari me uolo (inquit Parasitus) Neq; enim decet sine meo periculo ire aliena ereptum bona, neq; illi qui faciunt mihi placent. Quadruplari pro quadruplaturam exercere dixit. ἐργολαβεῖν, ἐνδεικνύναι. Cicero in Verrem, Actione tertia: Quid id ad Verrem? Quis detulit? nemo. nisi fortè existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. Capitolinus in Marco Philosopho: Calumnijs quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes quibus fiscus augeretur contempsit. Delatoria igitur curiositas à Iuris-

consult

Securitas.

Delatores.

Quadruplatores.

cõsulto prouerbialiter dicta est à quadruplatorum improbitate, de quibus illud Plauti in Trinummo, de famigeratoribus loquens dici potest, Quod quisq; in animo habet, aut habiturus est sciunt, id quod in aurem rex reginæ dixerit sciunt, quod Iuno fabulata sit cum Ioue, quæ neque futura neque facta sunt, tamen illi sciunt. Quadruplatorum appellatione significari possunt homines, qui delationibus faciendis confiscationes à Principibus impetrant, ut homines interdum insontes fortunis omnibus euertant, cuiusmodi patrum nostrorum memoria multi extiterunt, nostra etiam nonnulli. Quanquam sectores illi propriè appellari possunt, cuius uocabuli meminit Asconius. Res autem ipsa sectio appellatur. Cicero in Antoniana secunda, Et eius uiri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? Ad Antonium loquens, qui Pompeij bona sectione inuaserat. Idem, Expectantibus omnibus quisnam esset tam impius, tam demens, tam dijs, hominibusq; hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere: inuentus est nemo præter Antonium. Et rursus, Tantus igitur te stupor oppreßit, uel ut uerius dicam, tantus furor, ut primùm non sector sis isto loco natus, deinde cum Pompeij sector, cum te execrandum populo Rom. non detestabilem, non omnes tibi deos, omnes homines & esse inimicos, & futuros scias? Hoc tamẽ principatu sectionis nomen penè obsoleuit, non quòd desint qui sectores esse uelint, sed Princeps nondum experiri uoluit quantum sibi in fortunas priuatorũ liceat. Legibus enim omnia adhuc permisit. Qua moderatione nõ tam legibus solutum se esse docuit, quod alij gloriari solent, quàm legibus teneri Principis innocẽtiam non posse.

Sectores.

Sectio.

Ex lege, Quæsitum, De sponsalib.

Quæsitum est apud Iulianum, an sponsalia sint antè

duodecim annos, si fuerint nuptiæ collatæ.) Accursius collatas nuptias pro reuera celebratis malè intelligi uoluit. Collatæ enim nuptiæ in duodecimum annum significantur, id est, dilatæ, reiectæq;. Dicimus enim conferre rem in arbitrium alicuius, & conferre in aliquod tempus. Huius significationis exemplum est in l. Si res, in principio, infrà, De iure dotium.

Ex l. In eo iure. §. ultim. De ritu nupt.

Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, uereor ne poßit ista connubium habere nubendo, quemadmodum haberet, si mortuus esset.) Huiusmodi est ista locutio, ut uix dicere poßis affirmatiua nec'ne sit. Cui similis est illa in l. Non solùm. §. Sed uideamus, infrà eodem hoc titulo, *Non finita iam tutela & nupta puella alij, uereor ne longum sit adoptionem mariti impediri, quasi propter hoc interponatur, ut ratio tutelæ reddendæ cohibeatur.* Animaduertere igitur debemus quædam esse uerba, quæ idem sine negatione, ac cum negatione polleant, ut uereor, timeo, metuo, caueo: & siqua sunt eiusdem significationis. uereor ne ueniat, uereor ut ueniat: timeo ne moriar, & timeo ut moriar: caue facias, & caue ne facias. Terentius, *Sed pater adest, caue te esse tristẽ sentiat.* Vt enim interdum duæ negationes non plus quàm una pollent, ut si dicas, nunquam mihi nec obfuisti, nec profuisti: sic interdum una negatio duarum negationum instar est, duntaxat adiuuante ui uerbi. Cicero ad Q. Fratrem, *Quòd enim abfuisti, uereor ne satis diligenter in Senatu actum sit de literis meis.* id est, ne non satis. Idem in Acad. *Anaxagoras niuem nigram dixit esse. ferres me si ego idem dicerem? tu ne si dubitarem quidem.* Idẽ ad Atticũ, *Si manet, uereor ne exercitum firmum habere poßit.* id est, opinor eum exercitum firmum nõ habiturum.

De usu negationis.

biturum. Quod fortasse sic resoluitur, uereor ut ne habere poßit. quo modo loquendi Cicero ipse uti solet: ut in Bruto, Ego tamē ita de unoquoq; dicam, uti ne elici poßit quem existimem oratorē, quem declamatorē fuisse. Et in III. de Orat. Omnis mea cura solet in hoc uersari si possum, ut efficiā aliquid dicēdo: sin minus ut ne quid mali. Ex more Terentiano sumptū, qui ait, Vt ne quid nimis. Hunc autem loquendi modum uideo nostræ aut proximæ memoriæ clarißimos scriptores sequi. Hermolaus in quadā orat. Vt sollicita sit admodū uniuersa ciuitas, ne lætitiam incredibilem suam oratione consequi ualeamus. id est, ne non ualeamus. Sic Vlpianus, Vereor ne poßit ista connubium habere nubendo. id est, ne non poßit, ut ipse alibi dixit in l. Si ego. §.j. infrà De iure dotium. Et Triphonius, Vereor ne longum sit adoptionem mariti eius impediri. id est, opinor nō esse longū, id est, incommodū. Hoc etiam per ut particulam Cicero enuntiare solet: ut ad Atticum, Qui cùm impudentißimè postulauerit, tamen conceditur, & tamen uereor, ut ipsis cōtentus sit. Et pro Quintio, Si ueretur, ut res indicio facto parata sit. In quibus locis multi existimarent deesse negationem, cùm nihil desit. Terentius, Dies mihi hìc ut satis sit, uereor ad agendum. Politianus in Herod. Veritis omnibus satis libenter Imperatorem Pertinacem milites reciperent. id est, non reciperent. Est etiam alioquin inuenire, cùm una negatio in oratione deesse uidetur. Cicero in III. de Legibus, Quæ res cùm sapientißimè constituta esset à maioribus nostris, nihil habui non modò multum, quod putarem nouandum in legibus. Non modò multum, pro non modò non multū. Et de perfecto Oratore, Nā sic ut in epularum apparatu à magnificentia recedens non se parcum solùm, sed etiam elegantem dici uolet.

Non solum, pro non solum non, dixit. Idem pro Publio Sextio, Cùm illi soli essent, præter illum flagitiosum Tribunum plebis duo Reipub. turbines, qui non modò præcipitanti patriæ subuenirent, sed etiã nimis tardè concidisse mœrerent. Et de reditu suo ad populum, Tribunitijs superiores illi rogationibus nulla autoritate Senatus sunt restituit. Marius uerò non modò à Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus. id est, non modò non à Senatu. Et in IIII. Tuscul. Iis enim malis insidentibus non modò beati, sed ne sani quidem esse poßimus. Liuius, Asdrubaliq; non modò in Italiam traducendi exercitus, sed ne manendi quidẽ satis tutò in Hispania spẽ reliquit. Plinius in epi. Multa in urbe nostra, iuxtáq; urbẽ, nõ oculis modò, sed ne auribus quidẽ nouimus. Quæ exẽpla & similia mirũ est Laurẽtiũ Vallẽsem nõ animaduertisse. Is enim lib. III. Elegantiarũ, ut scitè pauca de hac re, & subtiliter disseruisse mihi uidetur, ita si eius doctrinã sequi uelimus, hæc loca tueri nõ poterimus. In causa est (ut arbitror) quòd Laurentius ad normã Latinæ proprietatis ea redigere uoluit, quæ Græ-

οὐχ ὅπως. corũ imitatione usurpata sunt. Græci enim τῷ οὐχ ὅπως, ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ subinde utũtur. Demosthenes, Ἐνόμιζον μὲν ἀφ᾿ ὧν ἐπολιτευόμην, οὐχ ὅπως μηδὲν ἀδικῶν τοιαῦτα πάσχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μέτρια ἐξαμαρτῶν συγγνώμης τεύξεσθαι, ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ πάσχεσθαι. Simile est οὐχ ὅτι

οὐχ ὅτι, μὴ ὅτι. & μὴ ὅτι crebra apud oratores & elegãtiores scriptores. Plato, ἐγὼ δ᾿ ἀνθρώπῳ, μὴ ὅτι δὴ θεῷ: id est, nõ solùm hoc nõ dixerim de Deo. Et μήτι, μήτιδὴ, quæ itidẽ pro non solum non accipiuntur. Hoc etiam per nedum Latinè dici solet. Sallustius, Quippe secundæ res sapientium animos fatigant, nedum illi corruptißimis moribus uictoriæ temperarent. Apud Liuiũ in VIII. secũdi bel. Punici, hoc modo

do Fabius loquitur aduersus Scipionem in Africam traie-ctuꝛum, Me Dictatorem cum uigerem adhuc uiribus, et in cursu maximarum rerum essem, recusantem: nemo audiuit, quò minus insectāte me magistro equitū (quod fando nunquam auditū fuerat) imperiū æquaretur meum: nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi cum adolescente florentissimo proponā. id est, non modò nunc non properam. Idem, Attonitus repētino malo uix quid obijceretur, intelligere potui, nedum satis sciam quomodo me tuear. Cicero pro Plancio, Ego uerò ne immortalitatem quidem contra Rempublicā accipiendā putarem, nedum emori cum pernicie Reip. uellem. ubi alius etiā non indoctus nollē (ut arbitror) dixisset. Et pro Cluētio, Nec Metellus, nec Popilius clarissimi uiri uim Tribunitiā sustinere ualuerunt, nedum his tēporibus, his moribus, sine uestra sapiētia, ac sine iudiciorū remedijs salui esse possimus. Lucianus, καὶ πάνυ ἀπαλὸς τὸ πόδε, καὶ οὐδ' ἑστάναι χαμαὶ, οὐχ' ὅπως βαδίζειν ἐδύνατο. Cicero in Acad. Anaxagoras nigrā niuē esse dixit, ferres me si idē dicerē? tu ne si dubitarē quidē. Vnā negationē Cicero duarum uice posuit. Interdum contrà duas pro una positas inuenimus. Idem lib. III. de Finibus, Sed quanquam negent Stoici nec uirtutes nec uitia crescere, at tamen utrunq; eorum fundi quodammodo, ac dilatari putant. Et in V. Tuscul. Itaque ne si iucundissimis nos somnis usuros putemus, Endymionis somnum nolimus dari. Et in Acad. Quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus sine uoluptatibus sensum mouentibus, nec suspicari. Et pro lege Manilia, Erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus Romanus, neque lacessendas bello, neque tentādas putauit, οὐδέποτε οὐχ ἡγήσατο. In his enim locutionibus Cicero Græcos imitari uoluit, ut pro Corne-

lio, Versatus in intima familiaritate hominis potentißimi in maximis nostris malis atq; discordijs, neminem unquam alterius rationis, atq; partis non re, non uerbo, non uultu denique offendit. Hæc de negationis usu dicenda hoc in loco habui, ut multis fortasse non satis animaduersa, sic omnibus necessaria.

Ex l. Si extraneus, De iure dotium.

Nec enim quisquam iudex proprijs auribus audiet mulierem, & reliqua.) Legẽdum propitijs, licet exemplaria refragentur.

Ex l. Quemadmodum. §. primo.

Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico, quandiu dominus uel pater ratam promißionem uel traditionẽ habuerit.) Aut deest negatio, ut legatur non habuerit, aut quoad legi debet, non quandiu: uel quoaddum, quod eiusdem significationis est. ut sit, quoaddum dominus ratam promißionem habuerit. Et paulò pòst, *Hoc ita incerti conditione consecuturum, ut promißione liberetur.* In quibusdam exemplaribus hoc idẽ legitur, & neutrobi rectè. Propterea non hoc ita, sed hoc item: quod significat itidem, id est, eodem modo. Cicero in Verrẽ, actione ultima, *Sed non item mihi licet, quod ijs qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur.* id est, non itidem, non eodem modo.

Quoaddum.

Ex l. Tali. §. Socer, eodem titulo.

Hanc pecuniam generum petere debere, & exactam acceptã legatis referri.) Accursius referri aßimilari interpretatur, quia ut de cæteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de ista. Ego Accursiũ existimo longè ab huius uerbi intellectu abfuisse, referreq; actiuè legendum censeo, non referri. Sciendũ igitur hunc morem antiquis Romanis fuisse, ut

Tabulæ domestica Romanis.

ut unusquisque domesticam ratione͂ sibi totius uitæ suæ per dies singulos scriberet, in quo appareret quid quisque de reditibus suis, quid de arte fœnore lucro'ue seposuisset, quo'ue die, & quid item sumptus fecisset. Sed postquam assignandis literis reorum, ex suis quisque tabulis damnari cœpit, posterioribus seculis, & ad memoriam usque Asconij qui huius dicti autor est, uetus hæc consuetudo cessauit. Cicero in Verrem, act. I I. Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omneis, quas diligētißimè legi atque digessi: patris quoad uixit, tuas quoad ais te confecisse. Accepti tabulas uocat rationes, in quas acceptæ pecuniæ referebantur. In huiusmodi tabulis capita multa erant, quæ nomina à Cicerone identidem dicuntur, utputa artificij, negotiationis, fœnoris, aduentitiorum, ut legatorum, hæreditatum, & huiusmodi. Simulatq; igitur aliquam pecuniam acceperant, in caput hoc aut illud, id est, huic, aut illi nomini acceptam referebant. Tranquillus in Tyberio, Neque hæreditatem quidem aut legata percepit ulla aliter, quàm ut peculio referret accepta. de Tyberio loquens, qui se Augusto in adoptionem dederat. Cicero in I I. Philippic. Ego enim amplius sestertiûm ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Idem in Verrem, Vnum ostende signum in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse, uicisti. de tabulis expensi loquens. erant enim binæ tabulæ, ut alibi docuimus. Cicero ad Atticum, Fecisti mihi gratum, quòd Serapionis librum ad me misisti. pro eo præsentem pecuniam solui tibi imperaui, ne tu expensum muneribus ferres. id est, ne donasse existimares. Has autem tabulas edere interdum cogebantur rei præsertim repetundarum. Quod idem Cicero apertè ostendit his uerbis in I I. in Verrem action. Nouum & ridiculum est quod

hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Terentium & C. Caßium Consules fecisse, postea destitisse. Quod etiam alibi liquidò declaratur, præterquam etiam quòd Asconius id adnotauit. Itaque de homine negligenti & parum scribente, prouerbialiter dicebatur, Ne tabulas quidem conficere. Idem in II. de Orat. Hic Sulpitius, me quidem, inquit, Antoni rectè mones: sed ne te quidem multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi uerò, inquit, non ea præcipiam alijs quæ mihi ipsi desunt: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verùm & in hoc ex re familiari mea, & in illo ex eo quod dico quantulum id cunque est quod faciam, iudicari potest. De huiusmodi tabulis intelligendum illud in lege, Qui concubinam. §. ij. De legatis iij. Id legatum putat Labeo quod acceptum in tabulis suis ex ea hæreditate testator retulisset. Hæ autem tabulæ si singulorum dierum ratione obseruata fierent, diaria uocabantur, & Græcè ephemerides, ut in illo exemplo cuiusdam neotericorum sed doctißimi, Multa sunt in diario tuo nomina quæ tu nescis. Calendariũ autem ab obseruatione singulorum mensium, cuius exempla sunt tam apud Iurisconsultos quàm apud alios. Quoniam uerò fœneratores diligentius faciebant huiusmodi tabulas, ideo factum est ut calendarium in iure pro negociatione nominum faciendorum accipiatur. Vlpianus, Calendarij quoque curatio & quæstura in aliqua ciuitate inter honores non habetur, sed personale munus est. Africanus, Itaque ipsæ pecuniæ si adhuc calendario, id est, nominibus faciendis, destinatæ essent, fidei commisso cedere solent. Aduersaria autem dicuntur tumultuariæ quædam tabulæ, quæ ante tabularum confectionem perscribebãtur, ne memoria rerum excideret, ut ex ijs postea tabulæ iustæ & æternæ

Diarium. *Calendarium.* *Aduersaria.*

æternæ fierent. Cicero pro Roſcio, Nimium cito ait me indagare de tabulus, non habere ſe hoc nomen accepti, in codicem accepti & expenſi relatum confitetur, ſed in aduerſarijs patere contendit. Vſque eo'ne te diligis & magnificè circumſpicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, ſed ex aduerſarijs petas? ſuum codicem teſtis loco recitare arrogantiæ eſt, ſuarum perſcriptionum & liturarum aduerſaria proferre, non amentia eſt? Et rurſus, Quid eſt quòd negligenter ſcribamus aduerſaria? quid eſt quòd diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc delentur ſtatim, illæ ſeruantur ſanctæ: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ exiſtimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc ſunt coniecta, illæ in ordinem confectæ. Itaque aduerſaria in iudicium protulit nemo, codicem protulit, tabulas recitauit. Inde illud cuiuſdam recentiorum, Ita dum mea partim ſubrepta, partim ſubdolè deſignata cognoſco, pauca tumultuariè in aduerſarijs magis quàm in codice ſcripſi. Aduerſaria igitur ſunt libri, in quibus res conijciuntur, quaſiq; ſtipantur. Codex uerò in quo digeruntur & ordine conſcribuntur. Codex. *Similis fuit apud eoſdem diligentia conficiendarum ephemeridum, in quibus quaſi annales domeſtici, id eſt, priuatarum rerum ſuarum ſcribebantur. Cicero pro Quintio, Diſcedens in memoriam redijt Quintius, quo die Roma in Galliam profectus eſt. ad Ephemeridem reuertitur. inuenitur dies profectionis pridie Calendas Februarij. Nonis ſi Romæ fuit, cauſæ nihil dicimus, quin tibi uadimonium promiſerit. Ephemeridem igitur adibant antiqui cùm quid quaque die feciſſent, meminiſſe opus erat. Diurnum Latinè dicitur. Iuuenalis Satyra* VI. *Et cedens longi relegit tranſacta diurni. Vnde &*

tabulis

Ephemeris mathematica apud Plinium lib. XXIX. Epinyctis autem commentarius est rerum nocturnarum, quòd nocturnum dici potest, ut diurnum. Tabularum uerò priuatarum instar habebant commentarij Principis, de quibus alibi diximus. Erant & tabulæ publicæ, quarum meminit Tacitis his uerbis libr. XIII. Dein curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Tribunos transtulit, uariè habita ac sæpe mutata eius rei forma. Meminit & Cicero in Verrem, Hæ in ærario seruabantur, ut alibi dictum est. Vt ad rem ueniamus, cui filiæ nomine socer centum legauit, si ea acceperit, accepta referre debet legatis. id est, in legatorum causam imputare, tametsi doti accesserint. Hoc enim ferre referreq; acceptum significat præter notam illam significationem iuris studiosis. unde acceptilatio nata.

Epinyctis.

Ex lege Cùm. §. Si fundo, eod. titul.

Nec diuortio secuto præsenti die quod in numero est, restituatur, sed statuto tempore solui debeat.) Lego quod in numerato, licet nullo exemplari astipulante. Plinius lib. XXXI. Claudius Isidorus testamento suo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor milia, iuga boum tria milia sexcenta. reliqui pecoris ducenta quinquaginta milia. In numerato pondo sexcenta milia. Vnde metaphoricôs in numerato pro in promptu dicitur. Quintilianus in VI. Illa potius urbana esse dixerim, quæ sunt generis eiusdem, quæ ridicula dicuntur, & tamen ridicula non sunt. De actore facilè dicente extempore dictum est ingenium eum in numerato habere. In numerato, id est, promptum & ad manum, ἐν τῷ παραυτίκα, ἐν τῷ παραχρῆμα, hoc est, præsentißimum & ad expediendum extempore dicenda solertißimum. Sunt & alia minutula errata in titul. proximis, ut in lege tertia,

In numerato habere.

De

De donationibus inter uirum & uxorem. §. Qui in eiusdem, Prohibentur sibi donare. sibi pro ipsi corruptè legitur. Et est rectus casus pluralis. Et in §. Ab uxoris, Si modò uir & socer in eiusdem sunt potestate. sensus poscit ut si non legatur, hoc modo, si non & socer, id est, nisi. sed hæc & huiusmodi uix digna sunt quæ attingantur.

Ex lege, Si mulier, De donat. inter uirum.

Si mulier acceptam à marito pecuniam in sportulas pro cognato suo ordini erogauerit, an donatio ualeat.) Sportæ, sportulæ, sportellæ (inquit Asconius) ut fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea, sunt utensilia ad maioris interdum summæ pecunias capiendas, à sparto herba uocabula deducta ex qua cõtexebantur: cuius meminit Plinius lib. XXIIII. Sic σπυρίδες καὶ σπυρίδια Græcè: Sportula inde dicta est obsonium quod diuites Romani salutatoribus dabãt secreto ipsi cœnantes. In limine autem domus sportulæ constituebantur. Iuuenalis, Nunc sportula primo Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ. Ille tamen faciem prius inspicit, & trepidat ne Suppositus uenias, ac falsò nomine poscas. Recta cœna sportulæ opposita erat. Liberaliores enim diuites, ciuilioresq; salutatoribus suis legitimum conuiuium exhibebant, quæ recta cœna dicebatur. Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco sportulam tantum præbebant. Tranquillus in Domit. Multa etiam in conuiuiorum usu nouauit, sportulas publicas sustulit reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Idem in Augusto, Conuiuabatur aßiduè, nec unquam nisi recta. Et in Vespasiano, Sed & conuiuabatur aßiduè, ac sæpius rectè ac dapsilè, ut macellarios adiuuaret. Interdum nummi sportulæ loco cedebant. Idem Iuuenalis,

Sportula. *Recta cœna.*

Sed

Sed cum summus honos finito computet anno.
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga calceus hinc est?

Centum quadrantes erant, quorum crebra mētio est apud Martialem. Sportula olim pauperibus tantùm dabatur, postea diuites etiam sportulam captare & exposcere cœperunt. Idem, Iubet à præcone uocari Ipsos Troiugenas, nam uexant limen & ipsi Nobiscum, da Prætori, da deinde Tribuno. Marcellus autem hic de sportulis alterius generis intellexit, de quibus Plinius ad Traianum scribens ita, inquit, Qui uirilem togam sumunt, uel nuptias faciunt, uel ineunt magistratum, uel opus publicum dedicant, solent totam bulen atque etiam è plebe non exiguum numerum uocare, binosq; denarios uel singulos dare. quod an celebrandum & quatenus putes rogo scribas. Ipse enim (sicut arbitror) præsertim ex solennibus caussis cōcedendum iußisti inuitationes. Et Traianus ad Plinium, Merito ueteris ne in malam speciem incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora, non uiritim singulos ex notitia ad solēnes sportulas cōtrahit. πρὸς τὰ νενομισμένα πρωτανεῖα συγκαλεῖ. Non absimile sportulis est honorarium decurionatus, quod pro ingressu in bulen à buleutis, id est, decurionibus dabatur. Cuius idem Plinius meminit ad eundem, & nos alibi (ut arbitror) diximus. εἰσοδιον à Græcis dicitur. De sportulis huiusmodi Papinianus in lege, Spurij, in titulo, De decurionibus, Minores, inquit XXV. annis Decuriones facti sportulas Decurionum accipiūt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt. Sportulæ nostro tempore sunt in domibus principum id genus erogationis, quod liberatas uocāt lingua uernacula, quas etiam in antiquis no-

ſtris ſcriptis liberationes uocari uideo. Quod genus olim multũ celebrabatur in aula Principũ noſtrorũ, ut ex antiquis monumentis apparet. id eſt, ex libris diſpenſationis regiæ, quos ſtatus domus appellant. Quod uerò buccam ad curiam dicunt, Latinè rectã cœnam appellare ſoleo, quam etiam rectam abſolutè, ut antiqui, ſic nos appellare poſſumus. Tranquillus in Auguſto, Conuiuabatur aſsiduè, nec unquam niſi recta, non ſine magno hominũ ordinumq; delectu. Ex quibus uerbis apparet cur recta cœna dicta ſit, id eſt, iuſto ordine diſcumbẽtium exhibita tanquam rectum iuſtumq; cõuiuium: non ut ſportula, quæ clientulis obijciebatur tanquam abiectis, & in nullo honore à diuitibus habitis. Dicere igitur poſſumus rectæ ius habere in aula admiſsionales, id eſt, cambellanos, cubicularios, ſtructores, ferculiferos, & omnes ab epulis, pincernas (ſi id Latinum uocabulũ eſſe poteſt, παρὰ τὸ πινεῖν κιρνᾶν cõfictum) & qui ad cyathos ſtantes dicũtur, archimagiros, architriclinos, diſpenſatores, honorarios ephebos, & omne deniq; aulicum miniſterium, quos officiarios domus uocamus.

Ex lege, Sed ſi uir uxori. §. Si uir.

Si uir uxori munus immodicũ in Calendis Martijs, aut natali die dediſſet.) Calendæ Martiæ fœminis ſolennes erant in ijs enim munera ijs miſsitari ſolebant. Vnde fœmineæ Calendæ à Satyrico dicuntur, En cui uiridem umbellam, cui ſuccina mittas Grandia, natalis quoties redit, aut madidum uer Incipit, & ſtrata poſitus longaq; cathedra Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis. Ita enim Calendæ Martiæ fœminis dicatæ erant, ut Saturnalia uiris, quæ menſe Decembri agitabantur. Tranquillus in Veſpaſiano, Sicut Saturnalibus dabat uiris apophoreta, ita & Calendis Martijs fœminis. & tamen ne ſic quidẽ priſtinæ *Calendæ Martiæ.*

cup

cupiditatis infamia caruit. Apud Plautum in Milite Periplectomenus senex inter flagitationes uxorias & hæc narrat, Verùm priusquam galli cantent, quæ me somno suscitet, dicat da mi uir quod Calendis mittā cum Martiæ uenerint. Macrobius lib. 1. Saturnalium de Calendis Martijs loquens, Hoc mense seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent. Quo in loco Macrobius de tempore priscorum Romanorum loquitur, qui decem tantùm menses habebant.

Ex eadem lege.

Non uidetur mulier facta locupletior, si aut in encænio, aut in unguentis.) In antiquo legimus obxenio. propter quod obsonio legendum puto. De xenijs alibi dictum est. Encænia dedicationes fanorum uel aliarum rerum dicuntur. ut Ioannis x. Εγένετο δὲ ἐγκαίνια, Facta autē sunt encænia Hierosolymis.

Ex lege penultima, eiusdem tituli.

Die nuptiarū priusquā ad eum transiret, & priusquam aqua & ignis acciperetur, id est, nuptiæ celebrarentur obtulit decem aureos dono.) Aqua & igni (inquit Festus) tam interdici solet damnatis, quàm accipiunt nouæ nuptæ: uidelicet quia hæ duæ res humanam maximè uitam continent. Itaq; funus prosecuti redeuntes, ignem supergrediebātur aqua aspersi: quod purgationis genus uocabant suffitionem. De aqua & igni Lactantius lib. 11. Institut. ita inquit, Alterū enim quasi masculum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideoq; à ueteribus institutum est, ut sacramento ignis & aquæ nuptiarū fœdera sanciantur, quòd fœtus animantiū calore

calore & humore corporentur atque animentur ad uitam. Cùm enim constet omne animal ex anima & corpore: materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur sciri, quos craßi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporari, nec corpus animari. Exulibus quoque ignis & aqua interdici solebat. adhuc enim uidebatur nefas, quamuis malos tamen homines supplicio capitis afficere. Interdictio igitur usu carũ rerum, quibus uita cõstat hominum, perinde habebatur, acsi esset qui eam sententiam exceperat morte mulctatus. Adeò ista duo elementa prima sunt habita, ut nec ortum hominis, nec sine ijs uitam crediderint posse constare. Hactenus ille. Eôdem pertinet Ciceronianũ illud prouerbiũ in Læl. Amicitia, inquit, res plurimas cõtinet: quocũq; te uerteris præsto est. nullo loco excluditur: nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni (ut aiunt) pluribus locis utimur quàm amicitia. Accursius malè de face nuptiali intellexit. Tæda enim nuptialis erat, quæ nouæ nuptæ præferebatur. & seruus qui eam præferebat. Daduchus Græcè, Latinè prælucens appellatur. Apuleius in Asino, Tædasq; nuptiales quibus præluxerãt ibidem extinctas relinquunt. Tranquillus in Augusto, Tonanti Ioui ædem consecrauit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruumq́; prælucentem examinasset. Inde illud metaphoricôs à Cicerone in Sallust. dictum, Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiãt initiũ memoriæ suæ. Et in Lælio, Bona spe prælucet in posterum. Plautus etiam lucere facem nouæ nuptæ dixit, id est, præferre. Vergilius, Nec coniugis unquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera ueni.

Aqua & igni interdicere.

Prælucere.

ET HAEC HACTENVS.

INDEX COPIOSISSIMVS EORVM OMNIVM,

quæ in prioribus Budæi Annotationibus explicata reperiuntur. In quo ſciendum b, literam numero præpoſitam, barbaram dictionem ſignificare.

A

ABſoluendi nota 121
A, ſalutaris litera 124
Abacus in triclinijs 499
Abacus logiſtarum ibidem
Abalienationis genera 98
Abdicare ſe magiſtratu 83
Abecedariæ literæ 682
Abiudicare 86
Abiurare ibidem
Abnoctare non licet conſiliarijs Parlamenti 286
Abortio 429
Abrogare 238
Abſoluere creditorem 703
Abſtinere publico 383
Academia 347
Accedere ad cauſam 137
Acceptilatio 641
Acceptum & expẽſum 309
Acceptum referre ibidem
Accerſo 189
Accipere nomen 271
Accipitrariũ aucupiũ 584
Accipitrum differẽtiæ 584
Accurſiana errata 584
Accurſiana ignorantia 87
Accurſiani 277
Accurſius idolum 178
Accuſationẽ exarmare 488
Accuſationes reorum in Senatu 221
Acere 564
Achilleum uotum 524
Achylos 658
Acidum uinum 564
Ακονιτὶ 348
Ακρέμον 406
Ακριβὲς 517
Acribodicæi 12
Ακριβοδίκαιον 12
Ακριβοδίκαιος 14
Ακρίτως 112
Acrochiriſtæ 350
Acta 122

Actio

Actio ex sponso 95
Actio ex testamento 187
Actio in bonum & aequum concepta 10
Actio legis 188
Actione prima 133
Actionem dare 130
Actuariae naues 488
Actuarij 243
Addicere 569
Addicere nummo 572
Addicti 569
Addictorum lex dura 571
Adijcio 718
Adigere in uerba 469
Adigi in uerba Principis 285
Adigere sacramento 469
Adminiculum 409
Admitti ad causam dicẽdam 135
Adolescentum institutio 234
Adoptare 186
Οἱ ἀδοξοῦντες 712
Adrianus 30
Aduentitium munus 309
Aduentitij accipitres 585
Aduersaria 728
Adultera 545
Adulterorum liberi 609
Aduocatus 3
Aduocatus ueterator 682
Aediles curules 148
Aedilium cura 81
Aedilium curuliũ ordo 148
Aegilops 607
Aegyptiorum opibus suffarcinati 38
Aegrotatio 646
Aequus animus 18
Aequum bonum 15
Aequum bonum impetrare ibidem
Aequi boni facio ibidem
Aequi & boni responsores 35
Aequi tractatio 270
Ex Aequo & bono statuere 12
Aequitas 9
Aequitas animi 18
Aes circunforaneum 506
Aes militare 302
Aere diruti 341
Aera 607
Aerarium 295
Aerarium Atheniẽsium 297
Aerariũ in aede Saturni 296
Aerarium sanctius 50
Aerarij homines 295
Aerarij Quaestores ibidem
In Aerarios relati 206

Ex ærarijs eximere ibidem
Aerarius 205
Aerati 303
Aestimatio 712
Aestimationem inire 432
Aeterna lex 174
Aether 182
Affectus non mouebantur ab Oratoribus coram Areopagitis 249
Afferre manus 217
Agamemnonis dolor 295
Ἀγκυλόγλωσσον 661
Agendi & loquendi præcepta coniungenda sunt 45
Agere summo iure 13
Agere suo iure 414
Agitatores 354
Ad Agnatos & gentiles deducendus 141
Agones stephanitæ 356
Agonothetæ 358
Ἀγορᾶιον 579
Ἀγορανόμοι 500
Ἄγραφον 65
Ahena tria 516
Αἰτήματα 48
Αἰτία τοῦ δαίμονος 613
Αἰχμάλωτον 101
Alaudæ 407
Ἀλαζὼν 698
Alaudium 698
Alba linea 454
Album Iudicum 337
Album Prætoris ibidem
In Albo proponere 188
Albarium 499
Albarium opus 498
Alcumistæ, dicti Logistæ 499
Alexander Christum & Abrahamum coluit 30
Alexandri Imperatoris consilium 255
Ἀλλακτικὸν 62
Allacticon 543
Allecti 195
Allegare 18
Allegatio 18
Ἀλκοία 664
Altercari 131
Altercatio ibidem
Ἀμαχεὶ 348
Ambigere 396
Ambire 15
Ambitio duplex 701
Ambitiosum 702
Ambitiosus 699
Ambitus ibidem
Ἀμβλύνεσθαι 716
Amittere 139
Amittere è manibus ibidem

Amphictyon 269
Amphictyones 56
Ἄμφιπποι 355
Amphoteroplum 704
Ampliare 220
Ampliati qui ſint 123
Ampliatio 336
Amplificatio 249
Ampliſsimus ordo 253
Amplius pronuntiare 336
Amuſsis 454
Amymones 710
Ἀμύμων ibidem
Ἀμιωτήρια 488
Ἀνακρίνειν 713
Ἀναδεδειγμένοι 360
Ἀναδέχεσθαι 165.420
Ἀναδέχεσθαι δίκην 110
Analphabeti 60.682
Ἀναγορεύειν 568
Analogia 60
Analogia Geometrica 58
Analogum ius 19
Anancophagia 358
Anantapodoton 154
Ἀναπόδεκτον ἀξίωμα 47
Ἀνασκευάζεσθαι τὴν τράπεζαν 509
Anatarij accipitres 186
Ἀνατιθέναι 642
Anatociſmus 704
Ancones 453
Ancylotomon 661
Ancylogloſſum ibidem
Ἀνδράποδον 101
Ἀνάλθυνος 240
Ἀνιατρολόγητος 461
Anima quibuſdam pro ſale 169
Animaduertere 323
Animaduerſum in milites ſortitò 341
Animi dotes 289
Animæ principatus 52
Animus æquus 18
Anni prætextæ 222
Annis cedens 565
Annua, bima, trima die 475
Anniculi accipitres 585
Annulus equeſtris ordinis inſigne 197
Annulorum ius 198
Annulorum ius donare 203
Annulus aureus 197
Ἀνώγεων 418
Anquirere 135
Anteambulones atrati 495
Antecategoria 232
Ἀντέγκλημα ibidem
Ἀντιφοφέρειν 85
Antiades 662
Ἀντικατηγορία 232

Anticipatio 51
Antidoron 458
Antigrapharij 297
Antigraphei ratio ibidem
Ἀντιγραφεὺς 297
Antigraphum ibidem
Antinomiæ in Pandectis 678
Antinomiæ solutio 88
Ἀντιπαραγραφὴ 119
Ἀντιπεπονθὸς ius 62
Ἀντιπελαργεῖν 50
Ἀνθυπογράφεσθαι 119
Ἀντιπολιτεύεσθαι 371
Ἀντιπράττειν ibidem
Antiquarij 162
Antiquari Senatusconsult. 238
Antiquitatis effigies in libris iuris 21
Antistites 28
Antistites Parlamenti 260
Antonius, qui & M. Philosophus 233
Antonius Pius Imperator 30
Anypeuthini 240
Ἀπαγγέλλειν 713
Apalæstri 346
Ἀπαλλάττεσθαι 575
Ἀπαλλάττειν 576
Ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην 111
Ἀπαρτίζειν 515
Ἀπαρτιλογία ibidem
Apatores 186
Ἀπεζωσμένοι 340
Aphe 348
Ἀφὴ ibidem
Ἀφειμένοι 340
Ἀφοπλίζω 488
Aphorme 508
Ἀφορίζειν 136
Ἀφοσιώσεως ἢ ὁσίας ἕνεκα 578
Ἀφοσιοῦσθαι ibidem
Ἀφροντιστῶν 719
Ἀποβράζειν 668
Apocarteros 198
Ἀποδεδειγμένοι 360
Ἀποδεικνύειν 359
Ἀποκρύπτειν 569
Apolecti 287
Ἀπομισθοῦν 492
Ἀποζῆν 367
Appellare 688
Appellare de defectu iuris 256
Appellationes à Iudicibus ad Senatum 230
Appetere 367
Apponere sibi præuaricatorem 137

Ἀπραχ

Ἄπρακτος 719
Apud acta 122
Aqua & igni interdicere 735
Aquila anataria 638
C. Aquilij laus 17
Aquulam in uinum infundere 429
Arbitrari ex æquo & bono 12
Arbitrium 40
Arbustiua uitis 406
Area camerata 625
In Arcem relati 206
Arcesso 9
Ἀρχαιρεσιάζειν 701
Archigrammateus 185
Archimimi 343
Architectari 464
Architectonicæ quædam artes 462
Architectonicus ibidem
Architectus 454.464
Architectura 360
Ardearij accipitres 586
Areopagita subticentior 251
Areopagitæ 247
Areopagitæ noctu iudicabãt 250
Areopagitarũ consilium 171
Areopagitarum integritas 250
Areopagitarum iudicia memoratu digna 248
Areopagus, curia Martis 246
Arenatum 498
Aresta uno R 268
Argentaria coactio 297
Argentarij 508
Argentarij in foro tabernas habebant 505
Argumenta firmißima 199
Argyritæ agones 356
Argyrognomones 508
Argyropractæ 506
Arithmetica proportio 61
Ἀριθμὸς πλήρης 515
Aristocratici 57
Aristoteles Alexandri præceptor 44
Aristotelis laus 176
Arma, pro insignibus 145
Armilla 191
Arrectaria 592
Arrectarij 539
Arresta b. 268
Artes 28
Artis omnis duæ partes 462
Articuli Græci uis. 153

Aſcriptitij 146
Aſcriptitij Dij 195
Aſinus ad lyram 444
Aſoti 599
Aſotia ibidem
Aſpendius cithariſtes 522
Aſſa uox 385
Aſſamenta 591
Ex Aſſeclis excedere b.685
Aſſectari prætextatum 222
Aſſeres 592
Aſſes ibidem
Aſsiduus 482
Aſsignatio 313
Ἀςροϐλῆτες 618
Aſtroblatæ ibidem
Aſtroboliſmos ibidem
Aſyli ius 319
Aſylia 669
Aſylos ibidem
Aſylon ſimulacrum ibidem
Aſylum iuris 319
Ate 168
Ἀτελώνητοι 706
Athei 648
Athenienſium conſiliū 248
Athletæ 347
Athletarum uictus 352
Athletica ars 350
Athletica habitudo 353
Athlotetæ 358
Atocia 429
Attributa pecunia 302
Aucupium accipitrarium 584
Autor 689
Autor laudatur 687
Autoramentum 339
Autorare ibidem
Autorati ibidem
Autores in incertum euentum 196
Autoritas 189
Autoritas imminuta 197
Autoritas pro uſucapione 690
Autoritas Senatus 196. 219.253
Auena 607
De Auguratus iure 392
Auguſta legibus tenetur 183
Auguſtius 713
Auitium 301
Aula interior 170
Aulicum & interius conſilium 365
Aulicum inſtrumentum 300
In Aulicos qui indignos promouent 334
Aulœdi 87
Auocamentum 476.717
Aurelia lex 302

Aurum 541
Auspicari 367
Auspicia magistratibus data 392
Aut certè 159
Autolici 167
Axioma 47
Axiomata 280
Ἀξιωματικώτερον 713
Axes 591
Αὐτοσχέδιον 502
Αὐτόπιστοι 51

B

Βαλαντιοτόμοι 635
Balbi 661
Banni b. 40
Bannum b. ibidem
Barbara uocabula à leguleis recepta 17
Bastardelli b. 596
Bellum 40
Bellum commissum 426
Beneficium clientelæ abnegare 694
Beneficium & pœna Dei *Democriti* 169
Berones 630
Bessarion 186
Bigæ 600
Bigena uitanda 451
Bilis atra & frigida 654
Blæsi 661
Βλαστὸς 406
Bolos 582
Bona fide 10.579
Bona ex edicto possidere 110
Bona prædia 113
Boni consulere 372
Ex Bono *& æquo arbitrari* 12
Bonum & æquum 50
Βουλαὶ 247
Βουλευταὶ 310
Βουλὴ ibidem
Borderelli b. 301
Bos 542
Βραβεῖον 358
Brabeutæ ibidem
Bractearij 638
Brauium 358
Breues 301
Breuia ibidem
Breuiare 369
Breuiarium 489.631
Breuiarium principale 300
Breuis & breue 489
Britanniæ comes 263
Budæus literis sibi soli operam dedit 281
Budæus cur sæpe diuagetur à proposito 535

Budæi in castigandis Pandectis consilium 41
Budæum ab alijs mutuasse sententias 278
Quid Budæum ad scribendum impulit 42
Bulæ Atheniensium 247
Buleutæ 310
Bulla 121

C

C, nota condẽnationis 121
C, tristis litera 125
Cacœthe 171
Κακουργεῖν 372
Cadere causa 115
Cadere formula ibidem
Cadmea uictoria 262
Caduceum 191
Caduceator ibidem
Cælatura 638
Cæli cum terra societas 617
Cæli filij 143
Cæmentum 423.633
Cærimoniarũ magistri 360
Cæsa & ruta recipere 590
Cæsar 160
Cæterum 375
Καινοτομεῖν 356
Calamitas 600.605
Calamitosus ibidem
Calamitosa tempestas 613
Calamitosum ordeum 600
Calcar aureum 198
Calceus lunatus ibidem
Calculus 376
Calculum porrigere 126
Calculum permittere ibidem
Caldariæ cellæ 516
Calendæ Martiæ 733
Calendarium 728
Calices diatreti 430
Camarota 625
Camera ibidem
Camerarium cucurbitæ genus 626
Camerata arca 625
Cameratum opus 626
Campestres accipitres 585
Canabis 487
Canales 592
Cancellarius 264.286
Cancellarius in Francia 278
Cancellarius qualis esse debeat 286
Cancellarij appellatio 285
Cancellarij domus 288
Cancellarij eruditio ibidem
Cancellarij partes 283
Cancellariatus interregnum 286
Candidus 371
Candidati Principis 303

Candid

Candidati Quæstores ibid.
Canonarij 300
Canonibus soluere 184
Capere magistratum 315
Capere pignora 213
Capillamentum 655
Caput 110
Capitis iudicium primum apud Areopagitas 248
Capite censi 483
Capitalis Iudex, Prætor 245
Carbunculus 615
Carbunculatio 611.615
Cardo 593
Cardinem causæ ponere 129
Carruca 599
Castellum 592
In Castoris templo pecuniæ deponebantur 506
Castrensis ordo 147
Castrensis seueritas 341
Castrensia uerba 686
Casus legis b. 40
Καταδεδικασμένος 569
Κατάδικοι 206
Catadromus 595
Καταλείπειν τὴν δίκην 111
Κατάλυμα 413
Καταλύειν 714
Catamidiare 510
Κατάπλους 304
Κατάρχεσθαι 367
Κατανεῦσαι 404
Κατεσπουδασμένον 702
Καταθεωρεῖν 713
Κάθετος 455
Καθίζειν 126
Catonis dictum 523
Catonis filij 158
Catonis eloquium ibidem
Causa indicta damnari 112
Causæ maiores 243
Causam constituere 118
Causam dicere 240
In Causidicos 16
Causificationes iudiciales 74
Cautelæ 17
Καυθμὸς 614
Cautum esse pedibus, prædijsq; 113
Cedens annis 565
Cedere foro 505.506
Cedere honori, oneri 513
Cedere intercessioni 137
Cedere legibus 512
Cedere patria, urbe ibidem
Cedere uita ibidem
Celetizontes 355
Celeres ibidem

Celeuma calcantium apud Hieremiam 385
Celeusma ibidem
Celeustes ibidem
Cellæ caldariæ 516
Cellula studiaria 433
Cenotaphium 190
Censendi breuitas 219
Censendi potestatem facere 127
Censere 126.211
Censeri 49
Censores 200.205
Censores Senatu mouebantur à Senatoribus 204
Censorũ animaduersio 206
Censoria iudicia 205
Censoria subscriptio 204
Census equestris 197
Census Senatorius 201
Centenariæ Curiæ 254
Centenariæ Curiæ summum tribunal 258
Centesimæ 705
Centesimæ duplices 704
Centum Senatores Romani 192
Centumuiralis 149
Centumuiralis Curia 246
Centumuirale iudicium 192
Centumuirales causæ 243
Centumuiralia iudicia 243. 244
Centumuiri 149
Centumuiri aucti numero 244
Centumuiris Prætor præsidebat ibidem
Centuriata lex 75
Centurio 147
Κεραμίως πλῦτον 381
Cernere hæreditatem 140
Ceroma 348
Ceromatistæ ibidem
Certamina sacra 356
Ceryx, cerycia 199
Cespitium 388
Cessio quomodo fiebat 98
Chærephontis pallor 686
Χέρωσις 102
Charitas humana 53
Chartophylax 320
Chasma 608
Chasmatiæ ibidem
Chasmaticus terræmotus ibidem
Χαῦνον 478
Cheloniam 624
Chiliarchi 147
Chiliastæ 476
Chironia ulcera 171
Chironomi 344

Chiron

Chironomia ibidem
Choragium 472
Choragia, choragus ibidem
Χρεοκοπεῖν 509
Χρηματίζειν 84
Χρῆσις 101
Chrysomalli 204
Χρῆσθαι τῷ νόμῳ 189
Cicero iuris peritißimus 22
Ciceronis laus 23
Ciceronis locus 403.411
Ciceronis locus emendatus 154
Ciceronis propositum de iure ciuili in artem redigendo 23
Ciconariæ leges 50
Ciconia ibidem
L. Cincinnati Dictatura 520
Κίονες 421
Cippi 422
Circuli geometres 48
Circunducere edictum 139. 249
Circunforaneum æs 506
Circunforanea uerba 686
Cisium 599
Citare leges 364
Citare personaliter b. 115
Citharista 344
Citharœdi 36.344
Ciuis 180
Ciuium inter se æqualitas ibidem
Κλάδος 406
Clandestina commercia 57
Infra Classem 482
Classes 254.390
Claßiarij 386
Claßicus 482
Claßici ibidem
Claßici autores 483
Claßici testes ibidem
Clauus 198
Clementia, in quibus cognitionibus iuris sit 232
Cleopatræ sponsio 95
Κλέπτης 263
Clientelæ 692
Clientes 691
Coactio argentaria 297
Coactores ibidem
Coassatio 591
Coaxatio 538.591
Cochlea 621
Cocus 672
Codex 729
Codicis libri à Græcis 245

Codon

Codonophori 495
Cœna recta 731
Cœna recta & sportula 322
Cœnaculum 434
Cœnacula 412
Cœnacularius ibidem
Cœnaculariam facere ibidem
Cœnationes ibidem
Coëmptione in manum mariti uenire 302
Coëpulones 298
Cogere in ordinem 329
Cogere Senatum 212
Cogitatio spuria 186
Cognitio summa 246
Cognitor 370
Coliphium 353
Collatinus 90
Collatæ nuptiæ 722
Collatio 300
Collecta ibidem
Collegium 203
Collybus 465
Collybistæ 486.508
Colophonem imponere & addere 266.365
Coloßica onera 624
Coloßicotera ibidem
Columella 663
Columnæ 421
Columnæ partes 422
Comessari 671
Comessator ibidem
Comitatus 392
Comitia centuriata 85.177
Comitia magna 177
Commentarienses 381
Commentarij legum multiplices 261
Commentarij recentiorum Iurisconsultorum 555
Commentarioli 380
Commentarium ibidem
Commentarius 379
Commercia 57
Commercia uoluntaria ibid.
Commiseratio oratoria 249
Committere 426.695
Committere mulctam 389
Committere se publico 383
Commissum bellum 426
Commißiones ibidem
Communis prudentia 52
Communis sensus ibidem
Communia inter amicos omnia 55
Commutatio armorum Glauci & Diomedis 541
Commutatio Græcorum 539
Comparatio à lance ad animi iudicium 282

Comparatio Lesbiæ structuræ & Decreti 11
Compendium scribendi iuris 530
Comperendinare 120.336
Comperendinatus reus 122
Comperendinatus Verres 124
Comperendinati unde dicti sint 122
Comperendinatio 121
Comperta 496
Compertus stupri, criminis, &c. 675
Concameratio 537
Conceptis uerbis iurare, peierare 468
Conceptiuæ feriæ 157
Concertata res 127
Conchyliarij 489
Conchytæ ibidem
Conciergus b. 627
Concio legitima & conuocata 208
Concipere 467
Concipere iusiurandum ibidem
Concratitius paries 534
Conditio arbitraria 40
Conducere 491
Conductor 490
Confarreatio 102
Confectæ res 127
Conferre 722
Conferre pedem 135
Confessus æris 675
Confiscare 298
Confisio 376
Confornicatum opus 626
Confratriæ b. 298
Κονίαμα 500
Conniuentes 527
Conscripti patres 195
Consentes 194
Consilia 17
Consilium aulicum & interius 267
Consilium magnum ibidem
Consilium sanctius 287
Consilium strictum 267
Consistens uinum 192
De Constituenda ratione iuris ciuilis 26
Constituere disceptationem 134
Constituere causam 128
Constituere iudicium 130
Constituere iudicium & quæstionem 127
Constitutio Philippi Regis 267
Constitutio Philippina 265

Constit

Constitutio Philippi Pulchri 259
Constituere statũ causæ 128
Constuprata iudicia 701
Consuetudo 184
Consuetudo laudabilis 67
Consuetudines 277
Consul 147.311.384
Consul iussu Tribuni plebis in carcerem duci poterat 314
Consulis imperium 313
Pro Consule esse 315
De Consulis relatione 224
Consules uidebant ne quid Respublica detrimenti caperet 311
Consulum munera 245
Consulibus permissa Respublica & commissa 311
Consularis 384
Consularis cognitio 246
Consulares qui sint 192
Consulares leges 85
Consummare 371
Contabulatio 592
In Contemptores Latinitatis digreßio 442
Contentiosa res 129
Contignatio 537
Continens causæ 127
Contrarotulatores b. 297
Controuersa res 129
Controuersia declamatoria 269
Controuersiã sui facere 695
Conturbare 495
Conturbare fortunas 496
Conturbare rationes 493
Conuadari 109
Conuenire 254
Conuentus Amphyctionum duodecim 269
Conuentus trium ordinũ 293
Cordax 346
Coria 537
Corinthum nauigare 344
Cornicum oculos configere 77.188
Cornicarij accipitres 586
Coronæ 100.436
Corona à D. Paulo promissa 353
Sub Corona uenire 100
Corpora medicorum 48
Corpora Physicorum unde ibidem
L. Crassus 158
Crater 589
Cratitij parietes 534.634
Κρᾶυρον 478
Creta 139

Creui

Creui hæreditatem 485
Cridæ b. 109
Criminales causæ non differendæ 231
Κρίνεσθαι 240
Τὸ κρινόμενον 130
Κρίσιν ἰδίαν ποιεῖν 681
Critæ 357
Critici ibidem
Critolai libra 42
Κρουνοὶ 589
Κρουνίζειν ibidem
Crumenisecа 635
Κρύβδην ψηφίζεσθαι 251
Κρύσταλλος 615
Κτῆσις 102
Κτῆμα 101
Cubitum 456
Cubitus 459
Culinaris ratio 672
Culpare 375
Cunctatores 527
Cupedinarium forum 292
Cupedipetæ 458
Cuppæ 631
Curia amplißima 253
Curia Parisiensis 230
Curia non stataria, sed indictiua 262
Curiæ 149
Curiæ centenariæ 254
Curiæ ingrediendæ ius 323
Curiæ Princeps 286
Curiæ seminarium 408
Curiata lex 75
Curiosus 699
Curules 149
Custodes 297
Cybisteres 488
Cybistena saltationis genus 489
Cynomyia 523
Cynosarges 348

D

Dæmonistici 648
Damnum 61
Dare actionem 130
Dare in mancipatum 98
Dare iudicium 130
Dare nomen 271
Dare per scriptum b. 139
Dasypodes 399
Depræpositio 673
Decedere suo iure 414
Decemuiri 82.150
Decempeda 455
Decempedator 456
Decesio populi 67
Decernere ut legibus quæratur 134
Decernere quæstionem 134. 135

Deceßor

Decessores ex prouincijs 306
Dechetum b. 479
Decimare 494
Decimatæ legiones 341
Decoctum argentum 512
Decoctores 509
Decollare 141
Decoquere 509.510.511
Decretum 268
Decuriæ 310
Decuriæ & classes 264
Decuriæ Iudicum 220.244
Decurrere 597
Decursorium ibidem
Deducere ad agnatos & Gentiles 141
Deferre in ærarium 382
Deferuescere 667
Deflagrare 668
Defuncti absolutè 576
Defuncti fato 575
Defunctoriè agere 577
Defunctoriè suscipere 578
Defunctus pro cadauere 576
Defungi 575
Dei prouidentia mundum regi 248
Δεισιδαιμονία 648
Delatores 720
Delio natatore opus habere 435
Demagogi 421
Demarati filius 75
Demensum 670
Demetrius 351
Democriti Dij 169
Demosthenis orationes 165
Demosthenis synanche 543
Denuntiare testibus 140
Deos esse Epicurus inuenit 51
Deprecatio 232
Deprehendi 373
Deprehensus ibidem
Desaisire b. 68
Desæsire b. 68
Descendere in causam 137
Describere 40
Deserere uadimonium 109
Designare 358
Designati Consules 360
Designatores 358
Despondere animum 370
Δεσποτεία 102
Despoticon ius 64
Desultores 354
Desultoria leuitas 355
Detineri 714
Detrimentum à tritura 478
Deuestire b. 102

Deuor

Deuorata uerba 473
Deus qui fias 604
Δεξιοῦσθαι 701
Δεύτερον 338
Diabolares 484
Diabolus, eiusq; lapsus 168
Διακαρτερεῖν 368
Diaconi, non diacones 490
Diaconidicæ 29
Διακόπτειν 337
Διαδικασία 131
Διαγράφειν 644
Διαλαμβάνειν 337
Dialecticæ laus 140
Δίαλμα 426
Διάλογοι 377
Διαλύειν 337
Διανεμητικὸν 62
Diapasmata 628
Διαπορεία 137
Διαφθεῖραι 703
Diarium 324.380.728
Διαστίζειν 430
Diatretum ibidem
Diaulodromi 350.457
Diaulus 350.456
Dica 111
Δικαιολογεῖσθαι 364
Dicæodotes 299
Δικαιολογικός 129
Δίκαιον 518
Τὸ Δίκαιον 11
Δίκαιον κατ᾽ ἀξίαν 57
Δίκαιος 521
Δίκη 29
Dicam impingere 111
Dicam scribere 189
Dicarum mucrones 167
Δικασπόλοι 29
Δικασταὶ ibidem
Dicastes 61
Dicere dictatorem 272
Dicere pro testimonio 133
Dicendi peritia 160
Dixi Oratorum 125
Dictare actionem 111
Dictator 147.228
Dictatorem dicere 272
Dictatura 311
Diduco 715
Diecula 476
Diem diffundere 336
Diem eximi 220
Diem tolli ibidem
Dies 475
Dies constituta 139
Dies tollenda 220
Dies magni 255
Dies stati, pro ordinarijs 139
Diffinire 25
Diffinitio 24

Diffusus dies 336
Diffundere diem ibidem
Digitus 418
Dignatio 376
Digreßio, qua in mores præsentes inuehit 522
Digreßio in Latinitatis contemptores 443
Dij minorum gentium 194
Dij maiorum gentium ibid.
Διιξάτται 337
Diiudicata res 127
Dimidium plus toto 156
Dinundinatio 59
Dionysiaci artifices 242
Diplinthij parietes 536
Dipondius 98
Dirimu auspicia 337
Diruptus 341
Dirutus 164
Discedere in diuersa 235
Disceptare 255
Disceptationes liberæ & legitimæ 252
Disceptationem constituere 127
Discessionem facere 209. 210
Discoboli 347.349
Δίσκος 426
Discutere 663
Discussoria 666
Dispensare b. 40
Dispungere rationes 643
Dispunctio ibidem
Dispunctionum fontes 22
Disquisitio 135
Dissimilitudo nulla in genere 54
Dissolutiones contradictorum 132
Distinere 715
Distentus ibidem
Distributiuum ius 57.62
De Diuidendis sententijs 236
Diuiduum 34
Diuidere sententiam 237
Δουῆρ 49
Δοκιμασθῆναι ἐς ἄνδρας 685
Δόκιμον 518
Οἱ Δοκίσ7ες 712
Dodrans 459
Δόγμα 260
Dolichodromi 350
Dolichos 457
Dolichus 350
Dolones 432
Domanium b. 298
Domi se continere, exilij loco 508
Domus Tribunorum apertæ 2:8
Dominij præfatio 79

Dorodoci 458
Δωροδόκος 700
Dorodacia 458
Δωροδοκία 700
Doron 458
Dorophagi ibidem
Dotes animi 289
Δοξαστικὸς 612
Δοξαστὴς ibidem
Δουλεία 684
Δρόμος 426
Dulciarij pistores 470
Duodecim 161
Duodecim tab. laus 22
Δυσνομία 168
In Dysnomiam Franciæ 167
E
Ἐκ καιροῦ 711
Ἐκ παραλλήλου 645
Ἐκβολὰς 429
Ἐκβολία ibidem
In Ecclesiasti. locus restitutus 608
Ἔκκριτοι 330
Ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ 221
Ἐχέγγυον 482
Echemythi 527
Echemythia 528
Echinus 485
Echinus parturiens cunctatur 484
Ecnephias 613
Ἐκφωνεῖν 226
Ἔκπληξις 615
Ἔκπληξις τῶν ἀνδρῶν 611
Ecquis 715
Ἐκρύσεις 429
Ἐκ ζωσμοὶ ibidem
Edere 139. 382
Edere ludos 471
Edere nomina 271
Edere petitionem b. 189
Edere specimen 666
Edictum Iustiniani contra enarratores 279
Edictum prætorium 185
Ex edicto posidere 110
Edictus Senatus 208
Edilitas 500
Efferuescere 667
Effluctio 429
Ἐγκύκλιοι 330
Ἔγκριτοι ibidem
Ἐγκύκλιον 579
Ἐγγεγραμμένοι 196
Ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει 206
Ἐγγυᾶσθαι 110
Εἰκαῖον, τὸ τυχὸν 378
Εἰσφέρειν 83
Eijcere 429

Eiectitius ibidem
Elephantis intelligentia 49
Eleuare 132
Eleuare testimonia 131
Elogium 134
Cum Elogio mittere ibidem
Eloquentiæ munera 444
Eloquentia pulsa Lacedæmone 250
Eloquentiam requiri in Iurisconsulto 44
Emancipare 102
Emancipatio 97
Ἐμβαίνειν 25
Ἐμβάλλειν 363
Embatæ 487
Ἐμβάται ibidem
Emblema 436
Embolismos 362
Emmelia 346
Emplastra 628
Emptio mancupi 98
Ἐνάρχεσθαι 367
Enargia 717
Encyclios disciplina 20
Encyclopædia 461.544
Encyclopædia quid 20
Ἐνδεικνύναι 720
Ἐνδείκνυσθαι 714
Ἐνδιδόναι 513
Energia 717
Enhortius 308
Enneacrunos fons 389
Ennœæ 31
Ἐνοχλεῖν 372
Enoplia 346
Ἐνυρεῖν 662
Entheastici 647
Enthei 646
Enuntiatum 47
Ἐπακτὸς ὅρκος 468
Ἐπαγαγεῖν ψῆφον 126
Ἐπαμφοτερίζειν 396
Ἐπηρεάζειν 372
Ephebium 351
Ephelides 662
Ephemeris 380.631
Ἐπὶ καιροῦ 711
Epibatæ 386.487
Ἐπιβατεύειν 386
Ἐπιβολαὶ 31
Epicaia b. 12
Epicaizare b. ibidem
Ἐπιδημεῖν 383
Ἐπιδημία 304
Ἐπιεικὴς 450
Τὸ Ἐπιεικὲς 10
Ἐπιεικίζω 12
Episcia 12.14
Ἐπινίκια 284
Epinyctis 630
Ἐπισκευαὶ 404

Epiſtomion 593
Epiſtomizo 594
Ἐπιζέφειν τὴν ψῆφον 126
Epitome 489
Epitoma 490
Epulum funebre 493
Epulones 298
Equa ſola grauida coitum patitur 597
Eques b. 40
Equeſtris cenſus 197
Equeſtris ordo annulo inſignitus ibidem
Ex Equeſtri ordine ad Senatorium tranſitus ibidem
Equi deſultorij 355
Equorum genera 418
Equites 197
Equitium 301
Ἔρανος 300
Eraſi 301
Ἐρήμη δίκη 112
Ἐρήμην καταδικασθῆναι ibi.
Eremoditium 111
Ergaſtulum 570
Ergatæ 622
Ἐργολαβεῖν 720
Ἐργολαβοῦντες 492
Ἑρμηνεύειν 713
Erratum in ſententia 155
Erucæ 617
Erugo 616
Ἐρυσίβη ibidem
Eſſedum 599
Ἑταιρεία 694
Ἐντεταγμένοι 330
Ethici ſtatuarij 343
Ethologi ibidem
Ethopæi ibidem
Ethopæia ibidem
Ethos ibidem
Euangelia 284
Euocare 503
Euocatio ibidem
Euocatio militaris 501
Euocatio ſacrorum 191
Eunomi 166
Eunomia ibidem
Eunomia duplex 170
Euthymia 719
Ex bona fide 10
Ex iure manū conſertū 104
Ex tempore 707
Ἐξαίρετος 420
Exæuire 668
Examinare computum b. 643
Exarmare 488
Exarmare accuſationē 488
Exautorare 340
Exautorationis exemplum 340

Excedere ex assectis b. 685
Excipere notis 382
Exceptores ibidem
Excidere formula 116
Excurrere 514
Excurrens summa 513
Excursio Oratoria 514
Excutere 634.635
Ἔχειν τὸ δίκαιον 138
Exemplare b. 40
Exemplum collationatum b. ibidem
Exemplum 373
Exemplum recognitum 46
Exercitatio artem iuuat 462
Exercitatio Pancratiastica 425
Ἐξαιρεῖσθαι 614
Exhædra 351
Exhædriæ 433
Exhæresemi dies 363
Ἐξηγεῖσθαι 470
Ἐξηγουμένοι 112
Exilium 507
Eximere actionem 221
Eximere de reis 138
Eximere ex ærarijs ibidem
Eximere noxæ ibidem
Eximere notæ ibidem
Eximere numero 330
Existimatio 712
Ἐξίςασθαι 513
Exoluere religione 651
Exorari de iniustis 526
Ἐξορκοῦν 569
Exotica unguenta 629
Ἐξουσία 415
Expeculiatus 342
Expensæ 98
Expensum ferre 648
Experiri intra parietes 14
Explorator Græcorum Romam missus 87
Expolitionum genera 498
Exprobrare 366
Expungere 644
Expungere rationes ibidem
Exscribere 40
Ex tempore 711
Extra lapidem primum 311
Extraordinarij b. 195
Extricatus 430
Ἐξυβρίζειν 614.620
Ἐυγένεια 180
Ἐυγνωμοσύνη 18
Ἐυλαβεία ὑπόρμέζων 702
Ἐύθρυπτον 478
Ἐυθυδοξία 119
Ἐυθύνας διδόναι 240
Ἐυθύνεσθαι ibidem
Ἐζημιωμένοι 206.295

Facere

F
Facere ad stomachum 367
Facere gratiam canonis 184
Facere litem suam 680
Facere petitionem b. 189
Facere rectè atq; ordine 306
Facere tyrocinium 686
Facio æqui boni 15
Facescere 370
Fanatici 646
Farcturæ 536
Fas 28
Fasces 326
Fasces submittere 327
Fasces submittere populo 66
Fasti dies 572
Fastorum libri 76
Fatuus 658
Fauorabilis Iudex b. 40
Ferales præcones 495
Fercula 600
Feriæ conceptitiæ 157
Feriæ Latinæ ibidem
Ferramentum 639
Ferre ad populum 83
Ferre Iudicem 94
Festuca 538.718
Feudum b. 694
Feudum clienteæ 692
Fdes 440
Fides labefactata 480
Fidem fallere 339
Fidem suam liberare 481
Fidem alicuius sequi ibidem
Fidem tueri ibidem
In Fidem se conferre 692
In Fidem recipere 694
Fide bona 579
Fide optima 579
Fide sua esse iubere 481
In Fide esse 691.694
Fidei commissarius 92
Fidei cõmissarius hæres 517
Fidentia 376
Fidutia 91
Fidutiæ actio 95
Fidutiæ exemplum ibidem
Fidutiam accipere ibidem
Fidutiam committere 96
Fidutiarius hæres 92
Fidutiaria hæreditas 97
Fidutiaria mancipatio 96
Fidutiaria opera 91
Fidutiaria possesßio ibidem
Fidutiariæ tutelæ 97
Figurare 188
Finantiarũ generales b.299
Finita lis quando dicatur 119
Firmamentum 129
Firmißima argumenta ibid.
Fiscella 620

Fiſcellæ 298
Fiſcinæ ibidem
Fiſcus 298.620
Fiſci 298
Fiſtuca 538.718
Fiſtucatio 538
Fiſtulæ applumbatæ 594
Cn.Flauius 76
Florales agentem ſpectari à Catone 617
Floralia ibidem
Fodico 374
Formula 136
Formula cadere 115
Formularij 137
Formulam intendere 111
Fornacarius 427
Fornicarij 697
Fornices ibidem
Forum 130.245
Forum cupedinarium 292
Forum ſuarium ibidem
Foro cedere 505.506
Fortuna 145
Fortunæ 110
Fragrare 370
Francia, olim Gallia comata 16
Franciæ pares 256
Fraterculus Gigantum 143
Friuola 477
Friuolarij 478
Frontati lapides 537
Frugi bonæ 450
Ad Frugem bonam ſe recipere, euadere, redire 451
Frumentariæ teſſeræ 393
Fugax pomum 564
Fugiens uinum 565
Fugientes literæ ibidem
Fugitiuarius 637
Fumoſæ imagines 142
Funebria iuſta 332
Funerum cæremoniæ 144
Furioſi 142
Furnire ad ſententiam b.133
Furor 653

G

Galericulus 655
Galli olim elegantiæ ſtudioſi 441
Galli Senatoria dignitate donati 233
Gallorum mos improbandus 380
Gallia comata, nunc Francia 191
Galliæ ciuitates 693
Galli fratres Romanorum 233
Gallicus Hercules 441
Γέισωμα 435

Gelu

Gelu 615
Gemini 398
Gemini an uno cōcubitu concipiantur ibidem
Gemmæ fugientes 565
Generales finantiarū b.297
Generositas quid sit 180
Genius regni 60
Gentiles 25.141.146
Ad Gentiles deducendus 141
Gentilitas ibidem
Gentilitia insignia 145
Gentilitatis ius 141
Gentium ius 51
Gentium ius primarium ibi.
Genus 24
Geodetæ 452
Geometræ ibidem
Γέροντες 239
Γερουσία ibidem
Geranion 624
Gerundia in dum 278
Gerusia, uirtutis præmium 239
Gestationes 418
Gestatorium ibidem
Gestatoria pensilia 600
Gigantum fraterculus 143
Gigantum theomachia 528
Γιγνόμενον 118
Gladiatorum genera 355
Glandem frugibus ueteres prætulisse 46
Glauci & Diomedis commutatio 541
Gliscere 372
Gloria in uirtute 290
Gnomon 452
Gnomonice ars 455
Gnossus urbs 275
Graculus 606
Græcæ literæ, earumq; laus 554
Grando 613
Grandinum quatuor genera ibidem
Graphis 459
Gratia 152
Gratiam canonis facere 134
Grauari 378
Gressus 458
Γρυτάρια 478
Grytopolæ ibidem
Gubernator 385
Guerra b. 40
Gymnasia 347
Gynæcocratia 64
Gymnici 342.347
Gymnici agones 347
Gynæcocratumeni 65
Gynæcocratumeni populi ibidem

H
Habere rationem ab aliquo b. 15
Hæreditas iusta 520
Hæredium ibidem
Hæres ibidem
Hæresis 649
Hæsitantes 661
Αἱμοῤῥαγία 666
Halteres 349
Haltici 347
Ἅψασθαι τῶν χρημάτων 640
Harmostæ 316
Hasta 29
Hedui Galli fratres Roman. 233
Helciarij 385
Heliocaminus 417
Hemisphærium 626
Herbarum fidei derogatum esse 559
Herbenaca 191
Herculanea pars 494
Hercules Gallicus 441
Hercules & Iphicles gemini 398
Hermodori legislatoris exilium 75
Herniosus 342
Hetærius 308
Heteroplum 704
Hexapeda 456
Ἱκνούμενον καιρὸν 517
Ἱκνούμενον μέγεθος ibidem
Hieronicæ 356
Hieronymi non est noui testamenti tralatio 150
Ἱερώτ ὄρον 713
Hippodromus 596
Hippopotamus 50
Hircientes 663
Hircosi ibidem
Hircus ibidem
Hirudo nō linquens cutē 167
Historicè 37
Histriones 342
Hodie 476
Holosericati 180
Homagium b. 694
Homeri præstantia 548
Homeri autoritas 545
Homeri poëses 547
De Homero doctiorum sententiæ ibidem
Homines ærarij 295
Homines præesse animantibus omnibus 59
Homines tres in omni arte considerandi 463
Homognius 308
Homologare 252
Ὁμολογεῖν ibidem

Honori

Honori cedere 513
Honorum gradus & captura 527
Honorarium 309
Honorarius tumulus 190
Honorarium decurionū 309
Horæ 477
Ὁρμᾶσθαι 367
Hortator 385
Hortus 520
Ὅσιον 30
Ὁσία καὶ κηδεία 332
Hospitalia 308
Hospitalis Deus ibidem
Hospitalis tessera ibidem
Hospites 691
Hospitia priuata 308
Humanitas & humanæ literæ 444
In Humanitatis oblocutores 546
Humipetæ accipitres 585
Ὕλη 187
Hylæ ibidem
Ὑλομανεῖν 614
Ὑπαγορεύειν 227
Ὑπάρχον 518
Hyparxis 563
Ὑπέικειν 513
Hypæthrion 410
Hypæthron ibidem
Ὑπερθεματίζειν 587
Ὑπεκχωρεῖν 513
Ὑπεκφεύγειν ibidem
Ὑπέγγυα 214
Ὑπερῷον 412
Ὑπερβαγίζειν 663
Hypætræ ambulationes 350
Hypocaustum 516
Hypocrisis 342
Hypocritæ ibidem
Hæpogea 537
Ὑπωπιάζειν 335
Ὑπώπιον 333
Hypopion ibidem
Hypostasis 563
Hypotheca 639
Hypothesis 48
Ὑποθέσθαι 640
Ὑποτιθέναι ibidem
Ὑποτίθεσθαι ibidem

I

Iactus 582
Ianus bifrons 325
Iatronices 80
Ichnographia 460
Iconicæ imagines 344
Iconici pictores 343
Igniculi ad naturam dati 55
Ilias malorum 34
Illaudatus 709
Illotis manibus 72

Illotis pedibus ibidem
Illuuies 664
Imagines 142
Imagines subitæ 145
Imagines fumosæ 141
Imagines maiorum in funeribus 144
Imbricamentum 435
Imbricatum 536
Immeiere 664
Imminuta autoritas 197
Immoderatio 376
Impedata uitis 409
Imperatores anniuersarij 26
Imperij munera 246
De Imperio legis & hominis 391
Imponere 369
Impostores 655
Impostura ibidem
Imputare 368
In cœlo esse 603
In rem præsentem uenire 40.108
In re præsenti constituere 108
Incessere 359
Incrustatio materiaria 591
Inculpatus 710
Inculpati heroës nouem 710
Incumbere in eandem causam 137
Indago 269
Indicere iustitiam 519
Indicia & auspicia magistratibus data 392
Indicta causa damnari 112
Indictionales 300
Indictus Senatus 208
Indiuiduum 34
Inducere 238
Inducere sententiam aut decretum ibidem
Induciæ 40
Indulgere 374
Infantes Iurisconsulti taxantur 45
Infatuati 658
Inferior causa 233
Infestare 372
Infinitio 376
Informationes 52
Infra triduum b. 40
Insulæ 532
Ingenui 202
Inijcere manum 216
Iniectio manus 216
Iniectionem manus recipere 332
Inire æstimationem 432
Inire nexum 570

Iniurius 64.374
Iniuria 64
Iniustus 56
Inquæstæ 254
Inquirere 135
Inquisitionũ consilium 264
Inquisitor 135
Insæsinare b. 358
Insania 653
Insanitas 376
Insatiabilis 377
Inscientia 376
Insignia gentilitia 145
Insignitus 99
Insinuare 365
Insinuare donationem 17
Insolens exactor 698
Insolentia ibidem
Inspurcare 429
Instituere 66
Institutum antiquum 324
Instituta 66
Institutum memorabile 243
Institutum quid 66
Institutio adolescentiæ 234
Instrumentum aulicum 300
Insula 627
Insularius ibidem
Intercalaris 140
Intercalare 362
Intercalarius mensis ibidem
Intercalatio 363
Intercedere Senatusconsult. Tribuni poterant 217
Intercessio 217
Interdicere aqua & igni 735
Interdictum unde ui 94
Intergerinus 539
Interim 708
Interpretis officium 152
Interpretatio legum 172
Interregnum Cancellariatus 286
Interscalmium 385
Interstitia uersuum 74
Intertaliare b. 479
Intertrigo ibidem
Intertrimentum 478
Intertritura ibidem
Intestinum opus 436.591
Intolerans 377
Intolerantia ibidem
Inualetudo 376
Inuidentia ibidem
Ioannis locus 153
Ioues humani 181.529
Ira 131
Ire ad Iudicem 61
Ire in consilium 127
Isonomia 59
Isthmus 419

Iucund

Iucundus 146
Iudicare 713
Iudicatura 588
Iudicatum facere 133
Iudicatio 587
Iudex, ius animatum 61
Iudex æquus, iniquus 39
Iudicis descriptio ex Aristotele 11
Iudicis natura noscenda est 15
Iudicis persona 70
Iudicem tibi fero 94
Iudices 197.245
Iudices à Senatu petebantur 230
Iudices infensi 27
Iudices ex legis præscripto iudicare oportebat 230
Iudicium, pecuniæ certæ 116
Iudicum Decuriæ 244
Iudicium non præcipitandũ 282
Iudicia publica 251
Iugum 471
Iupiter Xenius 308
Iurare conceptis uerbis 468
Iurare in leges Principis 25
Iure meo, tuo, suo 413
Iure optimo prædia 696
Iura in quibus constituenda 176
Iuri non omnia tribuenda 38
Iuridiciales prouinciæ 260
Iuris ciuilis partes 24
Iuris definitio 28
Iuris diuisio 37
Iuris diuisio ex Aristotele 56
Iuris & iustitiæ imago 18
Iuris lauta supellex 46
Iuris non iustitiæ consulti 16
Iuris perdiscendi facilitas 21
Iurisconsulti omnibus sui copiam faciebant 164
Iurisconsulti XXXVII. Pandectas consarcinarũt 47
Iurisconsulti respondentes de iure 28
Iurisconsultis opus est proprietate uerborum 44
Iurisperitus & Orator Seruius 160
Iurisprudentia olim non fuit quæstuaria 19
Iurisprudentia quid 20
Ius 9.414

Ius annulorum 198
Ius bellicum 55
Ius ciuile 56
Ius ciuile opes figulinæ 38
Ius ciuile facilè adulterari 27
Ius datum omnibus 55
Ius distributiuum 57
Ius gentium 51
Ius gentium et humanum 55
Ius gentium primarium 51
Ius inter uirum & uxorem 64
Ius moribus institutum 12
Ius moribus receptum 362
Ius natura constitutum 54
Ius naturale ex Cicerone 49
Ius pacis 55
Ius patriciale 256
Ius summum 11
Ius suum obtinere 256
Iusiurandum concipere 467
Iussum 176
Iusta 314.517
Iusta facere 332
Iusta funebria ibidem
Iusta habitudo 517
Iusta hæreditas 520
Iusta magnitudo 517
Iusta peragere 332
Iusti dies 518
Iustitia 35
Iustitia duplex 68
Iustitia, finis legis 184
Iustitiæ imago 70
Iustitium 519
Iustitium indicere ibidem
Iustitium remittere ibidem
Iustinianus quis fuerit 682
Iustus 55
Iustum exilium 517
Iustum, plenum ibidem
Iustum munus 518
Iustum prælium 517
Iustus filius 516
Iuuenalis locus 496

L

Labefactata fides 480
Labes 607.610
Labor præmio decoratur 22
Labra 589
Lacedæmoniorũ politia 65
Lacedæmonij Lycurgi leges emendarunt 38
Lacunarij accipitres 586
Lacunæ in Pandectis 28
Lacus 431.593
Lacustres accipitres 586
Λαγχάνειν δίκην 111
Laicum 647

Lamachus 526
Λυμαίνεσθαι 372
Lanistæ 356
Lapicidinæ 378
Extra Lapidem primum 311
Lapidicinæ 378
Lapis ordinarius 423
Lapis quadratus 422
Lasciuia 619
Lasciuire ibidem
Later 536
Laterculus coctilis ibidem
Lateritij parietes 535
Laticlauium 198
Latinæ feriæ 157
Latinarum præfectus 156
Latomi 378
Latomiæ ibidem
Latumiæ ibidem
In Latumias mittere 379
Latusclauus 198
Laudare 687
Laudare autorem ibidem
Laudatum 175
Laudatores redempti 171
Laudicœni 158
Laudimiæ b. 690
Laudum b. 40
Laurentius Valla 39
Laurentij error 50
Lautia 301.307
Λαύτια 301
Legatus 91
Legati Principis 316
Lege agere 188
Leges Consulares 84
Leges de cœlo delapsæ 37
Leges quid doceant 21
Leges sacrosanctæ 31
Leges Tribunitiæ 84
Legibus quærere 135
Legibus soluere 183
Legiones decimatæ 341
Legis caput dicitur lex 50
Legis definitiones 165
Legis promulgatio 33
Legis actio 188
Legis uerba captare 27
Legis uirtus 176
Legislatio 179
Legitima cogitatio 187
Legitima iudicia 252
Legitimi dies 138.477
Legulei 137
Legulei carpuntur 160
Legulei taxantur à Plinio 37
Leguleorum autoritas 85
Legum ferendarum mos 84
Legum interpretatio 172
Legum præstantia 170
Leporarij accipitres 585

Lepos 441
Lepus tute es, &c. 400
Lepus superfœtat 397
Lesbij fabri 11
Lesbia structura ibidem
Lessũ, eiulatio funebris 161
Leucoma 338
Lex 391
Lex Aurelia 302
Lex Centuriata 75
Lex Curiata ibidem
Lex de Senatu habendo 11
Lex æterna 174
Lex memorabilis 294
Lex mens & ratio 170
Lex naturæ 147
Lex officium Principis 183
Lex, Princeps est Principi 183
Lex, recta ratio 55
Lex summa 174
Lex una esse debet 33
Lex unde dicta 167
Libella 424
A' Libellis ministri 318
Libellus Præfectorum numerus 324
Libellorum magistri ibidem
Libellorum magistri octo ibidem
Libellorum præfecti 319
Libellus 318
Libellus ferentarius 458
Liberare creditorem 703
Liberare fidem 481
Liberatæ & liberationes 322
Liberi tenentur parentes alere 56
Libertas 90
Libertas dicendi in Senatu 215
Libertate dare 94
Libertini 262
Libertinorum allectio 204
Libitina 494
Libitinarij ibidem
Libitinam exercere 572
Libra in emptionibus mancupi 98
Libralis ibidem
Libripens 97
Librorum Iuris multitudinem obesse 173
Licinia lex 22
Lictores 326
Limenarchæ 451
Λιμὴν ibidem
Limina imperij ibidem
Limitanei 452
Literæ abecedariæ 682
Literæ Græcæ 554

Literas humanas laudat 444.446
Litem in rem suam uertere 681
Litem suam facere 680
Lites, procuratorum pabulum 282
Litium materies 261
Litium miseriæ 167
Litium series 242
Λωβῆν 335
Locare 490
Locare sepulturam faciendam 491
Locator 490
Locumtenens b. 91
Locupletes 481
Locus Apostoli enarratus 354
Locus Ciceronis restitutus 296.512
Locus ex quinquagesimo libro Digestorum restitutus 408
Λογισμὸς κοινὸς 51
Logodædali uerborum funditores 58
Loliescere 614
Lolium 607
Loquendi & agendi præcepta coniungenda sunt 44
Lucæ locus 150.153.415.670
Lucæ locus emendatus 608
Luciferi lapsus 169
Lucrum 61
Luctus publici forma 199
Ludi 471
Ludij 342
Ludicrorum genera 342
Ludiones ibidem
Ludos edere 471
Ludus pro gladiatura 64
Lunatus calceus 198
Lusciosus 658
Luscitiosus ibidem
Lustrum 465
Luxa 652
Luxuria 614.652
Lyceum 347
Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ 38
Lymphati 654
Lymphationes ibidem

M

Macedonia, seminarium triumphorum 407
Macellum 292
Macellum, conturbator est 496
Ex Macello uiuere ibidem
Machærophori 180

Machinarij 452
Magadium 471
Magas ibidem
Magis 470
Magister equitum 147
Magistri cærimoniarũ 360
Magistratus 188.390
Magistratus sacrosancti 31
Magistratus causam dicebãt finito magistratu 391
Magistratus uel ignominiam accipit, uel decus 288
Magistratu se abdicare 83
De magistratibus 525
Magmata 470
Magma 470
Magna comitia 178
Maiestas 200
Maiestas læsa 196
Maiestas populi 196.253
Maior uis 612
Maiorum gentium Senatores 192
Malagmata 629
Malleoli 406
Malorum Ilias 34
Manceps 113.491.631.632
Mancipare 96.97.101
In Mancipatum dare 98
Mancipatio 97
Mancipatio fidutiaria 96
Mancipi res 98
Mancipi emptio 98
Mancipium 101
Mancipio accipere ibidem
Mancipio dare 100
Mancipio fundum dare 095
Mancipio promittere 100
Mandati iudicium & eius uiolatores 338
M. Manlius 273
Ad Manticam res redijt 342
Manum afferre 217
Manum inijcere 216
Manus iniectionem recipere 332
Manibus illotis 72
Marci locus 396.413
Maria claudi 401
Mariti mancipium 103
Marmoratum 498
Mars cum Venere illaqueatus 65
Mastigonomi 358
Mastigophori 358
Mastos 594
Matæotechni 36
Materfamiliâs 103
Materia consequentiæ et importantiæ b. 139
Mathematicum naturæ specimen 289

Matreas 636
Matrix 338
Matrices urbes 305
Matrona 103
Matthæi locus 415.417 657
Maurica b. 345
Medianus 504
Medianum 434
Mediastinus 384
Medicinæ finis 464
Medicinæ uocabula reposita 543
Melancholici 652
Memorabile factum 233
Menia columna 329
Mensarij 508
Mensularij 508
Mensurarum nomina 457
Μήνυτρα 284
Meo iure 413
Οτι, Μηότι 724
Mergi 406
Μεσόδικοι 61
Mesonautæ 384
Μεσατάτειρ 636
Μεσαύλιον 122
Μεθίσταται 513
Μεθοδικὴ αἵρεσις 79
Methodus ibidem
Methodici medici ibidem
Μέτοικοι 196
Metropolis 305
Μιαιφόνος 82
Michaël numen sodalitium 204
Miles 40.147.198
Militum improbitas 601
Militiæ genera tria 501
Milium 457
Miluarij accipitres 584
Mimi 323
Mimicum 717
Ministerialis hospitij 257
Ministri à libellis 318
Minorum gentium Senatores 193
Minos 275
Minos à Ioue institutus 275
Minutarij 300
Misanthropos 449
Misanthropia 75
Misocali 20
Μισθοῦμαι 492
Μισθοῦν 492
Mithrati b. 511
Mitte me in latumias 379
Mittere ad nomen 271
Mittere cum elogio 134
Mittere in consilium 125
Modella 460
Modulus aquarius 418

Molæ asinariæ & trusatiles 427
Moletrina 428
Monadis arithmeticorum 48
Monarchia 170
Monarchiæ tempora 86
Μωραίνειν 658
Morari 657
Morbus 665
Mos 66
Mos Gallorum improbandus 380
Mos legum ferendarum 84
Morem gerere 707
Mores 66
Moribus agere 68
Moribus receptum ius 362
Morigerari 707
Morion 657
Mortarium 499
Μόσχευμα 407
Μοσχεύειν τὰ κλήματα ibi.
Moses 649
Mucidum uinum 567
Mulctam certare 388
Mulctam dicere ibidem
Mulier sola grauida coitum patitur 397
Mulieres imperãtes uiris 64
Muliebria 241
Multiiugis 375
Mundus 54
Munerare 374
Muricati gressus 417
Murices ibidem
Mutuli 595
Μυᾶσθαι 701
Myoparo 631
Myopes 659

N

N, L, ampliandi signum 121
Natalibus restituere 202
Natalium restitutio ibidem
Natura 48
Naturæ lex 174
Naturale ius 56
Naturale ius ex Cicerone 49
Naucleri 386
Nauicularij ibidem
Nauiculariam facere ibidem
Nauiculatores ibidem
Nauigandi tempus 401
Necessitas causatiua b.40
Necessitas præcisa ibidem
Νεκροφόροι 495
Necrophori ibidem
Nefasti 475
Negationis usus 722
Νεοσύλλογοι 685
Nequam 338
Nequitia 338

Neruus 570
Nexus, uel nexum 98
Nexi 570
Nexum transferendi dominij genus 571
Nexum inire 570
Ad Nihilum ponere b. 238
Niceteria 285
Νικητήρια ibidem
Nidularij accipitres 585
Nobiles carpuntur 180
Nobilium uita 334
Nobilitas generis 180
Nocte iudicabant Areopagitæ 250
Νόημα 63
Nomarchæ 318
Nomarchiæ 137
Nomen 496
Ad Nomen mittere 271
Ad Nomen respondere ibid.
Nomen accipere ibidem
Nomen dare ibidem
Nomina 301
Nomina edere 642
Nomi 317
Nomi mutabiles, ut nomismata 38
Νόμικον 65
Νόμιμος ἐκκλησία 208
Nomisma à nomo Græcè 63
Nomophylax 283
Nomophylaces 277
Nomophylacia 261
Nomothetica 463
Non credere se publico 383
Non ideo, quid significet 466
Non liquere 123
Norma 423.452
Norma plumbea Lesbiorum 423
Normalis angulus 453
Νόθον ἀτἰμισμόν 186
Nothus ibidem
Νόθος ibidem
Νόθος λογισμὸς 87
Notha cogitatio ibidem
Notha ratiocinatio ibidem
Nothia 186
Notiones 51
Notis excipere 382
Notis scribere ibidem
Nouemuiri 247
Nouus homo 142
Nuilla b. 617
Numerabantur sententiæ 234
In Numerato habere 730
Numus 544

Numus à numo Græcè 63
Numus unde dictus 544
Numariæ tesseræ 394
Numo addicere 572
Numarij 458
Nuncupare, & nuncupatum testamentum 226
Nuncupata uoluntas 227
Nuptiæ collatæ 722
Nutrix 405
Nutricia 264
Nyctalopes 659
Nycteris 886

O

Oberati 303
Oβλίζειν 644
Obire uadimonium 110
Oblationales 300
Obligatus pecuniæ 674
Obliterare 238
Obryzum aurum 629
Obstringere religione 650
Obtendere 365
Obtinere ius suum 138
Obnuntiatio augurum 218
De Obnuntiatione 392
Obseruantia clientelaris 693
Obstruere luminibus 411
Occidere 235
Oeconomia 181
Oeconomicum 64
Offundo 716
Officina æquitatis 287
Officium Principis 183
Οἰκέτης 450
Οἰκία περιάμφοδος 627
Οἰνοχόος 257
Oleaster 357
Oligarchici 57
Olympias 466
Olympionicæ 356
Omnis creatura 396
Operæpretium 532
Οφλόντες 206, 295
Opinari 62
Opistodomos 297
Optima fide 579
Opulentia 180
Opus intestinum 436. 598
Orandi potestas Athenis recisa 250
Orari de iustis 526
Oratio pro Ligario 160
Orationis uis 160
In Oratore quid requiratur 37
Oratoribus non licuit affectus mouere 249
Oratoriam artem non requiri in Iurisconf. 46
Orchestra 297. 344
Ordo 328

Ordo amplißimus 199.253
Ordo castrensis 147
In Ordinem redigere 329
Ordines Romæ tres 197. 328
Ordinum trium conuentus 286
Ordinarij dies b. 139
Ordinarij silices 423
Orgyia 457
Orthographia 460
Orthostatæ 592
Orti ex sese 143
Ortyagometra 306
Osculandi Senatus consuetudo Principibus suis 233
Ostracismos 180
Οὐχ ὅπως 724

P

Πάχνη 614
Pactum nudum 34
Palæstra 345.348
Palæstrici ibidem
Palæstritæ ibidem
Palatio 538
Πάλη 427
Πάλιν 338
Palmus 458
Palmus duplex 439
Paludamentum 191.505
Palus 408
Paludatus 505
Pambasilia 181
Panceltion 286
Pancratiastæ 350.425
Παγκρατιάζειν 425
Pancration 350.424
Παγκράτιον πένταθλον 425
Pandectæ Pisanæ 175
Pandectæ Tyronis Ciceronis liberti 47
Pandectarum lectio 39
Pandectarum inscriptio 46
Pandectarum laus ibidem
Panætolion 286
Panionion ibidem
Panis fragmento uendere b. 572
Panthera 583
Pantomimi 343
Papinianus iuris asylum 29 319
Papiniani mors 319
Paracatabolæ 92
Παραδειγματίζεσθαι 511
Paradromidæ 351
Παραγραφῆς δίκη 319
Parasanga 457
Παρασκευάζειν 359
Παραστὰς 406
Παρατυχὸν 502

Paratitla 32.279
Παράζιμμα 479
Παρέκβασις 514
Παρεγγεγραμμένοι 195
Παρεισφέρειν 83
Παρεμβάλλειν 363
Παρεμβολὴ ibidem
Parentare 332
Parentatio ibidem
Parentem necare 176
Pares Franciæ 256.257
Intra parietes experiri 14
Parietum formæ 533
Parisiensis Curia 230
Paristhmia 419
Παρίσαμαι 565
Parlamentum 255.264
Parlamentū Tolosanū 263
Parlamentaris Curiæ comparatio cum Areopago 252
Paro 631
Parricida 82
Parricidij lex 174
Parricidij Quæstores 82
Partim 147
Partus immaturus 430
Partus uitalis 430
Passus 458
Pastilli 628
Pastillatum argentum 629
Pater patriæ 313
Inter Patrem & filium nullum est ius 182
Patres 256
Patres conscripti 195
Patricij 193.256
Patriciatus 193
Patriciale ius 256
Πάτριος 193
Patricum, siue Paternum ius 64
Πατροκτόνος 82
Patronus 370
Πατροφόνος 82
Paulicus 465
Pauperum testimonio parum fidei adhiberi 484
Pax 152
Pecunia attributa 302
Pedamen 408
Pedamentum ibidem
Pedarij Senatores 209
Pedata uitis 409
Pedibus illotis 72
Pedibus in sententiam ire 235
Pegasarij cursores 457
Peierare conceptis uerbis 468
Πείθειν 441
Pelargici nomi 50
Πέλαργος ibidem

Πελάται 691
Pellace 103
Pellex quæ sit ibidem
Πελότιδες 691
Pensitare 696
Pensitationum genera tria 299
Pentadoros 459
Pentathli 350.425
Pentathlon 350
Πέπεισμαι 440
Perdicarij accipitres 584
Perductor 718
Peregrini accipitres 584
Perfungi 577
Perfunctoria Budæi opera, non plena 42
Perfunctoriè 577
Peremptam obligationē non renasci 118
Perendie 122
Perendinus dies ibidem
Pergula 436
Περίδειπνον 493
Periergus 699
Περιγράφειν 379
Periodo uictor 356
Peripatetici 347
Periscelide donati 204
Περισπᾶσθαι 714
Perissochoregia 473
Peristeron 626
Permutatio Glauci & Diomedis 541
Perones 630
Peronatus arator ibidem
Peritheon 623
Perpendiculum 423
Perpendicularis 453
Perpetuum edictum 185
Persarū Reges tyranni 181
Persona 140
Personam alienam ferre ibi.
Personaliter citare 113
Persuadere 439
Persuasio 440
Pes 458
Petere 304
Petitiones 48
Petesso 374
Petorritum 599
Petrus Crinitus 178
Petri locus 155
Πῆχυς 459
Phalereius 352
Φενάκη 655
Φενακίζειν ibidem
Φενακισμὸς ibidem
Φερέγγυον 482
Φιλαλήθεια 281
Philalethia 281
Φιλάρχαιοι 162

Φιλεπ

Φιλεπιέικης 15
Philepiicia 281
Φιλεπιέικεια ibidem
Phillinæ agones 357
Philippi Regis iudicium 282
Philius 308
Φιλοκερδεῖς causidici 20
Φιλόδικοι causidici ibidem
Philoxenus 378
Philosophari 20
Philosophi Iurisconsulti ibidem
Philosophi mercenariā operam spernunt ibidem
Philosophi professio ibidem
Philosophia ibid. &, 544
Φιλοφρονεῖσθαι 701
Φιλοτιμεῖσθαι ibidem
Φιλοτίμως 702
Phonasci 346
Phonascia ibidem
Φράτορες 298
Phratriæ ibidem
Phratrius ibidem
Φρέαρ ibidem
Phtoria 429
Φυγαδοθήρας 637
Φυγοδικεῖν 111
Φυτευτήριον 405
Picarij accipitres 584
Pignero 640
Pignerari ibidem
Pignerator 641
Pignus 639
Pignoris capio 213
Pignora capere & auferre ibidem
Pilæ 421.595
Pileus 100
Pileati serui ibidem
Pilenta 600
Pilotium b. 538
Πιλίδιον 635
Pisanæ Pandectæ 175
Πίστις 440
Pistores dulciarij 470
Pistrinum 427
Pitho 441
Pitiocampæ 617
Placitum 268
Plana area 537
Plani 635
Planta 405
Plantanimantes 396
Plantarium 405
Planus 635
Platea 581
Plato 275
Πλατύσημος ἐσθὴς 199
Plauti iocus 382
Plebis quisquiliæ 483
Plebiscitum 78.84

Pleb

Plebiscita 252
Πλειστηριάζειν 587
Pleonexia 156
Plethrum 456
Plinius hallucinatus 399
Plinij locus 429.493.588
Plinij locus emendatus 126. 476
Plinij Iunioris locus, ex epistola quæ uulgò non extat 234
Plinij sententia in Leguleos 37
Plumbum 210
Πλωινοὶ 589
Plutarchi opus 547
Πλῦτον κεράμεως 38
Ποασμὸς 607
Pocœnium 672
Pœna & beneficium, Dij Democriti 169
Pœnales prouocationes ad Senatum factæ 233
Poëtica autoritas 545
Poëticæ laudes 549
Ποιεῖν 359
Ποιεῖν κρίσιν ἰδίαν 681
Πολιτεία 392
Polliceri 531
Pollicitatio ibidem
Pollinctor 492
Pollinctum 493
Pollincere 492
Politicon 53
Pollucere 493
Pollucere patrimonia 493
Pollucibilis cœna ibidem
Pollucibiliter 492
Polluctor 493
Polluctum ibidem
Polupofus 342
Polygamorum pœnæ 510
Pomum fugax 564
Ponere ad nihilum b. 238
Ponere cardinem causæ 129
Pontifices 30
Pontificium ius ibidem
Populus sciscere solebat 253
Populi est iubere 219
Populi maiestas 196.253
Populi potestas 219
In populi locum successit Princeps 231
Porrigere calculum 126
Porthmus 419
Porthoticon iuris genus 60
Portus 631
Positio 48
Possidere bona ex edicto 110
Possessio fidutiaria 91

Post

Postæ b.557
Postulationibus uacare 321
Potestatiua b. 40
Pothen 472
Præceptum Catonis 392
Præcidere 136
Præcipere 371
Prædes 632
Prædes hodie sponsores 114
Prædes pro bonis prædijs ibidem
Prædestinata 359
Prædia bona 113
Prædia optimo iure 696
Prædibus et prædijs cautum esse 113
Prædiatores 697
Præfectorum libellis numerus 324
Præfectus Latinarum 356
Præfecti ærarij 297
Præfecti fisci 298
Præfecti militum 147
Præfecti ratiociniorum 195. 294
Præfecti scriniorum 319
Præfectus urbis 157
Præfectura 273
Præfurnium 516
Præire 468
Præire de scripto 469
Præire uerba iurisiur. 469
Prælucere 735
Prænotiones 52
Præs 114
Præs litis 91
Præscriptio, à Cicerone autoritas 689
Præstare 163
Præstare fidem, culpam 164
Præster 614
Præstigiæ 716
Præstigiatores ibidem
Præstitutum 331
Præstringere 715
Præsumere 371
Præsumptiones 51
Prætendere 365
Prætexere 266
Prætextæ anni 222
Prætexta puerilis 685
Prætextatus sermo 222
Prætextatæ puellæ ibidem
Prætextati 221
Prætextati filij cum Senatoribus in Curiam ibant 221
Prætextati mores 222
Prætor 274.471
Prætor Centumuiris præsidebat 244
Prætor Iudex capitalis 245
Prætor Iudex quæstionū ibi.

Præt

Prætorium 274.293.598
Prætorium edictum 185
Prætoris autoritas 118
Prætoris iurisdictio 245
Prætoris uerba, do, dico, addico 294
Prætorij 273
Prætoriani consilij acta 325
Præuaricatorem sibi apponere 137
Pragmaticorum imposturæ 166
Pragmaticis lites pabulum præbent, & rationes suas in spolia coniiciunt 282
Precarium 666
Πράκτωρ 588
Prehendere 213
Prehensare 701
Prehensio Senatoris 214
Prelum 621
Premere testimonio 132
Prima actione 133
Primores Regiæ minist. 257
Princeps Curiæ 286
Princeps Traianus æquitati se submisit 275
Princeps in populi locum successit 231
Princeps legibus solutus 179.181
Princeps Senatus 196
Princeps tanquam Deus 179
Principis officium 183
In Principis uerba adigi 285
Principi Princeps est lex 183
Principes Dei ministri 182
Principatus animæ 52
Priscianomastigæ 553
Priuum 177
Priuata ratio 299
Priuilegium 85.177
Priuilegio præditi 266
Προάγειν 718
Προβάλλεσθαι 364
Πρόβουλοι 276
Probuli ibidem
Procellæ 613
Proconsul 312
Proconsulare imperium & ius 312
Proconsulis status in prouincia 314
Πρόκριτοι 330
Procurator 376
Prodigi 142
Prodire in medium 383
Prodire in publicum ibidem
Productor 718
Πρόεδροι 277

Profani 647
Profari ibidem
Profterre 136.564
Profeßio liberorum 706
Profiteri 705
Profiteri donationem b. 40
Prohedri 277
Proiecta 436
Proiecturæ ibidem
Prolepsis 51
Proletarij 483
Proloquium 47
Promittere calculum 126
Promittere uadimoniũ 109
Pronea 175
Pronuntiandi tria genera 336
Pronuntiatum 47
Pronuntiare 226
Pronuntiare amplius 120
Προοδοποιεῖν 470
Προωρισμένα 359
Προφάσεως ἕνεκα 578
Προπηλακισμὸς 335
Propola 631
Propolæ 300
Proponere calculum 126
Proportio 57
Propositum 40
Πρωράτης 385
Proreta ibidem
Πρωρεὺς ibidem
Proripere 668
Proruere 669
Πρὸς ἀφοσίωσιν 577
Proscenium in scena 344
Proscriptorum bona quomodo uænibant 500
Proscripti 40
Proscriptio ibidem
Προσλογίσασθαι 642
Protecta 436
Protectum ibidem
Protegere ibidem
Προστάνεσθαι 364
Πρωτόπεδροι 685
Prouerbium 73.304.399.428.447.449.484
Prouidentia 175
Prouinciæ consulares et prouinciales 314
Prouinciæ iuridiciales 261
Prouinciolæ 316
Prouincialium postulata consulibus edebantur 224
Prouocare 366
Prouocare ad populum 310
Prouocatio à magistratibus ad populum 233
Prouocatio ad mille passus 310
Prouocationes pœnales factæ

ctæ 233
Prouocatores 271
Proxenia 309
Πρέργου τι ποιεῖν 532
Prudentia 166
Prudentia communis 52
Prudentia indiserta potior loquaci stultitia 44
Pruina 615
Psarus 606
Ψάθυρον 478
Pseudocatones 529
Pseudourbana ædificia 598
Psychagogos 441.450
Ψήφισμα 268
Ψηφίζεσθαι κρύβδην 251
Ψηφίζεσθαι ταραχὴν 503
Publicum 283
Publica iudicia 251
Publico abstinere 283
Publico se committere ibidem
Publicola 66
Publicani 383
Pugilicè aut athleticè ualere 353
Pugillatus 349
Pulpitum 344
Citra Pulueris tactum 348
In Puluerem & solem 351
Punitus est 376
Pupillum fraudare 339
Purpurarij urinatores 489
Purus putus 325
Pura toga 684
Pustulæ 325
Pustulatum argentum 629
Putatus 630
Pyctæ 347
Pyctacia 301
Pyctacium 338
Πυελοὶ 589
Πυγμὴ 426
Pylæ 270
Πυλαγόρας ibidem
Pyræ 284
Πυρκαϊαὶ ibidem
Πυρομέτριον 671
Pyrrhicha 346
Pyrrhicharij ibidem
Pyrrhichistæ ibidem
Pythagorica autoritas 35

Q

Quadrans summa 514. 644
Quadratus lapis 423
Quadringenta 197
Quadruplatores 677.720
Quærere 134.230
Quæsitor 125.134.304
Quæsitor à quærendo 245
Quæstio 127.154

Quæstio decreta 134
Quæstionem decernere 134 135
Quæstiones perpetuæ 157
Quæstor 304
Quæstoris prouincialis necessitudo cũ Prætore aut Consule 293
Quæstores ibidem
Quæstores ærarij 295
Quæstores candidati 303
Quæstores parricidij 82
Quæstores urbani 294
Quæstorũ uaria genera 193
Quæstorium ibidem
Quæstura ibidem
Qualitas procedendi b.140
Qualisqualis, et similia 644
Quanti plurimo, non quanti plurimi 573
Quantusquantus 644
Quassati milites 341
Quiescere 375
Quinquertium 350
Quintij cuiusdam similitudo 556
Quintiliani locus de iure 45
Quinquertiones 350
Quiritare 371
Quiritari ibidem
Quisquis, pro quicunq; 644
Quoad 668
Quoaddum 726
Quotare b.136

R

Ratiarius 487
Ratio animata 183
Ratio humana 54
Ratio priuata 299
Ratio recta 55
Rationem alicuius habere 271.315
Rationem inire 452
Rationem magistratus gesti reposcere 240
Ratiõe præstamus beluis 54
Rationes dispungere 643
Rationes Referre ad ærariũ 296.643
Rationales 195
Ratiocinatio nota 187
Ratiociniorum præfecti 195. 294
Rauca 606
Receptitius seruus 420
Receptum 361
Receptores b.114
Receptores particulares b.297
Recipere 362.419
Recipere, manus iniectionem

nem 332
Recipere se ad frugem bonam 451
Rechamus 623
Recitare ex scripto 226
Recitare sententiam 225
Recognitum exemplum 40
Recredentia b. 90
Recta cœna 731
Recte atque ordine facere 306
Rectores prouinciarum 316
Recuperatores 120
Recusare 130
Redemptor 491
Redigere in ordinem 168
Redimere 491
Refellere testimonia 131
Referre 643
Referre ad Senatum 84
Referre in cõmentarium 382
Referre rationes ad ærariũ 296.643
Refractarius 374
Refragari 371
Refutare 132
Regalia 264
Reges Galliæ 181
Regestum 380
Regiæ ministri primores 257
Registrum b. 380
Regula 621
Regum sceptrum 22
Relati in ærarios 206
Relatio 40
De Relatione Consulis 224
Relatores 264
Relegare 235
Religio 648.650
In Religionem uerti 651
Religione obstringere 650
Religione exoluere 651
Remiges 385
Remittere cessationem sacrorum 520
Remittere iustitium ibidem
Rentæ b. 96
Rentam constituere b. 98
Renuntio 369.566.567
Renuntiare hospitium 308
Renuntiatores 265
Reorum accusatio in Senatu 229
Repedo 374
Repercußio 39
Repetere 438
Repetita consuetudo 439
Repetita die 438
Replicatio 119
Reprehendere 132
Repræsentatio rei imaginaria

ria 108
Repræsentationes b. 190
Requesta b. 318
Requestæ 254
Requestorum magistri b. 319
Res & causa ad exemplum pertinens 139
Res concertata 127
Res mancipi 98
Res nec mancipi 99
Rescribere 636
Resortiri 255
Respondere ad nomina 272
Respondere de iure 163
Restipulor 93
Retinere ius 138
Retorquitio b. 40
Retortio ibidem
Reuocare testes 134
Ῥαβδοῦχος 360
Rhadamanthus 276
Rhabduchi 359
Ῥάβδοι 663
Rheda 599
Ῥοὰς 614
Ridica 408
Rigor iuris seruatus b. 10
Riuularij accipitres 584
Rogare 83
De Rogandis sententijs 211
Roratio 615.617
Rubigalia 617
Rubigo ibidem
Ad Rubricas se transferre 36
Runcare 607
Runcatio ibidem
Ruta & cæsa 590

S

Sacelli 298
Sacci ibidem
Sacculi ibidem
Sacerdotes et Episcopi Curia eiecti 264
Sacerdotes iuris 28
Sacerdotes ueterum ibidem
Sacerdotalis auaritia 495
In Sacerdotio indignos 169
Sacramentum 106.501
Sacramentum, et sponsio pœnales lites 106
Sacramento adigere 469
Sacramento iusto contendere 106
Sacramento rogare 285
Sacrarium sanctius 31
Sacristitium 520
Sacrosancta potestas 31
Sacrosancta ecclesiæ 36
Sacrosanctæ leges 31
Sacrosancti magistratus 16

Sæsina b.102
Sæsire, pro mancip. b. ibidem
Sæsire suapte sponte b.333
Sagati 504
Sagmina 190
Sagum 504
Sales Oratorij 249
Salientes 589
Saltabundus b.583
Saltationis antiquæ species 346
Saluare b.132
Saluationes b.ibidem
Saluo more maiorum 67
Sallustius 162
Salutaris litera A, 124
Sanctæ leges 31
Sanctum 30.190
Sanctius ærarium 30
Sanctius consilium 287
Sanctius sacrarium 31
Sanctißima ciuilis scientia 31
Sanctiones 30
Sandapilarij 495
Sanè cum superlatiuo 160
Sanequam 375
Σανιδώματα 592
Sannio 657
Sapientes septem 157
Sapiētia ex ratione nata 54
Sapientia ciuilis, res sanctißima est 19
Sapientiæ liber Latinè mendosus 609
Sarcire 401
Sarculatio 607
Sarritio ibidem
Sartatecta 401
Sartatectaq́; 403
Sartè 401
Sartum & tectum 403
Satis, non conuenit superlatiuo 160
Satrapia 318
Saturni ædis ærarium habebat 296
Satyrica 346
Saxa 456
Q. Scæuola 158
Scæuola quid in iure egerit 25
Σκάλισις 607
Σκάλλειν ibidem
Scalmus 385
Scenæ inseruiendum 290
Scenica ars probrosa 361
Scenici 342
Scenographia 460
Sceptrum 29
Schedia 487
Schedion ibidem

Schœn

Schœnus 457
Scholastica prælectio in ius ciuile 27
Sciamathia 351
Σκιαθήρας 582
Sciatheras ibidem
Sciographia 461
Scire 84
Sciscere ibidem
Scitum 176
Σχολικκῆσαι 614
Scriba 33
Scribere 637
Scribere notis 382
Scrinia 319
Scrinia duorum generũ fuerunt 319
Scriniorum magistri 319
De Scripto, et ex scripto recitare 216
Scriptura 631
Scripturarius ibidem
Scripturientium ambitio 26
Scripturientium insania 173
Scripturientium culpa delecta iustitia 16
Scripturientium libido 30
Scrupuli 649
Scrupulosi ibidem
Sculptura 638
Σεβαστότερον 714
Sectæ 649
Sectores 721
Sectio 721
Sectiones 100
Secundaria breuiaria 301
Securiclæ 596
Securiclatus ibidem
Securus 719
Securitas 719
Sella curulis 418
Sentina 405
Seminarium 404
Seminarium curiæ 408
Seminariũ triumphorũ 407
Semisses 676
Σεμνότερον 713
Senaculum 241
Senatores maiorum minorumq́; gentium 192
Senatores Romæ centum ibi.
Senatorum lectio 200
Senatorum numerus 112
De Senatorio iure 234
Senatus 200
Senatus est censere 219
Senatus ex XII. tabulis 219
Senatus censere solebat 253
Senatus legitimus & indictus 207
Senatus muliebris 241
Senatus Parisiensis 192

Senatus populus 223
Senatus per quos haberi poterat 157
Senatus aucta potestas 315
Senatus autoritas 196.253
Senatus autoritas in futurum accommodabatur 196
Senatus autoritas quãdo primùm inclinari cœpit 229
Senatus coactio 212
Senatus cognitio legi certæ non fuit astricta 231
Senatus cõuocãdi ratio 104
Senatus dimißio 238
Senatus legendi ratio 207
Senatus ordinis nomen 246
Senatus prisci maiestas 228
Senatus Ro. institutio 192
De Senatus cognitione memorabile 230
Senatui non licebat de ciue Romano statuere 224
Senatui quando adempta potestas 229
Senatum consulendi ius 207
Senatum non iudicasse reos 227
Ad Senatum à Iudicibus appellationes 230
In Senatu non omnibus data potestas dicendæ sentẽtiæ 209
Senatusconf. 222
Senatusconsul. statim ad Aediles ibidem
Senatusconf. forma 227
Senatusconf. antiquabantur interdum 238
Senatusconsult. per discess. 208
Senatusconsulti legitimi locus & tempus 208
Senatusconsulta 241
Senatusconf. ad ærarium deferebantur 223
Senatuscon. duo uno die non fiebant 212
Senatusconsulta tacita 241
Sensus communis 52
Sententiam diuidere 238
In Sententiam ire 210
In Sententiam ire pedib. 235
Sententiæ à quibus recitabantur 225
Sententiæ ex breuiculo recitandæ 226
Sententiæ numerabãtur 234
Sententiæ non numero, sed pondere ualebant 259
Sententiæ rogandæ 211
Sententiæ tabellares 245
Sententiæ tabellariæ 121

De

De Sentẽtijs diuidendis 236
Septa aquaria 536
Septem ſapientes 157
Septuaginta interpret. & diſcipuli 150
Sequi fidem alicuius 481
Sequior 338
Serendi gerenda multa 406
Sermo interior et exter. 280
Sermocinor 376
Serui pileati 100
Seruimus legibus 170
Seruius Sulpitius 28
Seruij Sulpitij laus 15
Seruitus 55
Seruus ad limina 452
Seruus receptitius 429
Seſcuplus 716
Seueritas caſtrenſis 341
Sexuiri 247
Sibyllina carmina 34
Sicarij 247
Sicinnis 346
Siderati 618
Sideratio 611.615.618
Sigilla 594
Simia fabrilis b. 623
Simplares 677
Simplariæ uenditiones 356
Sinus 708
In Sinu habere 707
Siphunculi 589
Sirij 556
Σιτηρέσια 394
Σιτηοψς ibidem
Socium lædere 339
Societas humana 53
Solarium 417
In Solem & puluerem 351
Solers 698
Solidarij 300
Solidus 676
Solonis prudentia 176
Solonis Reſpub. 169
Soluere canonibus 184
Soluere legibus ibidem
Sophi 157
Σοφοκλῆς 158
Σοφὸς ibidem
Sordes Iudicum 700
Sordidi 458
Sortes iudiciorum 255
Sortitò animaduerſum in milites 341
Spaceliſmus 618
Spartea 298
Specimen edere 686
Spectatio 486
Spectatores ibidem
Specularia 409
Specus 595
Sperma 406

Σφακελισμός 618
Σφακελίζειν 618
Sphæristæ 516
Sphæristerium 515
Sphæristici 516
Spithama 459
Σπογγεῖς 489
Spongiatores 489
Ex Sponso actio 95
Sponsio 93.94.95
Sponsio Cleopatræ 95
Sportæ 298
Sportellæ ibidem, & 322
Sportula 731
Sportulæ 298
Σπουδαρχεῖν 701
Spurcare 428
Spurcum uinum ibidem
Spurius 186
Spurij uersus ibidem
Spuria cogitatio ibidem
Stabularij 581
Stabulatio ibidem
Stadium 456
Stadiodromi 349
Stathmus 457
Στάθμη 454
Σταθμᾶσθαι 713
Staticulum 399
Statuere ex æquo & bon. 12
Status 193
Status duplex 128
Stationarij milites 452
Statumen 409
Στέγαι 537
Stelæ 427
Στῆλαι ibidem
Στηλιτευτικοὶ λόγοι 422
Stemmata 143
Stephanitæ agones 356
Sterilitatum causæ 614
Stylus 136
Stipendiarij milites 98
Stipis ponderandæ pensatores 98
Stipulatio 93
Stipulatio disiunctiua b.40
Stipulatio in diem concepta 118
Stipulationes alternat. 40
Stitisse 335
Στοιχισμός 581
Stolidi 169
Stolones 405
Stomachus 664
Stricti iuris uocabulum 13
Structilis 423
Structiles canales 422
Structura ibidem
Structuræ genera 423
Sturnus 606
Suada 441.449

Suadæ medulla 450
Suadela 441
Suadere 439
Suarium forum 292
Subdialia 410
Subdiualia ibidem
Subducere 668
Subeuocatio 503
Subitæ imagines 145
Subleuare 132
Sublimipetæ accipitr. 584
Sublinere os 77
Submittere 415
Subrecta uitis 409
Subscribere 137.369
Subscriptor 370
Subscriptio ibidem
Subsellia 386
Subsidiarij 268
Substantia 372
Succenturiati 268
Successores prouinciar. 306
Sucula 622
Sudor 81
Sugillare 365
Suggillare 335
Suggillare pudorem 333
Suggillata 333
Suggillatio 333.335
Suggrundæ 434
Suggrundatio ibidem
Suggrundia ibidem
Suitas b. 35
Sullaturire ibidem
Sulpitij laus 160
Summa cognitio 246
Summa excurrens 513
Summa lex 174
Summa quadrans 644
Summa quæstio 128
Summum ius 13
Summo iure agere 13
Summum tribunal curiæ centenariæ 258
Summittere fasces 327
Suo iure 413
Suo iure agere 414
Superfœtatio 395
Superior causa 133
Superstitio 548
Suppeditatus 376
Supplicationes 284.520
Supplicationes amburbiæ, 617
Supprædes 114
Suscudes 596
Suspectus Iudex b. 40
Sycophantiæ pœna 63
Συγκαταθετέον 369
Σύγκλητος 208
Συγκρόταιν 426
Syluescere 614

Συμβουλὴ 300
Symphoniaci serui 355
Συνάγειν δικαστὰς 126
Synanche Demosthenis 543
Σύνδικος 269
Συνέχον 129
Συνίζησις 607
Συρφετὸν 484

T

Tabellariæ sententiæ 121
Tabellares sententiæ 245
Tabes 611
Tablina 144
Tabulæ domesticæ Romanis 726
Tabulæ Iudicum 121
Tabulæ ternæ Iudicum 126
Tabulas conficere 728
Tabularis sententia 251
Tacita Senatusc. 241
Tactio 376
Τάγμα 329
Talea 406
Talio per analogiam 62
Talionis ius 62
Talionis pœna ex leg. XII. tabularum 63
Talos 276
Ταφεὺς 492
Τάττειν τὴν ἀξίαν 587
Τάξεις 197
Taxis 328
Tectorium 498. 500
Tectorij induratio 499
Temere 375
Tempestates 613
Tempore plus petere 118
Tergemini 394
Terræ filij 143
Terræ pondus 169
Terræ progenies 143
Tertullianus de Legisperitis 38
Tessera hospitalis 308
Tesseram confringere 308
Tesseræ frumentariæ 393
Tesseræ numariæ ibidem
Testa 536
Testaceus ibidem
Testes aßidui 483
Testes claßici ibidem
Testes exceptione maiores 483
Testibus denuntiare 140
Testimonium denuntiat reus ibidem
Testimonia eleuare 132
Pro Testimonio dicere 134
Testudo 400. 626
Tetradoros 459
Tetragonum 455
Tettigometra 306

Θ litera 125
Thema 40
Thematici 356
Τὸ θητικὸν 390
Themis 28
Themistes oracula ibidem
Θεμιστεύειν 29
Thensæ 600
Theodorus Gaza 162
Theomachi 528
Theophorumeni 646
Θεοφορούμενοι ibidem
Thera 583
Θεραπεία 694
Θηρεῦσθαι 614
Thermopylæ 270
Thesaurarij b. 298
Thesis 47
Thesmophylaces 29
Thesmothetæ 247
Thessalus medicus 80
Theta nigrum 125
Θορυβεῖν 503
Θοραυστὸν 478
Throchisci 629
Thymelici 344
Θυνάζειν 421
Thynnarij 420
Thynni ibidem
Θυννίζειν 421
Θυννοσκοπεῖν ibidem
Thynnoscopi 420
Thynnoscopia 421
Tibialia 630
Tigris 122
Τιμᾶν 713
Timanthis pictoris exemplũ 291
Τιμᾶσθαι 588
Timemata 390
Τιμήματα 482
Timonion 449
Timotheus tibicen 474
Τίγεσθαι 640
Τιζεῖν 430
Toga 221.504
Toga pura & uirilis 684
Tolerare 367
Tolosanum Parlamentũ 263
Tonsillæ 663
Torcularia 625
Toreumata 430.437.638
Tornata opera 638
Tornus 639
Torquati 203
Torques ibidem
Tractare 128
Tractatus ibidem
Traducere 515
Traductio ibidem
Traductio utriusq; testamenti 608

Trag

Tragizontes pueri 663
Tragomaschali ibidem
Traiani memorabile uerbū 275
In Tralatione noui testamenti errata 151
Transcribere 636
Translatitius 372
Translatitium 578
Translatitium edictum 209
Translatiuè 578
Translatiuum ibidem
Transuectio 331
Transuersaria 592
Transuersarij 539
Trapetum 620
Τραυλότης 661
Tremisses 676
Tretum 430
Treuga b. 40
Τρίβολος 416
Tribonianus 153.681
Tribuere ius suum unic. 53
Tribulus 416
Tribunalis forma 387
Tribunalia ibidem
Tribunalia & Centumuiralia 244
Tribunus 147
Tribunus sacrosanctus 85. 218
Tribuni 147
Tribuni ærarij 297.302
Tribuni ærati 303
Tribuni ad Patritios 78
Tribuni militum 146
Tribunorum domus apertæ 218
Tribuni pleb. 215.272
Tribuni plebis sacrosancti 31
Tribuni pleb. mulctam dicebant 389
Tribunitia intercessio 217
Tribunitia potestas 87
Tribunitia potestas sacrosancta 32
Tribunitiæ leges 85
Tribunitium auxilium & prouocatio 217
Tribus Romæ XXXV. 194
Tributum 302
Tricari 376
Trinabola 489
Τρίστεγον 537
Triumuiri capitales 245
Trochlea 623
Τροχίλιον 623
Τρόφια 284
Trulla 499
Trullissatio ibidem
Tubulus 416

Tubus ibidem
Tueri fidem 481
Tumulus honorarius 190
Tumultus 501
Tumultus insignia 502
Tumultus iustus Gall. ibid.
Tumultuarij 503
Tumultuarium 502
Tunica 198
Tunica laticlauis 198
Tuo iure 413
Turbo 614
Tyaneus 474
Τυγχάνειν τῶν δικαίων 138
Tympanum 624
Tympanum haustorium 625
Typhon 613
Tyro 684
Tyrocinium ibidem
Tyrocinium facere 687

V

Vacare postulationibus 321
Vacuare b. 139
Vadari 109
Vadari, pro citare personaliter 113
Vadimonium 109
Vadimonium missum facere 112
Vadimonium promittere ob-ire, deserere 109
Vadimonio obstricti homines 112
Vadimonia Veneria 109
Vades 113
Vænire sub corona 100
Vagi 613
Valere 374
Valgi 662
Vappa 564
Vari 661
Varius homo 662
Varri 580
Vas 109.114
Vasalli b. 694
Vascularius 638
Vatij 662
Vbiubi 645
Vectabula muliebria 600
Vectiarij 622
Vectes ibidem
Vectigalis fundus factus 98
Vectigalia comparare 96
Vectores 386
Vehicula gestatoria 599
Vehicula oneraria ibidem
Vehicula sacra 600
Velamentum 532
Vendibiliter b. 40
Vendicatio rei 104
Venditare 714

Venditatores 300
Venditio sub redimendi lege facta 96
Venus cum Marte illaqueata 65
Veneris usus 654
Venire ad rationem b. 15
Venire in rem præsentem 40.107
Verba exoleta fugienda 162
In Verba Principis adigi 285
Verbenaca 191
Veritas 521
Vermiculare 619
Verminculari 614
Vermiculatum opus 437
Vermiculatio 614
Versipellis 687
Versuram facere 479.484
Versuram soluere 480
Versus x 11. tabularum 161
Versus spurij 186
Vertex 613
Vertere solum 507
Verti in religionem 651
Verum pro iusto 521
Vespertilio 686
Vespillones 495
Veterator 683
Veterator aduocatus ibidem
Veteratorium ibidem
Veutam facere b. 40.108
Via 79
Vibex 333
Vicarius 91
Victus athletarum 352
Videant Consules ne quid Resp. detrimẽti capiat 311
Viere 431
Vietor ibidem
Vietores 622
Vietus 431
Vilis 146
Villa 268
Villa rustica 598
Villa urbana 597
Villæ partes 598
Villanus 146
Vindicare in gleba 104
Vindiciæ 88
Vindiciæ à uindicando 90
Vindiciæ pro recredentia ibidem
Vindiciæ secundum libertatem postulatæ datæq́; 88
Vindicta liberatus 89
Vindicius 89
Vino aquam infundere 429
Vinum acidum 564
Vinum consistens 565
Vinum doliare 573

Vinum fugiens 564
Vinum mucidum ibidem
Vinum pendens 573
Violenta commercia 57
Virginij filia 88
Virilis toga 684
Virtus 181
Vis diuina 613
Vis maior 612
Visceratio 458
Visceratores 458
Visere 369
Visendus ibidem
Vitia hominum quo modo mulctentur 21
Vitilia 431
Vitiorum tria genera 660
Vitis arbustiua 406
Vitis pedata 409
Vitis subrecta 409
Vitruuij architectura 434
Viuiradices 404
Vlna 458
Vmbilicus terræ 270
Vmbratilis pugna 351
Vna lex esse debet 33
Vnguenta 628
Vniones 430
Vocationem et prehensionẽ habentes magistr. 215
Volumina iuris in perniciẽ simplicium 168
Volumina legum multa 172
Voluntaria commercia 57
Votum Achilleum 524
Vox assa 385
Vredo 611.615
Vrinari 489
Vrinator insignis 488
Vrinatores 489
Vsia 563
Vsucapio, à Cicerone autoritas 689
Vsuræ centesimæ 705
Vsus negationis 722
Vtilitas à Iustitia 69
Vtilitas à natura seiuncta 55
Vua 605
Vxor materfamiliâs 103
Vxor non materfamiliâs ibi.
Vxor quibus modis hababatur ibidem

X

Xenia 307
Xenius Iupiter 308
Xystici 350
Xystos 350
Xystum 351

Z

Zonarius sector 635
Zoophyta 396

FINIS.

